БАЛЗАК

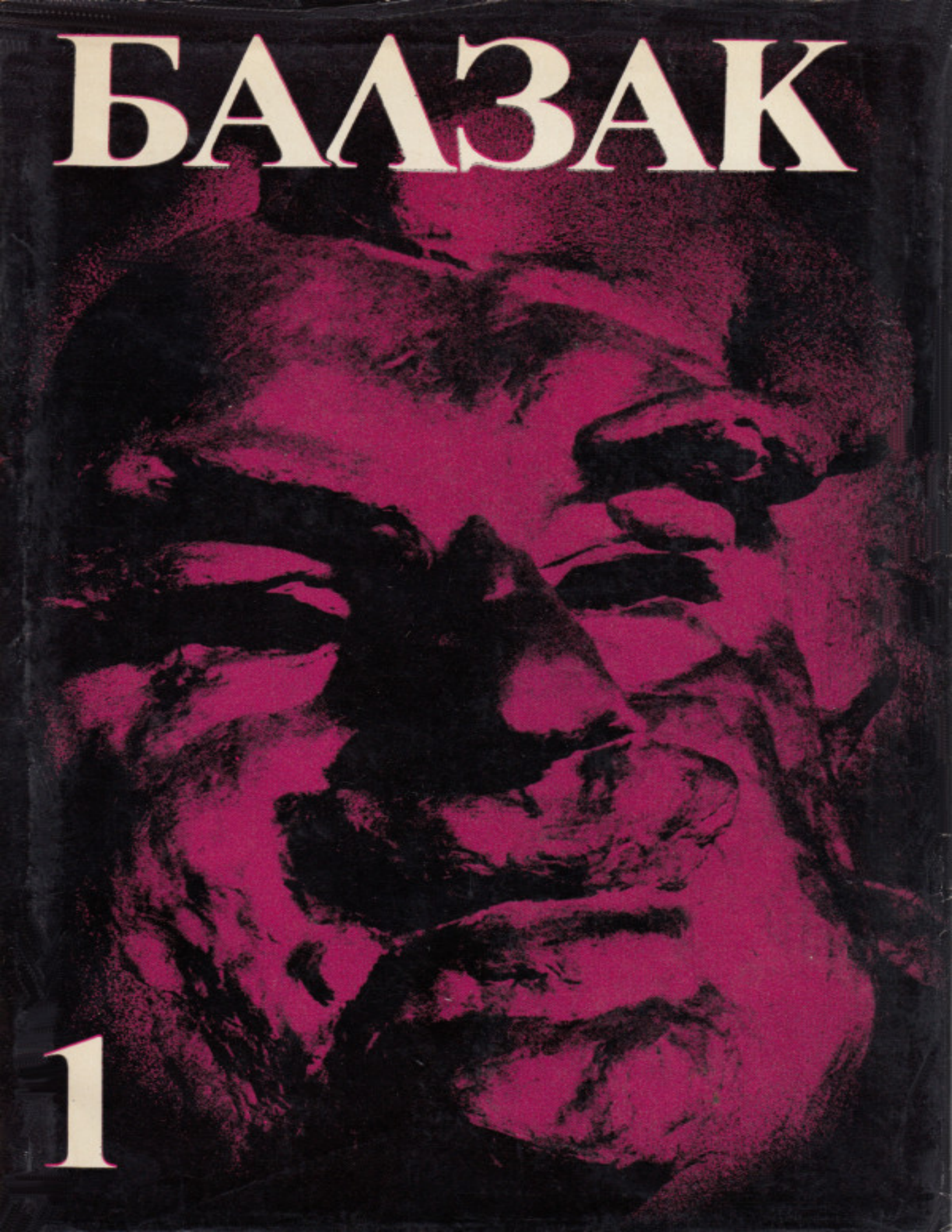

1

ОНОРЕ ДЬО БАЛЗАК
ИЗБРАНИ ТВОРБИ В 10 ТОМА.
ТОМ 1
КЪЩАТА НА КОТАРАКА. МОДЕСТ МИНЬОН. ЕВИНА ДЪЩЕРЯ. ГОБСЕК

Превод: Росица Ташева, Мария Коева, Лилия Сталева, Любов Драганова

chitanka.info

ХРИСТО ТОДОРОВ
БАЛЗАК И НЕГОВАТА „ЧОВЕШКА КОМЕДИЯ“

Защо Балзак? И то в днешния свят, когато сме отрупани с невероятно количество периодика, с купища книжнина — повече и по-малко сериозна? Каква е тази постоянна тенденция, която прави от Балзак един от най-четените автори от близо 150 години насам?

Колосалната фигура на човека, за когото съвременни френски критици твърдят, че мислел и пишел по-бързо от електронна машина, доминира развитието на романния жанр от близо век и половина насам. Възхваляван от едни и отричан от други, в областта на романа той е това, което са за трагедията Есхил и Еврипид — отправният авторитет, един от създателите на романа в съвременния смисъл. Следващите поколения романисти се прекланят пред него или се бунтуват против него, но при всички случаи неизбежно са принудени да се сравняват с него. С цялото си творчество в типологическо отношение той е еталон за писателите, дошли след него. Ето защо, когато оценяваме значимостта на даден съвременен романист, ние неволно измерваме неговия „ръст“ по отклоненията му спрямо Балзак. Така творчеството на Балзак се превръща в норма и тази необикновена привилегия то е заслужило със своята дълбочина и общовалидност. Макар че отразява конкретна историческа епоха, то далеч надхвърля нейните граници.

Разбира се, творчеството на Оноре дьо Балзак неизбежно носи отпечатъка на своята епоха — времето на първоначалното натрупване на капитала от младата френска буржоазия. След бурните години на Френската буржоазна революция от 1789–1793 г., след опиняващия подем на Наполеоновнте войни, настъпва така нареченият период на Реставрацията (1814–1830). Това са години на настъплението на реакцията: сваленото от власт дворянство, завърнало се от емиграция, се стреми да получи обратно политическите и икономически

привилегии от времето на Стария режим. Двадесет и пет години след падането на Бастилията обаче това е невъзможно — дори с активната подкрепа на всички монархически държави в Европа. Настъпилите революционни промени както в съзнанието на френския народ, така и в икономическите структури на обществото са необратими. Реставрацията слага край на бурното разместване на социалните слоеве и с установяването на конституционна монархия (след 1830 г.) започва да се развива едно самодоволно и прозаично буржоазно общество. Именно този класически период на първоначалното натрупване (1830–1848) е времето, през което Балзак написва своята „Човешка комедия“ — тя представя като в огледало зората на капитализма във Франция, когато безмерната власт на парите, алчността и бездушието вече заличават спомена за революционните хуманистични идеали от края на XVIII век.

Животът на Балзак е необикновен, бурен и трагичен: изпълнен на повърхността с приключения и криещ в дълбините си цяла една философия.

Роден е на 20 май 1799 г. в град Тур. Баща му, Бернар-Франсоа Балса, е от селски произход. Предприемчив и интелигентен, той се замогва като доставчик на хранителни продукти за армията. Оженил се на зряла възраст за много по-млада от него жена, когато се ражда първото им дете, Оноре, той е на 53 години, а тя — на 21. За да придаде на името си по-благородно звучене, Бернар-Франсоа променя фамилията си на Балзак, а по-късно синът му Оноре ще си прикачи и аристократичното *дьо*.

Детството на бъдещия писател е сиво и безрадостно. Учи в колежа в град Вандом. Следва право в Париж, където са се установили родителите му, но се увлича по литературата и започва да пише. През първите 10 години от своята писателска кариера (1819–1829) Оноре дьо Балзак написва под различни псевдоними редица романи, които обаче не му носят нито пари, нито слава. Известността идва заедно с романа „Шуаните“ (1829). От този момент, в продължение на 20 години, Балзак написва 87 романа, които образуват по-голямата част от проектирания от него огромен романен цикъл, останал незавършен поради преждевременната му смърт. Работоспособността на Балзак е

пословична: той твори по 16 часа на денонощие, предимно нощем, когато шумът и суетата на светския живот стихват. Останалото време разпределя между приеми, любовни авантюри, делови и политически начинания, като за почивка си оставя само няколко часа.

В интимния си живот е необикновено противоречив. Има многобройни любовни връзки, от които най-известната е с чужденката графиня Евелина Ханска. С нея Балзак се запознава задочно още през 1832 г., когато тази негова почитателка му написва първото си възторжено писмо. Срещат се на следващата година в Швейцария, където започва тяхната любов. После графинята се връща в Русия, а Балзак — в Париж. В продължение на 10 години връзката им е предимно епистоларна, но раздялата не заличава, а, напротив, укрепва любовта. И когато през 1842 г. графиня Ханска овдовява, Балзак решава да се ожени за нея. Това става обаче едва през март 1850, а няколко месеца по-късно писателят умира. Сякаш краткият му и бурен живот, изпълнен с любовни авантюри, е преминал само в търсенето на тази тотална любов, след чието постигане не остава нищо друго освен смъртта.

Човек на крайностите, Балзак се стремял към забогатяване с цялата си неизчерпаема енергия, но деловите му начинания се оказвали все неуспешни. В стремежа да се издигне възлагал надежди и на евентуална политическа кариера, но и тук без успех. Трябва да отбележим, че крайно реакционните политически възгледи на Балзак, който бил монархист, са твърде объркани и противоречиви. Всъщност неговата носталгия по стария режим е преди всичко израз на отрицателното му отношение към тогавашния буржоазен строй. Ето защо симпатиите му към свалената от власт аристокрация се съчетават парадоксално с дълбока привързаност към народа. Тази двойственост обяснява защо отношението му към аристокрацията не е безрезервно: като я идеализира в редица случаи, той вижда едновременно и нейния реален упадък.

Въпреки привидната разпиляност, в живота и творчеството на Балзак съществува дълбоко единство. Идеята да обедини всичките си романи в едно цяло съзрява у него около 1833–1835 г., т.е. много преди да се появят на бял свят основните произведения от „Човешка комедия“. Към края на 30-те години планът на този гигантски цикъл е окончателно уточнен, а през 1841 г. Балзак сключва договор с

издателски консорциум и още на следващата година на бял свят се появява първият том.

Писателят разделя „Човешка комедия“ на три неравни по обем части: „Изследвания на нравите“, „Философски изследвания“ и „Аналитични изследвания“. Първата от тях е най-обемистата и в тематично отношение се разделя на 6 подчасти: „Сцени от личния живот“, „Сцени от парижкия живот“, „Сцени от провинциалния живот“, „Сцени от селския живот“, „Сцени от военния живот“ и „Сцени от политическия живот“.

Както се вижда още от композицията на цикъла, идеята за *единство* лежи в основата на Балзаковото схващане за света. Подобно диалектично гледище се различава коренно от механистично-материалистичния детерминизъм на повечето от просветителите през XVIII век.

За да оценим новаторството на Балзаковото схващане за обществото, ще е необходимо да си припомним характерните черти на метафизичната представа, която господствува в литературата на класицизма и просвещението. Нека вземем за пример Молиер. В неговото творчество срещаме низ от характери, изолирани един от друг и разгледани поотделно — всеки сам за себе си. Действието на всяка негова комедия се съсредоточава около един централен образ, комуто останалите само „подават“ различни поводи за разкриване на характера. Естествено, при това *изолиране* получаваме „атомизирано“ изображение на обществото, раздробено на множество автономни фрагменти, които нямат връзка помежду си. Такъв подход при изобразяването на обществото е метафизичен, тъй като не дава представа за функционирането му като цяло, а акцентира изкуствено изолирани явления и лица.

Именно тук се проявява гениалната прозорливост и новаторството на Балзак. Още в 30-те години на миналия век той се отърсва от традиционното метафизично виждане за света и започва да гледа на обществото като на жив организъм, който не може да бъде описан статично, без да го покажем в действие. Балзак не търси „чистия вид“ на лицата и събитията, а се стреми да изучи явленията в тяхната взаимосвързаност и обусловеност. Замисълът на „Човешка комедия“ разкрива стремежа на автора да покаже функционирането на обществото, да изучи законите, които определят неговата глъбинна

същност. Затова той не се интересува от скъперника (Гобсек или Гранде), взет сам за себе си, а от сложните икономически отношения, на които скъперникът е и резултат, и причина.

Друга характерна особеност на Балзаковото виждане за обществото е неговата *двуплановост*. Макар и условно, писателят прокарва идеалната разграничителна линия между видимото (явлението) и скритите под повърхността невидими закономерности (същността). По такъв начин в творчеството му се оформят два полюса: от една страна, битовите зарисовки, богати на ярки детайли и събития, а от друга — произведения, в които преобладава философската трактовка на фактите и стремежът да се оголи техният същностен смисъл. Първият тип произведения показват видимия на повърхността резултат: това са романите от „Изследвания на нравите“, основната и най-обемиста част от „Човешка комедия“. Вторият тип са обединени във „Философски изследвания“ и „Аналитични изследвания“. Но независимо от факта, че в различните части на цикъла преобладава определен тип произведения, двуплановостта е присъща по принцип на всичките романи на Балзак. Его защо впрочем и самото деление на частите на „Човешка комедия“ е чисто условно.

Според Балзак в основата на всяка човешка дейност лежи материалният интерес. Ето защо, като разглежда силите, които действуват в обществото, писателят отрежда първостепенна роля на *парите*: те са онази могъща сила, която определя желанията, стремежите, амбициите. И наистина, крайната стойност, към която може да се сведе всичко в „Човешка комедия“, са парите. Обществото, което Балзак описва, е дълбоко цинично и жестоко. В него няма място за сантименталност: любовта е пари, бракът е пари, изкуството е пари, приятелството не съществува или пък се свежда пак до парите. Балзак създава различни превъплъщения на „рицаря на печалбата“ — от лихваря Гобсек, който трупа богатства и живее бедно, до блестящия светски човек — банкера Нюсенжан.

И все пак Балзак не се задоволява просто да покаже буржоазното общество такова, каквото е. В романите му то винаги негласно е противопоставено на *идеала*, в името на който се отрича съществуващата *действителност*. Но това противопоставяне не е наивно и декларативно, както у писателите-романтици. Идеалът за човека и човешките отношения не е формулиран, но той все пак

присъствува навсякъде в творчеството на Балзак и благодарение на това присъствие картината на буржоазното общество придобива ярко критически оттенък.

В „Човешка комедия“ има образ, който в много отношения може да се счита централен: образът на амбициозния младеж — Растиняк, Люсиен дьо Рюбампре, Рафаел дьо Валантен… По същество този персонаж е дълбоко противоречив и двойствен. Например Растиняк: аристократ, но беден — т.е. потенциално знатен, де факто — не, тъй като в буржоазното общество парите са всичко. Ясно е, че такъв противоречив образ крие огромно вътрешно напрежение и конфликтност, той е динамичен по същество, ето защо го виждаме в движение и развитие. Балзаковският амбициозен младеж е устремен изцяло напред: той съществува наполовина в настоящето, наполовина „в проект“, *вече* не принадлежи към ниските съсловия, но *още* не се е издигнал до върховете на обществената стълбица.

Тази динамичност се проявява предимно в морален аспект. Растиняк пристига от провинцията изпълнен с „илюзии“: той е чувствителен, вярва в доброто, любовта и таланта, способен е на съчувствие и безкористни пориви. Но желанието му да преуспее е толкова силно, че е готов на всякакви компромиси със съвестта си. Така че всяка негова стъпка *нагоре* по обществената стълбица се оказва, в морален план, пропадане *надолу*, деградация.

Противопоставянето между *добрата природа* и *поквареното общество* е характерно за писателите и мислителите от XVIII век, но то се проявява по специфичен начин и в творчеството на критическите реалисти (в частност у Балзак). За разлика от „естествения“ човек от литературата на XVIII век, който е статичен (понеже е добър завинаги, независимо от враждебността и пороците на заобикалящите го), амбициозният младеж у Балзак изважда поука от своя опит и постепенно се приспособява към обществото, като усвоява неговите пороци.

В „Човешка комедия“ повечето герои са отрицателни, но независимо от триумфа на егоизма, фалша, безнравствеността, *Доброто*, което и тук, както у просветителите, води началото си от човешката природа, оставя трайна следа. По такъв начин, без да натрапва каквато и да било морализаторска теза, Балзак подсказва определена — отрицателна — оценка на буржоазната действителност.

Тази нравствена присъда се гради върху противопоставянето между човешката природа и обществената действителност — две категории, които се кръстосват и сблъскват в противоречивия, диалектичен образ на амбициозния младеж.

Друг често срещан у Балзак персонаж е мономанът — образ, обладан от една-единствена идея или стремеж. Дядо Горио например, у когото родителската привързаност доминира над всичко, или дядо Гранде, чиято страст към натрупване достига уродливи размери и задушава всички човешки чувства. Ако ренесансовата литература култивира идеала за хармонично развита човешка личност, то у мономаните на Балзак се сблъскваме с отрицанието на тази красива мечта. Но въпреки привидната си опростеност и те са сложни образи, тъй като са социално детерминирани. Каквото и да е естеството на тяхната мания, те са продукт на едно дехуманизирано общество, в което човекът се отчуждава от човешката си същност. Мономаните илюстрират антагонизма между човешката *природа* и античовешкото *общество*. Иначе казано, и тук се натъкваме на дълбокия конфликт, познат ни от образа на амбициозния младеж.

В „Човешка комедия“ съдбите на героите се застъпват и кръстосват. Съставен от многобройни, повече или по-малко самостоятелни епизоди, романният цикъл на Балзак подсказва чрез монтажа и противопоставянето на различните части мнението на автора за буржоазното общество. Много характерен в това отношение е романът „Дядо Горио“, чиято композиция повтаря в миниатюр конструктивните принципи на цялата „Човешка комедия“. Във фокуса на повествованието са събрани събития, случили се по едно и също време на едно и също място, но без тясна причинно-следствена връзка помежду си. От една страна, научаваме за нерадостната съдба на дядо Горио, който е дал на дъщерите си всичко, а умира беден и изоставен от тях. Втората сюжетна нишка проследява първите стъпки на Растиняк, а третата ни отвежда към Вотрен, бивш каторжник, който крои планове за бързо забогатяване, но не успява, защото е арестуван. На нивото на интригата тези три сюжетни нишки изглеждат автономни, но на идейно равнище те съвсем не са без връзка. Напротив, старият, безкористен и всеотдаен баща, младият, още наивен и неопитен кариерист и закоравелият престъпник са образи, които се допълват взаимно и се разкриват един друг. Присъствието на дядо

Горио и Вотрен — два противоположни човешки и социални типа — придава дълбочина, трагизъм и философски смисъл на начеващата кариера на Растиняк. От своя страна, колебанията на амбициозния младеж също така осветяват в дълбочина съдбите на Вотрен и Горио. Така без теоретизиране и философски обобщения Балзак подсказва на читателя определени мисли за буржоазното общество. Композицията, при която „монтажът“ на частите е основен структурен похват, е разчетена така, че да остави фактите „да говорят сами по себе си“, без да става нужда авторът да ги коментира.

И така, композицията на „Човешка комедия“ почива на два основни принципа, които могат да се формулират по следния начин:

1) *Обективност*. Даден факт, взет сам по себе си, не значи нищо; но поставен в определен контекст, интерферирайки с други факти, той може да придобие едно или друго значение. Ролята на писателя е да подбере фактите и да ти разположи така, че да значат това, което авторът иска.

2) *Имперсоналност*. За разлика от писателите романтици, които често коментират разказваните събития или се намесват в разказа, Балзак се придържа към един много по-безличен маниер на повествование. Разказвачът-очевидец и участник в събитията не задоволява писателя, защото този вид повествование носи отпечатъка на повишена субективност. Той му противопоставя обективното, „демиургично“ повествование, което не зависи от разказвача, тъй като го изключва от кръга на описваните събития. По такъв начин те придобиват, поне привидно, една абсолютна обективност: сякаш съществуват и значат сами по себе си, без участието на повествователя.

Този принцип на безлично обективното повествование предполага наличието на една обективна истина, която авторът знае и която му дава чувството за непогрешимост и категоричност. Нека отбележим, между другото, че съвременният роман се развива по-скоро в противоположната посока: в очите на писателя модернист обективната истина е един мит, който по-скоро трябва да се обори, отколкото да се приеме за отправна точка. Един умерен скептицизъм по отношение на възможността за обективно познание е характерен за модернистичния роман от Пруст насам. Балзак обаче ясно съзнава, че в областта на романния жанр, повече отколкото където и да било,

скептицизмът влиза в противоречие с литературното творчество, тъй като романът е най-пряко свързан с процеса на познанието. Ето защо Балзак води повествованието от позицията на абсолютния, всезнаещ и вездесъщ разказвач: от *най-силната* и *естествена* позиция на повествователя въобще.

Казаното дотук е достатъчно, за да очертае важността на Балзак както за своето време, така и за бъдещето на романния жанр. Но то има и един съществен недостатък — сякаш се опитва да затвори творчеството на Балзак в определена формула, да му придаде *най-вероятния* смисъл, да го скове в една най-правдоподобна интерпретация, според която „Човешка комедия“ ще се окаже антипод на съвременния роман. Колкото и вярно да е това, творчеството на Балзак съвсем не е така просто и еднозначно. Самото създаване на „Човешка комедия“ не минало без лутания, колебания и противоречия.

Както вече беше отбелязано, писателят си дава вид, че знае всичко, че не изпитва съмнения и има отговор на всички въпроси, но произведенията му все пак се поддават на различни, дори разнопосочни тълкувания. Балзак например изхожда от едно материалистично схващане за човека и обществото, това сякаш се доказва от много негови романи. Но със същата правдоподобност можем да твърдим обратното, ако изходим от роман като „Луи Ламбер“, където волунтаристичните тенденции, макар и на друг план, са очевидни. Тези противоречия доказват широтата и многозначността на „Човешка комедия“: това е свят, който не може да се обгърне с един поглед.

Налага се, както изглежда, един плуралистичен прочит на Балзак, една „модернистична“ интерпретация на този „демодиран“ писател, за когото погрешно се смята, че всичко е известно и отдавна вече казано. Очевидно със своята широта, многостранност и философска задълбоченост творчеството на Балзак е все така живо, то далеч не е изчерпано и убягва на опитите да бъде „редуцирано“, „консервирано“ и запечатано в една ясна и проста формула. Всяка епоха, всеки вкус създава „свой“ образ на Балзак. По-важното е, че „Човешка комедия“ издържа проверката на времето. Най-добрата гаранция за жизнеността й е нейната потенциална многозначност.

Творчеството на Балзак поразява със своята универсалност. То принадлежи на всички епохи, то е актуално и съвременно и днес.

Христо Тодоров

ПРЕДГОВОР НА БАЛЗАК КЪМ ИЗДАНИЕТО НА „ЧОВЕШКА КОМЕДИЯ“ ОТ 1842 Г.[1]

Като озаглавявам „Човешка комедия“ една поредица, започната преди близо тринадесет години, смятам, че е необходимо да обясня замисъла й, да разкажа как възникна тя и да предам накратко плана й, опитвайки се да говоря за тези неща като незаинтересовано лице. Това не е толкова трудно, колкото би могло да се стори на читателя. Малкото работа поражда у човека много самолюбие, а многото работа го прави безкрайно скромен. На такава мисъл ни навеждат анализите, които Корней, Молиер и други големи автори са правили на своите произведения. Можем да се опитаме да приличаме на тях поне в това отношение, след като е невъзможно да ги догоним в областта на прекрасните им творения.

Идеята за „Човешка комедия“ се появи у мен като блян, като един от онези невъзможни проекти, за които мечтаем и които оставяме да отлетят — химера, която ни се усмихва, показва женското си лице и бързо разтваря криле, за да се възнесе в някое невероятно небе. Но като много химери и тази се превърна в действителност, на чиито заповеди и тирания трябваше да се подчиня.

Идеята се роди от едно сравнение между човешкото и животинското.

Би било погрешно да се смята, че големият спор, който се разгоря напоследък между Кювие и Жофроа Сент-Илер, почива на научна новост. *Композиционното единство* занимаваше всички велики умове на последните две столетия, при все че те не употребяваха точно този термин. Като препрочитаме изключителните произведения на писателите мистици, свързали науката с безкрайното, като Сведенборг, Сен Мартен и др., или писанията на най-великолепните гении в областта на естествената история, като Лайбниц, Бюфон, Шарл Боне и

др., ние намираме в монадите на Лайбниц, в органичните молекули на Бюфон, във вегетативната сила на Нийдхам, в *застъпването* на подобните части на Шарл Боне, който има дързостта да напише през 1760 година: „Животното вегетира като растението“, във всичко това намираме зародиша на прекрасния закон за нещото *само за себе си*, който лежи в основата на *композиционното единство*. Съществува едно-единствено животно. Създателят е използувал една и съща кройка за всички организирани същества. Животното е същност, която добива външна форма или по-точно, различни форми в зависимост от средата, в която се развива. От тези различия се получават зоологическите видове. Откриването и защитата на тази система, която впрочем е в съгласие с представите ни за божествената сила, завинаги ще прославят Жофроа Сент-Илер, победителя на Кювие в тази област на висшата наука, чийто триумф бе приветствуван в последната статия на великия Гьоте.

Пленен от тази система много преди споровете, които тя предизвика, аз си дадох сметка, че в това отношение Обществото прилича на Природата. Нима Обществото не превръща човека — според средата, в която той се проявява — в толкова различни хора, колкото видове има в зоологията? Разликите между войника, работника, администратора, адвоката, безделника, учения, държавника, търговеца, моряка, поета, бедняка, свещеника са може би по-трудни за забелязване, но точно толкова значителни, колкото и разликите между вълка, лъва, магарето, гарвана, акулата, тюлена, овцата и т.н. Съществували са и винаги ще съществуват Обществени видове, така както има Зоологически видове. Бюфон свърши чудесна работа, като се опита да представи в една книга цялата зоология. А нима подобно дело не може да се предприеме и за обществото? Но за животинските разновидности природата е поставила граници, в които обществото не може да се вмести. Когато Бюфон описваше лъва, на лъвицата той отделяше само няколко изречения. Докато в обществото жената невинаги е просто женската на мъжкаря. В едно семейство може да има две напълно различни същества. Понякога съпругата на търговеца е достойна да бъде жена на княз и често жената на княза не струва колкото жената на художника. В общественото устройство има случайности, които природата не си позволява, защото това устройство е природата плюс обществото. Спрямо животинските видове

описанието на обществените видове би трябвало да бъде двойно, ако се вземат предвид двата пола. И най-после, сред животните почти няма драми, там рядко цари объркване, те се нападат едно друго и това е всичко. Човеците също се нападат един друг, но бидейки надарени с малко или повече разум, при тях битката е много по-сложна. Някои учени все още не приемат, че животинското преминава в човешкото благодарение на мощното жизнено течение. Във всеки случай бакалинът спокойно може да стане пер на Франция, а благородникът да слезе на последното обществено стъпало. Освен това Бюфон откри, че у животните животът е изключително прост. Животното почти няма имущество, то не притежава нито изкуство, нито наука. Докато човекът, по един още неоткрит закон, се стреми да отрази нравите, мисълта и живота си във всичко, което приспособява към своите нужди. Въпреки че Льовенхук, Свамердам, Спаланцани, Реомюр, Шарл Боне, Мюлер, Халер и други търпеливи зоолози показаха колко интересни са животинските нрави, поне в нашите очи навиците на животните са еднакви във всички времена. Докато навиците, дрехите, думите, жилищата на принца, банкера, художника, буржоата, свещеника и бедняка са съвършено различни и се изменят според епохата.

Така че творбата, която смятах да напиша, трябваше да има три обекта: мъжете, жените и нещата, тоест хората и материалния облик, който те дават на мисълта си, или просто човек и живот.

Кой не е забелязал, като чете сухите, отблъскващи изброявания на факти, наречени *история*, че писателите от всички епохи, в Египет, Персия, Гърция, Рим, са забравили да ни оставят историята на нравите. Творбата на Петроний за личния живот на римляните раздразва любопитството ни, но не го задоволява. Забелязал тази огромна празнина в областта на историята, абат Бартелеми отдаде живота си на пресъздаването на гръцките нрави в „Анахарсис“.

Но как да се направи интересна драмата на обществото, в която да има три-четири хиляди действуващи лица? Как да се харесам едновременно на поета, на философа и на масите, които изискват поезията и философията да им бъдат представени в завладяващи образи? Схващах значението и поетичността на подобна история на човешкото сърце, но не виждах как да я сътворя. Защото най-знаменитите разказвачи от предишните епохи са изразходвали таланта

си, за да създадат един-два типични образа, да обрисуват една-единствена страна на живота. Затова мислех, когато четях произведенията на Уолтър Скот. Уолтър Скот, този съвременен трубадур, придаде гигантски размах на един композиционен жанр, несправедливо наречен второстепенен. Не е ли всъщност по-трудно да конкурираш отдел „Гражданско състояние“ с Дафнис и Хлоя, Ролан, Амадис, Панюрж, Дон Кихот, Манон Леско, Кларис, Лъвлейс, Робинзон Крузо, Жил Блас, Осиан, Жюли д’Етанж, чичо Тоби, Вертер, Рене, Корин, Адолф, Павел и Виржиния, Джийни Дийн, Клейвърхаус, Айвънхоу, Манфред, Миньон, отколкото да подреждаш фактите, които са горе-долу едни и същи у всички нации, да издирваш излезли от употреба закони, да измисляш теории, които объркват народите, или, като някои метафизици, да обясняваш явното? Почти всички тези образи, чието съществуване е по-дълго, по-истинско от това на поколенията, които представят, оцеляват само ако дават вярна картина на настоящето. Създадени в утробата на своя век, те крият под обвивката си оживялото човешко сърце и твърде често цяла една философия. Така че Уолтър Скот издигна романа, литературата, която от век на век вае безсмъртни диаманти в поетичната корона на литературните нации, до философската стойност на историята. Той вложи в нея духа на старите времена, обедини драмата, диалога, портрета, пейзажа, описанието; вмъкна фантастичното и действителното, които са елементи на всяка епопея, свърза поезията с простотата на народния език. Но тъй като Уолтър Скот не толкова бе изобретил цялостна система, колкото бе открил начина на приложението й, в разгара на работата или по логиката на тази работа той не се сети да съгласува отделните композиции и да направи от тях история, всяка глава на която би била роман и всеки роман — епоха. Забелязвайки тази липса на връзка, която впрочем не накърнява величието на шотландеца, аз видях системата, подходяща за моето начинание, както и възможността да започна работа. При все че бях поразен от учудващата плодовитост на Уолтър Скот, винаги верен на себе си и винаги различен, аз не се отчаях, защото открих извора на таланта му в безкрайното разнообразие на човешката природа. Действителността е най-великият романист на света — за да бъде плодовит, човек просто трябва да го изучава. Френското общество щеше да бъде историкът, а аз само секретар. Съставяйки списък на

пороците и добродетелите, събирайки в едно главните последици от страстите, описвайки характерите, избирайки основните събития, които стават в обществото, създавайки типове чрез обединяване на чертите на няколко еднородни характера, може би щях да успея да напиша историята, забравена от толкова историци — историята на нравите. С много търпение и смелост щях да създам за Франция на деветнадесети век книгата, която ни липсва на всички, която Рим, Атина, Тир, Мемфис, Персия, Индия не са ни оставили, за да разберем техните цивилизации, и която, по подобие на абат Бартелеми, смелият и търпелив Монтей се опита да напише за Средновековието, но в не особено привлекателна форма.

Тази работа още не е кой знае какво. Ако точно възпроизвежда, писателят може да стане малко или повече правдив, малко или повече благополучен, търпелив или смел художник на човешките типове, разказвач на драмите в личния живот, археолог на общественото имущество, броител на професиите, регистратор на доброто и злото. Но за да заслужа похвалите, към които трябва да се стреми всеки творец, аз трябваше да изуча причините или причината на обществените факти, да уловя скрития смисъл на огромния сбор от лица, страсти и събития. И когато най-после потърсих, не казвам намерих, тази причина, тази обществена движеща сила, аз трябваше да размисля за естествените закони и да видя в какво обществата се отклоняват или се приближават до вечното правило, до истинското, до прекрасното. Въпреки обширността на фактите, които сами по себе си стигаха за един труд, замисленото дело, за да бъде цялостно, имаше нужда от подобно заключение. Обрисувано по този начин, обществото щеше да носи със себе си причината за своето развитие.

Законът на писателя, това, което го прави писател и — осмелявам се да твърдя — го изравнява, а може би и го издига над държавника, е твърдото му мнение за човешките неща, абсолютната му принципност. Макиавели, Хобс, Босюе, Лайбниц, Кант, Монтескьо са науката, която държавниците прилагат. „Писателят трябва да има определено становище в областта на морала и политиката, той трябва да се смята за учител на хората; защото хората нямат нужда от учители, за да се съмняват“ — е казал Бонал. Отдавна се ръководя от тези велики думи, които са закон както за писателя монархист, така и за демократичния писател. Затова, когато се опитват да ме

противопоставят на самия мене, то е, защото зле са изтълкували някоя иронична забележка или са обърнали срещу мен думите на някой от моите герои — способ, присъщ на клеветниците. Що се отнася до съкровения смисъл, до душата на този труд, ето принципите, които лежат в основата му.

Човекът не е нито добър, нито лош, той се ражда с определени инстинкти и способности. Обществото съвсем не го развращава, както твърдеше Русо, а го усъвършенствува, прави го по-добър. Същевременно интересът развива лошите му наклонности. Тъй като християнството, и особено католицизмът, представлява, както казах в „Селският лекар“, цялостна система за потискане на тенденциите, развращаващи човека, то е и най-важният елемент на обществения ред.

Когато внимателно разчетем картината на обществото, обрисувана, така да се каже, от натура, с цялото добро и зло, което съдържа, ние научаваме, че мисълта или страстта, състояща се от мисъл и чувство, е градивен, но и разрушителен елемент на обществото. По това общественият живот прилича на човешкия. Народите живеят толкова по-дълго, колкото по-умерена е жизнената им дейност. Следователно обучението или по-скоро възпитанието чрез религията е великата основа за съществуване на народите, единственото средство за намаляване на общото зло и за увеличаване на общото добро в цялото общество. Мисълта, която поражда и добро, и зло, може да бъде подготвена, овладяна, ръководена само от религията. Единствената възможна религия е християнството (вж. парижкото писмо на Луи Ламбер, в което младият философ-мистик обяснява, по повод учението на Сведенборг, защо от произхода на света насам е имало само една религия). Християнството създаде съвременните народи и то ще ги запази. Оттам идва без съмнение и необходимостта от монархията. Католицизмът и монархията са близнаци. Колкото до границите, в които те трябва да бъдат затворени от институциите, за да се избегне абсолютното им развитие, всеки ще разбере, че един толкова кратък предговор не би могъл да бъде и политически трактат. Така че няма да се включвам нито в религиозните, нито в политическите раздори на нашето време. Пиша, вдъхновяван от две вечни истини: религията и монархията, две провъзгласени от съвременните събития необходимости, към които всеки разумен писател трябва да се опита да приобщи народа ни. Без

да съм враг на избора, който е чудесен принцип при създаването на законите, аз отхвърлям избора като *единственото обществено средство*, особено когато е така зле организиран като сега, защото той не представлява внушителните малцинства, за чиито идеи и интереси би помислило монархическото правителство. Широко разпространен, изборът ни дава управление на масите, единственото безотговорно управление, в което тиранията е безгранична, защото се нарича закон. Затова избрах семейството, а не индивида, като истински обществен елемент. В това отношение, с риск да ме сметнат за изостанал, вземам страната на Босюе и Бонал, вместо да се наредя до съвременните новатори. Тъй като изборът е станал единственото обществено средство, също прибягнах до него и в това не би трябвало да се вижда противоречие между делата и мислите ми. Инженерът може да обяви, че даден мост ще се срути, че е опасно за всички да го използват, но минава по него, ако това е единственият път за града. Наполеон чудесно приспособи избора към страната ни. Затова най-незначителните депутати в неговото законодателно тяло станаха най-забележителните оратори в камарите на Реставрацията. Нито една камара не струваше колкото законодателното тяло, ако ги сравним човек по човек. Следователно избирателната система на Империята е несъмнено най-добрата.

Някои може би ще намерят нещо високомерно и суетно в това изявление. Ще влязат в спор с романиста, задето иска да бъде историк, ще му потърсят сметка за това, че се занимава с политика. Изпълнявам едно задължение, това е моят отговор. Произведението, което съм започнал, ще бъде дълго като история, затова бях длъжен да обясня защо това е така, какви са неговите принципи и каква е поуката от него.

Тъй като не пиша предговор, предназначен да отговори на критиките със съвсем преходен характер, ще предам тук само едно свое наблюдение.

Писателите, които имат цел, била тя да се завърнат към принципите, открити в миналото, и точно затова вечни, трябва да разчистват пътя пред себе си. Само че всеки, който внася своята лепта в областта на идеите, всеки, който разкрива някаква злоупотреба, който дамгосва злото, за да бъде отстраненото, винаги минава за неморален. Упрекът в неморалност, който всеки смел писател си е навличал, е

впрочем последното, което остава, когато нямат какво повече да кажат на един поет. Ако сте правдив в описанията, ако с цената на дневен и нощен труд се научите да пишете на най-трудния език на света, хвърлят в лицето ви думата неморален. Сократ беше неморален, Исус Христос беше неморален; и двамата бяха преследвани в името на обществата, които отхвърляха или реформираха. Когато искат да убият някого, обвиняват го в неморалност. Тази присъща на партиите маневра е срам за всички, които я използват. Лютер и Калвин знаеха какво правят, като си послужиха с ощетените материални интереси като с щит! Затова изживяха целия си живот.

Като се изучи обществото, като се схване то в цялата огромност на кипежа му, може да се случи, трябва да се случи така, че някоя от съставните му части да съдържа повече зло, отколкото добро, в някой детайл от фреската да има престъпна група хора и критиката да ни обвини в неморалност, без да забележи моралността на друга някоя част, чието предназначение е да образува пълен контраст с първата. Тъй като критиката не познаваше общия план, аз й прощавах, още повече че на критиката не може да се попречи да приказва и да разсъждава, както не може да се попречи на човека да вижда. Пък и времето на обективната оценка още не е настъпило за мен. Впрочем авторът, който не умее да понася огъня на критиката, не трябва въобще да сяда да пише, както и пътешественикът не трябва да тръгва на път, разчитайки само на ясно небе. По този въпрос ми остава само да кажа, че и най-съвестните моралисти се съмняват, че в обществото има толкова добри, колкото лоши действия, а в картината, нарисувана от мен, има повече добродетелни, отколкото осъдителни образи. Достойните за порицание постъпки, грешките, престъпленията, от най-леките до най-тежките, са винаги наказвани от Бога или от хората, явно или тайно. Направих нещо повече от историка, защото съм по-свободен. Тук, на земята, Кромуел остана без наказание, освен наказанието, наложено му от мислителите. Но и те споряха, в зависимост от школата им. Самият Босюе щадеше този велик цареубиец. Узурпаторът Гийом д’Оранж и другият узурпатор — Хуго Капет — умряха без съмнения и без страх, като Анри IV и Шарл I. Взети заедно, животът на Екатерина II и животът на Луи XVI се противопоставят на всякакъв вид морал, ако ги съдим от гледна точка на морала, на който се подчиняват обикновените хора. Защото за

кралете, за държавниците съществува, както казваше Наполеон, малък и голям морал. „Сцени от политическия живот“ се основава на тази хубава мисъл. За историята стремежът към прекрасния идеал не е закон, както за романа. Историята е, или би трябвало да бъде, това, което винаги е била. Докато *романът трябва да бъде един по-добър свят*, както казваше госпожа Некер, която притежаваше един от най-изтънчените умове на миналия век. Но романът не би представлявал нищо, ако в тази царствена лъжа подробностите не са верни. Принуден да се съобразява с идеите на една във висша степен лицемерна страна, Уолтър Скот лъжеше човечеството в описанието на жената, защото моделите му бяха схизматички. Жената протестантка няма идеал. Тя може да е целомъдрена, чиста, добродетелна, но любовта й е ограничена и ще бъде винаги спокойна и умерена, като изпълнен дълг. Човек би помислил, че Дева Мария е охладила сърцата на софистите, които я прокудиха от небето заедно със съкровищата й от милосърдие. Според протестантството нищо не е вече възможно за жената след греха. Докато при католическата църква надеждата за опрощение я прави възвишена. Затова за писателя протестант съществува само една жена, докато католическият писател намира нова жена във всяка нова ситуация. Ако Уолтър Скот беше католик, ако си бе поставил за задача правдивото описание на различните общества в Шотландия, може би създателят на Ефи и Алис (двата образа, за които той се укоряваше на старини) щеше да възприеме страстите с грешките и наказанията им, с добродетелите, породени от разкаянието. Страстта, това е човечеството. Без нея религията, историята, романът, изкуството биха били ненужни.

Виждайки ме, че събирам толкова факти и ги описвам такива, каквито са, със страстта в основата им, някои си въобразиха, че принадлежа към школата на сенсуалистите или на материалистите — двете страни на едно и също учение, пантеизма. Но възможно е, дори сигурно е, че те грешат. Не споделям вярата в непрекъснатия възход на обществата. Вярвам в развитието на самия човек. Тези, които забелязват у мен намерение да разглеждам човека като завършено създание, правят странна грешка. „Серафита“, където съм представил учението на християнския Буда в действие, е достатъчен отговор на подобно обвинение, впрочем отправено с твърде лека ръка.

В някои части на това дълго произведение съм се опитал да популяризирам изумителните ефекти, бих казал чудесата на електричеството, което при човека добива неизмерима мощ. Но с какво мозъчните и нервните явления, които доказват съществуването на нов нравствен свят, нарушават сигурните и необходими връзки между вселените и бог? С какво подкопават католическите догми? Ако един ден, благодарение на неопровержимите факти, мисълта се окаже от тези флуиди, които ни се разкриват само чрез действието си и чиято същност убягва на сетивата ни, дори при тяхната увеличена от механичните средства чувствителност, то това откритие няма да бъде по-различно от кълбовидната форма на земята, наблюдавана от Христофор Колумб, нито от въртенето й, доказано от Галилей. Бъдещето ни няма да се промени. Животинският магнетизъм, с чиито чудеса съм свикнал още от 1820 година; прекрасните изследвания на Гал, последователя на Лаватер; всички, които от петдесет години насам изучават мисълта, както оптиците изучават светлината — две почти еднакви неща, са стигнали до заключения, възприети и от мистиците — ученици на апостола свети Йоан, и от всички велики мислители, които съзряха духовния свят — сферата, в която се разкриват отношенията между човека и Бога.

Който добре схване смисъла на моето съчинение, ще разбере, че на постоянните, всекидневни факти, били те тайни или очевидни, на постъпките в личния живот, на причините и на характера им аз придавам такова значение, каквото досега историците са придавали на събитията в живота на нациите. Незнайната битка, която се води в долината на река Ендр между *госпожа Морсо* и страстта е може би толкова велика, колкото и най-знаменитата от известните битки („Лилия в долината“). В известните битки е застрашена славата на някой завоевател, а в неизвестните е застрашено небето. Нещастията на семейство *Бирото*, свещеникът и парфюмеристът, са за мен нещастия на цялото човечество. *Ла Фосьоз* („Селският лекар“) и *госпожа Граслен* („Селският свещеник“) са почти завършената жена. Всеки ден ние страдаме по този начин. Това, което Ричардсън направи само веднъж, аз трябваше да извърша сто пъти. Лъвлейс има хиляди форми, защото обществената развала приема чертите на средата, в която се развива. Докато Клариса, този прекрасен образ на страстната добродетел, е очертана с отчайваща чистота. За да създаде много Деви,

човек трябва да е Рафаело. В това отношение литературата стои може би по-долу от живописта. Затова нека ми бъде позволено да отбележа колко безупречни героини (като добродетел) има в публикуваните части на произведението ми: Пиерет Лорен, Юрсюл Мируе, Констанс Бирото, Ла Фосьоз, Йожени Гранде, Маргьорит Клаес, Полин дьо Вилноа, госпожа Жюл, госпожа дьо Ла Шантьори, Ев Шардон, госпожица Д'Есгриньон, госпожа Фирмиани, Агат Руже, Рьоне дьо Мокомб. Освен тях има и много второстепенни герои, които, въпреки че не изпъкват толкова, все пак предлагат на читателя примера на домашните добродетели. Жозеф Льоба, Жьонестас, Бьонаси, свещеникът Боне, лекарят Миноре, Пийеро, Давид Сешар, двамата Бирото, свещеникът Шапрон, съдията Попино, Буржа, семейство Совиа, семейство Ташрон и много други не решават ли трудния литературен проблем как да се направи интересен един добродетелен образ?

Не беше лесна работа да се обрисуват двете или трите хиляди ярки образи на една епоха, защото толкова са в последна сметка типовете, които представят всяко поколение и които ще присъствуват в „Човешка комедия". Този голям брой герои, характери, тези многочислени съществования трябваше да се поставят в някакви рамки, в някакви — простете ми за израза — собствени галерии. Оттам и толкова естествените, и вече познати, части на произведението ми: сцени от личния, провинциалния, парижкия, политическия, военния и селския живот. От тези шест книги се състоят „Изследвания на нравите", които са общата история на Обществото или, както биха казали дедите ни, живота и делата му. Впрочем въпросните шест книги са подчинени на общи идеи. Всяка от тях има свой смисъл, свое значение и се отнася до определен период от човешкия живот. Ще повторя с мои думи това, което написа, след като се запозна с плана ми, Феликс Давен, млад литературен талант, похитен от преждевременна смърт. „Сцени от личния живот" представляват детството и юношеството с техните грешки, докато „Сцени от провинциалния живот" представляват възрастта на страстите, на сметките, на интереса и амбицията. „Сцени от парижкия живот" ни дават картината на вкусовете, пороците и всички налудничави склонности, породени от особените нрави на столиците, в които можем да срещнем едновременно и крайно добро, и крайно зло.

Всяка от тези три части притежава местен колорит — Париж и провинцията са една обществена антитеза, която предлага огромни възможности. Не само хората, но и главните събития в живота са обрисувани в тяхната типичност. Съществуват положения, които се повтарят в живота на всеки, съществуват типични жизнени фази и в това отношение най-много съм се старал да бъда точен. Опитах се да дам представа за различните области на хубавата ни страна. Творбата ми има своя география, както и генеалогия и родове, местности и неща, хора и факти; тя има и свои гербове, благородници и буржоа, занаятчии и селяни, политици и контета, своя армия и изобщо свой собствен свят!

След като в тези три книги описах общественото битие, оставаше ми да покажа хората, които водят изключителен живот, посветен на интересите на група хора или пък на всички хора, живот, който в известен смисъл стои извън обикновения закон — оттам и „Сцени от политическия живот“. След завършването на тази голяма картина на обществото беше съвсем естествено да го покажа в най-войнственото му състояние, когато напуска дома си, било за да се защищава, било за да напада. Оттам пък „Сцени от военния живот“ все още най-непълната част от произведението ми, за която в това издание ще бъде оставено място, за да я включа, когато я завърша. И най-после „Сцени от селския живот“ са в известен смисъл вечерта на дългия ден, ако ми бъде позволено да нарека така обществената драма. В тази книга са събрани най-чистите характери и най-великите принципи за ред, политика и нравственост.

Върху тази основа, пълна с образи, комедии и трагедии, се издигат „Философски изследвания“ — втора част на произведението. В нея е показана обществената причина на всички явления и едно по едно са обрисувани опустошенията, които може да предизвиква мисълта. Първият роман, „Шагренова кожа“, е връзката между „Изследвания на нравите“ и „Философски изследвания“, осъществена чрез брънката на една почти ориенталска фантазия, в която животът се бори с желанието — основа на всяка страст.

Най-отгоре ще се намират „Аналитични изследвания“, за които няма да кажа нищо, тъй като от тях е публикувано само едно „Физиология на брака“. В скоро време ще предам още два труда от този род — най-напред „Патология на обществения живот“, след това

„Анатомия на преподавателското тяло“ и „Монография на добродетелта“.

Виждайки колко работа ме чака още, някой може би ще каже като издателите ми: „Господ живот да ви дава!“ Всичко, което искам, е хората и нещата да не ме тормозят, както правят, откакто съм започнал този страхотен труд. За мой късмет — за което благодаря богу — най-големите таланти на времето, най-прекрасните характери, най-искрените приятели, които са толкова велики в личния си живот, колкото талантите в обществения, ми стиснаха ръката и ми казаха: „Смелост!“ Защо да не призная, че подобни приятелства, засвидетелствувани ми от време на време от непознати, ме подкрепяха в работата ми, предпазвайки ме и от самия мен, и от несправедливи атаки, и от клеветата, която често ме е преследвала, и от обезсърчението, и най-после от твърде живата надежда, чийто външен израз хората вземат за прекомерно самолюбие? Бях решил да отвръщам със стоическо безстрастие на нападките и обидите, но на два пъти подли клевети ме принудиха да се защищавам. Ако привържениците на опрощаването на обидите съжаляват, че съм показал умението си в литературния дуел, то доста християни смятат, че живеем във време, в което е добре да се покаже, че си мълчал от великодушие.

По този повод трябва да кажа, че признавам за мои произведения само тези, които носят името ми. Извън „Човешка комедия“ съм написал „Сто смешни разказа“, две пиеси и отделни статии, които впрочем са подписани. Използувам в случая неоспоримото си право. Като се отричам дори от произведения, в чието написване съм сътрудничил, аз се ръководя не толкова от самолюбието си, колкото от истината. Ако продължават да ми приписват книги, които в литературно отношение не признавам за мои, но чието авторство ми е било поверено, аз няма да споря — по същата причина, по която не обръщам внимание на клеветите.

Огромният план, който обхваща едновременно историята и критиката на обществото, анализа на неговите язви и обсъждането на принципите му, ми позволява да дам на моето произведение заглавието, под което то излиза днес: „Човешка комедия“. Много ли е амбициозно? Не е ли точно? Като завърша творбата си, читателят ще отговори на тези въпроси.

Париж, юли 1842

---

[1] Този предговор Балзак написва към първото — и единствено, докато е жив — пълно издание на „Човешка комедия“, което излиза в 17 тома от 1842 до 1848 г. Две години по-късно Балзак умира, като не успява да изпълни проекта си, замислен през 1845 г., за ново пълно издание в 26 тома.

Предговорът на Балзак към изданието на „Човешка комедия“ от 1842 г. е преведен от Росица Ташева. ↑

КЪЩАТА НА КОТАРАКА[1]

На госпожица Мари дьо Монто

По средата на улица Сен-Дьони, почти на пресечката с улица Пьоти-Лион, се издигаше някога една от онези забележителни къщи, които улесняват историците в опитите им да пресъздадат облика на стария Париж. Застрашително полегналите стени на паянтовата постройка бяха сякаш изпъстрени с йероглифи. Та как другояче би могъл минувачът да нарече римските цифри X и V, изписани върху фасадата с напречни или диагонални гредички, вградени в зидарията и очертани с успоредни пукнатини? Разбира се, при минаването и на най-леките екипажи всяка от тези греди се тресеше в гнездото си. Достолепното здание беше увенчано с триъгълен покрив, какъвто скоро не ще се среща вече из Париж. Този покрив, изкорубен от променливия парижки климат, се надвесваше с цели три стъпки над улицата, за да запази от дъждовните води прага на къщата и да заслони стената на таванското помещение и капандурата му. Последният етаж беше скован от дъски, наредени като керемиди — навярно за да не се претоварва неустойчивата постройка.

През една дъждовна мартенска утрин плътно загърнат в плаща си младеж стоеше под навеса на магазинчето срещу стария дом, кой го той разглеждаше с възторг, достоен за археолог. Тази съборетина, наследена от петнадесети век, действително изправяше наблюдателя пред не една загадка. Всеки етаж имаше своята особеност — на първия четирите високи и тесни прозорци, разположени близо един до друг, бяха заковани в долната си част с дъски, за да пропускат здрачна светлина, която помага на ловкия търговец, като придава на тъканите желания от клиентите оттенък. Младежът явно изпитваше пренебрежение към тази съществена част на къщата, която все още не бе задържала погледа му. Големите прозорци със стъкла от Бохемия на втория етаж, чиито вдигнати щори откриваха перденца от червеникав

муселин, също не го интересуваха. Неговото внимание определено беше насочено към третия етаж и скромните прозорчета, чиито грубо изработени черчевета заслужаваха да бъдат изложени в Музея на художествените занаяти като образец на първите опити на френското дърводелство. Стъклата на прозорците бяха в толкова наситено зелено, че без превъзходното си зрение младежът не би могъл да види през тях памучните перденца на сини квадратчета, скриващи за очите на непосветените тайните на тези покои. От време на време, отегчен от безмълвието, обгърнало къщата, както и целия квартал, наблюдателят свеждаше поглед към долните етажи. Неволна усмивка се изписваше на лицето му, щом спреше очи на магазина, където те откриваха действително достойна за смях гледка. Внушителната по размерите си греда, хоризонтално закрепена върху четири стълба, които сякаш се превиваха под тежестта на грохналата къща, беше многократно боядисвана с толкова пласта подновявана боя, колкото червило е било полагано по страните на някоя стара херцогиня. В средата на широката греда, изпъстрена със сладникави дърворезби, имаше старинна картина, представляваща котарак, който играе на топка. Тази фирма развеселяваше младежа. Нека кажем, че и най-находчивият съвременен художник не би могъл да измисли толкова комична сцена. Животното държеше в една от предните си лапи ракета, голяма колкото него, и се повдигаше на задните, за да съгледа огромната топка, която му изпращаше благородник в бродирани дрехи. Рисунък, цветове, подробности — всичко беше осъществено така, сякаш художникът бе поискал да се надсмее над търговеца и минувачите. Нанасяйки поражения върху наивната рисунка, времето я беше направило още по-забавна поради някои неясноти, които озадачаваха любознателните зяпачи. Например пъстрата опашка на котарака беше придобила такава форма, че бе заприличала на зрител — очевидно котешките опашки по времето на нашите прадеди са били необикновено дебели, големи и пухкави. Вдясно от картината, на лазурносин фон, който слабо прикриваше прояденото дърво, минувачите разчитаха ГИЙОМ, а вляво — ПРИЕМНИК НА ГОСПОДИН ШЬОВРЕЛ. Слънцето и дъждовете бяха изтрили повечето от варака, скъпернически употребен при изписването на буквите в този надпис, където U заместваше V и обратно, съгласно правилата на стария правопис. За да посмъкнем самочувствието на онези, които считат, че светът от ден на ден

поумнява и че съвременното шарлатанство е връх на всичко, нека отбележим, че тези фирми, чийто произход изглежда странен за не един парижки търговец, са мъртви изображения на живи картини, с помощта на които нашите дяволити прадеди успявали да привлекат клиенти в магазините си. Например „Предящата свиня“, „Зелената маймуна“ и прочие били затворени в клетки животни, чиято сръчност удивлявала минувачите, а дресировката им била доказателство за търпението на занаятчията от петнадесети век. Подобни забележителности помагали на щастливите си собственици да забогатеят по-бързо, отколкото разните „Провидение“, „Добросъвестност“, „Милост Божия“ и „Обезглавяването на Свети Йоан Кръстител“, които още се срещат по улица Сен-Дьони. И все пак непознатият положително не стоеше на това място, за да се любува на котарака — само един поглед към него бе достатъчен, за да го запечата завинаги в паметта си. Младежът също имаше своите странности. Изпод наметалото му, богато надиплено подобно на античните одежди, се подаваше елегантна обувка, необичайна за парижката кал, още повече че пръските по белите му копринени чорапи свидетелствуваха за неговата нетърпеливост. Той навярно идеше от сватба или бал, тъй като в този ранен час държеше в ръка бели ръкавици, а изгубилите формата си къдрици на черните му коси говореха за прическа а ла Каракала[2], чиято мода бе въведена от школата на Давид[3], както и от увлечението по гръцките и римски образци, сложили своя отпечатък върху първите години на века. Въпреки тропота на някои закъснели зарзаватчии, подкарали конете си в галоп към големите хали, в този час на обикновено шумната улица цареше спокойствие, чието обаяние е познато само на хората, скитали се из безлюдния Париж, когато за миг стихналата глъчка се възражда и напомня отдалеч могъщия глас на морето. Странният младеж навярно се интересуваше от търговците на „Котарака с топка“, колкото и „Котарака с топка“ от него. Ослепително бялата му вратовръзка подчертаваше матовата бледност на изтерзаното му лице. Ту мрачният, ту игривият пламък, който гореше в тъмните очи, подхождаше на необикновения овал на лицето му, на широката уста, чиято силно извита линия при усмивка подчертаваше. Челото му, навъсено от мрачно недоволство, носеше отпечатък на обреченост. Нима челото не разкрива най-съкровената същност на човека? Когато челото на непознатия изразяваше страстно вълнение, бръчките,

очертаващи се по него, почти плашеха със своята дълбочина — но когато си възвръщаше тъй лесно нарушимото душевно спокойствие, от него се излъчваше сияйна прелест, която озаряваше това лице, по което радостта, болката, любовта, гневът и пренебрежението се изписваха така изразително, че и най-студеният човек би се развълнувал. В мига, когато припряно се отвори таванското прозорче, непознатият беше изпаднал в толкова дълбоко униние, че не забеляза трите весели главици — кръгли, бели и розови, ала също тъй банални, като символичните изображения на търговията, изваяни върху някои паметници. Трите глави в рамката на прозорчето напомняха бузестите ангелски личица, подаващи се от облаците около Бога Отец. Чираците жадно вдъхнаха уличните изпарения — явно въздухът в техния таван беше задушлив и зловонен. След като посочи странния часови, най-жизнерадостният на вид чирак изчезна и се върна с прибор, чийто неогъваем метал наскоро бе заменен с жилава кожа; след това всички лукаво загледаха зяпача и го поръсиха със ситен белезникав дъждец, чийто мирис показваше, че тримата току-що са се избръснали. Те се повдигнаха на пръсти и отстъпиха в дъното на своята мансарда, за да се насладят на гнева на жертвата си, но смехът им пресекна при вида на нехайното пренебрежение, с което младежът изтръска плаща си и на презрителното му изражение, когато вдигна очи към опустялото прозорче. В този миг бяла и нежна ръка плъзна долната част на един от грубите прозорци на третия етаж нагоре към корниза по жлебовете, чиито скоби често изпускат изневиделица тежките стъкла, които крепят. Тогава минувачът остана възнаграден за дългото си очакване. Появи се лице на девойка. Свежо като бяла лилия, разцъфнала сред водна шир, увенчано с боне от набран муселин, придаващо й възхитителна невинност. Макар и наметнати с кафяв шал, шията и раменете прозираха тук-таме между шала и нощницата, смъкнала се в съня й. Никакъв израз на престореност не помрачаваше непорочността на това лице и красотата на очите, отдавна обезсмъртени във възвишените композиции на Рафаело: те притежаваха миловидността и ведрината на неговите пословични мадони. Контрастът между младото лице, което след съня сякаш грееше от преливаща жизненост, и стария тежък прозорец с груба рамка и почернял от времето перваз беше очарователен. Подобно на дневните цветя, които заран още не са раздиплили нагънатата си от нощния студ одежда, едва-що

пробудената девойка зарея синия си поглед по съседните покриви и погледна небето, после сякаш по навик го сведе към сумрачната улица, където той тутакси срещна очите на обожателя. Тя навярно се почувствува засегната в кокетството си от небрежния вид, в който се бе появила, рязко отстъпи, изтритата скоба се превъртя, прозорецът падна с бързина, дала в днешни дни зловещо име[4] на това простичко откритие на дедите ни, и видението изчезна. За младежа най-ясната зорница внезапно сякаш се скри зад облак.

По време на тези дребни произшествия тежките вътрешни капаци, предпазващи тънката витрина на магазинчето „Котарака с топка“ се отместиха сякаш по чудо. Старата врата с висящо на нея чукче бе разтворена и долепена до вътрешната стена на къщата от прислужника, вероятно съвременник на фирмата, който с трепереща ръка прикрепи към нея квадратното парче сукно, на което с жълта коприна беше извезано името „Гийом, приемник на Шьоврел“. За не един минувач би било трудно да отгатне с какъв вид търговия се занимава господин Гийом. През дебелите железни решетки, които предпазваха магазинчето отвън, не се виждаше друго освен вързопи, увити в кафяв плат — многобройни като херинги, прекосяващи океана. Въпреки привидната простота на готическата фасада от всички търговци на сукно в Париж господин Гийом притежаваше най-добре снабдени магазини, най-широки връзки и търговска честност, която не подлежеше на съмнение. Ако някои от събратята му сключваха сделки с държавата, без да разполагат с исканите количества сукно, той винаги беше готов да им ги набави, колкото и значителен да беше броят на поръчаните топове. Хитрият търговец владееше хиляди начини да извлече най-голяма печалба, без да обикаля като другите разни покровители, да им се кланя или да им прави скъпи подаръци. Ако събратята му можеха да платят само с надеждни, но твърде дългосрочни полици, той им препоръчваше своя нотариус като разбран човек и съумяваше да одере от едно яре две кожи благодарение на този способ, така че, за да окачествят някое шконто като разорително, търговците от улица Сен-Дьони употребяваха като пословица израза: „Пази боже от нотариуса на господин Гийом!“ Старият търговец като по чудо изникна на прага на магазина си точно когато прислужникът се прибра. Господин Гийом огледа улица Сен-Дьони, съседните дюкяни и небето като пътешественик, стъпил на пристанището в Хавър, който

отново вижда Франция след дълго отсъствие. Твърдо убеден, че нищо не се е променило по време на съня му, той едва тогава забеляза застаналия на пост минувач, който от своя страна съзерцаваше патриарха на търговията със сукно, тъй както Хумболт[5] навярно е разглеждал първата електрическа змиорка, открита в Америка. Господин Гийом носеше буфан-панталони от черно кадифе, шарени чорапи и обуща с квадратни върхове и сребърни катарами. Зеленикав фрак от сукно с квадратни поли, квадратни пешове и квадратна яка, украсен с големи бели метални копчета, изтъркани до червено, загръщаше попрегърбеното му тяло. Сивите му коси бяха тъй старателно пригладени и сресани върху жълтия череп, че той приличаше на разорана нива. В кухини, пробити като със свредел, зелените му очички горяха под две очертани с лека червенина дъги, заместващи несъществуващите вежди. Тревогите бяха врязали по челото му напречни бръчки, толкова многобройни, колкото и гънките по фрака му. Това болезненобледо лице свидетелствуваше за търпението, търговската мъдрост и хитрата алчност, изисквани от сделките. По онова време се срещаха по-често от днес стари родове, съхранили като скъпоценна традиция нравите и облеклото, присъщи на занаята им и запазили се сред новата цивилизация като допотопните изкопаеми, открити от Кювие[6] в каменоломните. Главата на семейство Гийом беше сред видните пазители на старите обичаи. Случваше му се със съжаление да си спомня за старейшината на парижките търговци и не наричаше решенията на търговския съд другояче, освен „присъда на консулите“. Навярно по силата на тези обичаи той пръв беше на крак сутрин и непоклатим на поста си, очакваше пристигането на тримата чираци, за да ги сгълчи, ако закъснеят. Тези млади възпитаници на Меркурий не познаваха нищо по-страшно от мълчаливата настойчивост, с която господарят им се вглеждаше в лицата и движенията им в понеделник сутрин, търсейки доказателства или следи от разгулен живот. Но този път старият сукнар не обърна никакво внимание на своите помощници: той се мъчеше да отгатне защо младежът с копринени чорапи и наметало се взира тъй внимателно ту във фирмата, ту в дълбините на неговия магазин. Беше се развиделило съвсем и вече можеше да се различи съоръжената с решетки кантонерка, оградена със завески от вехта зелена коприна, където се пазеха огромните тефтери — неми оракули на фирмата.

Твърде любопитният непознат изглеждаше непреодолимо привлечен от това малко помещение, той сякаш се опитваше да запомни разположението на съседната трапезария, осветена от голям прозорец до тавана, през който събраното край масата семейство можеше да следи и най-незначителните произшествия пред прага на магазина. Това подчертано внимание към жилището му изглеждаше подозрително на търговеца, преживял режима максимум[7]. И така, господин Гийом съвсем естествено помисли, че тази зловеща фигура иска да се домогне до касата на „Котарака с топка“. След като тайно се наслади на безмълвния двубой между господаря си и непознатия, най-възрастният от чираците, виждайки, че младежът крадешком наблюдава прозорците на третия етаж, се осмели да пристъпи до плочата, където беше застанал господин Гийом. Той направи две крачки, излезе на уличното платно, вдигна глава и му се стори, че забелязва госпожица Огюстин Гийом, която бързо се отдръпна. Недоволен от проницателността на своя служител, сукнарят го изгледа накриво, ала общите страхове, пробудени от присъствието на минувача в душите на търговеца и влюбения му помощник, ненадейно се разсеяха. Непознатият спря един файтон, който отиваше към близкия площад, и бързо скочи в него, придавайки си равнодушен вид. Това отстъпление подействува като целебен балсам на останалите служители, поразтревожени от възможната среща с жертвата на своята шега.

— Е, господа, какво стоите със скръстени ръце? — каза господин Гийом на своите трима помощници. — Поврага, когато навремето чиракувах при господин Шьоврел, в тоя час вече бях огледал два топа сукно.

— Тогава по-рано ли се е съмвало? — запита вторият чирак, комуто се падаше въпросното задължение.

Старият търговец не можа да сдържи усмивката си. При все че за двама от тримата младежи — поверени на неговата опека от бащите им, богати манифактуристи от Лувие и Седан — беше достатъчно само да поискат по сто хиляди франка, за да ги получат в деня, когато щяха да бъдат на възраст да се установят самостоятелно, Гийом считаше за свой дълг да ги държи под игото на отживял деспотизъм, неизвестен в наши дни в разкошните модерни магазини, където служителите искат да забогатеят на тридесет години. Той ги караше да му работят като

роби. Тримата помощници вършеха работа, от която биха капнали от умора десет от служителите, чиято разпуснатост понастоящем раздува бюджета. Никакъв шум не смущаваше покоя на тази внушителна търговска къща, където пантите сякаш винаги бяха смазани и всяка вещ притежаваше достойната за почит чистота, признак за строг ред и спестовност. Често се случваше най-големият веселяк сред чираците да се пошегува, като напише върху сиренето „Грюйер“, отпускано им за закуска, от което те умерено се възползуваха, датата на първоначалната му доставка. Тази и други подобни шеги понякога извикваха усмивка върху лицето на по-малката от двете дъщери на Гийом — младата девица, която току-що се беше появила пред очите на очарования минувач. При все че всеки един от помощниците, дори и най-старшият, плащаше значителна сума за храна, никой от тях не би се осмелил да остане на господарската маса след поднасяне на десерта. Когато госпожа Гийом се канеше да подправи салатата, бедните младежи тръпнеха, представяйки си колко скъпернически благоразумната й ръка умееше да ръси олиото. Не им беше разрешено да прекарват нощта извън дома, без дълго преди това да представят благовидна причина за нарушаването на установения ред. Всяка неделя служителите се редуваха и двама от тях придружаваха семейство Гийом на литургия и на вечерня в църквата „Сен-Льо“. Госпожици Виржини и Огюстин, скромно облечени в басмени рокли, вървяха под ръка с помощниците отпред, под зоркия поглед на майка си, която завършваше скромното семейно шествие със съпруга си, приучен от нея да носи два дебели молитвеника, подвързани с черен сахтиян. Вторият помощник не вземаше заплата. Що се отнасяше до първия, когото дванадесет години усърдна служба и дискретност бяха въвели в тайните на търговската къща, той получаваше за своя труд осемстотин франка възнаграждение. На някои семейни празненства го удостояваха с подаръци, чиято ценност се дължеше единствено на това, че ги получаваше от сухата и набръчкана ръка на госпожа Гийом: торбички от филе, които тя предварително се бе погрижила да напълни с памук, за да изпъкнат ажурите им, щедро опаковани тиранти или чифт груби копринени чорапи. Понякога, макар и рядко, този „първи министър“ биваше допускан да участвува в развлеченията на господарското семейство, било когато отиваха на излет извън града, било когато след месеци изчакване решаваха, наемайки ложа, да се

възползуват от правото си да обсъдят някоя пиеса, от която Париж вече не се интересуваше. Колкото до останалите трима служители, стената от уважение, която някога разделяше един майстор сукнар от чираците му, се издигаше тъй високо между тях и стария търговец, че за тях би било по-лесно да откраднат един топ плат, отколкото да нарушат този свещен порядък. Подобна сдържаност днес може би изглежда смешна, но старите търговски фирми бяха школи за нравственост и честност. Господарите приемаха чираците си като родни синове. Господарката се грижеше за бельото на младежите, кърпеше го, а понякога дори го подновяваше. Разболееше ли се някой чирак, той се радваше на истински майчински грижи. В случай на опасност господарят не жалеше средства, за да извика най-прочути доктори, тъй като той не отговаряше пред родителите на младежите само за нравствеността и познанията им. Ако някой от тях, почтен по характер, претърпеше несполука в сделките, старите търговци умееха да оценят благоразумието, което сами бяха изградили, и не се колебаеха да поверят щастието на дъщерите си на човек, комуто дълго време са поверявали имуществото си. Гийом беше от тези едновремешни люде и заедно с всичките им смешни страни притежаваше и всичките им качества. Прочее Жозеф Льоба, неговият пръв помощник — сирак без състояние, — беше съгласно неговите намерения бъдещият съпруг на Виржини, по-голямата му дъщеря. Ала по този въпрос Жозеф не споделяше мислите на своя господар, който за нищо на света не би омъжил втората си дъщеря преди първата. Клетият служител чувствуваше сърцето си изцяло пленено от по-малката — госпожица Огюстин. Но за да разберем тази тайно разгоряла се страст, е необходимо по-пълно да вникнем в механизма на пълновластието, което цареше в дома на стария сукнар.

Гийом имаше две дъщери. По-голямата, госпожица Виржини, досущ приличаше на своята майка. Госпожа Гийом, дъщеря на достопочтения господин Шьоврел, седеше на скамейката зад своя тезгях толкова изправена, че неведнъж бе чувала разни шегобийци да се обзалагат, че е набита на кол. Мършавото й дългнесто лице издаваше крайна благочестивост. Лишена от прелести и приятни обноски, госпожа Гийом обикновено увенчаваше почти шестдесетгодишната си глава с боне, украсено с ленти, подобно на вдовишките, чийто модел оставаше непроменен. Всички в квартала я

наричаха „манастирската вратарка“. Та говореше кратко, а жестовете й донякъде наподобяваха отсечените сигнали на телеграф. Светлите й като на котка очи сякаш се сърдеха на целия свят за това, че е грозна. Госпожица Виржини, възпитана като сестра си съгласно деспотичните закони на майка им, беше навършила двадесет и осем години. Младостта смекчаваше остротата на чертите, подсилена от приликата с майката, ала родителската строгост беше изградила в нея две важни качества, способни да изкупят всичко: тя беше кротка и търпелива. Госпожица Огюстин, едва осемнадесетгодишна, не приличаше нито на баща си, нито на майка си. Тя беше от онези девойки, при които отсъствието на всякакво външно сходство с родителите подкрепя благочестивата пословица, че децата са дар божи. Огюстин беше дребна или, образно казано — очаровател но мъничка. Светският човек не би могъл да упрекне това прелестно създание, пълно с грация и невинност, в друго освен в малко простовати обноски и в непохватност на движенията, а понякога и в излишна стеснителност. Кроткото й неподвижно лице излъчваше преходната меланхолия, от която страдат всички девойки, твърде слаби, за да посмеят да се съпротивляват на майчината си воля. Винаги скромно облечени, двете сестри можеха да задоволят присъщото на всички жени кокетство единствено с изключителната спретнатост, която прекрасно им подхождаше и хармонично се съчетаваше с лъскавите тезгяхи, с лавиците, по които старият слуга не търпеше прашинка, със старинната простота на всички заобикалящи ги вещи. Тъй като начинът им на живот ги принуждаваше да търсят известна радост в упорития труд, Огюстин и Виржини дотогава бяха носили само удовлетворение на своята майка, която тайно се поздравяваше за прекрасните характери на двете си дъщери. Лесно е да си представим плодовете на възпитанието, което бяха получили. Подготвени за търговия, навикнали да не чуват друго освен скучни търгашески кроежи и сметки, те бяха учили само граматика, сметководство, малко от Стария завет, история на Франция по Льо Рагоа[8] и четяха единствено авторите, които майка им разрешаваше, така че възгледите им не бяха особено широки; те прекрасно умееха да поддържат домакинство, знаеха цената на стоките, както и на трудностите, с които човек се сблъсква при трупането на пари, бяха пестеливи и тачеха качествата на търговското съсловие. Въпреки богатството на баща си те бяха еднакво сръчни в

изкърпването и в бродерията, а майка им често споменаваше, че трябва да се научат да готвят, за да могат да устройват хубави вечери и да смъмрят готвачката, имайки ясна представа за работата й. Незапознати със светските удоволствия, те виждаха пред себе си достойния за пример живот на своите родители и погледът им рядко се зарейваше отвъд стените на бащината къща, която за майката представляваше целият свят. Събиранията по повод семейни тържества бяха и цялото бъдеще на земните им радости. Когато в големия салон на втория етаж предстоеше да бъдат приети госпожа Роген, по баща Шьоврел — окичена с диаманти и петнадесет години по-млада от братовчедка си, — младият Рабурден, заместник-началник в Министерство на финансите, господин Сезар Бирото, богат парфюмерист, и жена му, наричана, просто госпожа Сезар, господин Камюзо, най-богатият търговец на коприни от улица де Бурдоне, със своя тъст, господин Кардо, двама-трима стари банкери и безукорните им съпруги, приготовленията, наложени от начина, по който сребърните прибори, сервизите от саксонски порцелан, свещите и кристалите бяха опаковани, внасяха разнообразие в равния живот на трите жени, които сновяха насам-натам и си отваряха толкова работа, колкото калугерки преди посещение на владиката. По-късно вечерта, когато и трите бяха капнали от бърсане, търкане, разопаковане и подреждане на украсата за празненството, докато двете девойки помагаха на майка си да си легне, госпожа Гийом им казваше: „Днес нищо не свършихме, деца мои!“

Когато на тържествените приеми „манастирската вратарка“ разрешаваше да се танцува, ограничавайки игрите на бостон, вист и табла в пределите на своята спалня, тази отстъпка се числеше сред най-неочакваните блаженства и пораждаше щастие, равносилно на посещението на два-три от големите балове, на които Гийом водеше дъщерите си по време на карнавала. Освен това един път годишно почтеният търговец даваше прием, за който нищо не жалеше. Независимо от богатството и положението си поканените считаха за свой дълг да присъствуват, тъй като и най-значителните търговски къщи в града прибягваха до огромния кредит, до богатството или до дългогодишния опит на господин Гийом. Ала двете дъщери на този достоен търговец не се възползуваха от уроците, които светският живот предлага на младите сърца толкова, колкото би могло да се

предполага. На тези приеми, оставящи впрочем следи в приходно-разходните книги на магазина, те се явяваха с накити, чиято оскъдица ги караше да се червят. Танцовите им способности не се отличаваха с нищо забележително, а майчиният надзор не им позволяваше да поддържат разговора с партньорите си другояче, освен с „да“ и „не“. При това законът на старата фирма „Котарака с топка“ им повеляваше да си бъдат у дома в единадесет — а именно тогава баловете и празненствата започваха да се оживяват. Така забавленията, привидно подобаващи на богатството на бащата, често оставаха лишени от сладост поради ограничения, породени от навиците и порядките в семейството. Колкото до ежедневието, една-единствена подробност ще го обрисува изцяло. Госпожа Гийом изискваше двете й дъщери да бъдат на крак още в ранни зори, да слизат в магазина по едно и също време и им налагаше същински манастирски режим. Ала Огюстин по някаква случайност беше получила от провидението душа, достатъчно извисена, за да почувствува пустотата на това съществуване. Понякога сините й очи поглеждаха нагоре, сякаш да потърсят отговор в дълбините на тъмното стълбище и влажните складове. Вслушвайки се в тишината, достойна за монашеска обител, тя сякаш долавяше отдалеко неясния отглас на наситения със страсти живот, който отрежда по-висока цена на чувствата, отколкото на вещите. В подобни мигове лицето й поруменяваше, бездейните й ръце изпускаха белия муселин върху полирания дъбов тезгях, а майка й незабавно казваше с глас, който дори при най-ласкавите думи си оставаше рязък:

— Огюстин! За какво толкова сте се замислили, съкровище мое?

Може би „Иполит, граф дьо Дъглас“[9] и „Граф дьо Коменж“[10], два романа, намерени от Огюстин в гардероба на една готвачка, наскоро уволнена от госпожа Гийом, бяха допринесли да се разшири кръгозорът на девойката, която скришом ги беше изгълтала през дългите нощи на изтеклата зима. И така, изражението на смътни въжделения, нежният глас, жасминовата кожа и сините очи на Огюстин бяха разпалили в душата на бедния Льоба любов колкото силна, толкова и почтителна. По една съвсем разбираема прищявка Огюстин ни най-малко не се чувствуваше привлечена от сирака — може би защото не знаеше, че той я обича. Затова пък дългите крака, кестенявите коси, едрите ръце и якият врат на първия помощник бяха намерили тайна поклонница в лицето на госпожица Виржини, която

въпреки петдесетте хиляди екю зестра никой не бе поискал за жена. Нямаше нищо по-естествено от тези две противоположни страсти, родени в тишината на тъмните рафтове, тъй както разцъфват теменужките в горската сянка. Безмълвното и постоянно съзерцание, в което се събираха погледите на младите хора, беше плод на силната потребност от развлечения сред упоритя труд и на достойната за храм тишина, така че рано или късно не можеше да не породи любовни чувства. Навикът да виждаш едно лице спомага неусетно да бъдат откривани в него душевни качества и накрая заличава недостатъците му.

— Както я кара тоя човек, дъщерите ни скоро ще падат на колене пред всеки кандидат! — си каза господин Гийом, четейки първия указ, с който Наполеон преждевременно свика под знамената младите набори.

След този ден, отчаян, че вижда как вехне голямата му дъщеря, старият търговец си спомни, че се бе оженил за госпожица Шьоврел горе-долу при същите условия, в които се намираха Жозеф Льоба и Виржини. Добър ход би било да омъжи дъщеря си и същевременно да погаси един свещен дълг, връщайки на сирака добрината, която някога бе получил от своя предшественик при същите обстоятелства! А Жозеф Льоба, вече тридесет и три годишен, мислеше за пречките, които петнадесет години разлика във възрастта поставяха между Огюстин и него. Впрочем той беше твърде проницателен, за да не отгатне намеренията на господин Гийом, и достатъчно добре познаваше неговите принципи, та знаеше, че малката дъщеря никога няма да се омъжи преди голямата. И тъй, бедният служител, чието сърце беше толкова добро, колкото краката — дълги и гърдите — широки, страдаше мълчаливо.

Тъй стояха нещата в малката република, която насред улица Сен-Дьони твърде наподобяваше на трапистки[11] манастир. Но за да отразим вярно както външните явления, така и чувствата, е необходимо да се върнем няколко месеца преди сцената, с която започва тази история.

Една привечер някакъв момък, който минаваше пред тъмното магазинче на „Котарака с топка“, се поспря, загледан в картина, която

би поразила всеки художник на света. Неосветеният още дюкян представляваше черен фон, в дъното на който се открояваше трапезарията на търговеца. Висяща лампа пръскаше същата жълта светлина, придаваща такава прелест на картините от холандската школа. Белите покривки, сребърните прибори и кристалните чаши бяха ярки допълнения, още по-искрящи от силното противопоставяне на светлините и сенките. Лицата на бащата на семейството, на жена му и на служителите, чистите черти на Огюстин, седнала на две крачки от едра бузеста мома, съставяха любопитна композиция. Главите бяха толкова своеобразни, всеки характер бе толкова непосредствено изразен, толкова ясно се отгатваха тишината и скромният живот на семейството, че не един човек на изкуството, свикнал да пресъздава природата, би се почувствувал обезсърчен в желанието си да претвори тази мимолетна сцена. Минувачът беше млад художник, който седем години по-рано беше получил голямата награда за живопис. Той пристигаше от Рим. Душата му, упита от поезия, очите му, преситени от Рафаело и Микеланджело, жадуваха за непринуденост след дълго пребиваване в тържествената страна, където изкуството навред е положило величавия си отпечатък. Погрешно или правилно, но това беше съкровеното му желание. Дълго отдавано на пламъка на италианските страсти, сърцето му копнееше за една от скромните и замечтани девици, които за жалост не бе могъл да открие в Рим другаде освен по картините. Възторгът, пробуден в пламенната му душа от живата картина, която съзерцаваше, съвсем естествено прерасна в дълбоко възхищение към централната фигура: Огюстин изглеждаше замислена и почти не ядеше, лампата бе закачена така, че светлината изцяло падаше върху лицето й, тялото й от кръста нагоре сякаш се движеше в огнен обръч, който ярко очертаваше формата на главата и я озаряваше със странно, почти свръхестествено сияние. Художникът неволно сравни девойката с ангел в изгнание, който си припомня небето. Почти неизпитано чувство, чиста и гореща любов бликна в сърцето му. След като за миг остана като смазан под тежестта на мислите си, той се изтръгна от това блаженство, прибра се у дома, не хапна, не мигна. На другия ден отиде в ателието си и излезе едва след като положи на платното очарованието на тази сцена, чийто спомен почти го бе обаял. Блаженството му остана непълно, докато не получи верен портрет на своето божество. Той неведнъж намина пред

търговската къща „Котарака с топка“ и дори един-два пъти се осмели да влезе вътре предрешен, за да види по-отблизо прекрасното създание, което госпожа Гийом пазеше под крилото си. Отдаден на своята любов и на четките си, той цели осем месеца остана скрит за погледите на най-близките си приятели, забравил света, поезията, театъра, музиката и най-любимите си навици. Една сутрин Жироде[12] престъпи всички забрани, познати на артистите, които те умеят да преодоляват, добра се до него и го събуди със следния въпрос:

— Какво ще изложиш в Салона?

Художникът улови приятеля си за ръка, повлече го към ателието и откри една малка картина и един портрет. След продължително и жадно съзерцание на двата шедьовъра, Жироде се хвърли на врата на своя другар и го разцелува, без да намери думи. Чувствата му можеха да бъдат предадени само тъй, както ги изпитваше — от душа на душа.

— Влюбен ли си? — попита Жироде.

И двамата знаеха, че най-прекрасните портрети на Тициан, Рафаело и Леонардо да Винчи са плод на пламенни чувства, които впрочем при различни условия пораждат и всеки шедьовър. В отговор младият художник само кимна.

— Какво щастие да се влюбиш тук, завърнал се от Италия! Не те съветвам да излагаш подобни творби в Салона — добави великият художник. — Виждаш ли, твоите две картини няма да бъдат разбрани. Тези правдиви цветове, тази прекрасна работа още не могат да бъдат оценени, публиката е отвикнала от такава дълбочина. Картините, които рисуваме, добри ми приятелю, са просто украшения, паравани. Нека по-скоро пишем стихове и превеждаме древните автори! От това можем да очакваме повече слава, отколкото от жалките си платна.

Въпреки този доброжелателен съвет двете картини бяха изложени. Сцената от семейния бит предизвика прелом в изобразителното изкуство. Тя породи създаването на творби от същия жанр, които на всяка следваща изложба биваха представяни в такова количество, че можеше да се помисли, че се получават по чисто механичен път. Колкото до портрета, малцина са художниците, които не пазят спомена за това изпълнено с жизнена правда платно, на което публиката, понякога справедлива като цяло, призна венеца, положен пред него от самия Жироде. Пред двете картини се трупаше огромна тълпа. Избиваха се, за да ги видят, както казват жените. Спекуланти и

знатни господа бяха готови да платят скъпо и прескъпо за двете платна, но художникът упорито отказа да ги продаде или да направи копия. Предложиха му огромна сума за правото да отпечатат гравюри, но и търговците не успяха повече от ценителите на изкуството. Макар че това събитие занимаваше светските кръгове, то не бе в състояние да проникне до затънтената малка Тиваида[13] на улица Сен-Дьони. Все пак при едно посещение у госпожа Гийом жената на нотариуса спомена за изложбата пред Огюстин, която тя много обичаше, и й разясни нейното предназначение. Брътвежът на госпожа Роген естествено породи у Огюстин желанието да види картините и смелостта тайно да помоли братовчедка си да я придружи. Братовчедката успя в преговорите, предприети пред госпожа Гийом, и получи позволение да откъсне малката си родственица за около два часа от досадните й занимания. И тъй, девойката проникна през навалицата до наградената картина. Тя потръпна като брезов лист, когато се разпозна. Обзе я уплаха, озърна се да открие госпожа Роген, от която прииждащата тълпа я беше разделила. В този миг смутените й очи срещнаха пламенното лице на младия художник. Тя начаса разпозна минувача, когото от любопитство често беше заглеждала, смятайки го за някой нов съсед.

— Виждате как ме вдъхнови любовта — каза художникът на ухото на свенливото създание, което остана потресено от тези думи.

Огюстин намери в себе си нечовешки сили, за да се промъкне през навалицата и да открие братовчедка си, все още опитваща се да достигне през тълпата до картината.

— Ще се задушите — извика Огюстин, — да тръгваме!

Ала в Салона има моменти, когато две жени невинаги могат свободно да се движат из залите. Повлечени от стихийния прилив на тълпата, госпожица Гийом и нейната братовчедка се видяха тласнати на няколко стъпки от втората картина. Случайността пожела те без мъка да се приближат едновременно до платното, прославено от модата, като никога единодушна с таланта. Смаяното възклицание, изтръгнало се от жената на нотариуса, потъна в глъчката и врявата на тълпата, а Огюстин неволно се просълзи при вида на прекрасната сцена и почти необяснимо чувство я накара да сложи пръст на устните си, виждайки на две крачки от себе си захласнатото лице на младия художник. В отговор непознатият кимна, посочвайки госпожа Роген —

пречката за неговото щастие, — и с това показа на Огюстин, че я е разбрал. Тази пантомима сякаш раздуха жарава в душата на бедното момиче, което се упрекна в грях, решавайки, че вече е сключило съглашение с художника. Задухът, непрекъснатата върволица от най-ослепителни тоалети, замайването, породено у Огюстин от разнообразието на цветовете, множеството живи и нарисувани фигури, изобилието от позлатени рамки пробудиха в нея опиянение, което усили страховете й. Тя може би щеше да припадне, ако въпреки този хаос от усещания в душата й не се бе надигнала непозната наслада, която вдъхна живот на цялото й същество. Огюстин обаче помисли, че се намира във властта на онзи демон, чиито страшни клопки бяха предсказвани от гръмките слова на проповедниците. Този миг бе за нея сякаш миг на безумие. Тя видя, че момъкът, сияещ от щастие и любов, я съпровожда до каретата на братовчедка й. В плен на непозната възбуда, на опиянение, което сякаш я подчиняваше на естествените пориви, Огюстин се вслуша в красноречивия глас на сърцето си и неведнъж погледна младия художник, издавайки смута, завладял душата й. Руменината на бузите й никога не бе образувала по-ярък контраст с белотата на кожата. Художникът видя тази хубост в пълния й разцвет, този свян в пълния му изблик. Огюстин изпита радост, примесена с ужас, при мисълта, че нейното присъствие е причина за блаженството на този, чието име беше на устата на всички, чийто талант даряваше безсмъртие на преходни образи. Тя беше обичана! Невъзможно бе да се съмнява в това. Когато художникът вече не беше пред очите й, тези прости думи още кънтяха в сърцето й: „Виждате как ме вдъхнови любовта.“ Кипналата кръв пробуди в душата й непознати сили и я разтърси болезнен трепет. Тя се престори, че има силно главоболие, за да избегне въпросите на братовчедка си относно картините, но когато се завърнаха, госпожа Роген не се сдържа и каза на госпожа Гийом колко известен е станал „Котаракът с топка“, а Огюстин потръпна с цялото си тяло, когато майка й каза, че ще посети Салона, за да види къщата си. Девойката повторно се оплака от неразположението си и получи позволение да си легне.

— Ето ползата от подобни зрелища — извика господин Гийом, — само главоболия. Толкова ли е забавно да видиш на картина онова, което всеки ден срещаш по нашата улица? Хич не ми говорете за тия художници, които също като вашите писатели са голтаци. Какво, по

дяволите, им е потрябвала моята къща, че да я правят за посмешище в картините си?

— Това може би ще ни помогне да продадем няколко аршина сукно в повече — каза Жозеф Льоба.

Тази забележка не попречи изкуствата и мисълта да бъдат за сетен път заклеймени пред съда на търговията. Както може да се очаква, подобни думи не дадоха много надежди на Огюстин, която през нощта се отдаде на първите си мисли за любовта. Събитията от този ден бяха като сън, който тя с наслада възстановяваше в паметта си. Откри страховете, надеждите, угризенията, всички прииждащи чувства, които щеше да лелее нейното безизкусно и плахо сърце. Каква пустота съзря тя в мрачната къща и какво съкровище откри в душата си! Да бъде жена на талантлив човек, да споделя неговата слава! Какви ли не опустошения щеше тази мисъл да нанесе в сърцето на дете, възпитано в такова семейство! Какви ли не надежди щеше да пробуди у едно откърмено с разбиранията на простолюдието младо създание, закопняло за изискан живот! Слънчев лъч бе проникнал в затвора. Огюстин се влюби отведнъж. В толкова свои чувства беше поласкана, че им се отдаде, без нищо да премисля. Та нима на осемнадесет години любовта не поставя своята призма между света и очите на девойките? Неспособна да отгатне силните сблъсъци, пораждани от съюза на любеща жена и мъж, надарен с богато въображение, тя сметна, че е призвана да съгради неговото щастие, без да открие никаква отлика между себе си и него. За нея цялото бъдеще се съдържаше в настоящето. Когато на другия ден баща й и майка й се завърнаха от Салона, натъжените им лица издаваха известно разочарование. Първо, двете картини се бяха оказали прибрани от художника и второ, госпожа Гийом бе изгубила кашмирения си шал. Новината, че картините са изчезнали след посещението й в Салона, разкри на Огюстин, че любимият й е надарен с тънка чувствителност, която жените винаги умеят да ценят дори само по усет.

В утрото, когато на връщане от един бал Теодор дьо Сомервийо — това бе името, което мълвата бе донесла до сърцето на Огюстин — бе полят с вода от служителите на „Котарака с топка“, докато чакаше появата на невинната си любима, която положително не знаеше за

присъствието му, двамата влюбени се виждаха едва за четвърти път след сцената в Салона. Пречките, които закостенелите порядки на търговската къща „Гийом“ създаваха за буйния нрав на художника, придаваха на страстта му към Огюстин особена сила. Как да заговориш девойка, седнала зад тезгяха между две жени като госпожица Виржини и госпожа Гийом, как да й се обясниш, когато майка й никога не се откъсва от нея? Както всички влюбени, и Теодор владееше изкуството да се самоизтезава, въобразяваше си, че открива съперник в лицето на един от служителите и смяташе, че останалите подпомагат неговите интереси. Дори да се прокраднеше пред толкова много Аргусовци[14], той се виждаше сразен пред строгия поглед на стария търговец или на госпожа Гийом. Навред пречки, навред отчаяние! Самата сила на страстта му възпираше младия, художник да открие хитроумните способи, които за затворниците, както и за влюбените, представляват сякаш сетното усилие на разума, помътен от дива жажда за свобода или от пламъка на любовта. Теодор трескаво обикаляше квартала като безумен, сякаш движението щеше да му подскаже някоя хитрина. След като порядъчно изцеди въображението си, му хрумна да подкупи със злато бузестата слугиня. И така влюбените размениха няколко писма през двете седмици, последвали злощастната сутрин, когато господин Гийом и Теодор така добре се бяха огледали един друг. Двамата млади се бяха уговорили да се виждат в определен час на деня, а в неделя — на литургия и вечерня в „Сен-Льо“. Огюстин бе изпратила на своя скъп Теодор списък на роднините и приятелите на семейството, в чиито домове младият художник се постара да получи достъп и по възможност да направи съпричастни с любовните си помисли някои от тези хора, погълнати от парични въпроси и търговия, на които истинската страст навярно се виждаше чудовищна и нечувана спекулация. Впрочем нищо не се промени в обичаите на „Котарака с топка“. При все че Огюстин беше разсеяна, че противно на всякакво подчинение на законите на домашния правилник се качваше в стаята си, за да прави знаци с една саксия, при все че въздишаше и се унасяше в мечти, никой, дори майка й, не забеляза това. Подобно обстоятелство ще предизвика учудване у онези, които вече са вникнали в духа на къщата, където всяка мисъл, пропита от поезия, неминуемо влизаше в противоречие с хората и вещите, където никой не можеше да си позволи ни жест, ни поглед, без

те да бъдат видени и разгадани. И все пак всичко това беше съвсем естествено: спокойният кораб, който плаваше по бурното море на площад Дьо Пари под флага на „Котарака с топка“, беше в плен на една от бурите, които бихме могли да наречем „равноденствени“ поради периодичната им поява. От две седмици петимата членове на екипажа, госпожа Гийом и госпожица Виржини се отдаваха на изнурителен труд, наречен „описване на стоките“. Всички топове се вадеха и се проверяваше дължината им, за да се установи точната стойност на останалото парче. Внимателно се разучаваше картонът, окачен на вързопа, за да се разбере кога е бил закупен платът. Определяше се новата цена. Винаги прав, с аршин в ръка и перо зад ухото, господин Гийом приличаше на капитан, подаващ команди за маневра. Кресливият му глас, който проникваше през люка, за да потърси отговор от дълбините на трюма — долния склад, — изричаше неразбираемите словосъчетания от речника на търговията, която се изразява само със загадки: Колко Х-Н-З? — Изкупен. — Колко остава от К-К? — Два аршина. — Каква цена? — Пет-пет-три. — Преоценете на три А цялото Ж-Ж, цялото М-П и остатъка от В-Д-О. Множество други, също така непонятни фрази кънтяха над рафтовете, подобни на стиховете от съвременната поезия, които романтиците си декламират, за да подхранят възторга от своите поети. Вечер Гийом се затваряше със служителите и жена си, приключваше сметките, започваше нови, пишеше на закъснелите длъжници и изготвяше фактури. Те трима се справяха с тази огромна работа, чийто резултат се побираше на късче гланцирана хартия и доказваше на търговската къща „Гийом“, че разполага с толкова и толкова в пари, толкова и толкова в стоки, толкова и толкова в полици и банкноти, че не дължи нито су, че й дължат сто или двеста хиляди франка, че капиталът се е увеличил, че чифлиците, къщите и рентите съответно ще се разраснат, ремонтират или удвоят. Оттук произтичаше и необходимостта да се възобнови с още по-голямо усърдие от всякога трупането на нови екю, без храбрите мравчици да се запитат: „За какво?“

В суматохата на ежегодния кипеж щастливата Огюстин се изплъзваше от проверката на своите пазители. Най-сетне, една събота вечер, описът приключи. Числото на общия актив беше с достатъчно нули, та по този случай господин Гийом отмени строгата възбрана, която целогодишно беше налагана по отношение на десерта. Хитрият

сукнар потри ръце и позволи на помощниците си да останат на масата. Членовете на екипажа едва привършваха чашките си домашен ликьор, когато се дочу трополене на кола. Семейството се отправи към „Театр де Вариете“ да гледа „Пепеляшка“[15], а двамата по-млади служители получиха по едно екю от шест франка и позволението да отидат където поискат, стига да се приберат в полунощ.

Въпреки разгулната вечер в неделя сутрин старият търговец на сукно още в шест часа се избръсна, облече кафявия си сюртук, чиито великолепни оттенъци го изпълваха с неизменно задоволство, окачи златните токи на широкия си копринен панталон, сетне към седем, когато всички в дома още спяха, се отправи към малкия кабинет, разположен до склада на първия етаж. Светлината проникваше през прозорец с дебели железни решетки, който гледаше към квадратно дворче, оградено с толкова черни зидове, че приличаше на кладенец. Старият търговец отвори добре познатите кепенци, обковани с тенекия, и вдигна наполовина стъклото, плъзвайки го в жлеба. Ледена струя нахлу от двора и освежи спарения въздух, наситен с особената миризма на канцелария. Търговецът остана прав, с ръка, положена върху замърсената облегалка на едно плетено кресло, обшито с марокен, чийто първоначален цвят се беше изличил. Той сякаш се колебаеше дали да седне. Разнежено погледна бюрото с двойно писалище, където за жена му беше отредено място срещу неговото, в малка ниша, издълбана в стената. Загледа се в номерираните папки, във връвчиците, канцеларските материали, железата за белязване на сукното, в касата — предмети от незапомнени времена — и му се стори, че се намира пред съживената от спомените сянка на господин Шьоврел. Той придърпа табуретката, на която някога бе седял в присъствие на покойния си господар. С трепереща ръка постави тапицираната с черна кожа табуретка, чийто пълнеж отдавна се ръсеше от краищата, без да се изрони съвсем, на същото място, където неговият предшественик я беше слагал. Сетне, с трудно описуемо вълнение, той дръпна шнурчето на звънеца, който се намираше до леглото на Жозеф Льоба. След този решителен жест старецът, за когото спомените несъмнено бяха твърде тежки, взе три-четири от

предоставените му полици и ги гледаше с невиждащ поглед, когато Жозеф Льоба внезапно се появи.

— Седнете тук — му каза Гийом, посочвайки табуретката.

Тъй като старият търговец на сукно никога не беше канил служителя си да седне, Жозеф Льоба изтръпна.

— Какво мислите за тези полици? — запита Гийом.

— Те няма да бъдат погасени.

— Как така?

— Разбрах, че „Етиен и Компания“ онзи ден са се разплащали в злато.

— Охо! — възкликна търговецът. — Човек трябва да е много зле, за да покаже болката си. Нека говорим за друго. Жозеф, описът приключи.

— Да, господине, и дивидентите са сред най-високите, които сте получавали.

— Хайде, не си служете с тия нови думи. Казвайте доход, Жозеф. Знаете ли, моето момче, че донякъде на вас дължим тия резултати. Затова отсега нататък не искам да получавате заплата. Госпожа Гийом ми подметна да ви предложа процент. А, Жозеф? „Гийом и Льоба“, няма ли да звучи добре такава фирма? Можем дори да добавим „и компания“ за тежест.

Сълзи избиха в очите на Жозеф Льоба, който се опита да ги прикрие.

— Ах, господин Гийом! С какво съм заслужил толкова добрини? Та аз само изпълнявам дълга си. И без това сторихте много, взимайки присърце съдбата на един беден сир…

Той четкаше маншета на левия си ръкав с десния, без да се осмели да погледне стареца, който се усмихваше при мисълта, че скромният момък навярно също като него самия някога имаше нужда от поощрение, за да се изяснят докрай нещата.

— Обаче — отвърна бащата на Виржини — вие не заслужавате твърде това благоволение, Жозеф! Не ми оказвате доверие, равно на моето към вас. — Служителят изведнъж вдигна глава. — Вие знаете състоянието на касата. От две години ви посвещавам в почти всичките си сделки. С моя помощ обиколихте фабриките. Изобщо аз нямам тайни от вас. Но вие?… Вие имате симпатии, а думичка не сте ми казали. — Жозеф Льоба се изчерви. — Аха — провикна се Гийом. —

Значи, мислехте, че ще заблудите стара лисица като мен? Мен, когото видяхте да предрича фалита на Льокок!

— Как, господине? — отговори Жозеф Льоба, взирайки се в своя господар също тъй внимателно, както той се взираше в него. — Нима знаете кого обичам?

— Знам всичко, негоднико — му каза почтеният и хитър търговец, като го щипна за ухото. — И ти прощавам, и аз бях като теб.

— И вие ще ми я дадете?

— Да, и то с петдесет хиляди екю. Толкова ще дам и на теб и ще поемем новите разходи с нова фирма. Още сделки ще въртим, момчето ми! — извика старият търговец, като стана и размаха ръце. — Виждаш ли, зетко, търговията е всичко. Онези, които се питат какво толкова й намираме, са глупци. Да следиш как вървят сделките, да умееш да се разпореждаш навреме, да чакаш тревожно както при комар дали разните „Етиен и Компания“ ще фалират, да видиш как минава полк от императорската гвардия, облечен в твое сукно, да подложиш крак на съседа си — законно, то се знае! — да продаваш по-евтино от другите, да осъществиш започнатата сделка, която се очертава, разраства се, колебае се и успява; подобно на министър на полицията да знаеш всички тайни пружини на търговските къщи, за да не се объркаш, да оцелееш сред разрухата, да имаш задочни приятели във всички градове производители — нима това не е безкрайна игра, Жозеф? Та това е животът! Ще си умра с тези грижи също като стария Шьоврел, но без да поемам повече работа, отколкото ми е по сърце.

Разпален от прочувственото си слово, дядо Гийом почти не бе погледнал своя служител, който плачеше с горещи сълзи.

— Е, Жозеф, бедно мое момче, какво ти става?

— Ах, господин Гийом, толкова я обичам, че сърцето ми сякаш замира…

— Е, момче — каза разнежено търговецът, — поврага, ти си по-щастлив, отколкото си мислиш, защото и тя те обича. Знам аз!

И той смигна със зелените си очички на своя служител.

— Госпожице Огюстин, госпожице Огюстин! — извика Жозеф Льоба в захлас.

Той щеше да се втурне навън, когато се почувствува възпрян от желязна ръка и смаяният му господар рязко го придърпа пред себе си.

— Какво общо има Огюстин с тая работа? — попита Гийом, чийто глас начаса̀ смрази клетия Жозеф Льоба.

— Та нали тя е… моята любима? — измънка служителят.

Смутен от липсата си на проницателност, Гийом отново седна и обгърна с ръце заострената си глава, за да размисли върху странното положение, в което беше изпаднал. Засрамен и отчаян, Жозеф Льоба остана прав.

— Жозеф — поде търговецът с хладно достойнство, — имах предвид Виржини. Знам, че на любовта не се заповядва. Известна ми е вашата дискретност и ние двамата ще забравим това, което казахте. Никога не ще омъжа Огюстин преди Виржини. Вашият дял ще бъде десет процента.

Служителят, комуто любовта вдъхна неподозирана смелост и красноречие, сплете умолително ръце, взе думата и в продължение на половин час говори на Гийом толкова жалостиво и прочувствено, че положението се измени в негова полза. Ако въпросът се отнасяше до търговия, старият търговец щеше да се ръководи от определени правила, способни да му помогнат при решението, ала запокитен на хиляди левги от търговията, в морето на чувствата, при това без компас, той се обърка пред едно тъй странно, както сам си казваше, явление. Тласкан от естествената си доброта, той леко отстъпи.

— Ех, Жозеф, по дяволите, та нали знаеш, че децата ми имат десет години разлика! Госпожица Шьоврел не беше красива и все пак не съм й давал основание да се оплаква. Постъпи като мен. Хайде, не плачи, ей, че си глупав! Какво да сторя? Може пък нещо да се нареди, ще видим. Все има начин да се намери изход. Ние, мъжете, невинаги сме влюбени като Селадон[16] в жените си. Чуваш ли? Госпожа Гийом е набожна и… Хайде, поврага, тая сутрин ти отведи Огюстин под ръка на литургия, дете мое.

Това бяха утешителните думи, подхвърлени наслуки от Гийом. Последното заключение възрадва влюбения служител: той вече имаше предвид един свой приятел за госпожица Виржини на излизане от опушения кабинет, след като стисна ръката на бъдещия си тъст и му подметна със съзаклятнически вид, че всичко ще се уреди, както му е редът.

„Какво ли ще каже госпожа Гийом?“ — Останал сам, добрият търговец непоносимо се измъчи от тази мисъл.

На обяд госпожа Гийом и Виржини, които търговецът на сукно временно не бе уведомил за своето разочарование, хитричко поглеждаха Жозеф Льоба, обхванат от силно смущение. Свенливостта на служителя му спечели симпатиите на бъдещата тъща. Матроната дотам се развесели, че изгледа господин Гийом с усмивка и си позволи шеги, каквито от памтивека не се допускаха в подобни благонравни семейства. Тя отвори въпрос за съответствието между ръста на Виржини и на Жозеф и ги помоли да се премерят. Тези встъпителни закачки помрачиха челото на главата на семейството и той дори прояви такава пресилена любов към благоприличието, че нареди на Огюстин да се отправи към „Сен-Льо“ под ръка с първия помощник. Госпожа Гийом, изненадана от подобна мъжка деликатност, почете съпруга си с одобрително кимване. И тъй, шествието потегли от дома в ред, който не можеше да даде повод за никакви шеговити догадки от страна на съседите.

— Госпожице Огюстин — говореше служителят разтреперан, — не считате ли, че съпругата на един търговец с добър кредит, като например господин Гийом, би могла да си позволи повече развлечения, отколкото госпожа майка ви, би могла да носи диаманти, да се вози в карета? О, ако се оженя, най-напред ще сторя всичко, за да видя жена си щастлива. Не бих я поставил зад тезгяха. Виждате ли, в търговията със сукно жените вече не са тъй необходими като едно време. Господин Гийом е постъпил правилно; впрочем това е било по вкуса на неговата съпруга. Но за една жена е достатъчно да взима участие в сметководството, в кореспонденцията, при поръчките и в домакинството, колкото да не стои без работа. В седем часа, когато магазинът затваря, аз бих се забавлявал, бих ходил на театър и на гости. Но вие не ме слушате.

— Напротив, господин Жозеф. А какво ще кажете за рисуването? Хубава професия, нали?

— Да, познавам един майстор бояджия, господин Лурдоа, който вади добри пари.

Погълнато от подобни разговори, семейството стигна до църквата „Сен-Льо“. Там госпожа Гийом пое правата си и за пръв път накара Огюстин да седне до нея. Виржини зае място на четвъртия стол до Льоба. По време на проповедта всичко протече добре между Огюстин и застаналия зад една колона Теодор, който пламенно се

молеше на своята мадона, ала при възнасянето на светите дарове госпожа Гийом със закъснение забеляза, че дъщеря й Огюстин държи молитвеника си наопаки. Тя се канеше остро да й се скара, но спускайки воала си, спря да чете и се загледа в посоката, в която бяха устремени очите на дъщеря й. През очилата си тя видя младия художник, който със светската си елегантност приличаше по-скоро на кавалерийски офицер в отпуск, отколкото на търговец от квартала. Трудно е да си представим силното вълнение, обхванало госпожа Гийом, ласкаеща се от мисълта, че превъзходно е възпитала своите дъщери, когато откри в сърцето на Огюстин тайна любов, чиито опасности благонравието и невежеството й силно преувеличиха. Тя реши, че дъщеря й е покварена до мозъка на костите.

— Дръжте молитвеника си както трябва, госпожице — каза тя с тих, но потреперващ от гняв глас.

Рязко изтръгна изобличаващата книга и я обърна така, че буквите да се намират в правилното им положение.

— Да не сте посмели да погледнете другаде освен към молитвите си — добави тя, — или ще се разправяте с мене. След литургия ние с баща ви ще си поговорим с вас.

Тези думи поразиха като мълния клетата Огюстин. Тя почувствува, че сърцето й замира, ала разкъсвана между болката си и страха да предизвика скандал в църквата, намери смелост да прикрие тревогата си. И все пак лесно бе да се отгатне силният й душевен смут по трепереща в ръцете й молитвеник и по сълзите, капещи по всяка страница, която обръщаше. От изгарящия поглед, хвърлен от госпожа Гийом, художникът разбра опасността, грозяща любовта му, и излезе с гняв в сърцето и решен на всичко.

— Вървете си в стаята, госпожице! — каза госпожа Гийом на дъщеря си, когато се прибраха у дома. — Ние ще ви повикаме. Само да сте посмели да излезете оттам.

Съветът между двамата съпрузи протече толкова тайно, че отначало нищо не се подразбра. Ала Виржини, която бе насърчавала сестра си с множество нежни съвети, стигна в своята всеотдайност дотам, че се прокрадна пред вратата на майчината спалня, където се провеждаше обсъждането, за да долови поне няколко изречения. Първия път, когато слезе от третия на втория етаж, тя чу баща си да се провиква:

— Госпожо, нима искате да погубите дъщеря си?

— Бедно дете — каза Виржини на разплаканата си сестра, — татко е на твоя страна.

— А какво искат да сторят на Теодор? — запита невинното създание.

Тогава любопитната Виржини слезе отново, но този път остана по-дълго: тя разбра, че Льоба обича Огюстин. Писано бе, че в този паметен ден тъй спокойният обикновено дом ще се превърне в ад. Господин Гийом съкруши Жозеф Льоба, доверявайки му любовта на Огюстин към непознатия. Льоба, който вече беше предупредил своя приятел да поиска ръката на госпожица Виржини, видя сломени своите надежди. Покрусена от новината, че Жозеф в известен смисъл я беше отблъснал, госпожица Виржини получи силно главоболие. Раздорът, настъпил между двамата съпрузи след тяхното обяснение, при което те за трети път през живота си се оказаха на различно мнение, се изрази в тежки последици. В четири часа следобед Огюстин — бледа, трепереща и със зачервени очи — най-сетне се яви пред баща си и майка си. Бедното дете чистосърдечно разказа кратката история на своята любов. Успокоена от думите на баща си, който бе обещал да я изслуша, тя набра смелост и изрече пред родителите си името на своя скъп Теодор дьо Сомервийо, като ловко натърти на аристократичната частица „дьо“. Отдавайки се на непознатата наслада да говори за чувствата си, тя намери достатъчно храброст, за да заяви с простодушна твърдост, че обича господин Дьо Сомервийо, че му го е признала в писмо и добави със сълзи на очи:

— Ако ме дадете на друг, ще бъдете причина за моята злочестина.

— Но, Огюстин, нима не знаете какви са художниците? — извика майка й ужасено.

— Госпожо Гийом! — Старият баща наложи мълчание на жена си. — Огюстин — каза той, — художниците, общо взето, са голтаци. Теса твърде разточителни и затова са по правило нехранимайковци. Бил съм доставчик на покойния господин Жозеф Верне[17], на покойния господин Льокен[18] и на покойния господин Новер[19]. Ах, да знаеш само какви номера са погаждали господин Новер, рицарят Дьо Сен-Жорж[20] и най-вече господин Филидор[21] на бедния дядо

Шьоврел. Странни птици са те, знам ги аз. Всички са едни такива сладкодумни, любезни… Ах, никога твоят господин Сюмер… Сом…

— Дьо Сомервийо, татко!

— Така де, Дьо Сомервийо! Той положително никога не се е държал с теб толкова мило, колкото господин рицаря Дьо Сен-Жорж с мен в деня, когато издействувах срещу него присъда на консулите. Такива бяха някогашните благородници.

— Но, татко, господин Теодор е аристократ, а освен това ми писа, че е богат. Преди революцията баща му се е наричал рицарят Дьо Сомервийо.

При тези думи Гийом погледна страховитата си половинка, която сърдито потропваше с крак по пода и мрачно мълчеше. Тя дори избягваше да отправя гневния си поглед към Огюстин и сякаш оставяше на господин Гийом цялата отговорност по един тъй сериозен въпрос, след като не зачитаха нейното мнение. И все пак въпреки привидната си невъзмутимост, когато видя, че съпругът й тъй леко се примирява с една катастрофа, нямаща нищо общо с търговията, тя се провикна:

— Господине, вие наистина сте твърде мек към своите дъщери… но…

Шумът от кола, спираща пред вратата, внезапно прекъсна обвинителната реч, от която старият търговец предварително тръпнеше. След миг насред стаята се озова госпожа Роген и при вида на тримата участници в семейната сцена каза покровителствено:

— Знам всичко, братовчедке.

Госпожа Роген имаше един недостатък: тя си въобразяваше, че жената на един парижки нотариус може да играе ролята на светска дама.

— Знам всичко — продължи тя — и ида в ноевия ковчег като гълъба с маслиненото клонче. Прочетох тази алегория в „Геният на християнството“[22] — каза тя, обръщайки се към госпожа Гийом, — сравнението навярно ви се нрави, братовчедке. Знаете ли — добави тя, усмихвайки се на Огюстин, — че този господин Дьо Сомервийо е очарователен човек? Тази сутрин ми подари моя портрет, майсторски нарисуван от него. Струва поне шест хиляди франка.

При тези думи тя леко потупа по ръката господин Гийом. Старият търговец не се сдържа и сви устни в привична гримаса.

— Познавам добре господин Дьо Сомервийо — продължи „гълъбицата“. — От две седмици посещава моя салон и го оживява с присъствието си. Той ми разказа за своите мъки и ме помоли да се застъпя за него. От тази сутрин знам, че боготвори Огюстин. Трябва да му я дадете. Ах, братовчедке, недейте така да клатите глава! Знайте, че ще му дадат титла барон и че в Салона самият император го е удостоил със званието кавалер на Почетния легион. Роген стана негов нотариус и знае имотното му състояние. Господин Дьо Сомервийо получава от земите си дванадесет хиляди ливри доход. Знаете ли, че тъстът на личност като него може да стане голям човек — кмет на района си например! Нима не ви е известно, че на господин Дюпон[23] бе дадена титлата имперски граф и сенатор само защото отиде в качеството си на кмет да поздрави императора за влизането му във Виена? О, тази женитба ще стане. Харесвам го аз този добър момък. Чувствата му към Огюстин се срещат само в романите. Хайде, миличка, ти ще бъдеш щастлива и всички ще искат да бъдат на твое място. На моите приеми идва госпожа херцогиня Дьо Кариляно, която просто умира за господин Дьо Сомервийо. Злите езици говорят, че тя посещавала моя дом само заради него, сякаш присъствието на една новоизпечена херцогиня е неуместно у една Шьоврел, чието семейство от сто години се числи към почтената буржоазия. Огюстин — продължи госпожа Роген след кратка пауза, — видях портрета. Божичко, колко е хубав! Знаеш ли, че сам императорът е пожелал да го види? Той на шега казал на вицеконетабла, че при толкова много посещения на крале в двора, ако имало повече жени като тази, се наемал да опази завинаги мира в Европа. Нима това не е ласкателно?

Бурята, с която беше започнал този ден, завърши също като в природата: възвърна тихо и безоблачно време. Госпожа Роген представи положението толкова съблазнително, съумя да засегне толкова много струни в коравите сърца на господин и госпожа Гийом, че в края на краищата намери слабото им място и се възползува от него. В ония странни времена търговията и финансите страдаха повече от всякога от безразсъдната мания да се сродяват с благородници и управниците на империята твърде добре използуваха тази тяхна склонност. Господин Гийом особено горещо се бунтуваше срещу подобна осъдителна страст. Любимите му пословици бяха, че за да намери щастието, жената трябва да вземе мъж от своята черга; ако си

поискал да се издигнеш твърде високо, рано или късно биваш наказан за това; любовта е толкова неустойчива пред семейните грижи, че съпрузите трябва да открият един в друг особено здрави качества, за да бъдат щастливи; не трябва единият от двамата съпрузи да бъде по-учен от другия, защото преди всичко трябва да се разбират взаимно; когато мъжът говори гръцки, а жената — латински, те рискуват да умрат от глад. Той сам беше измислил тази своего рода поговорка. Гийом сравняваше така създадените семейства със старите тъкани от коприна и вълна, при които коприната накрая винаги прерязва вълнената нишка. И все пак толкова тщеславие се таи в човешкото сърце, че предпазливостта на кормчията, който тъй добре управляваше „Котарака с топка“, рухна пред нападателното сладкодумие на госпожа Роген. Суровата госпожа Гийом първа откри в увлечението на дъщеря си доводи, за да отстъпи от принципите си и да склони да приеме в дома си господин Дьо Сомервийо, когото тайно се зарече да подложи на строга проверка.

Старият търговец отиде при Жозеф Льоба и го уведоми за положението. В шест и половина трапезарията, прославена от художника, събра под стъкления си покрив госпожа и господин Роген, младия творец и неговата възлюблена Огюстин, Жозеф Льоба, който безропотно приемаше нещастието си, и госпожица Виржини, чието главоболие беше преминало. Господин и госпожа Гийом вече виждаха в бъдеще децата си свили гнездо и съдбините на „Котарака с топка“ предадени в сигурни ръце. Задоволството им достигна своя връх, когато след десерта Теодор им подари изумителната картина, която не бяха успели да видят, представляваща вътрешността на стария дюкян, на който дължаха толкова щастие.

— Ама че си я бива! — извика Гийом. — Като си помислиш, че са давали тридесет хиляди франка за това.

— Ей ги на и моите ленти — добави госпожа Гийом.

— Ами тия раздиплени тъкани — намеси се Льоба, — на човек му иде да ги пипне.

— Драпериите винаги стоят много добре — отвърна художникът. — Ние, съвременните творци, ще бъдем щастливи, ако постигнем съвършенството на древните майстори.

— Харесват ви, значи, драпериите — извика дядо Гийом. — Поврага, тогава дайте си ръката, млади приятелю. Щом цените

търговията, с вас ще се разберем. Че защо ще я презирате? С нея е започнал светът — та нали Адам е продал рая за една ябълка. Това е то сделка, а?

Старият търговец избухна в звучен и чистосърдечен смях, оживен от шампанското, което щедро предлагаше. Заслепен, сякаш гъста пелена покриваше очите му, младият художник намери бъдещите си роднини мили и не се поколеба да ги разсмее с няколко остроумни шеги, така че, общо взето, го харесаха. Вечерта, когато гостната, обзаведена — по думите на Гийом — с многобройни и разкошни вещи, опустя, а госпожа Гийом сновеше от масата до камината, от свещниците до светилниците и забързано гасеше пламъчетата, добрият търговец, винаги проницателен що се отнасяше до сделки или пари, привлече към себе си дъщеря си Огюстин и взимайки я на коленете си, й държа следното слово:

— Скъпо дете, ти ще се омъжиш за своя Сомервийо, щом толкова искаш; твоя воля да рискуваш капитала си от щастие. Но аз нямам вяра на тия тридесет хиляди франка, които е спечелил от разваляне на добро платно. Парите, дошли толкова бързо, си отиват по същия начин. Нима не чух как днес този млад празноглавец каза, че ако монетите са кръгли, то е, за да се търкалят. Може да са кръгли за прахосниците, но за спестовниците, които ги трупат, те са плоски. Е, чедо мое, този хубав момък казва, че ще ти купи карети, диаманти… Има пари, нека ги харчи за тебе — bene sit![24] Това не ме засяга. Ала що се отнася до твоята зестра, не искам тия екю, събрани с толкова труд, да отидат за каляски или дрънкулки. Който много харчи, никога не забогатява. С твоите сто хиляди екю още не може да се купи цял Париж. Нищо, че един ден ще получиш няколко стотици хиляди франка — ще те накарам да ги почакаш, поврага! И то колкото се може по-дълго. Та, значи, тая вечер дръпнах в един ъгъл твоя кандидат и за търговец като мен, предизвикал фалита на Льокок, не бе трудно да убеди един човек на изкуството всеки от съпрузите да запази правата над имуществото си. Ще следя как ще бъде изготвен брачният договор, та да бъдат изрично упоменати даренията, които възнамерява да ти направи. Хайде, чедо мое, надявам се да стана дядо, поврага! Искам отсега да се погрижа за внуците си: закълни ми се тук, че никога никакви парични документи няма да подписваш без моя съвет, а ако

твърде рано отида при господин Шьоврел, дай ми дума, че ще се допитваш до младия Льоба, твоя зет. Обещаваш ли?

— Добре, татко, кълна ви се.

При тези думи, изречени с нежен глас, старецът целуна дъщеря си по двете бузи. Тази нощ всички влюбени спаха почти толкова спокойно, колкото господин и госпожа Гийом.

Няколко месеца след тази паметна неделя главният олтар на „Сен-Льо“ стана свидетел на две твърде различни венчавки. Огюстин и Теодор се явиха в целия блясък на своето щастие, с очи, пълни с любов, пременени с елегантни дрехи, а пред църквата ги чакаше великолепен екипаж. Пристигнала със семейството си в обикновен файтон под наем, скромно облечената Виржини, под ръка със своя баща, смирено следваше сестра си, като сянка, необходима за хармонията на картината. Господин Гийом беше положил всички възможни усилия, за да издействува Виржини да бъде венчана преди Огюстин, ала той изпита болката да види как висши и низши духовници при всеки повод се обръщат към по-елегантната от невестите. Той чу един-двама от съседите горещо да приветствуват благоразумието на госпожица Виржини, която според тях встъпваше в по-здрав брак и оставаше вярна на квартала, докато няколко язвителни забележки — плод на завист — бяха подхвърлени по адрес на Огюстин, която се омъжваше за човек на изкуството, при това благородник. Те дори добавиха едва ли не с ужас, че щом семейство Гийом има такива амбиции, то с търговията на сукно е свършено. След като един стар търговец на ветрила каза, че този разсипник скоро ще я докара до просешка тояга, дядо Гийом in petto[25] се поздрави за предпазливостта си при брачния договор. Вечерта, подир пищен бал, последван от обилна гощавка, каквато младото поколение не помни, господин и госпожа Гийом останаха в своя дом на улица Коломбие, където се бе състояла сватбата, господин и госпожа Льоба се върнаха с файтона под наем в стария дом на улица Сен-Дьони, за да управляват кораба на „Котарака с топка“, художникът, зашеметен от щастие, взе в обятията си своята скъпа Огюстин, поривисто я вдигна на ръце, когато каретата пристигна на улица Де Троа Фрер и я отнесе в покои, украсени с произведения на всички изкуства.

Буйната страст, обзела Теодор, погълна почти цяла година, без и най-малкият облак да помрачи ясния лазур на небесата, под които живееше младото семейство. Нищо не гнетеше младите влюбени. Благодарение на Теодор във всеки изживян ден се лееха съзвучия от наслади; радост за него бе да редува поривите на своята страст със сладката нега на отмората, когато душите се превъзнасят тъй високо в своя екстаз, че сякаш забравят плътското сливане. Неспособна да разсъждава, блажената Огюстин се носеше по вълните на своето щастие: тя дори смяташе, че не е достатъчно да се отдава изцяло на позволената и свята съпружеска любов. Простодушна и наивна, тя впрочем не познаваше нито кокетството на отказите, нито властта над съпруга, която младите госпожици от висшето общество си изграждат с помощта на изкусни прищевки. Тя обичаше твърде силно, за да обмисля бъдещето, и не можеше да си представи, че един толкова сладостен живот би могъл някога да свърши. Щастлива, че въплъщава всички наслади за своя съпруг, тя повярва, че неугасващата любов ще бъде винаги за нея най-красивият накит, а предаността и покорството — вечна притегателна сила. Освен това блаженството на любовта й беше придало такова сияние, че красотата й вдъхна горделиво съзнание за сила, внуши й, че винаги ще властвува над един толкова податлив на любовния пламък мъж като господин Дьо Сомервийо. И тъй, съпружеството не я научи на друго освен на любов и в лоното на своето щастие тя си остана неопитното девойче, което бе живяло неизвестно никому на улица Сен-Дьони и дори не помисли да възприеме обноските, образованието и порядките на обществото, в което щеше да живее. Тъй като думите й бяха вдъхнати от любов, тя действително влагаше в тях известна гъвкавост на ума и някаква изтънченост на изразите, ала си служеше с езика, общ за всички жени, обзети от страстта, която явно е тяхната стихия. Когато Огюстин случайно изкажеше някоя мисъл, противоречаща на мислите на Теодор, младият художник се забавляваше, тъй както човек се забавлява от първите грешки, направени от чужденец, но които в края на краищата дотягат, ако не бъдат поправени. Въпреки толкова любов, когато тази сладостна и кратка година изтече, Сомервийо почувствува една сутрин нуждата да се върне към работата и навиците си. Освен

това жена му беше бременна. Той отново се срещна с приятелите си. По време на дългите страдания през годината, когато една млада жена става майка и се грижи за първото си дете, той несъмнено работеше с жар, но се случваше да търси и развлечения във висшето общество. С най-голяма радост посещаваше дома на херцогиня Дьо Кариляно, успяла най-сетне да привлече в салона си именития художник. Когато Огюстин се възстанови, когато синът й вече не се нуждаеше от постоянните грижи, забраняващи на една майка светските удоволствия, Теодор вече жадуваше за гъдела на самолюбието, изпитван всред обществото, когато си придружен от красива жена, предмет на желание и възхищение. Да обикаля салоните, обкръжена от отразения блясък на славата на своя съпруг, да съзира завистта на жените, стана за Огюстин нова жътва на удоволствия, ала това бе последният отблясък на семейното й щастие. Тя изпърво засегна тщеславието на своя съпруг, когато въпреки напразните си усилия не съумя да прикрие невежеството, неправилния си говор и тесногръдието си. Усмиряван в продължение на близо две години и половина от първите пориви на любовта, характерът на Сомервийо си възвърна, едновременно с утолената вече страст, наклонностите и навиците си, временно отклонени от своя път. Поезията, изобразителните изкуства и чудните наслади на въображението притежават над възвишените умове неотменими права. През тези две години Теодор не бе изменил на своите духовни потребности, те просто бяха намерили друга храна. Когато полята на любовта бяха вече утъпкани, когато — също като децата — художникът накъса рози и синчец толкова ненаситно, че не забелязваше как ръцете му не могат да ги задържат, положението се промени. Речеше ли да покаже на своята жена скиците на най-хубавите си произведения, тя възкликваше също като дядо Гийом: „Колко е хубавичко!“ Това безстрастно възхищение не произтичаше от добросъвестна оценка, а от сляпата вяра на любовта. Огюстин предпочиташе един поглед пред най-прекрасната картина. Единствената възвишена област, която познаваше, беше областта на чувствата. Накрая Теодор не можа да отрече пред себе си жестоката истина: жена му не разбираше от поезия, не живееше в неговия свят, не го следваше във всичките му приумици, в търсенията, в радостите, в мъките му. Тя беше твърдо стъпила на земята, в действителния свят, а той летеше в небесата.

Простият ум не може да вникне в неспирните терзания на човек с богата душевност, свързан с друго същество с най-съкровеното от всички чувства, ала принуден безкрайно да потиска пред любимото създание най-искрените откровения на мисълта си и да отхвърля в небитието образите, които вълшебна сила го подтиква да създава. За него това мъчение е още по-жестоко, тъй като чувството, което питае към своя спътник в живота, повелява преди всичко никога нищо да не таят един от друг и да сливат поривите на мисълта, както и излиянията на чувствата. Не може безнаказано да се престъпват законите на природата: тя е неумолима като Нуждата, която е един вид социална предопределеност. Сомервийо намери убежище в спокойствието и тишината на ателието си, надявайки се, че постоянното общуване с хора на изкуството ще преобрази жена му и ще развие в нея дремещите кълнове на богат ум, които според някои одухотворени личности са всеобща даденост; ала Огюстин беше твърде благочестива, за да не се смущава от тона на артистите. На първата вечеря, дадена от Теодор, тя чу един млад художник да заявява с детинската непосредственост, която оправдава всяко безбожничество в шегите, но остана неразбрана от нея:

— Но, госпожо, невъзможно е вашият рай да е по-прекрасен от „Преображението“ на Рафаело! А на мен дори то ми омръзна.

Огюстин внесе в това остроумно общество дух на мнителност, който никому не убягна. Тя смущаваше, а когато някой ги смущава, художниците са безжалостни: те бягат или се присмиват. Освен другите си смешни черти госпожа Гийом притежаваше качеството да пресилва достойнството, което й се струваше преимущество на омъжените жени, и макар че Огюстин често му се бе подигравала, тя не можа да се въздържи от известно подражание на майчиното си строго благонравие. Това прекалено целомъдрие, което невинаги избягват добродетелните жени, стана повод за няколко епиграми, нахвърлени с незлоблива насмешка и с твърде добър вкус, за да обидят Сомервийо. Дори шегите да бяха по-жестоки, те все пак не бяха нищо повече от наказание, наложено му от приятелите. Ала нищо не можеше да се приеме леко от една душа, която се поддаваше на чуждите внушения тъй лесно, като тази на Теодор. И така, той неусетно почувствува охладняване, което в бъдеще щеше само да се засилва. За да се постигне съпружеското щастие, трябва да се преодолее връх,

чиято тясна площадка граничи с урва — колкото стръмна, толкова и опасна, — и любовта на художника се спускаше по нея. Той реши, че жена му е неспособна да вникне в моралните му доводи, които според него оправдаваха странностите в държането му към нея, и се чувствуваше безгрешен, скривайки от нея мисли, които тя не проумяваше, както и някои постъпки, непростими пред съдилището на буржоазния морал. Огюстин се затвори в мрачна и безмълвна скръб. Тези спотаени чувства издигнаха между двамата съпрузи стена, която от ден на ден укрепваше. При все че мъжът й си оставаше внимателен към нея, Огюстин неволно тръпнеше, виждайки как той запазва за другите съкровищата от остроумие и обаяние, които някога полагаше в краката й. Скоро тя с чувство на безнадеждност започна да се вслушва в духовитите разговори за непостоянството на мъжете, водени в обществото. Тя не възропта, но държането й беше равносилно на упрек. Три години след женитбата си младата и хубава жена, която изглеждаше тъй прекрасна във великолепния си екипаж и живееше в свят на слава и богатство, бленуван от множество повърхностни личности, неспособни правилно да преценят житейските превратности, бе обзета от дълбока печал. Огюстин посърна, размисли, съпостави, а сетне неволята разгърна пред нея първите горчиви страници на опита. Тя реши да изпълнява храбро дълга си на съпруга, надявайки се, че това великодушно поведение рано или късно ще й възвърне любовта на мъжа й. Ала това не стана. Когато, изморен от работа, Сомервийо напускаше ателието си, Огюстин не скриваше ръкоделието си достатъчно бързо, та художникът да не забележи, че жена му кърпи с цялото старание на добра домакиня покривките, чаршафите и неговото собствено бельо. Щедро и безропотно тя набавяше парите, необходими за разточителствата на съпруга й, но в желанието да запази богатството на своя скъп Теодор се показваше пестелива било за собствените си нужди, било в някои подробности от домакинството. Подобно поведение е несъвместимо с безгрижието на артистите, които в края на жизнения си път толкова са се наслаждавали на живота, че никога не се питат за причините на разорението си. Безполезно е да описваме как постепенно помръкваше сиянието му, докато накрая блясъкът на медения им месец угасна и остави съпрузите в непрогледен мрак.

Една вечер Огюстин, която отдавна слушаше мъжа си да говори с възторг за херцогиня Дьо Кариляно, чу от своя приятелка злорадо състрадателни думи за естеството на привързаността, изпитвана от Сомервийо към тази знаменита кокетка от императорския двор. На двадесет и една години, в пълния блясък на младостта и красотата, Огюстин се видя пренебрегната заради една тридесет и шест годишна жена. Чувствувайки се нещастна сред светското общество, чуждо за нея с лекомислените си развлечения, клетото дете съвсем престана да проумява възхищението, което пораждаше, както и завистта, която будеше. Лицето й се преобрази. Меланхолията осени чертите й с кротостта на примирението и бледността на отхвърлената любов. Не мина време и започнаха да я ухажват най-привлекателни мъже, но тя остана самотна и добродетелна. Няколко пренебрежителни думи, подхвърлени от съпруга й, я доведоха до неимоверно отчаяние. Мрачно прозрение й помогна да съзре липсата на допирни точки с него — плод на еснафското възпитание, което възпираше пълното сливане на душата й с тази на Теодор. И все пак тя намери в себе си достатъчно любов, за да го оправдае и да упрекне себе си. Огюстин плака с кървави сълзи и твърде късно разбра, че съществува несъответствие между умовете също както между различните характери и обществени положения. Припомняйки си сладостната пролет на своя брак, тя разбра колко голямо е било отминалото щастие и вътрешно се съгласи, че една тъй богата жътва в любовта е цял един живот, който може да се заплати само със злочестина. Ала Огюстин обичаше твърде дълбоко, за да загуби всякаква надежда. И тъй, на двадесет и една години тя се осмели да се заеме с образованието си, за да стане въображението й поне достойно за онова, от което се възхищаваше. „Макар да не съм поет — си казваше тя, — то поне ще разбирам поезията.“ Тогава, напрягайки силите на волята и енергията, притежавани от всички любещи жени, госпожа Дьо Сомервийо се постара да промени характера, нравите и навиците си, ала поглъщайки том след том и храбро вниквайки в прочетеното, тя успя само да стане по-малко невежа. Остроумието и изкуството да водиш разговор са дар от природата или плод на възпитание, започнато още в люлката. Тя можеше да вкуси музиката, но не можеше да пее изящно. Проумя литературата и красотата на поезията, но беше твърде късно, за да украси с тях непокорната си памет. С удоволствие слушаше светските

разговори, но не участвуваше в тях с нищо духовито. Набожността и предразсъдъците от детството попречиха на пълното освобождаване на мисълта й. Освен това в душата на Теодор се бе вкоренило против нея предубеждение, което тя не можа да преодолее. Художникът се присмиваше на онези, които хвалеха жена му, и шегите му бяха доста основателни: той внушаваше такова страхопочитание на младото и трогателно създание, че в негово присъствие или насаме с него Огюстин трепереше. Смутена от прекомерното си желание да му угоди, тя чувствуваше как умът и знанията й чезнат и се преливат в едно-единствено чувство. Дори верността на Огюстин подразни този неверен съпруг, който едва ли не я тласкаше към грях, окачествявайки добродетелта й като безчувственост. Напразно Огюстин се постара да забрави благоразумието си, да се подчини на прищевките и приумиците на своя съпруг, да се посвети на егоизма на тщеславието му — саможертвата й остана безплодна. Може би и двамата бяха изпуснали мига, когато душите могат да се разберат. Един ден твърде чувствителното сърце на младата съпруга получи един от ударите, които тъй силно обтягат сърдечните връзки, че едва ли не ги прекъсват. Тя се затвори в себе си. Но скоро съдбоносна мисъл й подшушна да потърси утеха и съвет в семейството си.

И така, една сутрин тя се отправи към грозноватата и смешна фасада на скромния тих дом, в който беше протекло детството й. Въздъхна, когато отново видя прозореца, откъдето един ден бе изпратила първата целувка на онзи, който днес внасяше в живота й колкото блясък, толкова и страдания. Нищо не беше променено в мрачната дупка и все пак търговията със сукно се подмладяваше. Сестрата на Огюстин заемаше зад тезгяха мястото на своята майка. Младата страдалка видя зет си с перо зад ухото — той изглеждаше толкова претрупан с работа, че едва я изслуша. Тревожните признаци на „общо описване на стоките“ витаеха край него и той я остави с молба да го извини. Сестра й, засегната, че Огюстин само между другото се бе отбивала при нея, се показа злопаметна и я посрещна доста хладно. Жената на предпазливия Льоба реши, че парите са първопричина за ранното посещение, и се постара да се покаже сдържана, с което неведнъж предизвика усмивката на Огюстин.

Съпругата на художника видя, че с изключение на лентите на бонето майка й във всичко бе намерила в лицето на Виржини последователка, която достойно пазеше прастарата чест на „Котарака с топка“. На обяда забеляза в порядките на дома известни изменения, които правеха чест на здравия разум на Жозеф Льоба. Служителите не напускаха масата преди десерта, бяха свободни да се изказват, а изобилието на трапезата издаваше охолство без разточителство. Изисканата млада дама забеляза билети от ложа в „Театр де Франсе“, където си спомни, че от време на време е виждала сестра си. Госпожа Льоба беше наметната с кашмирен шал, чието великолепие свидетелствуваше за щедростта на мъжа й. И така, двамата съпрузи бяха в крак със своя век. Огюстин скоро се почувствува проникната от умиление, разпознавайки през двете трети от този ден тихото щастие, лишено наистина от възторг, но и от сътресения, в което живееха двамата подхождащи си един на друг съпрузи. Те бяха предприели съвместния си живот като търговско начинание, в което преди всичко трябваше с чест да се справят със сделките. Не срещайки в своя съпруг изключителна любов, жената се бе постарала да я пробуди. Неусетно започнал да цени Виржини, да милее за нея, продължителният период, през който щастието им бе разцъфнало, бе за Жозеф Льоба и за неговата съпруга залог за трайност. Затова, когато нажалената Огюстин изложи мъчителното си положение, тя трябваше да изтърпи пороя от банални истини, които моралът на улица Сен-Дьони внушаваше на сестра й.

— Злото е сторено, жено — каза Жозеф Льоба, — нека се постараем да дадем добър съвет на нашата сестра.

Тогава ловкият търговец задълбочено проучи възможностите, които законите и нравите биха могли да предложат на Огюстин, за да излезе от безизходицата. Той, така да се каже, номерира своите съображения, подреди ги в своего рода въображаеми графи, сякаш ставаше дума за стоки от различно качество, сетне ги сложи на везните, претегли ги и изказа заключението си, изтъквайки необходимостта балдъзата му да се реши на окончателна раздяла, нещо, което ни най-малко не отговаряше на любовта, изпитвана все още от нея към съпруга й. Това чувство се пробуди в нея с пълна сила, когато чу Жозеф Льоба да говори за съдебни мерки. Огюстин поблагодари на двамата си приятели и се върна вкъщи още по-раздвоена, отколкото преди да потърси съвета им. Тогава се реши да

намине към стария дом на улица Коломбие, възнамерявайки да сподели с баща си и майка си своето нещастие, тъй като беше заприличала на онези безнадеждно болни, които опитват всички рецепти и се осланят дори на бабешки лекове. Двамата старци посрещнаха дъщеря си с излияние на чувства, което я трогна. Това посещение бе за тях развлечение, равносилно на съкровище. От четири години те крачеха в живота като пътешественици без цел и без компас. Приседнали до огъня, си разказваха един другиму всички загуби, претърпени през режима максимум, някогашните си придобивки на сукно, начините, по които се бяха спасявали от банкрут и преди всичко онзи знаменит фалит на Льокок — битката при Маренго[26] на дядо Гийом. Сетне, изчерпали старите процеси, си припомняха най-плодоносните си „описи на стоки“ и отново си разказваха старите истории от квартал Сен-Дьони. В два часа дядо Гийом отиваше да хвърли един поглед в „Котарака с топка“. На връщане се поспираше във всички магазини — някогашни негови съперници, — чиито млади собственици вечно се опитваха да придумат стария търговец да приеме някоя рискована сделка, която той по свой обичай никога не отказваше направо. В конюшнята два яки нормандски коня бавно умираха от затлъстяване. Госпожа Гийом ги използуваше само за да я карат всяка неделя на литургия в нейната църква. Три пъти седмично това почтено семейство приемаше гости на вечеря. Благодарение на влиянието на своя зет Сомервийо дядо Гийом бе назначен за член на Заседателния съвет по облекло на войската. Откакто съпругът й заемаше висока длъжност в администрацията, госпожа Гийом бе решила достойно да го представя: жилището й беше отрупано с толкова много златни и сребърни предмети, с безвкусни, но твърде скъпи мебели, че и най-скромната стая приличаше на параклис. В този дом пестеливостта и разточителството, изглеждали оспорваха първото място във всяка дреболия, сякаш господин Гийом си бе поставил целта да направи капиталовложение при покупката на всеки свещник. Сред този панаир, чието многообразие разкриваше бездействието на двамата съпрузи, знаменитата картина на Сомервийо заемаше видно място и бе утеха за господин и госпожа Гийом, които двадесет пъти на ден обръщаха въоръжените си с очила погледи към този образ на прежния живот — толкова деен и вълнуващ в техните очи. Видът на дома и на апартаментите, където всичко лъхаше на старост и еснафщина,

гледката на двете същества, попаднали сякаш на златен остров, далеч от света и всичко, което придава вкус на живота, изненадаха Огюстин. Тук тя съзерцаваше втората част на картината, която я бе поразила у Жозеф Льоба — живот деен, макар и без събития, някакво механично и инстинктивно съществование като това на бобрите. Тогава тя се почувствува някак горда от своята мъка при мисълта, че е последица от година и половина щастие, което струваше в нейните очи колкото хиляда такива живота, чиято пустота й изглеждаше страшна. Огюстин прикри това некрасиво чувство и прояви пред старите си родители своето новопридобито остроумие, закачливата нежност, на която любовта я беше научила, и ги благоразположи да изслушат съпружеските й жалби. Старите хора имат слабост към подобни признания. Госпожа Гийом поиска да узнае и най-дребните подробности от странния живот на дъщеря си, който за нея приличаше на приказка. Пътеписите на барон Дьо ла Онтан[27] за диваците в Канада, които тя все започваше, без да ги дочете, не можеха да й открият нищо по-нечувано.

— Как, чедо мое, мъжът ти се затваря с голи жени и ти имаш глупостта да вярваш, че ги рисува?

При това възклицание старицата остави очилата си върху масичката за ръкоделие, отърси полите си и скръсти ръце върху коленете си, повдигнати от грейка — любимия й пиедестал.

— Но, майко, всички художници са длъжни да използват модели.

— Той това го премълча, когато ти направи предложение. Ако знаех, нямаше да дам дъщеря си на човек с такава професия. Религията забранява подобни мръсотии. Та това е безнравствено! Кога, казваш, се прибира у дома?

— Ами в един, в два часа…

Двамата съпрузи се спогледаха с дълбоко изумление.

— Значи, играе на комар? — каза господин Гийом. — По мое време само комарджиите се прибираха толкова късно.

С лека гримаса Огюстин отхвърли това обвинение.

— Какви ли мъчителни нощи прекарваш заради него, докато го чакаш — продължи госпожа Гийом. — Но не, ти си лягаш, нали? И когато е загубил, тоя звяр те буди.

— Не, майко, напротив, той понякога е много весел. Даже често, когато времето е хубаво, ми предлага да стана и да се разходим из гората.

— Из гората по това време? Нима жилището ти е толкова малко, че не му стигат стаите и салоните и му се иска да търчи за… Навярно мерзавецът ти предлага разходки, за да те простуди. Иска да се отърве от тебе. Та нима човек с положение, който мирно си гледа работата, ще вземе да броди нощем като вампир?

— Но, майко, не разбирате ли, че той има нужда от възторжени трепети, за да развива таланта си? Той много харесва сцените, които…

— Ах, хубава сцена бих му направила аз — извика госпожа Гийом, прекъсвайки дъщеря си. — Как можеш все още да щадиш такъв човек? Първо, не ми харесва, дето пие само вода, това е вредно за здравето. И защо му е противно да гледа жените, когато се хранят? Що за човек! Той просто е луд. Това, което ни каза за него, не е възможно. Човек не може да напусне дома си, без да каже дума, и да се върне чак след десет дена. Казал ти, че е ходил в Диеп да рисува морето, та морето рисува ли се? Бабини деветини са това.

Огюстин отвори уста, за да защити мъжа си, но госпожа Гийом й заповяда да мълчи с движение на ръката, на което тя се подчини по стар навик. Майка й сухо се провикна:

— Хайде, не ми говори за тоя човек! Той е стъпвал в църква само за да те види и да се ожени за теб. Неверниците са способни на всичко. Нима Гийом някога е помислил да скрие нещо от мен, да стои три дни, без гък да каже, а после да дърдори като сврака?

— Скъпа майко, вие твърде строго съдите възвишените умове. Ако те мислеха като обикновените хора, нямаше да бъдат талантливи.

— Е, нека тогава талантливите си стоят у тях и не се женят. Как! Талантливият човек ще прави жена си нещастна! И само защото имал талант, това ще е в реда на нещата! Талант, та талант! Няма какво толкова талант да имаш, за да отсичаш като него „бяло“ или „черно“ под път и над път, да прекъсваш хората, когато говорят, да биеш тъпан в дома си, да караш хората да се чудят как да се държат, да принудиш жена си да не се забавлява, докато господинчото не се развесели, и да бъде тъжна, щом като той е тъжен.

— Но, майко, присъщо на творческото въображение е…

— Какво е това творческо въображение? — поде госпожа Гийом, отново прекъсвайки дъщеря си. — Хубаво въображение, не ще и дума! Що за човек е той, след като изведнъж го прихваща — и то, без да се посъветва с лекар — да яде само зеленчуци? Как да е, ако го правеше от благочестие, постенето щеше да му е от полза, ама той няма повече вяра от протестантин. Нима се срещат хора, които като него да обичат конете повече от ближния си, които си къдрят косите като езичници, покриват статуи с муселин, затварят прозорците си през деня, за да работят на лампа? Хайде, моля ти се, да не беше тъй очебийно безнравствен, щеше да го бива за лудницата! Посъветвай се с господин Лоро, викария на „Сен-Сюлпис“, запитай го за мнението му по тия въпроси, той също ще ти отговори, че мъжът ти не се държи като християнин…

— О, майко! Нима мислите…

— Да, мисля! Обичала си го и нищо не забелязваш. Но още в началото на брака ви си спомням, че го срещнах веднъж по Шанз-Елизе. Беше на кон. Ту препускаше бясно, ту спираше и едва-едва пристъпваше. Още тогава си рекох: „Тоя човек няма ум в главата.“

— Ах! — провикна се господин Гийом, потривайки ръце. — Колко добре сторих, като те омъжих за тоя особняк, запазвайки правата ти над твоето имущество!

Когато Огюстин неблагоразумно изложи същинските причини за недоволството си от своя съпруг, двамата старци онемяха от негодувание. Госпожа Гийом веднага спомена за развод. При тази дума дотогава безучастният търговец сякаш се пробуди. Подтикван от обичта, която хранеше към дъщеря си, и предвкусвайки оживлението, което един съдебен процес щеше да внесе в бедния му откъм събития живот, дядо Гийом взе думата. Той се обяви за привърженик на молбата за развод, обоснова я, предложи на дъщеря си да поеме всички разноски, да се срещне със съдии, юристи, адвокати, да обърне света наопаки. Госпожа Дьо Сомервийо се уплаши, отклони предложението на баща си, заяви, че не иска да се раздели с мъжа си дори десеторно по-злочеста да стане, и нищо повече не каза за терзанията си. След като родителите й я обсипаха с всички дребни грижи, безмълвни и утешителни, с които двамата старци се опитаха да я разтушат, макар и напразно, от сърдечните мъки, Огюстин се оттегли, разбирайки невъзможността да накара посредствените умове справедливо да съдят

издигнатите духом. Тя разбра, че жената трябва да крие от всички, дори от своите родители, нещастието, което тъй трудно среща съчувствие. Бурите и терзанията във висините на духовния живот могат да бъдат разбрани единствено от благородните умове, които ги обитават. Във всичко ние можем да бъдем съдени само от равните нам.

И така, клетата Огюстин отново се намери в хладната атмосфера на своя дом, отдадена на мъчителните си размишления. Учението бе изгубило смисъл за нея, тъй като не й бе възвърнало съпруга. Посветена в тайните на пламенните души, ала лишена от техните изразни средства, тя участвуваше в скърбите им, без да споделя удоволствията им. Беше отвратена от светския живот, който й изглеждаше нищожен и жалък пред любовните изживявания. Накратко, животът й беше съсипан. Една вечер я споходи поразяваща мисъл, която като небесен лъч озари мрачната й скръб. Подобна мисъл можеше да намери почва само в сърце, тъй чисто и добродетелно като нейното. Тя реши да отиде у херцогиня Дьо Кариляно не за да си поиска обратно сърцето на своя съпруг, а за да се поучи от изкусните хитрости, които й го бяха отнели, да потърси от гордата светска дама съчувствие за майката на децата на приятеля й, да я склони и направи съпричастна със своето бъдещо щастие, тъй както бе оръдие на настоящото й нещастие. И тъй, един ден свенливата Огюстин, въоръжена с нечовешка храброст, се качи в каретата си в два часа следобед, за да опита да получи достъп до будоара на прочутата кокетка, която никога не приемаше преди този час. Госпожа Дьо Сомервийо още не познаваше старинните великолепни домове в предградие Сен-Жермен. Когато премина през внушителните преддверия, величественото стълбище, огромните салони, окичени с цветя въпреки суровата зима и обзаведени с вкуса, присъщ на жените, родени в разкош или придобили изисканите навици на аристокрацията, Огюстин почувствува, че сърцето й болезнено се свива. Тя завидя на тайните на това изящество, за което нямаше ни най-малка представа, усети духа на великолепие и разбра притегателната сила, която този дом упражняваше над съпруга й. Когато стигна до покоите на херцогинята, изпита ревност и нещо подобно на отчаяние — възхити се от прекрасната наредба на мебелите, драпериите и завесите,

внушаваща сладострастна нега. Тук самото безредие се превръщаше в чар, а разкошът подчертаваше презрение към богатството. Уханията, с които бе наситен свежият въздух, галеха обонянието, без да го дразнят. Украсата на апартамента хармонично се съчетаваше с изгледа, който огледала без амалгама откриваха към моравите на градина, засадена с вечнозелени дървета. От всичко лъхаше съблазън, която сякаш не бе преднамерена. Изкусността на стопанката на този дом цяла трептеше в салона, където чакаше Огюстин. Тя се опита да разгадае характера на своята съперница по пръснатите предмети, ала в безредието, както и в симетрията, имаше нещо непроницаемо и за простодушната Огюстин тайната остана неразбулена. Тя разбра само, че херцогинята е изключителна жена. В нея се прокрадна мъчителна мисъл: „Уви! Може би е истина, че за твореца не е достатъчно само любещо и искрено сърце! Нима, за да се уравновеси мощта на тези силни души, те трябва да се свързват с жени, чиято сила е равна на тяхната? Ако бях възпитана като тази изкусителка, нашите оръжия поне щяха да бъдат равностойни в борбата.“

— Няма ме!

Макар и изречени с тих глас в съседната стая, тези сухи и кратки думи стигнаха до ушите на Огюстин, чието сърце трепна.

— Дамата вече е тук — отвърна камериерката.

— Вие сте луда! Та поканете я да влезе — отговори херцогинята, в чийто смекчен глас прозвучаха ласкавите нотки на вежливостта. Този път тя очевидно искаше да бъде чута.

Огюстин стеснително пристъпи напред. В дъното на прохладния будоар тя видя херцогинята, сластно изтегната на отоманка от зелено кадифе, в полукръг, образуван от меките дипли на муселинова завеса, падаща на жълт фон. Подбраните с безукорен вкус украшения от позлатен бронз изтъкваха изяществото на този своеобразен балдахин, под който херцогинята беше полегнала като антична статуя. Тъмният цвят на кадифето подчертаваше прелестите й. Лекият полумрак, закрилник на красотата й, бе сякаш по-скоро отблясък, отколкото светлина. Няколко редки цветя издигаха уханните си главички над най-скъпи севърски вази. Смаяната Огюстин се бе приближила тъй тихо, че в мига, когато тази картина попадна под погледа й, тя улови погледа на чародейката. Този поглед сякаш казваше на някого, когото жената на

художника отначало не забеляза: „Останете, ще видите една хубава жена, а за мен посещението няма да бъде толкова досадно.“

Виждайки Огюстин, херцогинята стана и я настани до себе си.

— На какво дължа щастието да ме посетите, госпожо? — каза тя с очарователна усмивка.

„Защо е това двуличие?“ — си каза Огюстин, която в отговор само кимна.

Мълчанието й не беше случайно. Младата жена виждаше пред себе си един излишен свидетел — най-младия, най-елегантния, най-добре сложения от всички полковници във френската армия. Полуцивилното му облекло подчертаваше хубостта му. Лицето му, бликащо от жизненост и младост и по природа твърде изразително, изглеждаше още по-интересно от черните като смола засукани мустачки, гъстата брадичка, старателно причесаните бакенбарди и цял гъсталак от твърде разбъркани тъмни коси. Той си играеше с нагайката си с непринуденост и нехайство, които отговаряха на самодоволния му израз, както и на изисканото му облекло. Лентичките на ордени в петлика бяха вързани небрежно и той, изглежда, отдаваше повече значение на красивата си външност, отколкото на бойните си подвизи. Огюстин погледна херцогиня Дьо Кариляно и посочи полковника с очи, чиято молба намери отглас.

— Е, сбогом, Д’Егльомон, ще се видим в Булонския лес.

Тези думи бяха изречени от изкусителката с такъв тон, сякаш уговорката бе предшествувала идването на Огюстин, но тя ги придружи със заканителен поглед, който офицерът може би заслужаваше за възхищението си от скромното цвете, тъй различно от гордата херцогиня. Младото конте мълком се поклони, обърна се на токовете на ботушите си и с леки стъпки излезе бързо от будоара. В този мир Огюстин, изучаваща съперницата си, която привидно следеше с очи блестящия офицер, улови в погледа й чувство, чийто бегъл израз е познат на всички жени. Тя с дълбока болка си каза, че посещението й щеше да се окаже безполезно: коварната херцогиня беше твърде жадна за поклонници, та сърцето й да има милост.

— Госпожо — каза Огюстин със замиращ глас, — молбата ми към вас ще ви се стори твърде странна, но отчаянието води до безумие и би трябвало да ми послужи за оправдание. Добре разбирам защо Теодор предпочита вашия дом пред всеки друг и защо остроумието ви

има такава власт над него. Уви! Достатъчно е да надзърна в себе си, за да открия предостатъчно причини. Но аз боготворя своя съпруг, госпожо. Две години, прекарани, в сълзи, не изличиха образа му от моето сърце, при все че изгубих неговото. Безумната мисъл да дръзна да премеря силите си с вас ме доведе тук, за да ви запитам с какви средства мога да възтържествувам над вас самата. О, госпожо! — извика младата жена, като поривисто грабна съперницата си за ръката, която тя не отдръпна, — никога не ще се моля богу за своето щастие толкова пламенно, колкото бих го умолявала за вашето, ако ми помогнете да си възвърна не любовта, а просто благоразположението на Сомервийо. Надеждата ми е само във вас. Ах, кажете ми как успяхте да му се харесате и да го накарате да забрави първите дни на…

При тези думи Огюстин се задъха от сподавени ридания и спря. Засрамена от слабостта си, тя скри лице в кърпичка, която накваси със сълзите си.

— Какво дете сте вие, драга малка красавице! — каза херцогинята, очарована от новостта на преживяването и затрогната мимо волята си от признанието на вероятно най-добродетелната личност в Париж. Тя взе кърпичката на младата жена и сама заизтрива очите й, мълвейки утешителни думи, в които влагаше ласкаво състрадание. След миг мълчание кокетката притисна хубавите ръце на клетата Огюстин между своите — надарени с рядка красота и сила — и й каза с тих и нежен глас:

— Преди всичко ще ви посъветвам да не плачете така: сълзите загрозяват. Трябва да умеете да се примирявате с мъките, от които човек се поболява, защото любовта не остава дълго в ложе на скърби. Наистина в началото меланхолията придава известна прелест, която е привлекателна, но след това удължава лицето и най-прекрасните черти помръкват от нея. Освен това в самолюбието си нашите повелители изискват робините им винаги да бъдат весели.

— Ах, госпожо, не зависи от мен да не страдам. Как бих могла, без да изпитам смъртни мъки, да виждам любимото лице безизразно, безчувствено и безразлично, когато то някога сияеше от любов и радост? Не умея да заповядвам на сърцето си.

— Много жалко, миличка. Мисля, че вече разбирам цялата ви история. Първо, знайте добре, че ако вашият мъж ви е изневерил, то аз не съм негова съучастница. Наистина пожелах той да посещава моя

салон, но то бе, признавам, от честолюбие — той беше знаменит и не ходеше никъде. Вече твърде много ви обичам, за да споделя с вас всички безразсъдства, които извърши заради мене. Ще ви открия само едно от тях, защото то може би ще ни послужи да ви го възвърнем и да го накажем за дързостта, която влага в държането си към мен. Ако това продължава, той ще ме злепостави. Познавам твърде добре светското общество, драга моя, и не желая да се осланям на дискретността на прекалено възвишена личност. Знайте, че на талантите можем да позволяваме да ни ухажват, но да се омъжваме за тях е грешка. Ние жените трябва да се възхищаваме от гениалните мъже, да им се наслаждаваме като на зрелище, но да живеем с тях — никога! Пфу! То е все едно да изпитваш удоволствие, разглеждайки машините зад кулисите на Операта, вместо да седиш в ложа и да вкусваш блестящите илюзии, които те създават. Но при вас, бедно дете, злото е сторено, нали? Е, в такъв случай трябва да се въоръжите против тиранията.

— Ах, госпожо! Още преди да вляза, а и само като ви видях, аз вече разбрах някои хитрини, които не подозирах.

— Тогава идвайте при мен от време на време и не след дълго ще овладеете тия дребни преструвки — доста важни впрочем. За глупците привидностите представляват половината живот и в това отношение не един талантлив човек се оказва глупак въпреки целия си ум. Обзалагам се, че никога нищо не сте могли да откажете на Теодор?

— Госпожо, та как да откажеш нещо на онзи, когото обичаш?

— Бедно невинно дете, обожавам ви за простодушието. Знайте, че колкото повече обичаме, толкова по-малко трябва да показваме на мъжа — особено на съпруга — обхвата на нашата любов. Онзи, който обича повече, е потискан и което е по-лошо — рано или късно изоставян. Който иска да властвува, трябва да…

— Как, госпожо! Нима трябва да се прикривам, да правя сметки, да стана притворна, да си изградя фалшив характер, и то завинаги? О, как може да се живее тъй? Нима вие можете…

Тя се поколеба. Херцогинята се усмихна.

— Драга моя — подхвана сериозно височайшата дама, — съпружеската любов открай време е била споразумение, сделка, изискваща особено внимание. Ако вие продължавате да ми говорите за любов, когато аз ви говоря за брак, скоро няма да се разбираме. Слушайте — продължи тя поверително, — имах възможност да

общувам с някои от великите мъже на нашето време. Онези, които се ожениха, с малки изключения взеха посредствени жени. Е, тия жени имаха власт над тях, тъй както императорът има власт над всички нас, и бяха ако не обичани, то поне уважавани. Имам слабост към тайните, особено онези, които засягат нас, жените, та за развлечение се постарах да открия ключа на тази загадка. Е, ангел мой, тия жени притежаваха таланта да прозрат характера на съпрузите си, без да се ужасяват като вас от тяхното превъзходство. Те умело бяха забелязали липсващите им качества и било защото притежаваха тия качества, или пък се преструваха, че ги притежават, намираха начин тъй изкусно да ги излагат на показ пред своите съпрузи, че накрай им внушаваха почит. Освен това знайте също, че във всички умове, които ни изглеждат велики, има зрънце лудост и трябва да умеем да го използуваме. Взимайки твърдото решение да господствуваме над тях, и то без никога да се отклоняваме от тази цел, съобразявайки с нея всички наши действия, мисли и приумици, ние укротяваме тия капризни във висша степен духове, които със самото непостоянство на мисълта си ни предоставят средствата да им влияем.

— О, небеса! — възкликна младата жена ужасена. — Ето какъв бил животът. Той е битка…

— В която винаги трябва да заплашваш — допълни херцогинята със смях. — Нашата власт е изцяло привидна. Затова никога не трябва да позволяваме на мъжа да ни презре: след подобно падение жената може да се спаси само с помощта на отвратителни уловки. Елате — добави тя, — ще ви дам едно средство да оковете мъжа си във вериги.

Тя стана и с усмивка поведе младата и невинна ученичка по съпружески хитрости през лабиринта на малкия си палат. Те стигнаха до тайна стълба, която водеше към приемните салони. Когато херцогинята натисна скритата пружина на вратата, тя спря, изгледа Огюстин с израз на неподражаемо и очарователно лукавство и каза:

— Знаете ли, херцог Дьо Кариляно ме обожава, но не смее да влезе през тази врата без мое позволение. А е човек, свикнал да командува хиляди войници. Той може да се изправи пред цели батареи, но пред мен… се страхува.

Огюстин въздъхна. Те достигнаха до великолепна галерия, където жената на художника последва херцогинята пред портрета,

който Теодор бе направил на госпожица Гийом. При тази гледка Огюстин нададе вик.

— Знаех си, че вече не е у дома — каза тя, — но… тук!

— Скъпо дете, поисках му го само за да видя до каква степен на глупост може да изпадне един гениален човек. Рано или късно щях да ви го изпратя, тъй като не бях очаквала да видя тук оригинала редом с копието. Докато трае разговорът ни, ще накарам да го отнесат в колата ви. И ако, дори въоръжена с този талисман, не съумеете да властвувате над мъжа си сто години, то вие не сте истинска жена и заслужавате съдбата си.

Огюстин целуна ръка на херцогинята, която я притисна до сърцето си и я разцелува с нежност — особено силна, тъй като щеше да бъде забравена на другия ден. Тази сцена щеше може би завинаги да унищожи невинността и чистотата на жена, по-малко добродетелна от Огюстин, за която тайните, разкрити от херцогинята, можеха да бъдат колкото спасителни, толкова и гибелни, тъй като коварната политика на висшите кръгове не подхождаше на Огюстин повече от тесногръдието на Жозеф Льоба или простичкото благонравие на госпожа Гийом. Странни последици от фалшивите положения, в които ни подхвърлят и най-дребните житейски заблуди! В този миг Огюстин приличаше на алпийски пастир, изненадан от лавина: ако се подвоуми или се вслуша във виковете на другарите си, той в повечето случаи ще загине. От големите изпитания сърцето излиза сломено или вкаменено.

Госпожа Дьо Сомервийо се върна у дома в плен на трудно описуемо вълнение. Разговорът с херцогиня Дьо Кариляно пораждаше рой противоречиви мисли в ума й. Подобно на овцете от баснята, изпълнени със смелост в отсъствие на вълка, тя сама си държеше речи и чертаеше прекрасни планове на действие, замисляше множество хитрости с помощта на кокетството, дори разговаряше мислено със своя съпруг, откривайки, далеч от него, всички средства на истинското красноречие — неизменно качество на жените, — сетне, припомняйки си втренчения и хладен поглед на Теодор, предварително изтръпваше. Когато попита дали господинът е вкъщи, гласът й заглъхна от вълнение. Узнавайки, че не ще се прибере за вечеря, тя почувствува порив на необяснима радост. Подобно на престъпник, който обжалва

смъртна присъда, тази отсрочка, макар и кратка, й се струваше цял един живот. Тя постави портрета в стаята си и зачака своя съпруг, отдавайки се на всички терзания на надеждата. Огюстин твърде добре знаеше, че този ход ще реши цялото й бъдеще, и трепваше от всеки звук, дори от брътвежа на стенния часовник, който, отмервайки ги, сякаш усилваше страховете й. Опита се да убие времето с хиляди хитрини. Реши да се облече така, че по всичко да прилича на портрета. Сетне, познавайки неспокойния нрав на мъжа си, освети апартамента си по необичаен начин, за да бъде сигурна, че на връщане любопитството ще го доведе при нея. Полунощ удари, когато при възгласа на кочияша портата на дома се отвори. Каретата на художника изтрополя по плочника на тихия двор.

— Какво означават тия светлини? — весело запита Теодор, влизайки в стаята на жена си.

Огюстин умело се възползува от удобния момент, хвърли се на врата на мъжа си и му посочи портрета. Художникът остана неподвижен като скала и очите му последователно се отправиха към Огюстин и към изобличителното платно. Полумъртва от страх, боязливата съпруга, която тревожно следеше помръкващото чело на своя мъж, видя как гневните гънки по него постепенно се трупат като облаци, сетне й се стори, че кръвта й застива във вените, когато с пламтящ взор и дълбоко глъхнещ глас, той я запита:

— Откъде взехте тази картина?

— Върна ми я херцогиня Дьо Кариляно.

— Вие ли я поискахте?

— Как можех да знам, че е у нея?

Нежността или по-скоро омайващата меланхолия в гласа на този ангел би разчувствувала дори людоед, но не и един творец в плен на уязвеното си тщеславие.

— Това е достойно за нея — извика гръмко художникът. — Ще си отмъстя — каза той, разхождайки се със широки крачки, — тя ще умре от срам: ще я нарисувам! Да, ще я нарисувам като Месалина, излизаща нощем от двореца на Клавдий.

— Теодор?… — каза един замиращ глас.

— Ще я убия.

— Приятелю!

— Тя обича онова кавалерийско полковниче, защото язди добре.

— Теодор!

— Оставете ме на мира! — каза художникът на жена си и гласът му прозвуча почти като ръмжене.

Недостойно би било да опишем цялата сцена. Накрая умопомрачението на гнева подтикна художника към думи и дела, които жена, не тъй млада като Огюстин, би отдала на безумие.

Към осем часа сутринта на другия ден госпожа Гийом завари дъщеря си бледа, със зачервени очи и разбъркани коси, стиснала в ръка подгизнала от сълзи кърпичка, с поглед, втренчен в пръснатите по паркета късове от съдрано платно и отломки от голяма позлатена рамка, натрошена на парчета. Почти безчувствена от скръб, Огюстин посочи отломките с движение, в което прозираше отчаяние.

— Може пък да не е голяма загуба — провикна се старата управница на „Котарака с топка“. — Вярно, прилика имаше, ала научих, че на булеварда имало един човек, който правел превъзходни портрети за петдесет екю.

— Ах, майко!

— Бедно дете, права си! — отвърна госпожа Гийом, погрешно разбрала погледа, хвърлен от дъщеря и. — Какво да се прави, чедо мое, никой не може да обича толкова нежно, колкото майката. Миличка моя, отгатвам всичко. Сподели с мен мъката си, аз ще те утеша. Нали ти казах вече, че тоя човек е луд? Камериерката ти ми разправи хубави неща… Та той е истинско чудовище!

Огюстин сложи пръст на побелелите си устни, сякаш да изпроси от майка си миг мълчание. През тази страшна нощ нещастието й бе пробудило в нея търпеливото примирение, което при майките и любещите жени превишава по сила човешките възможности и може би разкрива в женските сърца съществуването на някои струни, от които бог е лишил мъжете.

Надписът, издълбан на надгробния камък в гробището Монмартр, разкрива, че госпожа Дьо Сомервийо е починала на двадесет и седем години. В простите редове на епитафията един приятел на скромното създание вижда последната сцена на драма. Всяка година на Задушница той не може да мине пред все още белия

мрамор, без да се запита дали могъщите обятия на гения не изискват жени, по-силни, отколкото е била Огюстин.

„Свенливите и скромни цветя, разцъфнали в долините, може би умират — си казва той, — когато са присадени близо до висините, там, където се зараждат бурите и слънцето изпепелява всичко.“

---

[1] „Слава и нещастие“ е първоначалното заглавие на „Къщата на котарака“, под което фигурира до 1833 г. Балзак възприема настоящото заглавие в окончателното издание на „Сцени от личния живот“ от 1842 г. Произведението, едно от най-рано написаните в цялата „Човешка комедия“, носи дата октомври 1829 г. и означението Мафлие, където Балзак прекарва известно време като гост в замъка на свой приятел. ↑

[2] *Каракала* — римски император (III в. пр.н.е.). ↑

[3] *Давид, Жак-Луи* (1748–1825) — известен френски художник, представител на революционния класицизъм във френската живопис. ↑

[4] Френският израз на прозорец, който се вдига и спуска с „fenêtre â guillotine“ — букв. „прозорец с гилотина“. ↑

[5] *Хумболт, Александър* (1769–1859) — немски естествоизпитател и пътешественик, автор на незавършения труд „Пътешествие из тропическите области на Новия свят“. ↑

[6] *Кювие, Жорж* (1769–1832) — френски естествоизпитател и палеонтолог. ↑

[7] *Режим максимум* — Балзак има предвид декрета, приет през септември 1793 г. от Конвента за въвеждане на твърди цени на основните хранителни продукти и промишлени стоки, насочен срещу спекулантите, които изкуствено завишавали цените. ↑

[8] *Абат Льо Рагоа* (XVII в.) — автор на много популярната „История на Франция“. ↑

[9] *„Иполит, граф дьо Дуглас“* — сантиментален роман от госпожа Д’Оноа, издаден в 1690 г. ↑

[10] *„Граф дьо Коменж“* — роман от госпожа Тансен, издаден в 1735 г. ↑

[11] *Траписти* — членове на религиозен орден, основан в 1140 г., отличаващ се с особено строги закони. ↑

[12] *Жироде, Луи* (1767–1824) — френски художник, ученик на Давид. ↑

[13] *Тиваида* или *Тебаида* — старинно наименование на област в Египет, където са се заселили първите християни. ↑

[14] *Аргус* — в древногръцката митология — същество, което имало сто очи, от които петдесет винаги били отворени. В преносен смисъл — строг пазач. ↑

[15] „*Пепеляшка*“ — водевил от Дез Ожие, представян през 1810 г. ↑

[16] *Селадон* — герой от романа на френския писател Оноре д’Юрфе „Астре“ (XVII в.) — тук, в ироничен смисъл — човек, измъчван от любов. ↑

[17] *Верне, Клод-Жозеф* (1714–1789) — френски художник маринист. ↑

[18] *Лекен* — псевдоним на френския трагик Анри Луи Кена (1728–1778). ↑

[19] *Новер, Жан-Жорж* (1727–1810) — френски балетмайстор, автор на редица балети. ↑

[20] *Сен-Жорж* — известна личност във Франция през втората половина на XVIII в. — „законодател на модата“. ↑

[21] *Филидор, Франсоа-Андре* (1726–1795) — френски композитор. ↑

[22] „*Геният на християнството*“ — роман от Франсоа-Рьоне дьо Шатобриан (1768–1848). ↑

[23] *Дюпон, Жан* (род. 1736) — френски търговец и банкер. Пер на Франция при Луи XVIII. ↑

[24] *Bene sit* (лат.) — тъй да бъде. ↑

[25] *In petto* (ит.) — в душата си. ↑

[26] *Битката при Маренго* — село в Италия (Пиемонт), край което Бонапарт е разгромил австрийската армия. ↑

[27] „*Пътеписите на барон дьо Ла Онтан*“ — записки за Канада, първоначално издадени в Хага между 1703 и 1709 г. ↑

МОДЕСТ МИНЬОН[1]

НА ЕДНА ПОЛЯКИНЯ: Дъщеря на поробена земя, ангел в любовта, демон във фантазията, доверчива като дете и опитна като старец, с мъжки ум и женско сърце, великан в надеждата, майка в скръбта и поет в мечтите; на теб, Красотата, посвещавам това творение, в което са втъкани любовта и фантазията ти, доверието и опита ти, скръбта, надеждата и мечтите ти, при все че не така блестящо, както скритата в душата ти поезия. Оживи ли лицето ти, изразът на тази поезия е за твоя почитател това, което са за учения буквите на някой забравен език.

Оноре дьо Балзак

---

[0] „Модест Миньон“, един от дългите романи на Балзак, е замислен и осъществен в учудващо кратък срок. Идеята е на госпожа Ханска, която през март 1844 г. му изпраща плана на една повест. Балзак незабавно се залавя за работа, щастлив да „сътрудничи“ с тази, която обича. Без да я назовава, той й посвещава романа, публикуван в подлистник на вестник „Журнал де деба“ от 4 април до 21 юли 1844 г. Заглавието в подлистника, както и в последвалото самостоятелно издание, е „Модест Миньон, или Тримата влюбени“. В 1845 г. произведението влиза в състава на „Сцени от личния живот“ (т. IV на „Човешка комедия“) под окончателното си заглавие. ↑

ПЪРВА ГЛАВА
МИШЕЛОВКА

В началото на месец октомври 1829 година нотариусът господин Симон Бабилас Латурнел се изкачваше от Хавър към Енгувил, под ръка със сина си и придружен от жена си, до която крачеше като истински паж главният писар на кантората, гърбавият Жан Бюча.

Когато четиримата герои, поне двама от които извървяваха всяка вечер същия маршрут, стигнаха до мястото, където шосето се завърта около себе си като пътищата, наричани от италианците *корнизи*, нотариусът се огледа, за да се увери, че никой не може да го чуе от терасите, разположени зад и пред тях, и заговори полугласно от прекалена предпазливост.

— Екзюпер — каза той на сина си, — опитай се да изпълниш умно един малък номер, без да му търсиш смисъла. Ако все пак го отгатнеш, заповядвам ти да го хвърлиш във водите на оня Стикс[1], който всеки нотариус и всеки човек, посветил се на съдийството, трябва да носи в себе си, що се отнася до чуждите тайни. След като поднесеш своите уважения и почитания на госпожа Миньон и на госпожица Миньон, на господин и госпожа Дюме, на господин Гобенхайм, ако е в Колибата, и след като отново настане тишина, господин Дюме ще те отведе в един ъгъл. Докато той ти говори, ще поглеждаш с любопитство към госпожица Модест (позволявам ти). Моят достоен приятел ще те помоли да излезеш да се поразходиш и да се върнеш забързан след около час, към девет часа. Направи се на задъхан и му кажи на ухото хем тихо, хем така, че да те чуе госпожица Модест: „Младият човек идва!“

На другия ден Екзюпер заминаваше за Париж да следва право. Именно поради това скорошно отпътуване Латурнел се реши да предложи на Дюме съучастничеството на сина си във важния заговор, който се криеше зад това поръчение.

— Да не би да подозирате госпожица Модест в любовна интрига? — плахо попита Бюча, обръщайки се към своята покровителка.

— Шт, Бюча — отговори госпожа Латурнел и хвана под ръка съпруга си.

Дъщеря на съдебен секретар, госпожа Латурнел се смята в правото си да твърди, че произхожда от висшите съдебни кръгове. Подобна претенция е вече достатъчна, за да ни обясни защо тази жена с лице, покрито с червени жилки, се старае да бъде тържествена като съда, чиито присъди нечетливо изписва господин баща й. Тя смърка тютюн, стои вдървено като кол, важничи и наподобява същинска мумия, съживена за момент с галваничен ток. Опитва се да придаде аристократично звучене на резкия си глас, но не успява, така както не успява да прикрие своята необразованост. Обществената й полза изглежда неоспорима, ако съдим по отрупаните с цветя шапчици, които носи, по високите като кули прически, които си прави, и по роклите, които си избира. Къде ли щяха да продават стоката си търговците, ако не съществуваха жени като госпожа Латурнел?

Кусурите на тази достойна, във висша степен милосърдна и благочестива жена биха могли вероятно да останат почти незабелязани. Но природата, която понякога се шегува, като пуска по света подобни комични създания, я бе надарила с ръст на пръв барабанчик, та по-добре да се виждат измишльотините на провинциалния й мозък. Тя никога не е излизала от Хавър, вярва в непогрешимостта на Хавър, купува всичко от Хавър, шие си дрехите в Хавър. Смята се за нормандка до мозъка на костите си, благоговее пред баща си и обожава мъжа си.

Дребният Латурнел има дързостта да се ожени за това момиче — и успя дори да се сдобие със син от него, — когато то беше на 33 години, възраст не особено подходяща за бракосъчетание. Тъй като той можеше да получи навсякъде другаде шестдесетте хиляди франка зестра, дадени му от съдебния секретар, хората приписаха необикновената му неустрашимост на желанието да избегне нашествието на Минотавъра[2], от което със собствени сили трудно би се предпазил, ако бе имал неблагоразумието да си вземе белята с млада и хубава жена. Нотариусът чисто и просто бе признал големите

качества на госпожица Агнес (тя се казваше Агнес) и бе забелязал колко преходна е всъщност красотата на една жена за съпруга й.

Колкото до безличния младеж, когото съдебният секретар кръсти с нормандското си име, госпожа Латурнел още не можеше да се начуди, че е станала майка на тридесет и пет години и седем месеца и ако се наложеше и сега би откърмила сина си — само тази хипербола може да даде представа за безумните й майчински чувства.

— Колко е хубав синът ми! — казваше тя на младата си приятелка Модест, като й го показваше без всякаква задна мисъл, когато отиваха на черква и хубавият й Екзюпер вървеше пред тях.

— Прилича на вас — отговаряше Модест с тона, с който би казала: „Ама че лошо време!“

Описанието на тази второстепенна героиня става оправдано, ако кажем, че от около три години госпожа Латурнел беше компаньонка на девойката, на която нотариусът и приятелят му Дюме искаха да поставят една от клопките, наречени във „Физиология на брака“[3] *мишеловки*.

Що се отнася до Латурнел, представете си един дребен човечец, толкова хитър, колкото позволява чистата му порядъчна душа, един човек, когото всеки чужденец би взел за мошеник, съдейки по странното му изражение, с което Хавър бе свикнал. Чувствителното зрение принуждаваше достойния нотариус да носи зелени очила, за да предпазва вечно зачервените си очи. Извивката на веждите му, украсени с доста рядък мъх, надвишаваше с около един пръст кафявите рамки на очилата, така че в известен смисъл се образуваха два кръга. Ако все още не сте забелязвали върху физиономията на случаен минувач какво впечатление правят тези две окръжности, разположени една в друга и отделени от празно пространство, трудно ще си представите доколко може да ви заинтригува подобно лице. Особено когато то е бледо и изпито и завършва с остра брадичка, като лицето на Мефистофел, което художниците възпроизвеждат върху котешките маски. Именно на него прилича Бабилас Латурнел. Над свирепите зелени очила се издига лис череп, който изглежда особено лукав, тъй като изпод перуката, явно надарена със способността да се движи и винаги поставена накриво на челото, недискретно се подават бели коси. Като видите този почтен нормандец, облечен в черно като бръмбар, кацнал на двете си тънки като топлийки крачка, и като знаете,

че той е най-честният човек на света, напразно ще търсите причината за тези физиономични контрасти.

Жан Бюча беше изоставено незаконно дете, отгледано от съдебния секретар Лаброс и дъщеря му. Благодарение на старанието си бе станал главен писар, живееше и се хранеше у своя покровител, който му даваше деветстотин франка заплата. Бюча, който сякаш нямаше възраст и беше почти джудже, бе превърнал Модест в идол, за който би дал живота си. Това клето създание, чиито очи, притиснати от дебели клепачи, приличаха на пушечни дула, с лице, белязано от едра шарка и сплескано от ситно къдравата му коса, създание, което не знаеше къде да дене огромните си лапи, живееше под съжалителните погледи на околните от седемгодишна възраст — не е ли това достатъчно, за да си обясним неговия характер? Мълчалив, вглъбен, примерен, набожен, той пътуваше из огромните пространства на страната, позната от Нежната карта[4] като Безнадеждна любов, из възвишените и безплодни степи на Желанието. Модест бе нарекла чудатия главен писар тайнственото джудже.[5] Този прякор накара Бюча да прочете романа на Уолтър Скот и да каже на девойката: „Ще приемете ли за деня на Опасността една роза от вашето тайнствено джудже?“ Модест изведнъж запрати душата на своя обожател в колибата й от кал с един от ония страшни погледи, които девойките хвърлят на мъжете, когато не ги харесват. Самият Бюча се наричаше *канцеларски плъх*, без да знае, че този израз е измислен много преди него. Но и той като господарката си никога не беше излизал от Хавър.

Може би е нужно заради тези, които не познават Хавър, да кажем няколко думи за него, като обясним къде отиваха Латурнелови, пък и очевидно закрепостения към това семейство главен писар.

---

[1] *Стикс* (мит.) — река в Ада, чиито води имали магически свойства. В нея бил потопен Ахил, за да стане неуязвим. Когато полагали клетва, боговете произнасяли името Стикс, което било гаранция, че клетвата няма да бъде престъпена. В този смисъл го употребява Балзак. ↑

[2] *Минотавър* (мит.) — чудовище, живяло в лабиринта на цар Минос на остров Крит. Във „Физиология на брака“ Балзак шеговито

нарича любовника Минотавър. ↑

[3] *„Физиология на брака“* — цикъл от „Човешка комедия“. Тук Балзак прави реклама на собственото си произведение. ↑

[4] *Нежната карта* — карта на така наречената Нежна страна (страна на любовта, на нежните чувства), измислена от Мадлен дьо Скюдери (1607–1701), френска писателка, авторка на романите „Романът на Артамен, или Кир Велики“ и „Клелия“. Скюдери е една от най-характерните представителки на т.нар. „прециозна“ литература, която употребявала специален евфемистичен речник. ↑

[5] *Тайнственото джудже* — става дума за романа на Уолтър Скот „Черното джудже“, с чийто герой Модест сравнява Бюча. ↑

ВТОРА ГЛАВА
СКИЦА НА ЕНГУВИЛ

Енгувил е това за Хавър, което е Монмартр за Париж — висок хълм, в чието подножие се простира градът, с тази разлика, че морето и Сена заобикалят и града, и хълма, че Хавър по принуда е опасан от тесни укрепления и че най-после устието на реката, пристанището, заливите имат съвсем друг вид, твърде различен от този на петдесетте хиляди парижки къщи. В подножието на Монмартр океан от плоски керемиди излага на показ застиналите си сини вълни, а в Енгувил на човек му се струва, че вижда подвижни покриви, развълнувани от вятъра. Възвишението, което от Руан до морето следва течението на реката, като оставя между себе си и водата едно пространство не много обширно, но затова пък необикновено живописно със своите градове, проломи, долини и ливади, придаде огромна стойност на Енгувил още през 1816 година, когато започна разцветът на Хавър.

Енгувилската община стана истински Отьой[1], Вил Д'Авре[2]. Монморанси[3] за търговците, които си построиха амфитеатрално разположени вили, за да дишат морския въздух, примесен с благоуханието на цветята от пищните им градини. Тук тези дръзки спекуланти си почиват от умората, натрупана зад гишетата, и от атмосферата, царяща в къщите им, застроени нагъсто, без простор, често и без двор, причината за което е и увеличаването на населението на Хавър, и непреклонната линия на укрепленията му, и разширяването на пристанищните заливи. Наистина, колко е тъжно в центъра на Хавър и колко е радостно в Енгувил! Покрай брега се вие като змия предградието Гравил, поникнало като гъба по закона на общественото развитие и станало днес по-внушително от Хавър.

На билото на Енгувил има само една улица. Затова къщите, обърнати към Сена, имат огромно предимство пред тези от другата страна на пътя, на които скриват гледката и които тъкмо затова се изправят на пръсти като правостоящи зрители, за да надникнат през

покривите. Впрочем и тук, като навсякъде, човек зависи от много неща. Няколкото къщи, разположени на върха, заемат преимуществено положение или пък имат изглед, който задължава съседа да строи само до определена височина. Освен това своенравната скала е издълбана от пътища, които правят хълма достъпен и през чиито просеки от някои имения се вижда или градът, или реката, или морето. Без да е съвсем отвесен, хълмът доста стръмно се спуска надолу.

От края на улицата, която се вие на върха, се забелязват проломите с няколко селца в тях — Сент-Адрес и още две-три Сен-, както и заливчетата, в които бучи Океанът. Тази почти пустинна част на Енгувил контрастира рязко с хубавите вили с изглед към долината на Сена. Може би поривите на вятъра карат хората да се страхуват за насажденията си? Или пък търговците се плашат от разходите, необходими за тези стръмни терени? Така или иначе, голият и изровен от пороите бряг на запад от Енгувил — дрипав бедняк, застанал до напарфюмиран и разкошно облечен богаташ, предизвиква крайно учудване у туриста на борда на минаващия параход.

---

[1] *Отьой* — някога село, сега район на Париж. В Отьой са живели Боало през XVII в. и братя Гонкур през XIX в. ↑

[2] *Вил д'Авре* — в този град е живял художникът Коро и самият Балзак. ↑

[3] *Монморанси* — В Монморанси е живял Русо от 1756 до 1762 г. ↑

ТРЕТА ГЛАВА
КОЛИБАТА

През 1829 година една от последните къщи откъм морето, която днес сигурно се намира в центъра на Енгувил, се наричаше и може би още се нарича *Колибата*.

Отначало това бе портиерска къщичка с градинка отпред. Собственикът на вилата — къща с парк, градини, птичарник, оранжерия, поляни, — комуто принадлежеше и тази къщичка, има прищявката да й придаде вид, достоен за великолепието на жилището му, и я преустрои по подобие на английските котиджи. Той отдели котиджа от цветната си морава и от терасата на вилата с ниска каменна ограда, покрай която посади жив плет, за да я скрие. Зад котиджа — наричан Колибата въпреки всичките му усилия — се простират зеленчуковите и овощните градини. Колибата, в която не се отглеждат крави, нито има мандра, е отделена от пътя само с един стобор, чиито колци не се виждат изпод буйната зеленина на живия плет. Къщата от другата страна на пътя по принуда е оградена с подобен стобор и жив плет, за да не закрива изгледа на Колибата към Хавър. Въпросната къщичка направо отчайваше собственика на вилата, господин Вилкен. И ето защо.

Създателят на това имение, всяка частица на което енергично свидетелствуваше, че тук са вложени милиони, се бе разпоредил паркът му да стига чак до полето, та градинарите да не му се мотаят из краката, както казваше той. Веднъж преустроена, Колибата можеше да бъде обитавана само от някой негов приятел. Този именно предишен собственик, господин Миньон, обичаше много касиера си — нашият разказ ще докаже, че и Дюме му отвръщаше със същото — и затова му предложи това жилище. Дюме беше по формалностите и накара шефа си да сключат договор, с който наемаше Колибата за дванадесет години срещу триста франка наем. Господин Миньон подписа охотно и каза: „Драги ми Дюме, имаш ли ум? Та ти се задължаваш да живееш у нас дванадесет години.“

По силата на обстоятелства, за които ще разкажем по-късно, имението на господин Миньон, най-богатия търговец в Хавър, бе продадено на съперника му Вилкен. Радостен, че се е докопал до знаменитата вила Миньон, купувачът забрави да изиска отменянето на договора. За да не провали продажбата, Дюме би подписал всичко, което Вилкен му поиска. Но щом продажбата бе извършена, той започна да държи на договора си като на лично отмъщение. Мотаеше се из краката на Вилкен и на семейство Вилкен, наблюдаваше Вилкен, пречеше на Вилкен, превърна се в конската муха на Вилкен. Поглеждайки сутрин от прозореца си, Вилкен изпитваше остро раздразнение при вида на това архитектурно бижу, на тази Колиба, която струваше шестдесет хиляди франка и блестеше на слънцето като рубин. Сравнението не е много преувеличено!

Архитектът е изградил котиджа от тухли с най-хубавия червен цвят, свързани с бели фуги. Прозорците са боядисани в яркозелено, а останалата дървения — в жълто-кафяво. Покривът е издаден с няколко стъпки напред. Хубава галерия обикаля първия етаж, а по средата на фасадата се откроява стъклената клетка на верандата. Партерът се състои от прекрасна гостна и трапезария, разделени от площадката на дървено стълбище, чиято форма и украса се отличават с елегантна простота. Кухнята е до трапезарията, а към гостната има кабинет, който по това време се използуваше като спалня от господин и госпожа Дюме. На първия етаж архитектът е предвидил две големи стаи, всяка от тях снабдена с тоалетна, на които верандата служи за гостна. По-горе, под покрива, подобен на две подпрени една на друга карти, се намират две слугински стаи — достатъчно просторни мансарди, осветени от кръгли прозорчета.

Дребнавият Вилкен издигна зид откъм зеленчуковите и овощните градини. След това отмъщение няколкото квадратни метра площ, които се падат на Колибата по договор, заприличаха на парижка градина. Пристройките, изградени и боядисани така, че да подхождат на Колибата, са прилепени до оградата на съседното имение. Вътрешността на това очарователно жилище е в хармония с външния му вид. Подът на гостната е покрит с паркет от твърдо дърво, а стените — с чудесна боя, имитираща китайски лак. Върху черен фон, обточен със злато, сияят шарени птици, безподобни зелени гъсталаци, фантастични китайски рисунки. Трапезарията е изцяло облицована с

ламперия от резбовано северно дърво като хубавите руски колиби. Малкото антре, образувано от площадката на стълбището, и стените на самото стълбище са боядисани с цвят на старо дърво и са украсени с готически орнаменти. Спалните са покрити с тапети от персийска басма и се отличават със скъпо струваща простота. Кабинетът, в който тогава спяха касиерът и жена му, е целият в дърво, с гипсов таван като корабна каюта. Тези приумици, достойни за богат корабовладелец, обясняват яростта на Вилкен. Нещастният купувач искаше да настани в котиджа зет си и дъщеря си. Дюме знаеше за тези му планове и това пък ще ни обясни бретонския инат, който прояви по-късно.

В Колибата се влиза през неголяма желязна решетеста врата, с няколко пръста по-висока от стобора и живия плет. Широка, колкото разкошната морава, градинката беше по това време пълна с цветя: рози, гергини, с най-прекрасните, най-редките творения на оранжерийната флора. Защото — и това също опечаляваше Вилкен — малката изящна оранжерия, оранжерията-блян, наречена оранжерия на Госпожата, принадлежи на Колибата и отделя вила Вилкен или, ако щете, я съединява с котиджа, Дюме намираше разтуха от касиерските си занимания в поддържането на оранжерията, чиито екзотични произведения бяха едно от удоволствията на Модест. Някога билярдната зала на Вилкен, която представляваше нещо като галерия, се свързваше с оранжерията посредством огромен кулообразен птичарник. Но след издигането на зида, който го лиши от изгледа към овощните градини, Дюме зазида вътрешната врата.

— Зид за зид! — каза той.

— Големи зидари сте вие с Дюме! — подкачаха търговците Вилкен.

И всеки ден на борсата те поздравяваха обзетия от завист спекулант с някоя нова шега.

През 1827 година Вилкен предложи на Дюме шест хиляди франка заплата и десет хиляди франка обезщетение за прекратяване на договора. Дюме отказа, въпреки че имаше само хиляда екю у Гобенхайм, бивш служител на шефа му. Имайте предвид, че Дюме е бретонец, присаден от съдбата в Нормандия. Можете да си представите омразата, която изпитваше към наемателите на Колибата нормандецът Вилкен със своите три милиона! Какво оскърбление на мнлионерското достойнство е да покажеш на богатите безсилието на

златото! Вилкен, чието отчаяние го бе направило за посмешище на цял Хавър, наскоро бе предложил една красива къща на Дюме, който отново отказа. Хавър започваше да се безпокои от това упорство, причината за което за много хора се свеждаше до следното: „Дюме е бретонец.“ Самият касиер смяташе, че госпожа Миньон и особено госпожица Миньон щяха да бъдат зле настанени където и да е другаде.

Неговите два идола живееха в храм, достоен за тях. Те разполагаха поне с тази разкошна сламена колиба, в която детронираните крале биха могли да запазят царствеността на обстановката, декора, който често липсва на хората, паднали отвисоко.

Читателят едва ли ще съжалява, че предварително се е запознал с жилището и с обичайната компания на Модест, защото на нейната възраст хората и нещата въздействуват върху бъдещето точно толкова, колкото и характерът, стига, разбира се, вече да не са оставили върху този характер някои неизличими следи.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
СЦЕНА ОТ СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

По начина, по който Латурнелови влязоха в Колибата, дори външен човек би познал, че я посещават всяка вечер.

— Вече сте тук, шефе? — каза нотариусът, забелязвайки в гостната Гобенхайм, млад хавърски банкер, роднина на Гобенхайм-Келер, собственика на голямата банкерска къща в Париж.

Млад човек с безкръвно лице, Гобенхайм бе един от тези чернооки блондини, в чийто неподвижен поглед има нещо омагьосващо. Пестелив в думите, както и в живота, той се обличаше в черно, беше слаб като охтичав, но иначе беше кокалест, и посещаваше семейството на бившия си шеф и къщата на касиера му не толкова от привързаност, колкото от пресметливост: там се играеше вист на по две су фиша, не се изискваше да си официално облечен, можеше да се пие и само подсладена вода и нямаше нужда да се отвръща със същата любезност.

Тази привидна всеотдайност към семейство Миньон караше хората да смятат, че Гобенхайм е човек с голямо сърце, така че той можеше да не посещава висшето общество на Хавър и си спестяваше ненужните разходи, които биха нарушили реда в домакинството му. Новопокръстен във вярата на златния телец, той си лягаше всяка вечер в десет и половина и ставаше в пет часа сутринта. И най-после, тъй като бе сигурен в дискретността и на Латурнел, и на Бюча, Гобенхайм анализираше пред тях по-трънливите си сделки, ползуваше се от безплатните консултации на нотариуса и откриваше какво вярно има в градските клюки. Този още неопитен лапнизлато (изразът е на Бюча) принадлежеше към веществата, наричани в химията абсорбиращи. След катастрофата, сполетяла къщата Миньон, където семейство Келер го бе изпратило да изучава висшата морска търговия, никой в Колибата не го бе помолил за каквото и да било, не му бе възложил дори и най-простата поръчка, тъй като отговорът му бе предварително известен. Младежът гледаше Модест, както би разглеждал евтина литография.

„Той е едно от буталата на огромната машина, наречена Търговия“ — казваше за него клетият Бюча, чиято интелигентност проличаваше именно от подобни срамежливо изречени думи.

Четиримата Латурнел поздравиха с най-почтително уважение една стара дама, облечена в черно кадифе, която не стана от креслото си, тъй като имаше перде и на двете очи.

Госпожа Миньон може да бъде описана с едно-единствено изречение. Тя привличаше погледите със святото си лице на майка, чийто безупречен живот е предизвикателство към Съдбата и мишена на стрелите й и която принадлежи към многобройното племе на Ниобите[1]. Русата й, добре накъдрена и добре подредена перука подхождаше на студеното й бяло лице, а то пък напомняше лицата на бургместерските жени на Мирвелт[2]. Старателно поддържаният тоалет, велурените обувки, дантелената якичка, правилно поставеният шал, всичко свидетелствуваше за грижите на Модест за майка й.

Когато в хубавата гостна настана тишината, за която бе споменал нотариусът, погледите на всички бяха за момент привлечени от Модест, която седеше до майка си и й бродираше шалче. Дори за някой съвсем незаинтересован човек любопитството, прикрито зад баналните въпроси, които си задават всички хора, отишли на гости, даже и когато се виждат всеки ден, би издало домашния заговор, замислян срещу девойката. Но Гобенхайм беше повече от незаинтересован. Без да забележи каквото и да е, той запали свещите на масата за игра.

Поведението на Дюме изглеждаше ужасяващо и за Бюча, и за Латурнелови, и особено за госпожа Дюме, която знаеше, че мъжът й е способен да застреля като бясно куче любовника на Модест.

След вечеря Дюме бе отишъл да се поразходи, придружен от две чудесни пиренейски овчарки, които подозираше в измяна и които бе оставил у един бивш изполичар на господин Миньон. След това, няколко мига преди пристигането на Латурнелови, той беше измъкнал пистолетите изпод възглавницата си и ги беше поставил на камината тайно от Модест.

Девойката не обърна никакво внимание на тези най-малкото странни приготовления.

При все че е нисък, набит и сипаничав и че говори тихо, сякаш се вслушва в думите си, бретонецът, бивш гвардейски поручик, е решителен и хладнокръвен и тези качества са така добре изписани на

лицето му, че в продължение на двадесет години никой в армията не си бе позволил да се пошегува с него. Невъзмутимите му малки сини очи приличат на две късчета стомана. Маниерите му, изражението на лицето му, говорът му, стойката му, всичко у него добре приляга на късото му име Дюме. Силата му е добре известна и му позволява да не се страхува от никакво нападение. Способен да убие човек с юмручен удар, той бе извършил този подвиг в Бауцен, когато бе изостанал от дружината си и невъоръжен, се бе сблъскал с един саксонец.

В момента на нашия разказ твърдото и спокойно лице на този човек бе придобило възвишено-трагично изражение. Пребледнелите му устни се свиваха в гърч, овладяван само благодарение на бретонската му енергия. Всички видяха леката пот, вероятно студена, която овлажни челото му. Нотариусът знаеше, че от всичко това може да произлезе драма, която да свърши в съда. И наистина, станеше ли дума за Модест Миньон, за касиера се разиграваше игра, в която той бе заложил чест, вяра и чувства, по-важни от всякакви обществени задръжки и породени от един от онези договори, при които в случай на нещастие единственият съдия е горе на небето. Повечето от драмите са в представите, които си създаваме за нещата. Събитията, които ни изглеждат драматични, са само сюжети, превръщани от душата ни в трагедия или в комедия, според характера ни.

Натоварени да наблюдават Модест, госпожа Латурнел и госпожа Дюме се държаха малко изкуствено и гласовете им леко трепереха, но обвиняемата не забеляза нищо, толкова изглеждаше погълната от ръкоделието си. Модест полагаше всеки бод със съвършенство, способно да отчае всяка любителка на бродериите. По лицето й се четеше цялото удоволствие, което изпитваше, завършвайки листеца на някое цвете.

Седнало между господарката си и Гобенхайм, джуджето едва сдържаше сълзите си и се питаше как да стигне до Модест, за да й пошепне на ухото две предупредителни думи. С дяволската си съобразителност на богомолка госпожа Латурнел бе застанала пред госпожа Миньон и по този начин бе изолирала Модест.

Сляпата госпожа Миньон седеше мълчалива, по-бледа от обикновено и очевидно знаеше на какво изпитание ще бъде подложена дъщеря й. Може би сега вече тя не одобряваше тази хитрост, въпреки

че я намираше за необходима. Оттам идваше мълчанието й. Тайно в себе си тя страдаше.

Екзюпер, пружинката на капана, нямаше представа за пиесата, в която случаят му бе отредил роля.

Гобенхайм пък, такъв си му беше характерът, показваше безгрижие, равно на безгрижието на Модест.

За посветения зрител този контраст между пълното неведение на едните и тревожното внимание на другите би бил поразяващ. Днес повече от всякога писателите си служат с подобни ефекти и това е тяхно право. Защото природата си позволява открай време да бъде по-силна от тях. Както ще видите в нашия случай, обществената природа, която е природа в природата, си доставяше удоволствието да направи историята по-интересна от романа, така както буйните планински потоци рисуват фантастични картини, забранени за художниците, и правят чудеса в подреждането и извайването на камъните за голямо удивление на скулптори и архитекти.

---

[1] *Ниоба* (мит.) — дъщеря на Тантал и съпруга на Амфион, цар на Тива. Имала от него седем синове и седем дъщери. Ниоба се гордеела с децата си и отказала да принесе жертва на Латона, която имала само две деца — Аполон и Артемида. За да отмъстят за обидената си майка, те убиват със стрели децата на Ниоба. Оцелява само една дъщеря, бъдещата майка на Нестор, а самата Ниоба се вкаменява от скръб. ↑

[2] *Мирвелт, Михаил ван* (1567–1641) — холандски художник портретист. Отличава се със сдържаност в композицията, скромен колорит, сухо предаване на чертите на лицето и на дрехите. ↑

ПЕТА ГЛАВА
ПОРТРЕТ ОТ НАТУРА

Беше осем часът. През този сезон и по това време на деня дрезгавината хвърля последните си светлини. Тази вечер по небето нямаше нито едно облаче, свежият въздух галеше земята, цветята ухаеха, пясъкът скърцаше под стъпките на неколцината минувачи, които се прибираха от разходка. Морето беше бляскаво като огледало. Вятърът бе толкова слаб, че пламъците на свещите върху масата за игра не помръдваха, въпреки че прозорците бяха открехнати.

Гостната, вечерният час, жилището — какъв фон за портрета на тази девойка, изучавана от присъствуващите с дълбокото внимание на художник, изправен лице с лице пред Маргарита Дони, славата на двореца Пити.[1] Дали Модест, това цвете, затворено като цветето на Катул[2], заслужаваше всички тези предпазни мерки? Вече познавате клетката, ето и птичката.

Двадесетгодишна, стройна, изящна като сирените, които английските художници рисуват в албумите за девойки, Модест, както някога и майка й, притежава онова мило качество, което във Франция зле разбираме, наричайки го *сантименталност*, но което у германките е намерилата външен израз поезия на сърцето. У глупачките то се превръща в глезотия, а у интелигентните девойки — в божествени маниери. Косите на Модест са с цвят на бледо злато и именно затова тя принадлежи към този тип жени, които наричат, сигурно в памет на Ева, небесни блондинки. Атлазената им кожа прилича на обхващащ плътта копринен тапет, който потръпва или разцъфтява под ледения дъх или под слънчевия лъч на погледа, като кара ръката да ревнува окото. Под косите й, леки като пера на марабу и накъдрени по английската мода, челото й е сякаш очертано с пергел, толкова чисто изваяни са линиите му. Дискретно и спокойно до безстрастност, то все пак сияе от мисъл. Човек едва ли би могъл да намери друго толкова гладко, така прозрачночисто и с такива перлени отблясъци чело. Очите са сиво-

сини, бистри като очите на дете, и изразяват едновременно хитрост и невинност. Те са в пълна хармония с дъгата на веждите, едва загатната, сякаш изписана с тънка четка, като на лицата в китайските картини. Душевното чистосърдечие е подчертано още повече около очите и на слепоочията, където под седефената кожа прозират сини нишки — предимство на подобен деликатен тен. Овалът на лицето е като на мадоните на Рафаело. Скулите имат девствения мек цвят на бенгалска роза. Върху тях хвърлят сянка, примесена със светлина, дългите мигли на прозрачните клепачи. Шията, в този миг приведена, е крехка, млечнобяла и има изплъзващите се контури, които обича Леонардо да Винчи. Няколкото лунички, прилични на изкуствените бенки, модерни през осемнадесети век, показват, че Модест наистина е дъщеря на земята, а не някое от онези създания, за които бленуваше „ангелската школа“ в Италия. Устните са едновременно фини и пълни, подиграватели и чувствени. Талията е гъвкава, без да е тънка, и не се плаши от майчинството като талиите на девойките, които търсят успеха в болезнения натиск на корсета. Бархетът, банелите, ширитите изчистват, а не създават кръшните линии на тапи елегантност, сравнима с елегантността на полюшвана от вятъра топола. Перленосива рокля с черешовочервени ширити, с ниска талия, целомъдрено очертава бюста и покрива още слабичките рамене. Над нагръдника се виждат само първите заоблености, свързващи шията с раменете.

При вида на това ефирно и същевременно умно лице, на което изящният, строго изрязан гръцки нос с розови ноздри придаваше нещо неопределимо земно; в което царствената поезия на почти мистичното чело бе, кажи-речи, опровергана от чувствената уста, а в дълбочините на зениците простодушието съжителствуваше с присмех, породен от висока начетеност; при вида на това лице страничният наблюдател би помислил, че в тази девойка с тънък и жив слух, реагиращ на всеки шум, с обоняние, чувствително за мириса на синьото цвете на Идеала, сигурно се води борба между поетичните изгреви и делничните тегоби, между Фантазията и Действителността. Модест беше любознателна и свенлива девойка, осъзнала съдбата си и изпълнена с целомъдрие. Тя бе по-скоро испанската Дева, отколкото Девата на Рафаело.

Тя вдигна глава, когато Дюме каза на Екзюпер:

— Елате тук, млади момко!

Като ги видя да приказват в един ъгъл на гостната, тя помисли, че Дюме дава на младежа някаква поръчка за Париж. Учудена от мълчанието на приятелите си, тя ги изгледа и възкликна с най-естествен вид, показвайки зелената маса, която високата госпожа Латурнел наричаше *олтара*:

— Няма ли да играете?

— Да играем наистина — подхвана Дюме, който току-що бе отпратил младия Екзюпер.

— Седни там, Бюча — каза госпожа Латурнел и постави главния писар на срещуположния край на масата, далеч от госпожа Миньон и дъщеря й.

— А ти ела тук — каза Дюме на жена си, заповядвайки й да седи близо до него.

Госпожа Дюме, дребна американка на тридесет и шест години, крадешком избърса сълзите си. Тя обожаваше Модест и беше сигурна, че скоро ще настъпи катастрофа.

— Не сте много весели тази вечер — каза Модест.

— Играем — отговори Гобенхайм, подреждайки картите си.

Цялата тази сцена би била още по-интересна, ако обясним в какво положение се намираше Дюме спрямо Модест. Сбитостта на нашия разказ го прави може би малко суховат, но то е, защото искаме да завършим по-бързо този епизод, а за това е необходимо да уточним причината, която лежи в основата на всяка драма.

---

[1] *Пити* — флорентински род, съперничил на рода Медичи. В замъка Пити, построен по проект на архитекта Брунелески (1440), се намира знаменитата галерия Пити с картини от XV до XVIII в. ↑

[2] *Катул, Гай Валерий* (87–54 пр.н.е.) — римски поет, представител на александрийската поезия. Негов шедьовър са стиховете му, вдъхновени от страстта му към Лесбия (поетично име на Клодия). ↑

ШЕСТА ГЛАВА
ВЪВЕДЕНИЕ КЪМ СЦЕНАТА

Дюме (Ан Франсоа Бернар), роден във Ван, през 1799 година отиде да воюва в италианската армия. Баща му, доста некадърен адвокат, беше председател на революционен съд и се отличаваше с такава енергия, че след девети термидор загина на ешафода. Тогава във Франция стана непоносимо за сина му. След като майка му умря от скръб, Ан продаде всичко, което притежаваше, и замина за Италия. По това време бе двадесет и две годишен и нашите армии се предаваха. В окръга Вар той срещна един млад човек, тръгнал да търси слава, движен от сходни подбуди и от убеждението, че бойното поле е по-малко опасно от Прованса.

Шарл Миньон бе последната издънка от рода, на когото Париж дължи улицата и хотела, построен от кардинал Миньон. Баща му бе един хитрец, който пожела да спаси от ноктите на революцията хубавото си имение Басти в Конта. Като всички страхливци от онова време граф Дьо Ла Басти, превърнал се в гражданина Миньон, реши, че е по-здравословно да реже чужди глави, отколкото да позволи да отрежат неговата собствена. На девети термидор този самозван терорист изчезна и бе включен и списъка на емигрантите. Графското имение Басти бе продадено. Конусообразните кули на опозорения замък бяха разрушени. Накрая гражданинът Миньон бе открит в Оранж и заклан заедно с жена си и децата си, с изключение на Шарл Миньон, когото бе изпратил да му търси убежище в областта От-Алп.

Поразен от ужасните новини, Шарл реши да изчака по спокойни времена в една долина на прохода Мон-Женевр. Той живя там до 1799 година с няколкото луидора, получени от баща му на тръгване. Двадесет и три годишен, без друго богатство освен представителната си външност и южняшката хубост, която е прекрасна в завършения си вид и чийто тип е Антиной, знаменитият любимец на Адриан[1], Шарл реши да изпробва върху червения килим на Войната провансалската си

дързост, която сметна за призвание, както впрочем толкова други преди него. Бретонеца той срещна в гарнизона в Ница. Двамата пехотинци се сприятелиха и поради сходните си съдби, и поради противоположните си характери. Те пиха от една чаша, делиха едно парче сухар и посрещнаха мира, който последва битката при Маренго, като унтерофицери.

Когато войната започна отново, Шарл Миньон успя да премине в кавалерията и загуби от поглед другаря си. През 1812 година последният Миньон дьо Ла Басти беше офицер от Почетния легион и майор от кавалерийски полк и се надяваше да си възвърне титлата граф и да бъде произведен полковник от императора. Пленен от русите, той бе изпратен в Сибир заедно с много други войници. По пътя позна в лицето на един беден поручик Ан Дюме, без ордени, смел, но нещастен като един милион други пешаци с вълнени еполети — човешката канава, върху която Наполеон нарисува картината на Империята. В Сибир, за да убие времето, подполковникът научи бретонеца на счетоводство и краснопис, тъй като татко Сцевола[2] бе сметнал за ненужно да му даде образование. Шарл намери в своя първи спътник едно от тези редки сърца, пред които човек може да излее всичките си скърби и да сподели всичките си радости.

Синът на Прованса най-после бе срещнал случая, на който попадат всички хубави младежи.

През 1804 година, във Франкфурт на Майн, в него се влюби до обожание Бетина Валенрод, единствена дъщеря на банкер, и той се ожени за нея с голям ентусиазъм, толкова повече, че тя бе богата, че беше една от красавиците на града и че самият той бе тогава само поручик и нямаше друго богатство освен извънредно проблематичното бъдеще на военните от ония времена.

Старият Валенрод, изпаднал немски барон (банката е винаги баронеса), беше очарован, когато разбра, че хубавият поручик е единственият представител на рода Миньон дьо Ла Басти и одобри страстта на русата Бетина, която бе позирала на един художник (имаше тогава един художник във Франкфурт) за идеалната фигура на Германия. Валенрод нарече предварително бъдещите си внуци графове Дьо Ла Басти-Валенрод и внесе във френските банки необходимата сума, за да осигури на дъщеря си тридесет хиляди франка рента. Тази зестра не беше голяма и почти не се отрази на касата му. Вследствие на

водената от нея политика, свойствена на всяка задлъжняла държава, Империята рядко плащаше шестмесечните ренти. Затова Шарл доста се стресна от това вложение, тъй като, за разлика от немския барон, той не вярваше толкова в имперския орел. Явлението вяра или възхита — която е само една преходна вяра, трудно съжителствува със самия идол. Механикът се бои от машината, от която пътникът се възхищава, а офицерите бяха в известна степен машинистите на Наполеоновия локомотив, ако не и самите му въглища. Барон Дьо Валенрод-Тущал-Бартенщилд обеща тогава да се притече на помощ на семейството.

Шарл обичаше Бетина толкова, колкото и тя него, което никак не е малко. А когато един провансалец се разпали, той подчинява всичко на чувството си. Пък и как да не обожава човек тази блондинка, излязла от картина на Албрехт Дюрер, с ангелски характер и със състояние, регистрирано във Франкфурт?

Шарл имаше четири деца, от които, по времето, когато изплакваше мъката си пред бретонеца, бяха останали само две дъщери. Дюме обикна двете момичета, без да ги познава, по силата на тази симпатия, така добре предадена от Шарле[3], която прави от войника баща на всички деца. По-голямата, Бетина-Каролин, бе родена през 1805 година, а другата, Мари-Модест — през 1808.

Останал без вести от любимите си същества, през 1814 година, придружен от поручика, нещастният подполковник тръгна пеша към къщи, прекосявайки Русия и Прусия. Двамата приятели, за които разликата в пагоните вече не съществуваше, стигнаха във Франкфурт в момента, когато Наполеон дебаркираше в Кан. Шарл намери жена си в траур. Тя бе загубила баща си, който я бе обожавал и винаги бе искал да я вижда усмихната, дори на смъртното си легло. Старият Валенрод не можа да надживее бедствията на Империята. На седемдесет и две годишна възраст той бе търгувал с памук, с вяра в гения на Наполеон, без да знае, че гениятеднакво често може да бъде, а може и да не бъде на висотата на събитията. Последният Валенрод-Тущал-Бартепщилд бе купил толкова бали памук, колкото жертви даде императорът по време на знаменития си френски поход.

— Омирам ф памук! — беше казал на дъщеря си този баща, толкова приличен на Горио, мъчейки се да смекчи мъката й, която го ужасяваше. — И омирам, бес та тълша никомо нисто. — Защото този

немски французин умираше, опитвайки се да говори любимия език на дъщеря си.

Щастлив, че може да спаси от това голямо и двойно крушение жена си и двете си дъщери, Шарл Миньон се завърна в Париж, където императорът го произведе подполковник от кирасирската гвардия и го назначи за комендант на Почетния легион. Мечтата на полковника да стане генерал и граф при първата победа на Наполеон угасна в потоците кръв, пролети при Ватерло. Леко раненият полковник се оттегли към Лоара и напусна Тур преди уволнението.

---

[1] *Адриан, Публий Елий* (117–138) — римски император. Любимецът му Антиной, млад грък с изключителна красота, се удавя в Нил. Неговото име носи град Антинопол (древен Египет). Много статуи са правени в чест на Антиной, най-известната от които е Антиной Белведерски (Ватикана). ↑

[2] *Сцевола, Квинт Муций* (159–82 пр.н.е.) и *Сцевола, Квинт Сервидий* — известни римски юристи, с единия от които Балзак иронично сравнява бащата на Дюме. ↑

[3] *Шарле, Никола* (1792–1845) — френски художник, възпитан в култ към Наполеон и отдал се на историческа живопис. Създал е многобройни гравюри, възхваляващи войниците на императора, и е бил твърде популярен. ↑

СЕДМА ГЛАВА
ЕДНА ОБИКНОВЕНА ДРАМА

През пролетта на 1816 година Шарл реализира тридесетте си хиляди франка рента, които му донесоха около четиристотин хиляди франка, и реши да отиде да търси богатство в Америка, напускайки страната, в която вече преследваха войниците на Наполеон.

От Париж той отиде в Хавър, придружен от Дюме, на когото по една случайност, доста честа по време на война, бе спасил живота, като го метна на коня си, измъквайки го от бъркотията, последвала Ватерло. Дюме споделяше мислите и обезсърчението на полковника. Шарл, когото бретонецът следваше като куче (горкият войник боготвореше двете момиченца), реши, че навикът да се подчинява и да спазва заповедите, както и честността и привързаността ще направят от поручика колкото верен, толкова и полезен служител и затова му предложи да го наеме на цивилна служба. Осиновен от семейство, в което смяташе да си живее като пет пари в кесия, Дюме се почувствува много щастлив.

Докато чакаше удобен случай, за да тръгне на път, докато си избираше кораб и размишляваше върху възможностите, които предлагаха различните маршрути, полковникът даде ухо на слуховете за блестящата съдба, очакваща Хавър в мирно време. От разговора на двама граждани той разбра как може да натрупа състояние и стана едновременно корабопритежател, банкер и едър собственик. Сдоби се със земи и къщи за двеста хиляди франка и изпрати в Ню Йорк кораб с френски коприни, купени евтино от Лион. Агентът му Дюме замина с кораба.

Докато полковникът се настаняваше със семейството си в най-хубавата къща на улица „Роаял“ и изучаваше основите на банковото дело, разгръщайки цялата си енергия и необикновената си провансалска разсъдливост, Дюме реализира двойна печалба и се върна с кораб, натоварен с купен на безценица памук. След тези две операции фирмата Миньон натрупа огромен капитал. Тогава именно

полковникът стана собственик на вилата в Енгувил и възнагради Дюме, като му предостави една скромна къща на улица „Роаял“. Заедно с памука бедният бретонец беше докарал от Ню Йорк една хубава женичка, която най-много го харесваше за това, че е французин. Мис Гръмър притежаваше около четири хиляди долара или двадесет хиляди франка, които Дюме внесе у своя полковник.

Станал алтер егото на корабовладелеца, Дюме бързо изучи деловодството — науката, с която според него се отличават фелдфебелите на търговията. Този наивен войник, когото Сполуката не бе спохождала в продължение на двадесет години, се почувствува най-щастливият човек на света, когато стана собственик на красиво обзаведена от щедрия му шеф къща, на хиляда и двеста франка лихви от вложенията си и на три хиляди и шестстотин франка заплата. Дори в мечтите си поручик Дюме не се бе надявал на такова положение. Но той беше още по-доволен, съзнавайки, че е оста на най-богатата търговска къща в Хавър. Хубавката американка госпожа Дюме има нещастието да загуби при раждане всичките си деца, а усложненията при последното й раждане я лишиха от всяка надежда да има нови. Така че тя се привърза към двете девойчета на Миньон и ги обичаше толкова, колкото и Дюме, който пък би ги предпочел пред собствените си деца. Тъй като произхождаше от семейство на земеделци, свикнали да живеят икономично, госпожа Дюме се задоволи с две хиляди и четиристотин франка, достатъчни за нея и домакинството й. Така Дюме успяваше всяка година да внася две хиляди и няколкостотин франка в къщата Миньон. Разглеждайки годишния баланс, шефът внасяше по сметката на касиера възнаграждение, съразмерно с получените услуги. През 1824 година кредитът на Дюме възлизаше на петдесет и осем хиляди франка. Именно тогава Шарл Миньон, граф Дьо Ла Басти — титла, за която никога не се говореше, — удовлетвори изцяло касиера си, като го настани в Колибата, където в настоящия момент живееха в пълно уединение Модест и майка й.

Окаяното състояние, в което се намираше госпожа Миньон, все още красива, когато съпругът й замина, се дължеше на катастрофата, предизвикала отсъствието на Шарл. Три години мъка съсипаха нежната германка. Защото това беше едно от онези страдания, които приличат }\а червей в сърцевината на хубав плод. Не е трудно да му се направи равносметка.

Две деца, умрели в крехка възраст, бяха погребани в една душа, която не умееше да забравя. Пленничеството на Шарл в Сибир убиваше обичащата го жена с всеки изминал ден. За Бетина, която нямаше известие за съдбата на мъжа си, катастрофата с къщата Валенрод и смъртта на нещастния банкер, заобиколен с празни чували, бяха последният удар. Когато отново се събра със своя Шарл, това немско цвете за малко щеше да умре от радост. Второто падане на империята и евентуалното изселване й подействуваха като нов пристъп на старата тревога. Най-после дойдоха десетте години непрекъснато благополучие, забавленията в собствената й къща — първата къща на Хавър, вечерите, баловете, празненствата на щастливия търговец, разкошът на вила Миньон, огромното признание, почтителното уважение, на което се радваше Шарл, обичта на този човек, който на една изключителна любов отговори също с изключителна любов, — всичко това сдобри горката жена с живота. И в момента, когато тя вече нямаше съмнения, когато вече виждаше да се очертава хубава вечер на бурния й ден, една злополука, погребана в сърцето на това двойно семейство и за която скоро ще стане дума, сякаш привлече нещастието.

През януари 1826 година, посред едно празненство, на което Хавър избираше единодушно Шарл Миньон за свой депутат, три писма, дошли от Ню Йорк, Париж и Лондон, подействуваха като три удара с чук върху стъкления палат на Благоденствието. За десет минути разорението се спусна като лешояд върху това нечувано щастие, така както студът връхлетя великата армия през 1812 година. Шарл Миньон взе решение през единствената нощ, която прекара с Дюме над сметките си. Ценните му книжа, включително и движимите вещи бяха достатъчни, за да изплати всичко.

— Хавър няма да ме види неплатежоспособен — каза полковникът на поручика. — Дюме, заемам твоите шестдесет хиляди франка с шест процента лихва…

— С три, господин полковник.

— С нито един тогава — отсече Шарл Миньон. — Ще имаш своя дял в новите ми сделки. Корабът „Модест“, който вече не е мой, заминава утре и капитанът ще ме вземе. Поверявам ти жена си и дъщеря си. Няма да пиша! Щом няма новини, значи, всичко е наред.

Все още поручик, Дюме не бе поставил на полковника нито един въпрос за плановете му.

— Струва ми се — бе казал той на Латурнел с многозначителен вид, — че полковникът си е направил сметката.

Призори на другия ден той изпрати шефа си до кораба „Модест“, който заминаваше за Константинопол. На кърмата на кораба бретонецът каза на провансалеца:

— Какви са последните ви заповеди, господин полковник?

— Нито един мъж да не се приближава до Колибата! — възкликна бащата, сдържайки сълзите си. — Дюме! Пази последното ми дете, както би го пазил булдог. Смърт за всеки, който би се опитал да развратн втората ми дъщеря! Не се бой от нищо, дори и от ешафода, и аз ще дойда с теб там.

— Господин полковник, вършете си спокойно работата. Разбирам ви. Ще намерите госпожица Модест такава, каквато ми я поверявате, или аз ще бъда мъртъв! Познавате ме, както познавате и двете ни пиренейски овчарки. Никой няма да се добере до дъщеря ви. Извинете многословието ми!

Двамата военни се прегърнаха като двама мъже, оценили вече качествата си в сърцето на Сибир. Същия ден вестник „Курие дю Авр“ публикува на първа страница следното ужасно, просто, енергично и честно съобщение:

> „Къщата Миньон прекратява плащанията си. Но долуподписаните ликвидатори се наемат да изплатят всички задължения. Още отсега могат да бъдат погасени всички изтекли полици. Продажбата на недвижимите имоти напълно покрива текущите сметки.
>
> Това съобщение се дава, за да защити честта на банкерската къща и за да предотврати разколебаването на кредита в Хавър.
>
> Господин Шарл Миньон замина тази сутрин за Мала Азия с кораба «Модест», като остави свои пълномощници, които да разпродадат цялото му имущество, включително и недвижимото.
>
> *Дюме* (ликвидатор на банковите сметки);
>
> *Латурнел*, нотариус (ликвидатор на градските и селските имоти);

Гобенхайм (ликвидатор на полиците и др.п.).“

Латурнел дължеше състоянието си на добротата на господин Миньон, който през 1817 година му бе заел сто хиляди франка, за да купи най-хубавата кантора в Хавър. Лишен от парични средства, човечецът бе тогава около четиридесетгодишен, служеше като главен писар от десет години и се виждаше писар до края на живота си. В целия Хавър единствено неговата преданост можеше да се сравнява с тази на Дюме. Защото Гобенхайм се възползува от ликвидацията, за да продължи връзките и сделките на господин Миньон, което му позволи да развие малката си банкова къща.

Докато на борсата, на пристанището, във всички домове хората изразяваха единодушно съжалението си, докато всички венцехвалеха този безупречен, достопочтен и благотворителен човек, Латурнел и Дюме, тихи и работливи като мравки, продаваха, реализираха, плащаха и ликвидираха.

Вилкен великодушно купи вилата, градската къща и едно стопанство. Латурнел се възползува от този жест и му измъкна добра цена.

Много хора пожелаха да посетят госпожа и госпожица Миньон. Но те се бяха подчинили на Шарл и се подслониха в Колибата същата сутрин, когато той замина, без да им се обади. За да не се разколебае от мъката им, смелият банкер бе целунал жена си и дъщеря си, докато спяха.

Триста визитни картички се получиха в къщата на Миньон.

Петнадесет дни по-късно двете жени потънаха в най-дълбоката възможна забрава, която Шарл бе предвидил и която им доказа мъдростта на неговата заповед.

Дюме изпрати представители на шефа си в Ню Йорк, Лондон и Париж. Той проследи ликвидацията на трите банкови къщи, на които се дължеше разорението на Миньон, и получи от продажби, от 1826 до 1828 година, петстотин хиляди франка или една осма от богатството на Шарл. След това, изпълнявайки заповедите, записани през нощта преди отпътуването, той внесе тези пари, чрез посредничеството на къщата Монжено, на сметката на господин Миньон в Ню Йорк.

Това стана в началото на 1828 година и бе изпълнено по военному, като се изключи удръжката на тридесет хиляди франка за личните нужди на госпожа Миньон и на госпожица Миньон, която Шарл бе препоръчал да се направи и която Дюме не направи. Бретонецът продаде градската си къща за двадесет хиляди франка и ги даде на госпожа Миньон с мисълта, че колкото повече пари има полковникът, толкова по-бързо ще се върне.

— Понякога човек загива, защото няма тридесет хиляди франка — бе казал той на Латурнел, продавайки му без загуба къщата си, в която обитателите на Колибата винаги можеха да намерят един свободен апартамент.

Такъв беше за прочутата хавърска къща Миньон резултатът от кризата, поразила през периода 1825–1826 година главните търговски центрове и причинила, ако си спомняте, разорението на няколко парижки банкери, между които председателят на Търговския съд.

ОСМА ГЛАВА
И ЕДНА ПРОСТА ИСТОРИЯ

Що разберете в такъв случай, че този страшен крах, сложил край на едно десетгодишно буржоазно царуване, би могъл да нанесе смъртен удар на Бетина Валенрод, която още веднъж бе разделена от мъжа си, без да знае нищо за съдбата му — вероятно толкова опасна и рискована, колкото и заточението му в Сибир. Но всъщност страданието, което я завличаше в гроба, бе спрямо тези явни неприятности това, което е за обикновените неприятности на едно семейство фаталното дете, което го разорява и погубва. Пъкленият камък, хвърлен в сърцето на майката, бе една надгробна плоча от малкото гробище в Енгувил, на която пишеше:

БЕТИНА-КАРОЛИН МИНЬОН
22 год.
Молете се за нея.
1827

Този надпис бе за девойката това, което е епитафията за много мъртъвци — съдържанието на непрочетена книга.

А ето накратко и тази ужасна книга, която обяснява клетвата, разменена на сбогуване между полковника и поручика.

Един млад човек с очарователна външност, наречен Жорж д’Естурни, посети Хавър със съвсем тривиална цел — да види морето, и видя Каролин Миньон. Като всяко парижко конте и той имаше препоръки, така че, с посредничеството на един приятел на семейство Миньон, Д’Естурни получи покана за празненство в Енгувил. Парижанинът се влюби горещо и в Каролин, и в богатството й и вече бе сигурен в успеха си. За три месеца той използува всички средства за прелъстяване и накрая отвлече Каролин. Когато един баща има момичета, той не бива да пуска в къщата си млад човек, когото не познава, така както не бива да оставя да се търкалят книги и вестници, които не е чел. Невинността на девойките е като млякото, което се пресича от гръмотевица, от силен парфюм, от горещината, от нищо и

никакво, просто от дъха ни. След като прочете прощалното писмо на голямата си дъщеря, Шарл Миньон веднага изпрати в Париж госпожа Дюме. Семейството оправда това внезапно заминаване с препоръката на домашния лекар, който не опроверга твърдението им. Което обаче не попречи на хавърчани да приказват. „Как е възможно? Тази здрава девойка, с този испански тен, с тези гарванови коси! Тя да е охтичава?…“ „Ами да, казват, че се е държала неразумно.“ „Така е! — бе възкликнал един от Вилкенови. — Върнала се от езда цялата потна и пила леденостудена вода. Поне така казва доктор Труснар.“

Когато госпожа Дюме се завърна, нещастията вече бяха сполетели къщата Миньон и никой не обърна внимание на отсъствието на Каролин, нито на завръщането на жената на касиера.

В началото на 1827 година вестниците гръмнаха от новини за процеса срещу Жорж д’Естурни, осъден от изправителната полиция за мошеническа игра. Младият авантюрист напусна местожителството си, без да се занимава повече с госпожица Миньон, която след ликвидацията в Хавър бе загубила стойността си. Каролин скоро научи, че е позорно изоставена и че бащината й къща е разорена. Тя се завърна в Колибата смъртно болна и за кратко време угасна. Смъртта запази поне доброто й име. Общо взето, хората повярваха в болестта, обявена от господин Миньон при бягството на дъщеря му, и в предписанията на лекаря, който уж бе изпратил госпожица Каролин в Ница.

До последния момент майката се бе надявала да запази дъщеря си. Бетина беше нейна любимка, както Модест бе любимката на баща си. Имаше нещо трогателно в тези предпочитания. Бетина бе жив портрет на Шарл, а Модест на майка си. Всеки от двамата съпрузи пренасяше своята любов върху едно от децата си. Каролин, това провансалско чедо, бе наследила от баща си и възхитителната гарвановочерна коса, свойствена на южнячките, и кафявите бадемовидни очи, блестящи като звезди, и маслинения тен, и златистата кадифена кожа, и изваяния крак, и кръшната испанска снага.

Майката и бащата се гордееха с очарователните си дъщери, които бяха толкова противоположни. „Дявол и ангел!“ — казваха хората беззлобно. Всъщност това бяха пророчески думи.

В продължение на месец нещастната германка не пожела да види никого и плака, затворена в стаята си, откъдето излезе с болни очи. Преди да ослепее, тя бе отишла, въпреки настояванията на приятелите си, да се поклони на гроба на Каролин. Образът на този гроб остана жив в мрака на слепотата й, така както червените призрачни очертания на последния предмет, видян от нас в слънчев ден, продължават да светят и след като сме затворили очите си.

След това ужасно двойно нещастие Модест бе вече единствена дъщеря, макар баща й да не знаеше това, и Дюме стана ако не по-предан, то по-предпазлив от преди. Луда по Модест, както би била всяка бездетна жена на нейно място, госпожа Дюме я обсипа с майчински грижи, но без да престъпва заповедите на съпруга си, който нямаше особено доверие в женските приятелства. Нареждането беше категорично. „Ако някога някакъв мъж, на каквато и да е възраст и с каквото и да е положение, бе казал Дюме, заговори Модест, загледа я или си позволи да й прави мили очи, този мъж е мъртъв. Пръсвам му черепа и се предавам на кралския прокурор, може би смъртта ми ще я спаси. Ако не искаш да ми отрежат главата, добре ме замествай, докато съм в града.“

От три години насам Дюме всяка вечер преглеждаше оръжията си. Той сякаш бе наполовина посветил в клетвата си двете високоинтелигентни пиренейски овчарки — едната спеше вътре, а другата пазеше в една колибка, без да лае и без да излиза. Но горко на онзи, върху когото щяха да се сключат челюстите на двете кучета!

ДЕВЕТА ГЛАВА
ПОДОЗРЕНИЕТО

Можете вече да отгатнете какъв живот водеха в Колибата майката и дъщерята. Господин и госпожа Латурнел, често придружавани от Гобенхайм, идваха, кажи-речи, всяка вечер да правят компания на приятелите си и играеха вист. Разговорът се въртеше около сделките в Хавър, около дребните събития на провинциалния живот. Разотиваха си между девет и десет часа вечерта. Модест слагаше майка си да спи. Двете се молеха заедно, споделяха надеждите си, говореха за скъпия им пътешественик. В десет часа, след като целунеше майка си, девойката се прибираше в стаята си. На другия ден тя помагаше на майка си да стане със същата грижовност, със същите молитви, със същите разговори.

Прави чест на Модест, че от деня, в който ужасната болест лиши майка й от едно сетиво, тя стана нейна камериерка и полагаше за нея непрестанни грижи, без да се отегчава, без да ги намира еднообразни. Беше великолепна с обичта си, която проявяваше непрекъснато, с така рядката за девойките благост, високо оценена от свидетелите на това нежно отношение. За семейство Латурнел, за господин и госпожа Дюме Модест беше истинска перла на нравствеността. Между обеда и вечерята, през слънчевите дни, госпожа Миньон и госпожа Дюме правеха малка разходка до брега на морето, винаги придружавани от Модест, тъй като нещастната сляпа се нуждаеше от подкрепата на две ръце.

Месец преди сцената, за която се отнасят вмъкнатите обяснения, госпожа Миньон се бе посъветвала с единствените си приятели — госпожа Латурнел, нотариуса и Дюме, докато госпожа Дюме развличаше Модест с дълга разходка.

— Слушайте, приятели — беше казала сляпата, — дъщеря ми е влюбена, усещам го, виждам го… Една странна промяна се извърши в нея, не знам как не сте забелязали…

— Бре, да му се не види! — бе възкликнал поручикът.

— Не ме прекъсвайте, Дюме. От два месеца Модест се грижи за себе си, като че ли се готви за среща. Станала е изключително трудна в избора на обувки. Иска те да подчертават крака й и се кара на госпожа Гобе, при която си ги поръчва. По същия начин се отнася и с шивачката си. Някои дни бедното ми момиченце е умърлушено, вглъбено, сякаш чака някого. Тогава отговаря кратко, като че ли въпросите, които й задаваме, й пречат да чака спокойно, да крои тайните си планове. След това, ако този, когото очаква, дойде…

— Бре, да му се не види!

— Седнете, Дюме — беше казала сляпата. — Модест се развеселява! О, не за вас, вие не долавяте тези твърде деликатни отсенки, тъй като очите ви са заети със зрелището на природата. Тази веселост проличава в някои интонации на гласа й, които аз долавям и които сега ви обяснявам. Вместо да продължава да стои замислена, Модест развива луда дейност, движенията й стават безредни… Тя е щастлива! Тя е благодарна богу и това се усеща дори в мислите, които изказва. Ах, приятели, аз разбирам и от щастие, и от нещастие… Когато бедничката ми Модест ме целува, отгатвам какво става в нея — дали е получила това, което е очаквала, или е неспокойна. Има много нюанси в целувките, дори на едно невинно момиче. Модест е самата невинност, но нейната невинност е някак си просветена. Може да съм сляпа, но обичта ми е всевиждаща, затова ви призовавам да наглеждате дъщеря ми.

Тогава освирепелият Дюме, нотариусът, решен да намери ключа на загадката, измамената компаньонка госпожа Латурнел и госпожа Дюме, която споделяше страховете на мъжа си, започнаха да следят Модест.

Нито за момент не я оставяха сама. Дюме прекарваше нощите си под прозореца й, загърнат в палтото си като ревнив испанец. Но дори и той, с цялата си прозорливост на военен, не откри никакво уличаващо обстоятелство. Модест може би бе влюбена в славеите на парка Вилкен или в някой вампирясал принц. Никой друг не бе видяла, от никого не бе получила и никому не бе дала знак. Госпожа Дюме, която си лягаше чак след като Модест заспи, оглеждаше всички пътища, които се виждаха от Колибата, също така зорко като мъжа си. Под погледите на тези четирима Аргуси[1] безупречното дете, чиито най-малки движения бяха изучени и анализирани, бе така напълно оправдано — явно бе, че

не съществува никаква престъпна връзка, — че приятелите обвиниха госпожа Миньон в безразсъдство, в прекалена загриженост. Госпожа Латурнел, която лично водеше Модест на черква и я връщаше вкъщи, бе натоварена да каже на майката, че греши.

— Модест — забеляза тя — е едно твърде възторжено младо същество. Тя се пристрастява към поезията на един, към прозата на друг. Ако знаете какво впечатление й направи тази симфония, написана от палач (изразът е на Бюча, който безвъзмездно даряваше с остроумията си своята благодетелка), която се казва „Последният ден на един осъден“! Направо ми изглежда луда с възхищението си от господин Юго. Не знам откъде им идват такива неща наум на тези хора (Виктор Юго, Ламартин, Байрон са за госпожа Латурнел *тези хора*). Малката ми разказа за Чайлд Харолд и за да не изпадна в неудобно положение, зачетох *това нещо*, та да мога да го обсъдя с нея. Не знам дали се дължи на превода, но ми стана противно, замержеля ми пред очите и не можах да продължа. Има там едни неуместни сравнения — скали, които се стапят, лавата на войната!… Вярно, че става дума за пътуващ англичанин и че човек може да очаква всякакви чудатости, но той си позволява прекалено много. Мислите си, че сте в Испания, а той изведнъж ви пренася в облаците над Алпите и кара потоците и звездите да приказват. Освен това има прекалено много девици, просто те изкарват от търпение! И най-сетне, след походите на Наполеон вече са ни омръзнали горящите снаряди и звънкият бронз, които кънтят по всяка страница. Модест ми каза, че този патос се дължал на преводача и че трябвало да прочета английския оригинал. Само че аз английския език заради Екзюпер не го научих, та ще седна да го уча заради лорд Байрон! Далеч предпочитам романите на Дюкре-Дюминил[2] пред тези английски романи. Аз съм прекалено нормандка, за да се захласвам по всичко, което идва от чужбина, особено пък от Англия…

Въпреки вечния си траур госпожа Миньон не можа да сдържи усмивката си, като си представи госпожа Латурнел, зачетена в „Чайлд Харолд“. Строгата съпруга на нотариуса прие тази усмивка като одобрение на теориите й.

— Така че, драга госпожо Миньон, фантазиите на Модест, въздействието, което имат върху нея книгите, вие вземате за любовни интрижки. А тя е на двадесет години. На тази възраст човек е влюбен в себе си. Девойките се кичат заради самото кичене. Аз например слагах

на покойната си сестричка мъжка шапка и си играехме на господин. Във Франкфурт вие сте имали щастлива младост. Но да бъдем справедливи. Тук Модест няма никакви забавления. Въпреки че и най-малкото й желание се приема благосклонно, тя знае, че я пазят, и животът, който води, не би бил приятен за едно младо момиче, което не се развлича като нея с книги. Никого не обича тя освен вас… Смятайте се за много щастлива от това, че се увлича по корсарите на лорд Байрон, по героите на Уолтър Скот, по вашите германци — графовете Егмонт, Вертер, Шилер и други, дето свършват на -ер.

— Какво има, госпожо? — каза почтително Дюме, ужасен от мълчанието на госпожа Миньон.

— Модест не е просто влюбена, тя обича определен човек! — отговори упоритата майка.

— Госпожо, понеже става дума за живота ми, ще ми позволите, не заради мен, а заради горката ми жена, заради полковника и заради вас, да открия кой се лъже — майката или кучето-пазач…

— Вие, Дюме! Ах, ако можех да погледна дъщеря си! — каза клетата сляпа.

— Но кого може да обича? — каза госпожа Латурнел. — Ако става дума за нас, аз отговарям за Екзюпер.

— Няма да е и Гобенхайм, когото след заминаването на полковника виждаме едва по девет часа седмично — добави Дюме. — Впрочем той и не мисли за Модест, това екю от сто су в човешки образ! Чичо му Гобенхайм-Келер му бил казал: „Забогатей достатъчно, за да можеш да се ожениш за някоя Келер.“ С тази програма няма опасност да знае дори пола на Модест. С това се изчерпват мъжете, с които се виждаме. Не броя Бюча, горкия гърбушко, когото обичам. Той е вашият Дюме, госпожо — обърна се той към жената на нотариуса. — Бюча знае много добре, че ако само погледне Модест, ще изяде един хубав *пердах* по обичая на родния ми град Ван… Никой друг не общува с нас. След вашето… нещастие госпожа Латурнел всеки път води Модест на черква и я връща обратно. В последно време внимателно я е наблюдавала по време на службата и не е забелязала нищо подозрително около нея. И най-после, за да изчерпим въпроса, от един месец аз лично изравнявам с гребло алеите около къщата и сутрин по тях няма следи от стъпки…

— Греблата са евтини и с тях може да си служи всеки — каза дъщерята на Германия.

— А кучетата? — попита Дюме.

— Влюбените знаят как да ги омагьосат — отговори госпожа Миньон.

— Загубен съм! Направо ще си пръсна черепа, ако не грешите! — възкликна Дюме.

— И защо?

— Защото, госпожо, няма да издържа погледа на полковника, ако не завари дъщеря си, особено сега, когато е вече само една, толкова чиста и добродетелна, колкото беше, когато той ми каза на кораба: „Нека страхът от ешафода не те спира, Дюме, когато става дума за честта на Модест!“

— Такива сте си вие двамата! — каза трогната госпожа Миньон.

— Залагам спасението на душата си, че Модест е чиста, каквато беше в люлката — каза госпожа Дюме.

— О, аз ще узная всичко — подзе Дюме, — ако госпожа графинята ми позволи да изпробвам едно средство. Аз като стар войскар разбирам от военни хитрости.

— Позволявам ви всичко, което може да ни осветли, без да навреди на последното ни дете.

— И какво ще правиш, Ан — попита госпожа Дюме, — за да узнаеш тайната на една девойка, която тя така добре крие?

— Слушайте ме добре — извика поручикът. — Имам нужда от всички.

Ако се разработи умело, този преглед на събитията би дал цяла една картина на нравите (колко ли семейства виждат в него случките от собствения си живот). Колкото и да е кратък обаче, той дава представа за значението на малките подробности, отнасящи се до хората и нещата през тази вечер, в която старият воин започна битка с младото момиче, за да извади на бял свят от дъното на сърцето му една любов, видяна от сляпата му майка.

---

[1] Ср. бел. 13 към „Къщата на котарака“. ↑

[2] *Дюкре-Дюминил, Франсоа Гийом* (1761–1819) — френски писател, автор на популярни романи, по които са написани много мелодрами. ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА
ПРОБЛЕМЪТ ОСТАВА НЕРАЗРЕШЕН

Един час мина в ужасяващо спокойствие, нарушавано само от йероглифните фрази на играчите на вист. — Пика! — Коз! — Цакай! — У нас ли са оньорите? — Кой дава? — Фрази, от които се състоят днес големите преживявания на европейската аристокрация.

Модест работеше, без да се учудва на мълчанието на майка си. Кърпичката на госпожа Миньон падна изпод полите й на земята и Бюча се втурна да я вдигне. Така той се озова до Модест и изправяйки се, й прошепна на ухото: „Внимавайте!“

Учудена, Модест погледна джуджето и лъчистият й поглед го изпълни с неизразима радост. „В никого не е влюбена!“ — си каза гърбушкото и потри ръце с такава сила, сякаш искаше да си смъкне кожата.

В този момент Екзюпер пресече лехите, втурна се в къщата, влетя в гостната като ураган и каза на ухото на Дюме: „Младият човек идва!“

Дюме стана, грабна пистолетите си и излезе.

— Боже мой! Ами ако го убие! — извика госпожа Дюме и се разрида.

— Но какво става? — попита Модест, като изгледа приятелите си с най-чистосърдечен вид и без никаква уплаха.

— Някакъв млад човек обикаля около Колибата! — извика госпожа Латурнел.

— Е и какво? — подзе Модест. — Защо Дюме трябва да го убива?

— Санкта симплицита! — каза Бюча и изгледа шефа си с гордостта, с която в картината на Льо Брен[1] Александър съзерцава Вавилон.

— Къде отиваш, Модест? — попита майката.

— Да ви приготвя леглото, мамо — отговори Модест с глас, чист като звука на хармоника.

— Нищо не излезе! — каза джуджето на Дюме, когато той се върна.

— Модест е благонравна като Девата от олтара ни — възкликна госпожа Латурнел.

— О, господи! Такива преживявания ме съсипват, въпреки че иначе съм доста силен — каза касиерът.

— Да загубя двадесет и пет су, ако разбирам нещо — каза Гобенхайм. — Тази вечер всички ми изглеждате полудели.

— То е, защото става дума за съкровище — каза Бюча и се изправи на пръсти, за да стигне ухото на Гобенхайм.

— За съжаление, Дюме, почти съм сигурна в това, което ви казах — повтори майката.

— Госпожо — каза Дюме спокойно, — сега вие трябва да ни докажете, че грешим.

Като разбра, че става дума само за честта на Модест, Гобенхайм си взе шапката, сбогува се и си тръгна, отнасяйки десет су печалба и уверен, че нов *робер* няма да има.

— Екзюпер, и ти, Бюча, оставете ни сами — каза госпожа Латурнел. — Идете на театър в Хавър, все още има време. Ще ви дам пари.

Когато госпожа Миньон остана сама с четиримата си приятели, госпожа Латурнел погледна Дюме, който, бидейки бретонец, разбираше упорството на майката, погледна и мъжа си, който си играеше с картите, и реши, че е в правото си да вземе думата:

— Кажете, госпожо Миньон, кое ви кара да мислите така?

— Мила приятелко, ако разбирахте от музика, щяхте вече да сте чули езика на Модест, когато говори за любов.

Пианото на двете госпожици Миньон беше от малкото женски мебели, пренесени от градската къща в Колибата. Модест понякога разсейваше скуката си, като се упражняваше да свири без учител. Беше родена музикантка и свиреше, за да развеселява майка си. С лекота пееше немските мелодии, които бе научила от нея.

В резултат на тези упражнения, на тези усилия, се беше случило нещо, доста обикновено у хората с призвание, а именно, че Модест бе започнала несъзнателно да композира, така както е възможно да се

композират чисто мелодични кантилени, без да се познава хармонията. За музиката мелодията е това, което са образът и чувството за поезията, цвете, което може да разцъфне от само себе си. Затова народите са имали национални мелодии, преди да бъде измислена хармонията. Ботаниката е дошла след цветята.

Така и Модест, въпреки че не разбираше нищо от художническия занаят, освен това, което бе видяла от сестра си, когато тя нанасяше боите на някой акварел, стоеше очарована и притихнала пред картините на Рафаело, Тициан, Рубенс, Мурильо, Рембранд, Албрехт Дюрер и Холбайн, тоест пред прекрасния идеал на всяка страна. От един месец обаче Модест пееше славееви песни, опитваше се да изпълнява неща, чиито смисъл и поетичност привлякоха вниманието на майката и предизвикаха учудването й — Модест се бе пристрастила към композирането и измисляше мелодии върху непознат текст.

— Ако подозренията ви нямат друга основа — каза Латурнел на госпожа Миньон, — вие сте прекалено мнителна.

— Когато бретонските девойки пеят, любимият е наблизо — каза Дюме, който отново помрачня.

— Ще ви заведа да чуете, когато Модест импровизира, и ще се убедите — каза майката.

— Горкото дете! — каза госпожа Дюме. — Ако знаеше колко се безпокоим, тя щеше много да се разстрои и щеше да ни каже истината, особено пък като разбере в какво положение е Дюме.

— Утре, приятели, ще разпитам дъщеря си — каза госпожа Миньон. — И може би с нежност ще сполуча повече, отколкото с хитрост…

И тук, както навсякъде и както винаги, комедията на „Зле пазената девойка“[2] се играеше, без тези честни Бартоло[3], тези предани съгледвачи, тези тъй бдителни пирененски овчарки да могат да надушат, да отгатнат, да забележат любовника, интригата, дима на огъня… Всичко това съвсем не беше следствие от някакво предизвикателство, разменено между пазачи и затворница, между деспотизма на тъмницата и свободата на задържания, а вечната репетиция на първата сцена, с която се вдига завесата на Сътворението — Ева в рая. Кой беше прав в нашия случай — майката или кучето-пазач?

Никой от хората, които заобикаляха Модест, не можеше да разбере сърцето на тази девойка, защото душата и лицето й бяха наистина в пълна хармония! Модест бе пренесла живота си в един свят, толкова отричан днес, колкото бе отричан светът на Христофор Колумб през шестнадесети век. За щастие тя си мълчеше, иначе би изглеждала луда. Да обясним най-напред влиянието на миналото върху Модест.

---

[1] *Льо Брен, Шарл* (1619–1690) — френски художник и изкуствовед, представител на класицизма. Един от основателите на Кралската художествена академия, основоположник на т.нар. „версайско изкуство“. Участвувал в украсата на дворци и замъци. Много от произведенията му са посветени на Александър Македонски. ↑

[2] *„Зле пазената девойка“* — оперета от Дуни, за пръв път играна в Париж през 1758 г. *Дуни, Еджидио Ромуалдо* (1709–1775) — италиански композитор, живял в Париж. Автор на двадесетина оперети, най-известната от които е „Художникът, влюбен в модела си“. ↑

[3] *Бартоло* — герой от комедията на Бомарше „Севилският бръснар“, ревнив и подозрителен опекун на младата Розина. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА
УРОЦИТЕ НА НЕЩАСТИЕТО

Две събития бяха изградили душата и развили ума на тази девойка.

Още преди да ги сполети бедствието, стреснати от катастрофата с Бетина, господин и госпожа Миньон решиха да омъжат Модест. Те избраха сина на един богат банкер, родом от Хамбург и живеещ в Хавър от 1815 година, който впрочем им беше длъжник. Младият хавърски денди Франсиск Алтор, чиято просташка хубост харесваше на буржоата — англичаните наричат такива *волове* (червендалести, месести, плещести), напусна годеницата си в момента на нещастието и оттогава не видя вече нито Модест, нито госпожа Миньон, нито семейство Дюме.

Латурнел се бе опитал да разпита таткото, Жакоб Алтор, на което германецът бе свил рамене с думите: „Не ви разбирам!“

Този отговор бе предаден на Модест, за да й обогати опита, и тя разбра добре урока, още повече че Латурнел и Дюме широко коментираха гнусната измяна.

Двете дъщери на Шарл Миньон бяха разглезени деца, те яздеха, имаха собствени коне, собствена прислуга и се радваха на пагубна свобода. Модест разполагаше вече с официален поклонник, комуто позволяваше да й целува ръцете и да я хваща през кръста, помагайки й да се качи на коня. Тя приемаше от Франсиск цветя и другите дребни доказателства за любов, с които е изпълнено ухажването. Избродира му една торбичка, вярвайки, че с нея ще го обвърже. Но подобни връзки, толкова здрави за благородните души, са тънки като паяжина за хора като Гобенхайм, Вилкен и Алтор.

През пролетта след настаняването на госпожа и госпожица Миньон в Колибата, Франсиск Алтор бе поканен на вечеря у Вилкен. Забелязвайки Модест през зида, той извърна глава. След месец и половина се ожени за голямата дъщеря на Вилкен. Така красивата,

млада и от благородно потекло Модест научи, че в продължение на три месеца е била само госпожица *Милион*.

Бедността й и заедно с нея благоразумието на Дюме, както и бдителността на Латурнелови бяха стражата, която пазеше подстъпите на Колибата. За госпожица Миньон хората говореха само с обидни думи като: „Горкото момиче, какво ще стане с нея? Ще оста не стара мома.“ „Каква съдба! Да си имала всички в краката си, да си имала късмета да се сгодиш за сина на Алтор и да стигнеш дотам, че никой да не те иска.“ „Да си живяла в такъв разкош, мила моя, и да изпаднеш в такава бедност!“

Не мислете, че тези обиди бяха изричани тайно и че Модест само ги отгатваше. Тя ги чу много пъти от устата на млади хора от Хавър, които се разхождаха в Енгувил, които знаеха, че госпожа и госпожица Миньон са настанени в Колибата и говореха за тях, минавайки покрай хубавото им жилище. Някои приятели на Вилкенови се учудваха, че двете жени са пожелали да живеят сред декора на бившето си величие.

Иззад спуснатите кепенци Модест често чуваше подобни безочливи разсъждения. „Не мога да разбера как живеят там!“ — казваха хората, навъртайки се покрай моравата, може би за да помогнат на Вилкен да изгони наемателите си. „От какво ли живеят? Какво ли правят вътре?“ „Старата е ослепяла!“ „Дали госпожица Миньон е все така хубава? Тя няма вече коне. Ама пък беше темпераментна!“

Пред тези жестоки глупости на злословната и хаплива Завист, която се нахвърля дори върху миналото, много девойки биха се изчервили до корена на косите си, други биха се разплакали, някои биха се ядосали. Модест се усмихваше, както човек се усмихва в театъра, като слуша актьорите. Гордостта й не слизаше до равнището, до което стигаха тези тръгнали толкова от ниско думи.

Другото събитие бе още по-значително от тази дребнава подлост.

Бетина-Каролин умря в обятията на Модест, която бдя над сестра си с юношеска преданост и с любопитство, свойствено на всяко девствено въображение. В тишината на нощите двете сестри си довериха много неща. Каква само драматична стойност придобиваше Бетина в очите на невинната си сестра! Бетина бе опознала страстта единствено в нещастието, тя умираше, защото бе обичала. За девойката мъжът си остава любим, какъвто и злодей да се е оказал. В

човешките отношения страстта е наистина абсолютна, тя винаги има право. Комарджията, развратникът, престъпникът Жорж д’Естурни живееше в спомена на двете момичета като парижкия денди от хавърските празненства, в когото се заглеждаха всички жени (Бетина мислеше, че го е отнела на кокетната госпожа Вилкен) и който в края на краищата бе щастливият любовник на Бетина. У една девойка обожанието е по-силно от общественото неодобрение. В очите на Бетина правосъдието беше заблудено: как бе възможно да осъдят този млад човек, който в продължение на шест месеца я бе обичал страстно в тайнственото парижко убежище, където я бе скрил, за да запази свободата си.

Умиращата Бетина бе заразила сестра си с любов. Двете девойки често бяха разговаряли за голямата драма на страстта, която въображението увеличаваше още повече, и Бетина бе отнесла в гроба си чистотата на Модест, оставяйки я ако не добре осведомена, то поне ненаситно любопитна. И все пак угризението твърде често бе забивало острите си зъби в сърцето на Бетина, така че тя не спести предупрежденията към сестра си. Доверявайки се на Модест, тя никога не пропускаше да я поучи, да й препоръча пълно подчинение на семейството. В навечерието на смъртта си горещо я беше помолила да запомни това мокро от сълзи легло и да не подражава на поведението й, което толкова страдания не бяха стигнали да изкупят. Бетина се обвиняваше, че е привлякла мълнията върху семейството си, и умря отчаяна, че не е получила прошка от баща си. Въпреки утешенията на покъртената от толкова разкаяние религия, преди да заспи завинаги, Бетина извика със сърцераздирателен глас: „Татко! Татко!“ Един час преди смъртта си Каролин бе казала на Модест: „Не давай сърцето си без ръката си и главно не приемай никакви ухажвания без съгласието на майка ни или на татко…“

Изречени посред агонията, тези тъй трогателни и верни думи имаха силен отклик в съзнанието на Модест, още повече че Бетина я накара да даде тържествена клетва. С пророческо проникновение бедната девойка измъкна изпод възглавницата си пръстен, който по нейно поръчение вярната й слугиня Франсоаз Коше бе занесла в Хавър, за да гравират отгоре му вместо девиз думите: *Мисли за Бетина! 1827*.

Секунди преди да издъхне, тя сложи пръстена на пръста на сестра си и я помоли да не го сваля до женитбата си. Това, което свързваше двете девойки, бе една странна смесица от мъчителни угризения и наивни описания на краткия период, бързо пометен от смъртоносния вятър на предателството. В тази смесица над сълзите, съжаленията, спомените властвуваше неизменно ужасът от злото.

И все пак драмата на прелъстеното младо момиче, завърнало се под покрива на една елегантна бедност, за да умре от ужасна болест, бедствието, сполетяло бащата, подлостта на Вилкеновия зет, ослепялата от мъка майка, всичко това бяха само външните обстоятелства в живота на Модест, с които се задоволяваха хора като Дюме и Латурнел, защото ничия преданост не може да замени *майката!*

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА
ВРАГЪТ, СКРИТ В СЪРЦЕТО НА ДЕВОЙКИТЕ

Еднообразният живот в кокетната Колиба посред прекрасните цветя, отглеждани от Дюме, навиците, напомнящи ритмичните удари на стенен часовник, провинциалната умереност, тишината, нарушавана единствено от рева на морето по време на равноденствие, цялото това монашеско спокойствие криеше всъщност най-бурния живот — живота на идеите, живота в Света на Духовното.

Често се чудим на грешките, които допускат девойките. Но те го правят, защото нямат до себе си сляпа майка, която да почука с бастуна си по девственото им сърце, където Фантазията е издълбала подземията си. Семейство Дюме спеше, когато Модест отваряше прозореца си, представяйки си как минава мъжът на мечтите й, дългоочакваният конник, който я мята зад себе си под куршумите на Дюме.

След смъртта на сестра си съкрушената Модест започна да чете непрекъснато, до видиотяване. Научена от малка да говори два езика, тя владееше еднакво добре немски и френски. По-късно двете със сестра й научиха английски от госпожа Дюме. И тъй като хората, които я надзираваха, нямаха образование, Модест подхранваше душата си с модерните шедьоври на три литератури — английската, немската и френската. Лорд Байрон, Гьоте, Шилер, Уолтър Скот, Юго, Ламартин, Краб[1], Мур[2], големите произведения на XVII и XVIII век, Историята и Театърът, Романът от Рабле до „Манон Леско“[3], от „Есетата“ на Монтен до Дидро, от Фаблиотата[4] до „Новата Елоиза“[5], мисълта на три страни изпълни този великолепен с хладната си наивност и с моминската си сдържаност ум със смътни образи, от които избликна неограничено възхищение от гения, възхищение светло, непоколебимо, искрено и силно.

За Модест всяка нова книга бе голямо събитие; тя бе щастлива, когато попаднеше на шедьовър като този, който, както видяхме, ужаси госпожа Латурнел; и разочарована, когато произведението не й късаше сърцето. Съкровена лиричност кипеше в душата й, пълна с младежки илюзии. Но никаква светлинка от този пламтящ живот не достигаше до повърхността. Поручик Дюме и жена му, както и семейство Латурнел не забелязваха нищо. Само ушите на сляпата майка доловиха пращенето на огъня.

Дълбокото презрение на Модест към обикновените мъже скоро изписа на лицето й нещо гордо, диво, в противовес на германската й наивност, израз, който впрочем добре прилягаше на една подробност от физиономията й. Корените на силно опънатата й назад коса продължаваха линията на леките бръчици, които мисълта бе вече издълбала между веждите, и това й придаваше някак прекалено непристъпно изражение. Гласът на това очарователно дете, което заради ума му Шарл наричаше, преди да замине, *моето малко Соломонче*, бе придобил неоценима гъвкавост от изучаването на трите езика. Това качество бе подчертано от сладкия и свеж тембър, който поразяваше както ухото, така и сърцето. Майката не можеше да види знаците на голямо бъдеще, изписани на челото й, но за сметка на това се вслушваше в интонациите на влюбения й глас и проследи по тях юношеското развитие на душата й.

След периода на жадно четене у Модест се разви странната способност, дадена на хората с живо въображение, да се превръщат в действуващи лица на един живот-мечта, да си представят желаните от тях неща така остро, сякаш са действителни, да се наслаждават чрез мисълта си, всичко да изживеят, дори бъдещето си, да се видят семейни, остарели, да присъствуват като Шарл V на собственото си погребение, да играят в себе си комедията на живота и при случай комедията на смъртта. Модест играеше комедията на любовта. Тя си представяше колкото си иска, че е обожавана, като преминаваше през всички фази на общественото положение. Ставаше героиня на черен роман и се влюбваше или в палача, или в някой злодей, който свършваше на ешафода, или пък, като сестра си, в някое младо безпарично конте, което си имаше разправии с полицията. Представяше си, че е куртизанка като Нинон и живееше сред непрекъснати празненства, надсмивайки се над мъжете.

Водеше последователно живот на авантюристка или на призната актриса, преминавайки през приключенията на Жил Блас[6] и през успехите на Паста[7], Малибран[8], Флорин[9].

Уморена от ужаси, се завръщаше в действителния живот, омъжваше се за нотариус, ядеше черния хляб на почтения живот, виждаше се в ролята на госпожа Латурнел. Приемаше да живее трудно, да понася несгодите, преди да изгради материалното си благополучие. След това отново се връщаше към романите: обичаха я за красотата й; ексцентричен млад човек, син на пер на Франция, художник, отгатваше сърцето й и разпознаваше на челото й звездата на гения на бъдеща мадам Дьо Стал. Най-после баща й се връщаше милионер. Поучена от опита си, тя подлагаше любовниците си на изпитания, запазвайки независимостта си; притежаваше великолепен замък, прислуга, карети, всичко, което може да предложи най-изтънченият разкош, и залъгваше кандидатите си, докато станеше на четиридесет години, когато и правеше своя избор.

С това издание на „Хиляда и една нощ“, напечатано само в един екземпляр, Модест живя близо година и благодарение на него разбра какво значи духовно пресищане. Твърде често й се случваше да държи живота в шепа, да си казва философски, с твърде много горчивина и твърде сериозно: „И после какво?“ Така че тя успя да затъне до гуша в дълбокото отвращение, в което затъват гениите и от което бързат да се измъкнат чрез огромния труд, необходим за творчеството, на което са се посветили.

Ако не беше богатата й душевност, младостта й, Модест сигурно би отишла в манастир.

Тази преситеност насочи девойката, все още озарена от католическа благодат, към любовта към доброто, към безкрайните небесни селения. Милосърдието стана нейно занимание. Но тя изживя тежка печал, защото нямаше с какво да подхранва Фантазията, сгушена в сърцето й като отровно насекомо на дъното на цветна чашка. И в същото време тя спокойно шиеше елечета за децата на бедните жени! Слушаше разсеяно как господин Латурнел хока господин Дюме, укорявайки го, че му е *прецакал тринадесетата карта* или че му е изтеглил последния коз.

Вярата насочи Модест по особен път. Тя си въобрази, че като стане безукорна католичка, ще достигне до такава степен на светост, че

Бог ще я чуе и ще изпълни желанията й. „Според Исус Христос вярата може да премества планини. Спасителят е пренесъл своя апостол през Тивериадското езеро. А аз искам от Господ само съпруг, си каза тя, това е много по-лесно, отколкото да се разхождам по морето.“

През Великите пости тя не хапна блажно и не извърши и най-малкия грях. След това си каза, че в определен ден, на излизане от черква, ще срещне красив младеж, достоен за нея, когото майка й ще одобри и който ще я последва, лудо влюбен в нея. В деня, за който бе призовала Бог да й прати ангел, един доста отвратителен бедняк вървя през цялото време след нея, валеше като из ведро и навън изобщо не се виждаше млад човек. Отиде да се поразходи на пристанището и видя англичани, които слизаха от парахода, но те всички си водеха англичанки, почти толкова хубави, колкото Модест, която не забеляза нито един заблудил се Чайлд Харолд. Сълзите напираха в очите й, когато като Марий[10] сядаше на развалините на фантазиите си. Един ден, когато бе *споменала* Божието Име за трети път, й се стори, че избраникът на мечтите й е в черквата. Тогава накара госпожа Латурнел да погледне зад всяка колона, въобразявайки си, че той се крие от стеснителност. От този момент Бог загуби могъществото си в очите й. Тя често измисляше въпроси и отговори и разговаряше с въображаемия си любовник, комуто приписваше голям ум.

Зад всички тези романи се криеше едно извънредно амбициозно сърце. То именно бе причината за благоразумието, от което толкова се възхищаваха хорицата, които я пазеха. Те можеха да й доведат много такива като Франсиск Алтор или като сина на Вилкен, тя нямаше и да погледне тези селяндури. Искаше чисто и просто гениален мъж; талантът й изглеждаше недостатъчен, както адвокатът не представлява нищо за девойка, която се домогва до посланик. Тя желаеше богатството само за да го хвърли в краката на идола си.

Златният фон, върху който се открояваха обектите на нейните мечти, бе далеч по-беден от изтънченото й женско сърце и основната й мисъл бе да направи щастлив и богат някой Тасо, Милтон, Жан-Жак Русо, Мюра[11] или Христофор Колумб. Обикновените нещастия малко вълнуваха душата й. Тя искаше да изгаси кладите, на които изгаряха тези мъченици, често непризнати приживе. Модест жадуваше за безименните страдания, за великите терзания на духа. Ту правеше балсами, измисляше най-различни префинености, композираше песни

и прилагаше хиляди средства, за да успокои свирепата мизантропия на Жан-Жак, ту си представяше, че е жена на лорд Байрон и почти отгатваше както презрението му към всичко земно — и тогава тя самата ставаше чудновата като поезията на „Манфред“, така и неверието му — и тогава правеше от него католик. За меланхолията на Молиер Модест упрекваше всички жени от XVII век. „Как така не се намира за всеки гений по една обичаща, богата и красива жена — питаше се тя, — която да стане негова робиня като тайнствения паж в «Лара»?“ Както виждате, добре бе разбрала *пиантото*[12], което английският поет бе изпял чрез образа на Гюлнара. Много се възхищаваше от младата англичанка, която предложи ръката си на Кребийон младши[13] и за която той се ожени. В продължение на няколко месеца щастливо живя с историята на Стърн[14] и Илайза Дрейпър. Изучи възвишената роля на Илайза, представяйки си, че е героиня на подобен роман. Възхитителната чувствителност, така прелестно изразена в кореспонденцията между двамата, я просълзяваше, нещо, което, както твърдят, не се бе случило на най-остроумния английски писател.

Модест живя още известно време не само с произведенията, но и с характера на любимите си автори. Авторът на „Оберман“[15], Голдсмит[16], Шарл Нодие[17], Матюрин[18], най-бедните, най-страдащите бяха нейни богове. Тя отгатваше мъките им, приобщаваше се към нищетата им, спохождана от божествени съзерцания, изливаше съкровищата на сърцето си, създаваше материалното благополучие на тези творци — мъченици на дарбите си. Такова благородно съчувствие, такава интуиция за трудностите на творчеството, такъв култ към таланта е една от най-редките фантазии, пърхащи в женските души. То е нещо като обща тайна на жената и Бога, защото в него няма шумотевица, няма нищо, което да гъделичка суетата, могъщата спътница на всяко действие във Франция.

---

[1] *Краб, Джордж* (1754–1832) — английски поет. Поемата му „Селото“ (1783) дава реалистична представа за селския бит от онова време. Ценен от Байрон, който го смята за „най-пестеливия, но най-добър художник на природата“. ↑

[2] *Мур, Томас* (1779–1852) — ирландски поет. Ориенталската му поема „Лала Рук“ му донася европейска слава, а заради „Ирландски

мелодии“, които той сам изпълнява в тогавашните салони, е наречен национален певец на Ирландия. Основоположник на т.нар. „ангелска поезия“. Днес е известен най-вече със сатирите си — епиграми, скици и др. ↑

[3] *„Манон Леско“* — роман от абат Прево. *Абат Прево д’Екзил* (1697–1763) — френски писател, автор на приключенски романи и романи на нравите. По „Манон Леско“ Масне написва прочутата си опера. ↑

[4] *Фаблио* — малък разказ в стихове със сатирично или поучително съдържание, специфичен жанр, разпространен във френската литература през XII и XIII в. ↑

[5] *„Новата Елоиза“* (Жюли, или Новата Елоиза) — епистоларен роман от Жан-Жак Русо. ↑

[6] *„Жил Блас“* — роман от Льосаж. *Льосаж, Ален Рьоне* (1668–1747), френски писател, автор на романи и пиеси: „Куцият дявол“, „Тюркаре, или Финансистът“ и др. „Жил Блас“ е сатира на френското общество, чиито представители са реалистично предадени в контраст с наивния Жил. ↑

[7] *Паста, Джудита* (1798–1865) — известна италианска певица, много пъти пяла в Париж. ↑

[8] *Малибран, Марна де ла Фелисидад Гарсия* (1808–1836) — прочута френска певица от испански произход, мецосопран. ↑

[9] *Флорин* — актриса, героиня на Балзак от други негови романи. ↑

[10] *Марий, Гай* (156–86) — римски военачалник и консул, съперник на Сула, от когото се крие известно време в развалините на Картаген. ↑

[11] *Мюра, Жоашен* (1767–1815) — маршал на Франция и крал на Неапол. Осъден и разстрелян по заповед на Фердинанд IV (крал на Неапол преди и след Мюра). ↑

[12] *Pianto* (ит.) — жалба. ↑

[13] *Кребийон, Клод* (1707–1777) — френски писател. В „Спомените на господин Дьо Меликур“ описва живота на един млад благородник и същевременно дава вярна картина на обществото през XVIII век. ↑

[14] *Стърн, Лорънс* (1713–1768) — английски писател. Още първият му роман „Живот и мнения на Тристрам Шанди —

джентълмен“ му донася успех. Заговаря се за „шандизъм“ като синоним на размисли върху самотата. „Сантиментално пътешествие из Франция и Италия“ прославя писателя във Франция. ↑

[15] *„Оберман“* — автобиографичен роман от Сенанкур. *Сенанкур, Етиен Пивер дьо* (1770–1846) — френски писател, написал също „Размишления върху истинската природа на човека“. „Оберман“ е написан под формата на дневник, състоящ се от 89 писма, проникнати от меланхолия. ↑

[16] *Голдсмит, Оливър* (1728–1774) — английски писател, поет и драматург от ирландски произход. Романът му „Викарият на Уейкфийлд“, написан в традициите на сантиментализма, му донася известност. За разлика от това произведение комедиите му „Човек добър по природа“ и „Грешките на една нощ“ са насочени срещу сантиментализма на епохата. Поемата му „Изоставеното село“ е била ценена от Гьоте като шедьовър на селската поезия. ↑

[17] *Нодие, Шарл* (1780–1844) — френски писател. Салонът му в Арсенал (голяма парижка библиотека) става център на движението на романтиците. По-важни произведения: „Приказки“, „Трилби, или Аргайският таласъм“, „Смара, или Демоните на нощта“ и др. ↑

[18] *Матюрин, Чарлс Робърт* (1782–1824) — ирландски писател и драматург. Писал е и трагедии — „Манюел“, „Фридолфо“, но истинското си призвание намира, когато започва да пише фантастични романи. Шедьовърът му в този жанр е „Мелмът скитника“, един от най-известните за времето си „черни романи“. ↑

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА
ПЪРВИЯТ РОМАН НА ДЕВОЙКИТЕ

От третия й период в света на идеите у Модест остана буйното желание да проникне вътре в едно от тези необикновени съществувания, да опознае пружините на мисълта, съкровените злочестини на гения, да разбере какво иска той и какъв е. И така, прищевките на Фантазията, пътешествията на душата й в пустотата, стрелите, хвърлени в мрака на бъдещето, нетърпението на една цялостна любов да се съсредоточи върху един обект, благородството на представите й за живота, решимостта по-скоро да страда във възвишената сфера на духа, отколкото да гази като майка си в калното блато на провинциалния живот, задължението, което бе поела към себе си да не сгреши, да уважава бащиния дом и да му носи само радост, целият този свят от чувства най-после се изля в определена форма. Модест пожела да бъде другарка на поет, на творец, на мъж, превъзхождащ тълпата от мъже. Но тя пожела също да си го избере сама, да му отдаде сърцето си, живота си, огромната си нежност, освободена от неприятностите, които носи страстта, само след като го подложи на задълбочено проучване.

Най-напред тя се наслади на този хубав роман. Дълбоко спокойствие се възцари в душата й. Лицето й леко поруменя. Тя стана красивата и възвишена представителка на Германия, която вече видяхте, славата на Колибата, гордостта на госпожа Латурнел и на семейство Дюме.

Модест заживя двойствен живот. Изпълняваше смирено и с любов всички дребни задължения на обикновения живот в Колибата, служеше си с него като с юзда, за да овладее поемата на идеалния си живот, както правят монасите от ордена Свети Бруно, които уреждат материалния си живот и се занимават с нещо, за да може душата им да се развие в молитвите. Всички големи умове се принуждават да извършват някакъв механичен труд, за да станат господари на мисълта

си. Спиноза е пилил стъкла за очила, Бел[1] е броял керемидите по покривите, Монтескьо се е занимавал с градинарство. Така тялото се обуздава, а душата спокойно разгръща крилата си.

Следователно госпожа Миньон, която четеше в душата на дъщеря си, имаше право. Модест бе влюбена. Тя обичаше с толкова рядката, толкова неразбрана платонична любов, първата илюзия на девойките, най-деликатното чувство, каймака на сърцето. Пиеше на големи глътки от чашата на Непознатото, на Невъзможното, на Мечтата. Възхищаваше се от синята райска птица на младите момичета, която пее някъде далеч и никой не може да я хване, мярка се пред очите ни и никакъв куршум не може да я достигне, заслепява ни с магически цветове, с блещукащите си скъпоценни камъни и преставаме да я виждаме, щом се появи Действителността, тази противна Харпия[2], придружена от свидетели и от господин кмета. Да се наслаждаваш на поезията на любовта, без да си видяла любимия! Какво сладко блудство! Каква завършена Химера!

А ето и нищожната и нелепа случайност, която определи живота на тази девойка.

На витрината на една книжарница Модест видя литографията на Каналис, един от любимците й.

Знаете добре колко лъжливи са тези скици, плод на отвратителни спекулации с личността на известните хора, сякаш техните лица са обществена собственост. Нарисуван в до голяма степен байроновска поза, Каналис показваше на възхитената публика разрошените си коси, голата си шия, огромното чело, което трябва да има всеки поет. Челото на Виктор Юго ще накара да се обръснат толкова черепи, колкото бъдещи маршали е погубила славата на Наполеон.

Това лице, което дължеше своята възвишеност на нуждите на търговията, порази Модест. В деня, когато тя купи портрета, излезе една от най-хубавите книги на Д’Артес. Дори с риск да принизим Модест в очите ви, трябва да признаем, че тя дълго се колеба между знаменития поет и знаменития прозаик. Но дали тези прочути мъже бяха свободни?

Най-напред Модест си осигури помощта на Франсоаз Коше, момичето, доведено от Хавър и отведено от горката Бетина-Каролин, което живееше в Хавър и идваше всеки ден, тъй като госпожа Миньон и госпожа Дюме го предпочитаха пред всяко друго.

Тя заведе в стаята си това доста онеправдано създание, закле й се, че никога няма да наскърби родителите си, че никога няма да прекрачи границите, поставени пред всяка девойка. По-късно, след завръщането на баща й, тя щеше да осигури на Франсоаз спокоен живот при условие, че не издаде тайната на услугата, която иска от нея. Каква беше тя? Нищо и никаква, съвсем невинна. Всичко, което Модест изискваше от своята съучастничка, бе да пуска писма в пощата и да донася писмата, адресирани до Франсоаз Коше.

След сключването на този договор Модест написа учтиво писъмце на Дориа, издателя на стиховете на Каналис, в което се осведомяваше дали големият поет е женен — разбира се, в негов интерес — и молеше да изпратят отговора на госпожица Франсоаз, Хавър, до поискване.

---

[1] *Бел, Пиер* (1647–1706) — френски писател и философ, автор на „Исторически и критически речник“, оказал голямо влияние върху философската мисъл на XVIII век. ↑

[2] *Харпия* (мит.) — чудовище от предолимпийското поколение, с птиче тяло и женска глава, похитителка на деца и човешки души. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА
ПИСМОТО НА ИЗДАТЕЛЯ

Неспособен да погледне сериозно на това послание, Дориа отговори с писмо, съставено в кабинета му заедно с четири-пет журналисти, всеки от които бе вложил своя хаплив принос.

„Госпожице,

Каналис (барон дьо), Констан Сир Мелхиор, член на Френската академия, роден през 1800 година в Каналис (Корезки окръг), ръст пет стъпки и четири пръста, в много добро състояние, ваксиниран, чистокръвен, отбил военната си служба, радва се на отлично здраве, притежава малък наследствен имот в Корез и желае да се ожени, но за много богата жена.

Гербът му е разделен на две. Върху дясната — червената част, е изобразена жълта брадва; лявата е черна с бяла раковина. Гербът е увенчан с баронска корона, щитодържателите са две зелени лиственици. Девизът му «ЗЛАТО И ЖЕЛЯЗО» *никога не е бил златоносен.*

Първият Каналис, който тръгна към Божи гроб с Първия кръстоносен поход, е споменат в овернските хроники с това, че е бил въоръжен само с една брадва поради крайната си бедност, която оттогава тежи на целия му род. Оттам и гербът. Вместо злато брадвата му е донесла само една раковина. Впрочем този високопоставен барон, известен днес с това, че е изтребил сума неверници, умря в Ерусалим без злато и без желязо, гол като червей, на аскалонския път, тъй като тогава нямаше лазарети.

Замъкът на Каналис, който му носи някой и друг кестен, се състои от две разрушени кули, съединени от зид,

обвит с възхитителен бръшлян, и му струва двадесет и два франка данък.

Долуподписаният издател съобщава, че купува за десет хиляди франка всеки том поезия на господин Каналис, който не би дал безплатно дори и един кестен.

Певецът на Корез живее на улица «Рибарски рай» номер 29, напълно приличен квартал за поет от Ангелската школа. Където римата, там и рибата.[1] *Писма и колети изпращайте само за ваша сметка.*

Казват, че някои благородни дами от предградието Сен-Жермен често се отправят към Рая и закрилят неговия Бог. Крал Шарл X толкова почита този голям поет, че го смята способен да стане администратор. Наскоро той го произведе офицер от Почетния легион и го назначи — което е много по-добро — за съветник по жалбите в Министерството на външните работи. Тези функции ни най-малко не пречат на великия мъж да получава издръжка от три хиляди франка от фонда за стимулиране на изкуствата и литературата. Паричният му успех е за издателството осмата напаст, от която Египет се отърва — стихотворната.

Последното издание на съчиненията на Каналис, отпечатано от Дидо на луксозна хартия в среден формат с винетки от Биксиу, Жозеф Бридо, Шинер, Сомервийо[2] и др., е в пет тома и струва девет франка по пощата.“

Това писмо я попари като слана. Приличаше ли този съветник по жалбите, който получаваше заплата в министерството, комуто даваха издръжка, който се домогваше до ордена на Почетния легион и се оставяше да го ухажват жените от предградието Сен-Жермен, на изкаляния поет, залутан по кейовете, скръбен, замечтан, преуморен от работа и завръщащ се в мансардата си отново зареден с поезия?…

Така или иначе, Модест разбра подигравката на завистливия издател, който сякаш казваше: „Аз създадох Каналис! Аз създадох Натан!“

Тя препрочете стиховете на Каналис, стихове извънредно фалшиви, пълни с лицемерие, които се нуждаят от известен анализ ако не за друго, то поне за да обясним увлечението на Модест.

---

[1] В превод наименованието на улица Паради Поасониер е Рибарски рай. ↑

[2] *Биксиу, Жозеф Бридо* и т.н. — герои от други романи на Балзак. ↑

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА
ЕДИН ПОЕТ ОТ АНГЕЛСКАТА ШКОЛА

Каналис се отличава от Ламартин — основателя на Ангелската школа, по своята престоренoст на болногледач, по измамната мекота и сладостното съвършенство. Ако със своя възвишен зов Ламартин може да бъде оприличен на орел, бяло-розовият Каналис е като фламинго. В него жените виждат приятеля, който им липсва, дискретния довереник, съществото, което може да ги разбере, да ги разтълкува, да ги обясни на самите тях. Големите полета, оставени от Дориа в последното издание, бяха препълнени с признания, написани с молива на Модест, която изпитваше симпатия към тази мечтателна и нежна душа.

Каналис не притежава дарбата да съживява, да вдъхва душа на своите създания, но умее да успокоява неопределените страдания от рода на тези, които изпитваше Модест. Той говори на девойките с техния собствен език, приспива болката и на най-кървящите рани, уталожва стенанията и дори сълзите. Талантът му не се състои в това да държи красиви речи на болните, да им предписва лекарството на силните чувства. Той се задоволява да им каже с благозвучен глас, на който те вярват:

— И аз съм нещастен като вас и добре ви разбирам; елате с мен, да плачем заедно до поточето под върбите.

И те отиват. И те слушат поезията му, празна и звучна като песничките, с които дойките приспиват децата.

Каналис, както и Нодие, ви омагьосва с наивността, която у писателя е естествена, а у поета преднамерена, с изтънчеността, с усмивката, с обезлистените си цветя, с детската си философия. Той доста добре възпроизвежда езика на детството, за да ви върне в света на илюзиите. Хората са безмилостни с орлите, искат от тях да притежават ненакърненото съвършенство на диаманта. При Каналис човек се задоволява с малко, като сирачето с петаче, на него всичко му е простено. Той изглежда добродушен и главно човечен. Гримасите на ангелски поет му подхождат, както подхожда на жената да се прави на

наивна, на изненадана, на млада, на жертва, на оскърбена добродетел. Припомняйки си своите впечатления, Модест затвърди доверието си в тази душа, в този пленителен образ, който й напомняше Бернарден дьо Сен-Пиер[1]. Не се вслуша в думите на издателя. В началото на месец август написа следното писмо на този псевдо-Дора[2], който все още минава за една от звездите на съвременната Плеяда.

До господин дьо Каналис

„Много пъти вече се каня да Ви пиша и знаете ли защо? Отгатнахте — за да Ви кажа колко харесвам таланта Ви. Да, изпитвам нужда да Ви изразя възхищението на една клета девойка, съвсем самотна в своята провинция, чието единствено щастие са стиховете Ви, Започнах от Рене[3] и стигнах до Вас. Меланхолията води до мечтанието. Колко ли жени са Ви отдали почит, споделяйки с Вас тайните си мисли? Има ли някаква вероятност да ме различите в тази тълпа? Дали този лист хартия, върху който съм изляла душата си, ще съдържа нещо повече от парфюмираните писма, с които Ви засипват? Имам по-големи намеквания от всяка друга — желая да остана неизвестна и да ми се доверите напълно, все едно че ме познавате отдавна.

Бъдете така добър да ми отговорите. Не Ви обещавам, че някой ден ще се запознаем, но и не казвам категорично е. Какво още мога да добавя? Вярвайте, господине, че това писмо ми струваше голямо усилие, и ми позволете да Ви подам ръката си, приятелската ръка на

Вашата
О. д’Ест-М.

Ако благоволите да ми отговорите, моля, изпратете писмото си до госпожица Франсоаз Коше, Хавър, до поискване."

Романтична или не, всяка девойка може да си представи нетърпението, в което живя Модест в продължение на няколко дни!

Въздухът бе наситен с огнени езици. Дърветата й изглеждаха ефирни като перушина. Не усещаше тялото си, рееше се из природата! Земята се огъваше под краката й. Възхитена от пощенската институция, тя проследи в пространството малкото листче хартия, чувствувайки се щастлива, както се чувствуват двадесетгодишните, когато за първи път упражнят волята си. Бе умислена, приличаше на обладана от дявола, като в средновековието. Представи си апартамента, кабинета на поета, видя го как разпечатва писмото й и направи безброй предположения. След като дадохме представа за поезията, не е зле да очертаем и профила на поета.

Каналис е дребен, сух човек, с аристократична осанка, кестеняв; в лицето му има нещо *телешко*, малката му глава издава повече суета, отколкото гордост. Обича разкоша, блясъка, великолепието. Нуждае се от богатство повече от всеки друг. Гордее се с благородния си произход толкова, колкото и с таланта си, но не споменава много дедите си, тъй като претенциите му са твърде големи. В края на краищата родът Каналис не може да се сравнява с родовете Наварен, Кадинян, Гранлийо или Негрпелис.[4] Все пак природата добре е задоволила желанията му. Очите му имат ориенталския блясък, който очакваме от очи на поет, маниерите му са доста изискани, гласът му е вибриращ. Но у него има и нещо шарлатанско, което почти унищожава тези качества. Всъщност той е искрен комедиант. Ако обувките, които носи, са толкова елегантни, то е, защото така е свикнал. Ако думите, с които си служи, са толкова високопарни, то е, защото сам си ги е измислил. Ако позите, които заема, са толкова драматични, то е, защото ги е превърнал в своя втора природа. Тези полунедостатъци са съчетани с великодушие, което може да се нарече *кавалерство* за разлика от *рицарството*.

У Каналис няма достатъчно вяра, за да бъде Дон Кихот, но той е достатъчно издигнат, за да види и благородната страна на нещата. Поетичният му дар, който като копривна треска избива с повод и без повод, вреди много на този поет, който всъщност не е лишен от интелигентност, но не може да я разгърне поради таланта си. Той е във властта на своята репутация и същевременно иска да бъде по-велик от нея.

Така че, както често се случва, човекът напълно се разминава с творенията на мисълта си. Тези глезени, наивни, пълни с нежност творби, тези спокойни стихове, чисти като езерен лед, тази галеща женствена поезия е написана от един амбициозничък автор, стегнат във фрака си с вид на дипломат и с претенции на аристократ, мечтаещ за политическо влияние, предвзет, придирчив, жаден за богатство, което да му донесе нужната за амбициите му рента, разглезен от успеха в двойната му форма — лавровия и миртения венец.[5]

Заплата осем хиляди франка, три хиляди франка държавна пенсия, две хиляди франка от Академията и хиляда екю приход от бащиното имение, накърнени от необходимата сума за обработване на земята му, общо петнадесет хиляди франка твърд доход, плюс десетте хиляди, които, така или иначе, му носеше поезията — всичко двадесет и пет хиляди ливри. За героя на Модест тази сума представляваше несигурно богатство, още повече че той харчеше около пет-шест хиляди повече, отколкото получаваше. Но кралската касичка и тайните фондове на министерството дотогава бяха покривали дефицитите му. Бе написал по случай коронясването един химн, за който получи сребърен сервиз. Отказа да вземе пари, казвайки, че родът Каналис е длъжен да отдаде почит на краля на Франция. Кралят Рицар се усмихна и поръча на Одио скъпо издание на „Заир“.

Нима ги мислиш, о, поете,
че по̀ си щедър от Шарл Десети?[6]

Още тогава, според живописния израз на журналистите, Каналис бе изстрелял патроните си. Чувствуваше се неспособен да измисли нова поетична форма. Лирата му нямаше седем струни, а само една и тъй като вече я бе използувал, не му оставаше друга алтернатива, освен да се обеси на нея или да замлъкне.

Дьо Марсе, който не обичаше Каналис, си беше позволил една шега, чието отровно острие бе проболо поета право в самолюбието му.

— Каналис — бе казал той веднъж — ми прилича на онзи човек, когото Фридрих Велики отличил след битката като най-смелия от

всички, онзи тръбач, който през цялото време свирил със свирката си един и същи сигнал!

Каналис пожела да се занимава с политика и като начало използва пътуването, което направи до Мадрид — когато там посланик беше херцог Дьо Шолийо — в качеството си на *аташе*, но аташе на херцогинята, както се приказваше тогава из салоните.

Колко често една само дума решава съдбата на човека! На четиридесетгодишна възраст бившият президент на Предалпийската република, най-големият пиемонтски адвокат Кола, бива обвинен от един свой приятел, че нищо не разбира от ботаника. Засегнат, той става истински Жюсийо[7], отглежда цветя, създава нови и след десетгодишен труд публикува на латински съчинението си „Пиемонтската флора“.

— В края на краищата Канинг[8] и Шатобриан също са политици — си каза изчерпаният поет, — така че Дьо Марсе ще има да взема!

Каналис много искаше да напише голям политически труд, но се боеше да не се изложи с френската проза, чиито изисквания са направо жестоки за свикналите да изразяват една мисъл с четири александрини. От всички поети на нашето време трима само си създадоха двойната слава на поети и прозаици — Юго, Теофил Готие и Дьо Вини, както някога Расин и Волтер, Молиер и Рабле, а това е едно от най-редките качества във френската литература, качество, с което се отличава великият поет.

Тъй че сенжерменският поет правеше много умно, като се опитваше да подслони каляската си под закрилническия покрив на Администрацията.

---

[1] *Бернарден дьо Сен-Пиер, Жак Анри* (1737–1814) — френски писател, последовател на Русо, предвестник на романтизма. По-важни произведения: „Изследвания на природата“, „Павел и Виржиния“, „Индианската колиба“, „Природни хармонии“. ↑

[2] *Дора, Жан* (1508–1588) — френски поет хуманист, основал т.нар. „Бригада“ (по-късно „Плеяда“). Участвува в написването на манифеста на „Плеядата“, приканващ френските творци да пишат произведенията си на френски, а не на латински език. ↑

[3] *“Рене"* — произведение от Шатобриан. *Шатобриан, Франсоа Рьоне* (1768–1848) — френски писател и политически деец,

представител на романтизма. Написал още: „Атала“, „Геният на християнството“, „Спомени от отвъдния свят“ и др. ↑

[4] *Наварен, Кадинян* и т.н. — измислени от Балзак знатни родове, чиито представители се срещат в другите му романи. ↑

[5] *Лавровия и миртения венец* — символи на славата и на любовта. ↑

[6] Перифраза на строфа от „Заир“, „Заир“ — трагедия от Волтер, вдъхновена от „Отело“ на Шекспир. ↑

[7] *Жюсийо, Антоан* (1686–1758), *Бернар* (1699–1777), *Жозеф* (1704–1779), *Антоан-Лоран* (1748–1836) — семейство френски ботаници. Последният е създател на т.нар. „естествена“ класификация на растенията. ↑

[8] *Канинг, Джордж* (1770–1827) — английски публицист и политически деец, умерен консерватор. ↑

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА
КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА ЛИЧНИЯТ СЕКРЕТАР

Като стана съветник, Каналис изпита нужда от секретар, от приятел, който да го замества при случай, да му урежда нещата с издателите, да поддържа славата му във вестниците, при нужда да му помага в политиката, с други думи, да бъде грешната му душа.

Много известни хора на науката, изкуството, литературата си имат в Париж един или двама шлейфоносци, някой гвардейски капитан или камерхер, вид адютанти, които живеят с отразената светлина на своето слънце, изпълняват деликатни поръчения, злепоставят се при нужда, работят в подножието на идола си, без да са му слуги, но и без да са му равни, дръзко му правят реклама, винаги са на предната линия, прикриват отстъплението му, занимават се с работите му и са му предани, докато им траят илюзиите или докато си задоволят желанията.

Някои от тях намират, че техният човек е малко неблагодарен, други се смятат за експлоатирани, трети се уморяват от този занаят и твърде малко от тях се задоволяват от сладкото равенство в чувствата — единствената ценност, която трябва да се търси в близостта на издигнатите мъже и с която се задоволяваше Али, когото Мохамед възкачи до себе си. Заблудени от самолюбието си, много от тях се имат за толкова способни, колкото и човекът, комуто служат. Предаността е рядка, особено безвъзмездната, безнадеждната преданост, такава, каквато си я представяше Модест.

И все пак намират се и мъже като Меневал[1], и то повече в Париж, отколкото където и да е другаде, които обичат да живеят в сянка, да работят спокойно, заблудени бенедиктинци, на които нашето общество не може да предложи манастир. Тези смели агнеци носят в действията си и в личния си живот поезията, изразявана от писателите. Те са поети по сърце, по самотните си съзерцания, по нежността си,

така както други са поети на хартията, върху която пишат, използувайки ума си и продавайки стиховете си — по еди-колко си на ред! — като лорд Байрон, като всички, които, уви, по вина на властта живеят от мастилото си, съвременната вода на Хипокренския извор[2].

Привлечен от славата на Каналис, от очертаващото се бъдеще на този, както се твърдеше, политически ум, и посъветван от госпожа Д'Еспар, която по този начин услужи на херцогиня Дьо Шолийо, един млад референт от Сметната палата стана доброволен секретар на поета, който започна да го ухажва, както спекулантът ухажва първия си вложител.

Началото на тази близост доста приличаше на приятелство. Младият човек имаше вече известен стаж при един от министрите, свалени през 1827 година, който се беше погрижил да го назначи в Сметната палата. Ернест дьо Ла Бриер, двадесет и седем годишен, носител на ордена на Почетния легион, без друго богатство освен заплатата си, беше изпечен в работата си и знаеше много след четирите години, прекарани в кабинета на министерството. Бе кротък, мил, със сърце целомъдрено и изпълнено с благородни чувства и не му беше по душа да изпъква. Обичаше страната си, искаше да принася полза, но блясъкът го заслепяваше. Ако можеше да избира, мястото на секретар на Наполеон по би му подхождало, отколкото министърпредседателският пост.

Ернест стана приятел на Каналис и му свърши много работа. Но за година и половина той узна колко суха бе тази тъй поетична в литературата душа.

Народната пословица „Дрехите не правят човека“ е особено приложима към литературата. Талантът и характерът са извънредно рядко в съгласие. Способностите още не са човекът. Това разминаване, чиито явления ни учудват, идва от една неразгадана и може би неразгадаема тайна. Мозъкът и неговите плодове — защото в изкуството човешката ръка е продължение на мозъка — образуват един обособен свят, който процъфтява под черепа, напълно независим от чувствата, от това, което наричат граждански, семейни и лични добродетели. Разбира се, не трябва да се абсолютизира. Нищо в човека не е абсолютно. Сигурно е, че развратникът ще разпилее таланта си, че пияницата ще го похарчи в пиршествата си и че, от друга страна, добродетелният човек няма да стане талантлив благодарение на

разумния си и хигиеничен живот. В същото време е почти доказано, че Вергилий, художникът на любовта, никога не е обичал някоя Дидона и че високомерието на Русо, този образец на гражданин, би стигнало за цяла една аристокрация. Но пък Микеланджело и Рафаело щастливо са съчетавали гения, формата и характера.

По отношение на морала талантът у мъжете е горе-долу това, което е красотата у жените — обещание. Двойно трябва да се възхищаваме от мъжа, у когото по съвършенство сърцето и характерът се равняват на таланта. Като откри под поетичната обвивка един амбициозен егоист — най-лошата порода егоисти, защото има и приятни, — Ернест изпита някакво неудобство да го напусне. Почтените души не късат лесно връзките си, особено тези, които доброволно са завързали.

Така че, докато писмото на Модест пътуваше по пощата, секретарят си живееше в разбирателство с поета, само че в разбирателство, изискващо непрекъснати жертви. Ла Бриер отдаваше дължимото на Каналис за това, че беше искрен с него. Впрочем у този човек, когото приживе ще смятат за велик и ще чествуват както някога Мармонтел[3], недостатъците са опаката страна на блестящи качества. Например без суетата си, без предвзетостта си той никога не би притежавал звучната дикция, необходима за съвременния политически живот. Сухотата му го прави принципен, лоялен, а склонността му да се самоизтъква — великодушен. Резултатите са от полза за обществото, мотивите засягат само Бога. Когато обаче писмото на Модест пристигна, Ернест вече не се заблуждаваше по отношение на Каналис.

---

[1] *Меневал, Клод-Франсоа* (1778–1850) — секретар на Наполеон, публикувал през 1843–1845 г. „Спомени за Наполеон и Мария-Луиза“. ↑

[2] *Хипокрена* (мит.) — извор в планината Хеликон, чиято вода била източник на вдъхновение за поетите. ↑

[3] *Мармонтел, Жан-Франсоа* (1723–1799) — френски писател, член на Академията, автор на епически романи, поучителни разкази, пиеси и спомени. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА
ИДЕТЕ, ЧЕ ПИШЕТЕ НА ПРОЧУТИ ПОЕТИ!

Двамата приятели току-що бяха обядвали и приказваха в кабинета на поета, който по това време живееше в партерен апартамент с изглед към градина, в сграда, разположена в дъното на двор.

— О! — възкликна Каналис. — Хубаво й казвах оня ден на госпожа Шолийо, че трябва да пусна някое ново стихотворение. Очевидно възхищението спада, защото от известно време насам за пръв път получавам анонимно писмо…

— Някоя непозната ли? — попита Ла Бриер.

— Непозната ами! Някоя си Д’Ест, и то от Хавър! Това, разбира се, е измислено име.

И Каналис подаде писмото на Ла Бриер.

Така тази поема, тази прикрита възторженост, самото сърце на Модест бе подхвърлено с безгрижния жест на самовлюбен глупак.

— Хубаво е! — възкликна референтът. — Хубаво е да привличаш така най-целомъдрените чувства, да накараш една бедна жена да престъпи навиците, които й предписват възпитанието, природата, обществото, да пренебрегне условностите… Каква привилегия има геният! Писмо като това, което държа, написано от девойка, истинска девойка, без задна мисъл, с въодушевление…

— Е и? — каза Каналис.

— Е и! Дори ако човек е страдал колкото Тасо, би трябвало да се почувствува възнаграден — извика Ла Бриер.

— Казваш си това при първото писмо, драги мой, и при второто — каза Каналис. — Но при тридесетото!… А когато откриеш, че младата ентусиастка е доста обиграна! Когато в края на блестящия си път възторженият поет завари някоя стара англичанка, седнала на километричен камък да му подава ръка! Когато пощенският ангел се

преобрази в някое нещастно грозновато момиче, което си търси мъж! О, тогава страстите се уталожват.

— Почвам да си мисля — усмихна се Ла Бриер, — че в славата има нещо отровно, като в някои прекрасни наглед цветя.

— И освен това, приятелю — подзе Каналис, — всички тези жени, дори когато са искрени, имат идеал, на който рядко отговаряш. Те не си казват, че поетът е доста суетен човек, за какъвто минавам аз например; те въобще не си представят що за човек може да е той, вечно изтормозен от трескаво вълнение, което го прави неприятен, изменчив; те искат от него винаги да е велик, винаги да е красив; не им идва наум, че талантът е болест, че Натан живее с Флорин, че Д'Артес е прекалено дебел, че Жозеф Бридо е прекалено мършав, че Беранже е принуден да ходи пеша, че и техният бог може да има хрема. Хора като Люсиен дьо Рюбампре, поет и красавец, се срещат не по-често от птицата Феникс. Защо човек сам да си търси язвителни комплименти и да се остави да го облеят със студения душ, който блика от смаяния поглед на жена, загубила илюзиите си?

— В такъв случай — каза Ла Бриер — истинският поет трябва да се укрие като Господ в центъра на селенията си и да общува само със своите творения…

— А, не, тогава славата би струвала твърде скъпо — отговори Каналис. — Животът си има и добрите страни. Ето например — продължи той, поемайки чаша чай, — когато благородна и красива жена обича поет, тя не се крие нито зад кулисите, нито в партерните ложи, както би направила някоя херцогиня, влюбена в актьор. Тя се чувствува достатъчно силна, достатъчно закриляна от красотата си, от богатството си, от името си, за да заяви като в епическите поеми: *Аз съм нимфата Калипсо, любовница на Телемах.* Към измама прибягват дребните души. От известно време вече не отговарям на анонимните писма…

— О, колко бих обичал жената, обърнала се към мен по този начин! — извика Ла Бриер, сдържайки сълзите си. — Бих могъл да ви отговоря, драги Каналис, че не бедните девойки се изкачват до знаменитите мъже — те са твърде недоверчиви, твърде суетни, твърде боязливи! — а звездите…

— А принцесите — разсмя се Каналис — слизат до тях. Драги мой, това се случва един път на сто години. Такава любов прилича на

цветето, което цъфти веднъж на столетие… Младите, богати и красиви принцеси са твърде заети; като всички редки растения, те са заобиколени от ограда от глупаци, от добре възпитани и кухи като тръстика царедворци! Мечтата ми, уви, моята кристална мечта, извезана — и то колко ревностно! — с гирлянди от цветята на родния Корез, отдавна стана на парчета в краката ми… Но да оставим това. Не, не, анонимните писма винаги просят нещо! Пък и какви изисквания! Отговори й на тази особа с убеждението, че е млада и красива, и ще видиш! Само с това ще трябва да се занимаваш. Човек не може да обича всички жени. Аполон, поне Аполон Белведерски, е всъщност едно охтичаво конте, което трябва да щади здравето си.

— Но когато едно същество ви се представя по този начин, оправданието му може би е увереността, че ще затъмни по нежност, по красота и най-обожаваната любовница — каза Ла Бриер. — В такъв случай малко любопитство би…

— О, Ернест! — отговори Каналис. — Ти си твърде млад. Ще ми позволиш да си остана при хубавата херцогиня, която ми е предостатъчна.

— Прав си, прекалено си прав — каза Ернест.

Все пак младият секретар прочете и препрочете писмото на Модест, опитвайки се да отгатне скрития му смисъл.

— Но тя никак не те превъзнася, не ти приписва гений, просто се обръща към сърцето ти — каза той на Каналис. — Този дух на скромност и договорът, който предлага, биха ме изкушили…

— Подпиши го тогава, отговори й, изживей приключението докрай, това е жалкото възнаграждение, което мога да ти дам — усмихна се Каналис. — Да те видя след три месеца, ако всичко това трае три месеца…

След четири дни Модест държеше в ръка следното писмо, написано на хубава хартия и поставено в луксозен плик, върху който бе сложен печат с герба на Каналис.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА
ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕТО

II

До госпожица О. д’Ест-М.

„Госпожице,

Възхищението от хубавите произведения, ако предположим, че моите са такива, съдържа нещо свещено и искрено, което предпазва от всяка подигравка и оправдава пред всеки съд стъпката, която предприехте, като ми писахте.

Трябва преди всичко да Ви благодаря за удоволствието, което винаги доставят подобни свидетелства на възхищение, дори когато човек не ги заслужава. Защото тайно в себе си и стихоплетецът, и поетът се смятат достойни за тях, до такава степен самолюбието не устоява на похвалата. Най-доброто доказателство за приятелство, което мога да дам на една непозната в замяна на този лековит балсам срещу ухапванията на критиката, не е ли да споделя с нея жетвата на своя опит, дори с риск да разсея илюзиите й?

Госпожице, най-хубавото украшение за една девойка е цветето на нейния свят, чист и безупречен живот. Ако сте сама на света, няма какво да говорим. Но ако имате семейство, баща или майка, помислете за скръбта, която може да им причини писмо като Вашето, изпратено до поет, когото не познавате лично. Писателите не са ангели, те имат недостатъци. Между тях има и лекомислени, и вятърничави, и самодоволни, и амбициозни, и развратни. И колкото и впечатляваща да е невинността, колкото и

рицарски да е настроен френският поет, в Париж ще се намерят много изродили се трубадури, готови да насърчат любовта Ви, за да я измамят. Те биха изтълкували Вашето писмо по друг начин. Биха видели в него намерение, което не сте вложили и което дори не подозирате в невинността си. Колкото писатели, толкова и характери.

Аз съм изключително поласкан, че сте ме сметнали достоен да Ви разбера. Но ако бяхте попаднали на някой лицемерен талант, на някой присмехулник, чиито книги са пълни с меланхолия, докато животът му е непрекъснат карнавал, щяхте да откриете, че Вашата възвишена непредпазливост Ви е довела до лош човек, до задкулисен тип или кръчмарски герой!

Под люлките на повета, където размишлявате върху поезията, Вие не усещате миризмата на пура, която отнема на ръкописите всяка поетичност. Така както, когато отивате на бал, накичена със сияещите изделия на бижутера, Вие не мислите за нервните ръце, за работниците с престилки, за противните работилници, от които излизат тези лъчезарни цветя на труда.

Да продължаваме ли?… С какво мечтателният и самотен живот, който водите, сигурно на брега на морето, може да заинтересува един поет, чиято задача е всичко сам да отгатва, след като трябва всичко сам да измисля? Сътворените от нас девойки са толкова съвършени, че никоя Евина щерка не може да се бори с тях! Кога Действителността е могла да се мери с Мечтата?

Освен това, какво ще спечелите Вие, девойката, възпитавана да стане разумна майка, ако се посветите в ужасните вълнения, които изживяват поетите в тази отвратителна столица, единственото определение за която е: любим ад! Ако желанието да оживите еднообразното си съществуване на любознателна девойка Ви е сложило перото в ръката, не е ли това вид извратеност? Как да разбирам писмото Ви? Дали принадлежите на някоя низвергната каста и търсите приятел далеч от Вас? Дали сте грозна, но усещате, че душата Ви е красива и Ви трябва

довереник? Уви! Заключението ми не е весело: направихте твърде много или недостатъчно.

Или ще трябва да спрем дотук, или ако продължите да ми пишете, трябва да ми кажете повече за себе си, отколкото в писмото, което получих.

И все пак, госпожице, ако сте млада, ако сте хубава, ако имате семейство, ако сърцето Ви прелива от божествен аромат, като сърцето на Магдалена, просната в краката на Христос, почакайте да Ви оцени някой мъж, достоен за Вас, и останете това, което трябва да бъде всяка добра девойка: отлична съпруга, добродетелна майка.

Поетът е най-тъжното завоевание, което можете да направите, той е твърде суетен, той има твърде много остри ръбове, които ще се удрят в законната суета на жената и ще нараняват неопитната й нежност. Жената на поета трябва да го обича дълго време, преди да се омъжи за него, трябва да бъде милосърдна и снизходителна като ангел, да се отдаде на добродетелите на майчинството. Тези качества, госпожице, у девойките са още в зародиш.

Ще Ви кажа цялата истина, която Ви дължа в замяна на Вашето опияняващо ласкателство. Може да е героично да се омъжите за знаменит човек, но скоро ще забележите, че именно като човек той прилича на всички останали. Надеждите Ви няма да се осъществят, защото сте очаквали от него чудеса. С прочутите поети става същото, което става с някоя жена с прехвалена красота, за която казват, като я видят: «Мислех я за по-хубава.» Тя вече не отговаря на изискванията на портрета, нарисуван от феята, на която дължа Вашето писмо — Въображението!

И най-после качествата на ума се развиват и цъфтят само в една невидима среда. Жената на поета усеща единствено лошите им страни, тя вижда как правят украшенията, вместо да се кичи с тях.

Ако пък Ви е омаял блясъкът на едно изключително положение в обществото, трябва да знаете, че удоволствията, които то предлага, скоро се изчерпват. Човек изпитва раздразнение от множеството грапавини в

това положение, което отдалеч е изглеждало гладко, от студа, който облъхва този блестящ връх! И освен това, тъй като жените не познават света на трудностите, те скоро престават да ценят това, от което са се възхищавали, въпреки че им се е струвало, че от пръв поглед са отгатнали как да боравят с него.

И накрая едно последно съображение, което не е прикрита молба, а приятелски съвет.

Само хора, решени нищо да не крият, могат да излеят душите си един пред друг. Бихте ли се показали такава, каквато сте, на някой непознат? Представям си какви последствия би имало подобно хрумване.

В писмото си, госпожице, съм се опитал да изразя почитта, която дължим на всички жени, дори на непознатите и маскираните.“

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА
ИГРАТА ЗАПОЧВА

След като бе държала цял ден това писмо между плътта си и корсета си и бе отложила прочитането му за часа, в който всички спят, за полунощ; след като бе чакала тази тържествена тишина, измъчвана от огненото си въображение; след като бе благославяла поета, мислено прочела хиляди писма; след като бе предположила всичко друго освен тази капка студена вода, падаща върху най-въздушните форми на фантазията и разлагаща ги, както цианкалият разлага живота, Модест имаше за какво да си зарови лицето във възглавницата, въпреки че беше сама, да загаси свещта и да плаче…

Това ставаше през първите дни на юли. Модест се изправи, прекоси стаята и отвори прозореца, за да влезе въздух. Уханието на цветята стигна до нея заедно със свежестта, присъща на нощните миризми. Озарено от луната, морето блещукаше като огледало. На едно дърво в парка на Вилкен запя славей.

— Ето го поета — си каза Модест и ядът й се изпари.

Най-горчиви мисли й минаваха през главата. Чувствуваше се оскърбена и реши да препрочете писмото. Запали свещта, изучи основно тази учена проза и чу безстрастния глас на реалния свят.

„Той е прав, а аз греша — си каза тя. — Но как да повярва човек, че ще намери под звездната роба на поета Молиеров старец?“

Когато жената или девойката са хванати на местопрестъплението, те се проникват от дълбока омраза към свидетеля, към автора или към обекта на техния грях. Затова именно истинската, естествената, необузданата Модест изпита ужасното желание да победи този праволинеен ум, да го хване в противоречие, да му върне сразяващия удар.

Това толкова чисто дете, на което само умът бе покварен и от много четене, и от дългата агония на сестра й, и от опасните размишления в самотата, се изненада, когато един слънчев лъч освети лицето му — цели три часа бе прекосявало огромните морета на

Съмнението. Подобни нощи не се забравят. Модест отиде право към китайската масичка, подарък от баща й, и написа писмо, продиктувано от пъкления дух на отмъщението, който трепка в дъното на младежките сърца.

III

До господин Дьо Каналис

„Господине,

Вие с положителност сте голям поет, но Вие сте и нещо повече — Вие сте порядъчен човек. След като бяхте така честен и откровен с една девойка на ръба на пропастта, ще бъдете ли пак такъв и ще ми отговорите ли без никакво лицемерие на следния въпрос?

Щяхте ли да напишете в отговор на моето писмо писмото, което държа в ръка, мислите Ви, езикът Ви щяха ли да бъдат същите, ако Ви бяха пошушнали нещо, което може и да е вярно: госпожица О. д'Ест-М. има шест милиона и не иска някой глупак да й стане господар?

Приемете за известно време, че това предположение отговаря на истината. Бъдете с мен такъв, какъвто сте със себе си, не се бойте от нищо, аз съм по-възрастна от двайсетте си години и Вашата искреност с нищо няма да Ви навреди пред мен.

След като ми се доверите, ако въобще благоволите да го направите, ще отговоря на първото Ви писмо.

Възхищавала съм се от таланта Ви, който толкова често стига до съвършенство. Позволете ми сега да отдам дължимото и на Вашата деликатност и на честността Ви, задължаващи ме да се считам

смирено Ваша
О. д'Ест-М.“

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА
ИГРАТА ПРОДЪЛЖАВА

Когато Ернест дьо Ла Бриер получи това писмо, той отиде да се разходи из града. Развълнуваната му душа се мяташе като крехка лодка по време на буря, когато вятърът непрекъснато мени посоката си.

Някой от тези често срещани млади хора, някой истински парижанин би изчерпал всичко със следните думи: „Малка измамница!“ Но за едно момче с благородна и красива душа тази почтително поднесена клетва, този зов за Истина има способността да събуди тримата съдници, скрити в дъното на всяко съзнание. Честта, Истината, Справедливостта се възправиха в цял ръст и се развикаха силно.

— Е, драги Ернест — казваше Истината, — ти положително не би се заел да поучаваш една богата наследница! Би заминал за Хавър, момчето ми, и то веднага, за да видиш дали девойката е хубава, и би се чувствувал много нещастен от предпочитанието й към гениите. А ако можеше и да подхлъзнеш приятеля си и да му заемеш мястото, госпожица Д’Ест би била наистина великолепна!

— Как — казваше Справедливостта, — вие се оплаквате, вие, умните и способни, но безпарични мъже, че богати девойки се омъжват за същества, които не бихте наели дори за портиер, вие злословите по адрес на здравия разум на века, който бърза да съедини парите с пари и никога не съединява някой хубав млад човек, талантлив и беден, с някоя красива, благородна и богата девойка. И ето една най-после, която се бунтува срещу духа на века… и какво прави поетът? Нанася й удар право в сърцето…

— Богата или бедна, красива или грозна, тази девойка е права, тя е умна, тя натиква поета право в блатото на личния интерес — извика Честта, — тя заслужава искрен, благороден и чистосърдечен отговор, който да изразява точно мисълта ти! Вгледай се в себе си! Проникни в

сърцето си и го очисти от подлостта! Какво би казал Молиеровият Алцест[1]?

И Ла Бриер, тръгнал по булевард Поасониер, вървеше толкова бавно, че след един час бе стигнал едва до булевард Капюсин.

Пое по крайбрежната улица, за да стигне да Сметната палата, която тогава се намираше близо до черквата Сент-Шапел. Но вместо да проверява сметките, той дълго стоя в недоумение.

„Ясно е, че тя няма шест милиона — си казваше той. — Но не е там въпросът…“

След шест дни Модест получи следното писмо.

IV

До госпожица О. д’Ест-М.

„Госпожице,

Вие не се казвате Д’Ест. Измислили сте това име, за да скриете собственото си. Длъжен ли съм да се доверявам на някого, който не казва истината за себе си?

Слушайте — ще отговоря на въпроса Ви с друг въпрос. Какъв е Вашият произход? Знатен, благороднически, буржоазен?

Вярно е, че моралът не се променя, той е един за всички. Но задълженията му се менят според сферата, в която действува. Така както слънцето различно осветява пейзажа и ние се възхищаваме на това разнообразие, така и моралът съобразява обществения дълг с ранга, с положението в обществото. Дребните прегрешения на войника са престъпление у генерала и обратно. Благоприличието не е едно и също у селянката, която жъне, у работничката, която получава петнадесет су на ден, у дъщерята на дребния търговец, у младата буржоазка, у дъщерята на богатия собственик на търговска къща, у младата наследничка на благородно семейство, у девойката от рода Д’Ест.

Кралят не бива да се навежда, за да вдигне дори златна монета, докато орачът трябва да се върне, за да

намери изгубеното си су, въпреки че и единият, и другият са длъжни да се подчиняват на законите на Икономиката.

Една Д'Ест, която притежава шест милиона, може да си сложи шапка с перо и с широка периферия, да размаха камшика си, да смуши арабския си кон, да отиде при поета като амазонка в златоткани дрехи, следвана от лакея си, и да му каже: «Обичам поезията и искам да изкупя грешката на Леонора пред Тасо!» Докато търговската дъщеря би станала за посмешище, ако направи нещо подобно.

На коя класа принадлежите Вие? Отговорете ми искрено и аз ще Ви отговоря на въпроса, който ми поставихте.

Тъй като нямам честта да Ви познавам, пък и вече съм свързан с Вас с нещо като поетично общуване, не бих искал да Ви окажа дължимата почит с баналните думи, с които си служат обикновено. И без това с хитростта си спечелихте победа, като смутихте човек, който издава книги."

На референта не му липсваше ловкостта, която може да си позволи един човек на честта. Той получи отговор със следващата поща.

v

До господин Дьо Каналис

„Драги ми поете, Вие ставате все по-разумен. Баща ми е граф. Най-голямата знаменитост в рода ни е един кардинал, живял по времето, когато кардиналите са били почти равни на кралете. Нашият, кажи-речи, изгаснал род свършва с мен. Но имам достатъчно благородна кръв, за да бъда приета във всеки двор и да бъда вписана въз всички регистри. Не стоим по-ниско от рода Каналис. Не се сърдете, че не Ви изпращам герба ни.

Опитайте се да ми отговорите толкова искрено, колкото и аз. Очаквам Вашия отговор, за да знам дали мога да се наричам както сега

Ваша
О. д’Ест-М.“

---

[1] *Алцест* — герой на Молиеровата комедия „Мизантроп“, човек безкомпромисен и прям. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА
РАЗУЗНАВАНЕ У ПРОТИВНИКА

„Виж я ти малката как злоупотребява с преимуществото си! — възкликна Ла Бриер. — Но дали е искрена?“

Не е възможно безнаказано да си бил четири години личен секретар на министър, да живееш в Париж и да наблюдаваш интригите, които се плетат там. И най-чистата душа малко или повече се опиянява от замайващата атмосфера на кралския град.

След като написа писмо, в което съобщаваше, че отговорът му ще пристигне на определена дата, тъй като изповедта, която искаха от него, била твърде важна, пък и министърът му бил зает, младият референт, щастлив, че не е Каналис, си взе билет за пощенската кола за Хавър. Главният директор на пощата му даде бележка, в която молеше директора в Хавър да бъде любезен и дискретен.

Така Ернест можа да види Франсоаз Коше в пощата и най-естествено да я проследи. Тя го заведе на хълма Енгувил, където той забеляза Модест Миньон на прозореца на Колибата.

— Е, Франсоаз? — попита девойката. На което прислужничката отговори:

— Има, госпожице.

Поразен от красотата на тази неземна блондинка, Ернест тръгна обратно и попита един минувач кой е собственикът на тази чудесна къща.

— Тази ли? — каза минувачът, посочвайки имението.

— Да, приятелю.

— О, всичко това е на господин Вилкен, най-богатия корабовладелец в Хавър, човек, който не си знае парите.

„Като че ли няма кардинал Вилкен в историята“ — си каза референтът, слизайки към Хавър, за да се върне в Париж.

Разбира се, той разпита директора на пощата за семейство Вилкен и научи, че въпросното семейство притежава огромно

богатство. Господин Вилкен имаше син и две дъщери, едната от които бе омъжена за господин Алтор младши.

Благоразумният Ла Бриер се постара да не покаже колко се интересува от Вилкенови, тъй като директорът и без това го гледаше лукаво.

— Няма ли някой у тях в момента освен семейството? — попита той.

— Има, семейство Ерувил. Говори се, че младият херцог ще се жени за по-малката дъщеря на Вилкен.

„През царуването на династията Валоа е имало един известен кардинал Ерувил — си каза Ла Бриер — и по времето на Анри IV също, ужасният маршал, когото направиха херцог.“ Ернест си тръгна. Бе видял достатъчно Модест, за да се размечтае и да си каже, че богата или бедна, не би имал нищо против да направи от нея госпожа Ла Бриер, стига да има красива душа. Затова реши да продължи кореспонденцията.

Опитайте се да останете непознати, клети френски жени, да изживеете и най-малкия роман в тази цивилизация, която отбелязва по площадите кога тръгват и кога пристигат файтоните, която брои писмата, слага им два пъти марка — преди да ги хвърли в пощенските кутии, и когато ги разпределя, номерира къщите, нанася етажите — след като е преброила дори вратите им — в данъчния регистър, чиято територия скоро ще бъде представена до последния парцел и до най-малката си линийка върху широките листа на Кадастъра, титанично дело, извършено от титан!

Опитайте се да се отървете, непредпазливи девойки, не от окото на полицията, а от това непрестанно бръщолевене, което и в най-затънтеното селце обстойно изследва и най-обикновените действия, брои колко десерта се сервират у префекта и вижда корите от пъпеш, изхвърлени пред вратата на дребния рентиер; което се опитва да чуе звъна на златото в момента, когато ръката на Икономиката го прибавя към съкровището; което всяка вечер край огнището преценява колко са богати кантонът, градът, окръгът!

Благодарение на едно най-обикновено недоразумение Модест бе избягнала невинното шпиониране, за което Ернест вече се укоряваше. Но кой парижанин би искал една малка провинциалистка да го прави

на глупак? Да не позволиш да те правят на глупак — тази ужасна максима убива всички благородни чувства у човека.

Лесно е да се отгатне каква душевна борба изживя този честен човек, докато пишеше писмото си, в което личи изтерзаната му съвест.

Ето какво прочете съвсем наскоро Модест, застанала на прозореца си в един хубав летен лен.

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА
ДА ТЕ ВИДИМ СЕГА, ЩОМ ЗНАЕШ ТОЛКОВА

VI

До госпожица О. д Ест-М.

„Госпожице,

Отговарям Ви, без да лицемеря. Да, ако бях сигурен, че имате огромно богатство, щях да действувам по съвсем друг начин. Защо? Потърсих причината и ето в какво се състои тя.

Има във всеки от нас едно вродено чувство, впрочем прекомерно развито от обществото, което ни подтиква да търсим щастието, да желаем да го притежаваме. Повечето от хората смесват щастието със средствата за постигането му и в техните очи богатството е най-важната му съставка. Така че бих се опитал да Ви се харесам, увлечен от това обществено убеждение, което във всички времена е превръщало богатството в религия. Поне аз мисля така.

Не бива да очакваме от един още млад мъж прояви на мъдростта, благодарение на която разумът измества усещането; при вида на плячката животинският инстинкт, скрит в сърцето на всеки човек, го тласка напред. И вместо урок Вие щяхте да получите от мен комплименти, ласкателства. Дали щях да запазя самоуважението си? Съмнявам се. Но в подобни случаи, госпожице, успехът опрощава всички грехове. Колкото до щастието, то е друго нещо. Щях ли да имам доверие на съпругата си, ако я бях получил по този начин? Сигурно не. Постъпката Ви рано или късно щеше да придобие истинския си смисъл.

Колкото и благороден да Ви се струва съпругът ви, той щеше в края на краищата да Ви укори, че сте го унизили. Самата Вие рано или късно щяхте да започнете да го презирате.

Обикновеният човек разсича гордиевия възел на една женитба по сметка с меча на тиранията. Силният човек прощава. Поетът се оплаква.

Такъв е, госпожице, моят искрен отговор.

Сега чуйте ме добре. Вие победихте, като ме накарахте да размисля дълбоко и за Вас, която не познавам, и за себе си, когото познавах твърде малко. Благополучно успяхте да размърдате много от лошите мисли, утаени в дъното на сърцето ми. Но от всичко това у мен се появи и нещо благородно, ето защо нежно Ви благославям, така както в морето човек благославя фара, задето му е показал опасните за живота подводни скали.

Изповядвам Ви всичко това, защото не искам да загубя нито Вашето уважение, нито моето собствено, пък било и заради всички съкровища на света.

Поисках да узная коя сте. Отидох в Хавър, видях Франсоаз Коше, проследих я до Енгувил и Ви зърнах в прекрасната Ви вила.

Вие сте толкова красива, колкото е жената, за която мечтае всеки поет. Само не знам дали сте госпожица Вилкен, скрита в госпожица Ерувил, или сте госпожица Ерувил, скрита в госпожица Вилкен.

При все че нямах лоши намерения, стана ми неудобно да Ви шпионирам и спрях дотук. Вие пробудихте любопитството ми, затова не ми се сърдете, че се държах малко по женски. Впрочем поетите имат право на това.

Сега, след като Ви разкрих сърцето си и Ви позволих да четете свободно в него, можете да вярвате в искреността на това, което ще добавя.

Видях Ви само за момент, но той бе достатъчен, за да си променя мнението за Вас. Преди да сте жена, Вие сте едновременно поет и поезия. Да, у Вас има нещо по-ценно от красотата, Вие сте прекрасният идеал на Изкуството,

Вие сте Фантазията… Вашата постъпка е осъдителна, ако бе извършена от девойка, обречена на обикновена съдба. Но тя става съвсем друга, когато принадлежи на девойка, надарена с характера, който Ви приписвам.

Има и изключения между многобройните същества, захвърлени на земята по волята на обществения живот, за да образуват едно поколение. Ако Вашето писмо е завършекът на продължителни поетични размишления за отредената от закона женска съдба; ако увлечена от призванието на Вашата висока интелигентност, на Вашата образованост, сте искали да се запознаете с личния живот на един човек, когото считате за гениален, за да завържете необикновено приятелство с душа, подобна на Вашата, изплъзвайки се от всички условности на Вашия пол; ако сте искали всичко това, то Вие положително сте изключение! Законът, който мери постъпките на тълпата, е в такъв случай тесен, за да се приложи към Вашето решение. И точно тук важи в цялата си сила това, което Ви казах в първото си писмо: направихте много или недостатъчно.

Приемете още веднъж моите благодарности за услугата, която ми оказахте, като ме накарахте да проуча сърцето си. Защото благодарение на Вас разбрах колко е грешно тъй обикновеното за Франция съждение, че бракът е средство за забогатяване.

Един свят глас ми проговори посред угризенията на съвестта, които изпитах. Тържествено се заклех пред себе си сам да спечеля богатството си, та да не трябва да си избирам жена с користни подбуди.

След това осъдих, потиснах неприличното любопитство, което събудихте у мен. Вие нямате шест милиона. Не е възможно в Хавър да живее инкогнито млада дама с подобно богатство. Щяхте да бъдете издадена от тази глутница от перове, тръгнали на лов за богати наследници в Париж, същата глутница, която е завлякла Главния интендант на кралските конюшни у Вилкенови. Така че, независимо от всеки роман или от истината,

становището, което Ви излагам тук, е за мен абсолютно правило.

Докажете ми сега, че притежавате една от тези души, на които прощават неподчинението на обикновения закон, и ще одобрите както второто, така и първото ми писмо.

Ако сте предназначена за еснафски живот, подчинете се на железния закон, който поддържа обществото. Ако сте изключителна жена, възхищавам Ви се. Но ако решите да се подчините на инстинкта, който сте длъжна да потиснете, съжалявам Ви: такива са изискванията на Обществения ред. Чудесната поука от семейната епопея, озаглавена «Клариса Харлоу»[1], е, че честната и законна любов на жертвата я погубва, защото тази любов възниква и се развива въпреки семейството. Семейството, колкото и глупаво и жестоко да е то, има повече право от Лъвлейс[2]. Семейството, това е Обществото.

Повярвайте ми, за една девойка, както и за една жена, винаги ще бъде по-достойно да затвори пламенните си капризи в сферата на най-строгото приличие. Ако имах дъщеря и ако тя трябваше да стане госпожа Дьо Стал, бих й пожелал смъртта на петнадесетгодишна възраст. Можете ли да си представите дъщеря си, покачена на подиумите на славата и излагаща се на показ, за да спечели възхищението на тълпата, без да изпитате остро съжаление?

На каквито и височини да се е издигнала жената чрез тайната поезия на мечтите си, тя трябва да пожертвува своето превъзходство пред олтара на семейството. Поривите й, геният й, стремежът й към добро, към възвишено, цялата поема на девойката принадлежи на мъжа, когото тя приема, на децата, които ще има. Съзирам у Вас тайно желание да разширите тесния кръг на живота, на който е осъдена всяка жена, и да вложите в женитбата страст и любов. Ах, това е прекрасна мечта; тя е трудно осъществима, но не е невъзможна. Понякога тя се превръща в действителност, за отчаяние на тези, които не са родени един за друг (простете ми изтъркания израз!).

Ако търсите нещо като платоническо приятелство, то ще Ви провали бъдещето. Ако писмото Ви е игра, не я продължавайте.

Малкият роман завърши, нали? Все пак той има някакъв резултат — моята почтеност се заздрави, а Вие научихте нещо за обществения живот. Обърнете погледа си към действителността и погребете в добродетелите на Вашия пол преходния възторг, породен у Вас от книгите.

Сбогом, госпожице. Направете ми честта да запазите уважението си към мен. След като Ви видях, или след като видях тази, която мисля, че сте Вие, смятам, че писмото Ви е съвършено естествено — едно така прекрасно цвете не може да не се обърне към слънцето на поезията. Обичайте си поезията така, както обичате цветята, музиката, великолепието на морето, красотата на природата, обичайте я като украшение на душата. Но помислете върху това, което имах честта да Ви кажа за поетите.

Внимавайте да не се омъжите за глупак, потърсете грижливо другаря, когото Бог е създал за Вас. Повярвайте ми, съществуват много умни мъже, способни да Ви оценят, да Ви направят щастлива.

Ако бях богат, а Вие бедна, бих поставил един ден в краката Ви и богатството си, и сърцето си, защото вярвам, че душата Ви е пълна с богатства, с почтеност. Бих Ви поверил живота и честта си, уверен, че ще бъдат на сигурно място. Още веднъж сбогом, русокоса дъщеря на русокосата Ева.“

---

[1] *«Клариса Харлоу»* — епистоларен роман от Ричардсън. *Ричардсън, Самюъл* (1689–1761), английски писател, написал също «Памела, или Възнаградената добродетел». ↑

[2] *Лъвлейс* — герой от романа «Клариса Харлоу», циничен прелъстител. Предполага се, че прототип на този образ е английският поет и драматург Ричард Лъвлейс (1618–1657), известен със своите галантни маниери и любовни похождения. ↑

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА
МОДЕСТ ПЕЧЕЛИ ЯВНО ПРЕВЪЗХОДСТВА

Камък падна от сърцето на Модест, като прочете това писмо или по-скоро го погълна като капка вода в пустинята. След това тя забеляза грешките, които бе допуснала в замисления план, и веднага ги поправи, като приготви за Франсоаз пликове, върху които написа собственоръчно адреса си в Енгувил, и й заръча да не идва повече в Колибата.

След като се прибере, Франсоаз щеше вече да слага всяко писмо, пристигнало от Париж, в един от тези пликове и да го пуска тайно в хавърската поща. Модест се заречe сама да посреща занапред пощаджията на прага на Колибата в часа, когато той минаваше оттам.

Колкото до чувствата, които предизвика у Модест този отговор, в който зад блестящия призрак на Каналис се криеше туптящото сърце на благородния и беден Ла Бриер, те бяха толкова много, колкото вълните, които една по една умираха на брега, докато тя самата, с очи, вперени в Океана, се отдаваше на щастието си: беше един вид харпунирала една ангелска душа в парижкото море, бе отгатнала, че у елитните мъже сърцето е понякога в хармония с таланта и че магическият глас на предчувствието не я е излъгал. Животът й щеше да има вече могъща цел. Оградата на хубавото й жилище, решетката на клетката й бе счупена! Мисълта й летеше с разперени криле.

„О, татко — си каза тя, вглеждайки се в хоризонта. — Направи ни много богати!“

Впрочем отговорът, който Ла Бриер прочете след пет дни, е по-красноречив от всякакви обяснения.

VII

До господин Дьо Каналис

„Приятелю — нека да Ви наричам с това име, — Вие ме очаровахте. Не бих искала да сте различен от този, който сте в това писмо, първото и дано да не е последното! Кой друг, ако не поетът, може така любезно да извини една девойка и да отгатне нейната същност.

Бих искала да Ви говоря с искреността, която е продиктувала първите редовете на писмото Ви. Преди всичко, и за щастие, Вие не ме познавате.

Казвам Ви го с радост: не съм нито тази ужасна госпожица Вилкен, нито много благородната и много суха госпожица Ерувил, която се колебае между тридесет и петдесет години и не се решава да се установи на някоя прилична цифра. Кардинал Ерувил е процъфтявал в историята на Църквата преди кардинала, който е единствената знатна фигура в нашия род. Не смятам за знаменитости генерал-лейтенантите и абатите, които са издавали малки сборничета с предълги стихове. Освен това не живея във великолепната вила Вилкен. Във вените ми, слава богу, няма и една десетмилионна част от капката на тази студена търговска кръв. Произхождам едновременно и от Германия, и от Южна Франция, нося в мисълта си немската мечтателност и в кръвта си провансалската жизненост. Благородничка съм и по баща, и по майка. По майчина линия имам роднини по всички страници на готския алманах.

И най-после, взела съм всички предпазни мерки, така че не е по силите нито на някой човек, нито дори на официалните власти да разкрие моето инкогнито. Ще остана скрита и непозната.

Що се отнася до мен самата или, както казват нормандците, до *собствената ми персона*, успокойте се, аз съм поне толкова хубава, колкото и лицето (щастливка, без да го знае), върху което се е спрял погледът Ви, и не мисля, че съм бедна, въпреки че, когато се разхождам, не ме придружават десет синове на перове на Франция! Вече видях да се разиграва на мой гръб недостойният водевил на наследницата, обожавана заради милионите й. И изобщо

не се опитвайте по никакъв начин да се свържете с мен, дори поради облог. Уви! При все че съм свободна, аз съм добре пазена, от себе си най-напред, а и от смели хора, които не биха се поколебали да Ви забият нож в сърцето, ако решите да проникнете в убежището ми.

Не казвам това, за да възбудя дързостта или любопитството Ви, смятам, че нямам нужда от тези чувства, за да Ви заинтересувам, за да Ви задържа.

Ще отговоря сега и на втората, значително по-дълга част на първата Ви проповед.

Искате ли да Ви призная нещо? Като се показахте тъй мнителен и като видях, че ме вземате за жена, подобна на Корин[1], чиито импровизации толкова са ме отегчавали, си казах, че сигурно много десети музи са използували любопитството Ви и са Ви отвеждали в долините си, предлагайки Ви да вкусите от плодовете на ученическия им Парнас… О, бъдете напълно сигурен, приятелю: аз може да обичам поезията, но не нося *стихчета* в чантата си и чорапите ми са и ще си останат чисто бели[2]. Няма никога да Ви отегчавам с *нелепости* в един или два тома. А ако някога Ви кажа: «Елате!», Вие съвсем няма да намерите, вече знаете това, бедна и грозна стара мома.

О, приятелю, ако знаехте колко ме е яд, че сте идвали в Хавър! По този начин Вие променихте това, което наричате мой роман. Не, само Бог може да измери с могъщите си ръце съкровището, което пазех за някой достатъчно възвишен, доверчив и проницателен мъж, който не би тръгнал от къщи, преди да проникне чрез писмата ми крачка по крачка в сърцето ми, и който би дошъл на първата ни среща с простодушието на дете! Представях си, че тази невинност е свойствена на гения. Вие накърнихте съкровището.

Прощавам Ви, живеете в Париж. Пък и, както казвате, в поета има и човек. Но нали заради това няма да ме помислите за момиченце, което отглежда омагьосаните цветя на илюзиите! Няма смисъл да хвърляте камъни по счупените прозорци на отдавна срутил се замък. Нима не

отгатнахте, Вие, интелигентният човек, че урока, който ми давате в първото си педантично писмо, госпожица Д’Ест отдавна си го е дала сама? Не, драги поете, първото ми писмо съвсем не беше камъче, хвърлено от палаво дете, доволно, че може да стресне собственика, зачетен в данъчните си книги под сянката на плодните си дървета; то беше въдица, предпазливо спусната от рибаря от върха на крайбрежна скала в очакване на невероятен улов.

Одобрявам всичко хубаво, което казвате за Семейството. Човекът, който ще ми хареса и за когото ще се считам достойна, ще получи сърцето и живота ми със съгласието на моите родители, тъй като не искам нито да ги наскърбя, нито да ги изненадам. Сигурна съм, че имам власт над тях, пък и те са без предразсъдъци.

Освен това чувствувам се достатъчно силна, за да се защитя от илюзиите на фантазията си. Със собствените си ръце изградих крепост и я укрепих с безграничната преданост на тези, които бдят над мен като над съкровище, но не защото не съм способна да се отбранявам в открито поле. Трябва да знаете, че по волята на случая, аз нося броня от добре закалена стомана, върху която е издълбана думата ПРЕЗРЕНИЕ. Изпитвам най-дълбоко отвращение към всичко, което прилича на пресметливост, което не е напълно благородно, чисто, безкористно. Издигнала съм в култ прекрасното, идеала, без да съм романтична. Романтична бях само в мечтите си. Така че разбирам колко верни, колко справедливи и земни са нещата, които ми пишете за обществения живот.

Засега с Вас сме само приятели и не може и да бъде другояче. Защо търся приятел в един непознат? — ще кажете Вие. Вашата личност ми е непозната наистина, но умът Ви, сърцето Ви са ми познати, те ми харесват и душата ми безкрайно желае да се довери единствено на гения. Не искам поемата на сърцето ми да остане безплодна, тя ще блести за Вас, както би блестяла само за Бог. Какво скъпоценно нещо е да имаш добър другар, комуто да можеш да кажеш всичко! Ще откажете ли да

приемете несравнимите цветя на истинската девойка, които ще полетят към Вас, както мушиците летят към слънчевите лъчи? Сигурна съм, че никога не сте имали щастието да бъдете довереник на девойка! Вслушайте се в бъбренето й, приемете песните, които е пяла само за себе си. По-късно, ако душите ни се побратимят, ако се окаже, че характерите ни си подхождат, някой стар белокос прислужник ще застане някой ден край пътя и ще Ви изчака, за да Ви заведе в колиба, във вила, в замък, в палат, не знам още какъв ще бъде жълто-кафявият павилион на брака (това са цветовете на знамето на Австрия, която дължи могъществото си на брачните си съюзи), нито дали ще се стигне дотам; но признайте, че е поетично и че госпожица Д’Ест е сговорчива. Нали Ви оставя свободата? Нали не идва ревниво да надзърне в парижките салони? Нали не Ви налага да носите веригите, в които някога рицарите се окованаха доброволно? Нали иска от Вас само един чисто духовен и таен съюз! Хайде! Елате в сърцето ми, когато сте нещастен, наранен, изморен. Кажете ми всичко, не скривайте нищо, ще Ви предложа балсам за всичките Ви болки.

Аз съм на двадесет години, приятелю, но умът ми е на петдесет и за жалост вече изпитах в едно друго мое аз ужасите и сладостите на страстта. Познавам всичката подлост и безчестие, които може да съдържа човешкото сърце, и въпреки това съм напълно порядъчна девойка. Не, нямам вече илюзии, но имам нещо по-добро: вярвам в много неща, вярвам и в Бога. Както виждате, поставям *началото* на нашите изповеди.

Какъвто и да е съпругът, който ще имам, ако сама съм си го избрала, този човек може да спи спокойно — той може да замине на края на света, като се върне, ще ме намери да довършвам бродерията, започната преди заминаването му. Нито един поглед няма да е проникнал в очите ми, нито един мъжки глас няма да е омърсил въздуха в ушите ми. Във всеки бод той ще познае стиховете на поемата, чийто герой е той самият. Дори ако се излъжа в

този човек, ако той само привидно е такъв, за какъвто го мисля, нему ще принадлежат цветът на мисълта ми, кокетствата на нежността ми, нямата жертвоготовност на гордото ми и щедро примирение. Да, обещала съм си никога да не придружавам мъжа си, освен ако той не пожелае това; ще бъда божеството на неговия дом. Такава е моята човешка религия.

Но защо да не изпитам и да не избера мъжа, за когото ще бъда това, което е животът за тялото? Нима животът пречи на мъжа? А какво е една жена, която създава неприятности на този, когото обича? Болест, а не живот. Под живот разбирам щастливото здраве, благодарение на което всеки миг е удоволствие.

Да се върнем на писмото Ви, което винаги ще ми е скъпо. Да, не се шегувам, то съдържа всичко, което исках, то дава израз на прозаични чувства, толкова необходими на семейството, колкото е въздухът за белите дробове, чувства, без които няма щастие. Да действува като честен човек, да мисли като поет, да обича, както обичат жените, ето какво исках от своя приятел и ето какво вече несъмнено не е химера.

Сбогом, приятелю. Засега съм все още бедна. Това е една от причините, които ме карат да държа на своята маска, на своето инкогнито, на непревземаемата си крепост. Сега, когато съм посветена в строгото и тайно величие на душата Ви, прочетох последните Ви стихове в «Ревю» с огромна наслада!

Нали няма да Ви е неприятно, ако Ви кажа, че една девойка ревностно моли Бога за Вас, че Вие сте единствената й мисъл и че нямате други съперници освен една майка и един баща? Какви причини може да Ви накарат да отблъснете тези страници, изпълнени с Вас, написани за Нас и четени само от Вас? Отговорете ми със същото.

Все още съм толкова малко жена, че доверието Ви, стига да е пълно и истинско, ще стигне, за да направи щастлива

Вашата О. д’Ест-М.“

---

[1] *Корин* — героиня от романа на мадам Дьо Стал «Корин, или Италия» (1807). ↑

[2] *… и чорапите ми са и ще си останат чисто бели* — перифраза на израза bas bleus (буквално: син чорап) — жена с литературни претенции. ↑

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
СИЛАТА НА НЕИЗВЕСТНОТО

„Господи! Дали вече не съм влюбен! — възкликна младият референт, забелязвайки, че стои с писмото в ръка цял час, след като го беше прочел. — Как да постъпя? Тя си въобразява, че пише на великия ни Поет! Да продължавам ли да я мамя? Дали е жена на четиридесет години, или двадесетгодишна девойка?“

Ернест бе омагьосан от бездната на неизвестността. Няма нищо по-завладяващо от нейния непрогледен безкрай. От мрачните й глъбини се издигат огньове, които понякога я набраздяват и пораждат цветни фантазии, напомнящи картините на Мартин[1]. В изпълнения с толкова занимания живот на Каналис подобно приключение отминава с бързината на синчец, завлечен от камънаците на буен поток. Но не и в живота на един референт, който, за да се разсее, докато очаква завръщането на системата, чийто представител е бил негов покровител, посвещава Каналис в азбуката на политическата кариера. Тази девойка — във въображението му тя все още съществуваше като хубавата русокоса — щеше да се намести в сърцето му и да предизвика безбройните щети, които нанасят романите, влизайки в живота на обикновените хора, както вълкът влиза в птичия двор.

Ернест мисли много за непознатата от Хавър и й написа следното писмо — писмо обмислено, претенциозно, в което обаче страстта започваше да се проявява под формата на раздразнение.

VIII

До госпожица О. д’Ест-М.

„Госпожице, не е ли нечестно от Ваша страна да се настаните в сърцето на един нещастен поет с мисълта да го зарежете, ако не отговаря на желанията Ви, и да го обречете на вечни съжаления, след като сте му показали за

няколко мига образа на съвършенството, пък бил той и престорен, или поне началото на щастието?

Твърде непредвидливо поисках от Вас това писмо, в което започвате да разгъвате изящната лента на разбиранията си. Един мъж спокойно може да се влюби в непозната, която умее така добре да съедини в едно дързостта и самобитността, фантазията и чувството. Кой не би пожелал да Ви опознае, след като е прочел първата Ви изповед? Полагам наистина големи усилия, за да запазя разума си, мислейки за Вас, защото у Вас е събрано всичко, което може да внесе смут в сърцето и главата на един мъж. Ето защо се възползувам от малкото хладнокръвие, което ми остава, за да Ви смъмря най-смирено.

Мислите ли, госпожице, че някакви си писма, малко или повече правдиви, малко или повече лицемерни, защото писмата, които бихме си написали, ще бъдат израз на моментното ни настроение, а не на характерите ни изобщо; мислите ли, казвам, че колкото и да са хубави, те ще заместят някога личния ни опит, добит в обикновения живот?

Човекът е двойствено същество. От една страна, съществува един невидим живот, животът на сърцето, за който писмата могат и да са достатъчни. От друга, съществува и действеният живот, който, уви, е по-важен, отколкото Ви се струва на Вашата възраст. Тези два живота трябва да подхождат на идеала, който лелеете, нещо, което, между другото, много рядко се случва. Чистата, непринудена и безкористна почит на една просветена и същевременно целомъдрена душа е едно от небесните цветя, чиито багри и мирис действуват изцелително срещу всички скърби, рани и предателства на парижкия литературен живот. Отблагодарявам Ви се с порив, подобен на Вашия. Но след тази поетична замяна на моите мъки срещу бисерите на Вашата благотворителност, какво може да очаквате от мен? Не притежавам нито гения, нито чудесното обществено положение на лорд Байрон; още по-малко притежавам ореола на мнимата му обреченост и на

измислената му социална злочестина. Впрочем какво бихте се надявали да получите от него в подобни обстоятелства? Приятелството му, нали?

Трябва да Ви кажа тогава, че той, който би следвало да бъде само горд, всъщност бе разяждан от обидна и болезнена суета, която обезсърчаваше приятелството. Аз, който съм хиляди пъти по-дребен от него, положително имам някои несъответствия в характера, които правят живота неприятен и превръщат приятелството в най-тежък товар… Какво ще получите в замяна на мечтите си? Главоболията на един живот, който няма да е напълно Ваш. Подобна сделка е неразумна. И ето защо.

Замислената от Вас поема всъщност е просто плагиатство. Опиянена от своите двадесет години, една девойка от Германия, която не беше като Вас полунемкиня, а цяла немкиня, се влюби до обожание в Гьоте. Тя направи от него свой приятел, своя религия, свой бог, въпреки че знаеше, че той е женен. Като добра германка и жена на поет, госпожа Гьоте се отнесе към този култ с много хитро снизхождение, което впрочем не излекува Бетина! Какво стана после? После превъзнеслата се девойка се омъжи за добър дебел германец.

Нека си признаем, че девойката, която се е обрекла да служи на гения и му е станала равна, защото го е разбрала, която благоговейно се е прекланяла пред него до смъртта му, както човек се прекланя пред светите ликове, изобразявани от художниците в параклисите, и която, когато Германия загуби Гьоте, се е оттеглила в някое самотно убежище, за да не вижда никого, както направи приятелката на лорд Болингброук, нека си признаем, че такава девойка би се враснала в славата на поета, както Мария Магдалена в кървавата победа на Спасителя. Ако това е възвишено, какво бихте казали за обратното?

Тъй като не съм нито лорд Байрон, нито Гьоте, тези двама великани и в поезията, и в егоизма, а просто авторът на няколко стихотворения, които се харесват, аз не бих могъл да изисквам честта да ме издигнат в култ. Не съм

роден за мъченик. Имам сърце, но имам и амбиции, тъй като съм още млад и ми трябват пари.

Приемете ме такъв, какъвто съм. Добротата на краля и закрилата на министрите му ми осигуряват нелошо съществуване. По всичко приличам на съвсем обикновен човек. Ходя на парижките соарета като всеки срещнат глупак. Но колелетата на каретата ми не се въртят, както го изисква времето, по солидните пътища на рентиерите, вписани в Голямата книга. Не съм богат, но пък и нямам предимствата, които дават мансардата, неразбраният талант, славата на бедността на някои по-достойни от мен мъже, като Д'Артес например.

Каква ли прозаична развръзка очаква омайните фантазии на младежкия Ви възторг? Да спрем дотук. Ако съм имал щастието да Ви изглеждам като някаква земна рядкост, Вие пък бяхте за мен нещо светло и възвишено, една от тези звезди, които пламват и изчезват. Нека нищо не помрачи този епизод от нашия живот. Ако продължим така, бих могъл да Ви обикна, да изпитам към Вас една от тези луди страсти, които отстраняват всички препятствия, които, макар и кратки, запалват в сърцето тревожно-буйни огньове. И дори ако ми отговорите с взаимност, ще свършим по най-баналния начин: сватба, домакинство, деца… О, невъзможно е да се съчетаят в едно Белиз и Анриет Кризал[2]!… Сбогом, прочее!“

---

[1] *Мартин, Джон* (1789–1854) — английски художник, автор на картини с библейски сюжети. ↑

[2] *Белиз и Анриет Кризал* — героини от Молиеровата комедия „Учени жени“. Белиз е суха педантка, а Анриет — очарователна девойка. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА
СЪЮЗЪТ НА ДУШИТЕ

До господин Дьо Каналис

„Приятелю, отговорът Ви ми достави колкото мъка, толкова и удоволствие. Може би скоро ще изпитваме само удоволствие, като четем писмата си. Разберете ме добре.

Човек се обръща към Бога, иска от него хиляди неща, а той остава ням. Искам да получа от Вас отговорите, които Бог не ни дава. Нима приятелството на госпожица Гурне и Монтен не може да се повтори? Не сте ли чували за семейството на Сисмонд дьо Сисмонди в Женева? Разправяха ми, че това е най-трогателната двойка, която съществува, нещо като маркиз и маркиза Дьо Пескер, щастливи до дълбока старост. Боже мой, защо да е невъзможно да съществуват като в симфония две арфи, които от разстояние да си отговарят, да вибрират, да свирят сладостна мелодия? От всички същества единствено човекът е едновременно и арфа, и музикант, и слушател.

Нима смятате, че ще се безпокоя като някоя проста жена? Нали знам, че се движите в обществото, че срещате там най-хубавите и най-умните жени на Париж? Нали мога да предположа, че някоя от тези сирени е благоволила да Ви обгърне със студените си люспи и че именно тя Ви е внушила отговора с прозаичните разсъждения, които ме натъжават? Има, приятелю мой, нещо по-хубаво от тези цветя на парижкото кокетство, има едно цвете, растящо горе по алпийските върхове, наречени гении, а гениите са гордостта на човечеството, което те оплодяват с небесната благодат, почерпена от облаците. Искам да отгледам и да

накарам да разцъфне това цвете, защото неговият див и сладък мирис никога няма да изчезне — той е вечен.

Направете ми честта да не ме смятате за обикновена девойка. Ако бях Бетина — знам за кого намеквате, — никога не бих станала госпожа Арним. А ако бях една от жените на лорд Байрон, в този миг бих живяла в манастир. Засегнахте ме на болното място. Вие не ме познавате, но ще ме опознаете.

Усещам в себе си нещо възвишено, за което може да се говори без суета. Бог е посадил в душата ми това хибридно растение, родено на върха на Алпите, за което Ви говорих. Не искам да го поставя в саксия на прозореца, за да умре там. Не, този прекрасен цвят, единствен по рода си, с опияняващо ухание, няма да се вургаля из прозаичното всекидневие. Той е Ваш, завинаги, и ничий поглед не бива да го опетни! Да, драги приятелю, на Вас принадлежат всички мои мисли, дори и най-тайните, дори и най-налудничавите, на Вас принадлежи безрезервно едно девиче сърце, една безкрайна привързаност.

Ако Вашата личност не ми подхожда, просто няма да се омъжа. Мога да живея с живота на сърцето, на ума Ви, на чувствата Ви, те ми харесват и аз винаги ще бъда това, което съм сега — Ваша приятелка. Има нещо прекрасно във Вашия дух и това ми е достатъчно. В това ще се състои животът ми.

Не се отказвайте с презрение от една млада и хубава слугиня, която не се стъписва от ужас при мисълта да бъде един ден старата гувернантка на поета, донякъде негова майка, донякъде негова домакиня, негов разум, негово богатство. Тази предана девойка, толкова ценна в живота на поетите, е Приятелството, чисто и безкористно, на което казваме всичко, което слуша понякога, поклащайки глава, което не заспива, а преде на светлината на лампата, за да бъде там, когато поетът се завърне мокър от дъжда или в лошо настроение. Ето каква ще е съдбата ми, ако не ми се падне съдбата на щастлива и завинаги свързана с Вас съпруга: и едната, и другата ми харесват.

Да не мислите, че Франция ще бъде много ощетена, ако госпожица Д'Ест не й дари две или три деца, отказвайки да прилича на госпожа Вилкен?

Колкото до мен, аз никога няма да бъда стара мома. Ще бъда майка чрез своята благотворителност и чрез тайното си участие в живота на велик мъж, комуто ще отдам мислите и усилията си на този свят. Изпитвам най-дълбок ужас от посредствеността. Ако съм свободна, ако съм богата, както съм млада и красива, никога няма да принадлежа на някой глупак само защото е син на пер на Франция, нито на някой търговец, който може да се разори за един ден, нито на някой хубавец, който ще бъде жената в семейството, нито въобще на някого, който ще ме кара да се червя по двадесет пъти на ден за това, че съм му жена. По този въпрос можете да бъдете съвсем спокоен. Баща ми твърде много уважава волята ми и никога няма да я престъпи. Ако се харесам на моя поет, ако той ми хареса, ще издигнем толкова високо блестящата сграда на любовта ни, че ще я направим недостъпна за нещастието — аз съм млада орлица, ще го видите изписано на челото ми.

Няма да повтарям това, което вече Ви казах. Просто ще го резюмирам, като Ви призная, че ще бъда най-щастливата жена на света, ако стана затворница на любовта, както в момента съм затворница на бащината воля. Хайде сега, приятелю, да си представим, че това, което се случва с нас, е просто един роман.

Една девойка с живо въображение, затворена в кулата си, умира от желание да обиколи парка, в който прониква само погледът й. Тя измисля начин да открърти решетката, да скочи от прозореца, да прекатери градинския зид и да се напалува в съседния двор. Вечната комедия! Та тази именно девойка е душата ми, а паркът на съседа е Вашият гений. Не е ли съвсем естествено? Виждали ли сте някога съсед, който да се е оплакал, че живият плет му е прекършен от чифт хубави крачка? Това за поета. А ето и за възвишения резоньор от комедията на Молиер.

Драги Жеронт[1], обикновено бракът противоречи на здравия смисъл. Дадено семейство се осведомява за някой млад човек. Ако този Леандър[2], доведен от съседката или уловен на някой бал, не е крадец, ако няма видими недъзи, ако е достатъчно богат, ако е завършил колеж или юридически факултет, за да угоди на разпространените представи за образованост, и ако умее да се облича, му се позволява да дойде да види пременено от сутринта младо момиче, на което майката заръчва да внимава какво говори, да не позволява душата и сърцето й да се изпишат на физиономията й, да си залепи усмивката на танцьорка, завършваща пируета си, в никакъв случай да не показва истинския си характер, защото това е опасно, и да не изглежда обезпокоително образована.

Когато родителите са се уговорили вече по материалните въпроси, те добродушно подтикват младите да се опознаят през редките моменти, когато остават сами, когато си приказват, когато се разхождат, без никаква свобода, разбира се, защото знаят, че вече са свързани. В такива случаи младият човек си предрешава и душата, и тялото, а и девойката прави същото. Тази жалка комедия, придружена с букети, с украшения, с посещения на театър, се нарича *ухажване*. Ето това ме възмути, затова искам законният съюз да последва продължителния съюз на душите.

В живота на една девойка това е единственият момент, когато размисълът, шестото чувство, опитът са й необходими. Тя залага свободата си, щастието си, а вие не й оставяте нито кутийката за зарове, нито самите зарове. Тя е едновременно играч и зрител.

Имам правото, волята, властта, позволението сама да си докарам нещастие и ще ги използувам, както направи майка ми, която, посъветвана от инстинкта си, се омъжи за най-щедрия, най-предания, най-любещия от мъжете, в когото се влюби една вечер заради красотата му. Знам, че сте поет, че сте свободен и че сте хубав. Бъдете сигурен, че не бих избрала за довереник някой от Вашите женени

колеги, дори да приличаше на Аполон. Ако майка ми бе съблазнена от Красотата, която може би е добрият гений на щастието, защо мен да не ме привлекат духът и формата, съчетани в едно?

Дали ще узная повече за Вас, ако Ви изучавам задочно или ако започна с тривиалния опит, натрупан от няколко месеца *ухажване*? Туй е въпросът, би казал Хамлет. Но моят начин, драги ми Кризал[3], има поне предимството да не ни изложи. Знам, че любовта си има своите илюзии и че всяка илюзия се сблъсква с действителността. Тук е причината за толкова раздели между влюбени, които са мислели, че са свързани за цял живот.

Истинската проверка е в страданието и щастието. Когато, след като са преминали през това двойно изпитание, две същества са разкрили своите недостатъци и качества, когато са показали характерите си, тогава те могат да вървят до гроб ръка за ръка. Но, драги Аргант[4], кой Ви е казал, че малката ни пиеса няма бъдеще? Във всеки случай поне ще сме се насладили на кореспонденцията си…

Очаквам заповедите Ви, Ваша светлост, и оставам от сърце

Ваша О. д’Ест-М.“

x

До госпожица О. д’Ест-М.

„Вие сте демон, ето на, обичам Ви, това ли искахте, оригинална девойко? Може би желаете само да запълните провинциалното си безделие с глупостите, които може да извърши един поет? Това би било много лошо. Двете Ви писма показват достатъчно хитрина, за да предизвикат подобно съмнение у един парижанин. Но аз не съм вече

господар на себе си, животът и бъдещето ми зависят от отговора, който ще получа.

Ще Ви бъде ли приятно, ако Ви уверя в безграничната обич, която изпитвам към Вас напук на условностите на обществото? Ще се съгласите ли да Ви потърся? Много несигурност и мъка ме очакват, докато узная дали ще Ви харесам.

Ако ми отговорите в благоприятен смисъл, ще си променя живота и ще кажа сбогом на скучните занимания, които сме достатъчно луди да наричаме щастие.

Щастието, скъпа моя красива непозната, е именно това, за което мечтаете: пълно сливане на чувствата, съвършено душевно съзвучие, жив отпечатък на прекрасния идеал (доколкото Бог ни позволява да имаме такъв тук на земята) върху обикновените неща в живота, с които трябва да се съобразяваме, най-после постоянство на сърцето, което е по-похвално от така наречената вярност.

Може ли да се говори за жертви, щом става дума за висше благо, за мечтата на поетите, за мечтата на девойките, за поемата, която в началото на живота, когато мисълта още изпробва крилете си, всеки жив ум гали с поглед и изпива с очи, преди да я види пречупена с някой банален остър камък; защото за почти всички хора кракът на Реалното много бързо стъпква това тайнствено яйце, от което почти никога нищо не се излюпва.

Затова още няма да Ви говоря за себе си, нито за миналото си, нито за характера си, нито за тази обич, почти майчинска от нейна страна и синовна от моя, която Вие вече много променихте и чието въздействие върху живота ми ще обясни думата жертва. Вие вече ме направихте доста късопаметен, да не кажа неблагодарен, не Ви ли стига това? О, говорете, кажете една дума, и ще Ви обичам вярно, докато се затворят очите ми, както маркиз Пескер обичаше жена си, както Ромео обичаше своята Жулиета. Поне за мен животът ни ще бъде онова *непомрачено блаженство*, което Данте счита присъщо на Рая, поема, написана по-добре от Ада.

Странно, не в мен, във Вас се съмнявам по време на дългите си размишления, когато може би като Вас се оставям да ме носи въображаемото течение на един живот-мечта. Да, скъпа моя, усещам в себе си сили да обичам така, да се отправя към гроба бавно и сладостно, с усмивка на уста, хванал под ръка обичаната от мен жена, без нито веднъж да разваля хубавото време на душата. Да, имам смелостта да мисля за двойната ни старост, да ни видя побелели като достопочтения историк на Италия, все още изпълнени със същата обич, но преобразени според сезоните на възрастта.

Виждате ли, вече не мога да Ви бъда само приятел. Въпреки че, както казвате, Кризал, Оронт[5] и Аргант живеят и тримата в мен, аз все още не съм толкова стар, че да пия от чаша, подадена ми от очарователните ръце на забулена жена, без да изпитам необузданото желание да разкъсам доминото, маската и да видя лицето.

Или не ми пишете повече, или ми дайте надежда. Или ще Ви видя, или излизам от играта. Нима трябва да Ви кажа сбогом? Ще ми позволите ли да се подпиша като

Вашия приятел?“

---

[1] *Жеронт* — герой от Молиеровата комедия «По неволя лекар», тип на буржоа. ↑

[2] *Леандър* — герой от същата комедия, влюбен в дъщерята на Жеронт. ↑

[3] *Кризал* — баща на Анриет (вж. предишната глава), носител на «здравия разум». ↑

[4] *Аргант* — герой от комедията на Молиер «Хитрините на Скапен», ограничен буржоа. ↑

[5] *Оронт* — герой от «Мизантроп», тип на придворен. ↑

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА
ДОКЪДЕ ВОДИ КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА

XI

До господин Дьо Каналис

„Какви само ласкателства! С каква бързина сериозният Анселм[1] се превърна в хубавия Леандър! На какво да отдам тази промяна? Дали на черните букви, изписани на бялата хартия, на мислите, които спрямо цветята на душата ми са това, което е нарисуваната с черен молив роза спрямо розите в градинската леха? Или на спомена за девойката, която сте взели за мен и която е в сравнение с мен това, което е прислужничката в сравнение с господарката? Дали пък не си разменихме ролите? Може би аз станах Разумът, а Вие Фантазията?

Стига шеги. Писмото Ви ми достави опияняващо душевно удоволствие, първото, което не дължа на семейството си. Какво представляват кръвните връзки, които имат толкова тежест за обикновените души, е казал един поет, в сравнение с връзките, които изковава небето в тайнствените взаимни симпатии? Нека Ви благодаря… не, за тези неща не се благодари… бъдете благословен за щастието, което ми донесохте; бъдете щастлив заради радостта, която разляхте в душата ми.

Обяснихте ми някои явни несправедливости в обществения живот. Има нещо блестящо в славата, нещо мъжествено, което приляга само на мъжа, и Бог ни е забранил да носим този ореол, оставяйки ни любовта, нежността, за да разхлаждаме с тях челата, опасани от

страшната му светлина. Усетих призванието си, или по-скоро Вие ми го разкрихте.

Понякога, приятелю, ставам сутрин в състояние на неописуемо блаженство. Някакъв нежен и божествен покой ми дава представа за небето. Първата ми мисъл е като благословия. Тези утрини наричам германски изгреви, за разлика от френските ми залези, които са изпълнени с героични постъпки, с битки, с римски празници и с пламенни поеми. След като прочетох писмото Ви, в което изразявате трескавото си нетърпение, изпитах именно свежестта на едно от тези небесни пробуждания, в които обичам въздуха, природата и се усещам предопределена да умра за любимото същество. В едно от стихотворенията Ви — *Песен на девойката* — са описани тези сладостни моменти на спокойна радост, в които човек изпитва нужда да се моли. Това е любимото ми стихотворение. Искате ли да събера в едно всички възможни ласкателства — смятам Ви за достоен да бъдете мое аз!

При все че бе кратко, писмото Ви ми позволи да Ви разбера. Да, отгатнах бурните Ви вълнения, раздразненото Ви любопитство, плановете Ви, сноповете от съчки, донесени (от кого ли?) за кладата на сърцето. Но все още не Ви познавам достатъчно, за да задоволя молбата Ви.

Чуйте ме, драги мой, инкогнитото ми позволява да се отпусна напълно и да се разкрия до дъното на душата си. Видите ли ме веднъж, сбогом на взаимното ни опознаване. Искате ли да сключим един договор? Първият беше неизгоден за Вас, но с него спечелихте уважението ми. А възхищение, подплатено с уважение, това е много, приятелю.

Опишете ми първо живота си накратко. След това ми разкажете как живеете в Париж, ден по ден, без да криете нищо, сякаш приказвате със стара приятелка. След това нашето приятелство ще може да направи още една крачка. Ще Ви видя, приятелю, обещавам Ви. А това е много…

Всичко това, драги мой, не е нито интрига, нито приключение, предупреждавам Ви, от него не може да

излезе някакъв флирт, както казвате вие, мъжете. Става дума за живота ми, а също — и това често ми причинява ужасии угризения, когато мислите ми летят на армии към Вас — става дума и за живота на обожавани майка и баща, на които моят избор трябва да хареса и които трябва да намерят в приятеля ми истински син.

До каква степен Вашият горд дух, на когото Бог е дал крилата на своите ангели, без все пак да му даде тяхното съвършенство, може да се подчини на семейството, на дребните му грижи? Толкова съм мислила върху всичко това. И въпреки че, преди да тръгна към Вас, си казах в душата си: «Хайде!»… сърцето ми биеше силно през цялото време и аз не си затворих очите нито пред пустотата на пътя, нито пред труднодостъпните Алпи, които трябваше да изкача. За всичко се сетих по време на своите продължителни размисли. Та нали знам, че известните мъже като Вас са познали любовта, че са вдъхвали и изпитвали любов, че са имали повече от един роман и че особено Вие, с Вашите благородни блянове, за които жените са готови скъпо да платят, повече сте привличали развръзките, отколкото въведенията.

И все пак възкликнах: «Хайде!» Защото съм изучавала по-подробно, отколкото си мислите, географията на тези високи върхове на човечеството, които Вие обвинихте в студенина.

Нали казахте, че Байрон и Гьоте са двама великани на егоизма и поезията? Приятелю, тук Вие правите грешка, присъща на повърхностен човек. Или може би го казахте от великодушие, от фалшива скромност, от желание да избягате от мен? Позволено е на човека от простолюдието, но не и на Вас, да взима последствията от творчеството за качества на самия творец. Лорд Байрон, Гьоте, Уолтър Скот, Кювие[2], изобретателят не си принадлежат, те са роби на своята идея. А идеята, тази тайнствена сила, е по-ревнива от жена, тя ги поглъща, тя ги кара да живеят и ги убива за своя собствена изгода. Видимият образ на това скрито битие прилича в края на краищата на егоизъм. Но

как бихме се осмелили да твърдим, че човекът, който се е продал заради удоволствието, знанието или величието на епохата си, е егоист? Егоист ли е майката, която принася всичко в жертва на детето си? Не, просто хулителите на гения не виждат плодоносното му майчинство, това е всичко.

Животът на поета е една тъй продължителна жертва, че нему трябва гигантска организация, за да се отдаде на удоволствията на обикновения живот. Затова върху него се стоварват какви ли не нещастия, когато пожелае като Молиер едновременно да живее с живота на чувствата и да ги изразява в най-болезнените им кризи. Защото за мен, на фона на личния му живот, комизмът на Молиер е ужасяващ.

Щедростта на гения ми изглежда почти божествена и Ви поставям именно в благородното семейство на тези мними егоисти. Ах, ако бях открила сухота, пресметливост, амбиция там, където се възхищавам от най-обичните си душевни цветя, не можете да си представите колко дълго щях да страдам! Случвало ми се е веднъж вече да си направя погрешно сметката — тогава бях на шестнадесет години. А какво би станало с мен, ако разбера, на двадесетгодишна възраст, че славата е измамна, че този, който изразява в произведенията си толкова чувства, скрити в сърцето ми, не може да разбере това сърце, разкриващо се само за него? Сега ще Ви оставя да проникнете до дъното на душата ми. Бих казала на баща си: «Намерете си зет по ваш вкус. Отказвам се от собствената си воля, омъжете ме!» И този човек би могъл да бъде нотариус, банкер, скъперник, глупак, провинциалист, скучен като дъждовен ден, прост като квартален гласоподавател; би могъл да бъде фабрикант или някакъв добър и глуповат офицер, във всички случаи той би имал в мое лице най-примирената и най-внимателна слугиня.

Но какво ужасяващо и непрекъснато самоубийство би било това! Никога душата ми не би се разтворила под

животворната светлина на любимо слънце! Нито една моя дума не би разкрила на баща ми, на майка ми, на децата ми, че се е самоунищожило съществото, което в момента разтърсва решетките на затвора си, чиито очи искрят, което лети с разперени крила към Вас, което кацва като Полихимния[3] в ъгъла на кабинета Ви, вдишва въздуха му и се оглежда с леко любопитство.

Понякога, в някоя прелестна утрин, щях да се разхождам из полето, където ме е водил съпругът ми, и тайно от изостаналите зад мен дечурлига щях да роня горчиви сълзи. Но пък щях да скътам в дъното на сърцето си и в някой ъгъл на шкафа си малкото съкровище на всички девойки, измамени от любовта, тези клети поетични души, обречени на мъчения от усмивки като Вашата!

Впрочем аз вярвам във Вас, приятелю. Тази вяра вкарва в правия път и най-налудничавите мисли на тайната ми амбиция. Дори на моменти, виждате колко съм откровена с Вас, ми се ще да сме стигнали до средата на романа, който започваме, до такава степен усещам твърдостта на чувствата си, силата на сърцето си, постоянството на разума си, до такава степен съм сигурна, че ще изпълнявам героично дълга, който сама си налагам, ако изобщо любовта може да се превърне в дълг!

Ако Ви е писано да ме последвате в чудесното убежище, в което ни виждам щастливи, ако познавахте плановете ми, щеше да Ви се изплъзне една ужасна фраза, съдържаща думата лудост, и може би щях да бъда жестоко наказана за това, че съм изпратила толкова поезия на един поет. Да, искам да бъда извор, неизчерпаем като красив пейзаж, през двадесетте години, които ни дава природата, за да блестим на този свят. Искам да прогоня пресищането с кокетство и изтънченост. Ще бъда смела за своя приятел, както жените са смели за обществото. Искам да разнообразя щастието, искам да вложа ум в нежността и лютивина във верността. Амбициозна съм и искам да убия предишните си съпернички, да прокудя всяка мъка,

причинена Ви извън дома, чрез кротостта на съпругата, чрез гордата й самопожертвователност, искам през целия си живот да се грижа за гнездото си така, както птиците се грижат за своето в продължение на няколко само дни.

Тази огромна зестра принадлежи и трябва да бъде предложена на някой достоен мъж, преди да падне в тинята на вулгарните сделки. Намирате ли сега, че първото ми писмо е било грешка? Вятърът на тайнствена воля ме отнесе към Вас, така както бурята запраща розовия храст в клоните на царствена върба. А в писмото, което държа до сърцето си, Вие възкликнахте както прадядо Ви, преди да потегли на кръстоносен поход: «Такава е Волята Господна!»

Може би ще си кажете: тя е доста приказлива! А около мен всички казват: «Госпожицата е доста мълчалива!»

О. д’Ест-М.“

Тези писма са се сторили много оригинални на лицата, които благосклонно ги предоставиха на Човешката комедия. Но тяхното възхищение от двубоя между два духа, кръстосващи перата си, без да свалят от лицата си маската на най-строго инкогнито, би могло и да не се споделя от всички. От сто зрители осемдесет вероятно биха се уморили от тази битка. Уважението, което във всяка страна с конституционно правителство дължим на мнозинството, било то и само предполагаемо, ни кара да не включваме тук единадесетте други писма, разменени от Ернест и Модест през месец септември. Ако все пак мнозинството ги изиска, което ще бъде много ласкателно за нас, да се надяваме, че с негова помощ един ден ще можем да ги публикуваме.

Насърчени от един тъй нападателен ум и от едно тъй прелестно сърце, наистина героичните чувства на клетия личен секретар намериха широко поле за изява в писмата, които във въображението на читателя, отгатнал съзвучието на две свободни души, изглеждат може би по-хубави, отколкото са в действителност.

Ернест живееше вече само с тези нежни късчета хартия, така както скъперникът живее само с банкнотите. В същото време

удоволствието, което изпитваше Модест да разбуни едно славно съществуване и въпреки разстоянието да се превърне в негово основание, се замени с дълбока любов.

Сърцето на Ернест допълваше славата на Каналис. Уви! Често са нужни двама мъже, за да се направи един съвършен любовник, както в литературата се създава един герой, като се използват особеностите на няколко сродни характера. Колко ли пъти жените са казвали след интимен разговор в някой салон: „Този отговаря на идеала на душата ми, а чувствувам, че обичам онзи, който е мечтата на сетивата ми!“

Последното писмо, написано от Модест, което прилагаме по-долу, ни показва *Острова на фазаните*[4], към който лъкатушните извивки на тази кореспонденция водеха двамата влюбени.

XXIII

До господин Дьо Каналис

„Елате в неделя в Хавър. Влезте в черквата и след службата в един часа я обиколете един-два пъти, после излезте, без да казвате нищо на никого, без да задавате въпроси на когото и да било. Носете бяла роза на петлицата си.

След това се върнете в Париж и ще намерите там отговора ми.

Този отговор няма да бъде такъв, какъвто очаквате, защото, както вече Ви казах, бъдещето още не ми принадлежи… Но нима няма да бъда наистина луда, ако Ви кажа «да», без да съм Ви видяла! След като Ви видя, мога да кажа и «не», без да Ви нараня, тъй като съм сигурна, че няма да ме познаете.“

---

[1] *Анселм* — герой от комедията на Молиер «Скъперникът». Тип на зрял и благоразумен човек. ↑

[2] *Кювие, Жорж* (1769–1832) — френски зоолог и палеонтолог, създател на сравнителната анатомия и палеонтологията. ↑

[3] *Полихимния* — една от деветте музи, покровителка на химните, на пантомимата и на поезията. ↑

[4] *Острова на фазаните* — остров на река Бидасоа, разделяща Франция от Испания, на който бил подписан Пиренейският мирен договор, сложил край на дългогодишната Френско-испанска война (1635–1659). ↑

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА
СЛЯПАТА МАЙКА ВИЖДА ВСИЧКО

Това писмо дойде в навечерието на безрезултатната битка между Модест и Дюме.

Щастливата Модест очакваше с болезнено нетърпение неделята, когато очите й щяха да покажат грешката или да потвърдят правотата на ума, на сърцето, един от най-тържествените моменти в живота на жената, момент, който след три месеца духовно общуване бе станал достатъчно романтичен, за да задоволи и най-екзалтираната девойка.

Всички, освен майката, бяха взели вцепенението на очакването за спокойствието на невинността. Колкото и могъщи да са семейните закони и религиозните връзки, винаги съществуват жени като Жюли д’Етанж[1], като Кларис, души като препълнени чаши, които преливат под влияние на някой божествен тласък. Нима Модест не беше великолепна с лудата енергия, която вложи, за да обуздае разточителната си младост, само и само да не се разкрие? Нека да кажем, че споменът за сестра й бе по-силен от всяка обществена задръжка. Решена да се подчини на баща си и на семейството си, Модест бе въоръжила волята си с желязна броня. Но какво бурно вълнение изпитваше тя! Нима една майка може да не го усети?

На другия ден към обяд Модест и госпожа Дюме изведоха госпожа Миньон на слънце, на пейката сред цветята. Сляпата обърна бледото си и повехнало лице към океана, вдъхна мириса на морето и взе ръката на Модест, която остана до нея.

Докато се готвеше да разпита дъщеря си, майката се колебаеше дали да прости, или да я смъмри, тъй като бе разпознала любовта, а и тя като мнимия Каналис смяташе Модест за рядко изключение.

— Дано баща ти се върне навреме! Ако още се бави, от всичко, което обича, ще намери само теб! Затова, Модест, обещай ми пак никога да не го напускаш — каза тя с майчинско лукавство.

Модест вдигна ръцете на майка си до устните си, нежно ги целуна и отговори:

— Трябва ли пак да обещавам?

— Виждаш ли, детето ми, самата аз напуснах баща си, за да последвам съпруга си! А баща ми беше сам, аз бях единственото му дете… Затова ли Бог ме наказа? Това, което искам от теб, е да се омъжиш по вкуса на баща си, да му запазиш място в сърцето си, да не го пожертвуваш за щастието си, да си около него. Преди да загубя зрението си, написах завещанието си и той ще го изпълни. Разпоредила съм се той да задържи цялото си богатство не защото ти нямам доверие, а защото човек никога не може да бъде сигурен в един зет. Дали аз навремето постъпих разумно? Един само поглед реши съдбата ми. Красотата, тази тъй измамна фасада, не ме излъга. Но дори и с теб така да стане, бедно дете, закълни ми се, че ако външният вид те привлече, както майка ти, ще оставиш на баща си грижата да се осведоми за нравите, за сърцето и за миналото на този, когото евентуално ще си харесала.

— Никога няма да се омъжа без съгласието на баща си — отговори Модест.

След като получи този отговор, майката запази пълно мълчание и почти мъртвото й лице показваше, че разсъждава, както правят слепите, изучавайки в себе си интонацията на девойката.

— Знаеш ли, детето ми — каза госпожа Миньон след дълго мълчание. — Ако грешката на Каролин бавно ме убива, баща ти няма да преживее твоята грешка. Познавам го, ще си тегли куршума, няма да има за него на земята нито живот, нито щастие…

Модест се отдалечи за малко от майка си, после се върна.

— Защо се отстрани? — попита госпожа Миньон.

— Ти ме разплака, мамо — отговори Модест.

— Целуни ме, ангелчето ми. Не обичаш никого, нали? Нали нямаш поклонник? — попита тя, държейки Модест на коленете си, до самото си сърце.

— Не, мила мамо — отговори малката йезуитка.

— Можеш ли да ми се закълнеш?

— О, разбира се! — възкликна Модест.

Госпожа Миньон не каза нищо повече, тя още се съмняваше.

— Ако си избереш съпруг ще кажеш на баща си, нали? — подзе тя.

— Обещала съм го на сестра си и на теб, мамо. Каква грешка мога да направя, след като непрекъснато чета на пръста си: *Мисли за Бетина!* Горката ми сестра!

След като Модест изрече думите: „горката ми сестра“, дъщерята и майката замълчаха, а от угасналите очи на сляпата потекоха сълзи, които Модест не можа да изсуши, въпреки че коленичи пред госпожа Миньон, казвайки: „Прости ми, прости ми, мамо!“ В същия миг преданият Дюме бързо крачеше нагоре към Енгувил, нещо необичайно в живота на касиера.

---

[1] *Жюли д’Етанж* — главната героиня от „Новата Елоиза“ на Русо. ↑

ДВАДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА
ПРЕДВИДЕН ОБРАТ

Три писма бяха донесли разорението, едно писмо връщаше богатството. Сутринта Дюме бе получил от един капитан, дошъл от Китайско море, първата вест от своя шеф и единствен приятел.

До господин Ан Дюме,
бивш касиер на къщата Миньон

„Драги Дюме, ако нищо непредвидено не се случи, ще пристигна малко след кораба, по който изпращам това писмо. Не ми се ще да напускам моя съд, с който съм свикнал. Бях ти казал: щом няма новини, значи, всичко е наред! Но още с първите думи на писмото си ще те зарадвам, защото тези думи са: имам най-малко седем милиона!

Голяма част от богатството ми е в индиго, една трета е в ценни книжа, депозирани в Лондон и Париж, другата трета е в злато.

Парите, изпратени от теб, ми позволиха да достигна числото, която си бях определил. Исках да имам по два милиона за дъщерите си и останалото за мен, за да живея в охолство. Търгувах с опиум на едро за някои търговски къщи в Кантон, всичките десет пъти по-богати от мен. Вие в Европа нямате и представа какво значи богат китайски търговец. От Мала Азия, където се снабдявах с евтин опиум, отивах в Кантон, където пък предавах стоката на търговски компании. Последната ми експедиция беше до Малайзия. Там замених стоката срещу първокачествено индиго. Така че може и да имам пет-шестстотин хиляди

франка повече, тъй като индигото съм го смятал по цената, на която го купих.

Чувствувам се добре, не съм боледувал. Ето какво значи да работиш за децата си! На втората година купих «Миньон», хубав седемстотинтонен бриг, построен от тиково дърво, обкован с мед и специално обзаведен за мен. И корабът струва пари. Моряшкият живот, дейността, необходима за търговията ми, работата, която свърших, за да стана нещо като капитан на далечно плаване, превъзходно поддържаха здравето ми.

Като ти говоря за всичко това, смятай, че ти говоря за двете си дъщери и за любимата си жена! Надявам се, че мизерникът, който ми отне Бетина, я е изоставил, като е узнал за разорението ми, и че заблудената овца се е завърнала в котиджа. Като че ли ще трябва да прибавя нещичко към зестрата й! За трите си жени и за своя Дюме — и за четиримата ви мислих през тези три години.

Ти си богат, Дюме. Извън моето богатство частта ти възлиза на петстотин и шестдесет хиляди франка, които ти изпращам със запис. Можеш да ги получиш само ти лично от къщата Монжено, предупредена от Ню Йорк. След няколко месеца ще ви видя отново и се надявам, че ще бъдете здрави.

Драги Дюме, пиша само на теб, тъй като искам да запазя в тайна богатството си и за да подготвиш ангелчетата ми за радостта от завръщането ми.

Търговията ми омръзна и искам да напусна Хавър. Много е важно какви зетьове ще ми се случат. Имам намерение да откупя имението и замъка Басти, да си осигуря поне сто хиляди франка рента от имота си и да измоля от краля разрешение един от зетьовете ми да наследи името и титлата ми. Ти знаеш, Дюме, какво нещастие ни донесе фаталният блясък на охолството. Заради него изгубих честта на една от дъщерите си. Веднъж закарах до Ява най-нещастния от всички бащи, един клет холандски търговец, притежател на девет милиона, чиито дъщери били отвлечени от двама подлеци.

С него заедно плакахме като деца. Така че искам никой да не знае колко съм богат.

Затова няма да сляза в Хавър, а в Марсилия. Помощник-капитанът ми е провансалец, стар семеен прислужник, който благодарение на мен натрупа малко състояние. Ще се разпоредя Кастаню да откупи имението Басти, а за индигото посредник ще ми бъде къщата Монжено. Ще внеса парите си в Банк дьо Франс и ще се завърна при вас с богатство от около един милион в стока. Нека да се смята, че дъщерите ми имат по двеста хиляди франка. Най-важната ми работа ще бъде след това да реша кой от зетьовете ми ще е достоен да наследи името, герба, титлите ми и да живее с нас. Искам обаче и двамата да бъдат като мен и теб: изпитани, твърди, лоялни, напълно почтени.

Нито за миг не съм се усъмнил в теб, драги мой. Мислил съм, че моята добра, отлична съпруга, жена ти и ти самият сте издигнали непреодолима ограда около дъщеря ми и че ще мога да целуна, пълен с надежди, чистото чело на ангела, който ми остава. А Бетина-Каролин, ако сте й помогнали да превъзмогне грешката си, ще бъде богата.

След като воювахме и търгувахме, ще се занимаваме със земеделие и ти ще бъдеш мой управител. Съгласен ли си? И така, приятелю, оставям на теб да решиш как да се държиш със семейството ми: дали да им кажеш, или не за моя успех. Разчитам на благоразумието ти. Кажи им каквото намериш за добре. За четири години характерите може много да са се променили. Ти ще отсъдиш най-добре. Много се страхувам от обичта на жена си към дъщерите ни.

Сбогом, стари приятелю. Предай на дъщерите ми и на жена ми, че мислено съм ги целувал всеки ден и сутрин, и вечер. Вторият запис за четиридесет хиляди франка, също личен, е за дъщерите ми и за жена ми, докато се върна.

Твой шеф и приятел
Шарл Миньон“

— Баща ти пристига — каза госпожа Миньон на дъщеря си.

— По какво съдиш, мамо? — попита Модест.

— По това, че само тази новина можа да накара Дюме да се затича.

Потънала в мислите си, Модест нито бе видяла, нито бе чула Дюме.

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА
ОБЯСНЕНИЕ В ЛЮБОВ С МУЗИКА

— Победа! — се развика поручикът още от вратата. — Госпожо, полковникът никога не е бил болен и се връща… връща се с хубавия си собствен кораб „Миньон“, който сигурно струва, заедно с товара му, осем-деветстотин хиляди франка. Но той ви съветва да запазите пълно мълчание по този въпрос. Сърцето му се къса при мисълта за нещастието, което сполетя скъпата ни малка покойница.

— След това нещастие ни остана един гроб — каза госпожа Миньон.

— Той го отдава на алчността, която големите богатства събуждат у младите хора, нещо, което не е невероятно… Горкият полковник смята, че ще намери между нас заблудената овца… Да се радваме между нас си и да не казваме нищо никому, дори на Латурнел, ако е възможно. Госпожице — каза той на ухото на Модест, — напишете на господин баща си едно писмо и го осведомете за загубата, понесена от семейството, и за ужасните последствия от нея, за да го подготвите за страшната гледка, която ще завари. Ще имам грижата да му предам писмото, преди да се върне в Хавър, защото, така или иначе, той е принуден да мине през Париж. Не бързайте, имате време, ще го отнеса в понеделник, когато сигурно ще ида в Париж…

Модест се уплаши да не би Каналис и Дюме да се срещнат, затова понечи да се качи в стаята си, за да напише писмо и да отложи срещата.

— Госпожице — каза най-смирено Дюме, като прегради пътя на Модест, — кажете ми, че баща ви ще завари дъщеря си със същото чувство в сърцето, което тя изпитваше преди заминаването му и към него, и към госпожа майка си…

— Заклела съм се пред себе си, пред сестра си и пред майка си да бъда утехата, щастието и славата на моя баща и така и ще бъде! — отвърна Модест и хвърли на Дюме горд и презрителен поглед. — Не помрачавайте радостта ми от скорошното завръщане на баща ми с

обидни подозрения. Не можете да попречите на сърцето ми да бие, да не съм мумия? — каза тя. — Личността ми принадлежи на семейството ми, а сърцето на мен самата. Ако обикна, майка ми и баща ми ще го узнаят. Доволен ли сте, господине?

— Благодаря, госпожице — отговори Дюме. — Вие ми спасявате живота. И все пак можехте да ме наречете *Дюме*, дори и ако ми бяхте ударили плесница!

— Закълни ми се — каза майката, — че ни си разменила нито дума и нито поглед с някой младеж…

— Кълна се, майко — каза Модест с усмивка и погледна Дюме, който я разглеждаше и се усмихваше, като девойка, направила пакост.

— Излиза, че е неискрена — възкликна Дюме, когато Модест се прибра вкъщи.

— Дъщеря ми Модест може да има недостатъци — каза майката, — но е неспособна да излъже.

— Тогава да бъдем спокойни и да смятаме, че нещастието си е разплатило сметките с нас — отговори поручикът.

— Дай боже! — отвърна госпожа Миньон. — Вие ще го видите, Дюме, а аз само ще го чуя… Доста тъжно е моето щастие!

Въпреки че бе щастлива от завръщането на баща си, в този момент Модест се чувствуваше огорчена като Пиерета със счупените яйца. Бе се надявала на по-голямо богатство от това, което обяви Дюме. Станала бе амбициозна за своя поет и искаше баща й да притежава поне половината от шестте милиона, за които бе говорила във второто си писмо.

Овладяна от двойната си радост и раздразнена от малкото огорчение, причинено от относителната й бедност, Модест седна на пианото, този довереник на толкова девойки, които споделят с него яда си, желанията си, изразявайки ги с начина си на свирене.

В това време Дюме разговаряше с жена си. Докато се разхождаха под прозорците, той й бе доверил тайната на богатството им и сега я питаше за желанията и намеренията й. Госпожа Дюме, както и мъжът й, нямаше друго семейство освен семейство Миньон. Двамата съпрузи решиха да живеят в Прованс, стига граф Дьо Ла Басти да отиде в Прованс, и да оставят богатството си на едно от децата на Модест, което би имало най-голяма нужда от него.

— Слушайте как свири Модест! — им каза госпожа Миньон. — Само влюбена девойка може да изкомпозира подобна мелодия, без да е учила музика…

Къщите могат да изгорят, богатствата да изчезнат, бащите да се завърнат от пътешествие, империите да се сгромолясат, холерата да опустоши града — любовта на девойката продължава своя полет, както природата своето развитие, както тази страшна киселина, открита от химиците, която може да пробие земното кълбо, ако нищо не я абсорбира в центъра му.

Ето романса, чиято музика Модест написа, вдъхновена от състоянието, в което се намираше. Въпреки че тези станси са напечатани във втория том на изданието, споменато от Дориа, налага се да ги цитираме, тъй като, за да приспособи към тях музиката си, Модест бе нарушила цезурите с някои промени, които биха учудили почитателите на този понякога прекалено безукорен поет.

ПЕСЕН НА ДЕВОЙКАТА

Стани, сърце! Чучулига пей
И пърха горе със криле,
Недей да спиш, синчец синей
И пръска мирис благ, сърце.

Всяко цвете живо и сияйно
Е погалено от слънчеви лъчи,
И събрало в чашка роса омайна,
Се оглежда в нея с блеснали очи.

Ангел слязъл е в нощта, сърце,
Благословил с първите цветя.
И ето веч са разцъфтели те
И ярко греят в утринта.

Затова стани, чучулига пей
И пърха горе със криле.
Недей да спиш, синчец синей.

Никой веч не спи, сърце.

И понеже напредъкът на печатарството го позволява, ето и музиката на Модест, на която прелестното изпълнение придаваше очарованието, присъщо само на големите певци и непредаваемо с печатни знаци, били те йероглифни или фонетични.

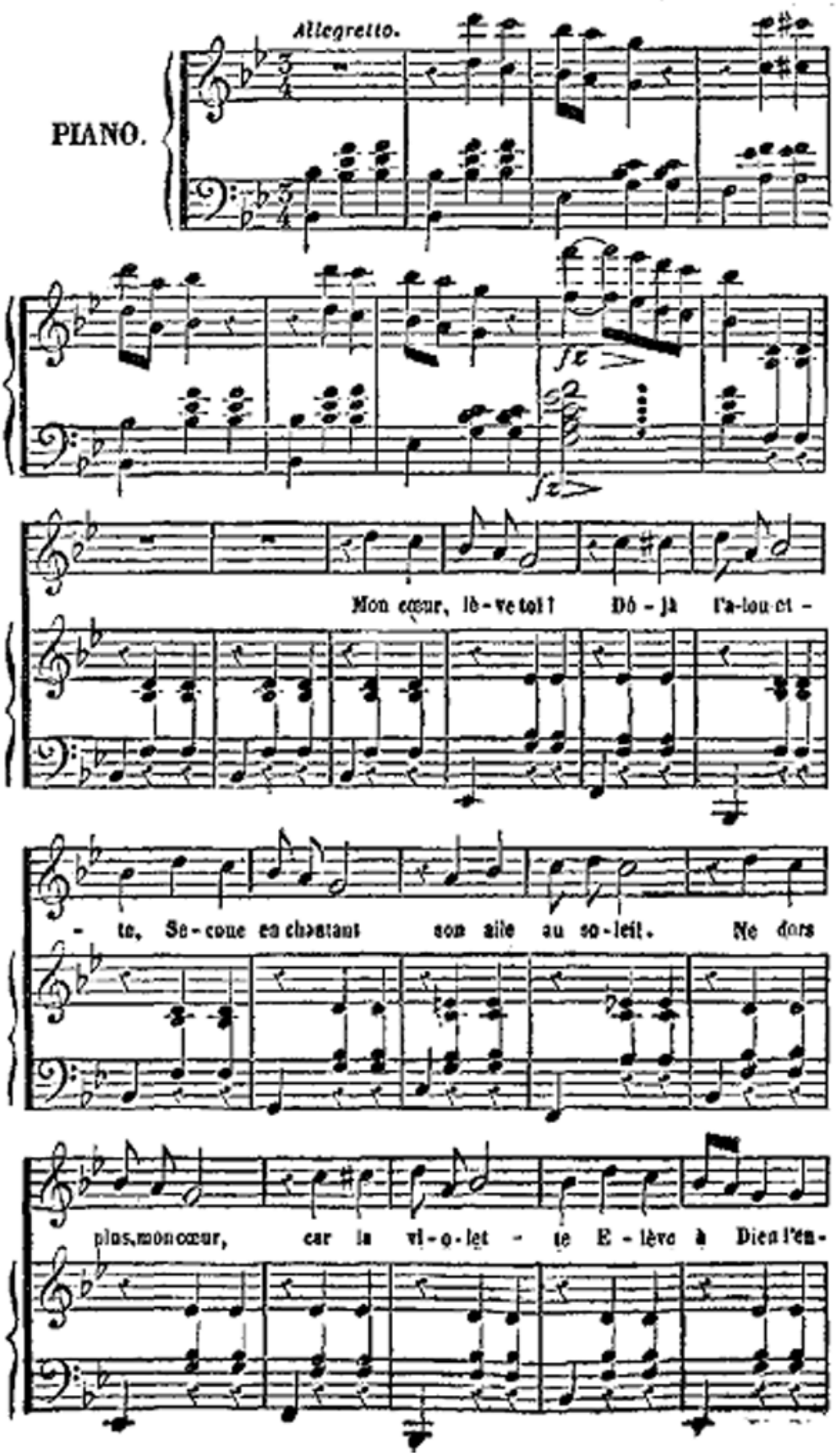
Allegretto.
PIANO.
Mon cœur, lè-ve toi! Dé-jà l'a-lou-et-
-te, Se-coue en chantant son aile au so-leil. Ne dors
plus, mon cœur, car la vi-o-let-te E-lève à Dieu l'en-

- cens de son ré - veil. Cha-que fleur vi -

- vante et bien re-po-sée, Ou-vrant tour à tour les yeux pour se

voir, A dans son ca - li - ce un peu de ro - sé - e, Per - le d'un

jour qui lui sert de mi - roir. On sent dans l'air par que

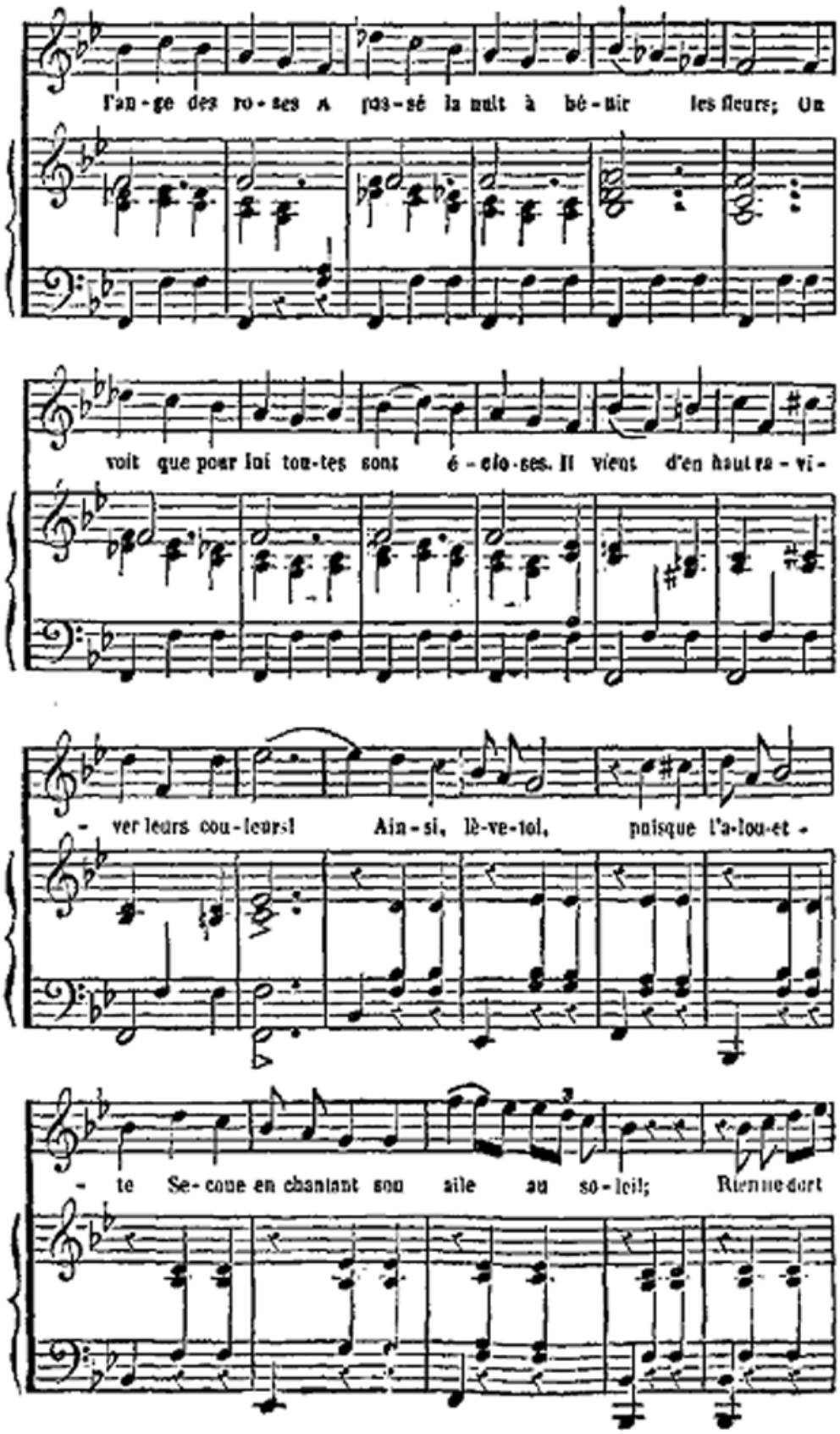
l'an-ge des ro-ses a pas-sé la nuit à bé-nir les fleurs; On
voit que pour lui tou-tes sont é-clo-ses. Il vient d'en haut ra-vi-
- ver leurs cou-leurs! Ain-si, lè-ve-toi, puisque l'a-lou-et-
- te Se-coue en chantant son aile au so-leil; Rien ne dort

plus, mon cœur, la vi - o - lette É - lève à Dieu l'en -

- cens de son ré - veil. Rien ne dort plus, mon cœur, la vi - o -

- lette É - lève à Dieu l'en - cens de son ré - veil.

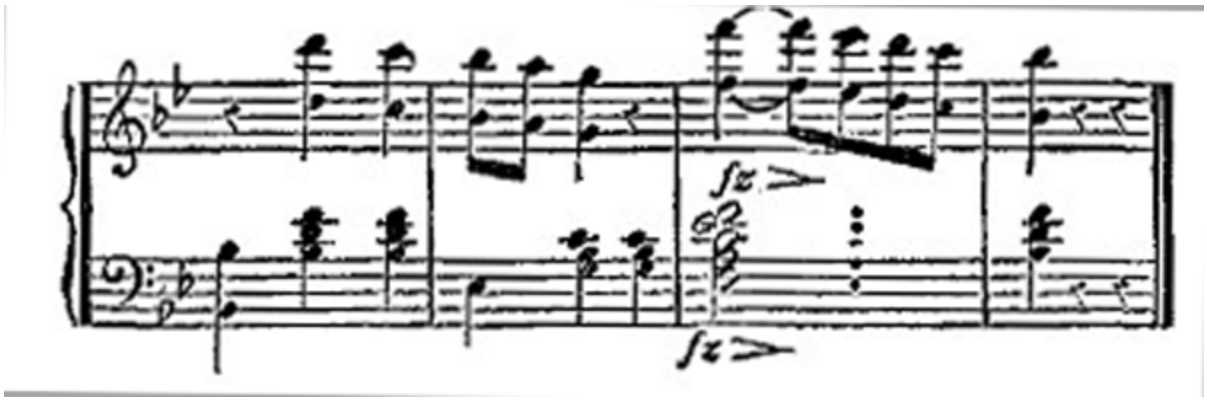

— Хубаво — каза госпожа Дюме. — Модест е музикална, това е всичко…

— Дяволът я е обладал — възкликна касиерът и потръпна от съмнението на майката, което се бе промъкнало в сърцето му.

— Влюбена е — повтори госпожа Миньон.

ТРИДЕСЕТА ГЛАВА
ФИЗИОЛОГИЯ НА ГЪРБАВИЯ

Чрез неопровержимото доказателство на тази мелодия госпожа Миньон успя да предаде на касиера убеждението си, че Модест е тайно влюбена, и да помрачи радостта му от завръщането и успехите на шефа му.

Клетият бретонец слезе в Хавър, за да продължи работата си у Гобенхайм. След това, преди да се върне за вечеря, той мина през Латурнелови, за да им довери страховете си и отново да им поиска помощ.

— Да, драги приятелю — каза Дюме, разделяйки се на вратата с нотариуса, — споделям мнението на госпожата: *тя* обича, сигурно е, останалото го знае само дяволът! Ето ме вече опозорен.

— Не се разстройвайте, Дюме — отговори дребният нотариус. — Всички ние заедно не сме по-слаби от тази малка госпожица, а и в един момент всяка влюбена девойка извършва нещо непредпазливо, което я издава. Ще си поговорим пак довечера.

Така преданите приятели на семейство Миньон отново бяха обзети от същото безпокойство, което изпитваха преди опита, сметнат от стария войник за решаващ. Безполезността на толкова усилия така раздразни Дюме, че той реши да не отива в Париж, докато не намери ключа на загадката.

Тези добри хора, за които чувствата бяха по-силни от интереса, смятаха в този момент, че ако Модест не е съвършено невинна, полковникът ще умре от мъка, като разбере, че Бетина е мъртва, а жена му сляпа. Отчаянието на бедния Дюме така порази Латурнелови, че те забравиха за раздялата с Екзюпер, когото бяха изпратили в Париж същата сутрин.

Докато вечеряха сами тримата, господин Латурнел, госпожа Латурнел и Бюча разгледаха проблема от всички страни и направиха всички възможни предположения.

— Ако Модест обича някой от Хавър, вчера тя щеше поне да трепне — каза госпожа Латурнел. — Значи, любимият ѝ е другаде.

— Тази сутрин тя се е заклела на майка си пред Дюме — каза нотариусът, — че не е разменила нито поглед, нито дума с жива душа…

— Тогава тя обича по моя начин — каза Бюча.

— И как обичаш ти, клето момче? — попита госпожа Латурнел.

— Госпожо — отвърна джуджето, — аз обичам за себе си, от голямо разстояние, колкото оттук до звездите…

— И как постигаш това, пиленце? — усмихна се госпожа Латурнел.

— Госпожо — отвърна Бюча, — това, което смятате за гърбица, е калъфът на моите крила.

— Ето къде се крие обяснението на твоя печат! — възкликна нотариусът.

Печатът на писаря представляваше една звезда, под която бе написано: Fulgens, seguar (блестяща, аз ще те последвам) — девиза на рода Шастийоне.

— Една хубавица може да бъде толкова недоверчива, колкото и най-грозната девойка — каза Бюча, сякаш говореше на себе си. — Модест има достатъчно ум и сигурно се е бояла да не я обикнат само за красотата ѝ!

Гърбавите са чудни създания, които впрочем дължат живота си на Обществото. Защото в Природата слабите и нежелани същества загиват. Изкривеният гръбначен стълб дава на тези на вид онеправдани хора един вътрешен поглед, в който се събират нервни флуиди в по-големи количества, отколкото у другите, обработват се, започват да действуват и да пръскат животворна светлина. В резултат се появяват сили, които магнетизмът понякога улавя, но които по-често се разсейват из пространствата на Духовния Свят. Опитайте се да намерите гърбав, който да не е надарен с някоя изключителна способност — било с тънко остроумие, било с крайна злоба, било с възвишена доброта. Тези същества са привилегировани, при все че самите те не го знаят. Като инструменти, които ръката на Изкуството никога няма да събуди, те живеят в себе си, както живееше Бюча, поне тогава, когато не са похабили чудесно концентрираната си енергия в борба за живот.

Така се обясняват суеверията, народните традиции, родили гномовете, страшните джуджета, грозните феи, цялата тази раса от същества-бутилки, както ги наричаше Рабле, пълни с редки еликсири и балсами.

Така че Бюча почти отгатна Модест. И в любопитството си на безнадеждно влюбен, на слуга, винаги готов да жертвува живота си, като самотните и изоставени войници, които викаха в руските снегове: „Да живее императорът!“, той реши да открие сам тайната й.

Когато господарите му тръгнаха към Колибата, той ги последва с дълбоко загрижен вид, тъй като трябваше да скрие от всички тези внимателни очи и наострени уши клопката, в която смяташе да хване девойката. Това щеше да бъде поглед, уловен от него, трепване, което той щеше да изненада, както хирургът слага ръка точно върху скритата болка.

Тази вечер Гобенхайм не дойде и Бюча игра с господин Дюме срещу господин и госпожа Латурнел.

Когато към девет часа Модест отиде да приготви леглото на майка си, госпожа Миньон и приятелите й си поговориха открито. Само нещастният писар, смазан от убеждението, което бе обзело и него, изглеждаше толкова чужд на разговора, колкото Гобенхайм предния ден.

— Хей, Бюча, какво ти е? — възкликна учудено госпожа Латурнел. — Човек би казал, че си загубил всичките си роднини…

Сълзи се появиха в очите на детето, чийто баща — шведски моряк, го бе изоставил, а майка му бе умряла от скръб в болницата.

— Само вас имам на този свят — отговори той развълнувано — и вашето съчувствие ми е твърде свято. Никога няма да го загубя, тъй като никога няма да злоупотребя с добрината ви.

Този отговор раздвижи една чувствителна струна в душите на присъствуващите, струната на нежността.

— Ние всички ви обичаме, господин Бюча — каза госпожа Миньон с развълнуван глас.

— Притежавам шестстотин хиляди франка! — каза добрият Дюме. — Ти ще бъдеш нотариус в Хавър след Латурнел.

Американката пък бе стиснала ръката на бедния гърбушко.

— Притежавате шестстотин хиляди франка ли? — възкликна Латурнел, който се бе вторачил в Дюме. — И оставяте дамите да

живеят тук! И Модест няма хубав кон! И не взима уроци по музика, по рисуване, по…

— Хайде сега! — каза американката. — Притежава ги само от няколко часа!

— Шт! — каза госпожа Миньон.

Посред тези възклицания господарката на Бюча го гледаше, заела царствена поза.

— Дете мое — каза тя, — знам, че си обграден с много обич и не помислих за смисъла на израза, който употребих. Но ти трябва да си ми признателен за тази грешка, защото благодарение на нея видя какви приятели си спечелил с прекрасните си качества.

— Значи, имате новини от господин Миньон? — попита нотариусът.

— Връща се — каза госпожа Миньон. — Но да запазим това в тайна… Щом мъжът ми узнае, че Бюча е бил с нас, че ни е засвидетелствувал най-живо и безкористно приятелство тогава, когато всички ни бяха обърнали гръб, той няма да ви остави сам да се грижите за него, Дюме. Така че, приятелю — каза тя, опитвайки се да обърне лицето си към Бюча, — можете още отсега да се уговорите с Латурнел…

— Но той е достатъчно възрастен, вече е на двадесет и пет години и половина — каза Латурнел. — А пък аз ще изпълня само дълга си, момчето ми, като ти улесня достъпа до кантората.

Лицето на Бюча, който целуваше ръката на госпожа Миньон и я обливаше със сълзи, бе мокро, когато Модест отвори вратата на гостната.

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА
МОДЕСТ СЕ ХВАЩА В КЛОПКАТА

— Кой натъжи тайнственото ми джудже? — попита тя.

— Госпожице Модест, нима ние, децата на Нещастието, плачем от мъка? Току-що тези, които смятах за свои роднини, показаха към мен толкова обич, колкото и аз питая към тях. Ще бъда нотариус, може би ще забогатея. Може би бедният Бюча ще стане един ден богатият Бюча. Вие дори не си представяте колко дързост има в това недоносче! — възкликна той.

Гърбавият силно се удари с юмрук в хлътналите гърди и застана до камината, след като хвърли на Модест поглед, който се процеди като светлинен лъч между големите му стиснати клепачи. Защото той забеляза в тази непредвидена сцена възможност да изпита сърцето на кралицата си.

За момент Дюме помисли, че писарят се е осмелил да насочи мислите си към Модест и бързо се спогледа с приятелите си, които отправиха към гърбушкото ужасени и любопитни погледи.

— И аз си имам мечти! — подзе Бюча, без да изпуска от очи Модест.

Девойката сведе клепачи с движение, което за писаря беше истинско разкритие.

— Вие обичате романите, затова позволете ми, понеже съм много радостен, да споделя с вас тайната си, а вие ще ми кажете дали е възможно романът, който съм измислил, да свърши добре. Защото в противен случай защо ми е богатство? За мен златото е щастие повече, отколкото за всеки друг. Защото за мен щастието се състои в това да обогатиш любимото същество! Вие знаете толкова неща, госпожице, кажете ми, може ли човек да бъде обикнат независимо дали е красив или грозен, само за душата си?

Модест вдигна очи към Бюча. Това бе ужасен въпрос, защото в този момент Модест споделяше подозренията на Дюме.

— Щом забогатея, ще потърся някоя хубава бедна девойка, изоставена като мен, изстрадала, нещастна, ще й пиша, ще я утеша, ще бъда добрият й гений. Тя ще прочете всичко в сърцето ми, в душата ми и ще получи едновременно две богатства — и моето злато, което деликатно ще й предложа, и моята мисъл, надарена с всички красоти, които случаят е отказал на гротескната ми външност! Ще остана скрит като причината, която търсят учените. Може би Бог съвсем не е красив? Разбира се, това дете ще изпита любопитство и ще поиска да ме види. Но аз ще й пиша, че съм чудовищно грозен, ще й опиша уродливостта си…

Тук Модест втренчено погледна Бюча. Нямаше да бъде по-красноречива, ако му бе казала: „Какво знаете вие за моята любов?“

— Ако само имам късмета да ме обикнат заради поезията на сърцето ми! Ако някой ден тази жена сметне, че съм само малко обезобразен, признайте, че ще бъда по-щастлив от най-големия красавец, от гениалния мъж, обичан от някое небесно създание като вас…

Червенината, която покри лицето на Модест, разкри на гърбавия почти цялата тайна на девойката.

— Е, добре! Да дадеш богатство на човека, когото обичаш, и да му се харесаш с ума си, а не с външността си, дали това е начинът да бъдеш обикнат? Ето мечтата на бедния гърбушко, вчерашната му мечта. Защото днес майка ви ми даде ключа към бъдещото ми съкровище, като ми обеща да ми помогне да купя кантора. Но преди да стана втори Гобенхайм, трябва да знам дали това ужасно преображение е полезно. Как смятате вие, госпожице?

Изненадената Модест не забеляза, че Бюча се обръща към нея. Клопката на влюбения бе по-добре поставена от клопката на войника. Смаяната девойка остана без глас.

— Клетият Бюча! — тихо каза госпожа Латурнел на мъжа си. — Да не е полудял?

— Вие искате да изживеете приказката за Хубавицата и звера — отговори най-сетне Модест. — Но забравяте, че Зверът се превръща в очарователен принц.

— Мислите ли? — каза джуджето. — Винаги съм си представял, че това превръщане символизира явлението, при което душата става видима и засенчва външността със сияйната си светлина. Ако не ме

обикнат, ще остана скрит, много просто! На вас и на вашите близки, госпожо — каза той на господарката си, — ще служи не едно джудже, а един живот и едно богатство.

Бюча седна на мястото си, преструвайки се на напълно спокоен, и каза на тримата играчи:

— Кой дава?

Но в себе си той си каза с болка: „Тя иска да я обичат за самата нея, тя си пише с някое мнимо величие, докъде ли са стигнали в отношенията си?“

— Мила мамо, вече е десет без петнадесет — каза Модест на майка си.

Госпожа Миньон се сбогува с приятелите си и отиде да си легне.

Тези, които искат да обичат тайно, могат спокойно да се оставят да ги шпионират пиренейски овчарки, майки, дюмеовци, латурнеловци — все още нищо не ги заплашва. Но когато ги шпионира влюбен? Тогава диамантът се бори с диаманта, огънят с огъня, умът с ума, равенството е съвършено и двете му страни се проникват взаимно.

ТРИДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА
БЮЧА Е ЩАСТЛИВ

В неделя сутринта Бюча изпревари господарката си, която както винаги идваше да вземе Модест, за да я заведе на черква, и се заразхожда пред Колибата в очакване на пощенския раздавач.

— Носите ли днес писмо за госпожица Модест? — попита той скромния служител, като го видя да се приближава.

— Не, господине…

— От известно време създаваме доста работа на властите! — възкликна писарят.

— О, да, наистина — отговори раздавачът.

Модест видя и чу този малък разговор от стаята си, откъдето винаги по това време дебнеше раздавача, скрита зад капаците. Тя слезе, отиде в градинката и извика с променен глас:

— Господин Бюча?

— Ето ме, госпожице! — каза гърбавият и се приближи до вратичката, която Модест отвори сама.

— Да не би да смятате, че между правата, които ви дава привързаността на една жена, фигурира позорното шпиониране, което вършите? — попита девойката, опитвайки се да срази роба си с поглед и държане на кралица.

— Да, госпожице! — отговори той гордо. — О, никога не съм мислил — продължи той тихо, — че един червей може да окаже услуга на една звезда! Но така излиза. Да не би да искате да разкрият вашата тайна майка ви, господин Дюме или госпожа Латурнел, а не едно същество, почти низвергнато от живота, което ви се отдава като цветята, които откъсвате, за да ги погледнете за един момент? Всички знаят, че обичате. Само аз зная обаче как обичате. Вземете ме със себе си, както бихте взели едно бдително куче. Ще ви се подчинявам, ще ви пазя, никога няма да лая и никак няма да ви осъждам. Искам само да ме оставите да ви бъда полезен. Баща ви достави на вашата менажерия

един Дюме, вие пък си вземете един Бюча и ще видите какво ще стане! Един нещастен Бюча не иска нищо, дори кокал.

— Добре, ще ви изпитам — каза Модест, която искаше да се отърве от този толкова остроумен пазач. — Веднага идете в Гравил в Хавър и обиколете хотелите, за да проверите дали не е пристигнал от Англия господин Артюр…

— Вижте, госпожице — каза почтително Бюча, прекъсвайки Модест. — Ще отида просто да се поразходя край морето и това ще е достатъчно. Вие не искате да дойда днес в черквата. Това е всичко.

Модест смаяно погледна джуджето.

— Чуйте, госпожице! Вие съвсем не сте отекли, въпреки че сте си сложили компрес и сте си увили бузите с шал. Поставили сте си двойна воалетка на шапката, за да виждате, без да ви виждат.

— Откъде такава прозорливост? — възкликна Модест, изчервявайки се.

— Госпожице, вие нямате и корсет! Един оток не ви задължава да си криете тялото под няколко поли, ръцете под стари ръкавици и хубавите крачка в ужасни ботинки, да се облечете зле, да…

— Достатъчно! — каза тя. — Как мога да бъда сигурна, че ще ми се подчините?

— Господарят ми трябва да отиде до Сент-Адрес, а не му се ходи. Но тъй като е наистина добър човек, не пожела да ме лиши от неделята ми. Та ще му предложа аз да отида вместо него…

— Вървете и ще ви имам доверие…

— Сигурна ли сте, че нямате нужда от мен в Хавър?

— Да. Погледнете, тайнствено джудже — каза тя и му показа безоблачното небе. — Виждате ли следата, оставена от птицата, която прелетя преди малко? Моите действия са чисти като въздуха и също не оставят следи. Успокойте Дюме, успокойте Латурнел, успокойте майка ми и знайте, че преди да се завърне баща ми, тази ръка — и тя му показа хубавата си изящна ръка с извити пръсти, през които проникваше светлина — няма да бъде дадена, че няма да бъде дори целуната от това, което наричат любовник.

— Защо тогава не искате да дойда днес в черквата?

— Вие ме разпитвате след това, което ви казах, и след като ви направих честта да ви помоля нещо?

Бюча се сбогува, без да отговори, и се затича към шефа си, очарован от постъпването си на служба при тайната си господарка.

След един час господин и госпожа Латурнел дойдоха да вземат Модест, която се оплака от ужасен зъбобол.

— Нямах смелост да се облека — каза тя.

— Не идвайте тогава — каза добрата жена на нотариуса.

— А, не, искам да се помоля за щастливото завръщане на баща си — отговори Модест — и си помислих, че ако се увия хубаво, от излизането ще ми стане по-добре, а не по-зле.

И госпожица Модест тръгна заедно с госпожа Латурнел, като отказа да я хване под ръка. Страхуваше се, че компаньонката й ще я разпитва, ако забележи трепета, който я бе обзел при мисълта, че скоро ще види своя велик поет. Един-единствен поглед, първият, сигурно щеше да реши съдбата й.

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА
ПОРТРЕТ В ЦЯЛ РЪСТ НА ГОСПОДИН ДЬО ЛА БРИЕР

Има ли в живота на човек по-сладостен час от часа на първата среща? Възраждат ли се някога скритите в дъното на сърцето усещания, които тогава разцъфват? Изпитва ли човек отново безименните удоволствия, от които е вкусил, докато си е търсил като Ернест дьо Ла Бриер най-острия бръснач, най-хубавата риза, най-безупречната яка, най-изисканите дрехи? Мъжът обожествява нещата, свързани с този върховен час. Съчинява си тайни стихове, не по-лоши от тези, които си съчинява жената. В деня, когато те станат явни, всичко вече е отлетяло! Защото тези неща са като дивите плодове с техния стипчив и сладък аромат, загубени в дън горите и цъфтящи единствено за радост на слънцето. Или, както казва Каналис в „Песента на девойката“, за радост на самото растение, на което ангелът на цветята е позволил да се огледа.

Всичко това ни напомня, че като много други бедни същества, за които животът започва с труд и безпаричие, скромният Ла Бриер още никому не бе вдъхвал любов.

Пристигнал предишната вечер, той си бе легнал веднага, като някоя кокетка, за да изтрие умората от пътя. На сутринта се бе изкъпал и се бе облякъл така, че да подчертае качествата си. Може би тук му е мястото да го обрисуваме в цял ръст ако не за друго, то поне за да оправдаем последното писмо, което щеше да напише Модест.

Ернест произхожда от добро тулузко семейство в далечна родствена връзка с министъра, който го бе взел под свое покровителство. Видът му е напълно_ ком ил фо_ и говори за възпитание, получено още в люлката. Навикът да работи го е направил сериозен човек, но не и важен педант. Има среден ръст, фино и нежно лице с топъл, макар и безцветен тен, подчертан от малки мустачки, засукани а ла Мазарини. Без това удостоверение за мъжественост той

прекалено би приличал на предрешена девойка, толкова миловидни са устните му и овалът на лицето му, толкова женствени са прозрачнобелите му и прекалено добре подредени зъби. Прибавете и говора му, приятен като чертите на лицето, като сините очи с големи ориенталски клепачи, и ще разберете отлично защо министърът бе нарекъл младия си личен секретар госпожица Ла Бриер, Широкото чисто чело, обградено от буйни черни коси, изглежда мечтателно и подхожда на меланхоличния израз на лицето. Въпреки елегантната си линия изпъкналите надочни дъги засенчват погледа и засилват впечатлението за меланхоличност чрез тази, така да се каже, физическа тъга, която лъха от очи с ниско спуснати клепачи. Вътрешната несигурност, която предаваме с думата скромност, е присъща и на чертите на лицето му, и на самия човек.

Може би цялостният му образ ще стане по-ясен, ако кажем, че логиката на рисунъка би изисквала по-удължен овал, по-голямо разстояние между рязко свършващата брадичка и твърде ниското чело. В сегашния си вид лицето изглежда малко сплескано. Трудът бе вече издълбал една бразда между веждите — твърде дебели и сближени като у ревнивците. При все че тогава Ла Бриер беше слаб, по темперамент той е от тези хора, които се оформят късно и към тридесетгодишна възраст внезапно напълняват.

Хората, които познават френската история, биха оприличили този млад човек на странния крал Луи XIII, неизвестно защо меланхоличен и скромен, блед под короната си, влюбен в умората на лова и ненавиждащ труда, стеснителен, дори почтителен с любовницата си и така безразличен към приятеля си, че позволи да му отсекат главата. Единствено угризението, че е отмъстил на майка си за баща си, може да обясни всичко това: кралят беше или католически вариант на Хамлет, или неизлечимо болен. Но червеят гризач, който караше Луи XIII да побледнява и изсмукваше силите му, бе у Ернест обикновена неувереност в себе си, стеснителността на мъжа, комуто никоя жена не е казала: „Колко те обичам!“, и главно безполезната преданост.

След като в падането на едно министерство бе чул погребалния звън на една монархия, бедният момък намери в лицето на Каналис скала, прикрита под изящен мъх. Той си търсеше повелител, когото да обича. И именно това безпокойство на пудел, загубил стопанина си, му

придаваше израза на краля, който намери каквото търсеше. Това прибулено изражение, тези чувства, страдалческият вид правеха лицето му много по-хубаво, отколкото си мислеше референтът, доста раздразнен от това, че жените го причисляват към типа на Печалните красавци — тип, излязъл от мода в епоха, когато всеки искаше тръбите да свирят само в негова чест.

Така че мнителният Ернест разчиташе в случая на блясъка на модните си дрехи. За тази среща, при която всичко зависеше от първото впечатление, той си сложи черен панталон и грижливо лъснати обувки, жилетка с бледожълтия цвят на сярата, под която се виждаше извънредно изискана риза с опалови копчета, черна връзка, къс син редингот, плътно прилепнал към гърба и талията и украсен с розетката на Почетния легион. Носеше хубави ръкавици от шевро с цвят на флорентински бронз и държеше в лявата си ръка — с маниер, напомнящ доста маниерите на Луи XIV — бастунче и шапка, което му позволяваше да покаже, както впрочем го изискваше и мястото, изкусно подредената си фризура с кадифени отблясъци.

Застанал в преддверието от самото начало на службата, той огледа черквата, като спираше погледа си на всеки християнин и по-специално на всяка християнка, която потапяше пръстите си в светената вода.

Когато Модест пристигна, един вътрешен глас й каза: „Ето го!“ Рединготът и стойката бяха подчертано парижки; розетката, ръкавиците, бастунчето, уханието на косите, всичко това не беше хавърско. Така че, когато Ернест се обърна, за да разгледа високата и горда жена на нотариуса, дребния нотариус и Модест, която, според израза, употребяван от жените, бе заприличала на *дунда*, въпреки че бе подготвена, бедната девойка се почувствува зашеметена при вида на това поетично лице, озарено от проникващата през вратата светлина. Не можеше да се е излъгала: малка бяла роза скриваше розетката.

Дали Ернест нямаше да познае своята непозната, накипрена със стара шапка под двойна воалетка? Модест толкова се уплаши от шестото чувство на любовта, че започна да ходи като стара баба.

— Жено — каза дребният Латурнел, отивайки към мястото си, — този господин не е от Хавър.

— Толкова чужденци идват — отговори жена му.

— Само че чужденците — каза нотариусът — никога не идват да гледат черквата ни, която няма и два века.

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
ТРУДНО Е ДА СЕ СКРИЕ ЛЮБОВТА

Докато трая месата, Ернест стоя до вратата, без да открие между жените някоя, която да отговаря на надеждите му.

Модест успя да се овладее едва към края на службата. Само тя си знаеше каква радост изпита. Най-после чу по плочите мъжки стъпки. Така можеше да ходи само светски човек. Месата бе свършила и Ернест обикаляше черквата, като подлагаше на вещ и проникновен анализ няколкото останали любители на църковните обреди.

Той забеляза, че молитвеникът в ръцете на воалираната дама, покрай която минаваше, силно трепери. И тъй като тя бе единствената със закрито лице, у него се появиха подозрения, потвърдени от облеклото на Модест, което той изучи с вниманието на любопитен влюбен. Когато госпожа Латурнел напусна черквата, той излезе и я последва на почетно разстояние. Видя я да влиза заедно с Модест в дома на улица „Роаял“, където госпожица Миньон обикновено изчакваше вечернята.

След като измери с поглед украсената с табели къща, Ернест се осведоми за името на нотариуса от един минувач, който назова почти с гордост господин Латурнел, пръв нотариус на Хавър. Когато Ернест продължи по улица „Роаял“, опитвайки се да надникне във вътрешността на къщата, Модест забеляза своя любим, каза, че й е много зле, и не отиде на вечерня, а госпожа Латурнел остана при нея.

Така че нещастният Ернест трябваше да се задоволи само с разходката. Той не посмя да се мае повече из Енгувил. Реши, че е въпрос на чест да се подчини и се завърна в Париж, като междувременно, докато чакаше да тръгне пощенската кола, написа писмо, което Франсоаз Коше щеше да получи на другия ден с марка от Хавър.

Всяка неделя след вечерната служба господин и госпожа Латурнел изпращаха Модест и вечеряха в Колибата. Щом младата

болна се почувствува по-добре, те се изкачиха в Енгувил, придружени от Бюча.

Щастливата Модест се облече в прелестни дрехи. Като слезе за вечеря, тя беше вече забравила сутрешния маскарад и мнимия си оток и си тананикаше:

Недей да спиш, синчец синей,
никой веч не спи, сърце.

При вида на Модест Бюча изтръпна, толкова променена му се стори тя. Крилата на любовта сякаш бяха прикрепени към раменете й, приличаше на силфида и бузите й бяха покрити с божествената руменина на радостта.

— От кого са думите, по които си съчинила такава хубава песен? — попита госпожа Миньон.

— От Каналис, мамо — отговори Модест и моментално стана аленочервена от шията до челото.

— Каналис ли? — възкликна джуджето, на което гласът на Модест и червенината й разкриха единствената част от тайната, която още не знаеше. — Нима този велик поет пише романси?

— Това са обикновени станси, към които се осмелих да нагодя стари германски мелодии — каза тя.

— Ами — каза госпожа Миньон. — Музиката е написана от теб, дъще!

Модест усети, че пламва още повече, и излезе, отвеждайки Бюча в градинката.

— Можете да ми направите голяма услуга — каза тя тихо. — Дюме крие от майка ми и от мен с колко пари се връща баща ми. Бих искала да знам как стоят нещата. Навремето Дюме изпрати на татко около петстотин хиляди франка, нали? Баща ми не е човек, който ще отсъствува четири години единствено за да удвои капиталите си. Освен това той се завръща на собствен кораб и само частта, която заделя за Дюме, възлиза на почти шестстотин хиляди франка.

— Няма нужда да питам Дюме — каза Бюча. — Както знаете, преди да замине, господин баща ви бе загубил четири милиона, които сигурно си е възвърнал. Той вероятно е дал на Дюме десет процента от

печалбата си. Като се има предвид сумата, която достойният бретонец признава, че е получил, моят шеф и аз смятаме, че богатството на полковника е към шест-седем милиона…

— Ах, татенце! — каза Модест, като скръсти ръце на гърдите си и вдигна поглед към небето. — Значи, ти два пъти си ми дал живот!

— О, госпожице — каза Бюча, — вие сте влюбена в поет! Човек от този тип прилича малко или повече на Нарцис! Дали ще съумее да ви обича? Хората, чиято работа е да подреждат думи, могат да бъдат много скучни. Поетът, госпожице, не е поезията, както семето не е цветът.

— Бюча, никога не съм виждала по-красив мъж!

— Красотата, госпожице, е було, което често прикрива доста недостатъци…

— Той има най-ангелското сърце на света…

— Дай боже да не грешите — каза джуджето и молитвено скръсти ръце — и бъдете щастлива! В лицето на Жан Бюча този човек ще има, както и вие, верен слуга. В такъв случай няма да стана нотариус, а ще уча, ще се посветя на науката…

— Защо?

— За да отгледам децата ви, госпожице, ако ми позволите да им стана възпитател… Ако само бихте приели един съвет! Нека направим така: аз ще проникна в живота и в нравите на този човек, ще открия дали е добър, дали е зъл, дали е кротък, дали ще ви уважава, както заслужавате, дали е способен да обича всеотдайно, да ви предпочита пред всичко друго, дори пред таланта си…

— Какво значение има това, след като аз го обичам? — каза тя наивно.

— А, вярно — възкликна гърбавият.

В този момент госпожа Миньон казваше на приятелите си:

— Тази сутрин дъщеря ми е видяла този, когото обича!

— Това трябва да е жълтата жилетка, която така ме заинтригува, Латурнел — извика жената на нотариуса. — Този младеж имаше хубава бяла розичка на петлицата…

— Аха — каза майката, — знак за разпознаване.

— Носеше също розетката на Почетния легион — продължи жената на нотариуса. — Очарователен човек! Но ние се лъжем!

Модест дори не повдигна воалетката си. Беше надянала едни бедняшки дрехи и…

— И — каза нотариусът — се правеше на болна, а сега си свали забрадката и е свежа като майска роза.

— Нищо не разбирам! — възкликна Дюме.

— Уви! Всичко е ясно като бял ден — каза нотариусът.

— Дете мое — каза госпожа Миньон на Модест, която влезе в гостната, последвана от Бюча, — не видя ли сутринта в черквата един добре облечен млад човек, с бяла роза на петлицата и с розетката на…

— Аз го видях — каза бързо Бюча, като забеляза с какво внимание следяха всички дали Модест ще се улови в клопката. — Това е Грендо, прочутият архитект, с когото преговаря градът ни по повод на реставрирането на черквата. Дошъл е от Париж. Сутринта, като заминавах за Сент-Адрес, го видях да разглежда сградата отвън.

— А, архитект, значи, а пък аз се чудех кой е — каза Модест, на която джуджето бе дало възможност да се съвземе.

Дюме изгледа Бюча накриво. Предупредената Модест имаше непроницаемо изражение. Мнителността на Дюме бе здравата раздразнена и той реши да отиде на другия ден до кметството, за да провери дали наистина очакваният архитект се беше появил в Хавър. От своя страна обезпокоеният за съдбата на Модест Бюча си обеща да замине за Париж и да проучи Каналис.

След това дойде Гобенхайм да играе вист и с присъствието си потисна всички напиращи чувства.

Модест очакваше с нетърпение да си легне майка й: тя искаше да пише, а тя пишеше винаги през нощта. Ето писмото, което й продиктува любовта и което написа, когато реши, че всички спят.

ТРИДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА
ПИСМО, КАКВОТО ВСЕКИ БИ ИСКАЛ ДА ПОЛУЧИ

До господин Дьо Каналис

„Любими приятелю! Каква жестока измама са портретите Ви, които търговците на графики излагат по витрините си! А на мен, представете си, тази ужасна литография ми бе напълно достатъчна! Направо ми е неудобно, че обичам тъй красив мъж. Не мисля парижанките за толкова глупави, та да не видят до една, че Вие сте олицетворение на мечтите им. Вие изоставен! Вие без любов!

Не вярвам нито дума от всичко, което ми писахте за невзрачния си, изпълнен с труд живот, за предаността си към някакъв напразно търсен до днес идол. Твърде много са Ви обичали, господине. Челото Ви, бледо и сладостно като цвят на магнолия, е достатъчно красноречиво и знам, че ще бъда нещастна. Какво съм аз сега?

Защо ме съживихте? Един миг ми стигаше, за да почувствувам, че тежката обвивка се свлича от мен! Душата ми счупи кристала, в който бе пленена, и потече във вените ми! Нещата изведнъж излязоха от студеното си мълчание. Всичко в природата ми проговори. Старата черква ми се стори обляна в светлина. Сводовете й, покрити със злато и азур като в италианските катедрали, заблестяха над главата ми. Мелодиите, които ангелите пеят на мъчениците, за да ги накарат да забравят страданията, се сляха с песента на органа! Ужасните хавърски павета ми заприличаха на път, обсипан с цветя. Разпознах в морето стара приятелка, чийто пълен с обич език не ми беше

достатъчно познат. Ясно видях, че розите в градината и в оранжерията ме обожават отдавна и тихо ми казват да обичам, защото всички се усмихнаха, като се върнах от черква. Чух камбанките на цветята да шепнат Вашето име «Мелхиор», прочетох го написано върху облаците!

Да, ето че оживях благодарение на теб, поете, по-красив от студения и изкуствен лорд Байрон, чието лице е неприветливо като английския климат. Един-единствен поглед на ориенталските ти очи бе достатъчен, за да пониже черния ми воал, да прелее кръвта ти в сърцето ми, да ме обгори от глава до пети! Когато майките ни дават живот, ние съвсем не се усещаме така. Ударът, който ще получиш ти, ще ме засегне в същия миг. От този момент аз съществувам само чрез теб. Знам за какво служи божествената хармония на музиката — тя е била изнамерена от ангелите, за да изразява любовта.

Да си гениален и да си красив, Мелхиоре мой, това е твърде много! Мъжът би трябвало да избере между двете още като се ражда. А като си помисля и за чудесата от нежност и обич, които ми засвидетелствувате от един месец насам, питам се дали не сънувам! Не, Вие сигурно криете от мен някоя тайна: коя жена би Ви отстъпила на друга, без да умре? Ревността проникна в сърцето ми заедно с една любов, която ми се струваше невъзможна! Нима можех да си представя подобен пожар! Каква невъобразима и нова приумица! Сега бих искала да си грозен.

На какви само лудости не се отдадох, като се прибрах! Всички жълти гергини ми напомняха хубавата Ви жилетка, всички бели рози ми бяха приятелки и ги поздравих с поглед, който Ви принадлежи, както и самата аз! Цвета на ръкавиците, плътно прилепнали към ръцете на благородника, всичко, даже шума от стъпките Ви по плочите, всичко си спомням с такава яснота, че след шестдесет години дори ще виждам и най-малките подробности на този празник, особения цвят на въздуха, слънчевите отблясъци по една колона, ще чувам молитвата,

която Вие прекъснахте, ще вдишвам тамяна на олтара и ще ми се струва, че усещам над главите ни ръцете на свещеника, който при последната си благословия ни благослови и нас, когато ти мина покрай мен! Добрият абат Марселен всъщност вече ни ожени! Свръхчовешкото удоволствие от тези неочаквани чувства може да се сравни само с радостта, която изпитвам, като Ви разказвам за тях, като препращам цялото свое щастие на този, който го изля в душата ми с щедростта на Слънцето. Няма да има вече воалетки, любими! Елате! Върнете се бързо. С удоволствие снемам маската си.

Вероятно сте чували за хавърската къща Миньон? След едно непоправимо нещастие аз съм единствената й наследница. Не ме презирайте, Вие, който сте потомък на овернски рицар! Гербът на рода Миньон дьо Ла Басти няма да опозори герба на рода Каналис. *Гербът ни е червен, разделен е на четири части, във всяка част има по един жълт патриаршески кръст. Опасан е от черна лента, украсена с четири жълти кръга. Вместо корона има кардиналска шапка, а вместо щитодържатели — кардиналски пискюли.* Скъпи, ще бъда вярна на девиза ни: Una fides, unus Dominus — една вяра, един господар.

Може би, приятелю, след всичко, което направих и което Ви признавам сега, името ми ще Ви се стори абсурдно. Казвам се Модест[1]. Така че не съм Ви лъгала, като се подписвах О. д’Ест-М. Не съм Ви мамила и по отношение на богатството си. Смятам, че то достига цифрата, която Ви направи толкова добродетелен. И понеже знам, че за Вас богатството е без значение, говоря Ви за него съвсем спокойно.

Нека все пак Ви кажа колко съм щастлива, че ще мога да дам на щастието ни свободата на действие, която осигурява богатството, че когато ни се прище да видим някоя страна, ще можем да си кажем: «Тръгваме!», ще полетим в хубава карета, седнали един до друг, без да мислим за пари; колко съм щастлива, че ще Ви дам правото да кажете на краля: «Имам богатството, което искате от

перовете си!» В този смисъл Модест Миньон ще Ви бъде полезна за нещо и златото й ще има най-благородно предназначение.

Що се отнася до мен самата, Вие веднъж ме видяхте на прозореца ми по домашни дрехи. Да, русокосата дъщеря на русокосата Ева е Вашата непозната. Но колко малко прилича днешната Модест на тогавашната! Едната беше в саван, а на другата (казах ли Ви го вече?) Вие вдъхнахте живот. Чистата и позволена любов, любовта, за която ще получа разрешение от баща си, завърнал се най-после от пътешествие, и то богат, ме повдигна с детската си, но могъща ръка от гроба, в който спях! Вие ме разбудихте, както слънцето разбужда цветята. Погледът на Вашата любима не е вече погледът на малката дръзка Модест, о, не, той е смутен, той вижда щастието и се крие под целомъдрено сведени клепачи.

Страхувам се, че не заслужавам съдбата си! Кралят се показа в цялата си слава, господарят ми има вече само една поданичка и тя го моли да й прости свободата, която си е позволила, така както моли играчът с подправени зарове, след като е обрал рицаря Грамон.

Ще бъда твоята Миньон, скъпи поете, но една Миньон по-щастлива от Гьотевата, защото ти ще ме оставиш в моята родина — сърцето ти, нали?

Сега когато изразявам това пожелание на годеница, един славей в парка на Вилкен ми отговаря вместо теб. О, кажи ми бързо, че славеят не лъже с чистата си, ясна, съвършена песен, която като Благовещение изпълва душата ми с радост и любов!

Баща ми идва от Марсилия и ще мине през Париж. Същата Монжено, с която поддържа връзка, знае адреса му. Идете да го видите, обични ми Мелхиор, кажете му, че ме обичате, и не се опитвайте да му обяснявате колко много Ви обичам аз, нека това бъде тайна между нас и Бог!

А аз, скъпи, ще кажа всичко на майка си. Дъщерята на Валенрод-Тущал-Бартенщилд ще одобри любовта ни и ще ме покрие с милувки, ще бъде щастлива, като научи за

нашата поема — толкова тайна, романтична, човешка и божествена едновременно! Имате признанието на дъщерята, получете и съгласието на граф Дьо Ла Басти, бащата на

Вашата Модест

П.П. В никакъв случай не идвайте в Хавър, преди да сте получили това съгласие. Ако ме обичате, ще го намерите, когато минава през Париж.“

— Какво правите по това време, госпожице Модест? — попита Дюме.

— Пиша писмо на баща си — отговори тя на стария войник. — Нали ми казахте, че заминавате утре?

Дюме не намери какво да отговори и отиде да си легне, а Модест започна да пише дълго писмо на баща си.

На другия ден, уплашена от хавърския печат, Франсоаз Коше дойде в Колибата да връчи на младата си господарка следващото писмо и да отнесе онова, което бе налисала Модест.

До госпожица О. д’Ест-М.

„Сърцето ми подсказа, че Вие бяхте грижливо забулената и предрешена жена между господин и госпожа Латурнел, които имат само едно дете, и то син.

О, обична моя, не можете да си представите каква ще бъде радостта ми, ако сте от скромен произход, без блясък, без благородна кръв, без богатство дори!

Сега вече би трябвало да ме познавате, защо не ми кажете истината? Аз съм поет само чрез любовта, чрез сърцето, чрез Вас. Каква огромна обич ми е необходима, за да си наложа да остана тук, в този нормандски хотел и да не се изкача до Енгувил, който виждам от прозореца! Ще ме обичате ли, колкото аз Ви обичам? Да си отида от Хавър в Париж, без да съм сигурен в това, не означава ли да бъда

наказан, задето обичам, сякаш съм извършил престъпление? Подчиних се сляпо.

Дано по-бързо получа писмо, защото не само Вие бяхте тайнствена, на тайната аз Ви отговорих с тайна и трябва най-после да снема маската на инкогнитото, да Ви кажа що за поет съм и да отхвърля славата, която ми приписвате.“

Това писмо силно разтревожи Модест. Тя препрочете последните редове и се замисли над значението им, но не успя да вземе обратно писмото си, което Франсоаз вече бе пуснала в пощата. Тогава се качи в стаята си и написа отговор, в който искаше обяснение.

---

[1] *Modeste* (фр.) — скромен, скромна. ↑

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА
НЕЩАТА СЕ УСЛОЖНЯВАТ

В това време и в Хавър се случиха някои малки събития, които щяха да накарат Модест да забрави безпокойството си.

Дюме беше отишъл рано в града и бързо бе научил, че никакъв архитект не бе пристигал предишния ден. Вбесен от лъжата на Бюча, разкриваща съучастничество, за което трябваше да му поиска сметка, той бързо отиде от кметството у семейство Латурнел.

— Къде е иженарицаемият Бюча? — попита той приятеля си, след като не намери писаря в кантората.

— Бюча, драги мой, замина за Париж. Рано сутринта срещнал на пристанището един моряк, който му казал, че баща му, шведският моряк, е богат човек. Изглежда, че бащата на Бюча е ходил в Индия, служил е при някакъв махараджа и сега е в Париж…

— Приказки! Лъжи! Комедия! О, ще го намеря аз този проклет гърбушко, специално отивам в Париж за това! — извика Дюме. — Бюча ни мами! Той знае нещо за Модест и нищо не ни е казал. Само ако е замесен в нещо! Никога няма да стане нотариус, ще го върна на майка му, ще го навра отново в калта, ще го…

— Хайде стига, приятелю. Да не съдим прибързано — отвърна Латурнел, уплашен от раздразнението на Дюме.

След като обясни на какво се основаваха съмненията му, Дюме помоли госпожа Латурнел да прави компания на Модест в Колибата, докато го няма.

— Ще намерите полковника в Париж — каза нотариусът. — За разписанието на корабите търговският вестник съобщава тази сутрин в рубриката за Марсилия… Ето вижте — каза той и показа страницата. — „“Бетина-Миньон", с капитан Миньон, пристигнал на 6 октомври." А днес сме седемнадесети. Цял Хавър знае вече, че шефът се е завърнал.

Дюме помоли Гобенхайм да го освободи и веднага отиде в Колибата. Когато влезе, Модест току-що бе запечатала писмото до

баща си и писмото до Каналис Като се изключи адресът, двете писма бяха с еднакви пликове и с еднакъв обем. Модест мислеше, че е поставила писмото за баща си върху писмото за Мелхиор, но всъщност бе направила обратното.

Поради тази грешка, толкова честа във всекидневния живот, майка й и Дюме разкриха тайната й. Поручикът говореше разгорещено на госпожа Миньон в гостната, като й доверяваше новите си страхове, породени от двуличието на Модест и от съучастничеството на Бюча.

— Ами да, госпожо — казваше той, — змия сме държали в пазвата си. В такива човечета явно няма място за душа!

Модест сложи в джоба на престилката си плика за баща си, като мислеше, че прибира плика, предназначен за любимия й, и слезе в гостната с писмото до Каналис в ръка. Тя чу Дюме да говори за незабавното си заминаване за Париж.

— Какво имате против клетото ми тайнствено джудже и защо викате? — каза Модест, показвайки се на вратата на гостната.

— Бюча, госпожице, замина тази сутрин за Париж и вие сигурно знаете защо! За да интригантствува с онова мнимо архитектче с жълтата жилетка, което още не е пристигнало за нещастие на лъжливия гърбушко.

Модест се вцепени. Тя разбра, че джуджето е отишло да проучва нравите на Каналис, побледня и се отпусна на стола.

— Ще го хвана аз, ще го намеря — каза Дюме и протегна ръка. — Това сигурно е писмото за баща ви. Ще го изпратя до Монжено, само дано не се разминем с полковника по пътя!

Модест даде писмото. Дребничкият Дюме, който четеше без очила, машинално погледна адреса.

— Господин барон Дьо Каналис, улица „Паради-Поасониер“ номер 29! — извика той. — Какво значи това?

— Така значи, дъще, ето в кого си влюбена! — възкликна госпожа Миньон. — Стансите, за които написа музика, са от него.

— И неговия портрет сте окачили в рамка горе! — каза Дюме.

— Върнете ми писмото, господин Дюме — каза Модест, наежена като лъвица, която защищава малките си.

— Заповядайте, госпожице — отговори поручикът.

Модест прибра писмото в корсета си и подаде на Дюме другото.

— Знам на какво сте способен, Дюме — каза тя. — Но ако само се приближите до господин Дьо Каналис, ще напусна завинаги тази къща!

— Ще убиете майка си, госпожице — отговори Дюме и отиде да извика жена си.

Горката майка бе припаднала, улучена право в сърцето от фаталните думи на Модест.

— Сбогом, жено — каза бретонецът, целувайки малката американка. — Спасявай майката, аз отивам да спасявам дъщерята.

Той остави Модест и госпожа Дюме при госпожа Миньон, приготви се за няколко минути и се отправи към Хавър.

След един час вече пътуваше с пощенската кола с бързината, която единствено страстта или интересът придават на колелетата.

Благодарение на грижите на Модест госпожа Миньон бързо дойде на себе си и се качи в стаята си, подкрепяна от дъщеря си. Когато останаха сами, вместо укор тя й каза само:

— Нещастно дете, какво си направила? Защо се кри от мен? Нима съм толкова строга?

— Но аз щях всичко да ти кажа — отговори девойката разплакана.

Тя разказа всичко на майка си, прочете й писмата и отговорите, листче по листче разгърна пред добросърдечната германка розата на своята поема, за което й бе нужен половин ден.

Когато изповедта приключи и нещо като усмивка се мярна на устните на твърде снизходителната сляпа, Модест се хвърли в прегръдките й, обляна в сълзи.

— Ах, майко! — каза тя, ридаейки. — Вие, чието добро и поетично сърце, е съсъд, специално изваян от Бога, за да побере чистата, единствена и небесна любов, която изпълва цял един живот; вие, на която искам да подражавам, като обичам само своя съпруг; вие трябва да разбирате колко горчиви са сълзите, които лея в момента и които овлажняват ръцете ви. Тази пеперуда с пъстри крила, тази красива душа, двойник на моята собствена, отгледана от дъщеря ви с майчински грижи — любовта ми, свещената ми любов, тази мила и одухотворена мистерия попада в груби ръце, които ще разкъсат крилата й и воалите й под един жалък претекст: да бъда осведомена, да узная дали моят гений е коректен като банкер, дали моят Мелхиор е

способен да трупа ренти, дали няма някоя страст, дали не се е провинил в очите на еснафите с някоя младежка грешка, която за любовта ни не е нищо повече от облака за слънцето. Какво ще стане сега? Пипни ръката ми, горя! Тези хора ще ме погубят!

Обхваната от смъртоносна тръпка, Модест бе принудена да си легне и обезпокои силно майка си, госпожа Латурнел и госпожа Дюме, които бдяха над нея, докато поручикът беше в Париж, където, по логиката на събитията, драмата се бе прехвърлила за известно време.

ТРИДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА
ПОУКА, КОЯТО ДАВА ПОВОД ЗА РАЗМИСЪЛ

Истински скромните хора като Ернест дьо Ла Бриер, и особено хората, които знаят своята стойност, но не са нито обичани, нито оценени, ще разберат безкрайната наслада, с която референтът прочете писмото на Модест.

След като го бе намерила умен и духовно извисен, младата му, наивна и остроумна любима го намираше и красив. А това е най-висшето ласкателство. Защото красотата е несъмнено подписът на майстора върху произведението, в което е вложил душата си. Красотата е материализираното божество. И да я видиш там, където я няма, да я създадеш чрез силата на очарования си поглед, не е ли това последната дума на любовта? Затова клетият референт възкликна с опиянението на оценен автор: „Най-после ме обичат!“

Когато на една жена, все едно дали е куртизанка или девойка, й се изплъзне дори на лъжа фразата: „Красив си!“ и когато мъжът позволи коварната отрова на тези думи да проникне зад дебелите стени на черепа му, той е свързан с вечни връзки с тази очарователна лъжкиня, с тази искрена или заблудена жена. Тя става тогава негов свят; жаден за подобно признание, той никога няма да се умори да го слуша, бил той и принц!

Ернест гордо се заразхожда из стаята си, заоглежда се в лице, в профил, в полупрофил, опита се да си намери кусури, но един дяволски убедителен глас му казваше: „Модест е права!“ И той взе отново писмото, препрочете го, видя божествената русокоса, говори й! След това една жестока мисъл го прониза посред въодушевлението му: „Тя ме мисли за Каналис и е милионерка!“ Цялото му щастие се сгромоляса, както се сгромолясва сомнамбул, който е стигнал до ръба на покрива и точно тогава чува глас, прави една крачка и се пребива на паветата.

„Без ореола на славата бих бил грозен — възкликна той. — В какво ужасно положение изпаднах!“

Ла Бриер беше точно такъв, какъвто се бе показал в писмата си, имаше точно такова благородно и чисто сърце и затова без колебание се вслуша в гласа на честта. Той реши веднага да отиде и всичко да признае на бащата на Модест, ако е в Париж, и да уведоми Каналис за сериозната развръзка на парижката им шега. За този чувствителен младеж огромното богатство изигра решаваща роля. Той в никакъв случай не искаше да бъде заподозрян, че си е послужил със съблазните на кореспонденцията, толкова искрена от негова страна, за да получи чрез измама голяма зестра.

Със сълзи на очи той се отправи към улица „Шантрен“, у банкера Монжено, чието богатство, връзки и познанства бяха отчасти дело на собствения му покровител, министър-председателя.

Докато Ла Бриер се съветваше с шефа на къщата Монжено и се осведомяваше за всичко, свързано със странното положение, в което се бе оказал, у Каналис се разигра сцена, която можеше да се предвиди след внезапното заминаване на бившия поручик.

ТРИДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА
СРЕЩА МЕЖДУ ПОЕТА ОТ АНГЕЛСКАТА ШКОЛА И ЕДИН НАПОЛЕОНОВ ВОЙНИК, В КОЯТО ВОЙНИКЪТ ПРЕТЪРПЯВА ПОРАЖЕНИЕ

Като истински войник от имперската школа, Дюме, чиято бретонска кръв кипеше по време на пътуването, си представяше поетите като безобидни чешити, като комедианти, живеещи в мансарда, облечени в дрехи от черно сукно, просенено по шевовете, с груби обувки обикновено със скъсани подметки, с евтино бельо, хора, които се секнат с пръсти и имат вид на паднали от луната, когато не са заети с драсканици като Бюча.

Но огънят, бушуващ в главата и сърцето му, угасна, сякаш полян със студена вода, когато влезе в хубавата къща на поета, когато видя в двора слугата, който почистваше каретата, когато забеляза в чудесната трапезария друг слуга, облечен като банкер, към когото го отправи грумът и който го измери с поглед и му отговори, че господин баронът не е вкъщи. „Днес господин баронът е на заседание в Държавния съвет“ — каза той.

— Нали това е домът на господин Каналис, автор на стихове? — попита Дюме.

— Господин барон Дьо Каналис наистина е големият поет, за когото говорите — отговори прислужникът. — Но той е също съветник в Държавния съвет и аташе към Министерството на външните работи.

Дюме беше дошъл да удари плесница на един *драскач*, според собствения си презрителен израз, а намираше висш държавен служител. Салонът, в който го оставиха да чака, се отличаваше с истинско великолепие, а медалите, които блестяха върху черния костюм на Каналис, оставен от камериера му на един стол, му дадоха богата храна за размисъл. Скоро погледът му бе привлечен от блясъка

и формата на една чаша от позлатено сребро, чийто надпис „Подарено от Мадам“ го порази. След това видя отсреща върху една поставка ваза от севърски порцелан, върху която бяха гравирани следните думи: „Подарък от госпожа съпругата на престолонаследника“.

Тези неми предупреждения възвърнаха здравия разум на Дюме. В това време камериерът питаше господаря си дали ще приеме един непознат, някой си Дюме, дошъл от Хавър специално за да го види.

— Как изглежда? — попита Каналис.

— Добре облечен, с орден.

Каналис направи знак, че ще го приеме. Камериерът излезе от стаята, после се върна и обяви: „Господин Дюме.“

Като си чу името и застана пред Каналис в богатия му и елегантен кабинет, като стъпи върху килим толкова красив, колкото и най-красивият килим на семейство Миньон, като срещна обиграния поглед на поета, който подръпваше пискюлите на великолепния си халат, Дюме така се притесни, че стана нужда големият човек пръв да го заговори.

— На какво дължа честта на посещението ви, господине?

— Господине — започна Дюме, който стоеше прав.

— Ако ще разговаряме по-дълго — прекъсна го Каналис, — ще ви помоля да седнете…

И Каналис се отпусна в креслото си във волтеровска поза, кръстоса крака, повдигна горния си крак, полюшвайки го на височината на очите, и се втренчи в Дюме, който се почувствува, според войнишкия израз, съвсем като *пионка*.

— Слушам ви, господине — каза поетът. — Времето ми е скъпо, министърът ме чака…

— Господине — започна Дюме, — ще бъда кратък. Не знам как, но вие сте съблазнили една млада хавърска девойка, богата и красива, последната и единствена надежда на две благородни семейства. Дошъл съм да ви попитам какви са намеренията ви.

Каналис, който от три месеца се занимаваше със сериозни неща и искаше да стане комендант на Почетния легион и посланик в един германски двор, напълно бе забравил писмото от Хавър.

— Аз ли? — възкликна той.

— Вие — повтори Дюме.

— Не ви разбирам, господине — усмихна се Каналис. — Все едно че ми говорите на староеврейски. Аз да съблазня девойка? Аз, който…

Усмивката на Каналис стана надменна.

— Хайде, хайде, господине! Не съм вече дете, та да се забавлявам да крада диви плодове, когато притежавам хубави и богати овощни градини, в които зреят най-прекрасните праскови на света. Цял Париж знае накъде е насочена моята привързаност. Ако в Хавър има някоя девойка, обзета от възхищение от стиховете ми, възхищение, за което аз не съм достоен, драги господине, това не би ме учудило. То е съвършено естествено. Вижте впрочем това хубаво абаносово сандъче с инкрустации от седеф, украсено с дантела от ковано желязо. Това сандъче идва от папа Лъв X. Даде ми го херцогиня Дьо Шолийо, която го е получила от испанския крал. В него държа всички писма, които получавам от всички краища на Европа от непознати жени или девойки… О, изпитвам най-дълбока почит към тези букети от цветя, откъснати от самата душа и изпратени в момент на наистина достоен за уважение възторг. За мен сърдечните пориви са нещо благородно и възвишено! Циниците навиват тези писма, за да си запалят пурата или ги дават на жените си, които си правят от тях ролки за коса. Но аз съм ерген, господине, и съм твърде чувствителен, за да не запазя тези тъй наивни и безкористни приношения в нещо като дарохранителница. Събирам ги с благоговение и преди да умра, ще накарам да ги изгорят пред очите ми. Толкова по-зле за тези, които ще ме сметнат за смешен! Разбирате ли, признателен съм, защото тези писма ми помагат да понасям критиките, неприятностите на литературния живот. Когато получа в гърба си стрелите на мой враг, окопал се в някой вестник, поглеждам това ковчеже и си казвам: „Има тук-таме някоя и друга душа, чиито рани са били изцерени или облекчени, или превързани от мен…“

Тези поетични думи, изречени с таланта на голям актьор, смразиха малкия касиер, чиито очи се разшириха и чието учудване развесели големия поет.

— Заради вас — каза този паун, който вече си разперваше опашката — и от уважение към мисията ви, която ценя, предлагам ви да отворите това съкровище и да потърсите там вашата девойка. Но аз

си знам работата, помня имената и вие очевидно правите грешка, която…

— Ето, значи, какво става в тази парижка бездна с едно бедно дете — извика Дюме. — Любовта на родителите си, радостта на приятелите си, надеждата на всички ни, гордостта на един дом, заради нея шест предани души правят от сърцата си и от богатството си крепост срещу нещастието…

След малка пауза Дюме продължи:

— Вижте, господине, вие сте голям поет, а аз съм само обикновен войник… В продължение на петнадесет години съм служил на страната си, и то в последните редици. Усетил съм в лицето си въздушната вълна на много снаряди. Пресякъл съм Сибир, където бях пленник. Русите ме бяха захвърлили там като вещ. Какво ли не съм изстрадал! Пред очите ми загинаха много другари… Но никога не са ми настръхвали косите, както сега пред вас.

На Дюме му се стори, че е разчувствувал поета. Беше го поласкал, нещо почти невъзможно, защото амбициозният поет дори не си спомняше вече за първата ухайна стъкленичка, която Похвалата бе изсипала на главата му.

— Е да, добри ми човече — каза тържествено поетът, като постави ръка на рамото на Дюме, намирайки за твърде смешно, че може да уплаши един войник на императора, — тази девойка е всичко за вас. Но какво е тя за обществото? Нищо. В този момент един във висша степен полезен за страната си китайски мандарин обръща очи и потапя империята в траур. Нима това ви опечалява? Англичаните избиват в Индия хиляди хора, които не са по-лоши от нас, и може би сега, когато ви говоря, изгарят най-пленителната жена. Но вие все пак изпихте на закуска чашата си с кафе, нали? В същия този момент в Париж има много бедни майки, които раждат детето си, без да имат пелени, за да го посрещнат! А този чай е прекрасен, аз го пия в чаша, която струва пет луидора, и пиша стихове, за да кажат парижанките: очарователно! очарователно! божествено! прекрасно! грабва ти сърцето! Обществената природа, както и самата природа, има много къса памет! След десет години ще се чудите на постъпката си! Намирате се в град, където хората умират, женят се, боготворят се, където девойката се самоубива, а талантът, пълен с човеколюбиви деяния, потъва с целия си товар от теми, и всичко това едни до други,

често под един и същи покрив, без да се познават! И вие искате от нас да припаднем от мъка при баналния въпрос: да бъде или да не бъде една хавърска девойка? О, но вие…

— И вие се наричате поет! — извика Дюме. — Значи, вие не чувствувате нищо от това, което пишете?

— Ха! Та ако ние изпитвахме страданията и радостите, които възпяваме, щяхме да се износим за няколко месеца като стари обувки! — усмихна се поетът. — Във всеки случай, след като сте дошли от Хавър в Париж, и то при Каналис, трябва и нещо да отнесете. Войнико (Канално зае поза и направи жест на Омиров герой), научете от поета следното: всяко голямо чувство у човека е една толкова лична поема, че и най-добрият му приятел не се интересува от нея. То е съкровище, което принадлежи само на вас, то е…

— Простете, че ви прекъсвам — каза Дюме, гледайки с ужас Каналис. — Идвали ли сте в Хавър?

— Прекарах там един ден и една нощ през 1824 година, на път за Лондон.

— Вие сте човек на честта — подзе Дюме. — Можете ли да ми дадете дума, че не познавате госпожица Модест Миньон?

— За пръв път чувам това име — отговори Каналис.

— Ах, господине — извика Дюме, — в каква ли загадъчна интрига ще хлътна? Мога ли да разчитам, че ще ми помогнете в издирванията ми, тъй като някой е злоупотребил с името ви, сигурен съм в това! Вчера е трябвало да получите писмо от Хавър!

— Нищо не съм получавал! Бъдете сигурен, господине — каза Каналис, — че ще направя всичко, което зависи от мен, за да ви бъда полезен…

Дюме си тръгна с неспокойно сърце, убеден, че ужасният Бюча се беше престорил на голям поет, за да прелъсти Модест. А в това време Бюча, умен и хитър като принц, който си отмъщава, по-ловък от шпионин, претърсваше живота и постъпките на Каналис, незабелязван от никого поради дребния си ръст, като насекомо, което си проправя път в мъзгата на дървото.

ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА
ЕДНО БАЩИНСКО ХРУМВАНЕ

Едва излязъл бретонецът и Ла Бриер влезе в кабинета на приятеля си. Естествено Каналис заговори за посещението на човека от Хавър…

— А! — каза Ернест. — Модест Миньон! Идвам точно по повод на тази история.

— Брей! — възкликна Каналис. — Да не би да съм извоював победа чрез пълномощник?

— Е да, там е завръзката на драмата. Приятелю, обича ме най-очарователната девойка на света, по-хубава от най-големите парижки красавици, благородна и образована колкото Клариса Харлоу. Тя ме видя, хареса ме и мисли, че аз съм великият Каналис! И това не е всичко. Модест Миньон е от аристократичен произход и Монжено току-що ми каза, че баща й, граф Дьо Ла Басти, притежава към шест милиона… Бащата е пристигнал преди три дни и в два часа имам среща с него у Монжено, който му писа, че става дума за щастието на дъщеря му. Разбира се, преди да говоря с бащата, трябваше да ти призная всичко.

— Между многобройните цветя, разцъфнали под слънцето на славата — каза Каналис с високопарен тон, — съществува и едно чудесно цвете, което като портокаловото дърво ражда златните си плодове сред хилядите ухания на ума и красотата, събрани в едно! Съществува едно елегантно дръвче, една истинска нежност, едно пълноценно щастие, и то ми се изплъзва!

Каналис гледаше килима си, за да не го издаде погледът му. След малко, възвърнал хладнокръвието си, той продължи:

— Как да откриеш през опияняващия аромат на красивите хартийки, на фразите, от които ви се завива свят, истинското сърце, девойката, жената, у която любовта взема образа на ласкателството и която ни обича заради самите нас, която ни носи блаженство? Трябва да си ангел или дявол, а аз съм само един амбициозен съветник… Ех,

приятелю, славата прави от нас мишена, към която са насочени хиляди стрели! Знам един поет, който дължи богатата си женитба на едно нищо и никакво стихотворение, а аз, който съм по-изтънчен от него, повече обичан от жените, аз изпуснах женитбата си… защото ти го обичаш това девойче, нали?

— О! — каза Ла Бриер.

— В такъв случай — каза поетът и хвана ръката на приятеля си — бъди щастлив, Ернест! По една случайност намерих начин да ти се отблагодаря! Ето че си богато възнаграден за предаността ти и аз великодушно се присъединявам към щастието ти.

Каналис беснееше. Но той не можеше да се държи другояче и затова използва нещастието си, за да го превърне в свой пиедестал. Сълзи навлажниха очите на младия референт, той се хвърли в прегръдките на Каналис и го разцелува.

— Ах, Каналис, аз въобще не съм те познавал!

— Как искаш да ме познаваш? Трябва време, за да обиколиш света! — отговори поетът със свойствената си предвзета ирония.

— Помисли само какво огромно богатство! — каза Ла Бриер.

— Което ще бъде много добре вложено, приятелю! — извика Каналис и придружи изблика си с очарователен жест.

— Мелхиор — каза Ла Бриер, — ще бъдем приятели на живот и на смърт…

Той стисна ръката на поета и бързо излезе. Нямаше търпение да се срещне с господин Миньон.

Граф Дьо Ла Басти беше потиснат от неприятностите, които го очакваха като плячка. От писмото на дъщеря си бе научил за смъртта на Бетина-Каролин и за слепотата на жена си. Дюме пък току-що му беше разказал за ужасната неразбория около любовта на Модест.

— Оставете ме сам — каза той на верния си приятел. Когато поручикът затвори вратата, нещастният баща се хвърли върху кушетката, зарови лице в ръцете си и заплака с оскъдните и дребни сълзи, които се събират между клепачите на петдесет и шест годишните мъже и само ги навлажняват, без да се стекат по бузите, които бързо изсъхват и пак се появяват, последната роса на човешката есен.

— Да имаш скъпи деца, да имаш обожавана жена, значи да имаш няколко сърца и да дадеш да ти ги прободат! — извика той, като скочи

и се заразхожда като тигър из стаята. — Да си баща, значи да се изложиш на нещастието със завързани ръце и крака. Ако срещна този Д’Естурни, ще го убия! Защо ли са му на човек дъщери? Едната си избира мошеник, а другата, моята Модест, си избира кого? Подлец, който я мами, прикрит зад бронята от позлатена хартия на някакъв си поет. Ако все пак беше Каналис, нямаше да е толкова зле! Но този влюбен Скапен[1]? Ще го удуша със собствените си ръце! — си казваше той и неволно правеше енергични и свирепи жестове. — И после какво? Ами ако дъщеря ми умре от мъка?

Погледна машинално през прозореца на хотел „Де Пренс“ и отново седна на дивана, където остана неподвижен. Умората от шестте пътувания в Индия, грижите, свързани със сделките, преживените или избягнати опасности, тъгата бяха посребрили косата на Шарл Миньон. Хубавото му лице на военен с толкова чисти линии бе потъмняло от слънцето на Малайзия, Китай и Мала Азия и бе придобило внушително изражение, което в този момент мъката правеше възвишено.

— И Монжено, дето ми казва да имам доверие в младия човек, който ще ми говори за дъщеря ми…

В този момент един от прислужниците, с които граф Дьо Ла Басти се бе сдобил през четирите изминали години и които бе избрал измежду подчинените си, съобщи за пристигането на Ернест дьо Ла Бриер.

— Приятелят ми Монжено ли ви изпраща, господине? — каза той.

— Да — отговори Ернест, като плахо се вглеждаше в това тъмно като на Отело лице. — Наричам се Ернест дьо Ла Бриер и съм свързан със семейството на бившия министър-председател, на когото бях личен секретар, докато беше на власт. Когато го свалиха, негово превъзходителство ме назначи в Сметната палата, където работя като референт първа категория и мога да стана съветник.

— С какво всичко това засяга госпожица Дьо Ла Басти? — попита Шарл Миньон.

— Господине, аз я обичам и имам щастието — на което не съм се надявал — и тя да ме обича. Изслушайте ме, господине — каза Ернест, спирайки едно ужасно движение на раздразнения баща, — ще ви направя най-странното, най-срамното признание за един честен човек.

Най-страшното наказание за държането ми, което може би бе естествено, не е, че ще трябва всичко да ви разкрия… От дъщерята се страхувам повече, отколкото от бащата…

Ернест разказа наивно и с благородството, което придава всяка искреност, предисловието на малката семейна драма, без да изпусне двадесет и няколкото разменени писма, които бе донесъл, нито разговора, който бе имал с Каналис.

Когато бащата прочете писмата, бедният влюбен, бледен и окаян, потрепери под огнените погледи, които му хвърляше провансалецът.

— Господине — каза Шарл, — във всичко това има само една грешка, но тя е много съществена. Дъщеря ми няма шест милиона, тя има най-много двеста хиляди франка зестра и много съмнителни надежди за бъдещето.

— Ах, господине — Ернест се изправи, спусна се към Шарл Миньон и го прегърна, — тази мисъл толкова ми тежеше! Сега вече нищо няма да попречи на щастието ми! Аз имам покровители, ще стана съветник. Дори ако имаше само десет хиляди франка, дори ако беше без зестра, госпожица Модест пак щеше да ми стане жена. Да я направя щастлива, каквато вие направихте вашата жена, да ви стана истински син (да, господине, аз загубих баща си), ето какво искам от дъното на сърцето си.

Шарл Миньон направи три крачки назад, отправи към Ла Бриер поглед, който проникна в очите на младежа като нож в канията си, и замлъкна при вида на пълната искреност, на най-чистата истина, изписани върху тази разцъфнала физиономия, в тези очаровани очи.

— Дали пък съдбата не се е уморила! — си каза той полугласно. — Дали пък няма да намеря в това момче перлата на зетьовете?

И се заразхожда развълнувано из стаята.

— Господине — каза най-после Шарл Миньон, — ще трябва изцяло да се подчините на заповедта, която сте дошли да получите от мен. В противен случай ще помисля, че в момента ми разигравате комедия.

— О, господине…

— Чуйте ме — каза бащата и с един поглед закова на място Ла Бриер. — Няма да бъда, нито строг, нито твърд, нито несправедлив. Ще трябва да понесете и неудобствата, и предимствата на фалшивото положение, в което сте изпаднали. Дъщеря ми смята, че обича един от

най-големите поети на нашето време, чиято слава именно я е привлякла най-напред. Не трябва ли тогава аз, нейният баща, да й позволя да избере между Известността, която за нея беше нещо като пътеводна звезда, и бедната Действителност, която случаят й натрапва, правейки си една от своите чести шеги? Не трябва ли тя да избере между вас и Каналис? Осланям се на честта ви и смятам, че ще мълчите за това, което ви казах по отношение на състоянието ми. С вашия приятел барон Дьо Каналис ще дойдете в Хавър и ще прекарате там втората половина на октомври. Къщата ми ще е отворена и за двама ви, дъщеря ми ще може свободно да ви наблюдава. Трябва сам да доведете своя съперник и да го оставите да вярва на всички басни за милионите на граф Дьо Ла Басти. Утре ще бъда в Хавър, където ще ви очаквам три дни след пристигането си. Сбогом, господине…

Горкият Ла Бриер потегли бавно към Каналис.

В това време, останал сам със себе си, поетът можеше да се отдаде на потока от мисли, които избликват при втората ни реакция, толкова прехвалена от Талейран. Първата ни реакция, това е гласът на Природата, а втората — гласът на Обществото.

— Момиче, което има шест милиона! И очите ми не различиха в тъмнината блясъка на това злато! С такова голямо богатство щях да бъда пер на Франция, граф, посланик. Отговарял съм на буржоазки, на глупачки, на интригантки, които искаха автограф! И от целия този маскенбал се уморих точно в деня, когато Бог ми изпрати избрана душа, ангел със златни криле… Какво пък! Ще напиша едно възвишено стихотворение и случаят пак ще дойде! Дали е щастлив този хапльо Ла Бриер, който се перчи с моя блясък? Ама че плагиат! Аз съм моделът, той ще е статуята! Изиграхме баснята за Бертран и Ратон[2]! Шест милиона и един ангел, една Миньон дьо Ла Басти! Аристократичен ангел, влюбен в поезията и поетите… А аз си показвам мускулите и се правя на Херкулес, за да учудя с нравствената си сила този шампион на физическата сила, този добър и сърдечен войник, приятеля на девойката, на която той ще каже, че душата ми е от бронз! Играя си на Наполеон, когато трябва да се престоря на херувимче! Е, поне ще имам един приятел, за когото съм платил скъпо. Приятелството е толкова хубаво нещо! Шест милиона, ето колко струва един приятел. На тази цена човек не може да има много приятели!

При това последно възклицание Ла Бриер влезе в кабинета на приятеля си. Беше тъжен.

— Какво ти е? — попита Каналис.

— Бащата иска дъщеря му да избира между двамата Каналис…

— Горкото ми момче — разсмя се Каналис. — Много е находчив този баща…

— За мен е въпрос на чест да те заведа в Хавър — каза злощастният Ла Бриер.

— Мило дете — отговори Каналис, — щом става дума за честта ти, можеш да разчиташ на мен. Ще поискам един месец отпуска.

— Но Модест е много хубава! — извика отчаяният Ла Бриер. — И ти много лесно ще ме смажеш! И без това бях учуден, че щастието се занимава с мен, и си мислех: сгрешило е!

— Хайде, хайде! Ще видим! — каза Каналис развеселено и безмилостно.

След вечеря Шарл Миньон и касиерът му полетяха срещу три франка такса от Париж към Хавър. Бащата успокои кучето пазач за любовта на Модест, освободи го от задълженията му към нея и го успокои и по отношение на Бюча.

— Всичко е наред, стари приятелю — каза Шарл, който се беше осведомил от Монжено и за Каналис, и за Ла Бриер. — Ще имаме двама герои в една роля — извика той весело.

Все пак препоръча на стария си другар да пази в пълна тайна комедията, която щеше да се играе в Колибата и която беше най-сладкото бащино отмъщение или, ако щете, най-сладкият бащин урок.

По пътя от Париж до Хавър двамата приятели имаха дълъг разговор, по време на който полковникът узна и най-дребните случки, станали в семейството му през тези четири години, а Дюме научи от Шарл, че големият хирург Деплен ще посети до края на месеца графинята, за да прегледа очите й и да каже дали е възможно да й се върне зрението.

---

[1] *Скапен* — герой от италианската комедия дел арте, хитър слуга. На френска сцена се появява с комедията на Молиер „Хитрините на Скапен“. ↑

[2] *„Бертран и Ратон“* — басня от Лафонтен, в която маймуната Бертран кара котката Ратон да й вади горещите кестени от огъня.

Също: комедия от *Скриб, Йожен* (1791–1861) — френски драматург. ↑

ЧЕТИРИДЕСЕТА ГЛАВА
ИНТИМНА ТРАГИКОМЕДИЯ

Малко преди часа, в който в Колибата обикновено обядваха, плющенето на камшика на кочияш, очакващ богат бакшиш, оповести на семействата им завръщането на двамата войници. Така тържествуваща може да бъде само радостта на баща, който се прибира след толкова дълго отсъствие. Всички жени веднага се озоваха на малката вратичка.

Има толкова бащи, толкова деца и може би повече бащи, отколкото деца, които ще разберат опиянението от подобен празник. Литературата никога не е имала нужда да го описва, за щастие, защото и най-хубавите думи, и поезията дори, не могат да се сравнят с тези изживявания. Може би хубавите изживявания не са обект на литературата.

През целия ден не бе произнесена нито една дума, която да помрачи радостта на семейство Миньон. Бащата, майката и дъщерята мълчаха за уж тайната любов на пребледнялата Модест, която за пръв път бе станала от леглото.

С възхитителната деликатност, която отличава истинските войници, полковникът стоя през цялото време до жена си и държа ръката й, докато очите му бяха отправени към Модест и не можеха да се нагледат на нейната изтънчена, елегантна, поетична хубост. По какво друго, ако не по тези дреболии, разпознаваме добросърдечните хора?

От време на време Модест, която се боеше да не наруши тъжната радост на баща си и майка си, отиваше да целуне новодошлия по челото. Тя го целуваше твърде често, сякаш искаше да го нацелува за двама.

— Милото ми дете! Как добре те разбирам! — каза полковникът, като стисна ръката на Модест в един момент, когато тя го обсипваше с милувки.

— Шт! — отговори Модест на ухото му и посочи към майка си.

Дюме мълчеше хитровато и Модест се безпокоеше за резултатите от пътуването му в Париж. От време на време тя крадешком поглеждаше към поручика, но не можеше да проникне през твърдата му кожа.

Като предпазлив баща, полковникът искаше да изучи характера на единствената си дъщеря и главно да се посъветва с жена си преди разговора, от който зависеше щастието на цялото семейство.

— Утре, мило дете — каза той вечерта, — стани рано и ако е хубаво времето, ще отидем да се поразходим покрай морето. Трябва да поприказваме за стиховете ви, госпожице Дьо Ла Басти.

Тези думи, придружени от бащинска усмивка, която като ехо се появи и на устните на Дюме, бяха всичко, което Модест успя да узнае. Но те й бяха достатъчни и за да я успокоят, и за да възбудят любопитството й, така че тя направи хиляди предположения и дълго не можа да заспи. Естествено, на другия ден тя бе облечена и съвсем готова преди полковника.

— Вие знаете всичко, добри ми татко — каза тя веднага щом тръгнаха към морето.

— Знам всичко и още много неща, които ти не знаеш — отговори той.

След тези думи бащата и дъщерята повървяха малко в мълчание.

— Обясни ми, детето ми, как е могла една девойка, обожавана от майка си, да предприеме нещо толкова важно като кореспонденцията с един непознат, без да я попита?

— Но, татко, мама не би ми го позволила.

— Мислиш ли, дъще, че това е било разумно? Като си се решила съвсем сама на тази стъпка, как поне здравият разум или умът ти, ако не благоприличието, не ти подсказаха, че да действуваш по този начин значи *да се натрапиш на един мъж?* Дъщеря ми, единственото ми дете, се оказа без гордост, без стеснителност? О, Модест, заради теб баща ти прекара два адски часа в Париж. Защото в края на краищата в морален смисъл ти си се държала точно както Бетина, без да имаш извинението, че си била съблазнена. Кокетирала си най-хладнокръвно и това кокетство е рационалната любов, най-ужасният порок на французойката.

— Аз ли съм без гордост? — разплака се Модест. — Но *той* още не ме е виждал!

— *Той* ти знае името…

— Казах му го едва когато очите ми признаха правотата на три месеца кореспонденция, през които душите ни си бяха говорили!

— Да, милото ми заблудено ангелче, вложила си нещо като разум в една лудост, способна да разруши щастието ти и да опозори семейството ти.

— В края на краищата, татко, щастието е опрощението на тази дързост — каза тя нацупено.

— А, така ли? Само дързост? — извика бащата.

— Дързост, която майка ми също си е позволила — отвърна тя живо.

— Непокорно дете! След като ме бе видяла на един бал, майка ви каза вечерта на баща си, който я обожаваше, че смята, че може би ще е щастлива с мен… Бъди откровена, Модест. Има ли някаква прилика между една любов, вярно, появила се бързо, но пред погледа на бащата, и налудничавата постъпка да пишеш на непознат?

— Непознат ли? Кажете, татко, един от нашите най-големи поети, чийто характер и живот са изложени на показ, на клюки, на клевети, един човек, покрит със слава, за когото аз, драги татко, бях просто литературна героиня, Шекспирова девойка, до момента, в който пожелах да узная дали и човекът е толкова красив, колкото душата му…

— Господи, детето ми! Ти си поетична, когато става дума за женитба! Та нали във всички времена девойката е била затваряна в семейството си и Бог и обществените закони са я поставяли в строга зависимост от бащиното съгласие именно за да й спестят всички нещастия на тази поезия, която ви омайва, която ви заслепява и чиято истинска стойност не можете да схванете. Поезията е една от украсите на живота, но тя не е целият живот.

— Татко, този въпрос още не е решен от съда на фактите, защото между сърцата ни и семействата ни съществува постоянна борба.

— Горко на детето, което ще бъде щастливо, като се опълчи срещу родителите си! — каза сериозно полковникът. — През 1813 година един от моите другари, маркиз Д’Егльомон, се ожени за братовчедка си без съгласието на баща си и семейството плати скъпо упорството, което девойката бе взела за любов, В това отношение Семейството е господар.

— Годеникът ми ми каза всичко това — отговори тя. — Държеше се като Оргон по едно време и има смелостта да очерни личността на поетите.

— Четох писмата ви — каза Шарл Миньон с хитра усмивка, която обезпокои Модест. — Но трябва да ти кажа по този повод, че последното ти писмо едва ли е позволено дори на една прелъстена девойка, дори на една Жюли д’Етанж! Господи, каква беля са тези романи!

— Ако не ги пишеха, татко, щяхме да ги правим, а е по-добре да ги четем. В наше време има по-малко приключения, отколкото по времето на Луи XIV и Луи XV, когато са се публикували по-малко романи. Впрочем, след като сте чели писмата, сигурно сте видели, че съм ви намерила за зет най-почтителния син, най-ангелската душа, най-строгата порядъчност и че се обичаме поне толкова, колкото сте се обичали с майка ми. Вярно е, че не всичко стана според етикета. Направих грешка, ако щете…

— Прочетох писмата ви — повтори бащата, прекъсвайки дъщеря си, — така че знам как той е оправдал постъпката ти, която би могла да си позволи една жена, познала живота и увлечена от страстта си, но която у една двадесетгодишна девойка е чудовищна грешка.

— Грешка за еснафите, за неискрените гобенхаймовци, които измерват живота с триъгълник. Нека да не излизаме от артистичния свят на поезията, татко. За нас, девойките, съществуват два начина: или чрез глезотии да покажем на един мъж, че го обичаме, или откровено да се обърнем към него. Вторият вариант не е ли по-достоен, по-благороден? Ние, френските девойки, сме предавани от семействата си като стока, след три месеца или понякога дори в *края текущия месец*, като госпожица Вилкен. Но в Англия, в Швейцария, в Германия хората се женят горе-долу по моята система. Какво ще ми отговорите на това? Не съм ли малко и германка?

— Дете! — възкликна полковникът. — Превъзходството на Франция идва от здравия й разум, от логиката, на която се подчинява хубавият й език и оттам и духът и. Тя е Разумът на света! Англия и Германия са романтични в тази част от нравите си. Но големите им родове все пак следват нашите закони. Защо не искате да помислите, че родителите ви, които познават живота добре, се грижат за душата и щастието ви, че те трябва да ви предпазят от подводните скали на

света! Боже мой, чия е грешката, тяхна или наша? Трябва ли да държи човек децата си под железен ярем? Трябва ли да бъдем наказвани за тези нежност, която ги прави щастливи и която за съжаление ги приближава твърде много до сърцата ни?

Като чу този зов, изречен със сълзи в гласа, Модест погледна баща си с крайчеца на очите си.

— Нима е грешка, ако едно момиче със свободно сърце си избере за мъж не само очарователен младеж, но и талантлив, благороден човек, с добро положение в обществото? Един мил като мен благородник — каза тя.

— Обичаш ли го? — попита бащата.

— Вижте, татко — каза тя и склони глава на гърдите на полковника, — ако искате да умра…

— Достатъчно — каза старият войник. — Виждам, че чувството ти е непоколебимо!

— Непоколебимо.

— И нищо не може да те промени?

— Нищо на света!

— Никакво събитие, никакво предателство — продължи старият войник, — ти *въпреки всичко* го обичаш заради личния му чар и дори да беше като Д’Естурни, ти пак щеше да го обичаш?

— О, татко, вие не познавате дъщеря си. Та бих ли обичала някой подлец, някой човек без вяра, без чест, някой обесник?

— А ако те е измамил?

— Този очарователен, почти меланхоличен младеж? Шегувате се или пък не сте го виждали.

— Е, за щастие любовта ти не е абсолютна, както казваше в началото. Изброявам ти някои обстоятелства, които биха могли да променят поемата ти. Разбираш ли сега, че и бащите вършат някаква работа?

— Искате да дадете урок на дъщеря си, татко. Прилича ми на Моралът в действие[1]…

— Нещастно заблудено дете! — подзе строго бащата. — Урокът не идва от мен, аз нямам нищо общо тук, задачата ми е само да смекча удара.

— Стига, татко, не си играйте с живота ми — каза Модест и пребледня.

— Хайде, дъще, събери смелост. Ти си поигра с моя живот и животът си поигра с теб. — Модест гледаше баща си слисано. — Ако младият човек, когото обичаш, когото преди четири дни си видяла в хавърската черква, се окаже негодник…

— Не е негодник! — каза тя. — Това бледо и мургаво лице, това благородно изражение, пълно с поетичност…

— Е една измама! — прекъсна полковникът дъщеря си. — Той е толкова господин Каналис, колкото аз съм рибар, който се готви да вдигне платна.

— Знаете ли какво убивате в мен? — каза тя.

— Успокой се, детето ми, ако случаят е поставил наказанието в самата ти грешка, злото не е непоправимо. Момчето, което си видяла, с което си разменила сърцето си по пощата, е почтено момче. То дойде да ми довери затрудненото си положение. Обича те и не го отхвърлям като зет.

— Ако той не е Каналис, кой е тогава? — каза Модест с променен глас.

— Секретарят му! Нарича се Ернест дьо Ла Бриер. Не е благородник, но е един от тези обикновени хора с положителни качества, с надежден морал, които се харесват на родителите. Впрочем какво значение има това, ти си го видяла, нищо не може да те промени, избрала си го, познаваш душата му, тя е толкова хубава, колкото и той е красив!

Една въздишка на Модест прекъсна думите на граф Дьо Ла Басти. Клетото момиче, бледо, с очи, впити в морето, вцепенено като труп, бе пронизано като с куршум от думите: *един от тези обикновени хора с положителни качества, с надежден морал, които се харесват на родителите*.

— Измамена! — каза тя най-после.

— Като бедната ти сестра, но не толкова тежко.

— Да се връщаме, татко — каза тя и стана от земята, където двамата бяха седнали. — Слушай, татко, заклевам ти се пред Бога, че ще следвам волята ти, каквато и да е тя, в *сделката* на моята женитба.

— Значи, вече не си влюбена? — попита подигравателно бащата.

— Аз обичах един откровен човек, с неопетнено от лъжа чело, чист като вас, неспособен да се маскира като артист, да се гримира с чужда слава…

— Нали каза, че нищо не може да те промени? — каза иронично полковникът.

— О, не ми се подигравайте! — каза тя, като сключи ръце и погледна баща си жестоко измъчена. — Играете си със сърцето ми и с най-скъпата ми вяра с вашите шеги…

— Опазил ме Бог! Казах ти самата истина.

— Ама че сте, татко! — отговори тя след кратка пауза някак тържествено.

— И у него са писмата ти! — продължи Шарл Миньон. — Ами ако тези луди милувки на душата ти бяха попаднали в ръцете на някой от онези поети, които според Дюме си палят с тях пурите!

— О, вие прекалявате.

— Каналис му го е казал.

— Той се е виждал с Каналис?

— Да — отговори полковникът.

Двамата повървяха мълчаливо.

— Ето защо, значи — подхвана Модест след няколко крачки, — *този господин* ми говореше толкова лоши неща за поезията и поетите. Ето защо това секретарче ми говореше за… Но нали — прекъсна се тя — тези добродетели, тези качества, тези красиви чувства са само маската, която си е слагал в писмата? Този, който открадва чужда слава и чуждо име, може и да…

— Да разбива ключалки, да обере хазната, да стане пладнешки разбойник! — извика Шарл Миньон с усмивка. — Това сте вие, девойките, с вашите абсолютни чувства и с липсата ви на опит. Един мъж, способен да измами жена, непременно или слиза от ешафода, или се качва на него.

Тази подигравка прекъсна буйния изблик на Модест. Мълчанието се възцари отново.

— Дете мое — подхвана полковникът, — в обществото, както впрочем и извън него, мъжете трябва да се опитват да завладеят сърцата ви, а вие трябва да се отбранявате. Ти си разменила ролите. Добре ли е това? В едно фалшиво положение всичко е фалшиво. Следователно първата грешка е твоя. Не, един мъж не е чудовище, когато се опитва да се хареса на една жена, и ние имаме право да нападаме с всички средства извън престъплението и подлостта. Мъжът може да притежава добродетели и след като е измамил една жена,

което просто значи, че не е намерил у нея съкровищата, които е търсил. Докато само една кралица или една актриса, или една жена, която стои толкова по-високо от мъжа, че е за него като кралица, може първа да отиде при него, без много да я осъждат. Но не и една девойка. В подобен случай девойката предава всичко свято, красиво, голямо, разцъфтяло у нея по Божията воля, колкото и изисканост, поезия и предпазливост да влага в грешката си.

— Да си търсил господаря и да намериш слугата! Да си участвувал в „Играта на любовта и случая“[2] и да си останал измамен! — каза тя горчиво. — О, никога няма да се съвзема.

— Глупаче! Господин Дьо Ла Бриер е в моите очи поне равен на господин барон Дьо Каналис, той е бил личен секретар на министър-председател, референт е в Сметната палата, добър е, обожава те. *Не пише стихове*, не, признавам, той не е поет. Но сърцето му е може би пълно с поезия. Така или иначе, бедно дете — каза той, като видя, че Модест направи жест на отвращение, — ще ги видиш и двамата, мнимия и истинския Каналис.

— О, татко!

— Нали ми се закле, че ще ми се подчиняваш във всичко в женитбената си *сделка*? Е добре, ще можеш да си избереш за съпруг този, който ти хареса. Започнала си с поема, ще завършиш с буколика, като се опиташ да откриеш истинския характер на тези господа по време на няколко полски приключения — лов или риболов!

---

[1] *Моралът в действие* — намек за нравоучителните произведения на *Беркен, Арно* (1747–1791) — френски поет и писател, автор на сладникави произведения, предназначени главно за младежта: „Приятелят на децата“, „Семейна книга“ и др. ↑

[2] *„Игра на любов и на случайност“* — комедия от *Мариво, Пиер* (1688–1763), френски писател, написал още комедиите „Изненадата на любовта“, „Майката-изповедница“ и др., както и два романа. ↑

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА
РАЗОЧАРОВАНА

Модест наведе глава и тръгна обратно към Колибата, като слушаше баща си и му отговаряше едносрично. От Алпите, където си мислеше, че ще долети до гнездото на орел, бе паднала в калта на унижението. Или за да употребим поетичния израз на един автор от онова време — „бе усетила, че ходилата на краката й са твърде нежни, за да стъпват по изпотрошените стъкла на Действителността, и тогава Фантазията, която бе събрала в тази крехка гръд всичко от жената — от посипаните с теменужки мечтания на девойката до безразсъдните желания на куртизанката, — я бе завела сред омагьосаните си градини, където вместо чудното си цвете тя видя с горчива изненада да излизат от земята косматите и криви крака на черната мандрагора“. От мистичните височини на своята любов Модест се намери на равен гладък път, покрай който се простираха канавки и ниви, на павирания път на Всекидневието! Коя девойка с пламенна душа не би се пречупила при такова падане? В чии крака бе посипвала перлите си?

Модест, която се върна в Колибата, приличаше на тази, която излезе от нея преди два часа, не повече, отколкото актрисата на улицата прилича на героинята си на сцената. Изпадна в мъчително вцепенение. Слънцето бе потъмняло, природата помръкна, цветята вече не й говореха.

Като всички девойки с краен характер, тя изпи няколко глътки повече от чашата на Разочарованието. Бореше се с Действителността и не искаше да протегне шия за ярема на Семейството и Обществото, намираше го тежък, твърд, обременителен! Дори не изслуша утешенията на баща си и майка си, изпитваше някаква дива наслада да се отдава на душевните си страдания.

— Горкият Бюча, значи, е прав! — каза тя една вечер.

Тези думи показват пътя, който тя премина за кратко време през безлюдните равнини на Реалното, водена от мрачна тъга. Тъгата, породена от сгромолясването на всичките ни надежди, е болест. Тя

често причинява смърт. Съвременната Физиология ще има доста работа, докато открие по какъв път, с какви средства *мисълта* успява да причини същото разстройство като отровата, как отчаянието отнема апетита, уврежда стомаха и променя и най-силния организъм.

Така стана с Модест. За три дни тя бе обхваната от болезнена меланхолия, не пееше вече, никой не можеше да я накара да се усмихне, родителите и близките й се ужасиха.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА
МЕЖДУ ПРИЯТЕЛИ

Двамата приятели все още не пристигаха и неспокойният Шарл Миньон мислеше вече да отиде да ги доведе. Но на четвъртия ден господин Латурнел получи известие от тях по следния начин.

Извънредно поблазнен от една тъй богата женитба, Каналис реши да направи всичко, за да победи Ла Бриер, без впрочем Ла Бриер да може да го укори, че е нарушил законите на приятелството. Поетът си помисли, че най-добрият начин да принизи влюбения в очите на девойката, е да й го покаже в положение на подчинен. Затова той предложи най-невинно на Ла Бриер да живеят заедно и да наемат за един месец някоя вила в Енгувил, в която да се настанят двамата под претекст, че Каналис е с раз клатено здраве.

След като Ла Бриер се съгласи, без да забележи в първия момент нищо неестествено в това предложение, Каналис пое всички разноски и сам подготви пътуването. Той изпрати прислужника си в Хавър и му поръча да се обърне към господин Латурнел за наемането на вила в Енгувил, разчитайки, че нотариусът ще се разбъбри пред семейство Миньон.

Както може да се предположи, Ернест и Каналис бяха разговаряли за обстоятелствата на това приключение и многословният Ернест бе осведомил съперника си подробно за всичко. Прислужникът осъществи чудесно намеренията на господаря си. Той разгласи пристигането в Хавър на големия поет, комуто лекарите бяха препоръчали морски бани, за да възстанови силите си, изтощени от работата на два фронта — в политиката и в литературата. Тази важна особа искаше къща с поне еди-колко си стаи, защото водеше със себе си секретаря си, един готвач, двама слуги и един кочияш, без да се брои камериерът му, господин Жермен Боне.

Каретата, която поетът си избра и нае за един месец, беше доста хубава и можеше да служи за разходки. Така че Жермен потърси в околностите на Хавър и нае два коня за две цели: господин баронът и

секретарят му обичаха и да яздят. Обикаляйки вилите с дребния Латурнел, Жермен особено наблегна на секретаря и дори отказа две предложения под претекст, че господин Дьо Ла Бриер нямало да се чувствува удобно.

— Господин баронът — казваше той — е направил от секретаря си своя най-добър приятел. Ще си изкарам голяма кавга, ако към господин Дьо Ла Бриер не се отнасят както към самия господин барон! Пък и господин Дьо Ла Бриер е референт в Сметната палата.

Жермен ходеше облечен само в черно, с чисти ръкавици, с обувки и костюм като на някой господар. Съдете сами какъв ефект предизвика той и каква представа за великия поет създаде видът му у хората! Слугата на един умен човек също поумнява, тъй като умът на господаря му се предава. Жермен *не преигра*, държеше се просто, добродушно, според наставленията на Каналис.

Клетият Ла Бриер не подозираше каква вреда му причинява Жермен и на какво обезценяване се е съгласил.

Защото част от слуховете, които се носеха в низшите сфери, се изкачиха и до Модест. Каналис щеше, значи, да води приятеля си със себе си, в каретата си, и характерът на Ернест не му позволяваше да схване фалшивото си положение, за да вземе мерки навреме.

Закъснението, което ядосваше Шарл Миньон, се дължеше на това, че Каналис бе наредил да изрисуват герба му върху каретата и си бе поръчал дрехи у шивача, тъй като поетът разбираше огромното значение на тези подробности, и най-малката от които оказваше влияние върху всяка девойка.

— Бъдете спокоен — каза Латурнел на Шарл Миньон на петия ден. — Камериерът на господин Каналис приключи тази сутрин. Той нае мебелираната къща на госпожа Амори в Санвик за седемстотин франка и писа на господаря си, че може да тръгне и че ще намери всичко готово при пристигането си. Господата ще бъдат тук в неделя. Дори получих ето това писмо от Бюча. Не е дълго, слушайте: „Драги шефе, не мога да се върна преди неделя. Дотогава ще събера някои изключително важни сведения, които засягат щастието на едно лице, което ви интересува.“

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА
ПЛАНЪТ НА МОДЕСТ

Известието за пристигането на двете лица не развесели Модест, чувството за поражение и объркването все още я владееха, пък и тя не беше такава кокетка, за каквато я мислеше баща й. Съществува едно очаровател но кокетство, кокетството на душата, в което няма нищо лошо и което може да се нарече любовна учтивост. Докато се караше на дъщеря си, Шарл Миньон не бе могъл да отличи желанието да се харесаш от рационалната любов, жаждата да обичаш от пресметливостта. Като истински имперски полковник, той бе видял в набързо прочетените писма една девойка, която се натрапва на един поет. Но в писмата, които не публикувахме, за да не удължим излишно текста, познавачът би се възхитил от целомъдрената и мила сдържаност, с която Модест бързо смени нападателния и лек тон от първите си писма чрез един естествен за жените преход.

Бащата беше жестоко прав само за едно. Последното писмо, в което обхванатата от тройна любов Модест бе говорила за брака като за сключен, бе нейният срам. Затова тя намираше, че баща й е много твърд, много жесток, като я кара да приеме недостоен за нея човек, към когото душата й бе полетяла почти разголена.

Бе разпитала Дюме за разговора му с поета; хитро го бе накарала да й разкаже и най-малките подробности и не намираше, че Каналис е такъв варварин, какъвто го описваше поручикът. Усмихваше се на хубавото папско ковчеже, което съдържаше писмата на *хиляда и трите* жени на този литературен Дон Жуан. Много пъти се изкушаваше да каже на баща си:

— Не съм единствената, която му е писала, и жените от най-доброто общество са прибавяли листа към лавровия венец на поета!

През тази седмица характерът на Модест се преобрази. Катастрофата, а тя беше голяма за една толкова поетична природа, събуди скритата проницателност и хитрина у тази девойка, в която ухажорите й щяха да срещнат страшен противник.

И наистина, когато у една млада дама сърцето стане студено, главата възвръща трезвостта си. Тогава тя наблюдава всичко около себе си с бързината на мисълта и с шеговитостта, която Шекспир възхитително е предал в образа на Беатриче от „Много шум за нищо“.

Модест изпита дълбоко отвращение към мъжете, и най-издигнатите от които мамеха надеждите й. Когато в любовта жената си мисли, че изпитва отвращение, това значи просто, че вижда ясно нещата. И въобще, става ли дума за чувства, жената, и особено девойката, винаги греши. Ако не се възхищава, тя презира. Така след като премина през нечувани душевни мъки, Модест по необходимост си сложи бронята, върху която бе казала, че пише *презрение*. От този момент можеше да присъствува като незаинтересовано лице на това, което наричаше водевил на ухажорите, въпреки че играеше в него главната роля. Имаше преди всичко намерение непрекъснато да унижава господин Дьо Ла Бриер.

— Модест е спасена — каза с усмивка госпожа Миньон на мъжа си. — Тя иска да отмъсти на мнимия Каналис, като се опита да обикне истинския.

Такъв беше наистина планът на Модест. Бе толкова банален, че майка й, на която тя довери страданията си, я посъветва да се държи с господин Дьо Ла Бриер с най-убийствена доброта.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
ТРЕТИЯТ ПОКЛОННИК

— Тези двама младежи — каза госпожа Латурнел в събота вечер — не подозират колко съгледвачи ще ходят по петите им. Цели осем души ще ги проучват.

— Как, мила приятелко, двама ли? — възкликна малкият Латурнел. — Но те ще бъдат трима. Гобенхайм още го няма, мога да говоря спокойно.

Модест бе вдигнала глава и всички като нея гледаха дребния нотариус.

— Трети влюбен, а той е влюбен, застава в строя…

— Хайде де! — каза Шарл Миньон.

— Става дума не за някой друг — продължи бавно нотариусът, — а за негова милост господин херцог Д’Ерувил, маркиз Дьо Сен-Север, херцог Дьо Ниврон, граф Дьо Байо, виконт Д’Есини, Главен интендант на кралските конюшни и пер на Франция, кавалер на ордена на шпората и на Златното руно, испански гранд, син на последния губернатор на Нормандия. По време на гостуването си у Вилкен е видял госпожица Модест и е съжалявал, както казва нотариусът му, който вчера пристигна от Байо, че тя не е достатъчно богата за него. При завръщането си във Франция баща му е намерил само замъка си в Ерувил плюс сестра си в него. Младият херцог е на тридесет и три години. Натоварен съм да ви направя предложение, господин графе — каза нотариусът, като се обърна почтително към полковника.

— Питайте Модест дали иска да има още една птичка в птичарника — отговори бащата, — защото, що се отнася до мен, аз съм съгласен *гос’ин* Главният интендант да я поухажва.

Въпреки грижите, които полагаше Шарл Миньон, да не вижда никого, да стои в Колибата, никога да не излиза без Модест, Гобенхайм, когото трудно не биха приели в Колибата, се бе разприказвал за богатството на Дюме, защото Дюме този втори баща на Модест, бе казал на раздяла на Гобенхайм:

— Ще бъда управител на моя полковник и цялото ми богатство, извън това, което ще оставя на жена си, ще бъде за децата на малката ми Модест.

Всички в Хавър бяха повторили простия въпрос, който Латурнел вече си бе задал:

— Какво ли колосално богатство има господин Шарл Миньон, след като частта на Дюме възлиза на шестстотин хиляди франка, а самият Дюме ще му стане управител?

— Господин Миньон пристигна на борда на собствен кораб, натоварен с индиго — се говореше из Борсата. — Само товарът, без да се смята корабът, струва повече от богатството, което той твърди, че има.

Полковникът не пожела да уволни слугите си, подбрани толкова внимателно по време на пътуванията му, и бе принуден да наеме за шест месеца една къща в подножието на Енгувил, за да настани в нея камериера си, готвача и кочияша — и двамата негри, мулатката и двамата мулати, на чиято вярност можеше да разчита. Кочияшът търсеше ездитни коне за госпожицата и за господаря си и коне за каретата, с която се бяха върнали полковникът и поручикът. Тази карета бе купена в Париж и бе съвсем модерна. Украсена бе с герба на рода Ла Басти, с графска корона над него.

Тези неща — твърде дребни в очите на човек, който четири години бе живял сред необуздания разкош на Индия, на хонконгските търговци и на англичаните в Кантон — бяха обстойно обсъдени от хавърските търговци, от жителите на Гравил и на Енгувил. За пет дни слуховете обхванаха цяла Нормандия и имаха ефекта на разсипан барут, подпален от единия край.

— Господин Миньон се върнал от Китай с милиони — говореха в Руан — и изглежда, че по пътя е станал граф.

— Но той си беше граф още преди Революцията — отговаряше някой.

— Значи, вече наричаме *господин графе* един либерал, който в продължение на двадесет и пет години се е наричал само Шарл Миньон? Накъде отива светът?

Така въпреки мълчанието на родителите и приятелите й, Модест минаваше за най-богатата наследница на Нормандия и всички очи забелязаха достойнствата й. В един от салоните на Байо лелята и

сестрата на господин херцог Д’Ерувил потвърдиха, че господин Шарл Миньон има право на титлата и герба на граф и че ги дължи на кардинал Миньон, чиито пискюли и шапка са включени от благодарност в герба като щитодържатели и корона. От Вилкенови те бяха видели госпожица Дьо Ла Басти и веднага се загрижиха за главата на обеднелия им род.

— Ако госпожица Дьо Ла Басти е толкова богата, колкото е красива — каза лелята на младия херцог, — тя би била най-добрата партия в провинцията. А и е благородничка!

Последните думи бяха насочени срещу Вилкенови, с които не се бяха разбрали, след като се бяха унижили да им гостуват.

Такива са дребните събития, които въвеждат още един герой в нашата домашна сцена, противно на законите на Аристотел и Хораций. Но биографичната справка за този герой, дошъл толкова късно, няма да удължи разказа, защото е съвсем оскъдна. На господин херцога и тук не е отредено повече място, отколкото му е отредено в Историята.

Плод на брачната есен на последния губернатор на Нормандия, негова милост господин херцог Д’Ерувил се роди през 1796 година във Виена, където семейството му бе емигрирало. През 1814 година старият маршал, баща на сегашния херцог, се завърна с краля и почина през 1819 година, без да ожени сина си, въпреки че беше херцог Дьо Ниврон. Остави му само огромния замък в Ерувил, парка, няколко пристройки и едно с голяма мъка откупено стопанство, или всичко петнадесет хиляди франка рента.

Луи XVIII удостои сина с титлата Главен интендант на кралските конюшни, а Шарл X му даде дванадесетте хиляди франка пенсия, които се полагаха на бедните перове на Франция. Какво бяха заплатата на Главен интенданти двадесет и седемте хиляди франка рента за това семейство? Вярно е, че в Париж младият херцог разполагаше с кралските карети и имаше къща на улица „Сен-Тома-дю-Лувр“ при Големите кралски конюшни. Само че заплатата му стигаше едва за зимата, а двадесет и седемте хиляди франка — за лятото в Нормандия.

Ако този голям благородник беше още ерген, грешката не бе толкова негова, колкото на леля му, която не бе чела басните на Лафонтен. Госпожица Д’Ерувил предяви огромни претенции, които не бяха в духа на времето, тъй като за безпаричните благородници от известни родове вече почти не се намираха богати наследнички от

висшата френска аристокрация, достатъчно затруднена в усилията си да осигури поне някакво състояние на разорените си от закона за делбата на имуществото синове. За да може младият херцог Д’Ерувил да се ожени изгодно, трябваше да се ухажват богатите банкерски семейства, а високомерната дъщеря на рода Ерувил се изпокара с всички с обидното си държане. През първите години на Реставрацията — от 1817 до 1825, — въпреки че търсеше милиони, госпожица Д’Ерувил отказа ръката на госпожица Монжено, дъщерята на банкера, с която се задоволи господин Дьо Фонтен. След като изпусна много хубави партии, тя намери, че богатството на семейство Нюсенжан е твърде безсрамно натрупано и не се поддаде на амбицията на госпожа Нюсенжан да направи дъщеря си херцогиня. В желанието си да възвърне величието на рода Д’Ерувил кралят почти бе уредил сватбата и публично нарече луда госпожица Д’Ерувил.

Така лелята направи смешен и без това смешния си племенник. Когато великите човешки неща си отиват, от тях остават само трохи, *вехтории*, би казал Рабле, и през нашия век френските благородници ни показват твърде много такива останки от минало величие. В тази дълга история на нравите нито Духовенството, нито Аристокрацията имат от какво да се оплачат. И двете групи, които са чудесна и велика обществена необходимост, са добре представени в нея. Но нима не би означавало да се откажем от красивото звание историк, като проявим пристрастие, като не опишем тук израждането на расата, така както сме описали на други места образа на Емигранта чрез граф Дьо Морсоф (вижте „Лилията в долината“) и сме събрали цялото благородство на благородниците у маркиз Д’Еспар (вижте „Забраната“).

Как стана така, че расата на силните и смелите, че гордият род Д’Ерувил, който даде на кралството известния маршал, на църквата кардинали, на династията Валоа капитани и на Луи XIV воини, стигна до това крехко и по-дребно от Бюча същество? Този въпрос човек може да си зададе в не един парижки салон, като чуе да съобщават някое голямо френско име, а види да влиза дребен, слабичък, тъпичък човечец, който като че ли едва душа носи, или някой преждевременно състарен мъж, или пък някакво чудато същество, у което наблюдателят с мъка търси поне една черта, в която въображението да открие признак на прежно величие. Разгулният живот по времето на Луи XV,

оргиите от този егоистичен и зловещ период родиха излинялото поколение, у което от всички изчезнали големи качества са останали само маниерите. Формата, ето какво е единственото наследство, запазено от благородниците. Така че, с някои изключения, смъртта на Луи XVI, който загина изоставен от всички, може да се обясни с жалкото наследство, останало от царуването на мадам Дьо Помпадур.

Рус, блед и слаб, със сини очи, Главният интендант не бе лишен от интелектуални достойнства. Но дребният му ръст и грешките на леля му, заради която той напразно ухажва Вилкенови, го бяха направили извънредно стеснителен.

Родът Д'Ерувил за малко не бе загинал заради едно недоносче (виж „Прокълнатото дете“, Философски издирвания). Великият Маршал, защото в семейството наричаха именно така този, когото Луи XIII направи херцог, се бе оженил на осемдесет и две години и естествено родът бе продължен.

Въпреки всичко младият херцог обичаше жените. Но ги поставяше твърде високо, прекалено много ги уважаваше, обожаваше ги, а се чувствуваше добре само с онези, които не заслужават уважение. Поради този си характер той водеше двойствен живот. Реваншираше се с леснодостъпните жени за обожанието, на което се отдаваше в салоните или, ако щете, в будоарите на предградието Сен-Жермен. Тези нрави и ниският му ръст, страдалческото му лице, сините му екзалтирани очи го правеха още по-смешен, което впрочем бе твърде несправедливо, защото той беше умен и изтънчен. Но умът му нямаше блясък и се проявяваше само когато херцогът се отпускаше. Затова Фани-Бопре, актрисата, която минаваше за най-добрата му приятелка — и най-скъпо платената, — казваше за него:

— Той е добро вино, но така здраво запушено, че човек си счупва тирбушоните!

А хубавата херцогиня Дьо Мофриньоз — нея Главният интендант можеше само да обожава — го унищожи с думи, които за нещастие всички заповтаряха като всяко добре казано злословие.

— Прилича ми — каза тя — на изящно бижу, с което повече се хвалят, отколкото си служат, и което държат в памук.

Дори наименованието на длъжността му — Главен интендант[1], разсмиваше заради контраста добрия Шарл X, въпреки че херцог

Д’Ерувил яздеше отлично. Хората са като книгите, понякога ги оценяват твърде късно.

Модест бе зървала херцог Д’Ерувил по време на престоя му у Вилкенови и всички тези размишления сега почти неволно й минаха през главата. Но в положението, в което се намираше, тя разбра колко важна щеше да бъде изискаността на херцог Д’Ерувил, благодарение на която тя нямаше да зависи от никакъв Каналис.

— Не виждам защо да не приемем херцог Д’Ерувил — каза Модест на Латурнел. — Въпреки бедността ни — тя погледна хитро към баща си — аз минавам за наследница. Накрая ще взема да публикувам една програма… Не сте ли забелязали колко се промениха погледите на Гобенхайм от една седмица насам? Той е направо отчаян, че не може да отдаде партиите вист на нямото си обожание към моята личност.

— Шт, душичко! — каза госпожа Латурнел. — Ето го и него.

— Алтор старши е в отчаяние — каза Гобенхайм на господин Миньон от вратата.

— Защо? — попита граф Дьо Ла Басти.

— Казват, че Вилкен е неплатежоспособен, а на Борсата смятат, че вие притежавате няколко милиона…

— Никой не знае какви задължения имам в Индия — сухо отговори Шарл Миньон — и нямам намерение да правя от сделките си публично достояние. Дюме — каза той на ухото на приятеля си, — ако Вилкен е притеснен, бихме могли да откупим имението на същата цена и да му платим в брой.

При такива именно обстоятелства Каналис и Ла Бриер, предшествувани от вестоносец, пристигнаха в неделя сутринта във вилата на госпожа Амори. Разбра се, че херцог Д’Ерувил, сестра му и леля му ще пристигнат във вторник и ще се настанят в къща, наета в Гравил, уж за да укрепят здравето си. При това съвпадение на Борсата в се заговори, че благодарение на госпожица Миньон наемите в Енгувил ще се покачат.

— Ако така продължава, тя ще превърне Енгувил в болница — каза по-малката госпожица Вилкен, отчаяна, че не е станала херцогиня.

При настроението на Модест вечната комедия на *Наследницата*, която щеше да се играе в Колибата, можеше спокойно да се нарече, както девойката се бе пошегувала, *Програмата на една девойка*.

Защото, веднъж загубила илюзиите си, Модест бе решена да даде ръката си само на човека, чиито качества напълно я задоволят.

---

[1] Игра на думи: словосъчетанието Grand Ecuyer (Главен интендант на кралските конюшни) би могло да означава също „висок ездач“. ↑

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА
БАЩАТА СЕ ДЪРЖИ ЧУДЕСНО

На другия ден след пристигането си двамата съперници и все още близки приятели се приготвиха да се представят вечерта в Колибата. Цялата неделя и понеделник сутринта бяха посветили на разопаковането на багажа си, на настаняването си във вилата на госпожа Амори и на подреждането, необходимо за престоя им от един месец. Впрочем положението му на кандидат за посланик му позволяваше най-различни хитрости и поетът бе изчислил всяка подробност. Той реши да се възползува от вероятния шум, който щеше да предизвика пристигането му в Хавър и ехото от който щеше да се чуе и в Колибата.

В качеството си на уморен човек Каналис въобще не излезе. Ла Бриер ходи на два пъти да се разхожда пред Колибата, защото той обичаше с отчаяние, изпитваше дълбок ужас от това, че не се е харесал, и бъдещето му изглеждаше покрито с гъсти облаци.

В понеделник приятелите отидоха на вечеря, облечени както подобава за това първо посещение, най-важното от всички. Ла Бриер си бе сложил същите дрехи, които носеше прословутата неделя в черквата. Но тъй като се смяташе само за спътник на една звезда, той се бе оставил на произвола на съдбата.

Каналис пък не бе пренебрегнал нито черния костюм, нито медалите си, нито салонната си елегантност, усъвършенствувана от връзката с покровителката му херцогиня Дьо Шолийо и с най-висшия свят от предградието Сен-Жермен. Не бе забравил нито една от дреболиите на контешкото облекло, докато нещастният Ла Бриер имаше небрежния вид на човек, който не се надява на нищо.

Докато сервираше на господарите си, Жермен не можа да не се усмихне на този контраст. Когато влезе да поднесе второто блюдо, той имаше доста дипломатичен или по-скоро неспокоен вид.

— Знае ли господин баронът — каза той на Каналис полугласно, — че господин Главният интендант пристига в Гравил, за да се лекува

от същата болест, от която страдат господин Дьо Ла Бриер и господин баронът?

— Дребосъкът херцог Д’Ерувил? — възкликна Каналис.

— Да, господине.

— И той идва за госпожица Дьо Ла Басти? — попита Ла Бриер, изчервявайки се.

— За госпожица Миньон, именно! — отговори Жермен.

— Изиграха ни! — извика Каналис, като погледна Ла Бриер.

— За пръв път казваш *ние*, откакто сме тръгнали — живо забеляза Ернест. — Досега казваше *аз*!

— Добре си ме опознал — изсмя се Мелхиор. — Но не можем да се борим срещу една кралска длъжност, срещу титлата херцог и пер, нито срещу зеленчуковите градини, които Държавният съвет наскоро предостави — по собствения ми доклад — на рода Д’Ерувил.

— Негова милост ти предлага утешителна награда в лицето на сестра си — хитро каза Ла Бриер с напълно сериозно изражение.

В този момент съобщиха за господин граф Дьо Ла Басти. Като чуха това име, двамата млади хора станаха, а Ла Бриер побърза да посрещне гостенина, за да му представи Каналис.

— Имам да ви връщам посещението, което ми направихте в Париж — каза Шарл Миньон на младия референт, — и знаех, като идвах насам, че ще имам двойното удоволствие да видя един от най-големите ни съвременни поети.

— Голям? Но, господине — усмихна се поетът, — не може да има нищо голямо в един век, на който царуването на Наполеон служи за предговор. Ние сме цяла орда от уж големи поети! Пък и второстепенните таланти така добре се правят на гении, че е невъзможно ярко да се откроиш…

— Затова ли се отдавате на политика? — попита граф Дьо Ла Басти.

— И в тази област е същото — каза поетът. — Няма да има вече велики държавници, ще има само мъже, които малко или повече се приспособяват към събитията. Виждате ли, господине, при един режим, създаден от Хартата[1], която замества дневника на сраженията с данъчния дневник, няма нищо солидно освен това, което сте ходили да търсите в Китай — богатството!

Доволен от себе си и от впечатлението, което правеше на бъдещия си тъст, Мелхиор се обърна към Жермен.

— Поднесете кафето в гостната — каза той и покани търговеца да излязат от трапезарията.

— Благодаря ви, графе — каза тогава Ла Бриер, — че ми спестихте притеснението да доведа у вас приятеля си. Вие сте не само сърдечен, но и съобразителен…

— Ами колкото всички провансалци — каза Шарл Миньон.

— А, вие сте от Прованс? — възкликна Каналис.

— Извинете приятеля ми — каза Ла Бриер. — Той не е изучавал като мен историята на рода Ла Басти.

Като чу думата приятел, Каналис хвърли на Ернест многозначителен поглед.

— Ако здравословното състояние ви позволява — каза провансалецът на големия поет, — ще бъде чест за мен да ви приема под покрива си тази вечер. Това ще бъде забележителен ден или, както казват древните, albo notanda lapillo[2]. Въпреки че няма да ни е лесно да приемем една толкова голяма слава в една толкова малка къща, вие ще задоволите нетърпението на дъщеря ми, чието възхищение към вас стига дотам, че пише музика по стиховете ви.

— Вие имате нещо повече от слава — каза Каналис — Вие притежавате красотата, ако може да се вярва на Ернест.

— О, една хубавка девойка, която ще ви се стори голяма провинциалистка — каза Шарл.

— Провинциалистка, от която, както чувам, се интересува херцог Д’Ерувил — сухо каза Каналис.

— О, аз оставям дъщеря си свободна — възрази господин Миньон с коварното добродушие на южняка. — Херцози, принцове, обикновени хора, всички са ми безразлични, дори гениите. Не искам да поемам никакви задължения и младежа, когото моята Модест ще избере, ще ми бъде зет или по-скоро син — каза той, гледайки към Ла Бриер. — Какво да се прави, госпожа Дьо Ла Басти е германка и не приема нашия етикет, а пък аз се водя по акъла на двете си жени. Винаги съм предпочитал да се возя в каретата, а не да я управлявам. За тези сериозни неща можем да говорим на смях, защото още не съм виждал херцог Д’Ерувил и не вярвам в бракове, сключени с пълномощно, нито в ухажори, наложени от родителите.

— Това изявление е колкото отчайващо, толкова и насърчително за двама млади хора, които искат да намерят философския камък в брака — каза Каналис.

— Не смятате ли, че е полезно, необходимо и политично да се даде пълна свобода на родителите, на девойката и на поклонниците ѝ? — попита Шарл Миньон.

Каналис, когото Ла Бриер предупреди с поглед, замълча и разговорът се прехвърли на други теми. След като се поразходиха из градината, бащата си тръгна, като каза, че разчита на посещението на двамата приятели.

— Отхвърлени сме — извика Каналис. — И ти разбра това, нали? Впрочем на негово място хич нямаше да се колебая между Главния интендант и нас двамата, колкото и да сме очарователни.

— Не мисля така — отговори Ла Бриер. — Смятам, е добрият войник дойде, защото нямаше търпение да те види и за да ни обяви неутралитета си, пускайки ни в къщата си. Влюбена в славата ти и измамена от мен, Модест просто се намира между Поезията и Прозата. За нещастие аз съм Прозата.

— Жермен — каза Каналис на прислужника, който дойде да раздигне масата, — да впрегнат конете. Тръгваме след половин час. Преди да отидем в Колибата, ще се поразходим малко.

---

[1] *Хартата* — конституционната харта, одобрена от Луи XVIII през 1814 г., по време на първата реставрация. С нея във Франция се въвежда конституционна монархия. ↑

[2] *Albo notanda lapillo* (лат.) — букв. отбелязан с бял камък. Бялото у римляните е било символ на щастието. ↑

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА
ЕРГЕНИТЕ НЕ СА ТОЛКОВА СВОБОДНИ, КОЛКОТО СИ МИСЛИМ

Двамата млади хора бяха еднакво нетърпеливи да видят Модест, но Ла Бриер се страхуваше от тази среща, докато Каналис отиваше на нея изпълнен със самоувереност.

Любезността на Ернест към бащата и хвалебствието, чрез което бе поласкал благородническата гордост на търговеца, подчертавайки нетактичността на Каналис, накараха поета да си избере определена роля.

Мелхиор реши да бъде колкото се може по-прелъстителен и същевременно да се прави на безразличен, да пренебрегва Модест, като по този начин засегне самолюбието на девойката. Ученик на хубавата херцогиня Дьо Шолийо, с това решение той се показа достоен за репутацията си на мъж, който познава добре жените, въпреки че всъщност не ги познаваше, както често се случва с щастливите жертви на една-единствена страст.

Докато бедният Ернест, сврян в ъгъла на каретата, потопен в ужаса на истинската любов, изпълнен с предчувствия за яростта, презрението, пренебрежението, гръмотевиците на нараненатa и оскърбена девойка, мрачно мълчеше, Каналис се подготвяше за срещата също така смълчан, но като актьор пред изпълнението на важна роля в нова пиеса.

Разбира се, нито единият, нито другият имаха щастлив вид. Впрочем при Каналис положението беше твърде сериозно. Самото желание да се ожени щеше да доведе до скъсване на хубавото приятелство, което го свързваше от близо десет години с херцогиня Дьо Шолийо.

Въпреки че бе обяснил пътуването си с умората — банална причина, на която жените никога не вярват, дори когато е истинска, — съвестта го измъчваше малко. Но думата съвест се стори толкова

йезуитска на Ла Бриер, че той само сви рамене, когато поетът му заговори за скрупулите си.

— Съвестта ти, приятелю, не е нищо друго освен страх да не загубиш госпожа Дьо Шолийо и с нея суетните си удоволствия, някои съвсем реални предимства и един навик. Защото, ако успееш с Модест, ще се откажеш без съжаление от блудкавите пристъпи на една осемгодишна страст, от която не е останало почти нищо. Признай си, че трепериш да не би да не се харесаш на покровителката си, ако научи мотивите за престоя ти тук, и ще ти повярвам. Да се откажеш от херцогинята и да се провалиш в Колибата, означава да играеш твърде на едро. Взел си резултата от тази алтернатива за угризение.

— Нищо не разбираш от чувства — каза Каналис, раздразнен като всеки човек, комуто казват истината, когато е очаквал комплимент.

— Ето какво би отговорил двуженецът на дванадесетте съдебни заседатели — засмя се Ла Бриер.

Тази реплика също направи неприятно впечатление на Каналис. Той намери, че Ла Бриер е твърде духовит и твърде свободен за секретар.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА
ПОЕТЪТ Е СУЕТЕН КАТО ХУБАВА ЖЕНА

Пристигането на разкошната карета, водена от кочияш, чиято ливрея бе с герба на Каналис, предизвика сензация в Колибата, още повече че там очакваха двамата претенденти и че всички действуващи лица на нашата история бяха вече там, с изключение на херцога и Бюча.

— Кой е поетът? — обърна се госпожа Латурнел към Дюме. При шума на колата тя бе застанала до прозореца.

— Този, който ходи като капелмайстор — отговори касиерът.

— Аха! — каза жената на нотариуса, разглеждайки Мелхиор, който се перчеше като човек, който знае, че го наблюдават.

Оценката на Дюме, комуто простотата бе присъща, бе твърде строга, но в нея имаше нещо вярно. По вина на голямата дама, която прекалено го ласкаеше и глезеше, така както всички по-възрастни от обожателите си жени винаги ще ги ласкаят и глезят, Каналис бе по това време по манталитет нещо като Нарцис.

Достигнала известна възраст, жената, която иска да привърже към себе си един мъж, най-напред обожествява недостатъците му, за да направи невъзможно всяко съперничество. Защото, поне отначало, съперничката не знае тайната на това висше ласкателство, с което мъжът свиква твърде лесно. В резултат на тези женски усилия мъжете стават самодоволни, ако не са такива по рождение.

Каналис, когото хубавата херцогиня Дьо Шолийо познаваше от млад, оправда пред себе си превземките си, като си каза, че те се харесват на жената, чийто вкус минаваше за безупречен. При все че това са извънредно деликатни нюанси, не е невъзможно да ги посочим. Така например Мелхиор притежаваше декламаторска дарба, от която много се възхищаваха и която прекалено благосклонните похвали бяха докарали дотам, че и поетът, и актьорът в него загубиха всякакво чувство за мярка. Именно затова за него казваха (пак този Дьо Марсе), че не декламира, ами блее стиховете си, до такава степен удължаваше

звуците и се слушаше, като рецитираше. Или казано на театрален жаргон, Каналис преиграваше. Позволяваше си да хвърля въпросителни погледи към публиката, да заема самодоволни пози и да плещи *врели-некипели* — изразът принадлежи на актьорите и е живописен като всичко, което създава артистичният свят.

Впрочем Каналис имаше последователи и стана основател на школа в това отношение. Неговата високопарност се беше леко отразила и на начина му да разговаря. Тонът му беше декламаторски, както видяхме от разговора му с Дюме. Умът му бе станал някак ултракокетен, обноските му също.

Накрая Каналис започна да ходи отмерено, да си измисля пози, да се поглежда крадешком в огледалата, да приспособява думите си към начина, по който е застанал. Той толкова се вълнуваше от впечатлението, което прави, че шегаджията Блонде много пъти се беше обзалагал — и беше печелил баса, — че ще обърка поета, като упорито се втренчи в прическата, обувките или пеша на костюма му.

След десет години тези превземки, който отначало притежаваха паспорта на цъфтящата младост, станаха доста остарелички, още повече че самият Мелхиор изглеждаше вече износен. Светският живот е еднакво уморителен и за мъжете, и за жените и може би двадесетте години, с които херцогинята беше по-стара от Каналис, тежаха повече на него, отколкото на нея — нея обществото виждаше все така хубава, без бръчки, без червило и без сърце.

Уви! Нито мъжете, нито жените имат приятел, който да ги предупреди, когато уханието на скромността им започне да нагарча, милувката на погледа заприлича на театралничене, изразът на лицето се превърне в превземка и зад изкусния ум прозре ръждясалият скелет. Само гениятумее да се обновява като змия. Пък и в маниерите, както във всичко останало, единствено сърцето не остарява. Хората с добро сърце се отличават с простота.

А Каналис, както знаете, имаше сухо сърце. Той злоупотребяваше с красотата на погледа си, като му придаваше, без да е нужно, втренчеността, която размисълът придава на очите.

И най-после, похвалите бяха за него търговска сделка, в която искаше твърде много да спечели. Начинът, по който правеше комплименти, изглеждаше очарователен на повърхностните хора, докато по-чувствителните можеха да го приемат за обиден поради

неговата баналност, поради самонадеяността, зад която се криеше предумисъл.

И наистина Мелхиор лъжеше като придворен. На херцог Дьо Шолийо, който никому не направи впечатление с речта си от трибуната, където бе принуден да се качи като министър на външните работи, той не се посвени да каже:

— Бяхте великолепен, ваше превъзходителство.

Колко ли мъже като Каналис биха били оперирани от превземките си, ако им се инжектираше неуспех в малки дози! Тези недостатъци бяха доста леки в позлатените салони на предградието Сен-Жермен, където всеки непременно внася своя дял от чудатости и където брътвежът, преструвките, напрегнатостта, ако щете, имат за фон извънмерен разкош и разточителни тоалети, които може би ги оправдават. Но те бяха в пълен разрез с провинцията, чиито странности са от точно обратния вид.

Каналис беше и неестествен, и предвзет. Той никак не можеше да се преобрази, тъй като бе успял да изстине в матрицата, в която го бе сложила херцогинята. Освен това бе твърде много парижанин или, ако щете, твърде много французин. Парижанинът се чуди, че не всичко и не навсякъде е като в Париж, а французинът, че не е като във Франция. Добрият вкус се състои в това да се приспособиш към обноските на чужденците, без все пак съвсем да загубиш собствения си характер, както правеше Алкивиад[1], този образец на *джентълмен*. Истински добрите маниери са еластични. Те подхождат на всички обстоятелства, те са в хармония с всяка обществена среда, те ви карат, когато излизате на улицата, да си облечете рокля с чудесна кройка, но от скромна материя, а не да се разхождате като някои буржоазки в крещящи десени.

Каналис обаче, съветван от жена, която го обичаше повече заради себе си, отколкото заради него, искаше да дава тон, да бъде навсякъде такъв, какъвто си е. Мислеше си — грешка, допускана от някои известни парижани, — че носи със себе си своя собствена публика.

---

[1] *Алкивиад* (450–404) — древногръцки генерал и политически деец, любим (и блестящ) ученик на Сократ. Отличавал се с политическата си неустойчивост и с любовта си към разкоша. ↑

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА
ЧУДЕСНО НАЧАЛО НА ИГРАТА

Докато поетът влезе в гостната със заучени движения, Ла Бриер се промъкна като куче, което се бои да не го ударят.

— А, ето го моя войник! — каза Каналис, забелязвайки Дюме, след като направи комплимент на госпожа Миньон и поздрави дамите. — Вече не се безпокоите, нали? — продължи той, като задържа ръката му с предвзет жест. — Впрочем отлично ви разбирам, като виждам госпожицата. Аз говорех за земните същества, а не за ангелите.

Личеше си, че всички очакват ключа на загадката.

— Смятам за голяма победа — продължи поетът, като видя, че трябва да даде обяснение — това, че съм развълнувал един от железните мъже, послужили на Наполеон за опорни греди, върху които той се опита да основе империята си, впрочем твърде колосална, за да бъде трайна. Такива неща само времето може да заздрави! Но дали това е победа, с която трябва да се гордея? Та аз нямам никаква заслуга за нея. Това беше просто победата на идеята над действителността. Вашите битки, драги господин Дюме, вашите героични нападения, господин графе, самата война бяха формата, в която се облече мисълта на Наполеон. Какво остана от всички тези неща? Тревата, която ги покрива, нищо не знае за тях. Жътвата не може да ни каже къде се намират. Без историка, без писмената реч бъдещето няма да узнае нищо за тези героични времена! Така че вашите петнадесетгодишни борби са вече само идеи и това ще спаси империята, защото поетите ще направят от нея поема! Една страна, която умее да спечелва такива битки, трябва да умее и да ги възпява!

Каналис млъкна и хвърли поглед върху лицата на присъствуващите, за да събере данта от учудване, която му дължаха тези провинциалисти.

— Не можете да си представите, господине, колко ми е мъчно, че не мога да ви видя — каза госпожа Миньон. — Въпреки че това донякъде се компенсира от удоволствието, с което ви слушам.

Модест се бе облякла като в деня, когато тази история започна. Решена да намира Каналис прекрасен, тя стоеше смаяна и бе изпуснала бродерията си, която се крепеше на пръстите й само на памучния конец.

— Модест, ето господин Дьо Ла Бриер. Господин Ернест, това е дъщеря ми — каза Шарл, комуто се стори, че секретарят стои много настрани.

Девойката студено поздрави Ернест, като му хвърли поглед, който трябваше да убеди всички, че го вижда за пръв път.

— Извинете, господине — каза тя, без да се изчерви, — живото възхищение, което изпитвам към най-големия наш поет, е в очите на приятелите ми достатъчно оправдание за това, че забелязах само него.

Този свеж и изразителен глас, който приличаше на прочутия глас на госпожица Марс[1], очарова бедния референт, и без това заслепен от красотата на Модест. В изненадата си той отговори с думи, които биха били прекрасни, ако бяха верни:

— Но той ми е приятел — каза той.

— Значи, сте ми простили — отвърна тя.

— Ние сме повече от приятели — възкликна Каналис, като прегърна Ернест през рамото и се облегна на него като Александър на Хефестион[2], — ние се обичаме като братя…

Госпожа Латурнел прекъсна големия поет и каза, показвайки Ернест на малкия нотариус:

— Господинът не е ли непознатият, когото видяхме в черквата?

— И какво ако е той? — отвърна Шарл Миньон, като видя, че Ернест се изчервява.

Модест запази самообладание и се зае с бродерията си.

— Може би госпожата има право, два пъти съм идвал в Хавър — отговори Ла Бриер и седна до Дюме.

Пленен от красотата на Модест, Каналис не разбра правилно възхищението, което тя му засвидетелствуваше, и се поздрави с пълния си успех.

— Бих сметнала един гениален човек за безсърдечен, ако нямаше до себе си предан приятел — каза Модест, за да продължи разговора, прекъснат от нетактичносгта на госпожа Латурнел.

— Госпожице, предаността на Ернест може да ме накара да помисля, че струвам нещо — каза Каналис, — защото този мил Пилад

е пълен с талант, той беше половинката на най-големия министър, който сме имали, откакто има мир. Въпреки чудесния си пост той се съгласи да ми стане политически наставник. Учи ме как да работя, предава ми своя опит, а би могъл да се стреми към по-висока съдба. О, той струва повече от мен… — В отговор на едно движение, което направи Модест, Мелхиор каза мило: — Поезията, която аз пиша, той я носи в сърцето си. И ако говоря така пред него, то е, защото е скромен като монахиня.

— Стига, стига — каза Ла Бриер, който не знаеше вече как да се държи. — Приличаш ми, драги мой, на майка, която иска да омъжи дъщеря си.

— Откъде ви дойде наум да станете политик? — се обърна Шарл Миньон към Каналис.

— За един поет това означава да абдикира — каза Модест. — Политиката е поле на действие за хората с положителен ум…

— Ах, госпожице, днес трибуната е най-големият театър на света, тя замести арената на рицарските битки. На трибуната се срещат най-големите умове, така както в армията някога се срещаха най-смелите мъже.

Каналис бе подхванал любимата си тема. Цели десет минути той говори за политическия живот. Поезията била само подстъп към държавническата кариера. В днешно време ораторът ставал висш теоретик, духовен вожд в областта на идеите. Нима, ако поетът можел да посочи на страната си пътя към бъдещето, той преставал да бъде това, което е? Каналис цитира Шатобриан и заяви, че един ден той ще бъде по-значителен като политик, отколкото като литератор. Френската трибуна щяла да бъде фарът на човечеството. Сега словесните битки били заменили военните. Еди-кое си заседание на Камарата било равностойно на Аустерлиц, ораторите се били показали на височината на генералите, като тях залагали живота си, смелостта си, силите си, не по-малко от тях се жертвували. Нима за жизнените флуиди думите не били едно от най-ужасните разточителства, които човекът можел да си позволи, и т.н. и т.н.

Тази импровизация, съставена от банални мисли, предадени със звучни изрази и с нови думи и предназначена да докаже, че барон Дьо Каналис ще стане един ден една от знаменитостите на Трибуната,

направи дълбоко впечатление на нотариуса, на Гобенхайм, на госпожа Латурнел и на госпожа Миньон.

Модест сякаш присъствуваше на представление и бе във възторг от актьора, точно както Ернест от нея. Всички тези фрази референтът ги знаеше наизуст, но той слушаше с очите на девойката и се влюбваше в нея до полуда. За този истински влюбен Модест бе затъмнила всички образи, които си беше създавал за нея, докато четеше писмата й или им отговаряше.

Това посещение, чиято продължителност бе предварително определена от Каналис, който не искаше да разглезва почитателите си, завърши с покана за вечеря за следвалия понеделник.

— Няма да бъдем вече в Колибата — каза граф Дьо Ла Басти. — Тя отново става жилище на Дюме. Прибирам се в стария си дом чрез договор за откупка, валиден за шест месеца, който сключих у приятеля си Латурнел с господин Вилкен…

— Ще ми се Вилкен да не може да ви върне сумата, която сте му заели — каза Дюме.

— Ще живеете в дом, който подхожда на богатството ви — каза Каналис.

— На богатството, което ми приписват — живо отвърна Шарл Миньон.

— Би било жалко, — каза Каналис, като се обърна към Модест и мило й се поклони, — ако тази мадона не живее в обстановка, достойна за божественото й съвършенство.

Това бе всичко, което Каналис каза за Модест, защото той се стараеше да не я гледа и да се държи като човек, който въобще не мисли за женитба.

— Ах, мила госпожо Миньон, сече му умът — каза жената на нотариуса в момента, когато пясъкът в градината скърцаше под стъпките на двамата парижани.

— Дали е богат? Туй е въпросът — каза Гобенхайм. Модест стоеше до прозореца и не изпускаше нито едно движение на големия поет, без да погледне нито веднъж Ернест дьо Ла Бриер.

Когато господин Миньон се прибра, а Модест се върна на мястото си, след като двамата приятели й махнаха за сбогом от каретата, започна един от тези задълбочени разговори, който водят провинциалистите за парижаните след първата си среща с тях. Докато

госпожа Латурнел, Модест и майка й го хвалеха в хор, Гобенхайм повтори въпроса си:

— Дали е богат?

— Богат? — отговори Модест. — Какво значение има, това? Не виждате ли, че господин Каналис е от тези мъже, чието предназначение е да заемат най-високите постове в държавата. Той има нещо повече от богатство, той притежава качествата за сдобиване с богатство.

— Ще стане министър или посланик — каза господин Миньон.

— Не е изключено един ден данъкоплатците да плащат разноските по погребението му — каза малкият Латурнел.

— Че защо? — попита Шарл Миньон.

— Прилича ми на човек, способен да изяде всяко богатство, въпреки качествата, които госпожица Модест щедро му приписва.

— Как да не е щедра към поет, който я нарича мадона? — каза малкият Дюме, верен на отвращението, което му бе вдъхнал Каналис.

Гобенхайм упорито приготвяше масата за вист, още повече че откакто господин Миньон се бе завърнал, Латурнел и Дюме се бяха отпуснали и играеха на по десет су фиша.

— Е, ангелчето ми — каза бащата на дъщеря си, застанала до прозореца, — признай, че татко мисли за всичко. Ако още тази вечер дадеш нарежданията си на старата си шивачка в Париж и на снабдителите си, след седмица ще можеш да се покажеш в цялото великолепие на наследница, а пък аз ще имам време да се погрижа за настаняването ни в нашата къща. Имаш хубаво пони, поръчай си костюм за езда. Главният интендант заслужава това внимание…

— Още повече, че имаме гости, които трябва да поразходим — каза Модест, чиито бузи добиваха вече здрав цвят.

— Секретарят не каза почти нищо — забеляза госпожа Миньон.

— Доста е глупавичък — отговори госпожа Латурнел. — Поетът оказа внимание на всички. Благодари на Латурнел, че се е погрижил да му наеме тази вила, и ми каза, че при избора Латурнел като че ли се е вслушал в съветите на жена. А другият беше мрачен като испанец, с втренчен поглед, сякаш искаше да глътне Модест. Ако ме беше погледнал така, щях да се уплаша.

— Има хубав глас — отговори госпожа Миньон.

— Сигурно е идвал да се осведоми за фирмата Миньон от страна на поета — каза Модест, като крадешком погледна баща си, — защото точно него видяхме в църквата.

Госпожа Дюме, госпожа и господин Латурнел приеха това обяснение на пътуването на Ернест.

— Знаеш ли, Ернест — извика Каналис, когато бяха на двадесет крачки от Колибата, — че не виждам в парижкото общество нито една девойка за женене, която да може да се сравни с това очарователно момиче!

— Е, няма какво — отвърна Ла Бриер със сдържана горчивина в гласа, — тя те обича или, ако щеш, ще те обикне. Славата ти спечели половината от битката. Накратко, всичко е в твои ръце. Ще се върнеш там сам. Към мен Модест изпитва най-дълбоко презрение и е права. Не виждам защо да се осъждам на мъчението да се възхищавам, да желая, да обожавам това, което никога няма да притежавам.

След няколко съболезнователни думи, в които личеше задоволството от собственото му ново издание на думите на Цезар[3], Каналис изрази желание да скъса с херцогиня Дьо Шолийо.

Ла Бриер, който не можеше да понася този разговор, се оправда със съмнителната красота на нощта, за да слезе от каретата и да се затича като луд към брега, където остана до десет часа и половина в плен на нещо като умопомрачение. Той ту вървеше с бързи стъпки и си говореше сам, ту стоеше прав или сядаше някъде, без да забелязва, че безпокои двамата митничари на пост. След като бе обикнал остроумната начетеност и нападателното простодушие на Модест, той бе започнал да обожава красотата й, т.е. бе прибавил безпричинната любов, необяснимата любов към всички причини, които го бяха завели преди десет дни в хавърската черква.

---

[1] *Марс, Ан Буте* (1779–1847) — френска актриса, блестящо изпълнявала роли на кокетка в Комеди Франсез. ↑

[2] *Хефестион* (?-324 пр.н.е.) — македонски военачалник, приятел и любимец на Александър Македонски. ↑

[3] *… ново издание на думите на Цезар* — Балзак има предвид прочутата фраза „Дойдох, видях, победих“, произнесена от Цезар по повод светкавичната му победа над понтийския цар Фарнак II при Зела. ↑

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА
ЛА БРИЕР Е ЗА БЮЧА ТОВА, КОЕТО Е ЩАСТИЕТО ЗА РЕЛИГИЯТА

Ла Бриер тръгна обратно към Колибата, където обаче пиренейските овчарки така се разлаяха, че той не можа да се отдаде на удоволствието да съзерцава прозорците на Модест.

В любовта тези неща имат за влюбения не по-голямо значение от значението, което имат за художника мазките, останали под последния слой боя. И все пак те са самата любов, така както заличените вече усилия са самото изкуство. От тях излиза голям художник или истински влюбен, които жената и публиката в края на краищата, понякога твърде късно, започват да обожават.

— Какво пък — извика той, — ще остана, ще страдам, ще я виждам, ще я обичам за себе си, егоистично! Модест ще бъде моето слънце, моят живот, ще дишам чрез дъха й, ще се радвам на радостта й, ще чезна от скръбта й, дори ако стане жена на този егоист Каналис…

— Ето какво се нарича любов, господине! — се чу глас иззад крайпътните храсти. — Я гледай! Значи, всички обичат госпожица Дьо Ла Басти?

И Бюча се показа внезапно и се загледа в Ла Бриер. Ла Бриер овладя гнева си, измери с поглед джуджето на лунната светлина и направи няколко крачки, без да каже нищо.

— Войниците, които служат в един и същи взвод, би трябвало да се отнасят по-дружески един към друг! — каза Бюча. — Вие не обичате Каналис и аз също не съм луд по него.

— Той ми е приятел — отговори Ернест.

— А, вие сте секретарчето — каза джуджето.

— Знайте, господине, че никому не съм секретар — отвърна Ла Бриер. — Имам честта да бъда съветник в едно от върховните съдилища на кралството.

— Приятно ми е да поздравя господин Дьо Ла Бриер — каза Бюча. — Аз пък имам честта да бъда главен писар на метр Латурнел, върховен съветник в Хавър, и моето положение е по-добро от вашето. Да, имам щастието да виждам госпожица Модест дьо Ла Басти почти всяка вечер от четири години насам и смятам да живея до нея, както прислужниците на краля живеят в Тюйлери. Ако ми предложеха трона на Русия, щях да отговоря: „Съжалявам, но много обичам слънцето!“ С което искам да ви кажа, господине, че се интересувам от нея повече, отколкото от себе си, честно и добронамерено. Смятате ли, че надменната херцогиня Дьо Шолийо ще погледне с добро око на щастието на госпожа Дьо Каналис, след като камериерката й, която е влюбена в господин Жермен и вече се безпокои от престоя в Хавър на този очарователен прислужник, ще се оплаче, докато прави прическа на господарката си, че…

— Откъде знаете всичко това? — каза Ла Бриер, като прекъсна Бюча.

— Първо, аз съм писар на нотариус — отговори Бюча. — Не видяхте ли гърбицата ми? Тя е пълна с хрумвания, господине. Направих се на братовчед на госпожица Филоксен Жакмен, родена в Онфльор, където се е родила майка ми, също Жакмен по фамилия. В Онфльор има единадесет семейства Жакмен. Та, значи, моята братовчедка, съблазнена от едно неправдоподобно наследство, ми разказа много неща…

— Херцогинята е отмъстителна! — каза Ла Бриер.

— Като кралица, както ми каза Филоксен. Още не е простила на господин херцога, че й е само мъж — отвърна Бюча. — Тя мрази, както обича. Запознат съм с характера й, с тоалетите й, с вкусовете й, с вярата и с дребнавостите й, защото Филоксен я разсъблече пред мен духовно и физически. Ходих в Операта да видя госпожа Дьо Шолийо и не ми е жал за десетте франка (не говоря за представлението)! Ако мнимата ми братовчедка не ми беше казала, че господарката й е на петдесет пролети, щях да мисля, че съм бил твърде щедър, като съм й дал тридесет. Тази херцогиня не познава зимата.

— Да — продължи Ла Бриер, — тя е като камея, запазена от камъка си… Каналис много би се притеснил, ако херцогинята научи за плановете му. Надявам се, господине, че ще спрете дотук с това недостойно за честен човек шпиониране…

— Господине — каза Бюча гордо, — за мен Модест, това е държавата! Аз не шпионирам, аз предвиждам! Херцогинята ще дойде, ако трябва, и ще бъде оставена на спокойствие, ако аз сметна за необходимо…

— Вие?

— Да, аз!

— И как смятате да действувате? — попита Ла Бриер.

— Ами ето как! — отговори гърбушкото, като откъсна стръкче трева. — Това тревисто растение смята, че човек строи замъци, за да го подслони, и някой ден то срива най-здраво сглобения мрамор, така както народът, вкаран в сградата на Феодализма, я събори на земята. Мощта на слабия, който може да се проврe навсякъде, е по-голяма от мощта на силния, който се осланя на топовете си. Ние сме трима пазачи, които сме се заклели, че Модест ще бъде щастлива, и които бихме продали честта си за нея. Сбогом, господине, ако обичате госпожица Дьо Ла Басти, забравете този разговор и ми стиснете ръката, защото имате вид на човек със сърце! Бързах да видя Колибата, пристигнах точно когато тя духаше свещта, видях ви благодарение на кучетата, чух ви как беснеете. Затова си позволих да ви кажа, че служим в един и същи полк, полка на Кралската преданост!

— Е добре — отговори Ла Бриер, като стисна ръката на гърбавия. — Бъдете така добър да ми кажете дали госпожица Модест е била влюбена в някого преди тайната й кореспонденция с Каналис…

— О! — глухо извика Бюча. — Всяко съмнение е обида. Дори сега, знае ли някой дали тя наистина обича? Знае ли го самата тя? Увлякла се е по ума, по гения, по душата на този търговец на станси, на този литературен шарлатанин. Но тя ще го изучи, ние ще го изучим, ще успея да извадя наяве истинския характер изпод корубата на мъж с красиви маниери и ще видим тогава малката главичка на амбицията му, на суетността му — каза Бюча и потри ръце. — И тогава, освен, разбира се, ако госпожицата не е до смърт влюбена…

— О, тя му се възхищаваше като на някакво чудо! — извика Ла Бриер и издаде тайната си ревност.

— Ако е добро, честно момче, ако я обича, ако е достоен за нея — продължи Бюча, — ако се откаже от херцогинята, ще трябва да изиграя самата херцогиня! Ето, драги господине, вървете по тоя път и след десет минути сте у вас.

Бюча се върна и извика нещастния Ернест, който, в качеството си на истински влюбен, би останал цяла нощ да разговаря за Модест.

— Господине — каза му Бюча, — не съм имал честта да видя нашия велик поет и съм любопитен да понаблюдавам това чудесно явление, докато упражнява функциите си. Направете ми услугата вдругиден да прекарате вечерта в Колибата и останете по-дълго, защото човек не може да се разгърне за един час. Аз пръв ще науча дали я обича, дали може да я обикне и дали ще я обикне.

— Вие сте твърде млад, за да…

— За да бъда наставник — довърши Бюча, като прекъсна Ла Бриер. — Господине, изродите се раждат стогодишни. И освен това, знаете ли, когато един болен страда дълго, той става по-добър лекар от лекаря си, започва да се разбира с болестта, което невинаги се случва дори със съвестните лекари. По същия начин един мъж, комуто една жена е скъпа и когото жената презира, защото е грозен или гърбав, така добре започва да разбира от любов, че се превръща в прелъстител, както болният накрая оздравява. Само глупостта е неизцерима. От шестгодишна възраст (сега съм на двадесет и пет) нямам нито майка, нито баща. Обществената благотворителност ми е майка, а кралският прокурор — баща. Бъдете спокоен — възпря той Ернест, който понечи да каже нещо. — По-весел съм, отколкото би трябвало да бъда при моето положение. Преди шест години нахалният поглед на една прислужничка на госпожа Латурнел ми каза, че греша, като искам да обичам. Оттогава именно обичам и изучавам жените! Започнах от грозните, бикът трябва винаги да се хваща за рогата. Пръв обект за изучаване ми беше моята покровителка, която се държи ангелски с мен. Може би сгреших. Но, така или иначе, прекарах я през моя аламбик и открих следната мисъл, сгушена в сърцето й: *Не съм толкова грозна, колкото ме смятат!* И въпреки дълбокото й благочестие, ако бях използувал тази идея, бих могъл да я докарам до ръба на пропастта и да я оставя там!

— А изучихте ли Модест?

— Мисля, че ви казах — отвърна гърбавият, — че животът ми й принадлежи, както Франция принадлежи на краля! Разбирате ли сега защо шпионирах в Париж? Никой освен мен не знае колко благородство, гордост, всеотдайност, деликатност, колко неуморима доброта, колко истинска вяра, веселост, начетеност, изисканост,

любезност има в душата, в сърцето и в ума на това достойно за обожание същество.

Бюча извади кърпичката си, за да обърше две сълзи, и Ла Бриер дълго му стиска ръката.

— Ще живея в сиянието й! Всичко, което започва от нея, свършва в мен, ето как сме свързани ние, почти като природата и Бог чрез светлината и словото. Сбогом, господине! Никога през живота си не съм бъбрил толкова. Но като ви видях под прозорците й, отгатнах, че я обичате по моя начин!

Без да изчака отговора, Бюча напусна бедния влюбен, за когото този разговор бе като балсам за сърцето. Ернест реши да се сприятели с Бюча, без да се досеща, че многословието на писаря имаше за главна цел да му създаде връзки в дома на Каналис. На какви само мисли, решения, планове за държане се отдаде Ернест, преди да задреме! А приятелят му Каналис спеше като победител — най-сладкия сън след съня на праведниците.

ПЕТДЕСЕТА ГЛАВА
НА КОЯТО АВТОРЪТ ДЪРЖИ ОСОБЕНО МНОГО

На обяд двамата приятели решиха на другия ден да прекарат заедно вечерта в Колибата и да опитат сладостите на провинциалния вист. За да мине по-бързо денят, те наредиха да оседлаят двата коня, предназначени за две цели, и тръгнаха напосоки из хавърския край, който им беше не по-малко непознат от Китай. Защото това, което французите най-малко познават във Франция, е самата Франция.

Размишлявайки върху положението си на нещастен и презиран влюбен, референтът си направи почти същия самоанализ като анализа, предизвикан от въпроса на Модест в началото на тяхната кореспонденция.

Казват, че нещастието развива добродетелите, но то ги развива само у добродетелните хора. Защото този вид прочистване на съзнанието е свойствен само на природно чистите хора.

Ла Бриер си обеща да потисне мъката си по примера на спартанците, да запази достойнството си и да не си позволява никаква подлост. Докато Каналис, опиянен от размера на зестрата, бе решил да не се спира пред нищо, но да плени Модест.

По силата на един доста странен психологически закон, егоизмът и самоотвержеността, които накратко характеризират тези двама мъже, ги накараха да изберат начини на действие, противни на природата им. Себичният човек щеше да се прави на всеотдаен, а човекът, изтъкан от добрина — да потърси убежище на авентинския хълм[1] на гордостта. Същото явление се наблюдава и в политиката. И в тази област хората често преобръщат характера си наопаки и нерядко се случва публиката да не може да разбере кое е лицето.

---

[1] *Авентински хълм* — най-южният от седемте хълма, на които е разположен Рим. През 494 и 450 г. пр.н.е. там са се оттеглили част от

разбунтувалите се срещу патрициите плебеи. ↑

ПЕТДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА
ХЕРЦОГ Д’ЕРУВИЛ СЕ ПОЯВЯВА НА СЦЕНАТА

След вечеря двамата приятели научиха от Жермен за пристигането на Главния интендант, когото Латурнел щеше да представи през въпросната вечер в Колибата.

Госпожица Д’Ерувил намери начин да обиди този достоен човек, като го покани чрез слугата си. А можеше просто да изпрати племенника си, което щеше да позволи на нотариуса да разправя до края на живота си за посещението на Главния интендант. Затова малкият нотариус каза на негова милост, когато последният му предложи да го закара до Енгувил с карета, че трябва да вземе и госпожа Латурнел.

По скования му вид херцогът отгатна, че явно е сторена грешка, която трябва да се поправи, и каза мило:

— Ако ми позволите, за мен ще бъде чест да отида лично да взема госпожа Латурнел.

Деспотичната госпожица Д’Ерувил подскочи от яд, а херцогът излезе с малкия нотариус. Като видя пред вратата си чудесната карета и хората с кралска ливрея, които свалиха стъпалото, жената на нотариуса се почувствува опиянена от радост и все не можеше да намери ръкавиците си, чадъра си, чантичката си и достойната си осанка при мисълта, че Главният интендант бе дошъл да я вземе. Щом се настани в каретата, тя се разтопи от любезност към дребничкия херцог, което не й попречи да възкликне в порив на доброта:

— Ами Бюча?

— Да вземем и Бюча — усмихна се херцогът.

Когато хората от пристанището, които се бяха струпали наоколо, привлечени от блясъка на екипажа, видяха трите дребни мъже заедно с високата суха жена, те се спогледаха и се разсмяха.

— Ако ги заварят един за друг, може и да се получи мъж за тази върлина! — каза един моряк от Бордо.

Слугата вече очакваше заповед за тръгване, когато херцогът попита шеговито:

— Ще вземете ли още нещо, госпожо?

— Не, ваша светлост — отговори жената на нотариуса, като почервеня и погледна мъжа си, сякаш го питаше: „Какво толкова направих?“

— Негова милост — каза Бюча — ми прави голяма чест, като ме смята за *нещо*. Всъщност един беден писар като мен е *нищо*!

Въпреки че тези думи бяха казани на смях, херцогът се изчерви и не отговори.

Високопоставените личности винаги грешат, като се шегуват с тези, които са под тях. Шегата е игра, а играта предполага равенство. Именно за да отстранят неудобствата на това временно равенство, играчите имат правото, след като са свършили партията, да се правят, че не се познават.

Привидната причина за посещението на Главния интендант беше едно колосално начинание — разработването на огромно пространство земя, пощадено от морето, което се намираше между устията на две реки и което Държавният съвет бе предоставил като лична собственост на рода Д’Ерувил. Ставаше дума само да се укрепи теренът, да се отводни ивица тинест пясък, дълга един километър и широка триста или четиристотин арпана, да се прокопаят канали и да се прокарат пътища.

Когато херцог Д’Ерувил обясни разположението на терена, Шарл Миньон забеляза, че би трябвало да се почака, докато природата заздрави все още подвижната почва по естествен път.

— Времето, което като по чудо обогати вашия род, господин херцог, трябва само̀ да довърши делото си — каза той накрая. — Би било разумно да изчакате петдесетина години, преди да започнете работа.

— Нека това да не е последната ви дума, господин графе — каза херцогът. — Елате в Ерувил и сам ще видите как стоят нещата.

Шарл Миньон отговори, че един капиталист като него би трябвало спокойно да обмисли въпроса и чрез тази забележка даде възможност на херцог Д’Ерувил да дойде в Колибата.

Модест направи силно впечатление на херцога, който помоли за благоволението да я приеме, като каза, че сестра му и леля му са слушали за нея и ще бъдат щастливи да се запознаят с нея. При тези думи Шарл Миньон предложи сам да представи дъщеря си, като отиде да покани двете госпожици на вечеря в деня на настаняването си във вилата. Херцогът прие.

Видът на синята лента, титлата и главно възторжените погледи на благородника подействуваха на Модест. Но тя показа пълно съвършенство и в разговора, и в обноските, и в благородното си държане. Херцогът си отиде сякаш неохотно, след като го бяха поканили да идва в Колибата всяка вечер на основание на всепризнатата невъзможност за един придворен на Шарл X да прекара вечерта без вист.

Така че на другия ден вечерта Модест щеше да види тримата си обожатели събрани заедно.

Каквото и да разправят младите момичета и въпреки че логиката на сърцето изисква да се жертвува всичко в името на предпочитанието, извънредно ласкателно е да видиш около себе си няколко съперници, няколко забележителни или известни, или от голям род мъже, които се опитват да блеснат или да се харесат. С риск да се изложи, Модест призна по-късно, че чувствата, изразени в писмата й, бяха отстъпили пред удоволствието да опълчи една срещу друга три толкова различни душевности, трима мъже, всеки от които, отделно взет, положително би правил чест и на най-взискателното семейство. У нея обаче тази самолюбива наслада бе подчинена на мизантропската хитрост, породена от ужасната рана, която бе получила и която вече й изглеждаше обикновена грешка. Затова, когато баща й я попита с усмивка:

— Е, Модест, искаш ли да станеш херцогиня? — тя отговори с насмешлив поклон:

— Нещастието ме настройва философски.

— Ще станете само баронеса? — попита Бюча.

— Или виконтеса — добави бащата.

— Как така? — живо попита Модест.

— Ако одобриш господин Дьо Ла Бриер, той ще бъде достоен да получи от краля правото да наследи титлите и герба ми…

— О, щом става дума за маскарад, онзи там няма да създава трудности — горчиво отговори Модест.

Бюча не разбра нищо от тези реплики, чийто смисъл можеше да бъде отгатнат само от госпожа и господин Миньон и от Дюме.

— Щом стане дума за женитба, всички мъже се маскират — каза госпожа Латурнел, — а и жените също. Откакто съм се родила, чувам да казват: „Господин еди-кой си или госпожица еди-коя си сполучи с женитбата си!“ Значи ли това, че другият не е сполучил?

— Женитбата — каза Бюча — прилича на съдебен процес. Едната страна винаги е недоволна. А щом едната страна заблуждава другата, значи, че половината от женените хора играят комедия за сметка на другата половина.

— И какво е заключението ви, ваше величество? — каза Модест.

— Че трябва с най-голямо внимание да се следят маневрите на противника — отговори писарят.

— Аз какво ти разправях, миличка — каза Шарл Миньон, намеквайки за разговора с дъщеря си на брега на морето.

— Мъжете играят толкова роли, за да се оженят — каза Латурнел, — колкото майките карат да играят дъщерите си, за да се отърват от тях.

— Значи, всякакви хитрости са позволени — каза Модест.

— И от двете страни — извика Гобенхайм. — Тогава играта е равностойна.

Този разговор се водеше по време на партията вист и бе прекъсван от оценките, които всеки даваше на господин Д’Ерувил, когото малкият нотариус, малкият Дюме и малкият Бюча одобряваха.

— Явно, че госпожа Латурнел и горкият ми съпруг — усмихна се госпожа Миньон — са изключения от правилото.

— За негово щастие полковникът не е висок — отговори Бюча, докато шефът му раздаваше картите. — Защото умните и високи мъже са винаги изключение.

Без това малко обсъждане на законното право на женитбените хитрости, описанието на вечерта, която Бюча очакваше с такова нетърпение, вероятно би изглеждало прекалено дълго. Но богатството, за което бяха извършени толкова тайни подлости, може би ще придаде на дреболиите от личния живот собствената си привлекателност,

засилена от общественото чувство, така откровено изтъкнато от Ернест в отговора му до Модест.

ПЕТДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА
ПРИНЦЪТ НА НАУКАТА

На сутринта пристигна Деплен, който остана само около час, колкото да поръча да му доведат и да впрегнат пощенските коне от Хавър. След като прегледа госпожа Миньон, той реши, че болната може да си възвърне зрението и че най-подходящият момент за операция е след месец.

Естествено тази важна консултация ставаше пред обитателите на Колибата, тръпнещи от вълнение и очакващи присъдата на принца на науката. Прочутият член на Академията на науките зададе на сляпата десетина кратки въпроса и прегледа очите й на светлината на прозореца.

Учудена от стойността, която времето имаше за този толкова известен човек, Модест забеляза, че каретата е пълна с книги, които ученият щеше да прочете по пътя за Париж, защото бе тръгнал предишната вечер и бе използувал нощта и за да се наспи, и за да пътува. Бързината, проницателността на изводите, които Деплен правеше от всеки отговор на госпожа Миньон, кратките му реплики, обноските му, всичко това за пръв път даде на Модест вярна представа за гения. Тя забеляза огромната разлика между посредствения Каналис и изключителния Деплен.

В съзнанието за таланта си и в солидността на славата си геният намира нещо като резерват, в който неговата законна гордост се проявява на воля и не пречи никому. Освен това непрекъснатата му борба с хората и нещата не му оставя време да се отдаде на кокетствата, които си позволяват модните герои, забързани да приберат жътвата на един преходен сезон, суетни и самолюбиви, взискателни и дотегливи, като митничари алчни да събират таксата от всичко, което минава покрай тях.

Модест бе очарована от този голям лекар, още повече че той самият изглеждаше поразен от изящната й красота, той, през чиито

ръце бяха преминали толкова жени и който от дълго време ги проучваше, така да се каже, с лупа и скалпел.

— Би било наистина много жалко — каза той с галантния тон, с който умееше да си служи и който контрастираше с привидната му рязкост — една майка да не може да види толкова очарователната си дъщеря.

Модест пожела сама да сервира скромната закуска, която големият хирург прие. Заедно с баща си и с Дюме тя придружи учения, когото очакваха толкова болни, до каретата, спряла пред малката вратичка. Там тя каза на Деплен с блеснали от надежда очи:

— Значи, милата ми майка ще ме види!

— Да, мое малко блуждаещо огънче, обещавам ви — отговори той с усмивка, — не бих ви излъгал, защото и аз имам дъщеря!

След тези изненадващо мили думи конете потеглиха. Нищо не очарова толкова, колкото неочакваните реакции на талантливите хора.

Това посещение бе събитието на деня и остави светла диря в душата на Модест. Ентусиазираната девойка изпита наивно възхищение към човека, чийто живот принадлежеше на всички и у когото навикът да се занимава с физическите страдания бе унищожил всяка проява на егоизъм.

ПЕТДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА
ПЪРВИЯТ ОПИТ НА МОДЕСТ

Вечерта, когато Гобенхайм, съпрузите Латурнел и Бюча, Каналис, Ернест и херцог Д’Ерувил се събраха в Колибата, всеки от тях поздрави семейство Миньон за надеждата, дадена от Деплен.

Последвалият разговор, в който Модест се показа такава, каквото беше в писмата си, се насочи съвсем естествено към този човек, който за съжаление бе лишен от всякаква слава, защото гениятму можеше да бъде оценен само от племето на учените и от Факултета. Гобенхайм произнесе фразата, която в днешно време е разковничето на гения, в смисъла, който му придават икономистите и банкерите:

— Той печели луди пари!

— Разправят, че бил голям печалбар — каза Каналис. Похвалите, с които Модест обсипваше Деплен, не бяха приятни на поета. Суетата е като Жената. И двете си мислят, че губят нещо, когато хората хвалят или обичат някой друг. Волтер завидя на ума на някакъв хитрец, от когото Париж се възхищава два дни, така както една херцогиня се обижда, когато погледнат камериерката й. Алчността на тези две чувства е такава, че човек, който ги изпитва, се смята за ограбен от милостинята, дадена на бедняк.

— Смятате ли, господине — попита Модест с усмивка, — че гениятрябва да се оценява с обикновените мерки?

— Би трябвало може би преди това да се даде определение на гения — отговори Каналис — За да бъдеш гений, едно от условията е изобретателността — да изобретиш форма, система или сила. Така например Наполеон беше откривател, освен че притежаваше и другите предпоставки за гениалност. Той откри метод за водене на война, Уолтър Скот е откривател, Линей[1] е откривател, Жофроа Сент-Илер[2] и Кювие[3] са откриватели. Такива хора са несъмнено гении. Те обновяват, обогатяват или променят науката и изкуството. Докато Деплен е човек, чийто огромен талант се състои в това да прилага

добре вече открити закони, да се съобразява, благодарение на вродената си дарба, с индивидуалността на всеки и да налучка часа за операция, определен от природата. Той не е основал самата наука като Хипократ. Не е открил нова система като Гален[4], Брусе[5] или Радзори[6]. Той е изпълнителски гений като Мошелес[7] на пианото, Паганини на цигулката, Фарипели[8] на ларинкса си! Все хора, които имат огромни възможности, но които не създават музика. Ако трябва да се сравняват Бетховен и Каталани[9], ще ми позволите да наградя първия с безсмъртния венец на гения и мъченичеството, а втората — с много монети от по сто су. С втората сме квит, докато в същото време светът все още е длъжник на първия. Ние всеки ден задлъжняваме все повече към Молиер, докато на Барон[10] сме платили твърде много.

— Мисля, приятелю, че отдаваш прекалено голямо значение на идеите — каза Ла Бриер с мек и мелодичен глас, който контрастираше рязко с категоричността на поета, чиито гъвкави гласни струни бяха сменили ласкателния тон с господарските интонации на Трибуната. — Геният трябва да бъде уважаван главно заради неговата полезност. Пармантие[11], Жакар[12] и Папен[13], на които един ден ще издигнат паметници, също са гении. В известен смисъл те промениха или ще променят облика на държавите. В това отношение пред погледа на мислителите Деплен винаги ще се явява заедно с цяло едно поколение, чиито сълзи и страдания са били изтрити благодарение на могъщата му ръка.

Фактът, че това мнение бе изразено от Ернест, бе достатъчен, за да пожелае Модест да му се противопостави.

— В такъв случай, господине — каза тя, — човекът, който намери начин да ожъне житото, без да повреди сламата, с машина, способна да замени труда на десет жътвари, също ще бъде гений, така ли?

— О, да, дъще — каза госпожа Миньон, — бедните ще го благославят, защото хлябът им ще струва по-евтино, а този, когото благославят бедните, е благословен от Бога!

— Това значи да се даде предимство на полезното пред изкуството — отговори Модест и поклати глава.

— Без полезното — каза Шарл Миньон — откъде ще се вземе изкуството? На какво ще се опре поетът, от какво ще съществува, къде ще живее, кой ще му плаща?

— О, драги татко! Това мнение е достойно за капитан на далечно плаване, за бакалин, за еснаф. Да го поддържат Гобенхайм и господин референтът — каза тя, като посочи Ла Бриер, — които са заинтересувани от разрешението на този обществен проблем, това мога да го разбера. Но вие, чийто живот представлява най-безполезната поезия на века, вие, който сте проливали кръвта си из цяла Европа и който толкова сте страдали по волята на един колос, което не попречи на Франция да загуби десет окръга, спечелени от Републиката, как можете вие да се увлечете от подобни *допотопни* разсъждения, както казват романтиците? Вижда се, че се връщате от Китай.

Думите на Модест бяха непочтителни, още повече че тя нарочно ги изрече с презрителен и снизходителен тон, който учуди и госпожа Латурнел, и госпожа Миньон, и Дюме.

Госпожа Латурнел нищо не разбираше, въпреки че много се стараеше. Бюча, чието внимание можеше да се сравни с вниманието на шпионин, многозначително погледна господин Миньон, като видя, че лицето му се зачерви от внезапно и силно възмущение.

— Още малко, госпожице, и щяхте да покажете неуважение към баща си — усмихна се полковникът, който разбра погледа на Бюча. — Ето какво значи да разглезиш децата си.

— Аз съм единствено дете! — отговори тя нахално.

— Единствено! — повтори нотариусът, като наблегна на тази дума.

— Господине — сухо отговори Модест на Латурнел, — баща ми е твърде щастлив, че му ставам наставница. Той ми е дал живота, аз му давам знанието, значи, пак той ми дължи нещо.

— Как само го казваш и по какъв повод! — каза госпожа Миньон.

— Но госпожицата е права — каза Каналис, като стана и се изправи до камината в една от най-хубавите пози от колекцията си. — Бог предвидливо е дал на човека храна и дрехи, но не му е дал направо изкуството! Той е казал на човека: „За да живееш, ще се навеждаш към земята; за да мислиш, ще се издигаш към мен!“ Душата ни се нуждае от живот не по-малко от тялото ни. Така че съществуват две необходимости. Вярно е, че не можем да обуем една книга. От практическа гледна точка една епическа поема не струва колкото

икономичната супа на благотворителното дружество. И най-хубавата идея трудно ще замести платното на кораба. Наистина новите машини, които си служат с пара под налягане, произвеждат памучен плат с тридесет су метъра по-евтино. Но те, както и усъвършенстваната индустрия, не вдъхват живот на един народ и няма да кажат на бъдещето, че той е съществувал. Докато египетското изкуство, мексиканското изкуство, гръцкото изкуство, римското изкуство с шедьоврите си, смятани за безполезни, са свидетелствували за съществуването на тези народи през огромните периоди от време, в които големи нации, лишени от гении, са изчезнали, без да оставят на планетата визитната си картичка! Гениалните творения са върхът на една цивилизация и от тях има огромна полза. Разбира се, във вашите очи чифт обувки не е по-важен от театрална пиеса и вие няма да предпочетете някоя мелница пред черквата Сент-Уан, нали? Е добре! Народът е движен от същите чувства като отделния човек, а любимата идея на човека е да оцелее морално, така както се възпроизвежда физически. Един народ оцелява благодарение на своите гении. В настоящия момент Франция енергично доказва правотата на тази теза. Англия решително я е изпреварила в промишлеността, търговията, корабоплаването. И все пак според мен Франция е първа в света с хората на изкуството, с талантите си, с вкуса си. Няма човек на изкуството, няма ум, който да не е дошъл във Франция да получи своето зрелостно свидетелство. В момента художествена школа има само във Франция, а чрез Книгата ние царуваме по-сигурно и по-дълго, отколкото с Меча. По системата на Ернест, ако унищожим цветята на лукса, красотата на жената, музиката, изящните изкуства и поезията, Обществото, разбира се, ще остане, но кой, питам аз, ще се съгласи да живее такъв живот? Всичко полезно е противно и грозно. Кухнята е абсолютно необходима в една къща. Но вие избягвате да живеете в нея и прекарвате времето си в гостна, която украсявате, както тази тук, с напълно излишни неща. За какво служат тези очарователни картини, тези резби? Прекрасно е само това, което ни изглежда безполезно! Нарекохме XVI век Възраждане и думата е възхитително точна. Този век бе зората на един нов свят и хората ще говорят за него много след като никой няма да си спомня вече за няколкото предишни века, цялата заслуга на които е, че са

съществували като тези милиони незначителни същества, образуващи едно поколение!

— Нека да е дрипа, но си е моя![14] — пошегува се херцог Д'Ерувил в тишината, която последва тази надуто изречена проза.

---

[1] *Линей, Карл фон* (1707–1778) — шведски естественик, създал класификация на ботаническите и зоологическите видове. ↑

[2] *Жофроа Сент-Илер, Етиен* (1772–1844) — френски естественик, привърженик на идеята за изменчивостта на видовете под влияние на средата. ↑

[3] *Кювие, Жорж* (1769–1832) — френски естествоизпитател и палеонтолог. ↑

[4] *Гален, Клавдий* (131–201) — древен лекар, роден в Пергам и живял в Рим, направил важни открития в областта на нервната система и сърцето. Имал е голямо влияние в медицината до XVII век. ↑

[5] *Брусе, Франсоа* (1772–1838) — френски лекар. Смятал, че възпалението на тъканите е причина за всички болести и предписвал най-вече диета с кръвопускане. Последовател на Радзори. ↑

[6] *Радзори, Джовани* (1766–1837) — италиански лекар. ↑

[7] *Мошелес, Игнац* (1794–1870) — чешки пианист и композитор, приятел на Бетховен. Виртуозен изпълнител, написал също 7 концерта, 24 етюда и 2 сонати. ↑

[8] *Фаринели, Карло Броски* (1705–1782) — италиански певец, гастролирал с голям успех из цяла Европа. ↑

[9] *Каталани, Анджелика* (1779–1849) — италианска певица. През годините на Реставрацията и на Юлската монархия живяла в Париж и пяла в Италианската опера. ↑

[10] *Барон, Мишел* (1653–1729) — френски актьор и автор на комедии, ученик и приятел на Молиер. Един от най-добрите актьори на онова време. ↑

[11] *Пармантие, Антоан-Огюст* (1737–1813) — френски агроном и икономист, автор на изследвания върху консервацията на хранителните продукти, спомогнал за внедряването на картофите като земеделска култура във Франция. ↑

[12] *Жакар, Жозеф-Мари* (1752–1834) — френски механик, усъвършенствувал тъкачния стан. ↑

[13] *Папен, Дьони* (1647–1714) — френски изобретател, създал автоклава и парната машина. ↑

[14] *„Нека да е дрипа…“* — думи на Кризал от комедията на Молиер „Учени жени“. ↑

ПЕТДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
ПОЕТЪТ СЕ УПРАЖНЯВА

— Съществува ли изобщо това изкуство — каза Бюча, нападайки Каналис, — което според вас е сферата, предопределена за изявите на гения? Не е ли то великолепна лъжа, в която общественият човек вманиачено вярва? За какво ми е да имам в стаята си нормандски пейзаж, след като мога да отида да го видя, създаден от Бога, и то много добре? В мечтите ни има поеми, по-хубави от Илиадата. За неголяма сума мога да намеря във Валон, Карантан, Прованс, Арл не по-грозни Венери от Тициановата. Вестник „Газет де Трибюно“ публикува по-добри романи от тези на Уолтър Скот, романи с ужасна развръзка, написани с истинска кръв, а не с мастило! Щастието и добродетелта стоят по-високо от изкуството и гения.

— Браво, Бюча! — извика госпожа Латурнел.

— Какви ги разправя той? — обърна се към Ла Бриер Каналис, който не виждаше вече в очите и държането на Модест очарователните доказателства за наивно възхищение.

Презрението, на което беше обект Ла Бриер, и особено непочтителните думи на дъщерята към бащата толкова бяха наскърбили младежа, че той не отговори на Каналис. Очите му бяха скръбно впити в Модест и издаваха дълбок размисъл.

Аргументите на писаря бяха остроумно подзети от херцог Д’Ерувил, който каза накрая, че екстазите на света Тереза са много по-възвишени от творенията на лорд Байрон.

— О, господин херцог — отговори Модест, — това е съвсем лична поезия, докато геният на Байрон или на Молиер е от полза за всички.

— Разберете се с господин барона — каза живо Шарл Миньон. — Сега пък твърдиш, че геният е полезен точно както памука. Може би намираш и логиката толкова допотопна и остаряла, колкото баща ти.

Бюча, Ла Бриер и госпожа Латурнел се спогледаха полунасмешливо и още повече раздразниха Модест, която и без това не намираше какво да каже в първия момент.

— Успокойте се, госпожице — усмихна й се Каналис. — Не сме победени, нито пък са ни уловили в противоречие. Всяко произведение на изкуството, независимо дали става дума за литература, музика, живопис, скулптура или архитектура, принася определена обществена полза, равна на ползата от всички други търговски продукти. Изкуството е търговия парекселанс, то включва търговията. Днес за една книга авторът си слага в джоба горе-долу десет хиляди франка, а за да се направи книгата, трябва да има печатница, хартиено производство, издателства, леярница, т.е. хиляди работни ръце. Изпълнението на една симфония от Бетховен или опера от Росини изисква също толкова ръце, машини и производства. Цената на един паметник е още по-показателна. Може да се каже следователно, че творбите на гениите струват твърде скъпо, от което работникът само печели.

Веднъж заловил се с тази теза, Каналис говори известно време, употребявайки изобилие от образни изрази и доволен от красноречието си. Случи му се обаче същото, което се случва на много сладкодумници — в заключението си той се върна към началото на разговора и без да забележи, се оказа на едно мнение с Ла Бриер.

— С удоволствие забелязвам, драги бароне — хитро каза малкият херцог Д’Ерувил, — че от вас ще излезе голям конституционен министър.

— О — каза Каналис с жест на велик човек, — какво всъщност доказваме с всичките си спорове? Вечната аксиома, че всичко е вярно и всичко е погрешно! За моралните истини, както и за хората, има среди, в които те се променят до неузнаваемост.

— Обществото живее с приблизителни истини — каза херцог Д’Ерувил.

— Ама че лекомислие! — прошепна госпожа Латурнел на мъжа си.

— Той е поет — отговори Гобенхайм, който чу забележката.

Каналис, който се намираше на десет левги над слушателите си и който може би бе прав с последното си философско съждение, взе за признак на невежество хладното изражение на присъствуващите. Но

видя, че Модест го разбира, и остана доволен, тъй като не схващаше доколко монологът е обиден за провинциалистите, чието основно занимание е да показват на парижаните съществуването, ума и мъдростта на провинцията.

— Отдавна ли не сте виждали херцогиня Дьо Шолийо? — обърна се херцогът към Каналис, за да смени темата.

— Разделихме се преди шест дни — отговори Каналис.

— Как е тя? — продължи херцогът.

— Много добре.

— Имайте добрината да ме споменете, когато й пишете.

— Казват, че била очарователна — каза Модест, като се обърна към херцога.

— По този въпрос — отговори Главният интендант — господин баронът е по-осведомен от мен.

— Повече от очарователна — каза Каналис, като прие коварството на господин Д'Ерувил. — Но аз съм пристрастен, госпожице, с нея сме приятели от десет години. Дължа й всичко хубаво, което имам, тя ме предпазваше от всички светски опасности. Самият господин херцог Дьо Шолийо ми помогна да поема пътя, който следвам. Без покровителството на това семейство кралят и принцесите често щяха да забравят един беден поет като мен. Така че моята привързаност ще бъде винаги изпълнена с благодарност.

Това бе казано със сълзи в гласа.

— Трябва да обичаме тази, която ви е продиктувала толкова възвишени песни и която ви вдъхва толкова благородни чувства — каза Модест разчувствувана. — Та можем ли да си представим поет без муза?

— Такъв поет би бил безсърдечен, би написал сухи стихове като стиховете на Волтер, който никога не е обичал някой друг освен Волтер — отговори Каналис.

— Не ми ли направихте честта да ми кажете в Париж — каза бретонецът на Каналис, — че не изпитвате нито едно от чувствата, които изразявате?

— Попадението е точно, драги ми воине — усмихна се поетът, — но трябва да знаете, че е напълно позволено човек да е много емоционален и в умствения, и в реалния живот. Човек може да изразява хубави чувства, без да ги изпитва, и да ги изпитва, без да

може да ги изрази. Тук присъствуващият мой приятел Ла Бриер е безумно влюбен — каза той великодушно, като погледна Модест. — Аз, който съм влюбен, колкото и той, мисля, че мога, освен ако не си правя илюзии, да придам на любовта си литературна форма, която да е в хармония с нейната сила. Само че, госпожице — обърна се той към Модест с предвзета галантност, — не отговарям, ако утре остана без ум.

Така поетът преодоляваше всяко препятствие. В чест на любовта си той изгаряше прътите, които слагаха между краката му, а Модест беше смаяна от това парижко остроумие, което не познаваше и което придаваше блясък на ораторските му декламации.

— Ама че фурнаджийска лопата! — каза Бюча на ухото на малкия Латурнел, след като изслуша най-великолепната тирада за католическата религия и за щастието да си женен за благочестива жена, поднесена в отговор на някаква забележка на госпожа Миньон.

Модест като че ли беше с вързани очи. Словоохотливостта на Каналис, вниманието й към него, пристрастието й попречиха да види това, което Бюча грижливо си отбеляза — предвзетостта, липсата на простота, пустословието, което заместваше чувството, и всички хаотични мисли, заради които писарят изрече твърде жестоките си думи.

Там, където господин Миньон, Дюме, Бюча, Латурнел се учудваха на непоследователността на Каналис, без да си дават сметка, че във Франция самият разговор е непоследователен и капризен, Модест се възхищаваше от гъвкавостта на поета и си казваше, увличайки го със себе си по криволичещите пътища на фантазията си: „Обича ме!“

Като другите зрители на това, което е редно да се нарече *представление*, Бюча беше поразен от основния недостатък на егоистите, който особено си личеше у Каналис, пък и у всички хора, свикнали да дрънкат из салоните. Дали защото предварително разбираше какво иска да каже събеседникът му, или защото не слушаше изобщо, или пък защото умееше да слуша, мислейки си за друго, Мелхиор имаше разсеяното изражение, което обърква хората и засяга самолюбието им. Да не слушаш, е не само липса на учтивост, но и признак на презрение. Каналис малко прекаляваше с този си навик, като често забравяше да отговори на думи, изискващи отговор, и

минаваше без всякакъв учтив преход към темата, която го занимаваше. Ако от някое високопоставено лице тази дързост се приема без протест, въпреки че поражда в сърцата омраза и желание за мъст, идва ли от равен, тя може да развали приятелството.

Когато случайно Мелхиор се насили да слуша, той изпада в друг недостатък: слуша само наполовина, без да отдава напълно вниманието си. Без да е толкова оскърбителна, и тази полужертва прави лошо впечатление на слушателя и предизвиква недоволството му. Нищо не е толкова доходно в *търговията на обществения живот*, колкото милостинята на вниманието. Който има уши, да слуша: това не е само библейско предписание, но и отлично търговско средство. Спазвайте го и ще ви простят всичко, дори и пороците.

Каналис много се стараеше да се хареса на Модест. Затова бе учтив с нея, но пред другите често показваше истинската си природа.

Безмилостна към десетимата присъствуващи, които превръщаше в мъченици, Модест помоли Каналис да прочете някои от стиховете си, защото искаше да добие представа за прехваления му декламаторски талант.

Каналис взе томчето, подадено му от Модест, и изгука — това е точната дума — едно от своите стихотворения, което минаваше за най-хубаво (подражание на „Любовта на ангелите“[1] на Мур, озаглавено ВИТАЛИС) и което госпожите Латурнел и Дюме, Гобенхайм и касиерът посрещнаха с прозевки.

— Ако играете добре и вист, господине — обърна се Гобенхайм към Каналис, показвайки му пет карти, разтворени във ветрило, — няма да съм виждал по-съвършен човек от вас.

Тази забележка предизвика смях, тъй като изразяваше мислите на всеки.

— Играя го достатъчно добре, за да мога да прекарам остатъка от дните си в провинцията — отговори Каналис. — Май че разговаряме и обсъждаме литературни въпроси повече, отколкото е прието между играчи на вист — добави той нахално и хвърли томчето върху конзолата.

Тази подробност показва на какви опасности е изложен салонният герой, когато като Каналис излезе извън средата си. В такива случаи той прилича на актьор, когото публиката обича, но който

загубва таланта си, като напусне обкръжението си и отиде в по-добър театър.

---

[1] *„Любовта на ангелите“* — поетична творба на Томас Мур, цензурирана поради антирелигиозния си характер. ↑

ПЕТДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА
МОДЕСТ НАВЛИЗА В РОЛЯТА СИ

Баронът и херцогът седнаха един срещу друг, а Гобенхайм щеше да играе с Латурнел. Модест се настани до поета, за голямо отчаяние на клетия Ернест, който четеше по лицето на капризната девойка засилващото се обаяние на Каналис.

Ла Бриер не знаеше, че Мелхиор притежава дарба на прелъстител, която природата често отказва на непресторените и обикновено стеснителни хора. Тази дарба изисква дързост, бързина на действието, които човек би могъл да нарече акробатика на ума. Тя включва също и малко мимически упражнения. Но пък не е ли вярно, че от нравствена гледна точка поетът винаги е и малко комедиант. Има голяма разлика между това да изразяваш чувства, които не изпитваш, но които разбираш във всичките им нюанси, и това да се преструваш, че ги изпитваш, когато имаш нужда от тях, за да постигнеш успех на сцената на личния живот. Така или иначе, дори ако лицемерието, необходимо на светския човек, е разяло нашия поет, той все пак е способен да предаде чрез таланта си нужното му чувство, така както обреченият на самота гений съумява в края на краищата да прелее сърцето си в ума си.

— Той се старае заради милионите й — си казваше с мъка Ла Бриер — и ще изиграе страстта толкова добре, че Модест ще му повярва!

И вместо да се покаже по-мил и по-остроумен от съперника си, Ла Бриер последва примера на херцог Д’Ерувил — остана си мрачен, неспокоен, напрегнат. Но докато придворният само изучаваше лудориите на младата наследница, Ернест бе обзет от мъките на черна и силна ревност — нито веднъж идолът му не го бе погледнал. Той излезе за малко с Бюча.

— Всичко е свършено — каза той. — Тя е луда по него, аз съм й повече от неприятен и впрочем тя е права! Каналис е очарователен, в

мълчанието му има интелигентност, в очите му страст, в словоохотливостта му поезия…

— Честен човек ли е той? — попита Бюча.

— О, да! — отговори Ла Бриер. — Той е почтен, великодушен и способен да се освободи под влиянието на Модест от малките недостатъци, които е изградила у него госпожа Дьо Шолийо…

— Вие сте добро момче — каза гърбушкото. — Но способен ли е той да обича, ще я обикне ли?

— Не зная — отговори Ла Бриер. — Тя говорила ли е за мен? — попита той след малка пауза.

— Да — каза Бюча и предаде на Ла Бриер думите на Модест за маскарада.

Референтът се хвърли на една пейка и закри лицето си с ръце. Не можеше да сдържи сълзите си, а не искаше Бюча да ги види. Но джуджето умееше да отгатва.

— Какво ви е, господине? — попита Бюча.

— Тя е права! — каза Ла Бриер и рязко се изправи. — Аз съм подлец…

Той разказа за измамата, към която го бе тласнал Каналис, но обясни на Бюча, че е искал да разкрие истината на Модест още преди тя да свали маската си, като през цялото време сам се прекъсваше, за да се оплаква по детски от нещастната си съдба. Бюча със съчувствие разпозна любовта с нейната силна и сочна наивност, с истинските й дълбоки тревоги.

— Но защо не се проявите някак пред госпожица Модест — каза той на референта, — а оставяте съперника ви да се перчи…

— Ах! — каза Ла Бриер. — Не сте ли усещали, че гърлото ви се стяга, щом трябва да я заговорите? Нищо ли не чувствувате в корена на косите си, по повърхността на кожата си, когато тя ви погледне, та дори и разсеяно…

— Но вие имахте достатъчно ум, за да се натъжите, когато тя каза на достойния си баща нещо като „вие сте хапльо“.

— Господине, прекалено съм влюбен, за да не почувствувам сърцето си като прободено с нож, когато я чух да опровергава с тези думи съвършенството, което й приписвам.

— А Каналис я оправда — отговори Бюча.

— Ако в сърцето й имаше повече самолюбие, отколкото доброта, нямаше да съжалявам за нея — каза Ла Бриер.

В този момент, последвана от Каналис, който бе загубил играта, Модест излезе с баща си и с госпожа Дюме, за да подиша въздуха на звездната нощ. Докато дъщеря му се разхождаше с поета, Шарл Миньон се приближи до Ла Бриер.

— Господине, приятелят ви би трябвало да стане адвокат — усмихна се той и внимателно погледна младежа.

— Не бързайте да осъждате един поет със строгостта, която бихте проявили към някой обикновен човек, към мен например, господин графе — отговори Ла Бриер. — Поетът има своята мисия. По силата на собствената си природа той е предопределен да вижда поезията във всички въпроси, така както и да изразява поезията на всички неща. Така че, когато ви се струва, че си противоречи, той всъщност е верен на призванието си. Той е като художника, който еднакво добре може да ви нарисува една мадона и една куртизанка. Молиер успешно е създал и образи на старци, и образи на младежи, а Молиер имаше здрав поглед върху нещата. Тези интелектуални упражнения извращават второстепенните умове, но нямат никакво влияние върху истински великите хора.

Шарл Миньон стисна ръката на Ла Бриер и му каза!

— Лекотата в съжденията би могла обаче да му послужи и за да оправдае пред себе си точно обратните действия, особено в политиката.

— Ах, госпожице — отговаряше в този момент Каналис с лъстив глас на една лукава забележка на Модест, — не мислете, че големият брой усещания отнема силата на чувствата. Повече от другите хора поетите трябва да обичат с постоянство и вяра. Преди всичко не бива да ревнувате от това, което наричат Муза. Щастлива е жената на заетия мъж! Ако само чуете оплакванията на жените, понасящи товара на бездействието на мъже, които не са заети с работа или разполагат с много свободно време поради богатството си, ще разберете, че основното щастие на една парижанка е свободата, властвуването в собствения й дом. Ние, поетите, оставяме на жените си кралския скиптър, защото не можем да се принизим до тиранията, упражнявана от дребните души. Ние имаме по-важни неща да правим. Ако изобщо някога се оженя, нещо, което, кълна ви се, смятам за катастрофа, която

няма скоро да ме сполети, бих искал жена ми да има моралната свобода на любовница и именно от нея да черпи като от извор целия си чар.

Каналис разгърна красноречието си и маниерите си, говорейки за любовта, за брака, за обожаването на жените и препирайки се с Модест, докато дойде господин Миньон. Достойният воин използува един миг на мълчание, за да хване за ръка дъщеря си и да я заведе при Ернест, когото бе посъветвал да опита да се обясни.

— Госпожице — каза Ернест с променен глас, — невъзможно ми е да остана повече под бремето на вашето презрение. Не се защищавам, не се опитвам да се оправдая, искам само да ви кажа, че преди да прочета ласкателното ви писмо, изпратено до човека, а не вече до поета, имам предвид последното ви писмо, аз исках — и ви го казах в бележката, която изпратих от Хавър — да ви извадя от заблудата ви. Всички чувства, които имах щастието да ви изразя, са искрени. Видях да проблясва надежда за мен, когато в Париж баща ви ми каза, че е беден. Но ако сега всичко е загубено, ако не ми остава друго освен вечни съжаления, защо да стоя тук, където всичко за мен е мъчение? Нека само да отнеса една ваша усмивка, тя ще остане завинаги запечатана в сърцето ми.

— Господине — отговори Модест, която изглеждаше студена и разсеяна, — аз не съм господарката тук. Но, разбира се, би ми било крайно неприятно да задържам тези, които не намират в този дом нито удоволствие, нито щастие.

Тя остави референта и хвана под ръка господин Дюме, за да се прибере вкъщи.

След малко, когато действуващите лица на тази домашна сцена се събраха отново в гостната, те с голямо учудване видяха Модест да седи до херцог Д’Ерувил и да кокетира с него като най-лукава парижанка. Тя проявяваше интерес към картите му, даваше му съветите, които той искаше от нея, и намери случай да му каже ласкателни неща, като издигна благородния произход до ранга на таланта и красотата.

Каналис знаеше или мислеше, че знае каква е причината на тази промяна. Той бе искал да засегне Модест, като сравни брака с катастрофа, която нямало скоро да го сполети. Но като всички, които си играят с огъня, той пръв се изгори на него.

Гордостта на Модест, презрението й обезпокоиха поета и той изигра ново представление — на ревността, която, разбира се, всички забелязаха.

Невъзмутима като ангел, Модест вкуси от удоволствието, което изпитваме, когато упражняваме силата си, и естествено прекали. Херцог Д’Ерувил никога не бе изживявал подобен празник: една жена му се усмихваше!

В единадесет часа вечерта — час, необичаен за Колибата, тримата ухажори си тръгнаха. Херцогът намираше Модест очарователна, на Каналис тя се струваше крайно кокетна, а Ла Бриер беше съкрушен от коравосърдечието й.

ПЕТДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА
КОЛКО ТРАЕ ВЪЗХИЩЕНИЕТО В ПРОВИНЦИЯТА

В продължение на осем дни наследницата се държа с трима та си обожатели, както се бе държала тази вечер, така че поетът като че ли имаше предимство пред съперниците си, въпреки срърдните и фантазиите й, които от време на време даваха надежда на херцог Д’Ерувил.

Непочтителността на Модест към баща й, прекалената свобода, която си позволяваше в държането си към него, нетърпението, което проявяваше към сляпата си майка, като неохотно й правеше тези малки услуги, които някога бяха триумфът на синовната й милост, като че ли бяха резултат на странности в характера и на палавост, търпяна от детинство. Когато прекаляваше, Модест сама си правеше забележка и приписваше лекомислието и лудориите си на независимия си дух. Признаваше на херцога и на Каналис, че няма вкус към подчинението, на което гледала като истинска пречка за евентуална женитба. Така тя подлагаше на изпитание морала на ухажорите си, както хората, които дълбаят земята, за да извлекат злато, въглища, бигор или вода.

— Никога няма да намеря съпруг — казваше тя в навечерието на деня, в който семейството й трябваше да се настани във вилата, — който да понася капризите ми с неизменната доброта на баща ми и със снизхождението на обожаваната ми майка.

— Те знаят, че ги обичате, госпожице — каза Ла Бриер.

— Бъдете сигурна, госпожице, че съпругът ви ще оцени своето съкровище — прибави херцогът.

— Вие имате повече ум и решителност, отколкото е нужно, за да наложите дисциплина на съпруга си — засмя се Каналис.

Модест се усмихна, както вероятно се бе усмихнал Анри IV, след като бе разкрил на един чужд посланик характера на трима та си главни министри чрез трите им отговора на един коварен въпрос.

В деня на вечерята, увлечена от предпочитанието, което отдаваше на Каналис, Модест дълго се разхожда сама с него по пясъчната площадка между къщата и цветната морава.

По жестовете на поета и по вида на младата наследница лесно можеше да се отгатне, че тя слуша Каналис благосклонно. Затова двете госпожици Д'Ерувил дойдоха да прекъснат този скандален разговор насаме. С ловкостта, присъща на жените при подобни обстоятелства, те насочиха разговора към кралския двор, към блясъка на службата на короната, като обясниха разликата между двете служби — на кралския дом и на короната. Опитаха се да опиянят Модест, като се обръщаха към гордостта й и й показваха една от най-възвишените съдби, към които можеше да се стреми жената от онова време.

— Да имаш син херцог, е предимство — възкликна старата госпожица. — Тази титла е богатство, което никой не може да отнеме на децата ти.

Доста недоволен, че прекъсват разговора му, Каналис каза:

— На каква случайност се дължи тогава малкият успех на господин Главния интендант в областта, където тази титла най-добре може да послужи за задоволяване на мъжките му претенции?

Двете госпожици хвърлиха на Каналис поглед, пълен с толкова отрова, колкото вероятно се съдържа в ухапването на усойница, и така се объркаха от подигравателната усмивка на Модест, че загубиха и ума, и дума.

— Господин Главният интендант — каза Модест на Каналис — никога не ви е упреквал за смиреността, която ви вдъхва вашата слава, защо тогава му се сърдите за скромността му?

— Още не се е намерила жена, достойна за ранга на моя племенник — каза старата госпожица. — Виждали сме жени с достатъчно богатство и други без богатство, но с достатъчно ум. Признавам, че направихме добре, като изчакахме Бог да ни предложи случай да се запознаем с личност, в която са събрани и благородството, и умът, и богатството на една херцогиня Д'Ерувил.

— Съществуват, мила ми Модест — каза Елен д'Ерувил, като отведе настрана новата си приятелка, — хиляда барони като Каналис в кралството, така както има сто поети като него в Париж. Но той е толкова малко благородник, че дори аз, нещастната девойка, обречена да се покалугеря по липса на зестра, не бих го взела! Впрочем вие

дори не си представяте на какво може да заприлича един млад човек, експлоатиран в продължение на десет години от херцогиня Дьо Шолийо. Наистина само една стара, близо шестдесетгодишна жена може да изтърпи малките недостатъци, които разправят, че има големият поет и най-малкият от които би се считал за непоносим недъг по времето на Луи XIV. Но вярно е, че херцогинята не страда от това, колкото би страдала една съпруга, в края на краищата той не е непрекъснато около нея като истинския съпруг…

И използувайки една маневра, към която жените прибягват помежду си, Елен д’Ерувил повтори клеветите, които жените разпространяваха за поета от ревност към госпожа Дьо Шолийо.

Тази подробност, доста обикновена в разговорите на младите дами, показва с какво ожесточение бе оспорвано вече богатството на граф Дьо Ла Басти.

За десет дни мнението на Колибата за тримата герои, които претендираха за ръката на Модест, се промени много. Тази промяна, която не беше в полза на Каналис, се основаваше на разсъждения от такъв характер, че всеки, който има някаква слава, би трябвало дълбоко да се замисли.

Като наблюдаваме с каква страст хората преследват някой автограф, не можем да отречем, че Известността силно възбужда общественото любопитство. Повечето от провинциалистите очевидно не си дават точна сметка за средствата, които използуват прочутите хора, за да си вържат връзката, да се движат по булеварда, да броят гаргите или да изядат един котлет. Защото, когато забележат някой човек, облечен по последна мода или радващ се на нечие благоразположение — повече или по-малко преходно, но винаги събуждащо завист, — хората казват: „Значи, ето какво било!“ или „Я гледай ти!“ и други чудновати възклицания.

С една дума, странното очарование на всяка слава, дори ако е заслужена, не се запазва дълго. Особено при повърхностните, присмехулни или завистливи хора то е само едно бързо като светкавица усещане, което не се повтаря. Изглежда, че славата, както и слънцето, е топла и лъчиста отдалече, но студена като алпийски връх отблизко. Може би човек е наистина велик само за равните нему. Може би свойствените за човешката природа недостатъци изчезват по-скоро в техните очи, отколкото в очите на обикновените почитатели.

Следователно, за да се харесва всеки ден, поетът трябва да използува измамните маниери на хората, на които прощават посредствеността заради милото държане и забавните приказки. Защото освен дарба всеки иска от него и тривиалните качества на светски човек, и семейните добродетели, възпявани от Беркен.

Големият поет от предградието Сен-Жермен не пожела да се подчини на този обществен закон, в резултат на което омайването, причинено от думите през първите вечери, се замени с обидно безразличие. Прекалено изтъкваната интелигентност въздействува на душата като витрина с кристали на очите. Достатъчно е да кажем, че огънят, блясъкът на Каналис бързо умори хората, които, според собствените им думи, обичаха солидното.

Скоро му се наложи да се покаже като обикновен човек и поетът срещна много препятствия в областта, където Ла Бриер спечели гласовете на тези, на които отначало се струваше намусен. Всички изпитваха нужда да си отмъстят за репутацията на Каналис, като предпочетат пред него приятеля му. И най-добрите хора са така устроени.

Простотата и добротата на референта не засягаха ничие самолюбие. Като се върнаха към него, всички го намериха сърдечен и много скромен, дискретен като стоманена каса и отлично възпитан. По отношение на политическите му качества херцог Д’Ерувил го постави много над Каналис.

Поетът беше неуравновесен, амбициозен и изменчив като Тасо, обичаше лукса, величието и имаше дългове. Докато младият референт имаше равен характер, живееше разумно, беше полезен, без да вдига шум, очакваше награда, без да се моли за нея, и правеше икономии.

Впрочем Каналис сам даваше основания на буржоата, които го наблюдаваха, да мислят така. От два-три дни беше нетърпелив, потиснат, меланхоличен без видима причина и често променяше настроението си, което е свойствено на нервния темперамент на поетите. Тези оригиналности (както се изразяват в провинцията), породени от безпокойството, което му причиняваха собствените му, от ден на ден по-големи прегрешения към херцогиня Дьо Шолийо — трябваше да й пише, а не можеше да се реши, — бяха грижливо отбелязани от милата американка и от достойната госпожа Латурнел и станаха тема на не един разговор между тях и госпожа Миньон.

Каналис усети резултата от тези разговори, но не можа да си го обясни. Вниманието не беше същото, лицата нямаха очарованото изражение от първите дни. Докато Ернест вече го слушаха. Така че от два дни поетът се опитваше да съблазни Модест и използуваше всяка минута, в която оставаше насаме с нея, за да я оплете в мрежите на страстните си думи.

Руменината на Модест бе разкрила на двете моми с какво удоволствие наследницата слуша сладко изречените сладки приказки. Обезпокоени от развитието на нещата, те бяха прибягнали към ultima ratio[1], което използуват жените в такива случаи, към клеветите, които рядко пропускат целта си, тъй като предизвикват най-силно физическо отвращение. Така че, като седнаха на масата, поетът забеляза облаци по челото на идола си, прочете по него коварствата на госпожица Д'Ерувил и сметна за необходимо при първа възможност сам да се предложи за съпруг на Модест.

След няколко учтиви, но сладко-кисели думи, разменени между Каналис и двете благородни моми, Гобенхайм побутна Бюча, който седеше до него, и му показа поета и Главния интендант.

— Взаимно ще се унищожат! — пошушна му той.

— Каналис е достатъчно гениален, за да се унищожи сам — отговори джуджето.

---

[1] *Ultima ratio* (лат.) — последен довод, последно средство. ↑

ПЕТДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА
МОДЕСТ Е РАЗКРИТА

По време на вечерята, която беше извънредно богата и възхитително добре поднесена, херцогът извоюва голяма победа над Каналис. Предишния ден Модест бе получила костюма си за езда и сега заговори за разходките, които можеха да направят в околностите. Разговорът така потече, че тя изрази желание да присъствува на лов с кучета, удоволствие, което не познаваше.

Херцогът веднага предложи да покаже на госпожица Миньон лов с кучета в кралската гора, която се намираше на няколко левги от Хавър. Благодарение на връзките си с Главния ловец на кралството, принц Кадинян, той видя средството, с което щеше да разгърне пред очите на Модест кралското великолепие, да я съблазни, като й покаже пленителния свят на дворцовия живот и като я накара да пожелае да бъде въведена в него чрез брак.

Погледите, които си размениха херцогът и двете госпожици Д’Ерувил и които Каналис улови, бяха красноречиви: „Наследницата е наша!“ Тъй като можеше вече да разчита само на личния си чар, поетът нямаше търпение да получи гаранция за обич.

Модест пък беше почти уплашена от това, че бе надхвърлила намеренията си по отношение на семейство Д’Ерувил и затова по време на разходката след вечеря нарочно се отдели от компанията с Мелхиор. Водена от естественото любопитство на младо момиче, тя загатна за клеветите на Елен. Когато Каналис възкликна възмутено, тя го помоли да пази тайна и той обеща.

— Това злоезичие — каза той — е нещо нормално във висшето общество. Вашата почтеност се плаши от него, а аз му се присмивам, то дори ме прави щастлив. За да прибегнат към него, госпожиците вероятно смятат, че интересите на негова милост са в опасност.

И използувайки предимството, което дава подобно съобщение, Каналис се оправда с такъв поток от шеги, така страстно и толкова духовито, като освен това благодари на Модест за доверието, в което

побърза да види малко обич, че тя разбра, че се е изложила пред поета не по-малко, отколкото пред Главния интендант.

Каналис усети, че трябва да бъде по-дързък, и се обясни в любов. Той даде на Модест клетва, в която поезията му светеше като удачно споменатата лупа и в която блестеше описанието на хубостта на очарователната блондинка, възхитително облечена за семейния празник. Тази умишлена възторженост, на която вечерта, листата, небето и земята, цялата природа станаха съучастници, увлече жадния влюбен отвъд границите на здравия разум. Той започна да говори за своята безкористност и успя да подмлади чрез изтънчения си стил знаменитата тема на Дидро „Хиляда и петстотин франка и моята Софи“ или „Една сламена колиба и сърцето ти!“ — близка на всички влюбени, които добре познават богатството на тъстовете си.

— Господине — каза Модест, след като се наслади на мелодията на така възхитително изпълнения концерт по *позната тема*, — свободата, която ми дават моите родители, ми позволи да ви изслушам. Но всъщност вие би трябвало да се обърнете към тях.

— Кажете ми — извика Каналис, — че ако получа тяхното съгласие, вие ще се радвате да им се подчините.

— Мога да ви кажа отсега — отговори тя, — че баща ми има някои фантазии, които могат да засегнат стар род като вашия, защото той иска внуците му да носят неговата титла и неговото име.

— Скъпа Модест, бих направил всякакви жертви, за да поверя живота си на ангел-хранител като вас.

— Ще ми позволите все пак да не решавам съдбата си в един миг — каза тя и се присъедини към госпожиците Д’Ерувил.

В този момент двете благородни моми ласкаеха малкия Латурнел, за да го привлекат на своя страна. Госпожица Д’Ерувил, която ще наричаме с бащиното й име, за да я отличим от племенницата й Елен, намекваше на нотариуса, че постът председател на хавърския съд, предоставен на рода й от Шарл X, е достоен за таланта му на законовед и за почтеността му.

Уплашен от прогреса на дръзкия Мелхиор, Бюча, който се разхождаше с Ла Бриер, намери начин да поприказва няколко минути с Модест на долната площадка точно преди присъствуващите да влязат в Колибата и да се отдадат на закачките на неизбежния вист.

— Госпожице, надявам се, че още не му казвате Мелхиор? — попита той тихо.

— Малко остава, мое тайнствено джудже — отговори тя с усмивка, която можеше да вкара в грях и ангел.

— Велики Боже! — извика писарят и отпусна ръцете си, които почти докоснаха стъпалата.

— Че с какво той е по-лош от този ненавистен и мрачен референт, който толкова ви интересува? — продължи тя, като си придаде, когато стана дума за Ернест, високомерния вид, чиято тайна е известна само на девойките, сякаш Девствеността им дава криле, та да полетят така нависоко. — Да не би този господинчо Ла Бриер да ме приеме без зестра?

— Попитайте баща си — отвърна Бюча и се отмести няколко крачки встрани, за да отдалечи Модест от прозорците. — Чуйте ме, госпожице. Знаете, че този, който ви говори, е готов да ви отдаде не само живота си, но и честта си по всяко време, във всеки миг. Така че можете да му вярвате, можете да му доверите това, което не бихте казали на баща си. Кажете ми, да не би възвишеният Каналис да се е показал безкористен, та отправяте сега този укор към бедния Ернест?

— Да.

— Вярвате ли му?

— Този въпрос, писарушката ми — каза тя, като го нарече с едно от десетте или дванадесетте имена, които му бе измислила, — като че ли поставя под съмнение силата на самолюбието ми.

— Вие се шегувате, мила госпожице, значи, нищо още не е сериозно и аз се надявам, че му се подигравате.

— Какво бихте си помислили за мен, господин Бюча, ако се смятах в правото си да се подигравам на някой от тези, които ми правят чест да ме поискат за жена? Знайте, метр Жан, че дори когато се прави, че презира и най-презряното ухажване, девойката е винаги поласкана от него…

— Значи, аз ви лаская? — каза писарят и лицето му засия като празнично осветен град.

— Вие? — каза тя. — Вие ми засвидетелствувате най-ценното от всички приятелства, чувство, безкористно като чувствата на майката към дъщеря й! Не се сравнявайте с никого, защото дори баща ми е задължен да ми бъде предан. — Тя замълча. — Не мога да кажа, че ви

обичам в смисъла, който мъжете придават на тази дума, но това, което чувствувам към вас, е вечно и никога няма да се промени.

— Добре тогава — каза Бюча и се направи, че вдига камъче, за да целуне върха на обувките на Модест и да ги ороси с една сълза, — позволете ми да бдя над вас като змей над съкровище. Преди малко поетът раздипли пред вас дантелата на скъпоценните си фрази и ви ослепи с евтиния блясък на обещанията. Той изпя любовта си на най-хубавата струна на лирата си, нали? Ако вашият благороден възлюбен се увери, че не сте богата и промени държанието си, объркa се, стане студен, пак ли ще го вземете за съпруг? Ще го уважавате ли винаги?

— Че той да не е Франсиск Алтор? — попита тя и направи жест, в който се четеше горчиво отвращение.

— Разрешете ми да извърша тази промяна в декора — каза Бюча. — Искам тя да бъде внезапна. След това мога отново да направя поета ви влюбен, да го накарам последователно да вдъхне в сърцето ви студ и топлина със същата лекота, с която мени доводите си „за“ и „против“ в една и съща вечер, без сам да забележи.

— Ако се окажете прав — каза тя, — на кого да вярвам?

— На този, който ви обича истински.

— На малкия херцог?

Бюча погледна Модест. Двамата направиха няколко крачки мълчаливо. Девойката беше невъзмутима и дори не мигна.

— Госпожице, ще ми позволите ли да стана преводач на мислите, скрити в дъното на сърцето ви като морски мъх под водата, мисли, за които вие не искате да си дадете сметка?

— Я гледай ти — каза Модест, — да не би пък моят частен-съветник-по-интимните-въпроси да се е превърнал в огледало?

— Не, в ехо — отговори той с жест на върховна скромност. — Херцогът ви обича, но той ви обича прекалено много. Ако аз, джуджето, добре съм разбрал безкрайната деликатност на сърцето ви, за вас ще бъде неприятно да ви обожават като Светото причастие в скинията му. И тъй като сте жена повече от всяка друга, няма да пожелаете да имате мъж, непрекъснато проснат в краката ви, в когото вечно ще бъдете сигурна, както не бихте пожелали и егоист като Каналис, който ще предпочита себе си пред вас… Не зная защо. Бих станал жена и бабичка, за да науча причината за тази представа за брака, която прочетох в очите ви и която може би е присъща на всички

девойки. Тъй или иначе, вие, с вашата голяма душа, имате нужда да обожавате. Когато един мъж е на колене пред вас, вие не можете също да застанете на колене пред него. Така не се стига далече — казваше Волтер. Малкият херцог има прекалена склонност към коленичене. А Каналис няма достатъчно, да не кажа, че няма въобще. Отгатнах прикритата хитрост на усмивките ви, когато разговаряхте с Главния интендант, когато той ви говореше, а вие му отговаряхте. Никога няма да бъдете нещастна с херцога, всички ще одобрят постъпката ви, ако се омъжите за него, но няма да го обичате. Студеният егоизъм, както и прекомерно горещият възторг несъмнено предизвикват отрицание в сърцето на всички жени. Явно е, че не този непрекъснат триумф ще ви даде безкрайните сладости на брака, за които мечтаете, в които има подчинение, предизвикващо гордост, велики дребни жертви, направени с щастие, безпричинни безпокойства, опияняващо очакване на успеха, радостно откриване на неочаквано душевно величие, брак, в който ви разбират дори в най-съкровените неща и в който понякога жената закриля с любовта си своя закрилник.

— Вие сте магьосник! — каза Модест.

— Няма да намерите също и сладкото равенство в чувствата, нито непрекъснатото споделяне на всичко в живота, нито сигурността, че сте харесвана, която кара жената да приеме брака, ако се омъжите за такъв като Каналис, човек, който мисли само за себе си, чието „аз“ е единствената нота, която познава, който още не се е принизил дотам, че да обърне внимание на баща ви или на Главния интендант, един второстепенен кариерист, който не се интересува много от достойнството ви и от подчинението ви, който ще направи от вас вещ, необходима за дома му, и който вече ви обижда с безразличието си към въпросите на честта! Да, дори ако ударите плесница на майка си, Каналис ще си затвори очите, за да не види простъпката ви, толкова е жаден за вашето богатство. Така че, госпожице, нямах предвид нито големия поет, който е само един малък комедиант, нито негова милост, който би бил за вас добра партия, но не и съпруг…

— Бюча, сърцето ми е бяла книга, в която вие изписвате това, което ви се струва, че сте прочели в него — отговори Модест. — Увличате се в провинциалната си омраза към всичко, което ви кара да погледнете по-далеч от носа си. Не можете да простите на поета, че се

занимава с политика, че говори хубаво, че има огромно бъдеще и затова очерняте намеренията му…

— Той ли, госпожице? Той е подъл като Вилкен и ще ви обърне гръб, докато се огледате.

— Добре де, изиграйте му вашия номер и…

— Ще го направя след три дни, в сряда. Няма да забравите, нали? А дотогава, госпожице, забавлявайте се, като слушате мелодиите на свирката му, та да могат отвратителните дисонанси на следващата му партия по-добре да изпъкнат.

ПЕТДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА
ЕРНЕСТ Е ЩАСТЛИВ

Модест весело влезе в гостната, където седналият на перваза на прозореца Ернест, несъмнено съзерцаващ оттам идола си, единствен от мъжете скочи, сякаш някой прислужник бе оповестил: „Кралицата!“ Това беше почтителен порив, чието живо красноречие превъзхожда и най-хубавите думи. Изказаната любов не струва колкото доказаната любов и девойките на двадесет години познават тази аксиома не по-зле от петдесетгодишните жени. В това е големият успех на съблазнителите.

Вместо да погледне Модест в лицето, както направи Каналис, който я поздрави пред всички, презреният любовник я проследи с дълъг прикрит поглед, смирен като погледа на Бюча, почти плах. Младата наследница забеляза тази сдържаност, като седна до Каналис, за да се присъедини към играта му.

По време на разговора Ла Бриер чу Модест да казва на баща си, че в сряда смята да отиде на езда, но че няма камшик, който да подхожда на разкошния й костюм. Референтът хвърли на джуджето пламнал поглед и след миг двамата вече ходеха по терасата.

— Девет часът е — каза Ернест на Бюча. — Заминавам моментално за Париж и ще бъда там утре сутринта в десет. Драги Бюча, от вас тя положително ще приеме нещо за спомен, тъй като вие й вдъхвате приятелски чувства. Позволете ми да й подаря един камшик от ваше име и знайте, че ако ми направите тази услуга, ще ви бъда не обикновен, а всеотдаен приятел.

— Вие сте щастлив човек — каза писарят. — Имате пари!

— Предупредете Каналис, че няма да се прибера, нека измисли нещо, за да оправдае двудневното ми отсъствие.

След един час Ернест тръгна с пощенската кола за Париж, където пристигна след дванадесет часа и веднага си запази място в колата за Хавър за другия ден. След това посети тримата най-известни парижки

бижутери и сравни дръжките на камшици, търсейки най-хубавото, което можеше да му предложи бижутерското изкуство.

Намери това, което търсеше, у Стидман, който бе изработил за една рускиня (впрочем тя не бе успяла да плати поръчката си) златна резбована дръжка, върху която бе изваяна сцена от лов на лисици и която завършваше с рубин. Твърде скъпа за заплатата на референт, дръжката струваше седем хиляди франка, т.е. всичките спестявания на Ернест. Той даде скица на герба на рода Ла Басти и поръча да го изрисуват на мястото на другия герб за двадесет часа. Към дръжката — истински шедьовър на изяществото, бе прикрепен каучуков камшик. Калъфът бе направен от червен марокен, подплатен с кадифе. Две преплетени букви М бяха изписани отгоре му.

В сряда сутринта Ла Бриер пристигна с пощенската кола точно навреме, за да обядва с Каналис. Поетът бе прикрил отсъствието на секретаря си, като бе казал, че е зает с работа, изпратена му от Париж.

Бюча посрещна референта на пощата и изтича до Франсоаз Коше, за да й занесе това произведение на изкуството и да й поръча да го постави на тоалетната масичка на Модест.

— Вие сигурно ще придружите госпожица Миньон в разходката й — каза писарят, който се върна у Каналис, за да съобщи на Ла Бриер с многозначителен поглед, че камшикът бе стигнал до предназначението си.

— Аз ще си легна — отговори Ернест.

— Хайде сега! — възкликна Каналис, като погледна приятеля си. — Не те разбирам.

ПЕТДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА
БЮЧА СЕ ПРОЯВЯВА КАТО ИЗМАМНИК

Щяха да обядват и, разбира се, поетът покани Бюча на масата. Бюча бе останал именно с намерението да бъде поканен, ако е нужно, от Ла Бриер, защото бе видял по изражението на Жермен, че една от хитрините, които бе обещал на Модест, е успяла.

— Господинът направи добре, че задържа писаря на господин Латурнел — каза Жермен на ухото на Каналис.

След едно намигване на слугата Жермен и Каналис отидоха в салона.

— Тази сутрин, господине, ходих да гледам как ловят риба с един собственик на лодка, който онзи ден ми предложи да го придружа.

Жермен не си призна, че всъщност бе проявил лошия вкус да играе билярд в едно хавърско кафене, където Бюча бе изпратил свои приятели, за да го подработят.

— Добре де — каза Каналис, — карай по същество и бързо.

— Господин барон, чух един разговор за господин Миньон, който насърчих доколкото можах, тъй като никой не ме познаваше. Господин барон, според слуха, който се носи из пристанището, вие сте се хванали в клопката. Богатството на госпожица Дьо Ла Басти е скромно като името й. Корабът, с който е пристигнал бащата, не е негов, а на китайски търговци, с които той трябва да се съобразява. По този повод за честта на полковника се приказват не много ласкателни неща. Разбрах, че вие и господин херцогът си оспорвате госпожица Дьо Ла Басти, и затова си позволявам да ви предупредя. Тъй като от двама ви по-добре е негова милост да *я лапне*… На връщане минах през пристанището, завъртях се около театъра, където се разхождат търговците, и смело се смесих с тях. Като видяха добре облечен човек, тези хора веднага започнаха да говорят за Хавър. Аз постепенно ги насочих към полковник Миньон и те до такава степен потвърдиха

чутото от рибарите, че щях да съм лош слуга, ако си бях замълчал. Затова оставих господина сам да се облече и да стане…

— Ами сега? — възкликна Каналис, който така се беше оплел, че вече не можеше да се отрече от обещанията си пред Модест.

— Господинът познава моята привързаност — каза Жермен, виждайки, че поетът е като поразен от мълния — и няма да се учуди, ако му дам един съвет. Напийте писаря и той всичко ще си каже. Ако не се разприказва на втората бутилка шампанско, ще се разприказва на третата. Би било странно, ако господинът, който един ден неминуемо ще стане посланик, както е казала госпожа херцогинята на Филоксен, не успее да се справи с един хавърски писар.

В този миг Бюча, тайният организатор на риболова, приканваше референта да не издава защо е ходил в Париж и да не му се бърка по време на обяда. Писарят бе използувал една неизгодна за Шарл Миньон реакция на хавърчани. Ето причината й.

Господин граф Дьо Ла Басти напълно пренебрегна някогашните си приятели, които по време на отсъствието му бяха забравили жена му и децата му. Като научиха, че във вила Миньон ще има голяма вечеря, всеки от тях мислеше, че ще присъствува и очакваше да получи покана. Но когато се узна, че единствените гости ще бъдат Гобенхайм, семейство Латурнел, херцогът и двамата парижани, всички заприказваха един през друг за горделивостта на търговеца. Тогава именно забелязаха, че той не се среща с никого, че не слиза в Хавър и отдадоха всичко това на презрението му, за което Хавър си отмъсти, като постави под съмнение богатството му.

От дума на дума се разбра, че сумата необходима за откупуването на вилата от Вилкен, била дадена от Дюме. Това обстоятелство позволи на най-ожесточените клеветници да предположат, че Шарл бе доверил на абсолютно предания Дюме пари, които предполагаемите му съдружници от Кантон биха му оспорвали.

Неясните обяснения на Шарл, който все още не искаше да разкрие размерите на богатството си, и съвсем ясните обяснения на прислужниците му, на които той позволи да говорят, придаваха известна правдоподобност на просташките басни, в които всеки повярва, подчинявайки се на духа на отрицание, свойствен на отношенията между търговци. Колкото местният патриотизъм бе

хвалил огромното състояние на един от основателите на Хавър, толкова провинциалната завист го омаловажи.

Писарят, комуто рибарите дължаха не една услуга, ги помоли да пазят тайна и да кажат каквото трябва. Всичко бе добре изпълнено. Собственикът на лодката каза на Жермен, че един негов братовчед моряк е пристигнал от Марсилия, уволнен вследствие на продажбата на брига, с който е пристигнал полковникът. Бригът се продаваше от някой си Кастаню, а товарът струваше според братовчеда не повече от триста-четиристотин хиляди франка.

— Жермен — каза Каналис на камериера си, който бе тръгнал да излиза, — ще ни поднесеш шампанско и бордо. Членът на нормандското сдружение на писарите трябва да запомни гостоприемството на поета… И освен това той е остроумен поне колкото Фигаро — каза Каналис и постави ръка на рамото на джуджето. — Тази вестникарска духовитост трябва да избликне и да стане на пяна като шампанското. И ние няма да се откажем, нали, Ернест? Има поне две години, откакто не съм се напивал — продължи той, като погледна Ла Бриер.

— С вино ли? Възможно е — отговори писарят. — Вие се напивате всеки ден от собствената си личност! Пиете направо от бутилката, ако става дума за похвали! Ах, вие сте красив, вие сте поет, вие сте приживе прочут, умението да водите разговор е на висотата на гения ви и се харесвате на всички жени, дори на жената на шефа. Обичан от най-красивата султанка Валиде, която съм виждал (а аз съм виждал само нея), ако искате, можете да се ожените за госпожица Дьо Ла Басти. Само като спомена настоящето ви, без да броя бъдещето с хубавата титла, която ще получите, с перството, с посланичеството, и се напивам. Като хората, които бутилират чуждо вино.

— Целият този обществен блясък — каза Каналис — не представлява нищо без богатството, което му придава стойност! Да говорим като мъже. Красивите чувства са нещо очарователно, когато са изразени в рима…

— И когато полза от тях има — каза писарят и направи многозначителен жест.

— Но вие, господин съставител на договори — продължи поетът, като се усмихна на забележката, — вие знаете не по-зле от мен, че *красота* се римува с *беднота*.

Бюча се развихри по време на обяда, като така добре изигра ролята на Тригоден от „Къщата се разиграва на лотария“[1], че Ернест се уплаши: той не познаваше езика на канторите, който не е по-различен от езика на работилниците.

Писарят разказа скандалната хроника на Хавър, историята на натрупаните богатства, любовните интриги и престъпленията, извършени под прикритието на наказателния кодекс, нещо, което в Нормандия наричат *да излезеш сух от водата*. Бюча не пощади никого. Красноречието му растеше с потоците вино, които преминаваха през гърлото му като пороен дъжд през капчук.

— Знаеш ли, Ла Бриер — каза Каналис, докато наливаше вино на Бюча, — че от този юнак ще стане чудесен секретар в посолство?

— Способен да измести шефа си! — каза джуджето и отправи към Каналис арогантен и размит от разлепеното шампанско поглед. — У мен има твърде малко признателност и твърде много интригантски дух, за да не ви се кача на главата. Поет, който носи недоносче! Има такива случаи, и то доста чести… в издателската дейност. Хайде сега, не ме гледайте като гълтач на саби. Ех, гениални ми поете, вие сте интелигентен човек, добре знаете, че признателността е глупашка дума, която съществува в речниците, но не и в човешкото сърце. Признателността има стойност само в една определена къща, която писмено *признава*, че е получила заложената от вас вещ, само че това *признание* няма нищо общо с *признателността* към Аполон и Музите, на които са посветени Парнас и Пинд. Смятате ли, че дължа признателност на жената на шефа, загдето ме е отгледала, след като Хавър й се е издължил с уважение, с думи, с възхищение, с най-ценната монета? Не признавам доброто, от което печели самолюбието. Хората търгуват с услугите, които си правят взаимно, и думата признателност означава просто дължимия остатък, нищо повече. Що се отнася до интригата, тя е божеството, на което се кланям. Как? — каза той при един жест на Каналис. — Нима не се възхищавате от способността, която позволява на гъвкавия ум да надделее над гениалния ум, която изисква непрекъснато наблюдение на пороците, на слабостите на хората, които ни превъзхождат, и предполага точно да можем да определяме *нашия час*? Попитайте дипломатите дали най-хубавият успех не е победата на хитростта над силата. Ако бях ваш секретар, господин барон, скоро щяхте да станете министър-

председател, защото това щеше да бъде в мой интерес! Искате ли да ви покажа дарбичките си в това отношение? Чуйте ме тогава. Вие обожавате госпожица Модест и сте напълно прав. Уважавам това дете, тя е истинска парижанка. Тук-таме и из провинцията растат парижанки! Нашата Модест е от този тип жени, които могат да издигнат мъжа. Има у нея нещо такова… — каза той и завъртя китката си във въздуха. — Имате страшен конкурент, херцога. Какво ще кажете, ако го накарам да напусне Хавър в срок от три дни?

— Дайте да довършим бутилката — каза поетът и напълни чашата на Бюча.

— Ще ме напиете! — каза писарят и изгълта деветата чаша шампанско. — Имате ли легло да поспя един час? Шефът ми не пие, глупакът му с глупак, госпожа Латурнел също. И единият, и другата са достатъчно проклети, за да ме наругаят и твърдо ще държат на правотата си, а аз няма твърдо да се държа на краката си. Освен това имам да попълвам актове! — След това, като се върна на стара тема без никакъв преход, както е присъщо на пияните, Бюча възкликна: — Каква памет само! Равна е на признателността ми.

— Бюча — извика поетът, — противоречиш си, преди малко каза, че си непризнателен.

— Нищо подобно — отговори писарят. — Да забравиш, почти винаги значи да си спомняш! Ха да ви видя! От мен ще излезе страшен секретар…

— И какво ще направиш, за да отстраниш херцога? — каза Каналис, доволен, че разговорът сам се насочва, накъдето той иска.

— Не е ваша работа! — каза писарят и силно изхълца. Бюча изгледа последователно Жермен, Ла Бриер и Каналис, като въртеше глава, както правят хората, които усещат, че се напиват, и затова искат да знаят дали ги уважават достатъчно. Защото самолюбието е единственото чувство, което изплува на повърхността в корабокрушението на пиянството.

— Хей, поете, голям майтапчия сте вие! Май ме вземате за някой ваш читател, вие, който изпращате приятеля си в Париж да събира сведения за фирмата Миньон… Аз се будалкам, ти се будалкаш, ние се будалкаме… Добре, добре! Направете ми честта да ми повярвате, че съм достатъчно пресметлив, за да проявя тази съвестност, която се изисква от професията ми. Като главен писар на метр Латурнел

сърцето ми е кутия, заключена с катинар. Устата ми не издава нито един документ, свързан с клиентите ми. Знам всичко и не знам нищо. Пък и освен това страстта ми е известна. Обичам Модест, тя ми е ученичка и трябва да сключи сполучлив брак. Ако е нужно, ще оплета херцога. Но вие се жените…

— Жермен, донеси кафе и ликьор — каза Каналис.

— Ликьор? — повтори Бюча и вдигна ръка като лицемерна девственица, решена да устои на някоя малка съблазън. — Ах, горките ми актове! Между тях има и един брачен договор. Знаете ли, помощник-писарят е глупав като брачно предимство и е способен така да обърка клаузите, че да посегне на неотнимаемата собственост на бъдещата съпруга. Мисли се за хубавец, защото е висок пет стъпки и шест пръста… тъпак такъв…

— Заповядайте, това е чаен ликьор от колониите — каза Каналис. — Госпожица Модест се съветва с вас, нали?

— Съветва се…

— Кажете ми тогава, смятате ли, че ме обича? — попита поетът.

— М-да, повече от херцога! — отговори джуджето, като се отърси от вцепенението, което чудесно играеше. — Обича ви заради вашата безкористност. Разправяше ми, че за вас е способна на най-големи жертви, да се лишава от дрехи, да харчи само хиляда екю годишно, да ви докаже с целия си живот, че сте направили отлична сделка, оженвайки се за нея, а тя е страшно (хлъц!) честна, ами да, и образована, всичко знае това момиче!

— И има триста хиляди франка — каза Каналис.

— А да, има такова нещо — продължи писарят с ентусиазъм. — Татко Миньон… Знаете ли, той е голямо миньонче (затова го уважавам). Ще се лиши от всичко, за да осигури дъщеря си. Този полковник е научен от вашата Реставрация, (хлъц!) да се задоволява с половин заплата. Ще бъде направо щастлив да живее с Дюме в Хавър от *някоя и друга дребна сделчица* и положително ще даде триста хиляди на малката. Но да; не забравяме Дюме, който е обещал богатството си на Модест. Трябва да знаете, че Дюме е бретонец и произходът му е гаранция, че няма да се отметне, а богатството му няма да е по-малко от богатството на шефа му. И понеже и двамата ме слушат, поне колкото вас, въпреки че пред тях не говоря толкова много, нито толкова добре, аз им казах: „Прекалено залагате на вилата. Ако

Вилкен ви я остави, ще имате двеста хиляди франка, които няма да ви носят нищо. Ще останат, значи, само сто хиляди *оборотни*… според мен това не стига.“ Сега в момента полковникът и Дюме разговарят по въпроса. Повярвайте ми, Модест е богата. Хората от пристанището разпространяват из града разни глупости, защото завиждат. Че кой друг в окръга има подобна зестра? — каза Бюча и разпери пръстите си, за да брои. — Двеста или триста хиляди франка в наличност, първо! — каза той, сви палеца на лявата си ръка и го докосна до показалеца на дясната. — Вила Миньон, второ! — продължи той и прегъна левия си показалец. — И трето, състоянието на Дюме! — прибави той и сви средния си пръст. — Да не говорим, че малката Модест ще има шестстотин хиляди франка, щом двамата военни отидат да поискат паролата от Предвечния Отец.

От тази наивна и груба изповед, по време на която бяха обърнати много чашки, Бюча се напиваше все повече, а Каналис все повече изтрезняваше. За писаря, млад човек от провинцията, подобно богатство естествено изглеждаше колосално. Той отпусна главата си върху дланта на дясната си ръка и величествено облегнат на масата, започна да си говори сам, примигвайки с очи.

— Както вървят нещата с Кодекса, който ограбва богатствата със закона за наследствата, след двадесет години една наследница на един милион ще бъде нещо толкова рядко, колкото и един безкористен лихвар. Ще кажете, че Модест като нищо ще изяде дванадесет хиляди годишно, колкото е лихвата на зестрата й. Но тя е миличка… миличка… миличка. Тя е, знаете ли какво? На един поет му трябват образи! Тя е невестулка, умна като маймунка.

— А какво ми разправяше ти? — тихо възкликна Каналис, като се обърна към Ла Бриер. — Че имала шест милиона?

— Приятелю — каза Ернест, — позволи ми да ти кажа, че трябваше да мълча, заклел съм се и може би и това не трябваше…

— На кого си се заклел?

— На господин Миньон.

— Как? Ернест, ти, който знаеш колко са ми нужни пари…

Бюча похъркваше.

— … Ти, който знаеш положението ми и всичко, което ще загубя на улица Гренел, ако се оженя, ти най-спокойно ме оставяш да хлътна! — каза пребледнелият Каналис. — Нали сме приятели, а в нашето

приятелство, драги, има един договор, сключен преди този, който е поискал от теб хитрият провансалец…

— Драги мой — каза Ернест, — прекалено много обичам Модест, за да…

— Глупак! Отстъпвам ти я — извика поетът. — Сега можеш да нарушиш клетвата си.

— Заклеваш ли ми се, даваш ли ми честната си дума да забравиш това, което ще ти кажа, да се държиш с мен, сякаш нищо не съм ти казал, каквото и да се случи?

— Кълна се в паметта на майка си.

— Добре тогава. В Париж господин Миньон ми каза, че той далеч не притежава огромното богатство, за което ми разправяха у Монжено. Намерението на полковника е да даде на дъщеря си двеста хиляди франка. Мелхиор, дали бащата не ми се доверяваше, дали беше искрен, не е моя работа. Ако благоволи да ме избере, и без зестра Модест ще бъде моя жена.

— Тази надута педантка! Толкова образована, че страх да те хване! Тази жена, която всичко е чела, която всичко знае… на теория — възкликна Каналис, прекъсвайки Ла Бриер, който понечи да каже нещо, — това разглезено дете, закърмено с разкош и отбито едва преди пет години! Ах, бедни ми приятелю, размисли добре.

— Ода и кодекс! — каза Бюча, който се събуди. — Вие се занимавате с оди, а аз с кодекси. А кодекс идва от *кода*, опашка. Разликата между нас е само в буквата „К“. Вие ме нагостихте и аз ви обичам. Не позволявайте да ви оставят на опашката! Ето, един добър съвет струва колкото виното и чаения ви ликьор. Татко Миньон е сладък човек, като ликьора ви, най-сладкият от почтените хора. Вземете един кон — той сега е с дъщеря си на езда, — идете при него и най-искрено му заговорете за зестрата. Той ще ви каже всичко и тогава ще сте наясно. Това е толкова вярно, колкото и това, че съм пиян и че вие сте велик човек. Но ние ще напуснем Хавър заедно, нали? Ще ви бъда секретар, след като този хлапак тука, който ме мисли за пиян и ми се подиграва, ви напуска. Хайде! Оставете го да се ожени за момичето.

Каналис стана, за да отиде да се облече.

— Нито дума повече, той ще се погуби — каза отчетливо на Ла Бриер Бюча, студен като Гобенхайм, след като направи на Каналис

знак, присъщ на парижките хлапета. — Сбогом, господарю мой — развика се писарят, — може ли да отида де се *избълвам* в беседката на госпожа Амори?

— Чувствувайте се като у дома си — отговори поетът. Съпровождан от подигравките на тримата слуги на Каналис, писарят се отправи към беседката, като минаваше през лехите и цветните сандъчета с упоритата грация на насекомите, които описват безкрайни зигзаги, опитвайки се да излязат през затворен прозорец.

Щом се изкачи в беседката и се увери, че слугите са се прибрали, той седна на боядисаната дървена пейка и се отдаде на радостта от победата си. Беше изиграл един човек, който го превъзхождаше. Беше успял да го накара ако не да свали маската си, то поне да развърже връзките й и сега се смееше като автор на собствената си пиеса, т.е. със съзнанието за огромната стойност на *vis comica*[2].

— Мъжете са като пумпали, трябва само да знаеш как да ги завъртиш! — извика той. — Аз самият няма ли да припадна, ако някой ми каже: госпожица Модест падна от коня и си счупи крака!

---

[1] *„Къщата се разиграва на лотария“* — комедия от френските драматурзи Луи-Франсоа Пикар и Жан-Батист Раде. ↑

[2] *Vis comica* (лат.) — силата на комедията. ↑

ШЕСТДЕСЕТА ГЛАВА
КАНАЛИС РАЗСЪЖДАВА ТРЕЗВО

Няколко мига по-късно, облечена в прелестна пола за езда от бледозелен кашмир, на главата с малка зелена шапчица с воалетка, с велурени ръкавици и велурени ботушки, над които кокетно се показваше дантелата на бельото й, яхнала богато оседлано пони, Модест показваше на баща си и на херцог Д’Ерувил хубавия подарък, който бе получила. Беше щастлива, защото бе открила в него един от тези знаци на внимание, които най-много ласкаят жените.

— От вас ли е, господин херцог? — каза тя и му подаде блестящия край на камшика. — Отгоре имаше една бележка, на която пишеше: „Отгатни, ако можеш“ и многоточие. Франсоаз и госпожа Дюме смятат, че дължа тази очарователна изненада на Бюча. Но моят мил Бюча не е достатъчно богат, за да плати тези прекрасни рубини! А баща ми, на когото в неделя вечер казах, че нямам камшик, ми поръча от Руан ето този.

Модест показа камшика в ръката на баща си. Краят му бе обсипан с тюркоази — нещо модерно за времето си, което по-късно стана доста пошло.

— Бих дал десет години от старостта си, госпожице, за да мога да ви предложа това прекрасно украшение — вежливо отговори херцогът.

— А, ето, значи, кой се е осмелил — извика Модест, като видя Каналис да се приближава на кон. — Само един поет е способен да намери такова хубаво нещо… Господине — каза тя на Мелхиор, — баща ми ще ви се кара, вие потвърждавате думите на тези, които ви укоряват за вашето разсипничество.

— Аха — възкликна наивно Каналис, — ето, значи, защо Ла Бриер отиде така спешно в Париж!

— Нима секретарят ви си е позволил такава волност? — каза Модест, като пребледня и хвърли камшика на Франсоаз Коше с

бързина, в която можеше да се прочете дълбоко презрение. — Върнете ми камшика, татко.

— А горкото момче лежи в леглото, премазано от умора! — каза Мелхиор, като последва девойката, препуснала в галоп. — Жестока сте, госпожице. „Това е единственият ми шанс да я накарам да си спомни за мен“ — така ми каза той.

— И вие смятате, че една жена може всичко да помни? — каза Модест.

Учудена, че Каналис не й отговаря, тя отдаде тази липса на внимание на тропота на конете.

— С какво удоволствие измъчвате тези, които ви обичат! — каза херцогът. — Благородството и гордостта ви обаче така не подхождат на лудориите ви, че започвам да подозирам, че сама се клеветите и нарочно се държите лошо.

— А, вие сте забелязали това чак сега, господин херцог — засмя се тя. — Проницателен сте като съпруг.

В продължение на километър яздеха в мълчание. Модест бе учудена, че Каналис вече не й отправя пламнали погледи. Той твърде много се захласваше по красотите на пейзажа, за да се приеме възхищението му за естествено.

Предишната вечер Модест бе показала на поета възхитителния морски залез, на което той не бе отговорил нищо, сякаш бе глух. „Не виждате ли?“ — бе му казала тя. „Виждам само ръката ви“ — бе отговорил той.

— Господин Ла Бриер знае ли да язди? — закачи го Модест.

— Не много добре, но ще се научи — отговори поетът, който бе станал студен като Гобенхайм преди завръщането на полковника.

В един страничен път, по който ги поведе господин Миньон, за да преминат през хубава долина и да стигнат на един хълм с изглед към Сена, Каналис изостана от Модест и херцога, като намали хода на коня си, за да може да язди редом с полковника.

— Господин графе, вие сте честен военен, затова сигурно ще разберете, че съм откровен от уважение към вас. Никой не печели, когато предложенията за женитба с всичките им дивашки или, ако щете, свръхцивилизовани спорове се правят от трети лица. И вие, и аз сме двама дискретни благородници, и вие, и аз сме преминали възрастта, когато нещо може да ни учуди. Затова нека говорим като

другари. Аз ще дам примера. На двадесет и девет години съм, не притежавам поземлена собственост и съм амбициозен. Госпожица Модест безкрайно ми харесва, нещо, което навярно сте забелязали. Въпреки слабостите, които милото ви дете се преструва, че има…

— Без да броим тези, които наистина има — усмихна се полковникът.

— С удоволствие бих се оженил за нея и мисля, че мога да я направя щастлива. Богатството има първостепенно значение за бъдещето ми, което сега е под въпрос. Всички девойки за женене трябва, *така или иначе*, да бъдат обичани! Но вие не сте човек, който би пожелал да омъжи скъпата си Модест без зестра, а пък моето положение не ми позволява да се женя по любов, нито да взема за жена девойка, която няма да ми донесе богатство поне равно на моето. От заплатата си, от синекурната си длъжност, от Академията и от издателя си получавам около тридесет хиляди франка годишно, които са огромно състояние за ерген. Ако заедно с жена ми съберем шестдесет хиляди франка рента, ще мога да водя горе-долу същото съществуване като сега. Ще дадете ли един милион на госпожица Модест?

— О, господине, далеч съм от тази цифра — йезуитски отговори полковникът.

— Да предположим тогава — живо каза Каналис, — че не сме разговаряли, а сме си подсвирквали. Ще останете доволен от държането ми, господин графе: ще ме смятат за един от нещастниците, отхвърлени от очарователната ви дъщеря. Обещайте ми, че няма да казвате на никого, дори на госпожица Модест. Защото — прибави той за успокоение — може положението ми така да се промени, че да мога да ви я поискам без зестра.

— Кълна ви се — каза полковникът. — Вие знаете, господине, как преувеличават хората и в провинцията, и в Париж, когато става дума за забогатяване или за разоряване. Те раздуват и нещастието, и щастието, а ние никога не сме нито толкова нещастни, нито толкова щастливи, колкото се говори. Ако не се смятат платените сметки, в търговията единственото сигурно нещо са капиталите, вложени в земя. Очаквам с живо нетърпение докладите на агентите ми. Нищо още не е приключено — нито продажбата на стоката ми и на кораба ми, нито сметките ми в Китай. Едва след десет месеца ще знам с какво разполагам. Въпреки това обещах в Париж на господин Ла Бриер

двеста хиляди франка зестра в наличност. Смятам да се сдобия с пожизнен имот и да осигуря бъдещето на внуците си, като им предам герба и титлите си.

Каналис бе престанал да слуша от самото начало на отговора.

Пътят беше достатъчно широк и четиримата конници яздиха редом, преди да стигнат до платото, откъдето погледът се зарейва над богатата долина на Сена към Руан, а от другата страна все още може да се види морето.

— Мисля, че Бюча е прав. Бог е велик пейзажист — каза Каналис, съзерцавайки тази единствена по рода си гледка измежду тези, които справедливо прославят бреговете на Сена.

— Само на лов, драги бароне — отговори херцогът, — когато природата се оживи от някой глас, когато шум наруши тишината, бегло уловеният пейзаж изглежда наистина величествен с променливите си ефекти.

— Слънцето е неизчерпаема палитра — каза Модест, гледайки смаяно поета.

На една забележка на Модест за вглъбеността на Каналис той отговори, че е отдаден на мислите си — оправдание, което творците могат да използват за разлика от обикновените хора.

— Дали сме наистина щастливи, като живеем в общество с хилядите ни измислени нужди и със свръхвъзбудената ни суетност? — каза Модест при вида на това мирно и пищно поле, което настройваше към философски спокойно съществуване.

— Подобни буколики, госпожице, винаги се пишат на златни маси — каза поетът.

— И може би се замислят в мансарди — вметна полковникът.

След като погледна Каналис с пронизващ поглед, който той не издържа, Модест чу звън на камбани в ушите си, притъмня й пред очите и възкликна с леден тон:

— А, да, днес сме сряда!

— Не е за да полаская госпожицата за очевидно преходния й каприз — тържествено каза херцогът, на когото тази трагична за Модест сцена бе дала време да размисли, — но заявявам, че съм така дълбоко отвратен от обществото, от двора, от Париж, че с една херцогиня Д’Ерувил, притежаваща достойнствата и ума на

госпожицата, бих живял като мъдрец в замъка си, бих правил добро, бих пресушил блатата си, бих отглеждал децата си…

— Това ви прави чест, господин херцог — отговори Модест, като доста дълго не откъсна очи от благородния придворен. — Вие ме ласкаете — продължи тя, — като не ме считате за лекомислена и смятате, че имам достатъчно душевно богатство, за да живея в самота. Такава е може би съдбата ми — прибави тя, като изгледа Каналис със съжаление.

— Такава е съдбата на всички скромни състояния — отговори поетът. — Париж изисква вавилонски разкош. Понякога се питам как досега съм издържал на това изискване.

— Да благодарим на краля — простодушно каза херцогът. — Защото ние живеем от добрината на Негово Величество. Ако след падането на господин Великия, както наричаха Сен-Марс, кралят не ни беше предоставил длъжността му, щяхме да сме продали Ерувил на Черната банда[1]. Ах, повярвайте ми, госпожице, за мен е голямо унижение да намесвам финансовите въпроси в женитбата си.

Простотата и искреността на това признание, излязло право от сърцето, трогнаха Модест.

— Днес, господин херцог — каза поетът, — никой във Франция не е достатъчно богат, за да си позволи лудостта да се ожени заради личните качества на жената, заради добрите й маниери, заради характера или красотата й…

След като се взря внимателно в Модест, чието лице не показваше вече никакво учудване, полковникът изгледа Каналис някак особено.

— За хората на честта — каза той — означава добре да вложат богатството си, като го използват, за да поправят щетите, нанесени от времето на старите исторически семейства.

— Да, татко! — отговори сериозно девойката.

---

[1] *Черната банда* — така са наричали спекулантите, които през XVIII век купували на безценица старите замъци и манастири. ↑

ШЕСТДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА
КАНАЛИС СИ ВЪОБРАЗЯВА, ЧЕ Е МНОГО ОБИЧАН

Полковникът покани херцога и Каналис да вечерят в дома му без много церемонии и без да сменят дрехите си за езда, като им даде пример със собственото си небрежно облекло.

Когато, след като се върна в Колибата, Модест отиде да се преоблече, тя погледна с любопитство донесеното от Париж украшение, което с такава жестокост бе пренебрегнала.

— Как само работят днес! — каза тя на Франсоаз Коше, която й бе станала камериерка.

— Горкото момче има треска, госпожице…

— Кой ти каза?

— Господин Бюча! Дойде да ме помоли да ви кажа, че си е удържал думата в уречения час, както сигурно сте забелязали!

Модест слезе в гостната, облечена с кралска простота.

— Скъпи татко — каза тя високо, като хвана полковника под ръка, — идете да видите как е господин Дьо Ла Бриер и му върнете, моля ви, подаръка. Обяснете му, че малкото ми богатство и вкусовете ми не ми позволяват да нося подобни дреболии, подходящи само за кралици или куртизанки. Пък и бих приела подарък само от годеник. Помолете добрия младеж да задържи камшика, докато узнаете дали сте достатъчно богат, за да можете да го купите от него.

— Дъщеричката ми е изпълнена със здрав разум — каза полковникът и целуна Модест по челото.

Каналис се възползува от разговора между херцог Д’Ерувил и госпожа Миньон, за да отиде на терасата, където Модест го последва, водена от любопитството си, а не, както той си помисли, от желанието да стане госпожа Каналис.

Ужасен от наглостта, с която бе извършил това, което военните наричат четвърт обръщане и което според законите на амбицията всеки

човек в неговото положение би направил така внезапно, той потърси някакво правдоподобно обяснение, което да даде на злочестата Модест.

— Мила Модест — каза той с галещ глас, — при отношенията, които са се създали вече между нас, ще ви бъде ли неприятно, ако ви кажа до каква степен отговорите ви на думите на господин Д’Ерувил са мъчителни за човек, който обича, и особено за поет, чиято душа е като на жена, нервна и разкъсвана от ревността на истинската любов. Бих бил твърде жалък дипломат, ако не бях отгатнал, че кокетствата ви, преднамерената ви непоследователност имаха за цел да изучат характерите ни.

Модест повдигна глава с умно, бързо и кокетно движение, срещано може би само у животните, чийто инстинкт им придава чудеса от грация.

— … Затова, когато се прибрах, аз вече не се заблуждавах. Бях пленен от ума ви, който хармониираше с характера ви и с лицето ви. Бъдете спокойна, винаги съм мислил, че цялата тази мнима двойственост е само обвивката на очарователно простодушие. Умът и образованието ви не отнемат нищо от скъпоценната невинност, която изискваме от съпругата. Вие наистина сте жена, достойна за поет, за дипломат, за мислител, за човек с късмет в живота и аз изпитвам към вас едновременно възхищение и обич. Ако вчера не разигравахте комедия, а наистина приемахте доверието на един мъж, чиято Суета ще се превърне в гордост, ако го изберете, и чиито недостатъци ще се преобразят в качества в божествената ви компания, умолявам ви, не наранявайте чувството, което той е превърнал почти в порок! Ревността, която нося в душата си, е като разтворител и вие ми открихте цялата му мощ, а тя е ужасна, тя унищожава всичко. О, не става дума за ревността на Отело! — продължи той при един жест на Модест. — Съвсем не! Става дума за самия мен! В това отношение аз съм разглезен. Вие познавате единствената по рода си обич, на която дължа единственото щастие, което съм изпитвал, впрочем доста непълно! (Той поклати глава.) Всички народи описват любовта като дете, защото на любовта и на детето трябва да отдадеш целия си живот. Чувството, за което ви говоря, е мъртвородено, така бе определила природата. Тогава една най-изобретателна майчинска любов откри и успокои тази болезнена част от сърцето ми, защото

жената, изцяло отдадена на радостите на любовта, има ангелски такт. Херцогинята никога не ми е причинявала и най-малкото страдание от този род. За десет години нито една дума, нито един неин поглед не са се отклонили от целта си. Отдавам на мислите и погледите повече стойност, отколкото обикновените хора. Ако за мен един поглед е огромно съкровище, най-малкото съмнение е смъртоносна отрова, която действува мигновено — аз преставам да обичам. Обратно на тълпата, на която й е приятно да трепери, да се надява, да чака, аз смятам, че любовта трябва да представлява пълна, детинска, безкрайна сигурност. За мен сладостното чистилище, през което жените с тяхното кокетство ни прекарват тук, на земята, е жестоко щастие, от което се отказвам. Любовта е небето или адът. Не желая ада и чувствувам у себе си достатъчно сили, за да издържа вечния лазур на рая. Отдавам се безрезервно, няма да имам нито тайни, нито съмнения, нито заблуди в бъдещия живот. Затова изисквам взаимност. Може би ви обиждам, като се съмнявам във вас! Но ви говоря само за себе си…

— И то много. Но никога няма да бъде прекалено — каза Модест, засегната от тази хаплива реч, в която името на херцогиня Дьо Шолийо бе така добре използувано, — защото съм свикнала да ви се възхищавам, драги ми поете.

— Е добре, можете ли да ми обещаете същата кучешка преданост, която ви предлагам? Не е ли тя прекрасна? Не е ли това, което искахте вие?

— Драги поете, защо не си потърсите някоя няма, сляпа и глуповата жена? Най-голямото ми желание е във всичко да се харесам на съпруга си. Но вие заплашвате една девойка да й отнемете щастието, което й подготвяте, да й го отнемете при най-малкия жест, при най-малката дума, при най-малкия поглед! Подрязвате крилата на птицата и искате тя да лети. Знам, че обвиняват поетите в непоследователност… О, съвсем напразно — каза тя при един жест на отрицание на Каналис — Този мним недостатък идва от това, че обикновеният човек не си дава сметка за бързината на ума на поета. Но не смятах, че един талантлив човек може да измисли игра с взаимоизключващи се правила и да се опитва да я играе. Вие искате невъзможното, за да си направите удоволствието да ме хванете в грешка, като магьосниците в приказките, които дават задачи на преследваните девойки, подкрепяни от добрите феи.

— В нашия случай феята е истинската любов — сухо каза Каналис, като видя, че е разкрит от този тъй фин и деликатен ум, умело насочван от Бюча.

— В този момент, драги поете, ми приличате на родителите, които се безпокоят за зестрата на дъщеря си, преди да са обявили зестрата на сина си. Проявявате към мен изисквания, без да знаете дали имате право на това. Любовта съвсем не се поражда от студено обсъждани условности. Бедният херцог Д'Ерувил се отдава на любовта като чичо Тоби на Стърн, с тази разлика, че аз не съм вдовицата Уодмън[1], въпреки че загубих много илюзии по отношение на поезията. Да! Ние, девойките, не вярваме на това, което руши фантастичния ни свят! Всичко това вече ми го казаха! Вие се карате с мен и това е недостойно за вас, не мога да позная вчерашния Мелхиор.

— Защото Мелхиор откри у вас амбиция, от която не сте се отказали…

Модест измери Каналис с надменен поглед.

— … но един ден аз ще бъда посланик и пер на Франция като него.

— Взимате ме за еснафка — каза тя и се отдалечи към къщата. Но тъй като бе безкрайно поразена, не можа да се въздържи, обърна се живо и прибави: — Това е по-малко нагло, отколкото да ме взимате за глупачка. Промяната в държането ви се дължи на глупостите, които дрънкат в Хавър и които камериерката ми Франсоаз ми предаде.

— Ах, Модест, нима вярвате в това? — каза Каналис и зае драматична поза. — Нима ме смятате способен да се оженя за вас само заради богатството ви?

— Ако ви нанасям подобна обида след поучителните ви речи на брега на Сена, опровергайте ме, само вие можете да направите това и тогава ще бъда такава, каквато искате — каза тя, сразявайки го с презрението си.

„Ако мислиш, че ще се хвана на тази въдица, малката ми, значи, ме смяташ за по-наивен, отколкото съм — си каза поетът и я последва. — Какво съм седнал да се разправям с тази хитруша, чието уважение ме интересува не повече от уважението на краля на Борнео! Но тя ми приписва долни чувства заради новото ми държане. Дали пък е чак толкова умна? Какъвто е глупак, Ла Бриер ще се остави да го впримчат. И след пет години ще има да му се подиграваме с нея!“

Студенината, която тази кавга създаде между Каналис и Модест, бе забелязана от всички още същата вечер. Каналис си тръгна рано уж заради неразположението на Ла Бриер и осигури свобода на действие на Главния интендант. Към единадесет часа Бюча дойде да вземе жената на шефа си и усмихнат, каза тихо на Модест:

— Прав ли бях?

— Уви, да! — каза тя.

— Оставихте ли вратата открехната, както се бяхме уговорили, за да може да се върне?

— Бях прекалено ядосана — отговори Модест. — Причерня ми пред очите от толкова подлост и му казах какво мисля за него.

— Е, още по-добре. Когато се скарате напълно и престанете дори да си говорите учтиво, ще го накарам да стане толкова влюбен и настоятелен, че самата вие да се заблудите.

— Хайде, стига, Бюча, в края на краищата той е голям поет, благородник, умен човек.

— Осемте милиона на баща ви са нещо повече.

— Осем милиона ли? — каза Модест.

— Шефът продава кантората си и отива в Прованс, за да ръководи сделките, които предлага Кастаню, помощникът на баща ви. Възстановяването на имението Ла Басти струва четири милиона и баща ви се съгласи на всички покупки. Вие имате два милиона зестра плюс един милион, за да се установите в Париж, за къща и обзавеждане! Смятайте!

— Значи, мога да стана херцогиня Д’Ерувил — каза Модест, като погледна Бюча.

— Ако не беше този комедиант Каналис, щяхте да приемете *неговия* камшик, все едно че аз съм ви го предложил — каза писарят, защищавайки каузата на Ла Бриер.

— Господин Бюча, да не би случайно да искате да ме омъжите по ваш вкус? — засмя се Модест.

— Този достоен младеж обича колкото мен, вие го обичахте в продължение на седмица и той е добър човек — отговори писарят.

— А може ли да съперничи с някоя от длъжностите на Короната? Има само шест: велик изповедник, канцлер, главен камерхер, главен учител, военачалник, велик адмирал. Но военачалници вече не назначават.

— Народът, госпожице, който се състои от безкрайно много хора като лошия Бюча, може само след шест месеца да издуха всички тези величия. Пък и всъщност какво означава днес благородничеството? Няма да се намерят и хиляда истински благородници във Франция. Родът Д’Ерувил води началото си от един съдебен пристав от времето на Робер Нормандски. Ще имате доста разправии с тези две стари моми с очукани лица! Ако толкова държите на титлата херцогиня, вие, която сте от графски произход, можете да бъдете сигурна, че папата ще се отнесе към вас не по-зле, отколкото към търговците, и че непременно ще ви продаде някое херцогство на -ниа или -аню. Така че не заменяйте щастието си срещу служба на Короната.

---

[1] *Вдовицата Уодмън и чичо Тоби* — герои от романа на Стърн „Живот и мнения за Тристрам Шанди — джентълмена“. ↑

ШЕСТДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА
ЕДНО ПОЛИТИЧНО ПИСМО

През нощта равносметката, която си направи Каналис, бе изцяло положителна. Не можеше да си представи нещо по-лошо на света от женитба без богатство.

Все още разтреперан от опасността, на която се бе изложил заради суетата си, заради желанието си да победи херцог Д'Ерувил и заради вярата си в милионите на господин Миньон, той се запита, какво ли мисли херцогиня Дьо Шолийо за престоя му в Хавър и за това, че не й е писал в продължение на две седмици, докато в Париж си пишеха по четири-пет писма седмично?

— И като си помисля, че горката жена действува, за да ми осигури лентата на комендант на Почетния легион и поста пълномощен министър у Великия баденски херцог! — възкликна той.

Веднага след това взе решение с бързината, която и у поетите, и у спекулантите е породена от живата им интуиция за бъдещето. Каналис седна на масата и написа следното писмо:

До госпожа херцогинята Дьо Шолийо

„Мила Елеонор, сигурно си учудена, че не получаваш писма от мен. Но престоят ми тук се дължи не само на разклатеното ми здраве, но и на нещо като дълг, който имам към младия Ла Бриер.

Бедният младеж се е влюбил силно в някаква госпожица, Модест дьо Ла Басти, едно бледо, незначително и жилесто момиченце, което между другото има порока да обича литературата и се нарича поет, за да оправдае капризите, глезотиите и променливостта на лошия си характер.

Познаваш Ернест, който толкова лесно се хваща, че не исках да го оставя сам. Госпожица Дьо Ла Басти доста пококетира с твоя Мелхиор и беше много разположена да ти стане съперница, въпреки че като всички девойки има слаби ръце и почти няма рамена, че косите й са по-безцветни от косите на госпожа Дьо Рошфид и че сивите й очи гледат подозрително. Може би прекалено грубо разнищвам прелестите на тази нескромна, за разлика от името си, девойка. Но така е в любовта. Какво ме интересуват другите жени, когато всички заедно не струват колкото теб?

Хората от кръга на наследницата, с които прекарвам времето си тук, са до един буржоа. Да ти се приповдига. Направо можеш да ме оплачеш. Прекарвам вечерите си с писари и жени на нотариуси, с касиери, с провинциални лихвари. Нищо общо с вечерите на улица «Гренел».

Мнимото богатство на завърналия се от Китай баща ни доведе вечния ухажор, Главния интендант, който е жаден за милиони, още повече, че, както разправят, му трябват шест или седем милиона, за да пресуши прословутите ерувилски блата. Кралят не знае какъв гибелен подарък е направил на малкия херцог.

Негова милост не подозира малкия размер на богатството на жадувания си тъст и ме ревнува. Ла Бриер се приближава към идола си под прикритието на приятеля си, който му служи за параван.

Независимо от възторзите на Ернест аз, поетът, съм се нагърбил с практичните неща. Сведенията, които събрах за въпросното състояние, помрачават бъдещето на нашия секретар, чиято годеница има зъбки, способни да застрашат всяко богатство.

Ако ти, ангеле мой, би искала да откупиш някои от греховете ни, би могла да разбереш истината, като със свойствената си ловкост извикаш и разпиташ банкера си Монжено.

Господин Миньон, бивш кавалерийски полковник от имперската гвардия, е бил в продължение на седем години

клиент на фирмата Монжено. Говори се за двеста хиляди франка зестра най-много и бих желал да имам потвърждение, преди да поискам ръката на госпожицата за Ернест. Щом двамата се разберат, веднага се връщам в Париж.

Знам как всичко може да свърши в полза на нашия влюбен. Трябва да се направи така, че титлата граф да се предаде на зетя на господин Миньон. Никой не заслужава тази чест повече от Ернест, който така добре ми служи, особено ако ние тримата, ти, херцогът и аз, го подкрепим.

Със своите вкусове Ернест, който лесно ще стане шеф на Сметната палата, ще бъде много щастлив в Париж с двадесет и пет хиляди франка рента годишно, с постоянна работа и — нещастният! — със съпруга!

О, скъпа! Нямам търпение да видя отново улица «Гренел»! Петнадесет дни отсъствие или убиват любовта, или й връщат пламенността от първите дни, а ти познаваш може би по-добре от мен причините, поради които моята любов е вечна. И костите ми в гроба ще те обичат! Така че няма да издържа дълго тук. Ако трябва да стоя още десет дни, ще дойда до Париж поне за няколко часа.

Херцогът дали ми издействува онази лента за бесене? А ти, живот мой, ще имаш ли догодина нужда да отидеш на баденските бани?

Сравнени с щастливата ни любов, която от близо десет години нито за миг не се е променила, гугуканията на нашия Печален Красавец ми вдъхнаха голямо презрение към брака. Досега не се бях сблъсквал отблизо с тези неща.

Ах, скъпа, това, което наричат *грях*, свързва двама души много по-силно от *закона*, нали?“

Последната сентенция даде повод на Каналис да изпълни следващите две страници със спомени и блянове от твърде интимно естество, за да бъдат публикувани.

ШЕСТДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА
ЕДНО АРИСТОКРАТИЧНО СЕМЕЙСТВО

В навечерието на деня, в който Каналис пусна в пощата това послание, Бюча написа под името Жан Жакмен отговор на писмото на мнимата си братовчедка Филоксен. Този отговор изпревари с дванадесет часа писмото на поета.

Крайно разтревожена и огорчена от петнадесетдневното мълчание на Мелхиор, херцогинята, която именно бе продиктувала писмото на Филоксен до братовчед й, получи отговора на писаря — отговор с твърде решаващо значение за петдесетгодишното й самолюбие, — след което събра точни сведения за състоянието на полковник Миньон.

Като се видя измамена, изоставена заради нечии милиони, Елеонор бе обхваната от силен пристъп на ярост, омраза и студена злоба.

Когато почука и влезе в разкошната стая на господарката си, Филоксен я намери разплакана и остана поразена от това безпрецедентно явление в петнадесетте й години служба.

— За десет минути човек изкупва десет години щастие! — извика херцогинята.

— Писмо от Хавър, госпожо.

Елеонор изчете прозата на Каналис, без да обръща внимание на присъствието на Филоксен, чието учудване се увеличи, като видя как изражението на херцогинята се разведряваше с четенето на писмото.

Подайте на човек, който се дави, пръчка, дебела колкото бастун, и на него ще му се стори, че това е първокласен царски път. Така и щастливата Елеонор повярва в искреността на Каналис, четейки четирите страници, в които съжителствуваха любов и корист, лъжа и истина.

Тя, която след излизането на банкера, бе наредила да извикат мъжа й, за да попречи на назначаването на Мелхиор, ако все още имаше време, сега бе обзета от най-възвишено великодушие.

— Горкото момче! — помисли тя. — То съвсем не е имало лоши помисли! Обича ме като в началото, всичко споделя с мен. Филоксен! — каза тя, като видя камериерката си да стои права и да подрежда тоалетната масичка.

— Госпожо?

— Огледалото ми, дете мое!

Елеонор се огледа, видя бръчките на челото си, които от разстояние не се забелязваха, и въздъхна, смятайки, че с тази въздишка казва сбогом на любовта.

Тогава й дойде наум мъжествена мисъл, съвсем различна от обикновените женски дребнавости, която я опияни за известно време и чийто чар може да обясни милостта на северната Семирамида[1], позволила на младата си и хубава съперница да се омъжи за Момонов.

— След като не се е поддал, ще направя така, че да получи и милионите, и момичето — помисли тя, — стига тази госпожичка Миньон да е толкова грозна, колкото той твърди.

Три деликатни почуквания предизвестиха идването на херцога, комуто жена му отвори сама.

— А, вие сте по-добре, скъпа — възкликна той с тази престорена радост, която царедворците умеят така добре да имитират и която заблуждава само глупаците.

— Скъпи Анри — отговори тя, — наистина е необяснимо защо досега не сте издействували назначението на Мелхиор, вие, който се пожертвувахте за краля, оглавявайки за една година министерство, за което знаехте, че едва ли ще изтрае и толкова?

Херцогът погледна Филоксен и камериерката незабелязано му посочи писмото от Хавър на тоалетната масичка.

— Ще ви бъде скучно в Германия и ще се върнете оттам скарана с Мелхиор — наивно каза херцогът.

— Защо пък?

— Но нали ще отидете заедно? — отговори бившият посланик с комично простодушие.

— А, не — каза тя. — Смятам да го оженя.

— Ако може да се вярва на Д’Ерувил, милият ни Каналис съвсем не чака вашите услуги — каза усмихнато херцогът. — Вчера Гранлийо ми прочете пасажи от едно писмо от Главния интендант, което сигурно е писано от леля му, тъй като госпожица Д’Ерувил, която все още

търси зестра, знае, че Гранлийо и аз почти всяка вечер играем вист. Милият Д’Ерувил моли принц Дьо Кадинян да организира кралски лов в Нормандия и му препоръчва да доведе краля, за да завърти главата на коконата, в чиято чест ще се проведе тази разходка с кон. И наистина, ако Шарл X каже две думи, всичко ще се уреди. Д’Ерувил твърди, че девойката е неописуемо красива…

— Анри, да вървим в Хавър! — извика херцогинята, като прекъсна мъжа си.

— И под какъв предлог? — сериозно попита мъжът, който бе един от доверениците на Луи XVIII.

— Никога не съм присъствувала на лов.

— Би било хубаво, ако кралят отиде, но е цяла мъка да се ловува толкова надалече и той няма да отиде, вече говорих с него.

— Мадам би могла да дойде…

— Това е по-добре — каза херцогът. — Херцогиня Дьо Мофриньоз може да ви помогне да измъкнете Мадам от Рони. В такъв случай кралят няма да има нищо против да използват ловните му екипажи. Не ходете в Хавър, скъпа — каза бащински херцогът. — Много ще се изложите на показ. Мисля, че има по-добър начин. Отвъд бротонската гора се намира замъкът Розанбре на Гаспар. Защо да не му се внуши да приеме всички тези хора?

— Кой да му го внуши? — каза Елеонор.

— Ами жена му, херцогинята, която се причестява заедно с госпожица Д’Ерувил. Старата мома би могла да й подшушне да помоли Гаспар.

— Вие сте очарователен — каза Елеонор. — Ще напиша две думи на старата госпожица и на Диан, защото трябва да си поръчаме костюми за лов. Мисля, че малката ловна шапчица много подмладява. Спечелихте ли вчера у английския посланик?

— Да — отговори херцогът, — разплатих се.

— Отложете всичко друго, Анри, и се заемете с двете назначения на Мелхиор…

---

[1] *Северната Семирамида* — става дума за Екатерина II, императрица на Русия. ↑

ШЕСТДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
С ЖЕНИТЕ НЕВИНАГИ ТРЯБВА ДА СЕ ИГРАЕ ПО ПРАВИЛАТА

След като написа десетина реда на красивата Диан дьо Мофриньоз и кратка осведомителна бележка на госпожица Д’Ерувил, Елеонор написа на Каналис отговор, който изплющя като камшик върху лъжите му.

До господин барон Дьо Каналис

„Драги ми поете, госпожица Дьо Ла Басти е много красива, Монжено ми доказа, че баща й има осем милиона, мислех да Ви оженя за нея и много Ви се сърдя, че не проявихте доверие към мен.

Ако сте имали намерение да жените Ла Бриер в Хавър, не разбирам защо не ми съобщихте това, преди да заминете. И защо в продължение на две седмици не писахте на приятелката си, която толкова лесно се тревожи? Писмото Ви дойде малко късно, вече бях говорила с банкера.

Вие сте дете, Мелхиор, и се опитвате да ме надхитрите. Това не е хубаво. Самият херцог е обиден от държането Ви и го намира за неблагородно, което поставя под съмнение честта на майка Ви.

Бих искала сама да се убедя във всичко. Мисля, че ще имам честта да придружавам Мадам в лова, който херцог Д’Ерувил организира за госпожица Дьо Ла Басти. Ще уредя да Ви поканят в Розанбре, защото ловната среща ще бъде вероятно у херцог Дьо Верньой.

Повярвайте, драги ми поете, че независимо от всичко оставам за цял живот

Ваша приятелка
Елеонор дьо М.“

— Дръж, Ернест — каза Каналис и хвърли през масата писмото, което получи по време на обяда. — Това е двехилядното любовно писмо, което получавам от тази жена, и в него няма нито едно ти\ Никога високопоставената Елеонор не се е компрометирала повече, отколкото с това писмо. Ожени се непременно! И най-лошата женитба е по-добра от този мек оглавник! Ах! Аз съм най-големият Никодем[1], който някога е падал от луната. Модест има милиони и е завинаги загубена за мен, защото не можем да се върнем от полюса, на който сме сега, на тропика, където бяхме преди три дни! Затова искам да победиш Главния интендант, още повече че казах на херцогинята, че съм дошъл тук заради теб. Така че ще ти помагам.

— Уви, Мелхиор! Модест би трябвало да има твърде силен, изграден и благороден характер, за да устои на гледката на двора и на великолепието, което херцогът така ловко ще разгърне в нейна чест и слава. Не вярвам, че съществува такова съвършенство. И все пак, ако тя е все още онази Модест, която познавам от писмата й, има някаква надежда…

— Щастлив си ти, млади Бонифаций[2], че виждаш света и любимата си през такива розови очила! — извика Каналис и излезе да се поразходи из градината.

Притиснат между двете си лъжи, поетът не знаеше какво да прави.

— Следвайте правилата и ще загубите! — възкликна той, седнал в беседката. — Всички нормални мъже биха действували, както действувах аз преди четири дни, и биха се оттеглили от клопката, в която ми се струваше, че ще падна. Защото в такива случаи човек не си играе да развързва, а направо къса! Хайде сега, да бъдем студени, спокойни, достойни, обидени. Единствено английската скованост може отново да спечели уважението на Модест. В края на краищата, ако след всичко това трябва да се върна към старото си щастие, десетгодишната

ми вярност ще бъде възнаградена и Елеонор все ще ми намери подходяща жена!

---

[1] *Никодем* (еванг.) — фарисей, станал ученик на Христос, канонизиран. Името му се употребява като нарицателно за наивен и ограничен човек. ↑

[2] *Бонифаций* — име, употребявано като нарицателно за доверчив и благодушен човек. ↑

ШЕСТДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА
ИСТИНСКАТА ЛЮБОВ

Всички страсти, разпалени от богатството на полковника и красотата на Модест, щяха да си дадат среща по време на лова. Затова съперниците сключиха нещо като примирие.

През няколкото дни на приготовления за горското тържество гостната на вила Миньон бе изпълнена с уюта, който създава всяко сговорно семейство.

Влязъл в ролята си на обиден от Модест, Каналис реши да се държи като възпитан човек. Отказа се от претенциозното си държане, спря да проявява ораторския си талант и стана това, което са умните хора, когато не се преструват — стана очарователен. Разговаряше за финанси с Гобенхайм, за война с полковника, за Германия с госпожа Миньон и за домакинство с госпожа Латурнел, като се опитваше да спечели всички за каузата на Ла Бриер.

Херцог Д’Ерувил често предоставяше свобода на действие на двамата приятели, защото трябваше било да отиде до Розанбре да се посъветва с херцог Дьо Верньой, било да следи за изпълнението на заповедите на Главния ловец на кралството, принц Дьо Кадинян.

Все пак създаваха се доста смешни положения. Модест бе обградена от Каналис, който се мъчеше да омаловажи галантния жест на Главния интендант, и от двете госпожици Д’Ерувил, които идваха всяка вечер и се стараеха да преувеличат неговото значение. Каналис казваше на Модест, че съвсем няма да бъде героинята на лова, а, напротив, едва ли някой ще я забележи. Мадам щяла да бъде придружена от херцогиня Дьо Мофриньоз, снаха на Главния ловец, от херцогиня Дьо Шолийо и още няколко придворни дами, между които една девойка нямало да предизвика никаква сензация. Сигурно щели да бъдат поканени и офицери от руанския гарнизон и т.н.

Елен пък непрекъснато повтаряше на тази, в която вече виждаше своя снаха, че ще бъде представена на Мадам. Херцог Дьо Верньой положително щял да я покани заедно с баща й да останат в Розанбре.

Ако полковникът иска да си издействува перство от краля, това щяла да бъде изключителна възможност, защото все още се смяташе, че кралят ще дойде на третия ден от лова. Модест щяла да бъде учудена от очарователния прием, който щели да й окажат най-хубавите придворни дами, херцогините Дьо Шолийо, Дьо Мофриньоз, Дьо Ленонкур-Шолийо и т.н. Предубежденията на Модест към предградието Сен-Жермен щели да се разсеят и т.н. и т.н.

Това беше малка война, извънредно забавна с атаките, с контраатаките и с маневрите си, за радост на семействата Дюме и Латурнел, на Гобенхайм и Бюча — помежду си те страшно одумваха благородниците, чиито подлости бяха изучили старателно и безмилостно.

Приказките на ерувилската партия бяха потвърдени от една ласкателна покана, изпратена от херцог Дьо Верньой и от Главния ловец на Франция до господин граф Дьо Ла Басти и дъщеря му, която ги молеше да присъствуват на голям лов в Розанбре на 7, 8, 9 и 10 ноември.

Изпълнен със злокобни предчувствия, Ла Бриер се наслаждаваше на присъствието на Модест с алчното чувство, чиито стипчиви удоволствия са познати само на влюбените, и то когато са разделени за дълго и безвъзвратно. Проблясъците на самотно щастие, примесени с меланхолични размишления на тема „Тя е загубена за мен!“, придаваха на младежа трогателен вид, още повече че и лицето му, и цялата му личност бяха в хармония с дълбокото му чувство. Няма нищо по-поетично от подобна одушевена елегия, която има очи, която ходи и въздиша без рими.

Най-после херцог Д’Ерувил дойде да се уговори с Модест, която след преминаването на Сена щеше да пътува с каретата на херцога в компанията на госпожици Д’Ерувил. Херцогът прояви възхитително възпитание и покани Каналис и Ла Бриер, като им каза, на тях и на господин Миньон, че се е погрижил да им достави коне за лова.

Полковникът покани тримата съперници на закуска сутринта преди заминаването.

Тогава Каналис реши да изпълни един свой план, узрял през последните дни, а именно отново да покори Модест и да изиграе херцогинята, Главния интендант и Ла Бриер. Един бъдещ дипломат не можеше да остане дълго в неговото положение.

От своя страна Ла Бриер беше решил да каже на Модест сбогом завинаги. Така всеки от кандидатите за женитба смяташе да изрече последната си дума, както прави ищецът преди съдийското решение, като всеки предчувствуваше края на борбата, траяла три седмици.

Предишния ден след вечеря полковникът хвана дъщеря си за ръка и й даде да разбере, че вече трябва да се произнесе.

— Отношенията ни със семейство Д’Ерувил ще бъдат непоносими в Розанбре — й каза той. — Искаш ли да станеш херцогиня?

— Не, татко — отговори тя.

— Да не би да обичаш Каналис?

— Решително не, татко, хиляди пъти не — каза тя с детско нетърпение.

Полковникът погледна Модест зарадван.

— С нищо не съм ти повлиял — възкликна добрият баща. — Сега мога да ти призная, че още в Париж си избрах зет, когато му казах, че нямам състояние и той ми скочи на врата, за да ми заяви, че свалям от сърцето му камък, тежък сто ливри.

— За кого говорите? — попита Модест, изчервявайки се.

— За *човека с положителни качества и с надежден морал* — каза той подигравателно, като повтори фразата, която един ден след пристигането му бе разбила мечтите на Модест.

— Не мисля за него, татко! Нека сама да откажа на херцога. Познавам го и знам как да го полаская.

— Значи, още не си избрала?

— Още не. Имам да отгатна още няколко срички от шарадата на бъдещето си. Ще ви кажа тайната си в Розанбре, след като надникна в дворцовия живот.

— Ще дойдете на лова, нали? — извика полковникът, като видя Ла Бриер да се задава по алеята, по която се разхождаха с Модест.

— Не, господин полковник — отговори Ернест. — Идвам да се сбогувам с вас и с госпожицата и се връщам в Париж…

— Не сте много любопитен — каза Модест, като прекъсна стеснителния Ернест и го изгледа.

— За да остана, достатъчно е някой да пожелае това, но не смея дори да се надявам — отвърна той.

— Ако е само това, ще ми направите удоволствие, ако останете — каза полковникът, отдалечи се към Каналис и остави за момент сами дъщеря си и бедния Ернест.

— Госпожице — каза той и вдигна очи към нея с дързостта на човек, останал без всякаква надежда, — имам една молба към вас…

— Към мен?

— Да ми простите! Животът ми никога вече няма да е щастлив, укорявам се, че загубих щастието си по своя вина. Но поне…

— Преди да се разделим завинаги — развълнувано каза Модест, като прекъсна Ла Бриер, както правеше Каналис, — искам да науча от вас само едно нещо. И ако веднъж сте се предрешили, не смятам, че в този случай ще имате подлостта да ме излъжете.

При думата подлост Ернест пребледня и извика:

— Вие сте безжалостна!

— Ще бъдете ли откровен?

— Имате право да ми зададете такъв унизителен въпрос — каза той с глас, отслабнал от силното вълнение.

— Кажете тогава, четохте ли писмата ми на господин Дьо Каналис?

— Не, госпожице. Прочетох ги на полковника, за да оправдая привързаността си, като му покажа как се е родила обичта ми и колко искрени са били опитите ми да ви излекувам от фантазиите ви.

— Но откъде дойде идеята за този недостоен маскарад? — нетърпеливо попита тя.

Ла Бриер разказа сцената, предизвикана от първото писмо на Модест, предизвикателството, хвърлено поради доброто му мнение за девойката, привлечена от славата, така както растението се стреми към слънцето.

— Достатъчно — отговори Модест със сдържано вълнение. — Ако нямате сърцето ми, господине, имате цялото ми уважение.

Тази проста фраза направо зашемети Ла Бриер. Усещайки, че губи равновесие, той се подпря на едно дръвче като несвестен. Модест, която си тръгваше вече, обърна глава и бързо се върна.

— Какво ви е? — попита тя, като го хвана за ръката, за да не падне.

Модест почувствува, че ръката му е ледена и видя, че лицето му е бяло като лилия, защото всичката кръв се бе оттеглила в сърцето му.

— Извинете, госпожице. Смятах, че ме презирате…

— Но аз не съм ви казала, че ви обичам — отговори тя с презрителна надменност.

И отново остави Ла Бриер, на когото въпреки жестокостта на тези думи му се струваше, че плува в облаците. Земята омекваше под краката му, дърветата му изглеждаха отрупани с цвят, небето бе розово, а въздухът синкав като в брачните храмове на края на пиесите-феерии с щастлив завършек.

В подобни положения жените са като двуликия Янус, те виждат какво става зад тях, без да се обръщат. И Модест забеляза в поведението на влюбения неопровержимите симптоми на любов а ла Бюча, която е без съмнение nec plus ultra[1] на желанията на жената. Високата цена, която даваше Ла Бриер на уважението й, донесе на Модест безкрайно сладостно изживяване.

— Госпожице — каза Каналис, като се раздели с полковника и се приближи до Модест, — въпреки че не обръщате особено внимание на чувствата ми, за мен е важно да изтрия от честта си едно петно, което ми причини много страдания. Ето какво ми написа херцогиня Дьо Шолийо пет дни след пристигането ми тук.

И той прочете на Модест първите редове от писмото, в което херцогинята казваше, че е видяла Монжено и иска да ожени Мелхиор за Модест. След това скъса останалата част и подаде листчето.

— Не мога да ви дам другата част — каза той и постави хартията в джоба си, — но ви оставям тези няколко реда, защото знам, че тактично ще сверите почерка. Девойката, която подозря у мен недостойни чувства, може да повярва, че съществува и заговор, и маневри. Това ще ви докаже колко държа да се убедите, че нашето скарване не се основава на долна корист от моя страна. Ах, Модест — каза той със сълзи в гласа, — вашият поет, поетът на госпожа Дьо Шолийо, е поетичен не само в мислите си, но и в сърцето си. Ще се видите с херцогинята, а дотогава не ме съдете.

И той остави Модест озадачена.

„Гледай ти, че те били всички ангели — си каза тя. — Направо не подлежат на женитба. Само херцогът принадлежи към човешкия род.“

— Госпожице Модест, този лов ме безпокои — каза Бюча, който се появи с пакет под мишница. — Сънувах, че конят ви се е подплашил, и ходих в Руан да ви купя испанска юзда. Казаха ми, че

конят не може да я захапе. Моля ви да я използувате. Показах я вече на полковника и той ми благодари повече, отколкото заслужавам.

— Миличкият ми Бюча! — извика Модест, до сълзи развълнувана от тези майчински грижи.

Бюча си тръгна, подскачайки като човек, който току-що е научил за смъртта на стария си богат чичо.

— Скъпи татко — каза Модест, като влезе в гостната, — бих взела хубавия камшик… ако го замените с Ла Бриер за картината на Ван Остад[2].

Модест дяволито гледаше Ернест, докато полковникът му правеше това предложение пред самата картина — единствения му спомен от войната, която бе купил от един ратисбонски буржоа.

Като видя с каква бързина Ла Бриер напусна гостната, тя си каза: „Ще дойде на лова!“

Странно нещо: и тримата поклонници на Модест отидоха в Розанбре с изпълнени с надежда сърца и пленени от очарователните й качества.

---

[1] *Nespius ultra* (лат.) — предел, връх. ↑

[2] *Ван Остад, Адриан* (1610–1685) — холандски художник, известен предимно с жанровите си картини. ↑

ШЕСТДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА
МОДЕСТ ПРИСТИГА ТЪРЖЕСТВЕНО В РОЗАНБРЕ

Имението Розанбре, наскоро купено от херцог Дьо Верньой с неговата част от милиарда, гласуван, за да се узакони продажбата на националното имущество, е забележително със замъка си, сравним по великолепие със замъците Мениер и Балроа.

До внушителното и благородно здание се стига по широка алея, оградена с четири редици вековни брястове. Минава се също през огромен параден двор с наклонен терен като във Версай, с чудесна решетъчна ограда, с две портиерски къщички и с големи портокалови дървета в саксии. Към двора гледат двете основни крила на замъка, изнесени напред и свързани от два реда по деветнадесет прозореца на малки квадратчета, увенчани със скулптирани арки. Колони с канелюри отделят прозорците един от друг. Балюстрада прикрива италианския покрив, над който се показват комини, иззидани от големи камъни и украсени с бойни трофеи, тъй като Розанбре е построен по времето на Луи XIV от някой си Котен, земевладелец-генерал.

Към парка сградата е еркерно проектирана с пет прозореца с колони и с разкошен фронтон най-отгоре. Семейство Дьо Марини, което получи имота на Котен от единствената му дъщеря, беше наело скулптора Коазевокс[1] да извае изгряващото слънце на фронтона. Под слънцето два ангела развиват лента, върху която старият девиз е заменен с нов, посветен на Великия крал: slo nobis benignus[2]. Великият крал бе направил херцог маркиз Дьо Марини, един от най-незначителните му любимци.

От площадката, до която водят, образувайки полукръг, две широки стълбища с балюстрада, се вижда огромно езеро, дълго и широко колкото големия версайски канал. Отсам езерото има морава,

достойна да съперничи с най-британските цветни лехи, оградена от кошници, в които по това време блестяха есенни цветя.

От двете страни две френски градини простират квадратните си лехи, алеите си, хубавите си страници, написани в най-величествен стил Льо Нотр[3]. По дължината на градините се издигат гори, широки около тридесет арпана, в които по времето на Луи XV бяха създадени паркове по английски образец. Гледката, разкриваща се от терасата, стига до гора, която е част от имението Розанбре и съседствува с две други гори — едната държавна, другата кралска. Трудно може да се намери по-красив пейзаж.

Пристигането на Модест предизвика известна сензация. Всички забелязаха каляската с цветовете на френския герб, ескортирана от Главния интендант, полковника, Каналис и Ла Бриер, всички на коне, предшествувани от пикьор в парадна ливрея, следвани от десет слуги, между които се забелязваха мулатът и негърът, и от елегантна карета с двете камериерки и с багажа.

В каляската бяха впрегнати четири петнисти коня, кокетно оседлани по нареждане на Главния интендант, който често бе по-добре обслужван от краля.

Като влезе и видя този малък Версай, заслепената от господарския разкош Модест изведнъж се сети, че ще трябва да разговаря с прочутите херцогини, и се уплаши да не би да има изкуствен, провинциален или пък парвенюшки вид. Обзета от паника, тя съжали, че е дошла на този лов.

За щастие, когато каляската спря, Модест забеляза един старец с руса, ситно накъдрена перука, чието спокойно, пълно, гладко лице бе озарено от бащинска усмивка и от вглъбена приветливост, на която полузатворените очи придаваха достойнство.

Херцогинята, извънредно набожна жена, единствена дъщеря на свръхбогат председател на съда, починал през 1800 година, суха и изправена, майка на четири деца, би приличала на госпожа Латурнел, стига въображението да разкрасеше жената на нотариуса с прелестта на една наистина свята осанка.

— Добър ден, драга Ортанс — каза госпожица Д’Ерувил и целуна херцогинята с цялата симпатия, която свързваше тези два високомерни характера, — нека да ви представя, на вас и на нашия мил херцог, този малък ангел, госпожица Дьо Ла Басти.

— Толкова ни говориха за вас, госпожице — каза херцогинята, — че нямахме търпение да ви видим тук…

— Ще съжаляваме за изгубеното време — каза херцог Дьо Верньой и се поклони с галантно възхищение.

— Господин граф Дьо Ла Басти — каза Главният интендант, като хвана полковника за ръката и го представи на херцога и херцогинята с оттенък на уважение и в жеста, и в тона.

Полковникът поздрави херцогинята, а херцогът му подаде ръка.

— Бъдете добре дошли, господин графе — каза господин Дьо Верньой, — вие притежавате истинско съкровище — добави той, като погледна Модест.

---

[1] *Коазевокс, Антоан* (1640–1720) — френски скулптор, член на Академията, един от любимите скулптори на Луи XIV. Един от главните представители на „версайското изкуство“. Много от статуите му украсяват френските дворци. ↑

[2] *Sol nobis beoignus* (лат.) — слънцето е благосклонно към нас. ↑

[3] Льо Нотр, Андре (1613–1700) — френски градинар, създател на френския класически стил в оформянето на парковете и градините (Тюйлери, Версай, Ментьонон и др.). ↑

ШЕСТДЕСЕТ Е СЕДМА ГЛАВА
ГНЕВЪТ НА ХЕРЦОГИНЯТА

Херцогинята хвана Модест под ръка и я заведе в един огромен салон, в който десетина жени се бяха събрали пред камината.

Отведени от херцога, мъжете се разхождаха на терасата, с изключение на Каналис, който почтително застана до прекрасната Елеонор.

Седнала до един стан, херцогинята съветваше госпожица Верньой как да съчетае цветовете.

Дори ако си бе пробола пръста с куката, поставяйки ръката си върху кълбо вълна, Модест не би се почувствувала така наранена, както от ледения, високомерен и презрителен поглед, който й хвърли херцогиня Дьо Шолийо.

В първия момент тя видя само тази жена и отгатна коя е. За да разберем докъде стига жестокостта на обаятелните същества, които нашата страст толкова величае, трябва да видим жените помежду им.

С наивното си и неволно възхищение Модест би разоръжила всяка друга жена. Защото, ако не знаеше на каква възраст е Елеонор, тя би я помислила за тридесет и шест годишна. Впрочем още много имаше да се чуди!

В това време поетът се сблъскваше с гнева на знатна дама. Подобен гняв е най-жестокият сфинкс: лицето е сияйно, всичко друго е свирепо. Самите крале не знаят как да накарат да капитулира изящната и студена учтивост, която любовницата крие в такива случаи под стоманена броня. Прелестната женска глава се усмихва и същевременно стоманата хапе. Ръката е стоманена, тялото е стоманено, всичко е стоманено.

Каналис се опитваше да се вкопчи в тази стомана, но пръстите му се плъзгаха по нея, както думите му по сърцето. И грациозната глава, и грациозните думи, и грациозната осанка на херцогинята прикриваха от чуждите погледи стоманата на гнева й, слязъл до двадесет и пет градуса под нулата. Чудната красота на разхубавената

от пътуването Модест, видът на девойката, облечена не по-зле от Диан дьо Мофриньоз, запалиха барута, който размишленията бяха натрупвали в главата на Елеонор.

Жените се бяха приближили до един прозорец, за да видят как чудото на деня, придружено от тримата си поклонници, слиза от каляската.

— Да не изглеждаме толкова любопитни — бе казала госпожа Дьо Шолийо, пронизана в сърцето от думите на Диан: „Божествена е! Откъде се взимат такива?“

И те се бяха разпръснали из салона, където всяка си бе придала достоен вид и където херцогиня Дьо Шолийо усети в сърцето си хиляди усойници, които всички заедно искаха храна.

Госпожица Д’Ерувил каза тихо — и съвсем умишлено — на херцогиня Дьо Верньой:

— Елеонор посреща твърде зле великия си Мелхиор.

— Херцогиня Дьо Мофриньоз смята, че отношенията им са охладнели — простичко отговори Лор дьо Верньой.

Не са ли възхитителни тези думи, толкова често произнасяни в обществото? Човек усеща в тях полярния вятър.

— Защо? — обърна се Модест към очарователната девойка, излязла от Сакре-Кьор едва преди два месеца.

— Великият поет — отговори набожната херцогиня, като направи знак на дъщеря си да мълчи — не й е писал нито ред в продължение на петнадесет дни, след като заминал за Хавър и след като й казал, че отива там да се лекува…

Модест неволно трепна, което учуди Лор, Елен и госпожица Д’Ерувил.

— А в това време — продължи набожната херцогиня — тя се опитваше да му издействува титлите комендант и пълномощен министър в Баден.

— О, това е много лошо от страна на Каналис, защото той й дължи всичко — каза госпожица Д’Ерувил.

— Защо госпожа Дьо Шолийо не е дошла в Хавър? — наивно попита Модест, обръщайки се към Елен.

— Миличката ми — каза херцогиня Дьо Верньой. — Тя по-скоро ще се остави да я убият, но няма да произнесе нито дума, погледнете я. Каква кралица! Главата й би се усмихвала и на дръвника като главата

на Мария Стюарт. Впрочем във вените на нашата хубава Елеонор тече същата кръв.

— Не му ли е писала? — подзе Модест.

— Диан ми каза — отговори херцогинята, окуражена от лакътя на госпожица Д’Ерувил, — че е написала доста суров отговор на първото писмо, което Каналис й е пратил преди десетина дни.

След това обяснение Модест се изчерви от срам за Каналис и пожела не просто да го стъпче, а да му отмъсти с някоя от тези хитрости, които са по-жестоки от забит нож. Тя гордо изгледа херцогиня Дьо Шолийо. Това беше поглед, позлатен от осем милиона.

— Господин Мелхиор! — каза тя.

ШЕСТДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА
ХИТРОСТТА НА ДЕВОЙКАТА

Всички жени вдигнаха очи и изгледаха последователно херцогинята, която тихо разговаряше с Каналис пред тъкачния стан, и тази доста невъзпитана девойка, позволяваща си да безпокои двама любовници в момент на кавга, нещо, което не се прави в никое общество.

Диан дьо Мофриньоз поклати глава, сякаш казваше: „Детето е в правото си!“

Накрая дванадесетте жени се усмихнаха една на друга, защото всяка от тях завиждаше на тази петдесет и шест годишна жена, все още достатъчно красива, за да може да черпи в общата съкровищница и да си присвоява частта на по-младите.

Мелхиор погледна към Модест с трескаво нетърпение и направи жест на господар към слуга, докато херцогинята наведе глава с движение на лъвица, обезпокоена по време на обяда си. Но впитите й в канавата очи хвърляха почти червени пламъци върху поета, а язвителните й забележки, в които всяка дума съдържаше тройна обида, късаха сърцето му.

— Господин Мелхиор! — повтори Модест с глас, който имаше право да бъде чут.

— Какво, госпожице? — попита поетът.

Принуден да се надигне от мястото си, той спря насред път между стана, поставен до един прозорец, и камината, до която Модест бе седнала на канапето до херцогиня Дьо Верньой.

Какви само раздиращи мисли минаха през главата на амбициозния поет под втренчения поглед на Елеонор! Ако се подчинеше на Модест, всичко щеше да бъде безвъзвратно приключено между поета и покровителката му. Ако не обърнеше внимание на девойката, Каналис щеше да признае зависимостта си и да унищожи ползата, която можеха да му донесат извършените за двадесет и пет дни подлости, да не говорим, че щеше да наруши най-простите закони

на елементарната учтивост. Колкото по-абсурдно бе искането й, толкова по-властно държеше на него херцогинята.

Поради красотата и богатството на Модест, от една страна, и влиянието и правата на Елеонор, от друга, разминаването между човека и честта му изглеждаше толкова страшно, колкото опасността, на която се излага матадорът на арената. Човек изпитва вълнения като тези, от които Каналис можеше да получи разрив на сърцето, само пред зеленото сукно, където разорението или забогатяването му се решават за пет минути.

— Госпожица Д'Ерувил толкова бързо ме изведе от каляската — каза Модест на Каналис, — че забравих там кърпичката си…

Каналис потрепери.

— А пък в кърпичката съм си завързала ключа от портфейла — продължи Модест въпреки нетърпението на поета, — който съдържа част от важно писмо. Имайте добрината, Мелхиор, да наредите да ми я донесат…

Пребледнелият Каналис не се колеба повече между еднакво раздразнените ангел и тигър. Тигърът му се стори по-малко опасен. Затова щеше вече да предприеме нещо, когато видя Ла Бриер да се появява на вратата на салона като паднал от небето архангел Михаил.

— А, Ернест, госпожица Дьо Ла Басти има нужда от теб — каза поетът и бързо се върна на стола си до стана.

Ернест изтича до Модест, без да поздрави никого. Той виждаше само нея и след като, видимо щастлив, изслуша поръчката й, се втурна вън от салона, отнасяйки тайното одобрение на всички жени.

— Ама че занаят за един поет! — каза Модест на Елен, като посочи ковьора, който херцогинята яростно тъчеше.

— Ако й проговориш, ако я погледнеш само веднъж, всичко е свършено завинаги — тихо говореше на Мелхиор Елеонор, която не бе задоволена от Ернестовото mezzo termine[1]. И внимавай! Когато мен ме няма, други очи ще те наблюдават.

---

[1] *mezzo termine* (ит.) — Вмешателство. ↑

ШЕСТДЕСЕТ В ДЕВЕТА ГЛАВА
ЕДНО ОБРАЗЦОВО ОТТЕГЛЯНЕ

След тези думи херцогинята, която бе жена със среден ръст, но твърде пълна като всички хубави жени над петдесет години, стана и се отправи към групата на Диан Дьо Мофриньоз, пристъпвайки с малките си, нервни като на сърна крака.

Под пълнотата й личеше чудният финес, който притежават този тип жени и който дължат на силната си нервна система, способна да овладее и съживи плътта. Не би могла да се обясни по друг начин леката й и несравнимо благородна походка. Само жените с благородна кръв, чието родословно дърво започва от самия Ной, умеят като Елеонор да бъдат величествени въпреки селската си пълнота.

Някой философ навярно би пожалил Филоксен, възхищавайки се на добре пристегнатата талия и грижливо подредения утринен тоалет, носен с елегантността на кралица и с лекотата на девойка.

Под смелата си прическа — буйните й небоядисани коси бяха сплетени на плитки и вдигнати високо на главата — Елеонор гордо показваше белоснежната си шия, чудесно изваяните си гърди и рамене, ослепителните си голи ръце, прочути с красотата си.

Като всички съпернички на херцогинята, Модест видя в нея една от тези жени, за които казват: „Тя ни превъзхожда до една!“

И наистина Елеонор беше от няколкото истински аристократки, твърде рядко срещани вече във Франция.

Да се опитва човек да обясни величествено изправената глава, изисканата и нежна извивка на шията, хармонията в движенията, достойнството в осанката, благородството в съвършеното съответствие между частите и цялото, станалата естествена изтънченост, които правят една жена свята и велика, би означавало да иска да анализира прекрасното. На тази поезия се наслаждаваме като на поезията на Паганини, без да си обясняваме средствата за постигането й, защото първопричината на всичко е винаги овеществената душа.

Херцогинята кимна за поздрав на Елен и леля й, след това каза на Диан с весел, чист глас, в който нямаше и следа от вълнение:

— Не е ли време да се преоблечем, херцогиньо?

И излезе, придружена от снаха си и от госпожица Д’Ерувил, които хвана под ръка. Говореше нещо тихо, докато се отдалечаваше със старата мома, която я притисна до себе си и й каза:

— Очарователна сте.

Което значеше: „Цялата съм ваша за услугата, която ни направихте.“

След това госпожица Д’Ерувил се върна в салона, за да изиграе ролята на съгледвач, и още от първия й поглед Каналис разбра, че последните думи на херцогинята не са били празна заплаха. Чиракът-дипломат се оказа твърде слаб за такава страшна борба и достатъчно умен, за да избере ако не достойно, то поне искрено поведение. Когато Ернест се появи с кърпичката на Модест, той го хвана за ръката и го заведе на моравата.

— Драги приятелю — каза той, — аз съм ако не най-нещастният, то най-смешният човек на света. Затова се обръщам към теб да ме измъкнеш от това гнездо на оси, в което се наврях. Модест е демон. Тя видя объркването ми и ми се присмива. Току-що ми спомена за двата реда от едно писмо на госпожа Дьо Шолийо, които имах глупостта да й поверя. Ако ги покаже, никога няма да мога да се сдобря с Елеонор. Затова незабавно й поискай това листче и й кажи, че нямам никакви претенции и намерения към нея. Разчитам на такта й, на девичата й почтеност и я моля да се държи все едно че никога не сме се виждали, да не ми приказва, да се отнася към мен студено. Не смея да искам от нея да проявява ревнив гняв, който впрочем чудесно би ми влязъл в работа… Върви, чакам те тук…

СЕДЕМДЕСЕТА ГЛАВА
МАЛКА СКИЦА НА ОБЩЕСТВОТО

Като влезе в салона, Ернест дьо Ла Бриер забеляза един млад офицер от гвардейския взвод в Авре, виконт Дьо Серизи, който токущо бе пристигнал от Рони, за да съобщи, че Мадам трябвало да присъствува на откриването на сесията. Известно е какво значение имаше това конституционно тържество, на което Шарл X произнесе речта си, заобиколен от цялото си семейство. Госпожа съпругата на престолонаследника и Мадам също присъствуваха в своите ложи.

Изборът именно на този посланик, натоварен да предаде съжаленията на принцесата, бе жест на внимание към Диан, за която казваха, че била обожавана от очарователния млад мъж, син на министър, обикновен благородник от Камарата, когато очакваше голямо бъдеще в качеството му на единствен син и наследник на огромно богатство.

Херцогиня Дьо Мофриньоз понасяше ухажването на виконта само за да подчертае възрастта на госпожа Дьо Серизи, която, според салонната хроника, разпространявана изпод ветрилата, й бе отнела сърцето на хубавия Люсиен дьо Рюбампре.

— Надявам се, че ще ни направите удоволствието да останете в Розанбре — каза строгата херцогиня на младия офицер.

Докато отваряше ушите си за злословията, набожната херцогиня затваряше очите си за лекомисленото държане на гостите си, грижливо съчетани от херцога, защото е просто невероятно колко много неща толерират тези отлични жени под предлог, че със снизходителността си вкарват в пътя заблудените овци.

— Направихме си сметката без конституционното правителство — каза Главният интендант — и Розанбре губи голяма чест, госпожо херцогиньо…

— Затова пък ще се чувствуваме по-непринудено! — каза един висок сух старец, на около седемдесет и пет години, облечен в синьо, който с разрешение на дамите не си бе свалил ловната шапка.

Това лице, което много приличаше на бурбонския херцог, беше ни повече, ни по-малко принц Дьо Кадинян, Главен ловец на кралството, един от последните големи френски благородници.

В момента, когато Ла Бриер се опитваше да мине зад канапето, за да помоли Модест за кратък разговор, в салона влезе тридесет и осем годишен човек, нисък, дебел и обикновен.

— Синът ми, принц Дьо Лудон — каза херцогиня Дьо Верньой на Модест, която не можа да овладее изражението на учудване, появило се на младото й лице при вида на този, който носеше прославеното име на известния и с храбростта си, и с мъченичеството си генерал от вандейската кавалерия.

Сегашният херцог Дьо Верньой беше третият син, заведен от баща си в емиграция, единственият оцелял от четири деца.

— Гаспар! — каза херцогинята и извика сина си. Младият принц се подчини на заповедта на майка си, която продължи, като му представи Модест:

— Госпожица Дьо Ла Басти, приятелю.

Предполагаемият наследник, чиято женитба с единствената дъщеря на Деплен беше вече решена, поздрави девойката, без да изглежда като баща си запленен от красотата й.

Модест сравни тогава днешните млади с някогашните стари, защото старият принц Дьо Кадинян вече й бе казал две-три очарователни думи, доказвайки по този начин, че уважава жените не по-малко от кралските особи. Херцог Дьо Реторе, големият син на госпожа Дьо Шолийо, известен с дръзкия си и безсрамен тон, беше поздравил Модест доста невъзпитано, както и принц Дьо Лудон.

Причината за този контраст между синовете и бащите е може би в това, че наследниците не се чувствуват вече такива величия като дедите си и си спестяват тегобите на властта, усещайки, че тяхната власт е само сянка на някогашната. Бащите все още притежават учтивостта, присъща на изчезналото им величие, както върховете запазват слънчевата си позлата, когато всичко наоколо е потънало в мрак.

Най-после Ернест успя да каже две думи на Модест, която стана от мястото си.

— Мила моя — каза херцогинята, която помисли, че Модест отива да се преоблече, и веднага позвъни, — ще ви покажат

апартамента ви.

СЕДЕМДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА
ЛА БРИЕР Е ВСЕ ТАКА ВЪЗХИТИТЕЛЕН

Ернест изпрати Модест до голямото стълбище и й предаде молбата на злощастния Каналис, като се опита да я трогне, описвайки й мъките на Мелхиор.

— Той е влюбен, разбирате ли? Той е пленник, който си мислеше, че може да разкъса веригите си.

— Любов у този пресметлив звяр? — отвърна Модест.

— Госпожице, вие сте в началото на живота и не познавате още трудностите му. Трябва да прощавате непоследователността на един мъж във властта на по-възрастна от него жена, защото той няма никаква вина. Помислете само колко жертви е принесъл Каналис на това божество! Той е посял твърде много, за да се откаже от жетвата. Херцогинята представлява за него десет години грижи и щастие. Вие го накарахте да забрави всичко, този поет, който за съжаление е по-скоро суетен, отколкото горд. Той разбра какво губи едва когато видя отново госпожа Дьо Шолийо. Ако познавахте Каналис, щяхте да му помогнете. Той е дете, което в момента си обърква живота завинаги! Наричате го пресметлив. Но той пресмята твърде зле, като всички поети впрочем, хора на чувствата, пълни с детинщини, като децата, заслепени и готови да преследват всичко, което блести. Той обичаше конете и картините, той скъпеше славата, сега продава платната си, за да си купува оръжия и мебели в стил Ренесанс и Луи XV, сега иска да притежава власт. Няма ли величие в тези детски залъгалки?

— Добре — каза Модест. — Елате — прибави тя, като забеляза баща си и му кимна да дойде, за да го хване под ръка, — ще ви предам двата реда. Ще ги занесете на великия човек и ще го уверите, че желанието му ще бъде изпълнено, но при едно условие. Искам да му предадете моята благодарност за удоволствието, което изпитах, когато той изигра само за мен една от най-хубавите пиеси на германския театър. Сега знам, че шедьовър на Гьоте не е нито „Фауст“, нито „Граф Егмонт“.

И тъй като Ернест гледаше недоумяващо лукавата девойка, тя продължи:

— А „Торквато Тасо“! Кажете на господин Каналис да препрочете това произведение. Държа да предадете всичко това на приятеля си дума по дума, защото то не е подигравка, а оправдание за държането му. Надявам се, че благодарение на безразсъдството на Елеонор ще стане разумен.

Първата дама на херцогинята отведе Модест и баща й в апартамента им, чиято елегантност и изисканост учудиха полковника. Франсоаз Коше, която вече всичко бе подредила, му каза, че в замъка има тридесет подобни апартамента.

— Това разбирам аз имение — каза Модест.

— Граф Дьо Ла Басти ще ти построи такъв замък — отговори полковникът.

— Вземете, господине — каза Модест, като подаде хартийката на Ернест. — Вървете да успокоите нашия приятел.

Думите „нашия приятел“ поразиха референта. Той погледна Модест, за да разбере дали тя приема на сериозно общността на чувствата им. Девойката разбра въпроса и каза:

— Вървете де, приятелят ви чака.

Ла Бриер се изчерви силно и излезе, обзет от съмнения, страх, безпокойство, по-жестоки от отчаянието. За истинските влюбени подстъпите на щастието са това, което католическата поезия така добре е нарекла вратата на рая, имайки предвид място тъмно, труднодостъпно и тясно, огласено от предсмъртните викове на неимоверна мъка.

СЕДЕМДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА
РАЗУМЪТ ПОБЕЖДАВА ПОЕЗИЯТА

След един час благородната компания се събра в салона, като едни играеха вист, други приказваха, а жените се занимаваха с ръкоделията си в очакване на вечерята.

Главният ловец разпита господин Миньон за Китай, за военните походи, в които е участвувал, за провансалските родове Портандюер, Есторад и Мокомб. Укори го, че не желае да служи, като го увери, че няма нищо по-лесно от това да се назначи един полковник в гвардията.

— Човек от вашата кръв и с вашето богатство не възприема възгледите на сегашната опозиция — усмихнато каза принцът.

Това елитно общество не само се хареса на Модест, но й помогна да придобие по време на престоя си съвършенство в обноските, което, ако не беше този случай, щеше да й липсва през целия й живот.

Покажете един часовник на млад механик и можете да бъдете уверени, че сте му разкрили тайните на механиката. Семето, което дреме в него, веднага ще порасне. Така и Модест възприе всичко, с което се отличаваха херцогините Дьо Мофриньоз и Дьо Шолийо.

Това, на което буржоазките щяха само смешно да подражават, бе за нея истински урок. Модест бе от добро семейство, бе образована и имаше необходимото предразположение. Затова тя съвсем естествено се приспособи и откри разликите между аристократичния и буржоазния свят, между провинцията и предградието Сен-Жермен. Улови почти неуловимите нюанси, разпозна обноските на голяма дама, уверена, че може да ги придобие.

На този Олимп баща й и Ла Бриер изглеждаха безкрайно по-добре, отколкото Каналис. Големият поет се бе отказал от истинската си и неоспорима мощ — мощта на ума, и беше само обикновен съветник, мечтаещ за посланически пост, преследващ комендантската огърлица, принуден да се харесва на всичките тези съзвездия.

Ернест дьо Ла Бриер нямаше амбиции и оставаше такъв, какъвто беше. Докато Мелхиор като малко момче ухажваше — за да си

послужим с този просташки израз — принц Дьо Лудон, херцог Дьо Реторе, виконт Дьо Серизи, херцог Дьо Мофриньоз, тъй като не можеше да се държи откровено като полковник Миньон, граф Дьо Ла Басти, който бе горд със заслугите си и с уважението на император Наполеон.

Модест забеляза непрекъснатото неспокойствие на остроумния човек, принуден да разсмива, да учудва, да ласкае величията, между които искаше да се задържи. Паунът бе загубил перата си.

СЕДЕМДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА
МОДЕСТ СЕ ДЪРЖИ С ДОСТОЙНСТВО

По средата на вечерта Модест седна с Главния интендант в един ъгъл на салона, където го заведе, за да сложи край на борбата, която не можеше да насърчава, без да загуби уважението към себе си.

— Господин херцог — каза тя, — ако ме познавахте добре, щяхте да знаете колко съм трогната от вашето внимание. Именно заради дълбокото уважение, което изпитвам към характера ви, заради приятелството, което ми вдъхва душа като вашата, не бих искала и най-малко да засегна самолюбието ви. Преди да дойдете в Хавър, бях влюбена искрено, дълбоко и завинаги в личност, достойна за любов и която още не знае за моята обич. Но трябва да ви уверя — и в това аз съм по-искрена, отколкото която и да е девойка, — че ако не бях поела този доброволен ангажимент, щях да избера вас, защото видях у вас много благородни и прекрасни качества. Някои думи, казани от сестра ви и от леля ви, ме карат да говоря така. Ако сметнете за необходимо, утре, преди да тръгнем на лов, майка ми ще ме извика с писмо под предлог, че е неразположена. Не искам да присъствувам без ваше съгласие на празник, подготвен от вас, по време на който бих могла да издам тайната си и да засегна законните ви претенции. Защо дойдох тук, ще попитате. Можех да не приема. Бъдете великодушен и не смятайте за престъпление любопитството ми. Впрочем това не е най-деликатното нещо, което имам да ви казвам. В баща ми и в мен имате по-сериозни приятели, отколкото си мислите. И тъй като богатството бе първата движеща сила, която ви доведе при мен, без да искам да си послужа с това, за да успокоявам скръбта, която най-галантно ще покажете, знайте, че баща ми се занимава с въпроса с Ерувил и че приятелят му Дюме смята, че той може да се уреди, дори вече е направил постъпки за създаването на акционерно дружество. Гобенхайм, Дюме и баща ми предлагат милион и петстотин хиляди франка и се наемат да съберат останалото чрез доверието, което ще вдъхнат на капиталистите, като се заловят сериозно с тази работа. Ако

нямам честта да стана херцогиня Д’Ерувил, почти съм сигурна, че ще ви помогна един ден да си я изберете свободно във висшето общество, О, оставете ме да свърша — каза тя на един жест на херцога.

— Лесно е да се разбере по вълнението на брат ми — казваше в това време госпожица Д’Ерувил на племенницата си, — че вече имаш сестра.

— Господин херцог, взех това решение в деня на първата ни разходка на кон, когато оплаквахте положението си. Ето какво исках да ви открия. През този ден съдбата ми бе решена. Вие не спечелихте жена, но спечелихте приятели в Енгувил, ако благоволите да ни приемете за такива.

Тази малка реч, предварително обмислена от Модест, бе казана толкова очаровательно, че очите на Главния интендант се напълниха със сълзи и той целуна ръка на девойката.

— Останете тук по време на лова — каза херцог Д’Ерувил. — Свикнал съм с такива откази. Приемам вашето приятелство и приятелството на полковника, но нека първо да се осведомя от най-компетентните инженери, че пресушаването на ерувилските блата не носи никакъв риск и ще донесе печалба на дружеството, за което ми говорите. Тогава ще приема и предаността на вашите приятели. Вие сте благородна девойка и въпреки че ще е жалко да бъда само ваш приятел, аз ще се гордея с тази титла и ще ви докажа това при случай.

— Така или иначе, господин херцог, да запазим всичко в тайна. Ще обявя своя избраник, ако, разбира се, не съм сгрешила, чак след пълното оздравяване на майка ми, защото искам бъдещият ми съпруг и аз да бъдем благословени от първия й поглед.

— Госпожи — каза принц Дьо Кадинян малко преди лягане, — спомних си, че някои от вас имаха намерение да ловуват утре с нас. Затова се смятам длъжен да ви предупредя, че ако държите да бъдете Диани, ще трябва да станете в часа на Диана, тоест призори. Срещата ни е в осем и половина. През живота си често съм виждал жени да показват повече смелост от мъжете, но за кратко време. Така че ще ви е нужно известно упорство, за да прекарате цял ден на кон, извън почивката, през която, като истински ловци, ще обядваме на крак. Все още ли искате да се покажете съвършени ездачки?

— Принце, аз съм задължена да го направя — дипломатично отговори Модест.

— Аз отговарям за себе си — каза херцогиня Дьо Шолийо.

— Познавам дъщеря си Диан, тя е достойна за името си — каза принцът. — Ето че всички се запалихте. Все пак заради госпожа и госпожица Дьо Верньой, заради тези, които остават тук, ще направя така, че да докарам елена на брега на езерото.

— Не се притеснявайте, госпожи, обедът на крак ще бъде под една чудесна палатка — каза принц Дьо Лудон, след като Главният ловец напусна салона.

СЕДЕМДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
ЛОВНА СРЕЩА, ЛЮБОВНА СРЕЩА

На другия ден призори всичко предвестяваше хубав ден. Замъглено от лека сивкава мараня, небето бе чисто синьо там, където се виждаше, и щеше съвсем да се изчисти до обяд от северозападния ветрец, който вече помиташе пухкавите облачета.

След като напуснаха замъка, Главният ловец, принц Дьо Лудон и херцог Дьо Реторе, които нямаха дами да покровителствуват и които първи бяха отишли на срещата, видяха комините на замъка и белите му фасади да се открояват през маранята на фона на листата на нормандските дървета, кафявочервени в края на всяка хубава есен.

— Дамите имат късмет — обърна се към принца херцог Дьо Реторе.

— О, въпреки вчерашните им хвалби, мисля, че ще ни оставят да ловуваме без тях — отговори Главният ловец.

— Щяха, ако нямаха обожатели — каза херцогът.

В този миг ревностните ловци — защото принц Дьо Лудон и херцог Дьо Реторе бяха от расата на Нимродите[1] и минаваха за първи стрелци на предградието Сен-Жермен — чуха кавга и се спуснаха в галоп към мястото на срещата, кръстовище от алеи — една от тях водеше в гората Розанбре, — забележително с пирамидата си от мъх. Ето за какво беше спорът.

Вманиаченият англофил принц Дьо Лудон бе осигурил на Главния ловец изцяло британски ловен екипаж.

И ето че на единия край на площадката стоеше млад англичанин с нисък ръст, рус, блед, с нахален и флегматичен вид, горе-долу говорещ френски, облечен в костюм, чистичък като костюмите на всички англичани дори когато са от низшите класи. Джон Бари носеше аленочервен къс редингот, стегнат в талията, със сребърни копчета с герба на Верньой, бели кожени къси панталони, ботуши с обърнати кончове, раирана жилетка, яка и пелерина от черно кадифе. В ръката

си държеше малък ловен камшик, а през лявото си рамо бе преметнал меден рог, окачен на копринена връв.

Този пръв пикьор бе придружен от две големи расови ловни кучета, истински фокс-хаунди, с бяла козина на светлокафяви петна, с високи крака, фин нос, малка глава и малки уши. Бе един от най-прочутите пикьори в графството, от което принцът го бе довел с големи трудности. Англичанинът командуваше екипаж от петнадесет коня и шестдесет кучета английска порода, който струваше луди пари на херцог Дьо Верньой. Последният не се интересуваше особено от лов, но бе снизходителен към кралския вкус, проявяван от сина му към това забавление.

Подчинените, хора и коне, стояха на известно разстояние в пълно мълчание.

Когато обаче пристигна на мястото, Джон видя, че е изпреварен от трима пикьори начело на две кралски дружини, пристигнали с карети. Това бяха тримата най-добри пикьори на принц Дьо Кадинян, които и по характера си, и по френските си костюми бяха в пълен контраст с представителя на нахалния Албион.

Тези любимци на принца носеха плоски и широки триъгълни шапки, под които гримасничеха загорелите им, загрубели и набръчкани лица, озарени от искрящи очи. Бяха забележително сухи, слаби, нервни като хора, разяждани от ловната страст. Всеки от тях се бе снабдил с един от тези големи ловни рогове а ла Дампиер[2], украсени с ленти от зелена басма, под които се виждаше само медното отверстие. Те задържаха кучетата си и с поглед, и с глас.

Достойните животни образуваха група от поданици, по-верни от онези, с които си имаше работа кралят. Всички биха на петна — бели, кафяви, черни, всяко от тях имаше собствена физиономия като войниците на Наполеон и зениците им започваха да горят при най-малкия шум с огън, който им придаваше диамантен блясък. Някои бяха дошли от Поату и имаха къси крака, широки рамена, ниска задница и дълги уши. Други идваха от Англия и бяха бели, стройни като хрътки, без корем, с малки уши и с ръст, подходящ за бягане. Младите бяха нетърпеливи и готови да вдигат тупурдия. Старите — с много белези, отпуснати, спокойни, положили глава на предните си лапи, прислушваха земята като диваци.

Като видяха да идват англичаните, кучетата и хората на краля се спогледаха, питайки се безмълвно: „Значи, няма да ловуваме сами? Не е ли това обидно за Негово Величество?“

Започнала с шеги, разпрата между господин Жакен Ла Рули, стария шеф на кралските пикьори, и Джон Бари, младия островитянин, постепенно се разгорещи.

Двамата принцове отдалеч отгатнаха повода на кавгата. Главният ловец пришпори коня си и сложи край на разправията, като попита с властен глас:

— Кой огледа гората?

— Аз, ваша светлост — отговори англичанинът.

— Добре — каза принц Дьо Кадинян, като изслуша доклада на Джон Бари.

Хора и кучета бяха обзети от почит към Главния ловец, сякаш всички познаваха висшата му длъжност.

Принцът даде разпорежданията си за деня. Защото ловът е също битка и Главният ловец на Шарл X се превърна в Наполеон на горите. Благодарение на възхитителния ред, който бе въвел в Ловната служба, Главният ловец можеше да се занимава изключително със стратегията на лова и с висшата ловна наука. Той успя да определи на екипажа на принц Дьо Лудон точното място за деня, като му нареди като на кавалерийска единица да подгони елена към езерото, ако кралската дружина успее да го докара според замисъла му до кралската гора срещу замъка.

Главният ловец пощади самолюбието на старите си служители, като им довери най-трудната работа, и самолюбието на англичанина, когото използува според специалността му, давайки му възможност да покаже пъргавите крака на кучетата и конете си.

Така двете системи щяха да направят чудеса и да предизвикат завист една към друга.

— Ваша светлост ще заповяда ли да чакаме още? — почтително попита Ла Рули.

— Разбирам те, старче! — отговори принцът. — Вече става късно, но…

— Дамите явно идват, защото Юпитер вече усеща *благовонните* миризми — каза вторият пикьор, като забеляза, че любимото му куче души въздуха.

— *Благовонни?* — повтори принц Дьо Лудон с усмивка.

— Може би иска да каже зловонни — каза херцог Дьо Реторе.

— Именно, защото според думите на господин Ларавин всичко, което не мирише на кучкарник, вони — додаде Главният ловец.

И наистина тримата господа видяха да се задава в далечината ескадрон от шестнадесет коня, начело на които проблясваха зелените воали на четири дами.

Модест, придружена от баща си, Главния интендант и младия Ла Бриер, яздеше отпред до херцогиня Дьо Мофриньоз, съпровождана от виконт Дьо Серизи. След това идваха херцогиня Дьо Шолийо заедно с Каналис, комуто тя се усмихваше, сякаш нищо не е било.

Като пристигнаха на площадката, където ловците, облечени в червено, въоръжени с ловни рогове и заобиколени от кучета и от пикьори, представляваха достойна за четката на Ван дер Мьолен[3] гледка, херцогиня Дьо Шолийо — възхитителна ездачка въпреки пълнотата си, настигна Модест и сметна за достойно да не се сърди повече на младата дама, на която не бе проговорила предишния ден.

В момента, когато Главният ловец завърши комплимента си за баснословната точност на дамите, Елеонор благоволи да забележи разкошната дръжка на камшика, която блестеше в ръката на Модест, и любезно я помоли да я види.

— Това е най-красивата подобна вещ, която съм виждала — каза тя, като показа шедьовъра на Диан дьо Мофриньоз. — Впрочем тя подхожда и на самата личност — додаде тя, връщайки камшика на Модест.

— Признайте, госпожо херцогиньо — отговори госпожица Дьо Ла Басти, като хвърли на Ла Бриер нежен и хитър поглед, в който влюбеният можеше да прочете признание в любов, — че това е доста особен подарък от бъдещ съпруг…

— Бих го приела като потвърждение на правата си, в памет на Луи XIV — каза госпожа Дьо Мофриньоз.

Ла Бриер се просълзи и отпусна юздата на коня си. Той щеше да падне, но един втори поглед на Модест му възвърна силата, заповядвайки му да не издава щастието им. Тръгнаха.

Херцог Д’Ерувил каза тихо на младия референт:

— Надявам се, господине, че ще направите жена си щастлива. Ако мога да ви бъда полезен с нещо, разполагайте с мен, защото бих

искал да допринеса за щастието на две тъй очарователни същества.

---

[1] *Нимрод* (библ.) — цар на Вавилон и основател на Ниневия, прочут ловец. ↑

[2] *Дампиер, Ги дьо* (1225–1305) — фландърски граф, вдигнал бунт срещу Филип Хубави.

Също: *Дампиер, Огюст Пико* (1756–1793) — френски генерал. ↑

[3] *Ван дер Мьолен, Адам Франсоа* (1632–1690) — фламандски художник, натурализиран французин, баталист и пейзажист. Член на Академията, заема длъжността „художник на кралските битки“. По поръчение на Льо Брен участвува в украсата на френски дворци. ↑

СЕДЕМДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА
ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Този забележителен ден, в който се решиха толкова важни сърдечни и финансови проблеми, създаде само една трудност на Главния ловец — да накара елена да прекоси езерото, за да умре в цветните лехи пред замъка. Защото ловците от неговата категория са като гросмайсторите, които предвиждат мат в точно определено поле.

Щастливият старец успя да направи това, което искаше. Ловът бе чудесен и дамите го освободиха от сътрудничеството си за последващия ден, който се оказа дъждовен.

Гостите на херцог Дьо Верньой останаха пет дни в Розанбре.

Последния ден „Газет дьо Франс“ обяви назначаването на господин барон Дьо Каналис за комендант на Почетния легион и пълномощен министър в Карлсруе.

Когато през първите дни на декември оперираната от Деплен госпожа графиня Дьо Ла Басти най-после видя Ернест дьо Ла Бриер, тя стисна ръката на Модест и й каза на ухото:

— И аз бих избрала него…

В края на февруари всички договори бяха подписани от превъзходния Латурнел, пълномощник на господин Миньон в Прованс.

По това време кралят оказа на семейство Ла Басти високата чест да подпише брачния договор и да предаде титлата и герба на рода Ла Басти на Ернест дьо Ла Бриер, комуто разреши да се нарича виконт Дьо Ла Басти-Ла Бриер.

Имението Ла Басти, което вече даваше повече от сто хиляди франка рента, бе издигнато в наследствено владение чрез указ, издаден от Кралския двор към края на април.

Свидетели на Ла Бриер бяха Каналис и министърът, при когото той бе служил пет години като личен секретар. Свидетели на младоженката бяха херцог Д’Ерувил и Деплен, комуто семейство Миньон засвидетелствува свята признателност и я запази за дълго.

По-късно, в рамките на тази дълга история на нашите нрави, може би ще видим отново господин и госпожа Дьо Ла Басти-Ла Бриер. Познавачите ще забележат тогава колко сладък и лесен е бракът с образована и умна жена. Защото Модест, която, както бе обещала, успя да избегне недостатъците на педантизма, е все още гордостта и щастието на съпруга си, на семейството си и на всички около себе си.

Париж, март-юли 1844 година

ЕВИНА ДЪЩЕРЯ[1]

НА ГРАФИНЯ БОЛОНИНИ, ПО БАЩА ВИМЕРКАТИ

Ако си спомняте, госпожо, какво удоволствие доставихте на един чужденец, като му припомнихте, разговаряйки с него, Париж в Милано, няма да се учудите, че той ви засвидетелствува признателността си за приятните вечери, прекарани край вас, като ви поднася една своя творба с молба да я покровителствувате с името си, както някога името Болонини взе под своя закрила разказите на един ваш стар италиански писател, любимец на миланчани.

И вие имате в дома си една Йожени, красива още отсега, чиято одухотворена усмивка загатва, че е наследила от вас най-ценните качества за една жена. Тя сигурно ще изпита в детството си цялото щастие, отнето на моята героиня Йожени от безрадостната и майка. Както виждате, макар да обвиняват французите в лекомислие и къса памет, аз съм италианец с постоянството и верния си спомен. Докато пишех името Йожени, мисълта ми често ме пренасяше в прохладния салон с мраморни колони и в малката градина на Виколо дей Капучини, свидетели на смеха на милото ви дете, на споровете и разговорите ни. Преместили сте се от корсото на Тре Монастери. Не зная как се чувствувате там и по неволя ви виждам вече не сред красивата обстановка, която навярно ви заобикаля и там, а подобна на прекрасните мадони, създадени от четката на Карло Долчи, Рафаело, Тициан, Алори, които ни се струват неземни, защото са много далеч от нас.

Ако книгата ми може да прескочи Алпите, тя ще ви докаже неувяхващата признателност и почтителните приятелски чувства на вашия смирен слуга

Дьо Балзак

[0] „Евина дъщеря“ излиза за пръв път в подлистник на вестник „Сиекл“ в периода от 31 декември 1838 г. до 14 февруари 1839 г.

В 1839 г. произведението е отпечатано в отделна книга, а в 1842 г. е включено в състава на „Сцени от личния живот“ (първото издание на „Човешка комедия“). ↑

ПЪРВА ГЛАВА
ДВЕТЕ МАРИ

В един от най-пищните домове на улица Ньов де Матюрен в единадесет и половина часа вечерта две жени бяха седнали пред камината в будоара, тапициран със синьо кадифе с нежни преливащи отблясъци, постижение на френската индустрия през последните две години. Някакъв тапицер, истински художник, бе драпирал по вратите и прозорците меки кашмирени завеси в синьо, в тон с тапетите. Сребърна лампа с инкрустирани тюркоази, закачена на три изящно изработени вериги, се спуска от красивата розетка в средата на тавана. Основната декоративна идея е издържана в най-малките подробности, дори потопът е облечен в синя коприна, осеяна на звезди от бял кашмир. Плисирани ивици от същата материя се спускат на равни разстояния върху тапетите, закачени горе с аграфи от перли. Краката потъват в топлия белгийски килим, дебел като губер, с пръснати сини букетчета върху лененосив фон. Мебелите от палисандрово дърво с дълбоки резби, имитиращи най-красивите образци от миналите векове, съживяват с богатите си багри малко безцветния интериор, леко „размазан“, както би казал някой художник. Облегалата на столовете и креслата разкриват пред погледа малки медальони от бял копринен брокат със сини цветчета в рамка от изящно изрязани в дървото листа. От двете страни на прозореца — две етажерки с наредени върху тях хиляди ценни дреболии, цветя на ръчните занаяти, разцъфнали под топлината на мисълта. Върху мраморната камина — най-причудливи фигурки от старинен саксонски порцелан — овчари, запътили се към вечни сватби с нежни букети в ръка, всевъзможни немски измишльотини около платинен часовник с арабески от черен емайл върху бял фон. Над тях блести релефната абаносова рамка на венецианско огледало, пренесено навярно от някоя бивша кралска резиденция. Две жардиниери предлагат в необичайния сезон болнавия лукс на оранжериите — дивни бледи цветя, бисери на ботаниката. В студения, добре подреден и чист, сякаш обявен за продан будоар няма

и следа от изпълненото с приумици безредие, присъщо на щастието. В това отношение всичко беше в тон, защото двете жени плачеха. Всичко там като че ли страдаше.

Името на собственика, Фердинан дю Тийе, един от най-богатите парижки банкери, оправдава необуздания лукс на дома: будоарът може да служи за показ. Макар с най-невзрачен произход, макар парвеню, Дю Тийе се бе оженил бог знае как за по-малката дъщеря на граф Дьо Гранвил, едно от най-известните имена сред висшата френска магистратура, пер след Юлската революция. Заплатил бе за тази ласкаеща тщеславието му женитба с фигуриращата в брачния договор, но неполучена зестра, равна по размер на зестрата на по-голямата сестра, омъжила се за граф Феликс дьо Вандьонес. Няколко години преди това семейство Гранвил се бе свързало с рода Вандьонес посредством огромна зестра. Така банката възстанови щетите, нанесени от благородническата класа на магистратурата. Ако само след три години граф Дьо Вандьонес можеше да се види зет на някой си Фердинан, присвоил името Дю Тийе, навярно нямаше да се ожени. Но кой би могъл да предвиди в края на 1828 година странните превратности, които щеше да донесе 1830 година в политиката, икономиката и морала на Франция? Ако някой бе казал на граф Феликс дьо Вандьонес, че в този кадрил ще загуби перската си корона и тя ще увенчае главата на тъста му, той би го сметнал за луд.

Сгушена на едно от ниските столчета, наричани „грейки“, и внимателно заслушана, госпожа Дю Тийе притискаше до гърдите си и от време на време целуваше с майчинска нежност ръката на сестра си, госпожа Феликс дьо Вандьонес. В светските среди прибавяха кръщелното име на съпруга й към фамилното й име, за да разграничат графинята от етърва й, маркизата, съпруга на бившия посланик Шарл дьо Вандьонес, който се бе оженил за богатата вдовица на граф Дьо Кергаруе, родена Дьо Фонтен. Полуизлегната върху малко канапе, с кърпичка в другата ръка, едва поемаща си дъх сред сдържаните ридания, графинята току-що бе изляла насълзена сърцето си — така се доверяват една на друга две сестри, обичащи се помежду си. А тези две сестри се обичаха нежно. Живеем в епоха, когато две сестри, омъжени така необикновено, могат отлично и да не се обичат, затова историкът е длъжен да обясни причината за привързаността им, останала непокътната и неопетнена посред взаимното презрение на

съпрузите им и социалните несъответствия. Ще припомним бегло детството им, за да дадем представа за положението на едната и на другата.

Отгледани бяха в мрачен богат дом в квартала Маре от набожна тесногръда майка, която *с ясно съзнание за удълженията си* — класическа формула — бе изпълнила най-важното изискване от всяка майка по отношение на дъщерите й: Мари-Анжелик и Мари-Йожени стигнаха до прага на женитбата си — едната на двадесет, другата на седемнадесет години, — без нито веднъж да излязат извън семейната сфера, където ги следеше зоркото майчино око. Дотогава не бяха ходили ни веднъж на представление: парижките църкви бяха техните театри. С една дума, те бяха така строго възпитавани в дома на майка си, както в манастир. Откакто се помнеха, винаги спяха в съседната стая на спалнята на графиня Дьо Гранвил, чиято врата беше отворена през цялата нощ. Когато не бяха заети с грижи за тоалета си, с религиозните си задължения или с необходимите занимания за девойки от добро потекло, те шиеха за бедните или се разхождаха, но както англичаните в неделя, следвайки предписанието: „Да не вървим толкова бързо, ще изглежда, че ни е забавно!“ Образованието им не надхвърли границите, наложени от изповедниците им, подбрани измежду най-неотстъпчивите и най-янсенистки настроените духовници. Едва ли е имало някога девойки, предадени в ръцете на съпрузите си по-непорочни и целомъдрени: за майка им като че ли до този факт, немаловажен впрочем, се свеждаше целият й дълг пред небето и хората. Преди омъжването си двете нещастни създания не бяха чели романи и не бяха рисували нищо друго освен човешки фигури, които биха се сторили на Кювие шедьовър на нелепостта — под тяхната ръка дори Херкулес от Фарнезе би изглеждал женствен. Една стара мома им преподаваше рисуване. Един достопочтен свещеник ги учеше на граматика, френски език, история, география и малко аритметика, колкото е необходимо за жени. Вечер четяха на висок глас в присъствие на изповедника на майка си избрани откъси от разрешени книги, например „Назидателни писма“ и „Уроци по литература“ от Ноел: можеха да срещнат пасаж, който би разпалил въображението им, ако не се изтълкува разумно. „Телемах“ от Фенелон му се стори опасен. Графиня Дьо Гранвил обичаше дъщерите си и искаше да направи от тях ангели, подобни на Мари Алакок[1], но

дъщерите й биха предпочели не толкова добродетелна и по-мила майка.

Това възпитание даде желаните плодове.

Наложена като иго и представена в най-сурова светлина, религията умори с ежедневните си изисквания младите невинни сърца, с които се отнасяха, сякаш бяха престъпни. Тя потисна чувствата им и макар да пусна дълбоки корени в душите им, не спечели любовта им. Двете Мари бяха обречени или да затъпеят, или за да копнеят за независимост. Щом зърнаха света и можаха да направят известни сравнения, у тях се породи желание да се омъжат, без да съзнават затрогващата си миловидност и нравствената си стойност. Нямаха представа за собственото си чистосърдечие, как биха имали представа за живота? Без оръжие срещу нещастието, както и без никакъв опит, за да оценят щастието, те извличаха единствената си утеха в майчиния затвор от самите себе си. Нежните им полугласни признания вечер, няколкото споделени реплики, когато майка им ги оставеше за миг сами, бяха наситени понякога с повече мисли, отколкото бяха в състояние да изразят. Често един поглед, убягнал на всички, с който споделяха вълнението си, напомняше поема, пропита с горчива тъга. Съзерцанието на безоблачното небе, уханието на цветята, разходката в градината, уловени под ръка, им доставяха небивали наслаждения.

Завършването на някоя бродерия ги преизпълваше с невинна радост. Кръгът на майка им не само не подхранваше сърцата им и не подтикваше ума им, а притъпяваше мисълта им и вгорчаваше чувствата им, тъй като се състоеше от няколко стари добронравни жени, сухи и лишени от обаяние, които разговаряха за разликата между проповедниците и изповедниците си, за дребните си неразположения и най-незначителни религиозни събития, достойни за вестник „Котидиен“ или „Приятел на религията“. Колкото до мъжете, те биха угасили факела на любовта, толкова безстрастни и тъжно примирени бяха лицата им. Те всички бяха на възрастта, когато мъжът става начумерен и мрачен, когато чувствителността му се проявява само на трапезата и се събужда само за неща, свързани с благосъстоянието. Набожно себичие бе изсушило сърцата им, отдадени на дълга и укрепени зад религиозните си обязаности. Безмълвните партии на карти запълваха почти цялата вечер. Двете момиченца, заточени сред този синедрион, поддържан от майчината

строгост, с изненада осъзнаваха, че ненавиждат скучните гости с потънали в орбитите очи и намусени лица.

На тъмния фон на този живот се открои ярко само един мъж, учителят им по музика. Изповедниците решиха, че музиката е християнско изкуство, родено в лоното на католическата църква и развито от нея. Затова разрешиха двете момиченца да учат музика. Една очилата госпожица, учителка по солфеж и пиано в съседния манастир, ги умори с упражнения. Но когато по-голямата дъщеря навърши десет години, граф Дьо Гранвил изтъкна необходимостта да вземат учител. Госпожа Дьо Гранвил се отнесе към тази отстъпка с благонравно съпружеско подчинение: набожните жени считат за своя заслуга всяко изпълнено задължение.

Учителят беше германец, католик, един от тези мъже, които се раждат стари и изглеждат все петдесетгодишни, дори и на осемдесет години. Тъмното му, хлътнало, набръчкано лице бе запазило нещо детско и наивно. Невинна синева оживяваше очите му и жизнерадостна пролетна усмивка не слизаше от устните му. Сивите старчески коси, сресани безизкусно като косите на Исус Христос, внасяха някаква тържествена нотка във възторженото му изражение, която заблуждаваше хората относно характера му: той бе способен да извърши глупост, като си остане образцово сериозен. Дрехите бяха за него необходима обвивка, на която не обръщаше никакво внимание, защото очите му бяха насочени много високо, към облаците, и рядко се спускаха, за техен срам, към нещо материално. Затова този талантлив, но неизвестен музикант спадаше към приятната категория на отвлечените хора, които отдават времето и душата си на другите, забравят ръкавиците си на всички маси и чадъра си пред всяка врата. Ръцете му изглеждаха мръсни, дори и да бяха измити. Най-сетне старческото му тяло не особено устойчиво върху немощните му криви крака, което доказваше до каква степен човек може да го превърне във второстепенен придатък на душата си, спадаше към странните творения, изрисувани правдиво от Хофман[2], поет на онова, което сякаш не съществува и при все това живее. Такъв беше Шмуке, бившият капелмайстор на маркграф Аншпах. Този начетен мъж бил подложен на разпит по благочестие: попитали го дали пости. Маестрото бил изкушен да отговори: „Та погледнете ме!“ Но може ли човек да се шегува с набожни жени и янсенистки проповедници?

Неугледният старец зае толкова място в живота на двете Мари, те така обикнаха чистосърдечния надарен музикант, свел амбициите си до разбиране на изкуството, че след омъжването си всяка от тях му учреди триста франка пожизнена рента, достатъчна за жилището, бирата, лулата и дрехите му. С шестстотин франка рента и дохода от уроците животът му стана рай. Шмуке се бе осмелил да довери мизерното си положение и съкровеното си желание само на тези прелестни девойки, на тези цветя, разцъфнали под снега на майчината строгост и леда на лъженабожността. Този случай обяснява напълно характера на Шмуке и детството на двете Мари.

Никой по-късно не можа да узнае кой абат, коя стара набожница бе открила този немец, залутан в Париж. Щом достопочтените майки узнаха, че графиня Дьо Гранвил е намерила учител по музика за дъщерите си, всички се заинтересуваха за името и адреса му. Шмуке се сдоби с тридесет ученички в техния квартал. Късният му успех се изрази в носене на обувки с токи от бронзирана стомана, подложки от конски косъм и в по-често сменяне на бельото. Простодушната му жизнерадост, дълго потискана от благородната му, благопристойна нищета, избликна наново. Той пускаше сегиз-тогиз по някоя шеговита забележка: „Госпожици, тази нощ котките излапаха мръсотията в Париж“ — ако през нощта мраз сковеше улиците, кални предната вечер, само че той произнасяше тези думи на галско-германско наречие. Доволен, че е поднесъл на двете ангелчета тази vergissmeinnicht[3], избрана сред цветята на ума му, на лицето му се изписваше тънко, остроумно изражение, което обезоръжаваше всеки подигравчия. Толкова бе щастлив, ако му се удадеше да предизвика усмивка върху устните на двете си ученички, в чийто тъжен живот бе надникнал, че беше готов нарочно да стане смешен, ако по рождение не будеше смях. Но сърцето му би придало вкус и на най-разпространените анекдоти. Според много сполучливия израз на покойния Сен-Мартен, то би позлатило и калта с божествената си усмивка.

Съгласно благородните внушения на религиозното възпитание двете Мари съпровождаха почтително учителя си до входната врата на дома си. Там горките момиченца му казваха нещо мило, щастливи да му дарят щастие. Можеха да се покажат жени само спрямо него! Затова чак до женитбата им музиката стана за тях втори живот, както руският

мужик вземал — така поне разправят — мечтите си за действителност, а живота си — за кошмар. В желанието си да се предпазят от дребнавостта, която ги обсаждаше, както и от убийствените аскетични мисли, те се хвърлиха настървено в трудностите на музикалното изкуство. Мелодията, Хармонията, Композицията, трите дъщери на небето, чийто хор оглавяваше старият фавн-католик, опиянен от музика, възнаградиха усилията им и изградиха крепост около тях с безплътните си танци. Моцарт, Бетховен, Хайдн, Паезиело, Чимароза, Хумел и второстепенните композитори развиха у тях хиляди чувства, които не пристъпиха свещената ограда на забулените им сърца, но проникнаха в мирозданието и те литнаха в него с разперени крила. Изпълнеха ли съвършено някоя музикална пиеса, двете момичета си стискаха ръце, прегръщаха се възторжено, а старият им учител ги наричаше неговите две свети Цецилии.

Двете Мари почнаха да ходят на бал чак когато навършиха шестнадесет години, и то само четири пъти годишно в няколко избрани дома. Отделяха се от полите на майка си само натъпкани с наставления как да се държат с кавалерите си. Нарежданията бяха толкова строги, че можеха да отговарят само с „да“ и „не“ на партньорите си. Окото на графинята не се откъсваше нито за миг от дъщерите й и като че ли отгатваше думите само по движението на устните им. Клетите момичета имаха безупречни бални тоалети, рокли от муселин, затворени до брадичката с безброй рюшчета и дълги ръкави. Тази бална премяна, пристегнала очарователните им форми и прикрила красотата им, ги оприличаваше на египетски мумии. Ала от памучните калъфи се подаваха две пленителни тъжни личица. Те се вбесяваха, че са обект на нежно състрадание. Коя жена, колкото и простодушна, не желае да буди завист? И така нито една опасна или нездрава мисъл, нищо двусмислено не омърси девствения им ум: сърцата им бяха чисти, ръцете — страшно червени и двете пращяха от здраве. Ева не е излязла по-невинна от ръцете на Бога, отколкото двете момичета от бащиния дом, за да отидат в кметството и църквата с една-единствена, но затова пък страшна препоръка: да се подчиняват във всичко на мъжете, край които трябваше да спят или да бодърствуват нощем. Според самите тях едва ли щяха да се чувствуват по-зле в чуждата къща, където щяха да се преселят, отколкото в майчиния манастир.

Защо бащата на двете момичета, граф Дьо Гранвил, умен, образован и добросъвестен магистрат, макар увличащ се понякога от политика, не защити двете малки създания от подобен деспотизъм? Уви! Съгласно едно паметно споразумение, постигнато след десетгодишен брак, съпрузите живееха разделени в собствения си дом. Бащата се бе нагърбил с възпитанието на синовете си, предоставяйки на жена си възпитанието на дъщерите. Приложението на тази насилствена система му се стори не толкова опасна за жените, отколкото за мъжете. Двете Мари, предопределени да търпят тирания, било тиранията на любовта, било тиранията на брака, щяха да загубят по-малко от подобно възпитание, отколкото момчетата, чийто ум трябваше да остане свободен и чиито способности щяха да пострадат под силния натиск на религиозните мисли, тласнати до крайност. Графът бе избавил две от четирите жертви. За графинята двамата й синове — единият, готвещ се за съдийската професия, а другият за прокуратурата, — бяха много зле възпитани, за да им позволи най-малка близост със сестрите им. Така че отношенията между нещастните деца бяха зорко наблюдавани.

Впрочем, когато графът вземаше синовете си от колежа, той гледаше да не се застояват вкъщи. Двете момчета обядваха с майка си и със сестрите си, после съдията им устройваше някакво забавление навън — водеше ги в ресторант, на театър, в музея или на село през лятото. Освен в тържествените случаи в семейния живот, например именния ден на графинята или графа, Нова година и раздаването на наградите в края на учебната година, когато двете момчета оставаха вкъщи и спяха там, доста смутени, без да смеят да целунат сестричките си, надзиравани от графинята, която не ги оставяше нито миг заедно, двете момичета толкова рядко виждаха братята си, че между тях не можеше да се зароди никаква връзка.

В подобни дни с повод и без повод тя питаше: „Къде е Анжелик?“, „Какво прави Йожени?“, „Къде са децата ми?“

Станеше ли дума за синовете й, графинята вдигаше към небето студените си измъчени очи, като че ли искаше прошка от Бога, че не ги е изтръгнала от безбожието. Възклицанията и недомлъвките й по техен адрес бяха равнозначни на най-плачевните строфи от Йеремия и заблуждаваха двете сестри, които считаха братята си покварени и навеки пропаднали. Когато синовете му навършиха осемнадесет

години, графът им даде две стаи в своя апартамент и ги записа да следват право, като ги повери на един адвокат, негов секретар, натоварен да ги посвети в тайните на бъдещата им кариера. Така че за двете Мари братята бяха нещо абстрактно. Когато сестрите им се омъжваха, единият бе заместник-прокурор в далечен съд, другият едва-що започваше работата си в провинцията: и двамата бяха задържани и първия, и втория път от сериозни процеси.

Животът в много семейства, който си представяме задушевен, единен, тясно споен, протича всъщност така: братята са далеч, загрижени да забогатеят, да преуспеят, заети в служба на страната; сестрите са увлечени от вихъра на интереси, чужди на собственото им семейство. И всички са разединени, без мисъл един за друг, свързани само със слабите връзки на спомена, до момента, когато гордостта ги призове или ги събере интересът, който понякога прекъсва и малкото останали роднински чувства. Рядко изключение е едно сплотено духом и телом семейство. Съвременните обществени норми, умножавайки отделните семейства, създават най-страшното зло — индивидуализма.

Всред дълбокото усамотение, в което протече младостта им, Анжелик и Йожени рядко виждаха баща си — впрочем той винаги се появяваше в обширния апартамент на партера, обитаван от жена му, с натъжено лице. Вкъщи запазваше сериозното и тържествено изражение на съдия по време на заседание. Когато двете момиченца минаха възрастта на играчките и куклите и започнаха да разсъждават, около дванайсетгодишни, когато вече не се подиграваха на стария Шмуке, те надникнаха в тайните грижи, набраздяващи челото на графа, и отгатнаха под строгата му маска затаени доброта и очарование. Разбраха, че бе отстъпил пред религията в своето семейство, измамен в надеждите си на съпруг, както и наранен в най-нежните фибри на бащинството — любовта на бащите към дъщерите. Подобни страдания необикновено силно вълнуват девойки, лишени от нежност. Понякога, докато се разхождаше в градината между двете, обвил с ръце крехките им талии, приравнявайки крачка с детските им стъпки, бащата се спираше край някой храст и ги целуваше по челото една след друга. Очите, устните и изразът му издаваха тогава най-дълбоко съчувствие.

— Не сте много щастливи, мили мои момиченца — казваше им той, — но ще ви омъжа рано и ще бъда доволен, когато напуснете дома

ни.

— Татко — отвръщаше Йожени, — решили сме да се омъжим за първия си кандидат.

— Ето — възкликваше той — горчивия плод на подобно възпитание! Стремят се да направят светици, а създават…

Не довършваше фразата си. Често двете момичета чувствуваха силната обич на баща си, когато се сбогуваше или спираше поглед върху тях, ако случайно вечеряше вкъщи. Те жалеха баща си, когото толкова рядко виждаха, а жалиш ли някого, обикваш го.

Строгото религиозно възпитание предопредели браковете на двете сестри, здраво сплотени от общото си нещастие, както Рита и Кристина[4] от природата. Много мъже, когато се наканят да се женят, предпочитат момиче, излязло от манастир и пропито от благочестие, пред момиче, възпитано съгласно светските теории. Средно положение не съществува. Мъжът е принуден да се ожени за много образована девойка, чела и тълкувала статиите във вестниците, танцувала валс и гавот с хиляди младежи, посетила всички спектакли, изяла с кориците сума романи, чиито колене са били притискани до смазване от коленете на учителя по танц, която нехае за религията и си е изработила свой морал, или за невежо, чисто момиче, каквито бяха Мари-Анжелик и Мари-Йожени. И едните, и другите крият може би еднаква опасност. И все пак огромното мнозинство мъже, които не са на възрастта на Арнолф[5], предпочитат една набожна Агнес[6] пред бъдеща Селимен[7].

Двете Мари, дребни и тънки, имаха еднакви талии, крака и ръце. По-малката, Йожени, бе руса като майка си. Анжелик беше тъмнокоса като баща си. Ала и двете имаха еднакъв тен — седефенобяла, издаваща здраве и чиста кръв кожа, с ярка руменина, свежа като жасмин и като него фина, гладка и нежна при допир. Сините очи на Йожени и тъмните очи на Анжелик имаха един и същи израз на наивно безгрижие, непринудено удивление, което личеше от неопределения им блуждаещ поглед. Бяха добре сложени: възслабите им рамене щяха по-късно да се изваят. Гърдите им, толкова дълго забулвани, изненадваха погледа със съвършенството си, когато съпрузите им ги помолиха да сложат по-изрязани рокли за бала. И единият, и другият тогава се насладиха на пленителния свян, залял с червенина двете непорочни създания, най-напред при затворени врати, а после през

цялата вечер. Когато започваме описанието на сцената с разплаканата по-голяма сестра, очакваща утеха от по-малката, ръцете и раменете им бяха станали млечнобели. И двете бяха откърмили: едната — момче, другата — момиче.

Йожени се бе сторила много дяволита на майка си и тя бе двойно по-внимателна и по-строга спрямо нея. В очите на тази вдъхваща страх майка благородната и горда Анжелик имаше явно възторжена душа, гаранция за чистотата й, докато палавата Йожени като че ли се нуждаеше от обуздаване. Има такива очарователни създания, онеправдани от съдбата: би трябвало да жънат само успехи в живота, а живеят и умират злочести, терзани от зъл дух, жертви на непредвидени обстоятелства. Така невинната, весела Йожени бе подложена на подмолния деспотизъм на един парвеню, едва излязла от майчиния затвор. Анжелик, предразположена към бурни сърдечни изживявания, бе попаднала в най-висшите сфери на парижкото общество, свободна като птичка.

---

[1] *Алакок, Мари-Маргьорит* — френска монахиня визитандинка, живяла през втората половина на XVII век, прочула се с благочестието си и обявена след смъртта й за светица. ↑

[2] *Хофман, Ернст Теодор Амадеус* (1776–1822) — немски писател и композитор, автор на сатирично-фантастични повести и романи. ↑

[3] Незабравка (нем.). ↑

[4] Рита и Кристина — сиамски близначки, родени в Сардиния и починали на осеммесечна възраст в Париж, през 1829 г. ↑

[5] *Арнолф* — възрастен буржоа, герой от комедията на Молиер „Училище за жени“, настойник на Агнес. ↑

[6] *Агнес* — наивна девойка от споменатата комедия на Молиер. ↑

[7] *Селимена* — светска кокетка, героиня от комедията на Молиер „Мизантроп“. ↑

ВТОРА ГЛАВА
ОТКРОВЕНИЯ НА ДВЕ СЕСТРИ

Госпожа Дьо Вандьонес, която очевидно изнемогваше под бремето на прекалено тежки страдания за все още наивната си след шестгодишен брак душа, се бе проснала с прегънати колене и свито тяло, отпуснала глава на облегалото на канапето. Едва мярнала се в театър „Де-з-Италиен“, бе изтичала при сестра си и в косите й още стояха забучени няколко цветя, докато други лежаха пръснати по килима заедно с ръкавиците, копринената наметка, гарнирана с кожи, маншона и капишона й. Блестящите сълзи, примесени с перлите върху бялата й гръд, влажните очи издаваха необикновени признания. Не беше ли страшно посред целия този лукс? Графинята нямаше смелост да заговори.

— Мило мое клето момиче — каза госпожа Дю Тийе, — колко погрешна представа имаш за брака ми, щом си помислила да искаш помощ от мен!

Като чу тези думи, изтръгнали се от сърцето на сестра й поради силната буря, която тя бе развихрила в него, също както топящите се снегове повдигат най-дълбоко забитите камъни в коритото на потоците, графинята изгледа смаяно жената на банкера. Огънят на страха изсуши сълзите й и тя втренчи поглед.

— Нима и ти си в бездна, ангел мой? — промълви тя.

— Моите злочестини няма да умиротворят страданията ти.

— Сподели ги с мен, мило дете. Не съм още толкова себична, за да не те изслушам! Значи, пак страдаме и двете, както в младостта си?

— Само че сега страдаме разделени — отвърна тъжно жената на банкера. — Живеем в две враждебни едно на друго общества. Аз ходя в Тюйлери, а ти вече не ходиш там. Съпрузите ни принадлежат към две противоположни партии. Аз съм съпруга на тщеславен банкер, на зъл човек, съкровище мое! Ти си съпруга на добро, благородно, великодушно същество…

— О, без упреци — каза графинята. — Преди да ме упрекне, една жена би трябвало да е понесла досадата на скучен и безцветен живот, да е излязла от него и да е влязла в рая на любовта. Би трябвало да е изпитала щастието да чувствува, че живее чрез другия, да споделя богатите чувства на една поетична душа, да води двоен живот: да следва любимия в полетите му в простора и да се връща обратно в света на амбицията; да страда заедно с него, да се издига на крилата на неговите върховни насладила разгръща възможностите си върху една обширна сцена и в същото време да остане спокойна, хладна, невъзмутима за всеки външен наблюдател. Да, мила моя, често трябва да сдържаш цял океан в сърцето си, докато стоиш у дома си, както ние тук, на едно канапе пред огъня. И все пак какво щастие всяка минута да изпитваш жив интерес, който умножава и разширява фибрите на сърцето, да не бъдеш равнодушна към нищо, животът ти да зависи от една разходка, по време на която ще зърнеш в тълпата едни искрящи очи, пред които слънцето бледнее. Да се вълнуваш от всяко закъснение, да ти се иска да убиеш досадника, който ти открадва един от редките мигове, когато щастието трепти в цялото ти същество. Какво опиянение да живееш, когато толкова много жени се молят на колене за чувствата, които им се изплъзват! Помисли, скъпо дете, че за цялата тази поезия има само едно време — младостта. След няколко години идва зимата, студът. Ах, ако ти притежаваш тези живи богатства на сърцето и ако рискуваш да ги загубиш…

Уплашена, госпожа Дю Тийе бе закрила лице с ръце, докато сестра й не се насищаше на тази пагубна тема.

— И през ум не ми е минавало да ти отправя и най-малък упрек, скъпа моя — каза най-сетне тя, като видя заляното в горещи сълзи лице на сестра си. — Ти току-що хвърли в душата ми само за един миг повече жарава, отколкото са угасили досега сълзите ми. Да, животът, който водя, би оправдал любов като тази, която ми описа. Позволи ми да смятам, че ако се виждахме по-често, нямаше да бъдем в това състояние. Ако ти знаеше страданията ми, би оценила щастието си и би ме насърчила може би да се разбунтувам и аз бих била щастлива. Твоето нещастие е мимолетно и първата случайност ще го отстрани, а моето е ежечасно. За съпруга ми аз съм доказателство за неговия лукс, емблема на амбициите му, една от тщеславните му победи. Той няма нито истинско чувство, нито доверие в мен. Фердинан е сух и

безупречен като този мрамор — каза тя, като почука по камината. — Не ми се доверява. Всичко, което бих поискала за себе си, предварително ми е отказано. Но ако се касае за нещо, което го ласкае и изважда на показ богатството му, няма нужда да искам: той украсява покоите ми, харчи луди пари за трапезата ми. Прислугата ми, ложите ми в театъра, всичко външно е най-изискано. Тщеславието му не жали нищо, готов е да сложи дантели на пелените на децата си, но няма да чуе плача им, няма да отгатне нуждите им. Разбираш ли ме? Покрита съм с диаманти, когато отивам в двореца; в града нося най-скъпи бижута, но не разполагам с нито един лиар. Госпожа Дю Тийе, която може би предизвиква завист и привидно плува в злато, няма сто франка лично свои. Щом един баща не се грижи за децата си, той се грижи още по-малко за майка им. О, той ме накара доста грубо да почувствувам, че е платил за мен и че личното ми състояние, с което изобщо не разполагам, е било взето от джоба му. Ако трябваше да завладея само него, може би бих го спечелила, но аз се сблъсквам с чуждо влияние, влиянието на жена, надхвърлила петдесетте, която се домогва до него и го командува, вдовицата на един нотариус. Чувствувам, че ще бъда свободна едва след смъртта й. Тук водя живот на кралица: с гонг известяват обеда и вечерята ми, както в твоя замък. Излизам неизменно в един и същи час, за да отида в Булонската гора. Винаги ме придружават двама лакеи в парадни ливреи и съм длъжна да се върна в определен час. Вместо аз да давам заповеди, получавам такива. На бал или в театъра един лакей идва да ми съобщи: „Колата на госпожата чака пред входа.“ И трябва да си тръгна често точно когато ми е най-приятно. Фердинан би се разсърдил, ако не се подчиня на етикета, установен за жена му, а аз се страхувам от него. Сред този прокълнат разкош жаля за миналото и ми се струва, че майка ни е била много добра: оставяше ни нощите и можех да разговарям с теб. Изобщо живеех до създание, което ме обичаше и страдаше с мен, докато тук, в този пищен дом, съм сред пустиня.

При това ужасно признание графинята на свой ред улови ръката на сестра си и я целуна през сълзи.

— Как мога да ти помогна? — промълви Йожени. — Ако той ни изненада в мнителността си и пожелае да узнае какво си ми казала, би трябвало да го излъжа, нещо трудно с толкова хитър и вероломен човек: ще ми постави клопки. Но да оставим моите злочестини и да

помислим за теб. Четиридесет хиляди франка, скъпа, не биха били нищо за Фердинан, който прехвърля милиони заедно с друг един крупен банкер, барон Дьо Нюсенжан. Понякога присъствувам на вечери, когато говорят такива неща, че изтръпвам. Дю Тийе знае, че съм дискретна, и говорят пред мен, без да се стесняват: сигурни са, че ще мълча. Как да ти кажа, убийствата по друмищата ми се струват благодеяние в сравнение с някои финансови комбинации. Нюсенжан и Дю Тийе разоряват хората, без да им мигне окото, както аз нехая за техните разхищения. Често приемам в дома си нещастни жертви, чиято сметка са видели предната вечер пред мен. Впускат се в сделки, в които ще загубят цялото си състояние, и ми иде, както на Леонард в пещерата на разбойниците, да им кажа: „Пазете се!“ Но какво би станало с мен? И мълча. Този луксозен дом е разбойническо свърталище, а Дю Тийе и Нюсенжан хвърлят с шепи банкноти по хиляда франка за прищевките си. Фердинан купува в Тийе мястото на бившия замък, за да го построи отново, иска да прибави и една гора и великолепни имения. Твърди, че синът му ще бъде граф и третото ни поколение ще бъдат благородници. На Нюсенжан е омръзнал домът му на улица Сен Лазар и сега си строи дворец. Жена му ми е приятелка… Ах! — възкликна тя. — Тя може да ни помогне, по-смела е с мъжа си, разполага с богатството си, тя ще те спаси.

— Мило момиченце, остават му само няколко часа, да отидем още тази вечер, веднага — каза госпожа Дьо Вандьонес, като се хвърли в прегръдките на госпожа Дю Тийе и избухна в сълзи.

— Нима мога да изляза в единайсет часа вечерта?

— Аз съм с каретата си.

— Я да видим какво заговорничите! — каза Дю Тийе, като отвори вратата на будоара. Той показа на сестрите безобидно лице с притворно любезно изражение. Килимите бяха заглушили стъпките му, а двете жени, потънали в грижите си, не бяха чули колата му. Графинята, чиито ум и усет се бяха изострили от общуването със светското общество и свободата, предоставена й от Феликс, докато тези качества бяха потиснати у сестра й от съпружеския деспотизъм, заместил майчиния, забеляза уплахата на Йожени, която можеше да я издаде, и спаси сестра си с откровения си отговор.

— Мислех, че сестра ми е по-богата, отколкото е — отвърна графинята, като погледна зет си. — Жените понякога изпадат в

затруднение, което не искат да споделят с мъжете си, както се е случило с Жозефин и Наполеон, затова бях дошла да й поискам една услуга.

— Тя лесно може да ви я окаже, сестрице — Йожени е много богата — отвърна Дю Тийе сладникаво.

— Богата е само за вас, братко — възрази графинята с горчива усмивка.

— Какво ви е нужно? — попита Дю Тийе, който нямаше нищо против да обвърже балдъзата си.

— Ех, глупчо, нали ви казах, че не искаме да се излагаме пред мъжете си! — отвърна благоразумно госпожа Дьо Вандьонес, като разбра, че ще падне в ръцете на човека, чийто портрет за щастие й бе изрисуван от сестра й. — Утре ще дойда при Йожени.

— Утре не — отвърна студено банкерът. — Утре госпожа Дю Тийе ще вечеря у един бъдещ пер на Франция, барон Дьо Нюсенжан, който ще ми отстъпи мястото си в Камарата на депутатите.

— Няма ли да й позволите да дойде в ложата ми в Операта? — каза графинята, без дори да погледне сестра си, толкова се страхуваше да не би тя да издаде тайната им.

— Тя си има своя ложа, сестро — заяви Дю Тийе, засегнат.

— Добре, тогава ще я видя там — каза графинята.

— За пръв път ще ни окажете тази чест — подметна Дю Тийе.

Графинята долови упрека и се разсмя:

— Бъдете спокоен, този път няма да ви накараме да платите нищо. Сбогом, миличка!

— Нахалница! — извика Дю Тийе, като прибра цветята, паднали от косите на графинята. — Би трябвало да се поучите от госпожа Дьо Вандьонес — обърна се той към жена си. — Бих желал да ви видя в обществото така нагла, както току-що бе сестра ви тук. Вашият еснафски и наивен вид ме отчайва.

Вместо отговор Йожени вдигна очи към небето.

— Я да видим сега, госпожо, какво правехте тук вие двете? — попита банкерът след кратка пауза, като й посочи цветята. — Какво се е случило, че сестра ви ще дойде утре в ложата ви?

Горката безправна съпруга се извини, че й се спи, и излезе, за да извика камериерката да я съблече, защото се боеше от разпита. Тогава Дю Тийе я улови за ръка, върна я под светлината на свещите, горящи в

позлатените свещници между два прелестни букета, и впи светлия си поглед в очите на жена си.

— Сестра ви дойде да ви иска назаем четиридесет хиляди франка, дължими от един мъж, от когото тя се интересува и който след три дни ще бъде заключен като скъпоценност на улица Клиши — каза хладно той.

Жена му бе обзета от нервен трепет, който успя да овладее.

— Уплашихте ме — каза тя. — Сестра ми обаче е премного добре възпитана и премного обича мъжа си, за да се интересува до такава степен от някакъв мъж.

— Напротив — сухо отвърна банкерът, — момичетата, възпитани като вас в принуда и религиозни обреди, жадуват за свобода, копнеят за щастие и щастието, на което се радват, никога не е толкова голямо, нито толкова красиво като онова, за което са мечтали. Такива момичета стават лоши съпруги.

— Говорете за мен — каза горката Йожени с горчива ирония, — но уважавайте сестра ми. Графиня Дьо Вандьонес е много щастлива, мъжът й я оставя премного свободна, за да не е привързана към него, пък и дори ако вашето предположение е вярно, не би ми казала.

— Може — съгласи се Дю Тийе. — Забранявам ви да правите каквото и да било по този въпрос. В мой интерес е този човек да отиде в затвора, добре запомнете това.

Госпожа Дю Тийе излезе.

„Сигурно няма да ме послуша, а аз ще узная всичко, което направят, като ги поставя под наблюдение — си каза Дю Тийе, щом остана сам в будоара. — Тези глупачки се опитват да се борят с нас.“

Повдигна рамене и отиде при жена си или, по-право казано, при робинята си.

Изповедта на госпожа Дьо Вандьонес пред госпожа Дю Тийе бе така свързана с живота й от шест години насам, че не бихме я разбрали, ако не разкажем накратко по-важните събития.

ТРЕТА ГЛАВА
ИСТОРИЯТА НА ЕДНА ЩАСТЛИВА ЖЕНА

Между забележителните мъже, чиято съдба бе решена от Реставрацията и които за свое нещастие тя изключи ведно с Мартиняк от тайните на управлението, спадаше и Феликс дьо Вандьонес, влязъл в Камарата на перовете като неколцина други в последните дни от царуването на Шарл X. Това изпадане в немилост, макар и временно в неговите очи, го накара да се замисли за женитба. Желанието да се ожени бе породено, както у много други мъже, от отвращението към любовните приключения, тези безумни цветя на младостта. Настъпва един върховен момент, когато общественият живот придобива цялата си тежест. Феликс дьо Вандьонес се бе чувствувал ту щастлив, ту нещастен, по-често нещастен, отколкото щастлив, подобно на мъжете, които са срещнали любовта под най-красивата форма при първите си стъпки в светското общество. Такива привилегировани мъже стават прекалено придирчиви. А после, като натрупат малко житейски опит и опознаят хората, престават да бъдат максималисти и стигат до пълна снизходителност. Жените не ги лъжат, защото те не се поддават на измама, но влагат известно очарование в примирението си и тъй като очакват всичко, страдат по-малко.

Феликс можеше обаче все още да мине за един от най-привлекателните и най-приятните мъже в Париж. Извоював си бе престиж сред жените главно благодарение на едно от най-благородните създания на този век, умряло, както казват, от мъка и любов по него. Но най-силен отпечатък му бе оставила красивата лейди Дъдли. В очите на много парижанки Феликс дължеше много свои успехи на лошата си слава. Кариерата на любовните му приключения завърши с госпожа Дьо Манервил. Без да е бил дон Жуан, той напусна света на любовта със същото разочарование, което му бе донесъл и светът на политиката. Не се надяваше вече, че някога ще срещне идеалната жена и идеалната любов, озарили и окрилили ранната му младост.

Стигнал тридесетте, граф Феликс реши да сложи край на досадните си любовни успехи, като се ожени. По този въпрос бе наясно: търсеше момиче, възпитано съгласно строгите изисквания на католицизма. Достатъчно му бе да научи как графиня Дьо Гранвил държи дъщерите си, за да поиска ръката на по-голямата от тях. И той бе понесъл деспотизма на майка си. Все още си спомняше жестоката си младост и можеше да различи под прикритието на женския свян как това иго бе въздействувало на сърцето на девойката: дали бе вляло в него озлобление, огорчение, бунт, или то бе останало кротко, любвеобилно, готово да откликне на красивите чувства. Тиранията оказва противоположно въздействие и две големи фигури от античността се явяват като символи на робството: Епиктет[1] и Спартак — ненавистта с непримиримостта си и примирието с неговата християнска обич. Граф Дьо Вандьонес откри сродна душа у Мари-Анжелик дьо Гранвил.

Оженвайки се за младо, простодушно, невинно и чисто момиче, той предварително бе решил, като млад старец, какъвто се чувствуваше, да прибави бащинското към съпружеското чувство. Даваше си сметка, че сърцето му е пресушено от светския живот и политиката, и знаеше, че в замяна на един млад живот ще предложи остатъците от един похабен живот. Ще сложи ледовете на зимата край цветята на пролетта, опитността на зрелия мъж край веселото, безгрижно неблагоразумие. След като прецени трезво положението си, той се укрепи на съпружеските си позиции, като се запаси възможно най-добре. Пусна две котви — снизхождението и доверието. Майките би трябвало да търсят такива мъже за дъщерите си: умът закриля като божество, разочарованието е прозорливо като хирург, а опитът е предвидлив като майка. Тези три качества са богословските добродетели на брака.

Изискаността и очарованието, които бе придобил като харесван и изтънчен мъж, поуките от висшите политически среди, наблюденията, които бе натрупал по време на своя деен живот, съзерцания и литературни занимания — Феликс дьо Вандьонес използва всичко това, за да направи жена си щастлива, като впрегна и целия си ум. Едва излязла от майчиното чистилище, Мари-Анжелик се възнесе в съпружеския рай, създаден за нея от Феликс на улица Роше в дом, където най-малките дреболии излъчваха ухание на аристократичност,

но бляскавото обществено положение на съпруга й не накърняваше хармоничната непринуденост, така скъпа на младите влюбени сърца.

Мари-Анжелик най-напред вкуси напълно наслажденията на материалния живот: съпругът й в продължение на две години бе интендант на развлеченията й. Търпеливо и много умело Феликс въведе жена си в живота, посвети я постепенно в тайните на висшето общество, запозна я с родословията на благородните семейства, учеше я как да се държи в обществото, насочваше я как да се облича в да разговаря, развеждаше я от театър на театър, накара я да проведе един курс по литература и история. Той завърши образованието й с грижовност на влюбен, на баща, на учител и съпруг с правилно разбрана умереност, като й осигуряваше наслаждения и уроци, без да накърни религиозните й убеждения. С една дума, той се справи майсторски със задачата си.

След четири години със задоволство установи, че бе превърнал графиня Дьо Вандьонес в една от най-приятните и най-изтъкнатите жени на своето време. Мари-Анжелик изпитваше към Феликс точно такива чувства, каквито той желаеше да й вдъхне: истинско приятелство, добре осъзната признателност и сестринска обич, уместно примесена с благородна и достойна любов, каквато трябва да съществува между мъж и жена. Бе вече майка, при това добра майка. Така че Феликс бе привързал жена си към себе си с всички възможни връзки, без да даде вид, че я обвързва, и разчиташе на силата на навика, за да бъде безбурно щастлив.

Само обиграни в житейските превратности мъже, извървели кръга на политическите и любовните разочарования, притежават подобна опитност и могат да се държат по този начин. Впрочем това начинание доставяше на Феликс същото удовлетворение, което изпитват от творбите си художниците, писателите или архитектите, издигайки паметници. Той се възхищаваше двойно от възпитателното си дело, виждайки резултатите и възхищавайки се от жена си — образована и чистосърдечна, остроумна и естествена, приятна и непорочна, девойка и майка едновременно, съвсем свободна и окована.

Историята на добрите семейства е като историята на щастливите народи, написва се с два реда и не е обект на литературата. Затова, тъй като щастието не се обяснява освен със самото себе си, тези четири години бяха изпълнени с изживявания, нежни като бледата сивина на

вечната любов, блудкави като манната и забавни, колкото е забавен романът „Астрея“[2].

През 1833 година сградата на щастието, циментирана от Феликс, едва-що не се срути, подровена в основите си, без той да подозира. Сърцето на двадесет и пет годишната жена не е същото като на осемнадесетгодишното момиче, както сърцето на четиридесетгодишната е различно от сърцето на тридесетгодишната. Жените преминават през четири възрасти. Всяка от тях формира нова жена. Вандьонес навярно знаеше законите на тези преобразования, дължими на съвременните ни нрави, но ги забрави в своя случай, както на най-вещия граматик може да се случи да забрави граматичните правила, когато пише книга; както на бойното поле, посред огъня, най-опитният генерал, затруднен от неравния терен, забравя някое неизменно правило на военното изкуство. Човекът, способен непрестанно да бележи фактите с мисълта си, е гениален. Но и най-гениалният човек не разгръща всеки миг гения си, иначе би заприличал премного на бога. След четири години такъв живот без ни едно душевно сътресение, без нито една дума, която да наруши хармонията на този сладък концерт от чувства, изпълнена от съзнанието, че е в разцвета си като красиво растение, посадено в плодородна почва, расло под ласките на благодатно слънце, греещо посред вечно лазурно небе, графинята се замисли над себе си.

Този критичен момент в живота й, обект на описаната от нас сцена, би бил неразбираем без известни обяснения, които може би ще смекчат в очите на жените вината на младата графиня, така щастлива и като майка, и като съпруга, вина, която на пръв поглед изглежда непростима. Животът е резултат от действието на две противоположни начала: липсва ли едното, човек страда. Задоволявайки жена си във всяко отношение, Вандьонес я бе лишил от желанието, владетел на мирозданието, за което се изразходват огромни нравствени сили. Извънредно голямата топлина, извънредно голямото нещастие, пълното щастие, всички абсолютни начала властвуват над безплодни площи: те държат да бъдат сами и задушават всичко, което им е чуждо. Вандьонес не беше жена, а жените единствени познават изкуството да разнообразят блаженството. Това изкуство поражда кокетството, своенравието, страховете и кавгите, умишлените, остроумни глупости, чрез които поставят под въпрос на следващия ден онова, което

предната вечер е било съвсем безспорно. Мъжете могат да досадят с постоянството си, жените — никога.

По природа Вандьонес беше премного добър и не беше в състояние съзнателно да измъчва любимата жена. Той я потопи в най-лазурната, най-безоблачната шир на любовта. Само Бог на онзи свят знае решението на проблема за вечното блаженство. Долу на земята възвишените поети открай време отегчават читателите, започнат ли да описват рая. Подводната скала за Данте се оказа подводна скала и за Вандьонес. Чест и слава на тази злополучна смелост! В края на краищата този толкова добре подреден Едем почна да се струва еднообразен на жена му; от пълното щастие, изпитано в земния рай от първата жена, започна да й се повдига, както ако дълго време ядем сладкиши. На графинята й се прииска, както на Риварол[3], четейки Флориан[4], да срещне някой вълк в кошарата. Такъв е бил открай време смисълът на символичната змия, с която Ева заговорила, вероятно от скука. Тази поука може да се стори неблагоразумна на протестантите, които се отнасят по-сериозно към Битието и от евреите.

Но душевното състояние на госпожа Дьо Вандьонес може да се обясни и без библейски образи: тя усещаше огромна неупотребена сила в душата си, щастието не й носеше терзания, не беше съпроводено нито с грижи, нито с безпокойство, тя не трепереше да не би да го изгуби; то се появяваше всяка сутрин със същата безоблачност, същата усмивка, същите запленяващи думи. Това чисто езеро не бе набраздено от ни най-малък полъх, дори не и от зефира: тя би желала огледалната му повърхност да се развълнува. В желанието й имаше нещо детско и това би трябвало да я извини. Но обществото е точно толкова безпощадно, както и Бог от Битието. Откакто бе поумняла, графинята разбираше прекрасно колко оскърбителни бяха нейните чувства и й се струваше невъзможно да ги сподели с „милото си мъжле“. В своето чистосърдечие не бе измислила друго любовно обръщение, защото пленителните хиперболи, на които любовта учи жертвите си сред своите пламъци, не се изковават без огън.

Вандьонес беше щастлив, че жена му е така резервирана и умишлено я задържаше в умерената зона на съпружеската любов. Освен това за благородната душа на този образцов съпруг бяха недостойни измамническите средства, които биха го възвеличили, които биха го възнаградили в сърдечно отношение. Той държеше да се

хареса самият той, да не дължи нищо на изкуствения принос на богатството. Графиня Мари се усмихваше, когато видеше в Булонската гора някоя не съвсем изрядна карета или пък теглена от зле поддържани коне, и очите й с удоволствие се плъзгаха по нейната, чиито коне, впрегнати по английски маниер, почти свободни въпреки хамутите, оставаха на известно разстояние един от друг. Феликс считаше за унизително да извлича изгода от грижите, които полагаше: жена му намираше неговия лукс и добрия му вкус за нещо естествено. Тя съвсем не му беше благодарна, че самолюбието й не е уязвено. С всичко е така. И добротата крие опасност: приписват я на характера ви и рядко са готови да видят в нея тайните усилия на благородна душа, докато възнаграждават злите хора за злото, което не са извършили.

Горе-долу по това време госпожа Феликс дьо Вандьонес бе така напреднала в светското си образование, че можеше да изостави твърде незначителната роля на плаха фигурантка, наблюдателка и слушателка, която, както разправят, изпълнявала известно време в миланската „Скала“ Джулия Гризи. Младата графиня се чувствуваше способна да пристъпи кам амплоато на примадона и тя неведнъж се опита. За голямо задоволство на Феликс тя започна да участвува в разговорите. Остроумни отговори и тънки забележки, покълнали в ума й вследствие на общуването с мъжа й, привлякоха вниманието върху нея, а успехът я насърчи. Вандьонес беше очарован, че хората, които признаваха, че жена му е красива, сега я намираха и находчива.

Когато се връщаха от концерт, бал или друго светско празненство, на което Мари бе блеснала, тя весело и самонадеяно подхвърляше на Феликс, докато се събличаше:

— Доволен ли бяхте от мен тази вечер?

Графинята възбуди и малко завист, между другото завистта на зълва си, маркиза Дьо Листомер, която дотогава я бе покровителствувала, въобразявайки си, че взима под закрила невзрачно създание, на чийто фон изпъква самата тя. Графиня Мари — красива, духовита, добродетелна, музикална и не особено кокетна, — каква плячка за висшето общество! Там имаше няколко жени, с които Феликс дьо Вандьонес бе скъсал или те бяха скъсали с него, но без да престанат да се интересуват от брака му. Докато виждаха в госпожа Дьо Вандьонес незначителна женичка с червени ръце, която се чуди

къде да се дене, говори малко и явно не мисли много, те се смятаха достатъчно отмъстени.

Дойдоха злополучните юлски събития през 1830 година, в продължение на две години светският живот замря, богаташите се оттеглиха по време на бурята в имениятa си или предприеха пътешествия из Европа и салоните се отвориха отново едва през 1833 година. Предградието Сен-Жермен се цупеше, но смяташе няколко домове, между другото дома на австрийския посланик, за неутрална зона: там се срещаха легитимистите и новото висше общество, представени и едните, и другите от най-елегантната си върхушка. Свързан със заточеното кралско семейство със здравите връзки на симпатията и признателността, но праволинеен в убежденията си, Вандьонес не се сметна задължен да подражава на глупавите прекалени ухажвания на своите съмишленици. В дните на опасност бе изпълнил дълга си с риск за живота си, като мина през народните маси, за да направи предложение за преговори, затова заведе жена си във висшите кръгове, където никой не можеше да се съмнява във верността му. Бившите приятелки на Вандьонес мъчно можаха да разпознаят младоженката в изящната, остроумна и чаровна графиня, която се държеше като най-изтънчена аристократка. Госпожите Д’Еспар, Манервил, лейди Дъдли и няколко други не толкова известни дами почувствуваха, че в сърцата им се пробуждат змиите на ревността. Те чуха свистенето на разгневената си гордост, завидяха на щастието на Феликс. С удоволствие биха дали най-красивите си пантофки, за да му се случи нещастие.

Вместо да се настроят враждебно срещу графинята, тези злобарки я обкръжиха с внимание, засвидетелствуваха й прекалено приятелство и почнаха да я хвалят пред мъжете. Вникнал достатъчно добре в намеренията им, Феликс бдеше над отношенията на жена си с тях и я предупреждаваше да не им вярва. Те от своя страна отгатнаха, че близостта им с жена му го тревожи, не можаха да му простят това недоверие и удвоиха грижите и вниманието си към своята съперница, като допринесоха за шумния й успех, за голямо неудоволствие на маркиза Дьо Листомер, която нищо не проумяваше. Говореше се, че графиня Феликс дьо Вандьонес е най-очарователната и най-остроумната жена в Париж.

Етървата на Мари, жена на маркиз Шарл дьо Вандьонес, се чувствуваше много неприятно, че еднаквите им имена предизвикват недоразумения, а понякога и сравнения. Макар маркизата да бе също много красива жена и да се отличаваше с духовитостта си, съперничките й много успешно й противопоставяха жената на Феликс, която беше дванадесет години по-млада от нея.

Те не знаеха колко зле се отразява успехът на графинята на отношенията й със зълва й и етърва й, които започнаха да се държат хладно и нелюбезно с тържествуващата Мари-Анжелик. Те станаха опасни роднини, близки неприятелки.

Всеизвестно е, че за да се пребори с общото безразличие, породено от политическата драма, литературата предлагаше на читателите произведения в Байронов стил, в които ставаше дума само за съпружески провинения. По това време нарушенията на брачните договори покриваха разходите на списанията, книгите и театъра. Този вечен сюжет беше повече от когато и да било на мода. Любовникът, кошмар за съпрузите, се срещаше навсякъде, освен може би в семействата, където в тази буржоазна епоха проникваше по-малко, отколкото в друго време. Нима, когато всичко живо тича по прозорците, вика: „Пазете се!“ и осветява улиците, по тях се разхождат крадци? Ако през тези наситени с градски, политически и нравствени вълнения години имаше семейни катастрофи, те представляваха изключения и биеха на очи едва по време на Реставрацията. Обаче жените много разговаряха помежду си за любимия сюжет в двете форми на поезията — книгата и театъра. Често ставаше въпрос за любовника, това толкова рядко и така желано същество. Познатите любовни приключения доставяха материал за спорове и както винаги тези спорове се водеха от безупречни жени. Заслужава да отбележим страненето от подобни разговори на жените, които се радват на незаконно щастие; те са сдържани, лицемерно добродетелни и едва ли не плахи в обществото. Като че ли искат от всекиго да пази мълчание или молят да им простят наслажденията, които изживяват. Когато, напротив, някоя жена охотно слуша разговори за семейни катастрофи или се интересува от насладите, които оправдават прегрешилите, бъдете сигурни, че тя е на кръстопът и не знае накъде да поеме.

Тази зима графиня Дьо Вандьонес чуваше силния глас на света около себе си, той гърмеше в ушите й, бурен вятър фучеше край нея.

Мнимите й приятелки, чиито знатни имена и обществено положение закриляха репутацията им, неведнъж обрисуваха пред нея изкусителния образ на любовника и посяха в душата й пламенни слова за любовта, отговора на загадката, която животът поднася на жените — великата страст, по думите на госпожа Дьо Стал, която лично даде пример. Когато в тесен кръг графинята наивно питаше каква е разликата между любовник и съпруг, нито веднъж някоя от тези жени, които желаеха нещастието на Вандьонес, не пропусна да й отвърне така, че да пробуди любопитството й, да разпали въображението и, да въздействува на сърцето й, да увлече душата й.

— Живуркаш с мъжа си, мила, а живееш истински само с любимия си — й казваше маркиза Дьо Вандьонес, нейната етърва.

— Бракът, мило дете, е нашето чистилище. Любовта е раят — заявяваше лейди Дъдли.

— Не й вярвайте — възкликваше госпожица де Туш, — не рай, а ад!

— Само че ад, в който обичаш — забелязваше маркиза Дьо Рошфид. — Често човек изпитва по-голямо удоволствие в страданието, отколкото в щастието, вижте мъчениците.

— Със съпруга си, малка наивнице, живеем нашия живот, така да се каже; ала когато обичаш, живееш живота на друг човек — й обясняваше маркиза Д’Еспар.

— Любовникът е забраненият плод, дума, която за мен казва всичко — заключаваше смеешком хубавата Моина дьо Сент-Ереен.

Когато не беше на някой дипломатически прием или на бал у богати чужденци като лейди Дъдли или принцеса Галатион, графинята беше пак почти всяка вечер в светското общество след театър „Де-з-Италиен“ или Операта, било при маркиза Д’Еспар, било при госпожа Дьо Листомер, госпожица де Туш, графиня Дьо Монкорне или виконтеса Дьо Гранлийо — единствените отворени аристократически домове. И никога не си отиваше, без в сърцето й да бъдат хвърлени семената на злото. Казваха й, че трябва „да запълни живота си“, моден израз по онова време, „да бъде разбрана“, друга дума, на която жените дават странни значения. Графинята се връщаше у дома си неспокойна, развълнувана, любопитна, замислена. Струваше й се, че нещо липсва на живота й, но не стигаше чак дотам, че да го вижда пуст.

[1] *Епиктет* — гръцки философ-стоик, живял през I век от н.е. ↑

[2] *„Астрея“* — сладникав любовен роман от френския писател Оноре д’Юрфе (1568–1625), много популярен през XVI и XVII век във Франция. ↑

[3] *Риварол, Антоан* (1753–1801) — френски писател и журналист, известен с остроумните си епиграми. ↑

[4] *Флориан, Жан-Пиер Кларис дьо* (1755–1794) — френски писател сатирик и моралист, автор на басни, стихове и драми. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА
ЕДИН ПРОЧУТ МЪЖ

От салоните, които посещаваше госпожа Феликс дьо Вандьонес, най-забавното, но и най-смесеното общество се срещаше у графиня Дьо Монкорне, прелестна женичка, която приемаше видни хора на изкуството, финансови магнати, бележити писатели, но след като ги подложеше на толкова сериозна проверка, че и най-капризните относно добрата среда не можеха да се опасяват, че ще се натъкнат там на хора от втора ръка. И най-взискателните щяха да бъдат удовлетворени. През зимата, когато светският живот бе възстановен, няколко салона, между които на госпожите Д'Еспар и Дьо Листомер, госпожица де Туш и херцогиня Дьо Гранлийо, бяха привлекли нови знаменитости от областта на изкуството, науката, литературата и политиката. Светските хора никога не губят правата си: те винаги искат да бъдат забавлявани. На един концерт, устроен на края на зимата от графинята, при нея се появи една съвременна звезда в литературата и политиката, Раул Натан, представен от един от най-остроумните, но и най-мързеливите тогавашни писатели, Емил Блонде, друг прочут мъж, само че в тесен кръг. Възхваляван от журналистите, но непознат извън известни бариери. Блонде знаеше това. Впрочем той не си правеше никакви илюзии и между другите презрителни максими бе казал, че славата е отрова, която трябва да се взема на малки дози.

От момента, когато си бе проправил път след продължителна борба, Раул Натан се бе възползвал от внезапното увлечение по външната форма на елегантните привърженици на Средните векове, наричани забавно „Млада Франция“. Той беше придобил чудатостите на гениален човек, като се включи между тези обожатели на изкуството, чиито намерения между другото бяха превъзходни. Защото едва ли има нещо по-смешно от костюма на французите през деветнадесети век. Нужна бе смелост, за да се поднови. Защо да не признаем, Раул има във външния си вид нещо величествено, странно и необикновено, което изисква съответна рамка. И враговете, и

приятелите му — от един дол дренки — единодушно заявяват, че нищо не си подхожда по-добре от неговия външен вид и духа му. Раул Натан би бил може би още по-своеобразен такъв, какъвто си беше, без какъвто и да било придатък. Изпитото му състарено лице — сякаш се бе сражавал с ангели или демони — прилича на лицето, което немските художници приписват на мъртвия Христос: върху него личат белезите на постоянна борба между слабата човешка природа и силните свише. Но бръчките по страните му, реданите на възлестия му череп, кухините, бележещи очите и слепоочията му, не говорят за физическа слабост. Сухожилията и изпъкналите му кости са забележително яки и макар кожата му, странно потъмняла от разгулен живот, да изглежда изсушена от вътрешен огън, тя все още обвива внушително телосложение. Той е слаб и висок. Нарочно оставя косите си дълги и рошави. Този зле сресан и зле сложен Байрон има дълги крака с надебелени колене, прекалено изпъчена стойка, жилави мускулести ръце, здрави като клещи на рак, с тънки, нервни пръсти; сини очи, подобни на очите на Наполеон, чийто поглед пронизва душата; неправилен, издаващ лукавство нос; пленителна уста, разкрасена от възможно най-белите зъби, които може да пожелае една жена. Лицето му изразява енергия и плам, а челото му е белязано с печата на гениалността. Той спада към малкото мъже, които ви поразяват, ако ги срещнете на улицата, а в салоните тутакси се превръщат в светла точка, към която се насочват всички погледи. Привлича вниманието с небрежния си външен вид, ако ни е позволено да заемем от Молиер думите на Елиант, когато описва *нечистоплътника*. Дрехите му като че ли умишлено са били усуквани, мачкани, раздърпвани, за да съответствуват на физиономията му. Обикновено едната му ръка е пъхната в отворената му жилетка в прочутата поза на Шатобриан от портрета му от Жироде, само че Натан заема тази поза не толкова за да му прилича, колкото за да развали плисетата на ризата си. Връзката му мигом става на руло при конвулсивните движения на главата му, невероятно резки и бързи като у расовите коне, които се дразнят от амуницията си и постоянно тръскат глава, за да се освободят от юздата и зъбалеца й. Дългата му заострена брада не е нито сресана, нито парфюмирана, нито изчеткана, както са брадите на елегантните мъже, разперени като ветрило или тесни и остри. Оставя я да си расте на воля. Косите му, нападали

между яката на дрехата и връзката му, се разстилат пищно върху раменете и омазняват местата, до които се допират. Сухите му жилести ръце не познават грижите на четката за нокти и лукса на лимоновия сок. Няколко фейлетонисти твърдят, че светената вода не освежава често втвърдената им кожа. С една дума, в знаменития Раул има нещо гротескно. Движенията му са отривисти, сякаш извършвани от дефектна машина. Походката му противоречи на всяка представа за ред с възторжените зигзази, неочакваните спирания, при които се сблъсква с мирните граждани, разхождащи се по парижките булеварди. Начинът му да разговаря, наситен с хаплива ирония и жлъчни епиграми, речта му отговаря на походката му: внезапно изоставя ядовития тон и съвсем неуместно става гальовен, поетичен, умиротворяващ, нежен. Замлъква необяснимо или скача от тема на тема, което понякога е уморително. Той донася със себе си в обществото дръзката си непохватност, презрението си към условностите, критичното отношение към всичко, което другите тачат, с което дразни дребните духом, както и хората, които се мъчат да запазят нормите на предишната вежливост. Но всичко това е своеобразно и не е неприятно на жените. Впрочем с тях той е изискано любезен, забравя като че ли охотно чудатите си маниери, за да преодолее антипатиите, и тази победа ласкае самолюбието или гордостта му.

— Защо сте такъв? — попита го един ден маркиза Дьо Вандьонес.

— Нима перлите не са скрити в мидени черупки? — отвърна той превзето.

А на друг един, отправил му същия въпрос, Натан каза:

— Ако изглеждах добре в очите на всички, можех ли да изглеждам по-добре на дадена личност, избрана измежду тях?

Раул Натан внася в интелектуалния си живот същото безредие, което е негово знаме. Не блъфира с анонса си: талантът му прилича на бедните момичета, които постъпват на обща работа в буржоазните семейства. Отначало бе критик, и то много добър, но реши, че вестникарският занаят е измамен. Заявяваше, че статиите му стрували колкото книги. Доходите от театъра го бяха подлъгали, но неспособен за бавна и системна работа, каквато изисква театралната постановка, той се принуди да се сдружи с един водевилист, Дю Брюел, който разработваше идеите му и винаги ги свеждаше до малки доходни

пиеси, много остроумни, написани винаги за даден актьор или актриса. Двамата заедно бяха изнамерили Флорин, актриса, която носеше касов успех. Унижен от това сдружение, напомнящо сиамски близнаци, Натан бе поставил сам в „Театър Франсе“ една сериозна драма, паднала с всички военни почести при залповете на унищожителни статии. В младежките си години пак се бе опитал да постави на сцената на сериозния и благороден „Театър Франсе“ една великолепна романтична пиеса от жанра на „Пинто“ по времето, когато царуваше класицизмът. Театърът бе така силно развълнуван три вечери наред, че пиесата бе забранена. За много хора втората пиеса, както и първата, беше шедьовър и тя му спечели повече известност, отколкото всички доходни пиеси, съчинени със сътрудници, само че в света на познавачите и хората с истински вкус, чийто глас няма тежест.

— Още един такъв провал и ще станеш безсмъртен! — му подхвърли Емил Блонде.

Само че, вместо да продължава по този труден път, нуждата пак върна Натан към пудрата и изкуствените бенки на водевила от осемнадесети век, към костюмираните пиеси и адаптациите на нашумели заглавия. И все пак той минаваше за забележителен талант, който още не е казал последната си дума. Беше се опитал в литературата и бе публикувал три романа, без да се смятат онези, които все не излизаха като риби в развъдник. Първият от трите му романа, както при много писатели със само една книга, бе посрещнат най-добре. Това произведение, набързо поставено на предна линия, тази майсторски написана творба бе възхвалявана при всеки повод от самия него като най-хубавата книга на епохата, единствения роман на века. Между другото той все се оплакваше от изискванията на изкуството. Спадаше към хората, които най-много допринесоха за включването на всички художествени произведения — картините, статуите, книгите, сградите — под егидата на изкуството. Започна кариерата си с една сбирка стихове, която му извоюва място сред плеядата съвременни поети. В нея имаше една мъглява поема, посрещната с доста голямо възхищение. Принуден да пише поради липсата на състояние, той минаваше от театъра към вестниците и от вестниците към театъра, пилееше се в дреболии и неизменно вярваше в късмета си. Така си извоюва известна слава, не като многото агонизиращи знаменитости, разчитащи на бъдещи произведения, които

се нуждаят не от много издания, а от договори. Натан имаше вид на гениален писател. И ако бе отишъл на ешафода, както му се искаше, можеше да се удари по челото като Андре Шение. Обзет от политически амбиции, след като дванадесетина писатели, професори, метафизици и историци се заеха с управлението на страната и се закрепостиха в правителствения механизъм по време на сътресенията от 1830 до 1833 година, той съжали, че вместо литературни не е писал политически статии. Смяташе, че превъзхожда тези парвенюта, и се измъчваше от завист. Спадаше към ревнивите духове, способни на всичко, които се чувствуват ограбени, доближават се до хиляди светли места, без да се установят на нито едно, и винаги изчерпват силите си за нещо друго. В този момент той преминаваше от сенсимонизма към републиканството, а може би по-късно щеше да се върне на проправителствени позиции. Дебнеше кокал за гризане във всички ъгли и търсеше сигурно място, откъдето да лае и да вдъхва страх, като в същото време е защитен от удари. Но за негов срам бележитият Дьо Марсе, който тогава стоеше начело на правителството, не гледаше сериозно на него — той не уважаваше писателите, у които не откриваше онова, което Ришельо наричаше дух на последователност или по-право последователност в идеите. Между другото всяко министерство можеше да разчита на Раул поради объркано му материално положение. Рано или късно нуждата щеше да го накара да приема условия, а не сам да ги налага на другите.

Истинският, грижливо скриван характер на Раул отговаряше на обществените му изяви. Той е комедиант, егоист, сякаш държавата е *той*, и много ловък декламатор. Никой не умее по-добре от него да симулира чувства, да се перчи с фалшиво величие, да се кичи с нравствени качества, да се славослови и да се представя за Алцест, постъпвайки като Филент. Себичието му препуска под прикритието на тази броня от боядисан картон и често стига до скритата цел, която преследва.

Ленив във висша степен, той не е направил нищо, освен пришпорван от алебардите на нищетата. Непознат му е постоянният усърден труд за създаване на нещо нетленно. Но в пароксизма на озлоблението, породено от нараненото му тщеславие, или в критичен момент, когато го преследва някой кредитор, Раул е способен да прескочи Евротас и да извърши най-трудни мисловни операции. После

уморен, изненадан, че е създал нещо, пак затъва в блатото на парижките развлечения. Застрашителна, нуждата се появява: той е безсилен, пада духом и се компрометира. Движен от погрешната представа за величието и бъдещето си (взима за мерило високото обществено положение на свой бивш приятел, един от малкото талантливи политици, преуспял след Юлската революция), Натан си позволява с хората, които го обичат, възмутителна недобросъвестност, погребана в тайните на частния живот — никой не говори за това и не се оплаква. Тривиалните му чувства, нечистото му ръкуване с всички пороци, всички нещастия, всички измени, всички убеждения са го направили неприкосновен като конституционен монарх. Невинните прегрешения, които биха предизвикали негодувание срещу мъж със силен характер, стават нищожни, когато са извършени от него. Неделикатната постъпка е съвсем маловажна, всички се извиняват, като го извиняват. Дори този, който би бил изкушен да го презре, му подава ръка, защото се бои, че може да му потрябва. Раул има толкова приятели, че желае да има врагове.

Това привидно добродушие, което привлича новите познати и търпи безброй измени, което си позволява и оправдава всичко, което надава вик на оскърбление и лесно прощава, е отличителната черта на журналиста. Подобна другарска непридирчивост развращава и най-благородните души: покрива с ръжда гордостта им, убива в зародиш великите начинания и утвърждава подлостта. Като изискват от всички подобна мекушавост, някои хора оправдават предателството си, смяната на убежденията си. Ето как най-просветената част на нацията става най-недостойна.

От литературна гледна точка на Натан му липсват стил и обща култура. Като повечето млади амбициозни литератори, той бълва днес онова, което е научил вчера. Няма нито време, нито търпение да пише. Не е наблюдавал, но умее да слуша. Негоден да изгради стройна фабула, той се скрива зад ефектни фрази. Специалист е по *любовни истории* според литературния жаргон, защото, когато става въпрос за любов, всичко е вярно. Докато геният има мисията да търси в отделните действителни случаи онова, което би било вероятно за всички. Вместо да будят идеи, героите му са прекалено индивидуализирани и извикват само повърхностни симпатии. Не са свързани с важни житейски проблеми и затова нямат стойност.

Спасяват го бързият му ум, успешните му попадения, както биха казали играчите на билярд. Натан е възможно най-умел ловец на идеите, които се сипят над Париж или излитат от него. Плодовитостта му не е лично негова, а на епохата. Събитията я подхранват, а за да ги подчини на себе си, Раул пресилва значението им. С една дума, не е достоверен, думите му мамят. Доближава се до фокусник, както бе казал граф Феликс. Перото му черпи мастилото си от будоара на актриса и това се чувствува.

Натан олицетворява днешните млади литератори с тяхното мнимо величие и истинска нищета. Представя ги и с нешлифованата си дарба, и със стремглавите си падения, с живота си, изпъстрен с пенливи водопади, внезапни неудачи, неочаквани успехи. Наистина е дете на века, разкъсван от завист, век, в който хиляди амбиции хранят за своя изгода под прикритието напразни теории хидрата на анархията, дете на своя век, защото се стреми към богатство без труд, към слава — без талант и към успех — без усилие: но след много бунтове, дребни стълкновения неговите пороци го принуждават да подяжда бюджета с одобрението на властта. Когато толкова много млади тщеславци тръгват пеш и се домогват до едно и също място, очаква ги ожесточено съревнование, нечувана нищета, настървени борби. В тази страхотна битка най-грубият или най-ловкият егоизъм печели победата. Примерът буди завист и го оправдават, въпреки че вдигат врява — би казал Молиер, — и накрая го следват.

Когато в качеството си на враг на новата династия Раул бе представен в салона на госпожа Дьо Монкорне, привидното му преуспяване бе в своя апогей. Приеха го като човек, критикуващ политиката на хора като Дьо Марсе, Растиняк, Ла Рош-Югон, които бяха на власт. Жертва на гибелните си колебания, на отвращението си към всяка деятелност, насочена към собственото му преуспяване, Емил Блонде, който го бе въвел в обществото, продължаваше занаята си на присмехулник, не вземаше страна в полза на никого и държеше на всички. Беше приятел на Раул, Растиняк, Монкорне.

— Ти си политически триъгълник — казваше му смеешком Дьо Марсе, когато го срещнеше в Операта. — Тази геометрична фигура е само за бог, който няма какво да прави, а амбициозните хора трябва да се движат по крива линия, най-късия път в политиката.

Наблюдаван от разстояние, Раул Натан беше много красив метеор. Модата оправдаваше маниерите и облеклото му. Заимствуваните републикански убеждения му придаваха временно янсенистката суровост на защитниците на народната кауза — вътре в себе си той им се подиграваше, — която не е лишена от очарование в очите на жените. Жените обичат да правят чудеса, да чупят скали, да разтопяват характери, изглеждащи челични. По това време нравственият облик на Раул беше, както виждате, в хармония с външния му вид. Той трябваше да стане и стана за Ева от рая на улица Роше изкусителната, пъстра, сладкодумна змия с магнетични очи и плавни движения, която погуби първата жена.

Щом графиня Мари забеляза Раул, тя изпита толкова силно вълнение, че се ужаси. Мнимият велик мъж й оказа с погледа си физическо въздействие, което проникна чак до сърцето й и го смути. Това смущение й достави удоволствие. Пурпурната мантия, която славата бе драпирала за миг върху раменете на Натан, заслепи наивната жена.

Когато поднасяха чая, Мари напусна групата разговарящи жени, сред които бе млъкнала, когато забеляза това изключително същество. Неискрените й приятелки не пропуснаха да забележат мълчанието й. Графинята се приближи до квадратната софа в средата на салона, където говореше наперено Раул. Тя застана права, уловила под ръка госпожа Октав дьо Кан, превъзходна жена, която запази в тайна неволния трепет, издаващ силното вълнение на младата графиня.

Макар погледът на влюбената или възхитената жена да излъчва невероятна нежност, в този миг Раул изстрелваше истински фойерверк, беше в разгара на епиграмите си, излитащи като ракети, на обвиненията си, пръскащи околовръст лъчи като слънца, на пламтящите портрети, които рисуваше с огнени щрихи, затова не можа да забележи простодушното възхищение на горката младичка Ева, скрита сред възхитените жени около него. Подобно любопитство, същото, поради което цял Париж би се юрнал към Зоологическата градина, за да види еднорог кон, ако хванеха някой екземпляр в прочутите Лунни планини, където още не е стъпвал кракът на европеец, опиянява по-посредствените духове и натъжава истински издигнатите души. То обаче очароваше Раул: така че той

принадлежеше премного на всички жени, за да принадлежи само на една.

— Внимавайте, мила — прошепна на ухото на Мари нейната мила и пленителна приятелка, — идете си!

Графинята погледна мъжа си, за да го помоли да я придружи, с поглед, който мъжете невинаги разбират: Феликс разбра и я отведе.

— Щастлив обесник сте вие, драги — каза госпожа Д’Еспар на ухото на Раул. — Тази вечер направихте не едно завоевание, а между другите — прелестната жена, която толкова бързо се раздели с нас.

— Знаеш ли какво благоволи да ми каже маркиза Д’Еспар? — попита Раул Емил Блонде, когато останаха почти сами между един и два часа сутринта, и му повтори думите на високопоставената дама:

— Ами че току-що научих, че графиня Дьо Вандьонес се е влюбила лудо в теб. Не си за оплакване.

— Не я видях — каза Раул.

— О, ще я видиш, хитрецо — избухна в смях Емил Блонде. — Лейди Дъдли те кани на големия си бал специално за да се срещнеш с нея.

Раул и Блонде си тръгнаха заедно с Растиняк, който им предложи да се качат в каретата му. И тримата се разсмяха, че се бяха събрали — един държавен подсекретар еклектик, един отявлен републиканец и един политически атеист.

— Дали да не вечеряме по този случай? — предложи Блонде, който държеше отново да въведе модата на късните вечери.

Растиняк ги заведе във „Вери“, отпрати колата, тримата седнаха на масата и заодумваха присъствуващите, като се смееха гръмогласно.

Посред вечерята Растиняк и Блонде посъветваха мнимия си враг да не изпуска невероятния шанс, който му се предлага. Двамата развратници разказаха подиграателно историята на графиня Мари дьо Вандьонес. Те забиха скалпела на епиграмата и острието на насмешката в невинното й детство и щастливата й женитба. Блонде поздрави Раул, че е срещнал жена, съгрешила досега само с лошите си рисунки с червен молив, постните си пейзажи с акварел, бродираните пантофи за мъжа си, сонатите, тълкувани възможно най-целомъдрено, жена, която е била зашита цели осемнадесет години за майчината си пола, спиртосана от религиозни обреди, възпитана от Вандьонес и узряла чрез брака си точно колкото трябва, за да падне в обятията на

любовник. При третата бутилка шампанско Раул се отпусна повече от когато и да било пред някого.

— Приятели — каза той, — знаете отношенията ми с Флорин, познавате живота ми, няма да се учудите, ако ви призная, че нямам никаква представа как е оцветена любовта на една графиня. Често съм се чувствувал много унижен при мисълта, че не мога да си предложа една Беатриче или Лаура освен в поезията! Благородната и непорочна жена е като неопетнена съвест, която ни показва самите нас в красива светлина. В други среди можем да се омърсим, но с такава жена ставаме велики, горди, непорочни. В други среди водим бесен живот, но край нея вдъхваме умиротворението, прохладата и зелениината на оазиса.

— Хайде, хайде, друже — каза му Растиняк, — изпълни на четвъртата струна молитвата на Мойсей като Паганини!

Раул остана безмълвен, втренчил унесено очи.

— Този мръсен министерски чирак не ме разбира — каза той, след като помълча.

Така, докато горката Ева от улица Роше си лягаше в пелените на срама, ужасена от удоволствието, с което бе слушала мнимия велик поет, и се люшкаше между строгия глас на признателността си към Вандьонес и позлатените думи на змията, тримата безочливци тъпчеха белите нежни цветя на зараждащата й се любов.

Ах, ако жените знаеха колко цинични стават далеч от тях тези толкова търпеливи, тези толкова угодливи близо до тях мъже! Как се подиграват с онова, което обожават! Свежо, мило и свенливо създание! Как я разсъбличаха и анализираха шутовските им шеги! Но и какво тържество! Колкото повече я разбулваха, толкова повече красоти откриваха.

В този миг Мари сравняваше Раул и Феликс, без да подозира колко са опасни за сърцето такива паралели. Едва ли можеше да има нещо по-противоположно от стихийния мощен Раул и Феликс дьо Вандьонес, грижлив към външността си като метреса, стегнат в дрехите си, чаровно непринуден, привърженик на английската елегантност, на която го бе приучила някога лейди Дъдли. Подобен контраст допада на въображението на жените, склонни да минават от една крайност в друга. Графинята, благоразумна и благочестива

съпруга, си забрани да мисли за Раул, реши на следващия ден, оградена от своя рай, че е грозна неблагодарница.

— Какво ще кажете за Раул Натан? — попита мъжа си тя, докато закусваха.

— Фокусник — отвърна графът. — Вулкан, който може да се усмири с малко златен прах. Графиня Дьо Монкорне греши, като го приема в дома си.

Този отговор засегна много Мари, още повече че Феликс подкрепи преценката си с доказателства и й разказа това, което знаеше за живота на Раул Натан — живот несигурен, тясно свързан с живота на Флорин, известна актриса.

— Дори да е гениален — каза той в заключение, — Натан не притежава нито постоянството, нито търпението, които утвърждават гения и го превръщат в нещо божествено. Иска да импонира на обществото, като се издигне до ранг, на който не може да се задържи. Истински надарените, трудолюбиви и заслужаващи уважение хора не постъпват така. Те вървят смело по своя път, приемат страданията си и не ги прикриват под фалшив блясък.

Женската мисъл е надарена с невероятна еластичност: нанесеш ли й неочакван удар, тя се огъва, изглежда смазана, но след известно време възвръща предишната си форма. „Феликс сигурно е прав“ — каза си отначало графинята. Но три дни след това се замисли за змията, подтиквана от нежното и същевременно жестоко вълнение, което бе предизвикал у нея Раул и което Вандьонес бе сгрешил, че не й бе дал възможност да изпита.

Графът и графинята отидоха на големия бал у лейди Дъдли, на който Дьо Марсе се появи за последен път сред светското общество, защото умря два месеца по-късно, като остави репутация на бележит държавник, макар и необяснима според Блонде.

Вандьонес и жена му срещнаха отново Раул Натан на бала, на който присъствуваха няколко герои на политическата драма, много изненадани, че са поканени заедно. Това бе едно от първите празненства на висшето общество. Салоните предлагаха вълшебна гледка: цветя, диаманти, блестящи прически, всички ковчежета за скъпоценности бяха изпразнени, всички възможности на тоалета бяха използувани. Салонът можеше да се сравни с кокетна оранжерия на богат любител на цветя, събрал най-чудните редки видове. Същият

блясък, същите фини тъкани. Изглеждаше, че човешкото производство иска да се състезава с живите творения. Навсякъде бял газ или обагрен като крилете на най-красивите водни кончета креп, дантели, коприни, различни тюлове, напомнящи прищевките на ентомологичната природа, изрязани на вълни, назъбени, златни и сребърни нишки, облаци от коприна, цветя, бродирани от феи или цъфнали по заповед на пленени духове, пера, оцветени от огньовете на тропика, клюмнали като плачещи върби над гордите глави, перли, сплетени на плитки, лъскави платове, раирани и гладки кадифета, сякаш геният на арабеските бе посъветвал френската индустрия.

Този лукс хармонираше със събраните там красавици, като че ли за да осъществят един истински Keepsake[1]. Окото се плъзгаше по белите рамене, едни кехлибарени, други така лъскави, сякаш изкуствено загладени, тези тук блестящи като сатен, онези матови и сочни, сякаш Рубенс бе омесил тестото — с една дума, всички отсенки на бялото, намерени от човека. Очи, искрящи като оникс или тюркоаз, оградени от черно кадифе или златисти ресни. Най-разнообразни овали на лицата, напомнящи миловидните типове от различни страни, възвишени, царствени чела, нежно издути, сякаш под напора на мисълта, или плоски, затаили непобедена съпротива. А и онова, което придава такова очарование на тези празненства за погледа — прибрани гърди по вкуса на Джордж IV, по-раздалечени съгласно модата през осемнадесети век или приближени, както предпочиташе Луи XV, но показвани дръзко, без воал или изпод красивите плисирани нагръдници от портретите на Рафаело, дело на търпеливите му ученици. Най-красивите крачка, изопнати за танц, талиите, отпуснали се в обятията на валса, привличаха вниманието и на най-равнодушните зрители. Ромоленето на най-сладките гласове, шумоленето на роклите, шепотът на танца, ритъмът на валса придружаваха обаятелно музиката. Сякаш някоя вълшебница с пръчицата си бе създала тази замайваща магия, мелодията от парфюми, многоцветните светлини в кристалите, в които пращяха свещите, умножените от огледалата картини.

Това сборище от красиви жени и пищни тоалети се открояваше върху тъмната маса на мъжете, сред които личаха изящните фини профили на благородниците, червеникавите мустаци и сериозните лица на англичаните, деликатните лица на френските аристократи.

Върху гърдите блещукаха ордени от цяла Европа, закачени на шията като медальони или увиснали чак до бедрото. Наблюдаван отстрани, този свят не предлагаше само блестящите багри на украсата си, той имаше душа, живееше, мислеше, чувствуваше. Скритите страсти му придаваха физиономия: можехте да се любувате на разменени злостни погледи, на разсеяни и любопитни невинни девойки, изпълнени с копнеж, на ревниви жени, доверяващи си злобни забележки, скрити зад ветрилата си, или отправящи си взаимно пресилени комплименти. Нагизденото, фризираното, парфюмирано общество се отдаваше на безумно празненство, което замайваше главата като упойващи изпарения. Сякаш от всички чела, от всички сърца се изплъзваха чувства и мисли, които се кондензираха и въздействуваха възбудително и върху най-хладнокръвните.

В разгара на опияняващата вечер в един ъгъл на позлатения салон, където играеха на комар един-двама банкери, посланици, бивши министри и старият извратен лорд Дъдли, дошъл случайно на бала, госпожа Дьо Вандьонес бе неудържимо изкушена да разговаря с Натан. Може би се поддаваше на опиянението на бала, което често изтръгва признания и от най-сдържаните.

При гледката на празненството и блясъка на този свят, в който надникваше за първи път, двойно по-пламенна амбиция загриза сърцето на Натан. Като видя Растиняк, чийто по-малък брат бе назначен за епископ на двадесет и седем години, чийто шурей Марсиал дьо ла Рош-Югон бе министър, а самият той заместник-министър и бъдещ съпруг, според носещите се слухове, на единствената дъщеря на барон Дьо Нюсенжан, като съзря сред дипломатическото тяло един невзрачен писател, превеждащ извадки от чуждите вестници за вестника, станал орган на династията след 1830 година, както и разните драскачи на статии, влезли в Държавния съвет, или професорите, станали перове на Франция, той с огорчение си даде сметка, че е тръгнал по лош път, като проповядва свалянето на аристокрацията, сред която блестят преуспели таланти и се увенчава ловкостта, но и действителното превъзходство. Блонде, така нещастен и експлоатиран като журналист, но толкова добре приет в този дом, който все още имаше възможност, ако пожелаеше, да поеме пътя на успеха, благодарение на връзката си с госпожа Дьо Монкорне, беше ярък пример за Натан за мощта на обществените връзки. Дълбоко в

сърцето си той реши пет пари да не дава за убежденията също като Дьо Марсе, Растиняк, Блонде, Талейран, водач на цялата тази клика, да държи само на фактите, да ги видоизменя в своя изгода, да вижда във всяка теория оръжие и да не смущава едно толкова добре устроено, хубаво и непринудено общество. „Бъдещето ми зависи от една жена, която принадлежи на тези среди.“ С тази мисъл, зачената в огъня на безумните му въжделения, той налетя на графиня Вандьонес, както червената каня на плячката си. Кипящата енергия на безумно амбициозния поет проникна в прелестното създание, толкова хубаво под затъкнатите в шапчицата си пера от марабу, извикващи представа за мекота и нега, свойствена за картините на Лорънс и така съзвучна с нежния й характер.

Лейди Дъдли, от чийто поглед нищо не се изплъзваше, им даде възможност да се усамотят, като предаде граф Дьо Вандьонес в ръцете на госпожа Дьо Манервил. Разчитаща все още на предишното си обаяние над него, тази жена оплете Феликс в мрежите на любовен спор, изпълнен със закачки, признания, разхубавени от поруменели страни, съжаления, хвърлени изящно като цветя в краката му, упреци, в които тя се оправдаваше, за да предизвика обвинения. Двамата скарани любовници си говореха за първи път насаме.

Докато бившата възлюблена на мъжа й ровеше пепелта на угасналите наслаждения, за да намери някой жив въглен, госпожа Дьо Вандьонес изпитваше бурния трепет, разтърсващ жената, когато е сигурна, че върши нещо лошо и навлиза в забранена зона: вълнения, нелишени от очарование, които събуждат толкова дремещи сили. Днес, както в приказката за Синята брада, всички жени обичат да изпробват окървавения ключ — великолепно митологично хрумване, една от славните находки на Перо.

Добре запознат с Шекспир, драматургът разкри злочестините си, разказа й за борбата си с хората и с тежките условия, накара Мари да надзърне във величието му, лишено от опора, в непризнатия му политически гений, в живота му, протичащ без благородно чувство. Без да каже нито дума, внуши на прелестната жена мисълта да изиграе за него ролята на Ребека от „Айвънхоу“[2]: да го обича, да го покровителствува. Всичко това ставаше в ефирните области на чувството. Незабравките не са така сини, лилиите не са така непорочни, челата на серафимите не са така бели, както

възсъздадените пред нея картини и проясненото, сияйно чело на този човек на изкуството, чийто разговор с Мари можеше направо да бъде изпратен в някое издателство.

Той се справи добре с ролята си на влечуго, показа на графинята ярките багри на гибелната ябълка в целия им блясък. Мари напусна бала в плен на угризения, които приличаха на надежди, възбудена от комплименти, които ласкаеха тщеславието й, развълнувана в най-малките гънки на сърцето си, уловена в клопката на собствените си добродетели, поддала се на съблазън от състрадание към нещастието.

Може би госпожа Дьо Манервил доведе Вандьонес до салона, където жена му разговаряше с Натан. Може би той дойде по собствен почин, търсейки Мари, за да я отведе. Може би разговорът му с госпожа Дьо Манервил бе събудил задрямали съжаления. Както и да е, когато Мари дойде да го помоли да си отидат, тя го намери тъжен, със замечтано изражение. Графинята се уплаши да не би да я е видял. Щом останаха насаме в колата, тя му се усмихна дяволито и му каза:

— Не разговаряхте ли тази вечер с госпожа Дьо Манервил, приятелю?

Феликс още не се бе измъкнал от храсталаците, в които го отпрати жена му с една чаровна разправия, а колата вече стигна до дома им. Това бе първата хитрост, продиктувана от любовта. Мари се почувствува щастлива, че е взела връх над мъжа си: дотогава й се струваше, че толкова я превъзхожда. Тя вкуси първата радост от необходимия за нея успех.

---

[1] Keepsake (англ.) — разкошно оформен албум с гравюри, предназначен за подарък, на мода през 1825–1860 г. в Англия и Франция. ↑

[2] *„Айвънхоу“* — роман от Уолтър Скот (1771–1832). ↑

ПЕТА ГЛАВА
ФЛОРИН

В пасажа между улица Бас-дю-Рампар и улица Ньов-де-Матюрен, на третия етаж на тясна и грозна къща Раул имаше малък, гол, студен и необзаведен апартамент, който обитаваше за пред хората, на които не държеше, неофитите в литературата, кредиторите, натрапниците, всевъзможните досадници, които трябва да останат на прага на интимния живот. Действителното му жилище, официалният му, представителен живот бяха у госпожица Флорин, второстепенна актриса, от десет години упорито налагана като голяма от приятелите на Натан, вестниците и няколко драматурзи.

От десет години Раул бе така здраво свързан с тази жена, че половината му живот протичаше у нея. Хранеше се там, когато не трябваше да гощава някой приятел или не бе канен на вечеря. Флорин съчетаваше с пълната си поквареност запленяващ ум, развит от общуването с хора на изкуството и изострян от всекидневното му упражняване.

Умът се смята рядко качество у актьорите. Толкова естествено е да се предположи, че хора, които цял живот изваждат всичко на показ, не запазват нищо вътре в себе си! Но като си помислим колко малко актьори и актриси живеят в дадена епоха, а колко много драматични писатели и съблазнителни жени се раждат в страната, можем да оборим това мнение, почиващо на вечното критично отношение към актьорите, обвинявани, че похабяват личните си чувства при сценичното изобразяване на страстите. А всъщност те изразходват само силата на ума, паметта и въображението си. Големите актьори са същества, които, според една забележка на Наполеон, прекъсват по свое желание заложената от природата връзка между чувства и мисъл. Молиер и Талма[1] на старини са били по-влюбени, отколкото обикновените хора.

Принудена да слуша журналисти, които предвиждат и пресмятат всичко, писатели, които предугаждат и казват всичко, да наблюдава някои политици, които извличаха изгода от остротите на едните и другите, Флорин представляваше смесица от демон и ангел и това я правеше достойна да приема в дома си покварени хора. Тя ги очароваше с хладнокръвието си. Безкрайно им допадаше с удивителната широта на ума и сърцето си.

Къщата й, обогатена от любовни приношения, предлагаше прекаленото великолепие на жените, нехаещи за цената на нещата, а държащи на самите неща, чиято стойност зависи от техните прищевки. Те могат да счупят в пристъп на гняв ветрило или кутийка за благовония, достойни за кралица, а да вдигнат скандал, ако някой строши порцелановата паничка за десет франка, в която сипват вода за кученцата си.

Трапезарията, претъпкана с най-изтънчени подаръци, може да служи за образец на този разнороден царствен и пренебрежителен лукс. Навсякъде, дори на тавана, дъбови облицовки с резби, подчертани от тънки матови златни ивици. Рамките на паната изобразяват деца, играещи с химери. Светлината се плъзга по тях и осветява ту някоя скица от Декан или гипсова статуя на ангел, държащ в ръцете си съд за светена вода, подарък от Антонен Моан, ту малко по-далеч кокетна картина от Йожен Девериа, мрачно лице на испански алхимик от Луи Буланже, автограф на лорд Байрон, даден на Каролина, в абаносова рамка, украсена с резба от Елшое. На видно място е изложено писмо на Наполеон до Жозефин. Всичко това пръснато без никаква симетрия, но с ненатрапчив и верен усет. Посетителят оставаше изненадан. Чувствуваше се кокетство и непринуденост, две качества, които се съчетават само у хора на изкуството. Върху камината, оградена с дивни дърворезби — само една странна флорентинска статуя от слонова кост, приписвана на Микеланджело: фавън, откриващ жена в лицето на млад овчар. Оригиналът се намира във виенското държавно съкровище. От двете страни на камината — големи свещници, излезли изпод длетото на Възраждането. Часовник от Бул върху пиедестал от черупка на костенурка с инкрустирани медни арабески блестеше посред едно пано между две статуетки, оцелели от някое разрушено абатство. По ъглите горяха върху пиедесталите си царствени лампи, с които някой фабрикант бе

заплатил една-две гръмки реклами за нуждата от рогове на изобилието, носещи пищни лампи. Върху една чудна подставка — скъпа сребърна купа, спечелена навярно в двубой с някой английски лорд, който, победен от Флорин, е признал превъзходството на френската нация. Край нея бяха наредени релефно изработени порцеланови съдове. С една дума, изтънчен разкош на актриса, чийто единствен капитал е мебелировката й.

Спалнята в теменужени тонове беше мечтата на начинаеща танцьорка: кадифени завеси, подплатени с бяла коприна, набрани върху тюл, таван — тапициран с бял кашмир с бордюри от виолетов сатен. Пред леглото — килимче от хермелин. Над леглото, със завеси, напомнящи обърната надолу лилия, бе закачена лампа, за да четат вестниците, преди да са излезли на бял свят. Салонът в жълто с орнаменти в цвят на флорентински бронз хармонираше с цялото това великолепие. Но ако се опитаме да го опишем точно, тези страници биха заприличали на афиш за публична разпродажба. За да намерим нужните сравнения за всички тези красиви неща, би трябвало да отидем на две крачки оттам, у Ротшилд.

Софи Гриню, която се бе прекръстила Флорин, доста често явление в театъра, бе направила първите си стъпки върху долнопробни сцени въпреки красотата си. Тя дължеше успеха и благосъстоянието си на Раул Натан. Сдружаването на две такива съдби, доста разпространено в театралния и литературния свят, съвсем не вредеше на Раул, който спазваше външно приличието като човек, отреден за високо обществено положение. Обаче заможността на Флорин съвсем не бе устойчива. Несигурният й доход идваше от ангажиментите и от турнетата й и едва покриваше разходите по тоалета и поддържането на домакинството й. Натан й даваше част от постъпленията от рекламите на новите индустриални изделия. Но макар и винаги галантен и покровителствен с нея, покровителството му далеч не беше нито редовно, нито много осезаемо. Несигурността, животът ден за ден не плашеха Флорин. Тя вярваше в таланта си, вярваше в красотата си. В непоклатимата й вяра имаше нещо комично за хората, които я чуваха да залага бъдещето си на тези две неща в отговор на предупрежденията им.

— Ще имам рента, когато пожелая — заявяваше тя. — Вече разполагам с петдесет франка в банката.

Никой не проумяваше как бе могла да остане седем години неизвестна при такава красота. Но всъщност Флорин бе постъпила като фигурантка на тринадесет години и две години по-късно бе играла за пръв път на сцената на невзрачен театър на булевардите. На петнадесет години не съществуват още нито красотата, нито талантът: жената е само обещание. Сега тя беше двайсет и осем годишна, възраст, когато красотата на френските жени е в пълния си блясък.

Художниците виждаха преди всичко у Флорин гладките й бели рамене, с твърда, лъскава кожа, по-тъмна в подножието на тила. Светлината се плъзгаше по тях като по копринено моаре. Извърнеше ли глава, шията й се надипляше дивно и будеше възхищение у скулпторите. Върху гордата й шия се кипреше главичка на римска императрица, елегантна и изтънчена, закръглена и волева глава на Попея[2] с правилни и одухотворени черти, с гладкото чело на жените, които прогонват грижите и размислите и лесно отстъпват, но и се заинатяват като мулета и тогава не се вслушват в нищо. Изваяното сякаш с един замах на длетото чело подчертаваше хубавите пепеляворуси коси, винаги вдигнати отпред на два равни снопа по римски обичай и навити на кок зад главата, за да я удължат и на по-тъмния им фон да изпъкне бялата шия. Черни тънки вежди, изписани като че ли от китайски художник, ограждаха нежните клепачи, прорязани от розови жилчици. Ярко светещите й зеници, пресечени от кафяви резки, придаваха на погледа й жестоката втренченост на дивите животни и разкриваха хладното коварство на куртизанката. Чудните й очи на газела, приятно сиви с дълги черни ресници — запленяващ контраст, който още повече подчертаваше съсредоточеното им и спокойно сладострастно изражение. Тъмните кръгове около тях издаваха известна умора, но артистичният начин, по който тя плъзгаше зеници встрани или нагоре, за да види внимателно нещо или да си придаде замечтан вид, умението й да ги задържи неподвижни и да им придаде особен блясък, без да трепне с глава и без да смъкне от лицето си маската на застиналост, трик, усвоен на сцената, бързите й погледи, когато обхващаше цялата зала, търсейки някого — благодарение на всичко това очите й ставаха най-страшните, най-нежните, най-необикновените на света. Червилото бе повредило нежните прозрачни скули, но ако Флорин не можеше вече да се изчервява и да побледнява, тя имаше в замяна едно тънко носле с розови страстни ноздри,

създадено, за да изразява иронията и подигравателността на Молиеровите прислужнички. Чувствената й щедра уста, еднакво готова за сарказми и за любов, бе разхубавена от двете ръбчета на трапчинката, която отделяше горната й устна от носа. Бялата й брадичка, възпълничка, говореше за буйност в любовта. Китките и ръцете й бяха достойни за владетелка. Но кракът й беше къс и дебел, незаличим белег на тъмния й произход. Едва ли някога наследственост е причинявала повече грижи. Флорин бе опитала всичко, с изключение на ампутацията, за да го промени. Краката й бяха упорити като бретонците, на които дължеше живота си. Устояха на всички учени лекари, на всички лечения. Флорин носеше издължени обувки, натъпкани вътре с памук, за да моделират изкуствено стъпалото й. Тя беше средна на ръст, застрашена от напълняване, но доста стройна и добре сложена.

В нравствено отношение владееше всички преструвки и избухвания, всички подправки и умилквания на занаята си. Придаваше им особена сладост, като се правеше на дете и плъзваше посред наивните си шеги философски остроти. Привидно невежа, завеяна, тя беше много веща, станеше ли дума за полици и търговска юриспруденция. Беше минала през толкова материални несгоди, преди да стигне до съмнителното си преуспяване! Слизала беше етаж по етаж чрез какви ли не приключения, докато дойде до първия! Познаваше живота от съществуване, което започва с евтино сирене от Бри до удоволствието да ядеш бавно и презрително банички с ананас, от готвенето и сапунисването в един ъгъл на камината в мансардата върху пръстен котлон до приемането в дома си на цялата клика управляващи висшестоящи с дебели шкембета и нахални опозиционери. Живяла бе от кредита, без да го изчерпи. Познаваше всичко, което порядъчните жени не знаят, говореше на всякакви жаргони. Беше плебей с житейския си опит и благородница с изтънчената си красота. Мъчно можеше да бъде изненадана: предугаждаше всичко като шпионин, съдия или стар държавник и нямаше тайни за нея. Умееше да се държи с доставчиците и познаваше всичките им хитрини, знаеше цената на нещата като оценител при публична продан.

Когато, заучавайки ролята си, се излегнеше в шезлонга си бяла и свежа като младоженка, бихте я сметнали за шестнадесетгодишно

девойче, наивно, невежо, безобидно, без друго средство за защита освен невинността си. Но дойдеше ли някой неканен кредитор, тя скачаше като подплашена сърна и ругаеше не на шега.

— Е, драги, наглостта ви е доста скъпа лихва за парите, които ви дължа — му казваше тя. — Омръзна ми да ви виждам, пратете ми по-добре съдия-изпълнител, предпочитам го пред вашата глупава физиономия!

Флорин устройваше чудесни обеди, концерти и вечеринки: в дома й се играеше на огромни суми. Всичките й приятелки бяха красиви. У нея никога не бе стъпвала стара жена. Ревността й бе чужда, според нея тя бе признание за малоценност. Познаваше навремето Корали, Торпилата, а сега дружеше с Тулиа, Йофрази, Акилина, госпожа Дю Вал-Нобл, Мариет, жени, които се носят из Париж като паяжините в атмосферата, без никой да знае нито къде отиват, нито откъде идват, днес кралици, утре робини. Дружеше и с актриси, нейни съпернички, с певици, с една дума, с цялото това необикновено, благотворно въздействуващо и приятно с безгрижието си женско общество, чийто бохемски живот увлича мъжете, уловят ли се веднъж на лудешкото хоро на неговата необузданост, възторженост и презрение към бъдещето.

Макар в дома на Флорин да се живееше най-бохемски, като самата тя се заливаше от смях, домакинята не забравяше, че има десет пръста и умееше да смята по-добре от който и да е неин гост. Тук се провеждаха тайните сатурналии на литературата и изкуството, примесени с политика и финанси. Тук Желанието царуваше като неограничен властелин, тук Сплинът и Фантазията бяха нещо свято, както за еснафката честта и добродетелта. Тук идваха Блонде, Фино, Етиен Лусто, седмият й любовник, считан пръв, фейлетонистът Фелисиен Верну, Кутюр, Бискиу, а по-рано и Растиняк, критикът Клод Виньон, банкерът Нюсенжан, Дю Тийе, композиторът Конти, целият сатанински легион от всевъзможни настървени комбинатори; а също така и приятелите на певиците, танцьорките и актрисите, които Флорин познаваше. Целият този свят се ненавиждаше или се обичаше според обстоятелствата.

Тази достъпна за всички къща, в която бе достатъчно да си известен, за да бъдеш приет, беше един вид вертеп на мисълта и каторга на ума. Влизаше се в нея, след като легално си се замогнал,

след като си мизерствувал десет години, приключил си две-три любовни връзки, придобил си слава с книгите или жилетките си, с някоя драма или с хубава карета. Тук замисляха вероломни ходове, обсъждаха средства за забогатяване, надсмиваха се на бунтовете, които сами бяха възбудили в навечерието, предричаха покачването и спадането на акциите на Борсата. Всеки мъж на излизане навличаше отново ливреята на политическите си убеждения. Той можеше, без да се компрометира, да критикува собствената си партия, да признае умението и добрата игра на противниците си, да изкаже мисли, които никой не изрича гласно, с една дума, да каже всичко като човек, който не се спира пред нищо. Париж е единственото място в света, където съществуват подобни еклектични салони, в които са приети срещу прилична миза всички курсове, всички пороци, всички политически убеждения. Затова не може да се каже още дали Флорин ще си остане второстепенна актриса. Пък и животът й не е нито безделен, нито достоен за облажаване. Много хора, примамени от великолепния пиедестал, върху който театърът издига жената, си въобразяват, че тя се радва на неспирен карнавал. В дъното на много портиерски ложи, под керемидите на не една мансарда бедни създания мечтаят, връщайки се от театъра, за перли и диаманти, за златоткани рокли и пищни колани, виждат косите си осветени от рампата, а себе си — изпращани от ръкопляскания, отрупвани с подаръци от богати любовници, обожавани, отвличани. Ала всички те нямат представа за ежедневието на този живот на манежен кон: актрисата е длъжна да ходи на репетиции под страх от глоба, да чете пиеси, да разучава постоянно нови роли, тъй като в Париж сега се играят от двеста до триста пиеси годишно.

По време на всяко представление Флорин се преоблича два-три пъти и често се прибира в гримьорната си изтощена, полумъртва. Тогава трябва с голяма мъка да маха червилото или белилото, да изчетква пудрата от косите си, ако е играла роля от осемнадесети век. Почти не обядва. Когато й предстои да играе, актрисата не може нито да се пристегне с корсет, нито да яде, нито да говори. Флорин няма време да похапне дори след представлението. Та нали, като се върне след спектакъла, протакащ се понякога чак до другия ден, тя трябва да направи вечерния си тоалет, да даде разпорежданията си за следващия ден? Легнала в един или два часа сутринта, тя е принудена да стане

рано, за да преговаря ролите си, да поръчва костюми, да ги изпробва, да обядва, да чете любовните писъмца, да им отговаря, да се уговаря с клакьорите, които да подчертаят влизанията и излизанията й на сцената, да урежда с тях сметките за триумфалните си спектакли през изтеклия месец, като купува успехите си през текущия. По време на свети Жьоне, канонизирания актьор, който изпълнявал религиозните си обязаности и носел власеница, може да се предполага, че театърът не е изисквал подобна непосилна дейност. Често, за да може да си набере цветя в полето като всяка обикновена гражданка, Флорин е принудена да излъже, че е болна.

Тези задължения, извършвани едва ли не машинално, не са нищо в сравнение с интригите, които трябва да плете, с огорченията на нараненото тщеславие, с предпочитанията на писателите, с ролите, които й отнемат или тя отнема, с изискванията на актьорите, със сплетните на съперниците, с разправиите с директори, журналисти, за които е нужен втори ден в деня.

При това досега не стана дума за самото изкуство, за изразяването на чувствата, за подробностите на мимиката, за потребностите на сцената, върху която хилядите лорнети откриват петна и в най-блестящото изпълнение, грижи, които са запълвали живота и мисълта на Талма, Льокен, Барон, Конта, Клерон, Шанмеле. В пъклените кулиси честолюбието не признава нежен гюл. Актьорът, постигнал успех, настройва против себе си и мъже, и жени.

Колкото до материалното състояние, колкото и значителни да са доходите на Флорин, те не покриват разходите по театралните й тоалети — без да броим самите костюми, необходими са безброй много дълги ръкавици, обувки, вечерно и дневно облекло. Една трета от живота на актрисата минава в просене; една трета — в осигуряване на ежедневието и една трета — в отбраняване. Всичко изисква усилие. Щастието в тази професия се вкусва пламенно, защото е сякаш откраднато, рядко, дългоочаквано или срещнато случайно след наложените неприятни удоволствия и угодливите усмивки към публиката.

За Флорин мощта на Раул Натан приличаше на закрилнически скиптър. Той й спестяваше много неприятности и грижи, както някога могъщите благородници са ги спестявали на метресите си, както и някои старци днес, които горещо умоляват журналистите, ако някоя

дума във вестника им изплаши техния идол. Тя държеше на него повече, отколкото на любовник, държеше на него като на опора и се грижеше като за баща, а го лъжеше като съпруг. Но бе готова да му пожертвува всичко. Раул бе всесилен да задоволи тщеславието й, честолюбието й, да й осигури бъдеще в театъра. Без намесата на голям драматург няма голяма актриса. Публиката е задължена на Расин за Шанмеле[3], както на Монвел и Андрийо — за госпожица Марс[4]. Флорин не можеше да направи нищо за Раул, а би искала да му бъде полезна или необходима. Тя разчиташе на привързаността, създадена от навика, беше винаги готова да отвори салона си, да сложи богата трапеза заради проектите и приятелите му. С една дума, тя копнееше да бъде за него онова, което бе мадам Помпадур за Луи XV. Актрисите завиждаха на Флорин за положението й, както някои журналисти завиждаха на Раул.

Хората, които знаят колко е склонен човешкият дух да минава от една крайност към друга, лесно ще разберат, че след десет години разпуснат бохемски живот, изпълнен с възходи и падения, с празненства и конфискации, с лишения и оргии, Раул изпитваше влечение към непорочна, чиста любов, към уютния, хармоничен дом на високопоставена дама, също както графиня Дьо Вандьонес копнееше да внесе вълненията на страстта в еднообразния си поради много щастие живот. Този житейски закон управлява и всички изкуства, които съществуват само чрез контрастите.

Произведението, създадено, без да се прибягва до този източник, е върховна изява на гениалност, както отлъчването от света е върховна изява на християнина.

Когато се прибра в дома си, Раул завари едно писъмце от Флорин, донесено от камериерката, но така непобедимо му се спеше, че не можа да го прочете. Легна си със свежото опиянение от сладката любов, която липсваше на живота му. Няколко часа по-късно узна от писмото важни известия, за които нито Растиняк, нито Дьо Марсе бяха намекнали. Актрисата случайно бе научила, че Камарата ще бъде разпусната след сесията. Раул веднага дойде у Флорин и прати да извикат Блонде.

С крака върху подставките пред камината, Емил и Раул анализираха в будоара на актрисата политическото положение на Франция през 1834 година. На коя страна бяха най-добрите изгледи за

успех? Те се спряха поотделно на чистите републиканци, на републиканците, които държат за президент, на републиканците без република, на конституционалистите без династия, на конституционалистите, поддържащи династията, на правителствените консерватори и на правителствените абсолютисти. После на десницата, склонна към отстъпки, аристократическата десница, легитимистката десница, десницата, привърженица на Анри V, и десницата, привърженица на Шарл X. Колкото до Партията на Съпротивата и Партията на Движението[5], нямаше място за колебание: все едно да избираш между живота и смъртта.

По онова време многото вестници, създадени за всяка политическа отсянка, издаваха ужасната политическа бъркотия, наречена „каша“ от един войник. Блонде, най-разсъдливият по онова време, само че разсъдлив за другите и никога за себе си, подобно на адвокатите, които зле водят собствените си дела, беше непостижим при този вид частни разговори. Той посъветва Натан да не се отказва рязко от убежденията си.

— Наполеон е казал: „Не се правят млади републики със стари монархии.“ Затова, драги, стани борец, опора и създател на левия център на новата Камара и ще преуспееш в политиката. Допуснат ли те веднъж, влезеш ли в правителството, можеш да бъдеш какъвто искаш, да споделяш всички убеждения, които вземат връх!

Натан реши да създаде политически ежедневник, да бъде пълен господар в него, да го слее с някой незначителен вестник, от каквито тогава гъмжеше печатът, и с едно списание. Печатът бе източникът на толкова кариери, създадени пред очите му, че Натан не се вслуша в съвета на Блонде, който му каза да внимава. Блонде му изтъкна, че тази сделка не е изгодна, защото броят на вестниците е много голям и те си оспорват абонатите, печатът му се струваше изхабено средство за успех. Раул, опиращ се на мнимите си приятелства и на смелостта си, се запали дръзновено. Изправи се гордо и възкликна:

— Ще успея!

— Но ти нямаш нито едно су!

— Ще напиша драма!

— Ще се провали!

— Така да бъде, ще се провали.

Следван от Блонде, той обходи като обезумял апартамента на Флорин. После огледа жадно струпаните в него богатства: Блонде разбра.

— Тук има сто и няколко хиляди франка — каза той.

— Да — въздъхна Раул пред разкошното легло на Флорин. — Но бих предпочел през целия си живот да продавам вериги за вратите и да се храня с пържени картофи, отколкото да продам макар една закачалка от този апартамент.

— Не една закачалка, а всичко — отвърна Блонде. — Амбицията е като смъртта, тя трябва да сложи ръка на всичко, знае, че животът върви по петите й.

— Не и не! Бих приел всичко от вчерашната графиня, но да отнема черупката на Флорин!…

— Да събориш монетния си двор — произнесе Блонде с трагичен тон, — да се лишиш от опора, да счупиш калъпа, тежко е, вярно.

— Доколкото разбрах, ще се занимаваш с политика вместо с театър — му каза Флорин, която внезапно се появи.

— Да, мойто момиче, да — отвърна добродушно Раул, като я прегърна през шията и я целуна по челото. — Цупиш ли се? Нима ще загубиш? Няма ли министърът да издействува по-лесно от журналиста по-добър ангажимент за кралицата на рампата? Няма ли да имаш роли и турнета?

— А откъде ще вземеш пари? — попита тя.

— От вуйчо си — отвърна Раул.

Флорин познаваше *вуйчото* на Раул. Тази дума символизираше лихварството, както на простонароден език „леля ми“ означава заложната къща.

— Не се безпокой, съкровище — каза Блонде на Флорин, като я потупа по рамото, — ще му осигуря подкрепата на Масол, адвокат, който като всички свои събратя се стреми да стане пазител на печата, макар и за един ден, на Дю Тийе, който иска да стане депутат, на Фино, който финансира тайно малък вестник, на Плантен, който иска да стане докладчик в Държавния съвет и участвува в издаването на едно съмнително списание. Да, ще го спася от него самия: ще извикаме Етиен Лусто, който ще пише фейлетоните, Клод Виньон за литературната критика, Фелисиен Верну ще бъде чистачката,

адвокатът ще работи, Дю Тийе ще отговаря за борсата и индустрията и ще видиш докъде ще доведат общите усилия.

— В болницата или в министерството, където отиват съсипаните телом или духом хора — отвърна Раул.

— Кога ще уговаряте?

— След пет дни тук — каза Раул.

— Ще ми кажеш каква сума ще е нужна — каза само Флорин.

— Ами че адвокатът, Дю Тийе и Раул не могат да участвуват, без всеки от тях да внесе по стотина хиляди франка — отговори Блонде. — Вестникът ще издържи така година и половина, колкото е необходимо, за да се наложи или да фалира в Париж.

Флорин се намуси в знак на одобрение. Двамата приятели се качиха в един кабриолет, за да съберат сътрапезниците, перата, идеите и интересите.

Хубавата актриса извика от своя страна четирима богати търговци на мебели, редки предмети, картини и бижута. Те влязоха в светилището й и описаха всичко, като че ли Флорин бе умряла. Тя ги заплаши с публична продан, в случай че си изкривят съвестта в очакване на по-изгодна сделка.

Каза им, че се е харесала на един английски лорд в средновековната си роля, затова искала да вложи в ценни книжа движимото си имущество, за да му се стори бедна и да й подари великолепен дом, който щяла да обзаведе така, че да съперничи на Ротшилд.

Колкото и да се мъчеше да изцеди от тях повече пари, дадоха само седемдесет хиляди франка за цялата покъщнина, която струваше поне сто и петдесет хиляди. Флорин, която не би дала за нея и два лиара, обеща да продаде всичко след една седмица за осемдесет хиляди франка.

— Това е последната ми дума — заяви тя.

Сделката бе сключена.

Щом търговците си отидоха, актрисата подскочи от радост, както хълмовете на цар Давид. Направи какви ли не щуротии, не си въобразяваше, че е толкова богата.

Когато Раул дойде, тя се престори на сърдита. Каза му, че я е изоставил, че е размислила: мъжете не минават от една партия в друга,

нито от театъра в Камарата без основания. Тя сигурно има съперница! Какво нещо е инстинктът! Накара го да й се закълне във вечна любов.

След пет дни устрои възможно най-блестящата вечеря. Вестникът бе кръстен там сред потоци от вино и шеги, клетви за вярност, за честно съдружие и здраво приятелство. Името, вече забравено, нещо от рода на „Либерал“, „Комюнал“, „Департьомантал“, „Гард насионал“, „Федерал“, „Емпарсиал“, завършваше на „ал“ и бе съвсем неподходящо.

След безбройните описания на оргии, характерни за тази литературна фаза, когато имаше толкова малко пиршества в мансардите на авторите, трудно е да се опише угощението, дадено от Флорин. Само няколко думи. В три часа след полунощ Флорин можа да се съблече и да си легне, сякаш бе сама, макар никой да не си бе отишъл. Факлите на епохата спяха като пънове.

Когато рано сутринта опаковчиците, комисионерите и носачите дойдоха да отнесат лукса на прочутата актриса, тя се разсмя при вида на тези мъже, които вземаха знаменитостите като тежки мебели и ги оставяха върху паркета. Така си отидоха хубавите вещи. Флорин отпрати всичките си спомени при търговците, където никой минувач не можеше да знае, като ги види, нито къде, нито как бяха купени тези цветя на разкоша. Оставиха, както бе уговорено, до вечерта няколко вещи: леглото, масата и сервиза за ядене, за да може да даде на гостите си да обядват. След като бяха заспали под изящните завеси на богатството, талантите се събудиха сред студените, голи стени на нищетата с дупки от гвоздеи, обезобразени от пукнатини и драскотини под тапетите, напомнящи въжата зад декорите в Операта.

— Я виж ти! Горкото момиче е под запор! — извика Бискиу, един от гостите. — Бръкнете се в джобовете! Подписка!

Като чуха тези думи, всички наскачаха. Изпразнените джобове доставиха трийсет и седем франка и Раул подиграателно ги поднесе на смеещата се Флорин. Щастливата куртизанка вдигна глава от възглавницата си и показа една пачка банкноти, дебела както по времето, когато възглавниците на куртизанките можеха да докарат средно по толкова на година, Раул извика Блонде.

— Ясно — каза Блонде. — Хитрушата е прибягнала до това, без да ни каже. Чудесно, ангелче!

Вдигнаха триумфално актрисата на ръце заради постъпката ѝ и я отнесоха по пеньоар в трапезарията. Адвокатът и банкерите си бяха отишли. Вечерта Флорин имаше шумен успех в театъра. Мълвата за жертвата ѝ бе обходила залата.

— Бих предпочела да ми ръкопляскат за таланта — подхвърли ѝ нейната съперница във фоайето.

— Съвсем естествено желание у актриса, на която досега ръкопляскат само заради достъпността ѝ — отвърна Флорин.

По време на представлението камериерката бе пренесла вещите ѝ на улица Сандрие, в апартамента на Раул. Журналистът щеше да се настани в къщата, където се намираше редакцията на вестника.

Такава беше съперницата на невинната госпожа Дьо Вандьонес. Тщеславието на Раул свързваше като с халка актрисата и графинята. Страшен възел, който една херцогиня разсече при Луи XV, като заповяда да отровят прочутата Льокуврьор[6] — лесноразбираемо отмъщение, ако си представим колко много е била оскърбена високопоставената дама.

---

[1] *Талма* (1763–1826) — френски актьор, изпълнител на трагически роли. ↑

[2] *Попея* — жена на римския император Нерон, прочула се с красотата и остроумието си. ↑

[3] *Шанмеле* — френска актриса от XVII век, изпълнителка на женските роли на Расин. ↑

[4] Вж. „*Модест Миньон*“, бел. 1, глава четиридесет и осма. ↑

[5] *Партия на Съпротивата и партия на Движението…* — две противоположни по политическата си насоченост партии, възникнали във Франция след революцията през 1830 г. Водач на първата е бил Гизо, на втората — Лафит. ↑

[6] *Льокуврьор, Адриен* (1692–1730) — френска актриса, изпълнителка на трагически роли, съперница на херцогиня дьо Буйон и отровена от нея според мълвата заради връзката си с Морис Саксонски. ↑

ШЕСТА ГЛАВА
ЛЮБОВТА В СТЪЛКНОВЕНИЕ С ОБЩЕСТВОТО

Флорин не попречи на зараждащото се любовно увлечение на Раул. Тя предвиди материалните затруднения в нелекото начинание, в което той се впускаше, и поиска шестмесечен отпуск. Раул водеше енергично преговорите и успя да й го издействува, така че стана още по-скъп на Флорин. Здравомислеща като селянина от баснята на Лафонтен, който осигурява яденето, докато патрициите разговарят, актрисата отиде на турне в провинцията и в чужбина, за да поддържа прочутия мъж, докато той се домогва до властта.

Досега малко писатели са се залавяли с описанието на любовта във висшите обществени сфери, изпълнена с величие и тайни несгоди, страшна с потисканите желания заради най-глупави, най-жалки случайности, прекъсвана понякога от умора. Може би тук ще надникнете бегло в нея.

Още на другия ден след бала, устроен от лейди Дъдли, без да са направили или получили най-плахо признание в любов, Мари се смяташе обичана от Раул така, както бе мечтала, а и Раул бе сигурен, че Мари го е избрала за свой любим. Макар нито единият, нито другият да не бяха стигнали преходната възраст, когато и мъжете, и жените съкращават предварителните етапи, и двамата се насочиха бързо към целта. Преситен от плътски наслаждения, Раул се стремеше към идеалния свят, а Мари, далеч от мисълта за прегрешение, не мислеше дори, че може да излезе от него. Затова никога не е имало по-чиста и по-невинна любов от тяхната. Но и никоя любов не е била по-бурна и по-сладостна мислено.

Графинята лелееше представи, достойни за рицарската епоха, само че напълно модернизирани. В духа на ролята, която бе избрала, отвращението на мъжа й към Натан не беше вече пречка за любовта й. Колкото по-малко уважение би заслужавал Раул, толкова по-силна

щеше да бъде любовта й. Пламенните думи на поета бяха намерили по-скоро отзвук в гърдите, а не в сърцето й. При гласа на желанието се бе пробудило милосърдието. Тази най-ценна добродетел направи едва ли не свещени в очите на графинята вълненията, удоволствията, буйната проява на любовта. Стори й се красиво да бъде Провидение в човешки облик за Раул. Каква сладка мисъл! Да подкрепя с бялата си слаба ръка този колос, чиито глинени нозе не желаеше да види, да дари живот там, където той липсваше, да бъде тайно създателката на блестяща кариера, да помогне на един гениален мъж да се пребори със съдбата и да я обуздае, да му избродира ешарп за славния турнир, да му достави оръжия, да му даде талисман против магиите и балсам за раните! У жена, възпитана като Мари, религиозна и благородна като нея, любовта трябваше да бъде сластно милосърдие. На това се дължеше дързостта й. Чистите чувства се излагат на поругание с гордо презрение, което напомня безсрамието на куртизанките.

Щом със софистична изтънченост се увери, че няма да накърни съпружеската вярност, графинята се отдаде без задръжки на насладата да обича Раул. Най-дребните неща в живота й се сториха запленяващи. Превърна в светилище будоара си, в който щеше да мисли за него. Дори хубавото писалище й нашепваше за безбройните радости на разменените писма. Щеше да ги чете, да ги крие, да им отговаря.

Тоалетът, дивната поезия на женското съществуване, изчерпана или неоткрита още от нея, излезе на преден план, въоръжен с незабелязана дотогава сила. Тоалетът стана внезапно за нея онова, което е за всички жени — постоянна изява на съкровените мисли, език, символ. Какви наслади се крият в една премяна, замислена, за да му се хареса, за да го почете! Тя наивно се отдаде на тези толкова очарователни дреболии, които запълват живота на парижанките и придават такова голямо значение на всичко, което виждате у тях, в тях, на тях. Малко жени тичат при търговците на коприни, при шапкарките и при добрите шивачи заради самите себе си. Остареят ли, и през ум не им минава да се разкрасяват. Когато, разхождайки се, видите някоя жена, спряна за миг да се огледа във витрина, разгледайте я внимателно. „Дали ще ме хареса повече с това“ е написано върху проясненото чело, в блесналите с надежда очи, в шеговитата усмивка на устните.

Балът на лейди Дъдли се бе състоял една събота вечер. В понеделник графинята отиде в Операта, тласкана от увереността, че там ще срещне Раул.

Той наистина бе застанал на стълбището, което води към креслата на амфитеатъра. Когато графинята влезе в ложата си, той наведе очи. С каква радост госпожа Дьо Вандьонес забеляза специалните грижи на любимия й за тоалета му! Отрицателят на законите на елегантността бе грижливо сресан и във всяка гънка на къдрите му лъщяха благоуханни масла. Жилетката му бе в крак с модата, връзката му бе прилично завързана, плисетата на ризата му бяха безупречни. Под жълтите ръкавици — верни на последните изисквания — ръцете му изглеждаха много бели. Раул ги бе скръстил на гърдите си, сякаш позираше за портрет, гордо безразличен към цялата зала, трупнещ от едва сдържано нетърпение. Макар сведени, очите му сякаш бяха извърнати към облечения в червено кадифе парапет, на който се бе облегнала Мари. Феликс, седнал в другия край на ложата, в момента бе обърнат с гръб към Натан. Находчивата графиня бе застанала така, че да може да гледа колоната, на която се бе облегнал Раул. Значи, само за един миг Мари бе накарала този умен мъж да се отрече от цинизма си по отношение на облеклото. И най-обикновената, както и най-високопоставената жена е опиянена при вида на първото признание на властта си в някоя подобна метаморфоза. Всяка промяна е изява на верноподаничество.

„Имаха право, голямо щастие е да си разбран!“ — каза си тя, като си спомни омразните си наставнички.

Когато двамата влюбени обходиха залата с бързия поглед, който вижда всичко, те се спогледаха съучастнически. И единият, и другият имаха усещането, че небесна роса е освежила изгорелите им от очакване сърца. „От цял час съм все едно в ада, а сега небесата се разтварят“ — казваха очите на Раул. „Знаех, че си тук, но нима съм свободна?“ — отговаряха очите на графинята.

Крадците, шпионите, влюбените, дипломатите, изобщо зависимите хора единствени познават всички възможности и радости, които крие погледът. Само те знаят колко разбиране, нежност, остроумие, гняв или престъпност са затаени в отсенките на тази извираща от душата светлина.

Раул почувствува, че любовта му е пришпорена от нуждата, но и възвеличена от препятствията. Между стъпалото, на което бе кацнал, и ложата на графиня Дьо Вандьонес имаше най-много тридесет стъпки, ала му бе невъзможно да премахне това разстояние. За мъж, горящ от такъв устрем, за когото дотогава удовлетворението бе следвало почти непосредствено желанието, тази постоянна, непреодолима бездна бе предизвикателство да скочи до графинята със скок на тигър. Обезумял от безсилен яд, той едва ли не се опита да го стори. Поздрави демонстративно графинята, която леко кимна с глава — презрителен отклик, с който жените отнемат на обожателите си желанието да подновят опита си. Граф Феликс се обърна, за да види кой поздравява жена му. Забелязвайки Натан, той не го поздрави, поиска му сякаш сметка за дързостта и се извърна бавно, като каза няколко думи навярно за да одобри привидната надменност на графинята. Очевидно вратата на ложата им бе затворена за Натан и той изгледа свирепо Феликс. Всеки би изтълкувал погледа му с един от любимите изрази на Флорин: „Ти, приятелче, скоро ще се каеш!“

Госпожа Д’Еспар, една от най-безочливите жени на епохата, видя всичко от ложата си. Тя повиши глас и изрече нещо насърчително. Раул, който се намираше точно под нея, най-сетне се обърна. Той й се поклони и тя го възнагради с пленителна усмивка, която така недвусмислено му казваше: „Ако ви гонят оттам, елате тук!“, че Раул напусна мястото си до колоната и отиде в ложата на госпожа Д’Еспар.

Необходимо му бе да се покаже там, за да накара оня мъник, господин Дьо Вандьонес, да разбере, че славата струва колкото благородния произход и че пред Натан всички врати с гербове се отварят. Маркизата го накара да седне срещу нея, в предната част на ложата. Искаше да го поразпита.

— Госпожа Дьо Вандьонес е очарователна тази вечер — каза му тя, като му направи комплимент за нейния тоалет, също както би го поздравила за току-що излязла негова книга.

— Да — отвърна Раул равнодушно. — Перата от марабу й стоят чудесно, но тя им е много вярна, носеше ги и онзи ден — добави той непринудено, за да опровергае с критичната си забележка сладкото съучастничество, в което го обвиняваше маркизата.

— Позната ли ви е поговорката „Няма хубав празник без продължение“? — попита тя.

В играта на находчиви реплики знаменитостите в литературата невинаги са така силни както маркизите. Раул предпочете да се престори на глупав — последно средство, до което прибягват умните хора.

— Тази поговорка е вярна за мен — отвърна той и погледна любезно маркизата.

— Драги мой, отговорът ви дойде с голямо закъснение, за да мога да го приема! — заяви тя през смях. — Не се правете на светец. Вчера, на бала, госпожа Дьо Вандьонес ви е очаровала с перата си от марабу. Тя знае това и отново ги е сложила заради вас. Тя ви обича, вие я обожавате, малко бързичко, но не виждам нищо неестествено. Ако се лъжех, нямаше да усуквате ръкавицата си като мъж, вбесен, че е до мен вместо в ложата на идола си, откъдето преди малко бе изгонен с показно презрение, и да си казва тихичко онова, което би желал да чуе от другиго на висок глас.

Раул действително мачкаше едната си ръкавица с удивително бялата си ръка.

— Накарала ви е да правите жертви — каза тя, като загледа втренчено и най-безочливо ръката му, — които не правехте за светското общество. Трябва да е очарована от успеха си. Ще се чувствува навярно горда, но и аз на нейно място бих се гордяла още повече. Досега беше само остроумна жена, сега ще минава за гениална. Вие ще ни я опишете в някоя чудесна книга, каквито умеете да пишете. Драги мой, не забравяйте да вмъкнете и Вандьонес, направете го заради мен. Наистина той е прекалено сигурен в себе си. Не бих простила такова лъчезарно изражение дори на Юпитер Олимпиеца, единствения бог от митологията, на когото не се случва нищо лошо.

— Госпожо — възкликна Раул, — приписвате ми много низка душа, ако предполагате, че съм способен да търгувам с чувствата, с любовта си. Бих предпочел пред подобна литературна подлост английския обичай да вържеш една жена с въже за шията и да я закараш на пазара.

— Но аз познавам Мари, тя ще поиска това от вас.

— Не е способна на това — отвърна разгорещено Раул.

— Нима толкова добре я познавате?

Натан се надсмя над самия себе си — той, майстор на драматични сцени, се бе поддал на една сценична игра.

— Комедията не се играе вече там — отвърна той, посочвайки рампата, — а в ложата ви.

Взе лорнета си и за самочувствие се зае да оглежда залата.

— Сърдите ли ми се? — попита маркизата, поглеждайки го косо. — Та нали открай време ми доверявате тайните си? Лесно ще се сдобрим. Елате у дома, приемам всяка сряда. Милата графиня няма да пропусне нито една вечер, щом ви срещне в салона ми. Ще спечеля от това. Понякога се отбива при мен към четири-пет часа, ще бъда добра и ще ви причисля към малкото си любимци, които приемам в този час.

— Е, да, вижте какво е обществото, казват, че сте зла.

— Аз ли? Такава съм, когато се налага. Не трябва ли да се отбраняваме? Но колкото до вашата графиня, обожавам я. Ще останете доволен, тя е прелестна. Ще бъдете първият, чието име ще гравира в сърцето си с детската радост, която кара всички влюбени, дори капралите, да изрязват инициалите си по кората на дърветата. Първата любов на една жена е дивен плод. По-късно в ласките и грижите ни има вещина, една възрастна жена като мен може да каже всичко, не се бои вече от нищо, дори и от журналиста. Е, да, в късния сезон умеем да ви направим щастливи, но когато започваме да обичаме, самите ние сме щастливи и затова ви даряваме с хилядите наслади на задоволената гордост. Тогава всичко у нас е неочаквано чаровно, сърцето е изпълнено с наивност. Вие сте преди всичко поет и не може да не предпочитате цветята пред плодовете. Ще си поговорим след половин година.

Подобно на всички провинени, Раул започна да отрича, но така само достави оръжие на опитната си противница. Уплетен скоро в примките на най-остроумния, най-опасния разговор, в който парижанките са такива майсторки, той се уплаши да не би да се изпусне и да признае нещо, което маркизата тутакси би използувала в подигравките си. Затова благоразумно се оттегли, когато в ложата влезе лейди Дъдли.

— Е, какво? — попита англичанката. — Докъде са стигнали?

— Безумно се обичат. Натан току-що ми призна.

— Бих предпочела да беше по-грозен — отвърна лейди Дъдли, като погледна граф Феликс като усойница. — Впрочем точно това е,

което исках: син е на евреин вехтошар, умрял при банкрут в първите дни на брака си. Но майка му е католичка и за нещастие го е приютила.

Този произход, така грижливо скриван от Натан, току-що бе разкрит от лейди Дъдли. Тя предварително се радваше, че ще изстреля по този повод злъчна епиграма срещу Вандьонес.

— А аз го поканих да дойде у дома! — каза маркизата.

— Та нали и аз го приех вчера! — отвърна лейди Дъдли. — Някои удоволствия, ангел мой, ни струват доста скъпо.

Новината за взаимното увлечение на Раул и госпожа Дьо Вандьонес обходи светското общество по време на този спектакъл не без да предизвика възражения и недоверие, но графинята бе защищавана от своите приятелки лейди Дъдли, маркиза Д'Еспар и госпожа Дьо Манервил така разгорещено и несръчно, че този слух започна да изглежда достоверен.

В плен на чувството си, Раул отиде в сряда вечерта при маркиза Д'Еспар и завари приятната компания, която редовно се събираше там. Тъй като Феликс не бе дошъл с жена си, Раул можа да размени с Мари няколко фрази, по-изразителни с тона си, отколкото със съдържанието си. Графинята, предупредена за клюките от госпожа Дьо Кан, бе осъзнала, че се излага пред обществото, и сподели това с Раул.

В тази „добронамерена“ компания единственото удоволствие на единия и на другия бяха така дълбоко вкусваните възприятия от думите, гласа, жестовете, позите на любимото същество. Душата жадно се вкопчва в дреболии. Очите и на двамата се впиват в един и същ предмет, оглеждат го от всички страни и като че ли инкрустират в него доловена, уловена, разбрана мисъл. Възхищавате се, докато разговаряте, на леко издаденото напред краче, на потрепващата ръка, на пръстите, играещи си с някое бижу — потупват го, изпускат го, притискат го многозначително. Не мислите, не езикът говорят вече, а неодушевените неща. Те са толкова красноречиви, че влюбеният често предоставя на други да поднесат чашата и захарницата за чая или „бог знае какво“, което иска любимата, за да не би да издаде смущението си пред другите, които уж не виждат нищо, а забелязват всичко. Безчислени желания, безумни копнежи, бурни, потиснати мисли блуждаят в очите. Откраднатите ръкостискания току пред зорките погледи са сладкодумни като дълго писмо и сладострастни като целувка. При такива условия любовта се разраства от всичко, което си

отказва, опира се на всички пречки, за да се възвиси. С една дума, преградите, по-често проклинани, отколкото преодолявани, се насичат и се хвърлят в огъня, за да го поддържат. Сред обществото жените могат да измерят обсега на властта си по малкия обем, до който се свежда огромната любов, притаена в душата, скрита в променения поглед, в нервния трепет, зад баналните учтиви фрази. Колко пъти на последното стъпало на стълбището една само дума награждава несподелените мъки, разговорите за незначителни неща през цялата вечер!

Раул, изпълнен с пренебрежение към светското общество, даде воля на обзелото го раздразнение и беше искрящ. Всеки долови мощния му протест срещу принудата, която хората на изкуството толкова малко търпят. Яростта му, достойна за Роланд[1], духът на отрицание, рушащ и ломящ всичко, размахвайки епиграмата като боздуган, опияни Мари и бе забавно зрелище за гостите: те сякаш наблюдаваха окичен с флагчета разярен бик на испанска арена.

— Колкото и да поваляш всичко около себе си, няма да останеш съвсем сам — каза му Блонде.

При тези думи Раул възвърна самообладанието си, престана да проявява раздразнението си. Маркизата му предложи чаша чай и доста високо каза, за да може да чуе госпожа Дьо Вандьонес:

— Наистина сте много забавен, отбивайте се понякога при мен в четири часа.

Раул се оскърби от думата „забавен“, макар че маркизата си послужи с нея, за да оправдае поканата си. Той се заслуша в общия разговор, подобно на актьорите, които гледат залата, вместо да играят на сцената. Блонде се смили над него.

— Драги мой — каза му той, като го дръпна в един ъгъл, — държиш се в обществото, като че ли си при Флорин. Тук никога не се избухва, не се говори дълго, от време на време се казва по някоя духовитост, придаваш си спокойно изражение точно когато си най-изкушен да изхвърлиш някого през прозореца, подиграваш се лекичко, преструваш се, че едва забелязваш жената, която обожаваш, и не се търкаляш като магаре по прашния път. Тук, драги, човек е влюбен съгласно известни норми. Или отвлечи госпожа Дьо Вандьонес, или се дръж като джентълмен. Приличаш много на любовник от някоя твоя книга.

Натан го слушаше с наведена глава. Чувствуваше се като лъв, хванат в мрежа.

— Никога няма да стъпя повече тук. Тази повехнала маркиза ми продава премного скъпо чая си. Намира ме забавен! Сега разбирам защо Сен-Жюст[2] е гилотинирал цялата тази паплач!

— Утре пак ще дойдеш.

Блонде имаше право. Силните чувства са колкото жестоки, толкова и размекващи волята. На следващия ден, след като дълго се колеба между „ще отида, няма да отида“, Раул напусна съдружниците си посред важни разисквания и се втурна към предградието Сент-Оноре у госпожа Д’Еспар.

Като видя блестящия кабриолет на Растиняк, докато самият той плащаше на кочияша си пред входа, тщеславието на Натан бе накърнено. Реши, че и той ще има елегантен кабриолет със задължителния малък лакей.

Каретата на графинята беше в двора. Като я видя, Раул много се зарадва. Мари следваше желанията си с точност на часовникова стрелка, движена от пружина. Седнала бе в ъгъла край камината в малкия салон. Вместо да погледне Натан, когато съобщиха за него, тя го видя в огледалото, сигурна, че домакинята ще се обърне към него. Тъй като любовта е преследвана в обществото, принудена е да прибягва до тези малки хитрини: оживява огледалата, маншоните, ветрилата, какви ли не предмети, чиято полза отначало не е ясна и които много жени употребяват, без истински да си служат с тях.

— Господин министърът — обърна се госпожа Д’Еспар към Натан, представяйки му с поглед Дьо Марсе — твърдеше точно когато влизахте, че роялистите и републиканците ще се разберат. Вие навярно знаете нещо по този въпрос.

— А ако това стане, нима ще бъде зле? — отвърна Раул. — Ние ненавиждаме едно и също нещо, единодушни сме в ненавистта си, различаваме се само в любовта си. Това е всичко.

— Подобен съюз е най-малкото странен — забеляза Дьо Марсе, като плъзна поглед по графиня Феликс и Раул.

— Няма да бъде траен — заяви Растиняк, който мислеше премного за политика като всички новаци.

— Какво ще кажете вие, мила приятелко? — попита госпожа Д’Еспар графинята.

— Не разбирам нищо от политика.

— Ще започнете да разбирате, госпожо — каза Дьо Марсе, — и тогава по две линии ще бъдете наша приятелка.

Натан и Мари разбраха остроумицата едва когато Дьо Марсе си отиде. Растиняк го последва, а госпожа Д’Еспар ги придружи до вратата на предния салон. Двамата влюбени забравиха епиграмите на министъра, ощастливени бяха с няколко минути. Мари протегна на Раул ръка, като бързо свали ръкавицата си, той я пое и я целуна, като че ли бе на осемнадесет години. Погледът на графинята изразяваше толкова безрезервна и благородна нежност, че в очите на Раул блесна сълза: мъжете с нервен темперамент винаги имат на разположение по някоя сълза.

— Къде ще ви видя? Къде мога да ви говоря? — каза той. — Ще умра, ако винаги трябва да преправям гласа, погледа, сърцето, любовта си!

Развълнувана от просълзените му очи, Мари му обеща, че ще се разхожда в Булонската гора всеки път, когато времето не е много лошо. Това обещание донесе повече щастие на Раул, отколкото му бе дала Флорин в продължение на пет години.

— Имам да ви казвам толкова неща! Така страдам от мълчанието, на което сме осъдени!

Графинята го гледаше с опиянение, без да може да отговори. В този миг маркизата се върна.

— Как? Не можахте нищо да отговорите на Дьо Марсе? — пошегува се тя.

— Трябва да тачим мъртвците — отвърна Раул. — Не виждате ли, че издъхва? Растиняк му е болногледач, надява се да бъде вписан в завещанието му.

Графинята се престори, че има да прави още визити, и излезе, за да не се компрометира. За този четвърт час Раул беше пожертвувал най-ценното си време и най-животрептящите си интереси.

Мари още не познаваше всекидневието му на необезпечен човек, обременено от най-сложни комбинации, от най-напрегнат труд. Когато две същества, свързани с вечна любов, всеки ден се сближават все повече чрез взаимните откровения, чрез обсъждането на възникналите трудности, когато две сърца вечер или сутрин разменят съжаленията си, както устата — въздишки, когато изпитват едни и същи тревоги,

тръпнат заедно пред някоя пречка, всичко се оценява. Жената знае колко много любов има в едно избягнато закъснение, какво голямо напрежение — при едно бързо идване. И тя се грижи, снове, надява се, вълнува се ведно със заетия, измъчен мъж. Отправя недоволството си към неодушевените предмети, не го подозира в измяна, а знае и цени нещата от живота. Но в началото на една любов, когато се проявяват толкова плам, недоверие, взискателност, когато двамата още не се познават, когато жената е безделна и очаква любовта да бъде на пост пред вратата й, когато държи прекалено на достойнството си и иска да й се подчиняват във всичко дори когато повелява на мъжа погрешна стъпка, водеща към разорение, любовта в Париж в нашата епоха изисква неимоверни усилия.

Светските жени все още живеят в плен на традициите от XVIII век, когато всеки е имал ясно и сигурно положение. Малко жени познават трудното съществуване на много мъже, които трябва да изграждат общественото си положение, да извоюват слава, да заздравяват материалното си състояние. Днес хората със сигурни доходи се броят на пръсти, единствени старците имат време да обичат, младите гребат напрегнато в галерите на амбицията, както гребеше Натан.

Жените, още непримирени с изменените нрави, смятат, че и мъжете, на които времето не достига, са свободни по цял ден като тях. Не могат да си представят други занимания, друга цел извън техните собствени. Дори ако любимият им е победил Лернейската хидра[3], за да дойде при тях, той няма ни най-малка заслуга. Всичко се заличава от радостта, че го виждат. Признателни му са само за собствените си вълнения, без да се интересуват какво му струват. Ако са измислили в безделните си часове някое стратегическо средство, което лесно им се удава, искат да му се любувате като на скъпоценност. Извили сте железните пръчки на някоя насъщна потребност, докато те са си слагали ръкавиците без пръсти или наметката на някоя хитрина: тяхна е палмата на първенството и не им я оспорвайте. Прави са впрочем — как да не изоставите всичко за жена, която жертвува всичко заради вас? Жените изискват толкова, колкото дават.

На връщане Раул си даде сметка колко трудно ще му бъде да поддържа любовна връзка в светското общество, да кара теглената от

десет коня колесница на журнализма, да поставя пиесите си в театъра и да оправя обърканите си сметки.

„Вестникът ще бъде съвсем безинтересен тази вечер — каза си той. — Няма да има моя статия, а сме едва на втория брой.“

Госпожа Дьо Вандьонес отиде три пъти в Булонската гора, без да срещне Раул, и всеки път се връщаше отчаяна и тревожна. А Натан не искаше да се появи там освен с блясъка на принц на печата. Цялата седмица мина в търсене на коне, кабриолет и подходящ малък лакей, в убеждаване на съдружниците, че е необходимо да пестят толкова ценното му време и да впишат това перо в общите разходи на вестника. Съдружниците му Масол и Дю Тийе толкова любезно се съгласиха с искането му, че той ги възприе като възможно най-добродушните хора.

Без тази подкрепа животът му щеше да бъде невъзможен. Той и без това стана толкова труден, макар и съчетан с най-нежните удоволствия на платоническата любов, че и най-устойчивите физически хора мъчно биха издържали подобно пилеене на сили. Голямата щастлива любов заема много място и в най-обикновеното съществуване, а когато е вдъхната от жена с общественото положение на госпожа Дьо Вандьонес, тя направо поглъща живота на мъж, зает като Раул.

Ето какви задължения поставяше над всичко друго любовната му страст.

Той трябваше да бъде почти всеки ден на кон в Булонската гора между два и три часа, облечен като най-безделния джентълмен. Там научаваше в кой салон или театър ще види вечерта графинята. Напускаше дома едва към полунощ, след като бе уловил няколко дългоочаквани фрази или бегли нежности, откраднати под масата, между две врати, при качването й в каретата. Повечето време Мари, която го бе лансирала във висшето общество, настояваше да го канят на вечеря в домовете, които посещаваше самата тя. Не беше ли съвсем естествено? От гордост, увлечен от чувствата си, Раул не смееше да говори за задълженията си. Трябваше да се подчинява на най-капризните прищевки на тази невинна властелинка и същевременно да следи парламентарните дебати, потока на политиката, да надзирава работата в редакцията на вестника, да поставя на сцената две пиеси, доходите от които му бяха необходими. Достатъчно беше госпожа Дьо

Вандьонес леко да се нацупи, ако той се опиташе да отклони покана за бал, концерт или разходка, и той жертвуваше интересите си заради нейното удоволствие. Когато напускаше светските среди между един и два часа сутринта, той се прибираше да работи до осем или девет часа, почти не спеше, събуждаше се, за да съгласува линията на вестника с влиятелните хора, от които зависеше, за да обсъжда многото вътрешни събития. В нашата епоха печатът се занимава с всичко, с индустрията, с обществените и частните интереси, с новите предприятия, с честолюбците в литературата и техните произведения. След като, смазан от умора, Натан бе тичал от редакцията в театъра, от театъра в камарата, от камарата у някои кредитори, той трябваше да се яви спокоен и щастлив пред Мари, да язди край вратичката на каретата й съвсем непринудено и безгрижно, сякаш единственото му занимание е да се радва на щастието си.

Когато в отплата на толкова преданост, останала неизвестна, той получаваше само най-нежни думи, най-милички уверения във вечна привързаност, пламенни ръкостискания в миговете на уединение и страстни думи в замяна на неговите, той реши, че е в негов ущърб, ако не разкрие огромната цена, с която заплащаше „дребните благоволения“, както биха казали нашите бащи. Скоро възникна повод за обяснение.

Един хубав априлски ден графинята го хвана под ръка в една усамотена алея на Булонската гора. Канеше се да му устрои сцена за дреболии, които жените умеят да превръщат в планини. Вместо да го посрещне с усмивка на уста, озарено от щастие чело и оживени от тънка и весела мисъл очи, тя беше тъжна и сериозна.

— Какво ви е? — попита Натан.

— Не обръщайте внимание на такива незначителни неща. Нали знаете, жените са като деца.

— Разочаровал ли съм ви с нещо?

— Щях ли да бъда тук?

— Но вие не ми се усмихвате, не изглеждате щастлива, че ме виждате.

— Сърдя ви се, нали? — каза тя, като го изгледа покорно — жените приемат това изражение, когато искат да се представят за жертви.

Притеснен, Натан пристъпи със свито сърце, обзет от тревога.

— Навярно това е някое леко опасение, неясно подозрение, което вие, жените, поставяте над най-важните неща в живота. Притежавате изкуството да наклоните света на една страна, като хвърлите само една сламка, едно стръкче върху везните.

— Иронизирате?… И това очаквах — каза тя и сведе глава.

— Мари, не виждаш ли, ангел мой, че казах тези думи само за да изтръгна тайната ти?

— Моята тайна винаги ще си остане тайна, дори и да я споделя с вас.

— Така да е, кажи…

— Не съм обичана — поде тя, като го погледна лукаво с крайчеца на окото си: така жените разпитват коварно мъжа, когато искат да го поизмъчат.

— Не си обичана!… — възкликна Натан.

— Да, вие се занимавате с премного неща. Какво съм аз сред това суетене? Забравяна по всеки повод. Вчера дойдох тук в Булонската гора и ви чаках…

— Но…

— Бях сложила нова рокля заради вас, а вие не дойдохте. Къде бяхте?

— Но…

— Нямах представа. Отивам у госпожа Д’Еспар. Не ви заварвам и там.

— Но…

— Вечерта в Операта не откъснах очи от балкона. При всяко отваряне на вратата сърцето ми биеше до пръсване.

— Но…

— Каква вечер! Вие и не подозирате тези сърдечни бури.

— Но…

— Човек се изразходва от подобни вълнения…

— Но…

— Е, какво?

— Да, човек се изразходва — отвърна Натан — и аз за няколко месеца ще изразходвам силите си заради вас. Безсмислените ви упреци ще изтръгнат и моята тайна. Ах, вие ли не сте обичана?… Обичана сте прекалено много.

И той описа живо положението си, разказа й за бденията си, изреди задълженията си в определени часове на деня, обясни й, че е необходимо да успее, запозна я с ненаситните изисквания на вестника, който го задължава да прецени пръв политическата обстановка, без да се излъже, защото иначе ще загуби влиянието си, да проучи бързо толкова събития, отминаващи като облаци в тази напрегната епоха.

Раул сгреши. Маркиза Д'Еспар му бе казала: няма нищо по-наивно от първата любов. Скоро се оказа, че графинята е виновна, загдето го обича прекалено много.

Влюбената жена отговаря на всичко с радост, признание в любов и готовност.

Когато пред очите й се разгърна този необхватен живот, графинята изпита възхищение. Тя бе възвеличила Натан, сега й се стори възвишен. Обвини се, че го обича прекалено много, помоли го да идва при нея, когато може, с един поглед към небето обезцени амбициозните му усилия. Тя ще чака! Занапред ще жертвува наслажденията си. Искала е да бъде само стъпало, а се е превърнала в пречка…

Разплака се от отчаяние.

— Жените — каза тя през сълзи — могат, значи, само да обичат. Мъжете имат хиляди възможности за изява, а ние, ние можем само да мислим, да се молим, да обожаваме.

Толкова любов се нуждаеше от възнаграждение. Тя се огледа — като славей, който иска да слезе от клончето си до извора — дали е сама в затънтената алея, дали тишината не крие някой свидетел. После вдигна глава към Раул, той наведе своята и тя му подари една целувка — единствената си извънбрачна целувка, и се почувствува по-щастлива в този миг, отколкото през изминалите пет години. А Раул бе обезщетен за всичките си мъки. И двамата вървяха, без да знаят накъде, по пътя от Отьой за Булон. Трябваше да се върнат при колите си. Движеха се с равната, ритмична крачка, позната на влюбените. Раул вярваше в тази целувка, дадена с пристойна лекота поради светостта на чувството. Цялото зло идваше от обществото, а не от тази жена, изцяло негова. Той не съжаляваше вече за терзанията на своя трескав живот, които навярно Мари беше забравила, изгаряна от първото си желание, както всички жени не си представят постоянно ужасните сътресения на тези изключителни съдби. В плен на безкористно

възхищение, присъщо на женската любов, Мари се носеше с решителни, чевръсти стъпки по ситния пясък на една странична алея, изговаряйки като Раул малко думи, но искрено почувствувани и намиращи отклик. Небето бе чисто, високите дървета бяха напъпили и няколко зелени връхчета оживяваха вече хилядите им кафяви вейки. Храстите, брезите, върбите и тополите бяха обвити от първите си нежни и още прозрачни листенца. Никоя душа не може да устои на подобна хармония. Любовта разкриваше природата на графинята, както й бе разкрила и светското общество.

— Бих желала никога да не сте обичали друга жена освен мен! — прошепна тя.

— Желанието ви се е сбъднало — отвърна Раул. — Ние си открихме един на друг истинската любов.

Той не лъжеше. Представяйки се пред това невинно сърце като душевно чист човек, той се бе поддал на собствените си накичени с хубави чувства фрази. Користна и суетна на първо време, любовта му бе станала искрена. Започнал с лъжа, накрая заговори правдиво. У всеки писател между другото има мъчно потискана склонност да се възхищава от нравствената красота. Пък и когато е направил много жертви, мъжът се привързва към съществото, което ги изисква. Светските жени както и куртизанките инстинктивно прозират тази истина. Те може би даже я прилагат на практика, без да я съзнават. Затова след първия порив на признателност и изненада графинята бе очарована, че заради нея са били извършени толкова жертви и са били преодолени толкова трудности. Обичана беше от мъж, достоен за нея. Раул не подозираше колко много го задължава мнимото му величие. Защото жените не позволяват на любимия си да слезе от своя пиедестал. На божеството не се прощава и най-малката слабост. Мари не знаеше смисъла на загадъчните думи, произнесени от Раул пред приятелите му на вечерята у Вери. Борбата на този писател, тръгнал от низшите слоеве на обществото, бе запълнила първите десет години от младостта му. Той искаше да бъде обичан от една от кралиците на висшето общество. Тщеславието, без което любовта е много слаба, както е казал Шамфор[4], подхранваше страстта му и щеше да я усилва с всеки изминал ден.

— Можете ли да ми се закълнете, че не принадлежите и никога няма да принадлежите на никоя друга жена? — попита Мари.

— Не би имало вече време в живота ми, нито място в сърцето ми за друга жена — отвърна той без чувството, че лъже: до такава степен презираше Флорин.

— Вярвам ви — каза тя.

Когато стигнаха алеята, където чакаха колите, Мари пусна ръката на Натан, който зае почтителна поза, сякаш току-що я бе срещнал. Придружи я с шапка в ръка до каретата й, после тръгна подир нея по авеню Шарл X, като вдъхваше праха и гледаше развените от вятъра пера, напомнящи плачеща върба.

Въпреки благородната готовност на Мари да разредят срещите си, пришпорван от страстта си, Раул се оказваше навсякъде, където беше тя. Обожаваше недоволното и същевременно щастливо изражение на графинята, неспособна да му се скара, че пилее така ценното за него време. Мари пое ръководството на работите на Раул, даде му изрични заповеди относно разпределението на времето му през деня и не излизаше от дома си, за да му отнеме всеки повод за разсейване. Всяка сутрин четеше вестника и се превърна в глашатай на таланта на фейлетониста Етиен Лусто, когото много харесваше, на Фелисиен Верну, на Клод Виньон, на всички редактори. Посъветва Раул да отдаде заслуженото на Дьо Марсе, когато той умря, и с опиянение прочете голямата и хубава хвалебствена статия, която Раул написа за покойния министър, макар и да осъждаше в нея макиавелизма му и омразата му към масите. Естествено тя видя от първия ред на театър „Жимназ“ премиерата на пиесата, на която Натан разчиташе, за да покрие разходите по начинанието си, и Мари остана с впечатлението, че успехът й е огромен. Заблудиха я платените аплодисменти.

— Не дойдохте на прощалното представление в театър „Де-з-Италиен“ — каза й лейди Дъдли, у която тя се отби след представлението.

— Не, отидох в „Жимназ“. Там имаше премиера.

— Не мога да понасям водевила. В това отношение съм като Луи XIV, който не търпял картините на Тениерс — заяви лейди Дъдли.

— А аз забелязвам известен напредък у драматурзите — обади се госпожа Д’Еспар. — Днешните водевили са очарователни комедии, наситени с остроумие. За тях е нужен голям талант и ги намирам много забавни.

— Актьорите между другото са превъзходни — каза Мари. — Тази вечер в „Жимназ“ играха много добре. Пиесата им беше по сърце с тънкия, находчив диалог.

— Напомнящ Бомарше — каза лейди Дъдли.

— Господин Натан не е още Молиер, но… — подхвърли госпожа Д’Еспар, като погледна графинята.

— Създава водевили — каза жената на Шарл дьо Вандьонес.

— И разтуря министерски кабинети — продължи госпожа Дьо Манервил.

Графинята замълча за миг. Искаше й се да отговори с някоя остра епиграма. В сърцето й се надигна раздразнение.

— Може би и ще съставя — беше най-доброто, което можа да намери.

Всички жени се спогледаха скришом съучастнически. Когато Мари дьо Вандьонес си отиде, Моина дьо Сент-Ереен възкликна:

— Ами че тя обожава Натан!

— И не го крие — защити я госпожа Д’Еспар.

Дойде месец май и Вандьонес отведе жена си в имението им, където единствената й утеха бяха страстните писма на Раул, комуто тя пишеше всеки ден.

---

[1] *Роланд* — главен герой от поемата на Ариосто „Неистовият Роланд“. ↑

[2] *Сен-Жюст, Антоан-Луи* (1767–1794) — сподвижник и приятел на Робеспиер, председател на Конвента и непримирим враг на жирондинците. Загинал на ешафода заедно с Робеспиер. ↑

[3] *Лернейската хидра* — Лернейското езеро в Гърция е свързано с легендата за Херкулес, който убил живеещата в него хидра. ↑

[4] *Шамфор, Себастиен Рош Никола* (1740–1794) — френски писател, автор на „Размисли, максими и анекдоти“. ↑

СЕДМА ГЛАВА
САМОУБИЙСТВОТО

Отсъствието на графинята би могло да спаси Раул, който беше с единия крак в бездната, ако Флорин бе до него. Но той бе сам, сред приятели, превърнали се в тайни врагове, щом той изяви намерение да се издигне над тях. Сътрудниците му го мразеха засега, готови да му подадат ръка и да го утешат, ако се провали, и да го боготворят в случай на успех. Така е в литературния свят: обичат се само тези, които в момента са по-долу. Всеки става враг на оня, който се стреми да се издигне нагоре. Тази всеобща завист удесеторява изгледите за успех на посредствените, които не възбуждат нито завист, нито подозрение, проправят си път като кълтици и колкото и да са глупави, се нареждат на три-четири места в „Монитьор“, докато талантливите още се борят пред входа, за да си попречат да влязат.

Подмолната враждебност на мнимите му приятели, която Флорин щеше да подуши с вродения усет на куртизанките да отгатват истината между хиляди хипотези, не беше най-голямата опасност за Раул. Двамата му съдружници, адвокатът Масол и банкерът Дю Тийе, възнамеряваха да впрегнат енергията му в колесницата, на която те се перчеха, и да го изместят, щом не може вече да подхранва вестника, или да го лишат от сегашната му голяма власт, когато пожелаят самите те да я използват. Натан бе за тях парична сума, която могат да пропилеят, литературна сила с мощност десет пера, която могат да използват.

Масол, един от тези адвокати, за които умението да говорят безкрайно дълго е красноречие, които притежават тайната да отегчават, казвайки най-подробно всичко, истинска напаст за всяко събрание, защото смаляват всеки проблем, и които искат да станат важни личности на всяка цена, вече не държеше да бъде пазител на държавния печат. Пет-шест души се бяха изредили на този пост през последните четири години и му се бе отщяло да носи тога. В замяна на министерското кресло той поиска катедра в системата на

образованието, място в Държавния съвет и като допълнение кръста на Почетния легион. Дю Тийе и барон Дьо Нюсенжан му гарантираха кръста и назначението като докладчик по прошенията, ако се съюзи с тях. Той реши, че те са повече в състояние да изпълнят обещанията си, отколкото Натан, и им се подчиняваше сляпо. За да заблудят по-лесно Раул, и двамата го оставиха да упражнява неограничена власт във вестника. Дю Тийе го използваше само със спекулативни цели, от които Раул нямаше понятие. Но Дю Тийе беше вече уведомил Растиняк посредством барон Дьо Нюсенжан, че вестникът ще бъде негласно благоприятен към правителството, при единственото условие то да подкрепи кандидатурата му на мястото на господин Дьо Нюсенжан, бъдещ френски пер. Той бе избран за депутат в някаква забутана паланка, колегия с малко избиратели, където вестникът се изпращаше безплатно в много екземпляри.

Така Раул бе изигран и от банкера, и от адвоката, които с голямо удоволствие го наблюдаваха как се разпорежда във вестника, използвайки всички предимства и задоволявайки честолюбието си. Натан, очарован от тях, ги смяташе, както когато им бе поискал средства за екипажа си, за най-милите хора на света и си въобразяваше, че ги надхитря. Хората с въображение, за които надеждата е основното нещо в живота, никога не са склонни да си кажат, че най-опасният момент в сделките е, когато всичко върви като по мед и масло. Това бе момент на триумф и Натан се възползва от него, като именно тогава се появи във финансовия и политическия свят. Дю Тийе го представи в дома на барон Дьо Нюсенжан. Госпожа Дьо Нюсенжан прие изключително любезно Раул не толкова заради самия него, колкото заради госпожа Дьо Вандьонес. Но когато му намекна за графинята, той реши, че постъпва много тактично, като превърна Флорин в параван. Разпростря се със словоохотливо тщеславие на връзките си с актрисата, с която не можел да скъса. Напуска ли се сигурно щастие заради кокетиранията на предградието Сен-Жермен?

Изигран от Нюсенжан и Растиняк, от Дю Тийе и Блонде, Натан подкрепи блестящо доктринерите за образуване на един от техните ефимерни кабинети. После, за да не се компрометира с оглед на политическата си кариера, той показно отказа да извлече изгода от няколко предприятия, създадени с помощта на неговия вестник, той,

който не се свенеше да изложи приятелите си и да постъпва не особено деликатно с някои индустриалци в критични моменти. Подобни противоречия, породени от амбицията му, се срещат при много подобни случаи. Мантията трябва да изглежда разкошна в очите на зрителите: вземаш плат от приятелите си, за да запушиш дупките.

Все пак два месеца след заминаването на графинята Раул изживя неприятни минути, които го смутиха малко посред тържеството му. Дю Тийе бе дал аванс от сто хиляди франка. Парите, дадени от Флорин, една трета от първоначалния капитал, бяха погълнати от данъците и разноските по учредяването и обзавеждането, които бяха огромни. Трябваше да се предвиди бъдещето. Банкерът улесни писателя, като взе от него полици за петдесет хиляди франка, платими след четири месеца. С тези полици Дю Тийе обвърза Раул. Благодарение на тази добавка разноските по вестника за шест месеца бяха осигурени. В очите на някои писатели шест месеца са цяла вечност. Пък и с много обявления и енергични пласьори, предлагайки илюзорни изгоди на абонатите, бяха набрали около две хиляди. Този половинчат успех насърчи Раул да продължава да хвърля банкноти в пещта. Още малко талант, някой политически процес, привидно преследване на вестника и Раул щеше да стане един от съвременните кондотиери, чието мастило струва днес, колкото барутът за оръдията някога.

За съжаление тези мерки бяха взети, когато Флорин се върна с около четиридесет хиляди франка. Вместо да ги използва като резервен фонд, Раул, сигурен в успеха, според него неизбежен, унизен, че веднъж бе приел пари от актрисата, и чувствувайки се вътрешно по-силен благодарение на любовта си, заслепен от измамните хвалебствия на подлизурковците около себе си, заблуди Флорин относно истинското си положение и я накара да употреби тази сума, за да си обзаведе отново дом. В настоящите обстоятелства за него бе необходимо да се представи великолепно.

Актрисата, която не се нуждаеше от подтикване, задлъжня с тридесет хиляди франка. Тя нае чудна самостоятелна къща на улица Пигал, където се събра предишната компания. Домът на една уравновесена жена като Флорин беше неутрален терен, много благоприятен за амбициозните политици, които водеха преговори у Раул без Раул. Натан бе запазил за връщането на актрисата една пиеса, чиято главна роля й подхождаше извънредно много. Вестниците, на

които малко любезност към Раул не им костваше нищо, отрупаха с такива овации Флорин, че „Комеди Франсез“ заговори за ангажимент. Фейлетонистите виждаха във Флорин наследницата на госпожица Марс.

Тази победа главозамая доста много актрисата и й попречи да проучи почвата, върху която стъпваше Натан; тя живееше сред празненства и угощения. Кралица в своя двор, пълен с усърдни просители, обръщащи се към нея един за книгата или за пиесата си, друг за своята танцьорка, трети за предприятието си, за театъра си или за реклама, Флорин се отдаваше на всички удоволствия, доставени от властта на печата, като виждаше в тях предвестници на министерски авторитет. Ако слушаше хората, които идваха в дома й, Натан беше голям политик. Натан беше постъпил умно, създавайки вестника, щеше да стане депутат, а след известно време и министър, като толкова други. Актрисите рядко казват „не“ на нещо, което ги ласкае. Флорин беше достатъчно ласкана във фейлетона, за да изпитва недоверие към вестника и хората, които го списваха. Тя твърде малко познаваше механизма на печата, за да се безпокои за средствата. Жени със закалката на Флорин се интересуват винаги само от резултатите.

Колкото до Натан, той още тогава сметна, че през следващата сесия ще влезе в правителството заедно с двама бивши журналисти, единият от които, тогава министър, се опитваше да измести своите колеги, за да заздрави позициите си.

След шестмесечно отсъствие Натан с радост видя отново Флорин и възобнови безгрижно предишните си привички. Той избродира тайно върху тежката канава на живота си най-красивите цветя на платоническото си увлечение по Мари и наслажденията, дарявани от Флорин. Писмата му до Мари бяха шедьоври на любов, изящество и художествен стил. Тя бе светлината на живота му, той не предприемаше нищо, без да се допита до този добър гений. Отчаян, че е на страната на народа, от време на време той биваше изкушен да прегърне каузата на аристокрацията, но макар и да бе свикнал с акробатски номера, абсолютно невъзможно му се струваше да скочи отляво надясно. По-лесно беше да стане министър.

Скъпоценните писма на Мари бяха прибрани в чанта със секретна брава, каквито предлагаха Юре или Фише, двама производители, които се сражаваха с обявления и афиши в Париж кой

от тях ще направи най-сигурните секретни брави. Тази чанта стоеше в новия будоар на Флорин, където работеше Раул. Няма нищо по-лесно от това да се излъже жена, на която си свикнал да казваш всичко. Тя не се съмнява в нищо, въобразява си, че вижда и знае всичко. Пък и откакто се бе върнала, актрисата беше свидетелка на живота на Раул и не виждаше нищо нередно в него. Никога не би могла да си представи, че тази чанта, която той едва поглеждаше и така непринудено затваряше, съдържа любовни съкровища, писмата на съперницата, които графинята, по искане на Раул, изпращаше в редакцията на вестника.

Така че положението на Натан изглеждаше извънредно блестящо. Той имаше много приятели. Две успешни пиеси, плод на съавторство, му осигуряваха разкошен живот и го освобождаваха от всяка грижа за бъдещето. Той никак не се тревожеше от дълга си към Дю Тийе, негов приятел.

— Може ли да се съмнявам в приятел? — възкликваше той, когато Блонде, верен на навика си да анализира всичко, изказваше известни съмнения.

— Трябва ли да не вярваме на враговете си! — шегуваше се Флорин.

Натан защищаваше Дю Тийе. Та той беше най-добрият, най-сговорчивият, най-честният човек.

Подобно съществуване на възжеиграч без прът за равновесие би уплашило всекиго, дори най-чужд човек, ако надникне в тайната му, но Дю Тийе го наблюдаваше със стоицизма и коравосърдечието на парвеню. В приятелското и добродушното му държане с Натан се долавяше жестока подигравка. Веднъж, след като се ръкува с него на излизане от дома на Флорин, той го загледа, докато се качваше в кабриолета си.

— Това типче ходи сега с великолепен екипаж в Булонската гора, а след половин година ще бъде може би в „Клиши“[1] — каза той на Лусто, най-големия завистник.

— Той ли? Никога! — извика Лусто. — Флорин е зад него.

— А кой казва, момчето ми, че ще я запази? Колкото до тебе, който струваш хиляда пъти повече от него, ти навярно ще бъдеш след половин година наш главен редактор.

През октомври срокът на полиците изтече, Дю Тийе любезно ги поднови, но само за два месеца, увеличени от лихвата и нов заем. Сигурен в победата си, Раул харчеше с пълни шепи. Госпожа Дьо Вандьонес щеше да се върне след няколко дни, цял месец по-рано от друг път, водена от безумното желание да види Натан, и той не искаше да бъде без пари точно когато щеше да възобнови борбения си живот.

Кореспонденцията, в която перото е винаги по-дръзко от словото, в която мисълта, накичена с най-хубавите си цветя, засяга всички теми и може всичко да каже, бе довела графинята до най-висша степен на екзалтираност. Тя виждаше в Раул един от гениите на епохата, запленяващо, онеправдано сърце, неопетнено от нищо и достойно за обожание. Виждаше го посягащ смело към пиршеството на властта. Скоро неговото слово, толкова красиво в любовта, ще загърми от трибуната. Мари живееше вече само в този водовъртеж, в чийто център бе светското общество. Загубила вкус за спокойните радости на семейния живот, тя споделяше вълненията на бурния живот на Раул, предавани й от майсторско и влюбено перо. Целуваше писмата, отнели часове за усърдна работа, написани посред битките в печата. Съзнаваше истинската им стойност. Сигурна беше, че той обича единствено нея, че само славата и амбицията са нейни съпернички. Тя съумяваше да съсредоточи в усамотението всичките си сили и беше щастлива със сполучливия си избор: Натан беше ангел. За щастие оттеглянето й в имението им и бариерите между нея и Раул бяха потушили светските клюки.

През последните дни на есента Мари и Раул подновиха разходките си в Булонската гора. Можеха да се срещат само там, докато не отвореха наново салоните. Раул можа да вкуси по̀ на воля пленителните радости на платоническата си любов и да ги скрие от Флорин: работеше малко по-малко, в редакцията всичко бе нормално, редакторите си знаеха задълженията. Раул неволно направи известни сравнения — всички в полза на актрисата, без обаче графинята да загуби нещо. Отново смазан от маневрите, на които го обричаше съкровената за сърцето и въображението му страст към жена от висшето общество, Раул се въоръжи със свръхчовешки сили, за да присъствува едновременно на три сцени: висшето общество, вестника и кулисите. Докато Флорин, която му бе благодарна за всичко, почти споделяше работата и грижите му, появяваше се и изчезваше точно

когато трябва и го даряваше щедро с реално щастие, без излишни фрази, без акомпанимент от угризения, графинята, с ненаситни очи и целомъдрена гръд, забравяше исполинската му работа и мъките му, на които се обричаше, за да я види понякога за един миг. Вместо да властвува над него, Флорин го оставяше да идва при нея, да я напуска, да се връща отново, отстъпчива като коте, което пада на краката си и тръсва уши. Такъв лек характер се съгласува чудесно с начина на живот на хората на мисълта и всеки човек на изкуството би се възползувал, както направи Натан, без да престане да се домогва до красивата платонична любов, вълшебната страст, която удовлетворяваше инстинкта му на поет, тайното му съзнание за величие, социалното му тщеславие. Убеден, че ще последва катастрофа, ако едната или другата разбере, той си казваше: „Нито графинята, нито Флорин няма да научат нищо!“ Бяха толкова далеч една от друга.

В началото на зимата Раул се появи отново в светското общество, и то в своя апогей: беше почти важна личност. Растиняк, паднал ведно с кабинета след смъртта на Дьо Марсе, се опираше на Раул и го поддържаше с хвалебствията си. Госпожа Дьо Вандьонес пожела да узнае дали мъжът й е променил мнението си за Натан. След една година тя отново му зададе същия въпрос, въобразявайки си, че това ще бъде повод за блестящ реванш, приятен за всички жени, дори най-великодушните, най-неземните. Защото със сигурност можем да се обзаложим, че и ангелите не са лишени от честолюбие, когато се нареждат около всевишния.

— Липсваше му само да бъде играчка в ръцете на интриганти — отвърна графът.

Обигран в светското общество и политиката, Феликс бе станал прозорлив и положението на Раул му бе съвсем ясно. Той спокойно обясни на жена си, че атентатът на Фиески[2] бе имал за резултат да обедини много безразлични към политиката хора около личността на крал Луи-Филип поради застрашените им интереси. Вестниците без ясно определена политическа линия щели да загубят абонатите си, защото печатът щял да се опрости ведно с политиката. Ако Натан е вложил състоянието си в своя вестник, скоро щял да бъде разорен. Тази правилна и недвусмислена, макар лаконична преценка, направена с намерение да обсъди задълбочено един обективен проблем от човек,

който умееше да предвиди изгледите за успех на всички партии, уплаши госпожа Дьо Вандьонес.

— Изглежда, че много се интересувате от него? — попита графът жена си.

— Като от човек, чието остроумие ми е забавно и чието умение да разговаря ми се нрави.

Тя му отговори така непринудено, че графът не се усъмни в нищо.

На следващия ден в четири часа Мари и Раул дълго разговаряха тихичко у госпожа Д'Еспар. Графинята изказа опасения, които Раул разсея, щастлив да срази с епиграмите си величието на Феликс в очите на съпругата му. Натан отдавна искаше реванш. Описа графа като тесногръд, назадничав човек, който се опитва да измерва Юлската революция с аршина на Реставрацията, отказва да види възхода на средната класа, новата обществена сила, временна или трайна, но действителна. Не може вече да има високопоставени по рождение хора, дошло е царството на истинското превъзходство. Вместо да вникне в страничното, безпристрастно мнение на политика, отговарящ най-обективно, Раул се представи в изгодна светлина, качи се на кокили и се загърна в пурпурната мантия на успеха. А коя жена не вярва повече на любимия, отколкото на съпруга си?

Госпожа Дьо Вандьонес се успокои и поднови съществуването си, изпълнено с потиснати раздразнения, дребни откраднати наслаждения, тайни ръкостискания — храната й от миналата зима, която обаче накрая увлича жената отвъд границите на разумното, ако мъжът, когото тя обича, е по-решителен и не може да търпи ограниченията. За нейно щастие Раул, утолен от Флорин, не беше опасен. Впрочем той бе погълнат от стремежи, които не му даваха възможност да се възползува от щастието си. Независимо от това, ако с Натан се случеше внезапно нещастие, ако възникнеха нови пречки или той проявеше по-голямо нетърпение, графинята можеше да падне в бездната. Раул бе започнал да отгатва това душевно разположение у Мари, ала ето че към края на декември Дю Тийе поиска от него да изплати дълга си. Богатият банкер, който казваше, че бил притеснен, посъветва Раул да заеме за петнадесет дни сумата от един лихвар, Жигоне, провидение (срещу двадесет и пет на сто лихва) за всички затруднени млади хора. След няколко дни вестникът щеше да проведе

януарското подновяване на абонамента, щеше да има нови постъпления и Дю Тийе тогава щял да реши. Впрочем защо Раул да не напише някоя пиеса? От гордост Раул пожела да плати на всяка цена.

Дю Тийе му даде писмо до лихваря и Жигоне му брои сумата срещу четири полици с двадесетдневен падеж. Вместо да се попита за причините, поради които бе получил така лесно парите, Раул се ядоса, че не е поискал повече. Така постъпват и най-забележителните със силата на мисълта си хора. Виждат повод за шеги в съвсем сериозна обстановка, пазят ума си сякаш само за произведенията си и за да не го изразходват, изобщо не си служат с него в реалния живот.

Раул разказа на Флорин и Блонде как бе минала сутринта: описа им най-подробно Жигоне, камината му без огън, избелелите тапети от Ревейон, стълбището, астматичното звънче и козето краче на края на кордона му, протритата рогозка, угасналия като огнището му поглед. Разсмя ги с новия си вуйчо. Те не се разтревожиха нито от останалия уж без пари Дю Тийе, нито от готовността на лихваря да му услужи. Просто така им бе скимнало!

— Взел ти е само петнадесет на сто лихва — забеляза Блонде. — Дължиш му благодарност. При двадесет и пет на сто преставаш да го поздравяваш. Истинското лихварство започва от петдесет на сто. При такъв процент се отнасяш презрително.

— Презрително ли! — изненада се Флорин. — Ами кой ваш приятел би ви заел със същата лихва, без да се смята ваш благодетел?

— Тя е права — каза Раул. — Много се радвам, че не съм задължен вече с нищо на Дю Тийе.

На какво се дължи липсата на проницателност в личните сметки при хора, свикнали да вникват във всичко? Може би умът им не се проявява пълноценно във всички области, може би хората на изкуството живеят премного в настоящето и забравят бъдещето, може би наблюдават премного недостатъците и не виждат клопката, а и си въобразяват, че никой няма да посмее да ги изиграе. Бъдещето не закъсня.

Двадесет дни по-късно полиците бяха протестирани, но Флорин поиска и издействува от Търговския съд двадесет и пет дни отсрочка. Раул проучи финансовото положение на вестника, поиска да му представят сметките. Оказа се, че постъпленията от вестника покриват две трети от разходите, а абонатите намаляват. Великият човек се

угрижи и помръкна, но само пред Флорин, на която се довери. Флорин го посъветва да сключи заем срещу бъдещите си пиеси, като ги продаде накуп и се откаже от доходите от пиесите си, влизащи в репертоара на театрите. Натан се снабди по този начин с двадесет хиляди франка и намали дълга си на четиридесет хиляди. На десети февруари изтичаше двадесет и пет дневният срок.

Дю Тийе, който не желаеше Натан да бъде негов конкурент в избирателната колегия, където смяташе да постави кандидатурата си, като предостави на Масол друга, предана на правителството колегия, накара Жигоне да преследва безпощадно Раул. Човек, осъден за дългове, не може да постави кандидатурата си. Затворът „Клиши“ можеше да погълне бъдещия министър.

Самата Флорин редовно водеше преговори със съдебните пристави поради личните си дългове. В това критично положение можеше да прибегне само до едно, подобно на Медея — личното си аз, защото мебелите й бяха описани.

Тщеславецът чуваше застрашителните пропуквания на новата си сграда, построена без основи. Безсилен да поддържа голямото си начинание, той се чувствуваше неспособен да го започне отначало. Щеше да загине под развалините на налудничавото си хрумване. Любовта му към графинята все още го даряваше с искрици живот. Придаваше оживление на лицето му, но вътре в него надеждата бе мъртва. Той не подозираше Дю Тийе, смяташе, че всичко изхожда само от лихваря. Растиняк, Блонде, Лусто, Верну, Фино, Масол се въздържаха да го осветлят за действията на опасния банкер. Растиняк, който се стремеше да вземе отново властта, се съюзи с Нюсенжан и Дю Тийе. Другите се радваха безкрайно много, наблюдавайки агонията на един като тях, провинен, че е пожелал да се издигне над тях. Никой не би споменал ни дума на Флорин. Напротив, възхваляваха пред нея Натан: можел да издържи цялата вселена на раменете си, щял да се справи, всичко щяло да тръгне отлично!

— Имаме двама нови абонати от вчера — казваше сериозно Блонде. — Раул ще бъде депутат. Щом гласуват бюджета, ще излезе заповедта за разтуряне на Камарата.

Преследван за дългове, Натан не можеше вече да разчита на лихварите, с описани вещи, Флорин можеше да разчита само да вдъхне случайно силна любов на някой наивник, какъвто никога не се среща

точно когато имаш нужда. Приятелите на Натан бяха все хора без пари и неплатежоспособни. Един арест слагаше край на надеждите му за политическа кариера. Като връх на нещастието той се виждаше заангажиран в огромни начинания, платени предварително, бездната, в която щеше да се строполи, изглеждаше бездънна. Пред толкова заплахи смелостта му го напусна.

Дали графиня Дьо Вандьонес би се свързала с него, би избягала далеч заедно с него? Жените никога не стигат до подобно крайно решение, освен тласкани от пълноценна любов, а те двамата не бяха споени с тайнствените връзки на плътското блаженство. Пък и дори ако графинята би го последвала в чужбина, тя би дошла при него без пари, гола и лишена от всичко и би била още едно бреме.

Един не особено мощен дух, един горделивец като Натан трябваше да види и видя тогава единствено в самоубийството меча, който би разрязал гордиевия възел. Мисълта да падне в очите на обществото, в което бе проникнал и над което бе желал да властвува, да остави графинята тържествуваща, а сам той отново да стане окаян пехотинец, беше непоносима. Безумието танцуваше и дрънкаше със звънчетата си пред дверите на приказния дворец, обитаван от поета. Стигнал до тази крайност, Натан зачака някаква случайност и реши да се самоубие едва в последния момент.

През последните дни, предвидени за уведомяване на длъжника за решението на съда и за издаване на заповед за арестуване, Раул неволно разхождаше навсякъде злокобното студено изражение, което по-наблюдателните са забелязвали у всички обречени на самоубийство или замислящи да сложат край на живота си хора. Гробовните представи хвърлят върху челата им сива сянка, усмивката им носи печата на неизбежното, движенията им са тържествени. Тези клетници сякаш искат да изсмучат до кората златистите плодове на живота. Погледите им час по час се обръщат към сърцето, погребален звън ехти в ушите им, не обръщат внимание на нищо.

Една вечер у лейди Дъдли Мари долови тези ужасяващи симптоми: Раул бе останал сам, на един диван в будоара, докато всички останали разговаряха в салона. Графинята надзърна от вратата, той не повдигна глава, не чу диханието на Мари, нито шумоленето на копринената й рокля. Загледал се бе в едно цвете на килима с втренчени, затъпели очи. Предпочиташе да умре, отколкото да се

откаже от амбициите си. Всички не разполагат с пиедестала на заточеника в Света Елена. Между другото по това време самоубийството се ширеше в Париж. Нима то не трябва да бъде последната дума на обезверените общества? Раул току-що бе решил да умре. Отчаянието е пропорционално на надеждата, а отчаянието на Раул имаше само един изход — гроба.

— Какво ти е? — попита Мари и литна към него.

— Нищо — отвърна той.

Между влюбени тази дума „нищо“ може да се произнесе така, че да означава точно обратното. Мари повдигна рамене.

— Държите се като дете, случило ви се е нещастие.

— Не, не на мен — каза той. — Впрочем вие първа ще узнаете това, Мари, много скоро — добави той прочувствено.

— За какво мислеше, когато влязох? — попита го тя властно.

— Искаш ли да знаеш истината?

Тя кимна с глава.

— Мислех си за теб, казвах си, че на мое място много мъже биха желали да бъдат обичани безрезервно. И аз съм обичан така, нали?

— Да.

— А те оставям чиста и без никакви угризения — поде той, като обгърна талията й и я привлече към себе си, за да я целуне, с риск да ги изненадат. — Мога да те увлека в бездната, но няма да го сторя. Ти оставаш на ръба й с неопетнено име, неомърсена. Но само една мисъл ме тревожи…

— Коя?

— Ще ме презреш.

Тя се усмихна гордо.

— Да, никога няма да повярваш, че си била обичана свято. Пък и хората ще ме охулят, зная. Жените не могат да си представят, че от калта, в която тънем, ние вдигаме очи към небето, за да обожаваме всеотдайно някоя Мари. Те заклеймяват тази свята любов с жалки въпроси, не разбират, че мъжете, дарени с голям ум и богато поетично въображение, могат да откъснат душата си от плътската наслада и да я посветят на някой скъп олтар. Все пак, Мари, култът към чисто духовното е по-пламенен у нас, мъжете, отколкото у вас: ние го откриваме у жената, а тя дори не го търси у нас.

— За какво е нужна тази тирада? — прекъсна го подиграателно тя, сигурна в себе си.

— Напускам Франция, утре ще узнаеш защо и как от писмото, което ще ти донесе прислужникът ми. Сбогом, Мари.

И той излезе, след като притисна ужасно силно графинята до сърцето си и я остави стъписана от болка.

— Какво ви е, миличка? — попита я маркиза Д’Еспар, която дойде да я извика. — Какво ви каза господин Натан? Той се раздели с нас с мелодраматично изражение. Вие сте или прекалено разумна, или прекалено неблагоразумна.

Графинята улови госпожа Д’Еспар под ръка и се върна в салона, но много скоро си тръгна.

— Може би отива на първата си любовна среща — каза лейди Дъдли на маркизата.

— Ще разбера това — отвърна госпожа Д’Еспар, която също си тръгна и проследи графинята.

Но каретата на госпожа Дьо Вандьонес пое към предградието Сент-Оноре. Госпожа Д’Еспар се прибра чак след като видя, че графинята продължи, за да свие по улица Роше. Мари си легна, но не можа да заспи и цялата нощ чете за някакво пътешествие на Северния полюс, без да разбере нищо. В осем и половина получи писмо от Раул и го отвори припряно. Писмото започваше с класическите думи:

„Скъпа и многообична моя, когато държиш това писмо, мене вече няма да ме има…“

Тя не довърши писмото, смачка го нервно, позвъни на камериерката си, облече набързо един пеньоар, обу първите попаднали й обувки, загърна се в шал и си сложи шапка. После поръча на камериерката си да каже на графа, че е отишла при сестра си, госпожа Дю Тийе.

— Къде оставихте господаря си? — попита тя прислужника на Раул, който й донесе писмото.

— В редакцията на вестника.

— Да отидем там.

За голямо удивление на прислугата тя излезе пеш, преди девет часа, явно едва ли не обезумяла.

За нейно щастие камериерката каза на графа, че госпожата е получила писмо от госпожа Дю Тийе, което много я разстроило и тя

изтичала в дома й, придружена от прислужника, който донесъл писмото. Вандьонес изчака жена му да се върне, за да научи повече подробности.

Графинята се качи на един файтон, който я откара бързо в редакцията на вестника. В този час широките помещения, наети за вестника в една стара къща на улица Федо, бяха пусти. Имаше само един прислужник, много изненадан от младата хубава жена, която тичаше уплашено и питаше къде е господин Натан.

— Навярно у госпожица Флорин — отговори той, като сметна графинята за някоя съперница, дошла да устрои сцена на ревност.

— Къде е работният му кабинет?

— Той носи ключа у себе си.

— Искам да отида там.

Момчето я заведе до малка, тъмна стая, гледаща към задния двор, някога тоалетна, съседна с голяма спалня, чиято ниша още си стоеше. Малката стая беше издадена под ъгъл. Като отвори прозореца на спалнята, графинята можа да види през прозореца на кабинета какво става там: Натан хъркаше, седнал в креслото си на главен редактор.

— Издънете вратата и си дръжте езика! Ще ви платя, ако мълчите — каза Мари. — Не виждате ли, че господин Натан умира?

Прислужникът отиде да вземе от печатницата една желязна пръчка, с която можа да отвори вратата. Раул се задушаваше като най-обикновена шивачка посредством мангал с дървени въглища. Малко преди това бе написал писмо до Блонде, с което го молеше да припише самоубийството му на апоплектичен удар. Графинята беше дошла навреме. Тя нареди да го пренесат във файтона и понеже се чудеше къде да му окаже необходимите грижи, влезе в един хотел, нае стая и изпрати прислужника да повика лекар. За няколко часа Раул бе вън от опасност. Но графинята не напусна леглото му, преди да изтръгне от него пълни признания. След като сразеният тщеславец изля в сърцето й с покъртителни думи мъката си, тя се прибра, терзана от тревогите и мислите, които помрачаваха предишната вечер челото на Натан.

— Ще уредя всичко — му каза тя, за да му вдъхне охота за живот.

— Е, какво става със сестра ти? — попита я Феликс, когато Мари се прибра. — Много си разстроена.

— Това е ужасна история, която трябва да запазя в пълна тайна — отговори тя, като цяла се напрегна, за да се престори на спокойна.

За да бъде сама и да размисли на воля, отиде вечерта в театър „Де-з-Италиен“, а после облекчи сърцето си при госпожа Дю Тийе, като й разказа страшната сутрешна сцена и я помоли за съвет и подкрепа. Нито едната, нито другата не знаеха в този момент, че Дю Тийе е раздухал огъня в жалкия мангал, който така бе разстроил Мари Дьо Вандьонес.

— Той няма никого другиго освен мен на този свят — каза Мари на сестра си — и аз няма да го изоставя.

В тези думи е тайната на всички жени: те са героични, докато са сигурни, че са всичко за един надарен и безупречен мъж.

---

[1] *Клиши* — затвор за неизправни длъжници на улица Клиши. ↑

[2] *Фиески, Джузепе* (1790–1836) — корсиканец конспиратор и мошеник, който поставя адска машина по пътя на Луи-Филип към площад Бастилия на 28 юли 1835 г. Екзекутиран в 1836 г. ↑

ОСМА ГЛАВА
СПАСЕНИЯТ И ИЗГУБЕН ЛЮБИМ

Дю Тийе бе чул да говорят, че балдъзата му била като че ли влюбена в Натан, само че той спадаше към хората, които отричаха това или смятаха, че е несъвместимо с връзката на Раул с Флорин. Или актрисата трябваше да прогони графинята, или обратното. Но когато, прибирайки се същата вечер у дома си, той завари графинята, чието лице още в театъра му се бе сторило много разстроено, той се досети, че Раул й е поверил материалните си затруднения: следователно графинята го обичаше и беше дошла да иска от Мари-Йожени сумата, дължима на стария Жигоне. Тъй като тайните основания за привидно свръхестествената прозорливост на мъжа й оставаха скрити за госпожа Дю Тийе, тя направо се смая и подозренията му се превърнаха в сигурност. Банкерът реши, че ще може да улови нишката на ходовете на Натан. Никой не знаеше, че нещастникът е на легло в мебелиран хотел на улица Май под името на прислужника от редакцията, комуто графинята бе обещала петстотин франка, ако запази в тайна случилото се през нощта и на сутринта. Затова Франсоа Кийе се погрижи да каже на портиерката, че на Натан му е призляло от много работа. Дю Тийе не се изненада, че не вижда Натан. Естествено беше журналистът да се крие, за да избегне арестуването си. Когато шпионите на банкера дойдоха да се осведомят, те узнаха, че една дама е отвлякла сутринта главния редактор. Минаха два дни, преди да открият номера на файтона, да разпитат кочияша, да намерят и проучат хотела, в който длъжникът се връщаше към живота. Така че разумните мерки, взети от Мари, спечелиха още три дни отсрочка за Натан.

И тъй, всяка от двете сестри прекара жестока нощ. Подобно произшествие осветява с тлеещите си въглени целия живот. То хвърля главно светлина върху дъното и подводните скали, а не толкова към върховете, които дотогава са задържали вниманието. Поразена от тази ужасна картина — млад мъж, умиращ в креслото, пред вестника си, записвайки като римляните последните си мисли, — горката госпожа

Дю Тийе можеше да мисли само за едно: да му се притече на помощ и да възвърне живота на душата, чрез която живееше сестра й. Присъщо е на съзнанието ни да виждаме резултатите, преди да сме анализирали причините. Йожени още веднъж намери сполучливо хрумването си да се обърне към баронеса Делфин Дьо Нюсенжан, у която беше канена на вечеря, и не се усъмни в успеха. Великодушна като всички, които не са минали през стоманените зъбчати колела на съвременното общество, госпожа Дю Тийе реши да се нагърби сама с всичко.

Графинята от своя страна, щастлива, че е спасила живота на Натан, цяла нощ си блъскаше главата как да набави четиридесет хиляди франка. В подобни критични моменти жените нямат равни на себе си. Подтиквани от чувството си, те стигат до комбинации, които биха смаяли крадците, деловите хора и лихварите, ако тези три съсловия от патентовани или не деятели се учудваха на нещо.

Мари продаваше мислено диамантите си и носеше фалшиви; решаваше да поиска тази сума от Вандьонес уж за сестра си, която вече бе вмъкнала в играта, ала същевременно тя се отличаваше с премного благородство, за да не се спре пред опозоряващи средства; кроеше разни планове и ги отхвърляше. Парите на Вандьонес за Натан! Подскачаше в леглото си, уплашена от престъпната си мисъл. Да накара да монтират фалшиви диаманти? Рано или късно мъжът й щеше да забележи. Готова беше да поиска парите от Ротшилдови, които имаха толкова злато, или от парижкия архиепископ, чийто дълг бе да помага на бедните, като се мяташе така от една религия на друга, молейки се на кого ли не. Съжали горчиво, че е вън от правителствените среди. По-рано щеше да заеме тази сума от приближените на трона. Помисли си да се обърне към баща си. Ала бившият магистрат се ужасяваше от незаконните връзки. Децата му най-сетне бяха разбрали колко малко е склонен да съчувствува на любовните неволи. Не искаше и да чува за тях, беше станал мизантроп и се отвращаваше от всяка любовна интрига. Колкото до графиня Дьо Гранвил, тя се бе оттеглила в едно свое имение в Нормандия и довършваше дните си в пестене и молене, между свещениците и торбите си с пари, бездушна до последния си миг. Дори ако Мари имаше време да отиде в Байо, дали майка й щеше да й даде толкова пари, без да знае за какво й са? Да измисли дългове? Да, може би любимката й ще успее да я умилостиви. Е добре! В случай на неуспех

графинята щеше да отиде в Нормандия. Граф Дьо Гранвил нямаше да откаже да изнамери претекст за пътуването й, като й съобщи, че майка й се е разболяла уж тежко.

Покъртителната гледка, която я бе ужасила сутринта, грижите, оказани на Раул, часовете, прекарани до леглото му, изтръгнатите на части признания, агонията на един величав дух, спряният полет на гения от жалко, недостойно препятствие — всичко нахлу отново в паметта й, за да засили любовта й. Тя си припомни вълненията си и се почувствува още по-влюбена заради изпитанията, отколкото заради успехите на Раул. Щеше ли да целуне челото му, ако бе увенчано от успех? Не. Тя долавяше безкрайно благородство в последните думи, които Натан й бе казал в будоара на лейди Дъдли. Каква светост в сбогуването му! Какво великодушие в отказа от щастие, което би се превърнало в мъчение за нея! Графинята бе копняла за силни чувства в живота си; те изобилствуваха сега — страшни, жестоки, но любими. Тя живееше по-пълно чрез страданието, отколкото чрез наслаждението. С какво упоение си казваше: „Спасих го и още веднъж ще го спася!“ В ушите й още кънтеше възкликът му: „Само нещастните хора знаят докъде може да стигне любовта!“, когато усети устните на Мари, долепени до челото му.

— Да не би да си болна? — попита я мъжът й, дошъл в спалнята й да я вика за обед.

— Ужасно ме измъчва трагедията, която се разиграва у сестра ми — каза тя, без всъщност да лъже.

— Тя попадна в много лоши ръце. Истински срам за едно семейство е да има роднина като Дю Тийе, мъж без капка благородство. Ако със сестра ви се случи беда, тя няма да срещне никакво съчувствие у него.

— Коя жена се задоволява със съчувствие? — каза графинята, като трепна конвулсивно. — Когато сте безжалостни, вашата строгост е благоволение за нас.

— Не от днес ми е познато благородното ви сърце — каза Феликс, като целуна ръка на жена си, дълбоко развълнуван от гордия й отговор. — Жена, която разсъждава така, няма нужда да бъде пазена.

— Пазена?… — поде тя. — Още една срамна проява от страна на мъжете.

Феликс се усмихна, но Мари се изчерви. Когато се чувствува виновна вътре в себе си, жената показва външно най-голяма женска гордост. Трябва да бъдем признателни за това притворство. Измамата в този случай е пропита с достойнство, ако не с величие.

Мари написа два реда до Натан на името на господин Кийе, за да го уведоми, че всичко е наред, и изпрати писъмцето по един посредник в хотел „Май“.

Вечерта в Операта графинята видя изгодата от лъжата си, защото мъжът й сметна, че е напълно естествено тя да напусне ложата им, за да види сестра си. Преди да я придружи дотам, Феликс изчака Дю Тийе да остави жена си сама. От какви бурни чувства бе разтърсвана Мари, докато прекосяваше коридора, влизаше в ложата на сестра си и показваше спокойното си и ведро изражение на светското общество, учудено, че двете сестри са заедно.

— Какво става? — попита Мари.

Отговорът бе изписан върху лицето на Мари-Йожени. То грееше от такава чистосърдечна радост, че мнозина я приписаха на някое тщеславно удовлетворение.

— Той ще бъде спасен, мила, но само за три месеца, а дотогава ще се постараем да му помогнем по-ефикасно. Госпожа Дьо Нюсенжан иска четири полици, подписани от когото и да е, за да не те изложи. Тя ми обясни как трябва да бъдат попълнени. Не разбрах нищо, но господин Натан ще ти ги приготви. Помислих си само, че Шмуке, старият ни учител, може да ни бъде много полезен в този случай: той ще ги подпише. Като прибавиш към тях и едно писмо, с което гарантираш плащането им на госпожа Дьо Нюсенжан, тя утре ще ти даде парите. Направи всичко сама, не се доверявай на никого. Помислих си, че Шмуке едва ли би имал някакво възражение. За да отклоня подозренията, казах, че искаш да услужиш на стария ни учител по музика, изпаднал в беда немец. Помолих я следователно да държи всичко това в дълбока тайна.

— Умна си като ангел! Дано само баронеса Дьо Нюсенжан да се разбъбри чак след като даде парите — каза графинята и повдигна умолително очи, все едно към бога, макар да беше в Операта.

— Шмуке живее на малката уличка Ньовер, която излиза на кея Конти. Не забравяй, иди лично ти.

— Благодаря ти — каза графинята, като стисна ръката на сестра си. — Ах, бих дала десет години от живота си.

— От старостта си…

— За да сложа веднъж за винаги край на подобни тревоги — каза графинята, като се усмихна на забележката й.

Всички, които бяха отправили в този миг лорнетите си към двете сестри, можеха да сметнат, че са увлечени в най-повърхностен разговор, възхищавайки се на невинния им смях. Но някой от безделните хора, които идват в Операта по-скоро за да оглеждат тоалетите и лицата, отколкото за развлечение, би могъл да отгатне тайната на графинята по силната тревога, която угаси радостта върху двете чаровни лица. Раул, който през нощта не се страхуваше от приставите, се появи на стъпалото, на което заставаше обикновено, изпит и бледен, с неспокоен поглед и тъжно чело. Потърси с очи графинята в ложата й, видя, че е празна, и притисна челото си с две ръце, опрял лакти на парапета.

„Нима може да бъде в Операта!“ — помисли си той.

— Че погледни насам, велики клетнико! — прошепна госпожа Дю Тийе.

Колкото до Мари, с риск да се изложи, тя прикова в него страстния си неподвижен поглед, поглед, чрез който волята избликва от окото, както светлинните вълни изтичат от слънцето, и според хипнотизаторите прониква в лицето, към което е насочен. Раул сякаш бе докоснат от вълшебна пръчица: той вдигна глава и внезапно срещна погледите на двете сестри. Със сладката находчивост, която никога не изоставя жените, госпожа Дьо Вандьонес улови кръстчето, закачено на гърдите й, и му го показа с бегла, но многозначителна усмивка. Отблясъкът на златното кръстче стигна чак до челото на Раул и лицето му засия.

— Малко ли нещо е, Йожени — каза графинята на сестра си, — да върнеш живота на мъртвец?

— Можеш да влезеш в дружеството за подпомагане на корабокрушенците — отговори й Йожени с усмивка.

— Колко тъжен и унил дойде и колко доволен ще си отиде!

— Е, как си, драги? — каза Дю Тийе, като стисна ръка на Раул и го заговори привидно най-приятелски.

— Ами че като човек, получил току-що най-благоприятни сведения за изборите. Ще бъда избран! — отговори му щастливият Раул.

— Много се радвам — каза Дю Тийе. — Ще ни трябват пари за вестника.

— Ще намерим — отвърна Раул.

— Жените имат дявола за съюзник — подхвърли Дю Тийе, все още невярващ напълно на думите на Раул, когото бе прекръстил Шарнатан.

— Какво имате предвид? — попита Раул.

— Балдъза ми е при жена ми. Подушвам някаква интрига. Струва ми се, че графинята те обожава, поздравява те пред очите на цялата зала.

— Погледни — каза госпожа Дю Тийе на сестра си, — казват, че ние сме двулични. Мъжът ми любезничи с господин Натан, а именно той иска да го натика в затвора.

— А обвиняват нас! — извика графинята. — Ще му отворя очите.

Тя стана, улови под ръка Вандьонес, който я чакаше в коридора, и се върна сияеща в ложата си. После напусна Операта, поръча да й приготвят колата на другия ден преди осем часа и още в осем и половина се озова на кея Конти, след като се отби на улица Май.

Колата й не можеше да влезе в тясната уличка Ньовер, но тъй като Шмуке живееше на ъгъла, не се наложи графинята да гази калта: тя скочи от стъпалото на каретата върху калния изпотрошен плочник на старата черна къща, закърпена като фаянсовите съдове на някой портиер с железни скоби и така надвиснала, че плашеше минувачите. Старият капелмайстор живееше на четвъртия етаж и се радваше на красив изглед към Сена от Пон-Ньоф до хълма Шайо. Това добро същество така се изненада, когато прислужникът му извести за посещението на бившата му ученичка, че в смайването си я пусна да влезе в жилището му. Графинята никога не би могла да си представи или да подозре съществуването, което внезапно се разкри пред очите й, макар че отдавна й бе известно дълбокото пренебрежение на Шмуке към облеклото и липсата на интерес към земните неща. Но кой би повярвал, че някой може да живее така нехайно, в такава пълна занемареност? Шмуке беше Диоген в кожата на музикант и никак не се

срамуваше от безредието в дома си, би го отрекъл дори, до такава степен бе свикнал с него.

Славната голяма немска лула, която не слизаше от устата му, бе покрила тавана, малките книжни тапети, изпокъсани на хиляди места от котката, с жълтеникав слой, напомнящ златните жита на Церера. Котката с великолепната си роба с дълги бухнали косми — мечта на всяка портиерка, беше като че ли господарка на дома, важна и съвсем невъзмутима. Настанена величествено върху превъзходното виенско пиано, тя хвърли към влязлата графиня привидно любезния леден поглед, с който би я поздравила всяка жена, учудена от красотата й. Тя не се помръдна и само раздвижи сребърните нишки на щръкналите си мустаци, като отмести златните си очи към Шмуке.

Пианото беше старомодно, от скъпо дърво, боядисано черно със златни ръбове, но замърсено, безцветно, изполющено, с изтрити като зъбите на стар кон клавиши, пожълтели от дима на лулата. Купчинките пепел върху пюпитъра разказваха, че предната вечер Шмуке бе препускал върху стария си инструмент към някой музикален сабат.

Каменният под, покрит със засъхнала кал, остатъци от необясним произход, парчета хартия, пепел от лулата, приличаше на пода на пансионите, когато не е метен цяла седмица и чистачките събират цели купища отпадъци, нещо средно между оборски тор и парцали. Някое по-опитно око от окото на графинята би се осведомило за живота на Шмуке по обелките от кестени и корите от ябълки, черупките от великденски яйца, счупените по невнимание чинии с остатъци от кисело зеле.

Тази „немска смет“ образуваше килим от прашни нечистотии, които скърцаха под краката и се смесваха с купчината пепел, свличаща се царствено от каменната боядисана камина, в която се мъдреше голяма буца каменни въглища с две догарящи главни пред нея.

Върху камината висеше огледало, в което лицата танцуваха сарабанда. От едната му страна бе закачена прословутата лула, от другата китайска ваза, в която учителят държеше тютюна си. Две кресла, купени наслуки, както и твърдата плоска кушетка, червясалият скрин без мраморна плоча отгоре и разклатената маса с останките от беден обед съставляваха скромната мебелировка, достойна за индиански вигвам. Огледалото за бръснене, закачено на дръжката на прозореца без пердета, с една дрипа над него, цялата на тъмни ивици

от бърсането на бръснача, говореше за единствените жертви, които Шмуке прави за грациите и обществото.

Котката, слабо, закриляно създание, бе в най-изгодно положение, тя разполагаше със стара възглавница от канапе, край която бяха сложени чаша и чиния от бял порцелан.

Ала никое перо не може да опише до какво състояние бяха довели мебелите Шмуке, котката и лулата, тази жива света троица. Лулата бе обгорила тук-там масата. Котката и главата на Шмуке бяха омазнили утрехското зелено кадифе на двете кресла, така че то бе станало съвсем гладко. Ако не беше великолепната опашка на котката, която почистваше отчасти жилището, прахът по празните места върху скрина или пианото никога нямаше да бъде обърсан.

В един ъгъл стояха обувките, за които би подхождало епично изброяване.

Скринът и пианото бяха отрупани с подвързани ноти, разпокъсани, изтърбушени, с побелели изтъркани краища на разнищените картонени корици. По стените бяха залепени с тесто адресите на ученичките. Следите от засъхнало лепило без хартийки показваше броя на напусналите го. Върху листчетата бяха нанесени с тебешир разни сметки.

На скрина се кипреха канчета от бира, изпита предната вечер, съвсем нови и лъскави сред вехториите и старите нотни тетрадки. Едно гърне за вода със салфетка отгоре представляваше хигиената заедно с най-обикновен калъп сапун, бял със сини ивици, който бе оставил влажни следи на много места по розовото дърво.

Две шапки, пак вехти, се виждаха на закачалката, на която висеше същият син сюртук, който графинята знаеше открай време. Под прозореца имаше три саксии с цветя, навярно немски, и току до тях чемширен бастун.

Макар зрителните и обонятелните възприятия на графинята да не бяха приятни, усмивката и погледът на Шмуке забулиха грозотата с неземни лъчи, придаващи блясък на опушената обстановка и внасящи живот в хаоса. Душата на този благороден човек, хранилище и източник на толкова божествени качества, светеше като слънце. Така в чистосърдечния му наивен смях при вида на едната „света Цецилия“ зазвучаха нотки на младост, жизнерадост и невинност. Той изля най-скъпите съкровища на човека и ги превърна в мантия, която прикри

нищетата му. И най-горделивото парвеню би сметнало, че е грозно да обръща внимание на рамката, в която се суетеше възвишеният апостол на култа към музиката.

— О, по какво случайност ште тук шкьопа графиньо? Да ишпява ли кантиката на Зимеон на мой вьозраст? — При тази мисъл пак го напуши смях. — Изглезда ми потрьогнало на любоф? — продължи той лукаво. После пак се разсмя като дете. — Вие идва за музика, не за едно бедно цовек. Аш знае, знае — каза той тъжно. — Но нека идва за какво щете, нека знае, че аш цяло ваш — и тело, и дух, и всичко, кое има.

Той улови ръката на графинята, целуна я и една сълза капна върху пръстите й, защото този сърдечен човек не забравяше стореното му добро. Радостта от посещението й за миг притъпи този спомен, за да го извика отново в съзнанието му с пълна сила. Той тутакси грабна тебешира, скочи на креслото пред пианото и чевръсто като младеж написа върху тапета с едри букви: 17 февруари 1835 година.

Този толкова красив и простодушен жест бе направен в изблик на такава пламенна признателност, че графинята силно се развълнува.

— И сестра ми ще дойде.

— И другото сьощо! Кога? Кога? Дано бьоде, преди аш да умре!

— Ще дойде да ви благодари за една голяма услуга, която ще ви поискам от нейно име.

— Бьорзо, бьорзо, бьорзо! — извика Шмуке. — Какво трябва прави аш? Да иде на дяволи?

— Нищо, освен да напишете: „Задължавам се да изплатя сумата от десет хиляди франка“ на всеки от тези листове — каза тя, като извади от маншона си четирите полици, приготвени надлежно от Натан.

— Ха! Това бьорзо стане! Само аш не знае кьоде остава пера и маштилница. Маха оттам, хер Мур! Това мой котка. Това беден животно зивее с беден Шмуке. Нали крашиво?

— Да — отвърна графинята.

— Вие ишка него?

— Как можа да ви хрумне това! Та нали тя е ваш приятел!

Котката, която бе закрила мастилницата, отгатна, че Шмуке я търси, и скочи на леглото.

— Хитро като маймуна. Аш нарича него Мур от увазение кьом нашето голям Хофман от Берлин, аш на него много приятел.

Добрият човечец подписваше невинно като дете, което прави, каквото майка му му заповядва, без да разбира нищо, но уверен, че постъпва правилно. Той се грижеше повече дали графинята ще хареса котката, отколкото за тези книжа, които можеха завинаги да му отнемат свободата съгласно законите за чужденците.

— Та вие уверява мене, че тези хартия с марки…

— Не се тревожете ни най-малко! — каза графинята.

— Аш никак не тревожи — пресече я той рязко. — Аш пита дали тези хартия с марки зарадва гошпоза Дю Тийе.

— О, вие ще й окажете истински бащинска услуга!…

— Тогава аш много щастлив, че било полезно. Послуша мой музика! — каза той, като остави полиците върху масата и скочи към пианото си.

Ръцете на този ангел вече препускаха по старите клавиши, погледът му досягаше през покрива небесата, най-запленяващите звуци разцъфваха във въздуха и проникваха в душата. Но графинята изчака този наивен тълкувател на неземния свят да говори посредством дървото и струните, както света Цецилия от Рафаело на ангелите, които я слушат, само докато изсъхне написаното. Пъхна полиците в маншона си и върна от ефирните простори сияещия маестро, като го потупа по рамото.

— Мили ми Шмуке — промълви тя.

— Толко бьорзо! Тогава защо дошло?

Той не протестира. Изправи се като вярно куче, за да изслуша графинята.

— Мили ми, Шмуке — поде тя, — това е въпрос на живот и смърт, всяка минута спестява кръв и сълзи.

— Вие все сьощото! Хайде, хайде, суши сьолзи на други! Знай, че за бедно Шмуке ваше идване повеце штрува от рента!

— Ние пак ще се видим — каза тя, — ще идвате да ми свирите и да обядвате с мен всяка неделя, иначе ще ви се разсърдя. Чакам ви идната неделя.

— Фярно?

— Моля ви за това, а и сестра ми навярно ще ви определи ден.

— Тогава аз напьолно щастлив, защото виждал вас само на Шанз-Елизе, кога минавали с кола и много редко!

Тази перспектива пресуши сълзите му и той предложи ръка на хубавата си ученичка, която усети силните удари на старческото сърце.

— Значи, мислехте за нас? — попита го тя.

— При всеки свой зльок. Пьорво като за мои благодетелки и после като за пьорви момиче, което видял, достойни за любов!

Графинята не посмя да каже нищо повече. Думите му прозвучаха невероятно почтително, с предана и благоговейна тържественост. Опушената, пълна с отпадъци стая бе храм, обитаван от две богини. Без те да знаят, чувството, което вдъхваха, нарастваше всеки миг.

„Тук, виж, сме обичани, много обичани!“ — помисли си тя.

Вълнението, с което старият Шмуке гледаше графинята, докато тя се качваше в каретата, бе напълно споделено от нея: с върха на пръстите си тя му прати нежна целувка; така жените се поздравяват отдалеч. Този жест прикова на място Шмуке дълго след като колата бе изчезнала. Малко по-късно графинята влезе в двора на госпожа Дьо Нюсенжан. Баронесата още не беше станала, но за да не кара една толкова високопоставена жена да чака, сложи набързо пеньоара си и се загърна с шал.

— Става дума за едно добро дело, госпожо — каза графинята, — и бързината в такива случаи е милост. Иначе не бих ви безпокоила толкова рано.

— Напротив, много съм щастлива! — отвърна жената на банкера и като взе четирите полици и гаранционното писмо на графинята, позвъни на камериерката си. — Терез, кажете на касиера веднага да ми донесе четиридесет хиляди франка.

После заключи в секретното чекмедже на масата си писмото от госпожа Дьо Вандьонес, като го запечата.

— Спалнята ви е прекрасна — й каза графинята.

— Господин Дьо Нюсенжан ще ме лиши от нея, строи нова къща.

— Навярно ще дадете тази на дъщеря си. Говори се за женитбата й с господин Дьо Растиняк.

Точно когато госпожа Дьо Нюсенжан се канеше да й отговори, влезе касиерът. Тя пое банкнотите и му връчи четирите полици.

— Едното за другото — каза баронесата на касиера.

— Само че без лихвата — възрази касиерът. — Този Шмуке е айн музикант фон Ансбах — добави той, като видя подписа, а графинята изтръпна.

— Да не би да се занимавам със сделки? — скастри го госпожа Дьо Нюсенжан, като го погледна надменно. — Това е моя работа.

Касиерът напразно изгледа първо графинята, после баронесата: лицата им бяха безизразни.

— Хайде, оставете ни. — Баронесата се обърна към графинята: — Бъдете така добра да останете още малко, за да не би да си помислят, че сте свързани с тази сделка.

— Ще ви помоля да прибавите още една любезност към милия си жест — каза графинята, — да запазите всичко това в тайна.

— Това се разбира от само себе си, щом става дума за добро дело — отвърна баронесата с усмивка. — Ще заповядам кочияшът да откара колата ви в дъното на градината без вас. После ние ще отидем заедно дотам и никой няма да ви види, че излизате: ще бъде съвсем необяснимо.

— Мила сте като човек, който е страдал — промълви графинята.

— Не зная дали съм мила, но много съм страдала — каза баронесата. — Надявам се, че вие сте такава не срещу толкова скъпа цена.

След като даде заповедта си, баронесата обу подплатени пантофи, наметна се с кожено палто и преведе графинята до задната врата на градината си.

Когато някой замисли лош номер, както Дю Тийе срещу Натан, той не го доверява никому. Нюсенжан бе подразбрал нещичко, но жена му бе съвсем чужда на тези макиавеловски комбинации. Само че, тъй като баронесата знаеше, че Раул е притеснен материално, не беше повярвала на двете сестри. Отгатнала бе в чии ръце щяха да отидат парите, очарована бе да услужи на графинята, пък и дълбоко съчувствуваше на хора, изпаднали в такива затруднения. Растиняк, който бе в състояние да прозре маневрите на двамата банкери, дойде на обед у госпожа Дьо Нюсенжан. Делфин и Растиняк нямаха тайни един от друг. Тя му разказа сцената с графинята. Далеч от мисълта, че баронесата може да бъде замесена в тази работа, не особено важна за него, обикновено средство като всяко друго, той й обясни как стоят нещата. Делфин може би бе осуетила преди малко предизборните

надежди на Дю Тийе и бе провалила лъжите и жертвите му в продължение на цяла година. Растиняк я уведоми за всичко и й препоръча да пази в тайна грешката, която току-що бе извършила.

— Стига само касиерът да не спомене нещо пред Нюсенжан — каза тя.

Малко преди дванайсет часа, докато Дю Тийе обядваше, му съобщиха, че е дошъл господин Жигоне.

— Нека влезе — каза банкерът, макар че жена му беше на масата. — Е, какво, стари ми Шейлок, затворен ли е нашият човек?

— Не.

— Как така? Не ви ли казах: улица Май, хотел…

— Плати — отвърна Жигоне, като извади от портфейла си четиридесет банкноти.

Дю Тийе направи отчаяна гримаса.

— Никога не бива да приемате неохотно парите — отбеляза безстрастният му събрат. — Това може да донесе нещастие.

— Откъде взехте тези пари, госпожо? — попита банкерът, като погледна така жена си, че я накара да се изчерви до корена на косите си.

— Не разбирам какво означава въпросът ви.

— Ще разгадая тайната — заяви съпругът й, като стана вбесен. — Разрушихте най-съкровените ми проекти.

— А вие щяхте да разбиете сервиза си — каза Жигоне, като задържа покривката, която Дю Тийе бе повлякъл с полата на халата си.

Госпожа Дю Тийе се накани да излезе със студено изражение, ужасена от думите му. Позвъни и един камериер влезе.

— Впрегнете конете и повикайте Виржини, за да ме облече — му нареди тя.

— Къде отивате? — попита Дю Тийе.

— Добре възпитаните съпрузи не разпитват жените си — отвърна тя, — а вие имате претенциите да се държите като благородник.

— От два дни, откакто два пъти видяхте безочливата си сестра, не мога да ви позная.

— Нали ми заповядахте да бъде безочлива, изпробвам го с вас.

— Ваш слуга, госпожо — поклони се Жигоне, който не държеше да присъствува на семейна сцена.

Дю Тийе втренчено изгледа жена си, която му отвърна със същия поглед, без да сведе очи.

— Какво означава това? — попита я той.

— Че вече не съм малко момиче, което ще уплашите. Аз съм и през целия си живот ще ви бъда честна и добра съпруга. Може да се държите господарски с мен, ако искате, но не и като тиранин.

Дю Тийе излезе. След тази напрегната сцена Мари-Йожени се прибра смазана в стаята си. „Ако не бе опасността, която грози сестра ми, никога не бих се осмелила така да го предизвиквам, но, както казва поговорката, всяко зло за добро.“

През нощта госпожа Дю Тийе си припомни изповедта на сестра си. Тъй като бе сигурна в спасението на Раул, съзнанието й не беше подвластно на мисълта за надвисналата опасност. Представи си колко енергично графинята бе заявила, че ще избяга с Натан, за да го утеши за сполетялото го нещастие, ако не може да го предотврати. Убеди се, че този мъж би могъл с извънредно голямата си признателност и любов да накара сестра й да извърши нещо, което за благоразумната Йожени бе лудост. Имаше пресни примери във висшето общество на подобни бягства, при които жените заплащат с угризения и опозоряване, неизбежно свързани с всяка незаконна връзка, съмнителните си наслади, а Йожени знаеше плачевния им край. Думите на Дю Тийе още повече засилиха страха й. Боеше се да не би всичко да се разкрие. Представи си подписа на графиня Дьо Вандьонес сред книжата на банката „Нюсенжан“. Реши да помоли сестра си да признае всичко на Феликс. Не я завари вкъщи, но Феликс беше там.

Някакъв вътрешен глас призова Йожени да спаси сестра си. Може би на другия ден щеше да бъде късно. Тя пое голяма отговорност, но не се поколеба да каже всичко на графа. Нямаше ли да прояви снизхождение, след като честта му е все още непокътната? Графинята беше по-скоро заблудената не прелъстена. Йожени се уплаши да не би да постъпи подло и предателски, като издаде тайна, която цялото общество пази, единодушно по този въпрос, но си представи бъдещето на Мари, ужаси се, че някой ден ще я види сама, разорена от Натан, бедна, болна, нещастна, доведена до отчаяние. Престана да се колебае и помоли графа да я приеме.

Учуден от посещението й, Феликс проведе дълъг разговор с балдъзата си, по време на който се показа така спокоен и господар на

себе си, че тя се уплаши да не би той да вземе някое непоправимо решение.

— Бъдете спокойна — каза й Вандьонес, — ще се държа така, че един ден графинята ще ви благославя. Колкото и да ви е трудно да не споделяте нищо с нея, след като ме уведомихте, имайте ми доверие още няколко дни. Необходими ми са, за да разнищя някои тайни, които ви се изплъзват, и главно, за да действувам предпазливо. Може би ще узная всичко много бързо. Само аз съм виновен, сестрице. Всички влюбени преследват своята цел, но не всички жени имат щастието да виждат живота такъв, какъвто е.

Госпожа Дю Тийе си отиде успокоена.

ДЕВЕТА ГЛАВА
ТЪРЖЕСТВОТО НА СЪПРУГА

Феликс дьо Вандьонес незабавно взе четиридесет хиляди франка от Националната банка и се втурна към госпожа Дьо Нюсенжан. Намери я, благодари й за доверието, оказано на жена му, и й върна парите. Графът обясни тайнствения заем с разточителната благотворителност на жена си, на която бе пожелал да постави граници.

— Нищо не ми обяснявайте, господине, щом госпожа Дьо Вандьонес ви е признала всичко — каза баронеса Дьо Нюсенжан.

„Тя знае“ — помисли си Вандьонес.

Баронесата му върна гаранционното писмо и нареди да донесат четирите полици. През това време Вандьонес я гледаше проницателно като политик, което едва ли не я обезпокои, и той сметна момента удобен за сделка.

— Живеем в епоха, когато нищо не е сигурно. Тронове се появяват и изчезват във Франция с ужасяваща бързина. Петнайсет години са достатъчни, за да се ликвидира една велика империя, една монархия, а и една революция. Никой не би посмял да предрича бъдещето. Знаете колко съм привързан към каузата на легитимистите. Тези мои думи не биха изненадали никого. Представете си един рязък обрат: няма ли да бъдете щастлива, ако имате приятел в партията, която ще възтържествува?

— Естествено — отвърна усмихнато тя.

— Искате ли да имате в мое лице, без никой да подозира, един задължен вам човек, който би могъл да запази на господин Дьо Нюсенжан перството, към което се стреми.

— Какво искате от мен? — възкликна тя.

— Малко нещо. Всичко, което знаете за Натан.

Баронесата му повтори сутрешния си разговор с Растиняк и каза на бившия пер на Франция, като му върна четирите полици, взети от касиера:

— Не забравяйте обещанието си.

Вандьонес не само не забрави примамливото си обещание, а го разкраси още повече пред барон Дьо Растиняк, за да получи от него някои други сведения.

Като излезе от дома им, продиктува на един професионален писар следното писмо до Флорин:

„Ако госпожица Флорин иска да узнае коя е първата роля, която ще играе, умолявам я да дойде на предстоящия бал в Операта, придружена от господин Натан.“

Щом пусна писмото в пощата, той отиде при своя комисионер, много ловък и проницателен, макар и честен младеж, и го замоли да се представи за приятел на Шмуке, комуто музикантът е разказал за посещението на госпожа Дьо Вандьонес, обезпокоен със закъснение от значението на думите „задължавам се да изплатя сумата от десет хиляди франка“, които бе написал четири пъти. Този приятел ще поиска от Натан обратна разписка за четиридесет хиляди франка. Това беше малко смела игра. Натан можеше да знае как е бил уреден въпросът; но необходимо беше да рискува малко, за да спечели много. В смущението си твърде вероятно бе Мари да е забравила да поиска от своя Раул разписка за Шмуке.

Комисионерът веднага отиде в редакцията и в пет часа се завърна победоносно при графа с обратна разписка за четиридесет хиляди франка: още при първите думи, разменени с Натан, той успял да му внуши, че е изпратен от графинята.

Този успешен ход задължаваше Феликс да попречи на жена си да види Раул преди бала в Операта, където смяташе да я заведе, за да й даде възможност сама да разбере естеството на отношенията на Натан и Флорин, Познаваше ревнивата гордост на графинята и държеше да я накара сама да се откаже от любовта си, за да не се черви пред него, и да й покаже навреме писмата й до Натан, които възнамеряваше да откупи от Флорин.

Мъдрият и бързо замислен план, отчасти изпълнен, се провали от една игра на случая, който изменя всичко тук долу на земята. След вечеря Феликс наведе разговора за бала в Операта и подхвърли, че Мари никога не е ходила там. Предложи й това развлечение за другия ден.

— Ще ви дам възможност да поставите натясно някого — каза той.

— Ще ми доставите голямо удоволствие.

— За да си я бива шегата, жената трябва да си избере подходяща жертва, някоя знаменитост, остроумен човек и да го направи на пух и прах. Искаш ли да ти предоставя Натан? Чрез един познат на Флорин мога да науча тайни, които ще го подлудят.

— Флорин ли? — отвърна графинята. — Актрисата? Чула бе това име от Кийе, прислужника в редакцията: то блесна като светкавица в съзнанието й.

— Ами да, любовницата му — отвърна графът. — Какво чудно има?

— Мислех, че господин Натан е премного зает и не му е до любовници. Нима писателите имат време да обичат?

— Не казвам, че обичат, скъпа, но са принудени да живеят някъде, както всички останали, и когато нямат дом, когато са преследвани от съдебните пристави, живеят при любовниците си. Може да ви се стори леконравно, но е безкрайно по-приятно, отколкото „да живеят“ в затвора.

Огънят не беше толкова червен, колкото страните на графинята.

— Харесвате ли го за жертва? Ще го ужасите — продължи графът, без да обръща внимание на смущението на жена си. — Ще ви дам възможност да му докажете, че е изигран като хлапак от зет ви Дю Тийе. Този мизерник иска да го тикне в затвора, за да не постави кандидатурата си в избирателната колегия на Нюсенжан. Зная от приятел на Флорин сумата, получена от продажбата на покъщнината й, която му е дала, за да основе вестника си. Зная и какво му е изпратила от припечеленото по време на турнето й тази година в провинцията и в Белгия, пари, които в крайна сметка отиват в джоба на Дю Тийе, Нюсенжан и Масол. Тези тримата предварително са продали вестника на правителството, толкова са сигурни, че ще изместят тази умна глава.

— Господин Натан не е способен да приеме парите на една актриса.

— Вие съвсем не познавате тези хора, скъпа. Той няма да отрече този факт.

— Сигурно ще отида на бала — каза графинята.

— Ще се позабавлявате — поде Вандьонес. — С подобни оръжия сериозно ще нараните честолюбието на Натан и ще му окажете услуга. Ще го видите да беснее, да се усмирява, да скача под бодливите ви епиграми! Шегувайки се, ще осведомите един умен човек за грозящата го опасност и ще имате удоволствието да видите конете на златната среда[1], нашибани в собствената им конюшня… Ти не ме слушаш, мило дете.

— Напротив, слушам ви много внимателно — отвърна тя. — По-късно ще ви кажа защо държа да зная със сигурност всичко това.

— Да знаеш със сигурност? — поде Вандьонес. — Не си сваляй маската. Ще вечеряш с Натан и Флорин. Много забавно ще бъде при твоето обществено положение да поставиш натясно една актриса, след като си принудила ума на един прочут мъж да препуска около толкова важни тайни. Ще ги впримчиш и двамата с един хитър ход. Ще тръгна по следите на изневерите на Натан. Ако науча подробности около някое ново приключение, ще наблюдаваш гнева на куртизанка. Великолепно зрелище! Гневът на Флорин ще се пени като алпийски поток: тя обожава Натан, той е всичко за нея. Тя държи на него като на зеницата на очите си, както лъвицата — на малките си. Спомням си, че в младежките си години видях една прочута актриса, превърнала се в готвачка, когато искаше обратно писмата си от един мой приятел. Никога друг път не съм виждал подобна гледка: спокойната й ярост, безочливото й величие, дивашкото държане… Лошо ли ти е, Мари?

— Не, огънят е много силен.

Тя се отпусна на едно кресло. Внезапно, водена от една от онези странни реакции, породена от раздиращите мъки на ревността, се изправи на треперещите си крака, скръсти ръце и бавно се приближи до мъжа си.

— Какво знаеш? — попита го тя. — Не си способен да ме измъчваш, би ме погубил, без да ме караш да страдам, ако съм виновна.

— Какво трябва да зная, Мари?

— А Натан?

— Въобразяваш си, че го обичаш, но обичаш призрак, изтъкан от фрази.

— Значи, знаеш?

— Всичко.

Тази дума се стовари върху главата на Мари като боздуган.

— Ако искаш, няма да зная никога нищо — поде той. — Ти си в бездна, мое дете, трябва да те измъкна от нея. Погрижил съм се вече за това. Виж.

Той извади от джоба си гаранционното писмо и четирите полици на Шмуке, които графинята мигом позна, и ги хвърли в огъня.

— Какво би станало с теб, клета Мари, след три месеца? Съдебните пристави биха те влачили по съдилищата. Не свеждай глава, не се унижавай: станала си жертва на най-красиви чувства, кокетирала си с поезията, а не с един мъж. Всички жени до една, чуваш ли, Мари, щяха да се изкушат на твое място. Не бихме ли били безумни ние, мъжете, вършили хиляди глупости в продължение на двадесет години, да искаме вие да не бъдете неблагоразумни нито веднъж през целия си живот? Пазил ме Бог да тържествувам над теб или да те принизя със състрадание, което ти отхвърли така енергично онзи ден. Може би нещастникът е бил искрен, когато ти е пишел, искрен, когато се е самоубивал, искрен, когато се е връщал същата вечер при Флорин. Ние струваме по-малко от вас. Не говоря за себе си в този миг, а за теб. Лично аз съм снизходителен, но обществото не е. То отбягва жена, предизвикала скандал, не допуска никой да се радва на пълно щастие и в същото време на всеобща почит. Не бих могъл да кажа дали това е правилно. Светът е жесток, това е всичко. Може би хората са по-завистливи сбрани накуп, отколкото всеки поотделно. Седнал в партера, крадецът ръкопляска на тържеството на невинността, а ще й вземе на излизане скъпоценностите. Обществото не лекува злините, които поражда. Награждава с почести ловките лъжи и не отрежда никаква награда за безмълвната преданост. Зная и виждам всичко това, но ако не мога да променя света, то поне в моя власт е да те защитя срещу самата теб. В случая става въпрос за мъж, който ще ти донесе само нещастие, а не за свята, свещена любов, която ни повелява понякога себеотрицание и носи оправдание. Може би сбърках, че не разнообразих щастието ти, че не противопоставих на спокойните радости кипящи наслади, пътешествия, развлечения. Мога впрочем да си обясня какво те е тласнало към един известен мъж със завистта, която си събудила у някои жени. Лейди Дъдли, госпожа Д’Еспар, госпожа Дьо Манервил и снаха ми Емили имат пръст във всичко това. Тези жени, от които те бях предупредил да се пазиш, са

разпалили любопитството ти по-скоро за да огорчат мен, отколкото да те изложат на буря, която, надявам се, се е разразила над теб, без да те досегне.

Като слушаше пропитите с доброта думи, графинята бе в плен на хиляди противоречиви чувства. Но над целия този ураган властвуваше безграничното й възхищение от Феликс. Гордите и благородни души бързо откликват на деликатното отношение към тях. Тактичността е за чувствата това, което е грациозността за тялото. Мари оцени благородната готовност на Феликс да падне в краката на прегрешилата жена, за да не види срама й. Избяга като обезумяла, но се върна, защото си помисли, че с това може да разстрои мъжа си.

— Почакайте — каза му тя и изчезна.

Феликс много умно й бе измислил извинение и почти веднага бе възнаграден за находчивостта си: жена му се върна с всички писма на Натан в ръка и му ги даде.

— Съдете ме — каза тя, като падна на колене.

— В състояние ли е да съди правилно човек, когато обича? — отвърна той, като пое писмата и ги хвърли в огъня, защото по-късно жена му можеше да не му прости, че ги е чел. С глава върху коленете на графа, Мари се заля в сълзи.

— Къде са твоите, мое дете? — попита я той, като повдигна главата й.

При този въпрос графинята престана да усеща парещата червенина на бузите си, студени тръпки я пронизаха.

— За да не подозираш съпруга си, че клевети мъжа, когото си сметнала за достоен да те обича, ще накарам Флорин сама да върне писмата ти.

— О, защо не ги върне той по Моя молба?

— Ами ако откаже?

Графинята наведе глава.

— Отвращавам се от обществото и не искам да го виждам вече. Ще живея сама край теб, ако ми простиш.

— Пак би могла да се отегчиш. А и какво би казало светското общество, ако внезапно го напуснеш? През пролетта ще заминем, ще отидем в Италия, ще обиколим Европа, докато все още имаш само едно дете. Но утре трябва да отидем на бала в Операта, защото не

можем иначе да получим писмата, без да се изложим. А и като ти ги донесе, Флорин ще докаже властта си, нали?

— И аз ще видя това? — възкликна графинята ужасена.

— Вдругиден сутринта.

На следващия ден към полунощ Натан се разхождаше във фоайето на Операта под ръка с една маска, с доста съпружески вид. След малко ги спряха две маскирани жени.

— Бедни глупчо, ти се погубваш, Мари е тук и те вижда — пошепна дегизираният като жена Вандьонес на Натан.

— Ако пожелаеш, ще чуеш тайни, които Натан е скрил от теб, и ще узнаеш на какви опасности е изложена любовта ти към него — каза разтреперана графинята на Флорин.

Натан рязко пусна ръката на Флорин и тръгна след графа, който се скри в тълпата. Флорин последва графинята до една пейка, където вече седеше Вандьонес, върнал се, за да бъде в помощ на жена си.

— Обясни ми, мила — каза Флорин, — и не мисли, че ще чакам дълго. Никой на света няма да ми отнеме Раул, да знаеш: държа го с навика, а той струва поне колкото любовта.

— Най-напред ти ли си Флорин? — попита я Феликс, без вече да преправя гласа си.

— Що за въпрос! Ако не знаеш, как искаш да ти вярвам, шегобиецо?

— Попитай Натан, който сега търси любимата, за която ти споменах, къде е прекарал нощта преди три дни! Отровил се е, миличка, без да знаеш, понеже не е могъл да намери пари. Ето колко си в течение на работите на мъжа, когото твърдиш, че обичаш. Оставяш го без пукната пара и той се самоубива. Или по-скоро не се самоубива, не успява. Безуспешният опит за самоубийство е толкова смешен, както и дуел без нито една драскотина.

— Лъжеш! — каза Флорин. — Той обядва при мен онзи ден, само че след залез-слънце. Горкото момче е преследвано, скрило се е, това е всичко.

— Иди тогава да попиташ в хотел „Май“ дали там не е бил заведен умиращ от една красива жена, с която има връзка от една година. Писмата на съперницата ти са скрити под носа ти в собствения ти дом. Ако искаш да дадеш добър урок на Натан, и тримата ще отидем у вас. Там ще ти обясня с веществените доказателства в ръка,

че можеш да му попречиш да отиде не след дълго в „Клиши“, ако проявиш разум.

— На другиго ги разправяй тия, приятелче. Сигурна съм, че Натан не може да бъде влюбен в никоя друга.

— Би желала да ме убедиш, че е удвоил вниманието си към теб от известно време, но именно това доказва, че е много влюбен.

— В някоя светска жена? Той?… — възкликна Флорин. — Не се тревожа от толкова малко.

— Е, добре, искаш ли сам той да ти каже, че тази вечер няма да те изпрати?

— Ако го накараш да ми каже това — поде Флорин, — ще те заведа у дома и ще потърсим писмата, в които ще повярвам, когато ги видя с очите си: да не би да ги пише, когато спя?

— Почакай и гледай! — каза Феликс, като улови под ръка жена си и застана на две крачки от Флорин.

Скоро Натан, който сновеше из фоайето, търсейки навред заговорилата го маска, както куче господаря си, се върна на мястото, където бе получил поверителното съобщение. Като прочете на лицето му явна загриженост, Флорин се изправи като крайпътен камък пред писателя и му каза властно:

— Не искам да се отделяш от мен, имам си причини.

— Аз съм, Мари!… — прошепна тогава графинята на ухото на Раул, както я посъветва мъжът й. — Коя е тази жена? Оставете я веднага, излезте и ме чакайте долу на стълбите.

Ужасно раздвоен, Раул грубо отблъсна ръката на изненаданата Флорин и макар да го държеше здраво, тя бе принудена да го пусне. Натан веднага се изгуби в тълпата.

— Какво ти казвах? — извика Феликс в ухото на смаяната Флорин и я хвана под ръка.

— Хайде — каза тя, — който и да си, ела. Имаш ли кола?

Вместо отговор Вандьонес отведе бързо Флорин и изтича да вземе жена си на уговореното място под перистила. След няколко минути трите маски пътуваха в колата на Вандьонес. Когато пристигнаха в дома на актрисата, тя свали маската си. Госпожа Дьо Вандьонес неволно трепна от изненада при вида на Флорин, задушаваща се от ярост, великолепна в гнева и ревността си.

— Има някаква чанта, чийто ключ никога не ти е бил поверяван. Писмата трябва да са в нея.

— Този път събуди любопитството ми, знаеш нещо, което от няколко дни ме тревожи — каза Флорин и се втурна в кабинета да вземе чантата.

Вандьонес забеляза, че жена му пребледнява под маската си. Спалнята на Флорин разкриваше повече близостта между актрисата и Натан, отколкото една платонична възлюбена би желала да знае. Женското око умее да вижда истината в миг и графинята откри в безразборно размесените вещи доказателство за думите на Вандьонес. Флорин се върна с чантата.

— Как да я отворя?

Изпрати да вземат големия кухненски нож и когато камериерката й го донесе, Флорин го размаха с подигравателно изражение:

— С това колят *пилетата*[2].

Тази дума, от която графинята изтръпна, й показа по-добре, отколкото мъжа й предната вечер, в каква дълбока пропаст едва ли не падна.

— Колко съм глупава! — възкликна Флорин. — По-добре с бръснача му.

Взе бръснача, с който малко преди това Натан се бе обръснал, и разсече гънките на кожата, между които се подадоха писмата на Мари. Флорин грабна наслуки едно.

— Да, наистина е от порядъчна жена! Като че ли няма нито една правописна грешка.

Вандьонес взе писмата и ги даде на жена си, която провери върху масата дали не липсва някое.

— Би ли ги отстъпила срещу това? — попита Вандьонес, като подаде на Флорин разписката за четиридесет хиляди франка.

— Има ли ум да подписва подобни книжа?… Разписка за пари — добави тя, като я прочете. — А-а, ще ти дам на тебе аз едни графини! А аз да се трепя телом и духом в провинцията да му събирам пари, да се бъхтя като търговски пътник, за да го спася! Ето какви са мъжете! Когато една жена се обрича на пъклени мъки заради тях, те я тъпчат с крака! Скъпо ще ми го плати!

Госпожа Дьо Вандьонес избяга с писмата.

— Ей, къде така, хубава маско? Остави ми поне едно, за да го разоблича!

— Това не е вече възможно — каза Вандьонес.

— Защо?

— Тази маска е бившата ти съперница.

— Я виж ти! Да ми бе казала поне едно мерси! — възкликна Флорин.

— Ами четиридесетте хиляди франка? — отвърна Вандьонес и се сбогува с нея.

Извънредно рядко се случва млади хора, стигнали до самоубийство, да подновят опита си, след като са изтърпели ужаса от него. Ако самоубийството не лекува от живота, то лекува от доброволната смърт. Затова Раул нямаше вече желание да се убива, когато изпадна в още по-страшно положение от онова, от което искаше да избяга, намирайки разписката си за Шмуке в ръцете на Флорин, която явно я бе получила от граф Дьо Вандьонес. Опита се да види отново графинята, за да й обясни естеството на своята любов, която блестеше в сърцето му по-силно от всякога. Но първия път, когато видя Раул в светското общество, графинята го стрелна с презрителен поглед, издълбаващ непроходима пропаст между една жена и един мъж. Въпреки самочувствието си Натан нито веднъж не се осмели до края на зимата да заговори или да доближи графинята.

Ала той изля сърцето си пред Блонде: опита се да му говори за Лаура и Беатриче по повод госпожа Дьо Вандьонес. Направи парафраза на следния пасаж, излязъл изпод перото на един от най-забележителните поети на нашето време: „Идеал, синьо цвете със златна сърцевина, чиито тънки корени, хиляди пъти по-нежни от копринените плитки на феите, се впиват в душата ми, за да смучат най-чистата й същност. Сладко и горчиво цвете! Не можем да те изтръгнем, без сърцето ни да кърви, без алени капки да се стичат от скършеното ти стебло. Ах, прокълнато цвете, как поникна в душата ми!“[3]

— Вдетиняваш се, драги — каза му Блонде, — съгласен съм, че имаше едно хубаво цвете, но то далеч не беше идеално, и вместо да пееш като слепец пред празна чаша, би трябвало да се погрижиш да си измиеш ръцете, за да се помириш с властта и да си подредиш живота. Премного си талантлив, за да бъдеш политик, изиграха те хора, които не струват колкото теб. Погрижи се да те играят, но на сцената.

— Мари не би могла да ми попречи да я обичам — заяви Натан. — Ще я превърна в своя Беатриче.

— Беатриче, драги, е била дванадесетгодишно момиченце и никога след това Данте не я е виждал. Щеше ли иначе да бъде Беатриче? За да превърнем една жена в божество, не трябва да я виждаме днес с наметалце, утре — с деколтирана рокля, другиден — на булеварда, където купува играчки за най-малкото си дете. Когато човек има Флорин, която е едновременно херцогиня от водевил, буржоазка от драма, негърка, маркиза, полковник, швейцарска селянка, девица на слънцето в Перу (единственият й начин да бъде девица), чудя се как може да се занимава със светски жени.

Дю Тийе на езика на борсата „екзекутира“ Натан, който по липса на пари изостави дела си във вестника. Прочутият журналист получи само пет гласа в колегията, където банкерът бе избран.

Когато след дълго и щастливо пътешествие в Италия графиня Дьо Вандьонес се върна в Париж следващата зима, Натан бе оправдал всички предвиждания на Феликс: вслушал се в съветите на Блонде, той преговаряше с властта. Колкото до личните работи на писателя, те бяха така объркани, че един ден на Шанз-Елизе графиня Мари видя бившия си обожател пеш, в най-жалък вид, хванал под ръка Флорин. Безразличният мъж изглежда порядъчно грозен в очите на всяка жена, но когато е престанала да го обича, той й се струва отблъскващ, особено ако прилича на Натан. Госпожа Дьо Вандьонес се засрами при мисълта, че е проявявала интерес към Раул. Ако не бе излекувана от всякаква извънбрачна страст, контрастът между графа и този мъж, вече не толкова достоен за благосклонността на обществото, би бил достатъчен, за да я накара да предпочете съпруга си и пред ангел.

Днес нашият тщеславец, притежаващ толкова много мастило и толкова малко воля, капитулира и се настани на синекурна длъжност като посредствен човек. След като бе подкрепил всички бунтарски опити, сега живее тихо и мирно на завет в един правителствен вестник. Кръстът на Почетния легион, прицел на толкова негови остроти, краси бутониерата му. „Мирът на всяка цена“, на чий го гръб бе просъществувал революционният му вестник, сега е обект на хвалебствените му статии. Наследствената титла пер, така атакувана в сенсимоновските му тиради, днес е бранена в името на разума. Причината и обяснението на това аналогично поведение се крият в

преминаването на друг фронт на няколко души, които по време на последните политически промени у нас постъпиха като Раул.

Ле Жарди[4], декември 1838

---

[1] *Конете на златната среда…* — подигравателно определение на идеала на Луи-Филип за управление, прокламиран от него през 1831 г. ↑

[2] *С това колят пилетата…* — освен пиле (poulet) (фр.) означава също любовно писъмце на театрален жаргон. Текстът е от „Госпожица Дьо Мопен“ на Теофил Готие (1811–1872). ↑

[3] В обяснителните бележки на настоящия том на Балзак (българското издание) има технически пропуск — липсва иначе заявената към този абзац обяснителна бележка, а именно, цитат от чие произведение е парафразиран. Доколкото успях да разбера, първоизточникът принадлежи на Теофил Готие. — Бел. NomaD. ↑

[4] *Ле Жарди* — имение на Балзак недалеч от гр. Севър, където той се оттегля, за да избегне преследванията на кредиторите. Именно там написва романа „Евина дъщеря“. ↑

ГОБСЕК[1]

НА БАРОН БАРШУ ДЬО ПЕНОЕН

От всички ученици във Вандомския колеж, мисля, че единствени ние се срещнахме на литературното поприще, ние, които се занимавахме с философия във възрастта, когато трябваше да ни интересува само De viris[2]! Ето произведението, над което работех, когато отново се видяхме, докато в същото време ти пък се трудеше над прекрасните си творби върху немската философия. Така че и двамата не изменихме на призванията си. Затова се надявам, че ще изпиташ същото удоволствие да видиш името си в началото на това произведение, каквото изпитах аз, когато го пишех.

Твоят съученик от колежа
1840 дьо Балзак

През зимата на 1829–1830 година в един часа през нощта в салона на виконтеса Дьо Гранлийо все още се заседяваха двама гости. Когато чу биенето на стенния часовник, единият от тях, красив младеж, се сбогува. Щом в двора отекна тропотът на потеглящия кабриолет, виконтесата остави брат си и един приятел на семейството, които довършваха партия пикет[3], и се приближи до дъщеря си. Тя се преструваше, че разглежда финия порцеланов абажур на настолната лампа върху камината, а всъщност се вслушваше в заглъхващия шум на кабриолета с изражение, което оправдаваше опасенията на майка й.

— Камий, ако продължавате да се държите с младия граф Дьо Ресто така, както тази вечер, ще ме принудите повече да не го приемам

в дома си. Слушайте, мило дете, ако вярвате в обичта ми, позволете ми да насочвам живота ви. На седемнадесет години човек не може да има правилна преценка нито за бъдещето, нито за миналото, нито за някои социални изисквания. Ще ви кажа само следното: господин Дьо Ресто има майка, която е способна да пропилее милиони, жена с долен произход, някаква си госпожица Горио, която навремето често даваше повод да се говори за нея. Тя така лошо се отнесе с баща си, че не заслужава да има такъв добър син. Младият граф я обожава и я подкрепя със своето синовно милосърдие, достойно за най-голяма похвала; освен това той полага изключителни грижи за брат си и сестра си. Но колкото и да е прекрасно подобно поведение — добави с лека ирония виконтесата, — докато майка му е жива, всяко семейство ще трепери да повери на младия Ресто бъдещето и състоянието на една девойка.

— Чух няколко думи и не мога да се сдържа да не се намеся във вашия разговор с госпожица Гранлийо — обади се приятелят на семейството. — Спечелих, графе — обърна се той към своя съперник. — Оставям ви, за да се притека на помощ на вашата племенница.

— Ето това се казва адвокатски слух — възкликна виконтесата. — Скъпи ми Дервил, как успяхте да чуете това, което съвсем тихичко говорех на Камий?

— Отгатнах по погледите ви — отвърна Дервил и седна в дълбокото кресло до камината.

Вуйчото застана до племенницата си, а госпожа Дьо Гранлийо седна на един нисък стол между дъщеря си и Дервил.

— Време е, виконтесо, да ви разкажа една история, която ще ви накара да промените мнението си за благосъстоянието на граф Ернест дьо Ресто.

— Каква история? — извика Камий. — О, бързо започвайте, господине.

Дервил погледна госпожа Гранлийо многозначително, давайки й да разбере, че този разказ навярно ще я заинтересува. Поради своето благосъстояние и древния си род виконтеса Дьо Гранлийо бе една от най-видните дами в квартал Сен-Жермен[4]; и въпреки че не изглежда естествено един парижки адвокат да разговаря така свойски с нея и да се държи така свободно в дома й, това положение лесно може да бъде обяснено. Завърнала се във Франция заедно с кралското семейство,

госпожа Дьо Гранлийо се бе заселила в Париж, където в началото бе живяла само благодарение на помощите, които Луи XVIII й бе отпуснал от фондовете на Цивилната листа[5]. Нейното положение бе нетърпимо. Адвокатът откри някои формални нередности, допуснати от Републиката при продажбата на замъка на семейство Дьо Гранлийо, и предяви иск да бъде върнат на виконтесата. Той започна този процес и го спечели. Окуражен от успеха, адвокатът така изкусно поведе делото около някакъв приют, че успя да издействува да върнат на семейство Гранлийо гората около замъка. После успя да осребри и няколко акции от Орлеанския канал, както и да възвърне някои големи недвижими имоти, които императорът беше подарил на държавни учреждения. И така възстановеното благодарение на ловкостта на младия адвокат състояние на госпожа Дьо Гранлийо носеше годишен доход от около 60 хиляди франка след излизане на закона за обезщетенията, по силата на който й бяха върнати огромни суми. Тогава този изключително честен човек, вещ, скромен и с добри обноски стана приятел на семейството. Въпреки че поведението му спрямо госпожа Дьо Гранлийо му бе заслужило уважението и спечелило клиентела сред най-високопоставените семейства от квартал Сен-Жермен, той не се възползува от тяхното благоразположение, както би постъпил някой честолюбец. Дервил устояваше на предложенията на виконтесата, която искаше да го накара да продаде адвокатската си кантора и да започне работа в съдопроизводството, където благодарение на нейното покровителство много бързо щеше да се издигне. Освен в дома на семейство Дьо Гранлийо, където понякога прекарваше вечерите си, адвокатът се появяваше в обществото само за да поддържа познанствата си. Той се радваше, че адвокатските му способности са блеснали благодарение на предаността му към госпожа Дьо Гранлийо, в противен случай имаше опасност кантората му да западне. По душа Дервил не беше типичен адвокат.

Откакто граф Дьо Ресто бе въведен в дома на виконтесата и Дервил откри, че Камий изпитва симпатия към този младеж, той започна толкова често да ходи на гости у госпожа Дьо Гранлийо, сякаш бе някой денди от Шосе-д-Антен[6], отскоро приеман в обществото на аристократическия квартал. Преди няколко дни на един бал Дервил се озова близо до Камий и й каза, посочвайки младия граф:

— Жалко, че този младеж не притежава два или три милиона, нали?

— Това нещастие ли е? Аз мисля, че не е — отвърна тя. — Господин Дьо Ресто е много надарен човек; той е образован и министърът, при когото е на работа, го цени. Не се съмнявам, че един ден ще бъде бележита личност. *Този младеж* ще има каквото си поиска богатство в деня, в който заеме ръководен пост.

— Да, но ако вече беше богат?

— Ако беше богат ли? — повтори Камий, изчервявайки се. — Ами тогава всички девойки, които са тук, щяха да си го оспорват — добави тя и посочи двойките, които танцуваха кадрил.

— И тогава госпожица Гранлийо нямаше да е единствената, към която той щеше да обърне взор — продължи адвокатът. — Затова се изчервявате! Той ви харесва, нали? Хайде, признайте.

Камий рязко стана.

„Тя го обича“, помисли си тогава Дервил. От деня, в който разбра, че адвокатът одобрява нейните чувства към младия граф Ернест дьо Ресто, Камий започна да се държи необичайно любезно с него. Тя и преди това знаеше колко много е задължено нейното семейство на Дервил, но се отнасяше към него по-скоро с уважение, отколкото приятелски, по-скоро вежливо, отколкото сърдечно; нейните обноски, както и тонът на гласа й преди винаги го караха да чувствува разстоянието, което етикетът налага помежду им. Признателността е дълг, който децата невинаги приемат по наследство.

— Тази история — поде след кратко мълчание Дервил — ми напомня единствените необикновени обстоятелства в живота ми. Ето, вече се усмихвате — продължи той, — че един адвокат може да ви говори за роман в своя живот! Но и аз като всички съм бил на двадесет и пет години, а на тази възраст вече бях видял странни неща. Първо трябва да ви разкажа за един човек, когото няма откъде да познавате. Става дума за лихвар. Бихте ли могли да си представите бледото, мъртвешко лице, което бих искал Академията[7] да ми разреши да нарека *лунно*, защото то напомняше сребро с олющена позлата? Косите на лихваря бяха съвсем прави, сивопепеляви и грижливо сресани. Чертите на лицето му, безстрастно като това на Талейран[8], изглеждаха излети от бронз. Жълтите му като на белка очички нямаха почти никакви мигли и се бояха от светлината, но козирката на стар каскет ги

предпазваше от нея. Върхът на носа му бе толкова изострен, че приличаше на свредел. Устните му бяха тънки като на алхимиците и на старчетата от картините на Рембранд или Метсю[9]. Говореше тихо, меко и никога не се горещеше. Трудно можеше да бъде определена възрастта му: не беше ясно дали преждевременно е остарял, или бе запазил младостта си, за да му служи вечно. В стаята му всичко беше чисто и вехто, от зеленото сукно на писалището до покривката на леглото, и напомняше студената свещена обител на старите моми, които по цял ден лъскат мебелите си. През зимата въглените в огнището му, които винаги бяха заровени в купчина пепел, тлееха, без да горят. Действията му от часа на ставане до пристъпите на кашлица вечер бяха разчетени като по часовник. Може да се каже, че той беше *човек-машина*, когото сънят зареждаше. Ако докоснете пълзяща по хартия мокрица, тя спира и се преструва на умряла; така и този човек млъкваше насред разговора, докато премине превозното средство по улицата, за да не напряга гласа си. И той като Фонтьонел[10] пестеше жизнената си енергия и всички човешки чувства се въртяха около неговото собствено аз. Затова животът му течеше безшумно като пясъка в старинен часовник. Понякога неговите жертви крещяха, гневяха се; после се възцаряваше пълна тишина като в кухня, където колят патица. Надвечер човекът-полица се превръщаше в обикновен човек, а златото му — в човешко сърце. Ако бе доволен от изминалия ден, той потриваше ръце, а дълбоко набразденото му лице сякаш изпускаше лек дим на щастие. Невъзможно е да се опише другояче мълчаливата игра на мускулите, наподобяваща беззвучния смях на *Кожения чорап*[11]. Дори при най-силните пориви на радост той продължаваше да говори едносрично, а държането му не се променяше. Такъв съсед ми бе отредила съдбата, когато живеех на улица де Грес. Тогава все още бях младши писар и завършвах трета година право. Тази къща без двор е мрачна и влажна. В апартаментите прониква оскъдна светлина от улицата. Разпределението на сградата на еднакво големи стаи, в които се влиза единствено от дълъг коридор, осветен от малки прозорчета, подсказва, че някога къщата е била част от манастир. При тази тъжна гледка веселостта на някой богаташки син се изпаряваше още преди да е влязъл при моя съсед: и той, и домът му си приличаха. Бихте ги оприличили на скала и прилепнала към нея мида. Единственото същество, с което той общуваше, бях аз. Той

идваше да ми иска огън, вземаше книга за прочит, вестник, а вечер ми позволяваше да влизам в килията му, където разговаряхме, когато беше в добро настроение. Тези прояви на доверие към мен бяха резултат от четиригодишното съседство и от скромното ми съществование, което поради липса на средства много приличаше на неговото. Имаше ли роднини, приятели? Богат ли беше или беден? Никой не би могъл да отговори на тези въпроси. Нито веднъж не видях пари у него. Навярно богатството му се намираше в подземията на банката. Той лично получаваше полиците си, като обикаляше Париж с мършавите си крака, пъргав като елен. Всъщност той беше жертва на своята предпазливост. Един ден по изключение носел в себе си златни монети. Неизвестно как от джобчето на жилетката му паднал двоен наполеон. Един от наемателите, който вървял зад него, вдигнал монетата и му я подал. „Това не е мое! — отвърнал лихварят изненадано. — Злато! У мен? Така ли щях да живея, ако бях богат?“ Сутрин той сам приготвяше кафето си върху тенекиен мангал, който неизменно стоеше в тъмния ъгъл на камината, а някакъв кръчмар му носеше обед. Старата ни портиерка се качваше винаги в точно определен час, за да почисти стаята му. И накрая, по странно стечение на обстоятелствата, което Стърн[12] би нарекъл предопределеност, този човек се казваше Гобсек[13]. По-късно, когато се занимавах с неговите дела, научих, че по време на нашето познанство той е бил на около седемдесет и шест години. Беше роден някъде към 1740 година в покрайнините на Антверпен от майка еврейка и баща холандец и се казваше Жан-Естер ван Гобсек. Нали си спомняте как цял Париж живо се интересуваше от убийството на една жена, наречена *Хубавата холандка*? Когато веднъж случайно заговорих за нея на бившия си съсед, той ми каза, без да покаже ни най-малък интерес или учудване: „Това е дъщерята на моята племенница.“ Само тези думи се отрониха от устата му за смъртта на единствената му наследничка, внучката на сестра му. От съдебния процес научих, че Хубавата холандка наистина се казва Сара ван Гобсек. Когато го попитах не е ли странно, че дъщерята на племенницата му носи неговата фамилия, той ми отговори, усмихвайки се: „В нашия род жените никога не са се омъжвали.“ Този чудак никога не бе пожелал да види една-единствена роднина от четирите поколения жени. Той ненавиждаше наследниците си и не можеше да се примири с мисълта, че неговото богатство някой

ден ще стане притежание на друг, било то и след смъртта му. Още на десетгодишна възраст майка му го качила като юнга на кораб, пътуващ за холандските владения в Индия, където се скитал двадесет години. Затова бръчките по жълтеникавото му чело криеха тайните на страшни събития, на ужасни изненади, на непредвидени сполуки, на романтични изпитания, на безкрайни радости, на преживян глад, на потъпкана любов, на застрашено, пропиляно и възстановено богатство. Животът му е бил многократно излаган на опасности и може би спасяван благодарение на решителни действия, чиято жестокост е оправдана от крайната им необходимост. Той е познавал Дьо Лали, Дьо Кергаруе, Д'Естен, прокурора Дьо Сюфрен, Дьо Портандюер, лорд Корнуелс, лорд Хастингс, бащата на Типу-Саиб и самия Типу-Саиб[14]. Този савоец[15], служил на владетеля на Делхи Мадхаджи Синдхия и допринесъл толкова много за укрепване мощта на династията на Маратхите, бе търгувал и с краля. Бе имал контакти с Виктор Юг и няколко известни пирати, тъй като дълго време бе живял на остров Сан Томе.[16] Той наистина бе изпробвал всичко, за да забогатее, дори се бе опитал да намери златото на едно прочуто дивашко племе, населяващо околностите на Буенос Айрес. Освен това не беше чужд на нито едно събитие от войната за независимостта на Америка. Но ако заговореше за Индия или за Америка, което всъщност не му се случваше с никого, а с мен много рядко, то думите му прозвучаваха като неволно издайничество, за което после сякаш се разкайваше. Ако човечността и общителността наречем религия, то той можеше да бъде смятан за атеист. Въпреки че си поставих за цел да проникна в неговия мир, трябва за мой срам да призная, че до последния момент сърцето му остана непроницаемо. Понякога се питах към кой пол принадлежи този човек. Ако лихварите приличат на Гобсек, то те всички са безполови. Дали бе запазил вероизповеданието на майка си и смяташе християните за своя плячка? Дали не бе станал католик, мохамеданин, брамин или пък протестант? Така и не узнах какви бяха религиозните му схващания. Струваше ми се, че по-скоро бе безразличен към религията, отколкото неверующ. Той бе олицетворение на златото, а неговите жертви, които наричаше клиенти, по антифраза или на шега го наричаха татко Гобсек. Една вечер влязох при него. Той седеше в креслото неподвижен като статуя, с поглед, вперен в перваза на камината, където сякаш препрочиташе разписките за шконтираните

полици. В стаята димеше стара настолна лампа със зеленикава поставка, чиято светлина не само не оживяваше лицето му, а, напротив, подчертаваше още повече неговата бледност. Той мълчаливо ме изгледа и ми посочи стола, на който обикновено седях. „За какво мисли това същество? — питах се аз. — Знае ли той, че съществуват бог, чувства, жени, щастие?“ Изпитах съжаление към него като към болен. Същевременно добре разбирах, че освен милионите в банката той можеше мислено да притежава земята, която бе обиколил, претършувал, претеглил, преценил, използвал. — Добър ден, татко Гобсек — поздравих аз. Той извърна глава към мен, дебелите му черни вежди едва-едва се повдигнаха — тази типична за неговото лице лека промяна се равняваше на най-радостната усмивка на някой южняк. — Вие сте мрачен, също както в деня, когато ви съобщиха за разорението на онзи книжар, на чиято ловкост толкова много се възхищавахте, въпреки че сте били негова жертва. — Жертва ли? — учуди се той. — Нали, за да издействува конкордата си, той ви изплати заема с полици от името на фалиращата търговска фирма, а след като се замогна, изплати полиците, но с отстъпката, предвидена от конкордата? — Той беше хитър — отвърна Гобсек, — но по-късно пак ми падна в ръцете. — Имате ли полици за протестиране? Мисля, че днес сме тридесето число.

За първи път му говорех за пари. Той ме погледна насмешливо, после с тихия си глас, наподобяващ звуците, които начинаещ ученик изтръгва от флейта, ми каза: — Забавлявам се. — Значи, все пак се забавлявате от време на време? — Мислите ли, че поети са единствено тези, които печатат стихове? — попита той, като сви раменен ме погледна снизходително. „Поезия в тази глава, ама че работа!“ — помислих си, но аз все още нищо не знаех за живота му. — Смятате ли, че може да има друго такова великолепно съществование като моето? — продължи той и очите му заблестяха. — Вие сте млад, вашите мисли са продиктувани от буйната ви кръв, в жарта на огнището ви се привиждат женски лица, докато аз виждам само въглени. Вие вярвате във всичко, аз — в нищо. Ако можете, запазете илюзиите си. Ще ви кажа каква е равносметката на човешкия живот. Независимо дали пътувате, ли си седите до камината и жената, неизбежно стигате до възраст, когато животът се превръща просто в навик, упражняван в определена, предпочитана среда. Тогава щастието се крие в

прилагането на нашите способности при различни житейски обстоятелства. Всичко останало е лъжа. Моите принципи варираха в зависимост от хората, налагаше ми се да ги променям на всяка географска ширина. Това, на което Европа се възхищава, Азия го осъжда. Това, което в Париж е порок, се превръща в необходимост, когато преминеш Азорските острови. Тук, на земята, нищо не е строго определено, съществуват само условности, които се менят според климата. За човек, който е бил принуден да премине през всички социални структури, различните убеждения и морал не са нищо друго освен думи без стойност. Остава единственото истинско чувство, с което природата ни е дарила: инстинктът за самосъхранение. Във вашите европейски общества този инстинкт се нарича *лична изгода*. Ако бяхте живели дълго като мен, щяхте да сте разбрали, че съществува едно-единствено материално нещо, чиято стойност е достатъчно сигурна, за да заслужи вниманието на човека. Това нещо е… ЗЛАТОТО. Златото е символ на всички човешки сили. Пътувах и видях, че навсякъде има равнини или планини; равнините отегчават, планините умоляват, така че местностите са без значение. Що се отнася до нравите, то човекът навсякъде е един и същ: навсякъде се води борба между бедни и богати; навсякъде тази борба е неизбежна и затова е по-добре да експлоатираш, отколкото да бъдеш експлоатиран; навсякъде се срещат физически здрави хора, които работят, и хилави, които се терзаят; навсякъде удоволствията са едни и същи, защото навсякъде чувствата се изхабяват и в крайна сметка едно-единствено просъществува: тщеславието!

Тщеславието винаги е *аз-ът*. Само купища злато могат да заместят тщеславието. Нашите прищевки изискват време, физически възможности или грижи. Именно златото съдържа всичко това в зародиш и го осигурява на практика! Само безумци или болни хора могат да се чувстват щастливи, когато всяка вечер играят на карти, за да спечелят евентуално няколко гроша. Само глупците могат да си пилеят времето с мисли за това дали госпожа еди-коя си е легнала сама, или някой й прави компания, дали е пламенна или студена, дали темпераментът й заглушава добродетелта. Само идиоти могат да смятат, че са полезни на ближния си, като коват политически принципи, за да направляват непредвидимите събития. Само будалите обичат да разговарят за актьори и да повтарят техните думи; да се

разхождат всеки ден като животни в клетките си, само че на по-голяма площ; да се обличат и да се хранят за пред другите; да се гордеят, че имат кон или каляска, с които съседът им ще се сдобие само три дни след тях. Това представлява животът на вашите парижани, предаден с няколко изречения, нали? Нека за разлика от тях да погледнем на съществуването от по-високо. Щастието е или в силните преживявания, които изхабяват живота, или в равномерните, строго определени занимания, които го превръщат в добре смазан английски механизъм. Над тези два вида щастие стои така нареченото благородно любопитство, което подтиква човека да опознава тайните на природата или да подражава поне донякъде на нейните образци. Ето с няколко думи какво представляват Изкуството и Науката, Страстта и Спокойствието, нали? А всички човешки страсти, подсилени от механизма на обществените ви интереси, преминават като на парад пред моето уединено, спокойно съществование. Освен това аз замествам вашата научна любознателност — тази битка с природата, при която човекът винаги е победен, с дълбоко проникване и изследване на движещите сили на Човечеството.

С една дума, владея без усилия света, а светът няма никаква власт над мен. Слушайте — продължи Гобсек, — от описанието на тазсутрешните събития ще се досетите какви са моите удоволствия. — Той стана, отиде да заключи вратата, дръпна вехтия стенен килим, който служеше за завеса, и халките му проскърцаха по корниза. После отново седна. — Тази сутрин — каза ми той — трябваше да получа суми само срещу две полици, тъй като останалите ми бяха изплатени в брой още предния ден според изискванията ми. И пак печеля, тъй като при шконтирането включвам четиридесет су уж за наемане на кабриолет, с който отивам да си получа парите. Нима не е забавно, че заради някакви си шест франка шконто прекосявам цял Париж, и то аз, който с нищо не се съобразявам, и плащам само седем франка данък. Първата полица на стойност хиляда франка, представена ми от младеж, конте с жилетка на пайети, с пенсне, возещ се в кабриолет, теглен от чистокръвен английски кон и т.н., беше подписана от една от най-красивите жени в Париж, омъжена за богаташ, граф. Защо тази графиня бе подписала полица, която де юре нямаше стойност, но де факто бе абсолютно надеждна? Навярно защото тези нещастни жени се страхуват от семейния скандал, който би избухнал при протестирането

на полицата, и са готови себе си да продадат, само и само да не платят сумата. Прииска ми се да узная скритата цена на тази полица. Дали бе резултат на глупост, неблагоразумие, любов или състрадание? Втората полица за същата сума, подписана от Фани Малво, ми бе представена от търговец на платно на прага на разорението. Никой не идва при мен, ако все още има някакъв кредит в банката. Първата крачка на посетителя от вратата до писалището ми разкрива отчаяние, предстоящо разорение, но най-вече подсказва, че всички банкери са отказали да му заемат пари. Затова моите клиенти приличат на подплашени елени, преследвани от глутницата на своите кредитори. Графинята живееше на улица Дю Елдер, а Фани — на улица Монмартър. Какви ли предположения не направих, когато тази сутрин излязох от къщи! Ако тези две жени не можеха да се издължат, те щяха да ме приемат по-почтително и от родния си баща. Какви ли комедии щеше да ми разиграва графинята заради хиляда франка? Навярно щеше да се преструва на сърдечна, да ми говори с гальовен глас, с който обикновено се обръща към джиранта на полицата, щеше да ме омайва с нежни думи, може би щеше да ме моли, но аз… — Тук старецът вдигна към мен безстрастните си очи. — Но аз — аз ще бъда неумолим! — продължи той. — Ще бъда въплъщение на отмъщението, на угризението на съвестта. Но да оставим догадките. И така, пристигам у графинята. — Госпожа графинята още не е станала — казва ми камериерката. — Кога ще мога да говоря с нея? — По обяд. — Да не би госпожа графинята да е болна? — Не, господине, но тя се върна от бала в три часа през нощта. — Казвам се Гобсек. Предайте й, че съм идвал и отново ще бъда тук към обяд. — И си тръгвам, като оставям следи от своето посещение по килима, с който е застлано стълбището. Обичам да цапам килимите на богаташите, но не от дребнавост, а за да усетят острите нокти на Нуждата. На улица Монмартър бутнах стара пътна врата, водеща към безлична къща, и влязох в мрачен двор, където слънцето не прониква. Портиерската стаичка бе тъмна, прозорците й приличаха на ръкава на дълго носен халат: бяха мазни, кафяви, напукани. — Госпожица Фани Малво? — Тя излезе, но ако идвате заради полицата, парите са у мен. — Пак ще дойда — отвърнах аз. Сумата бе у портиера, но ми се искаше да се запозная с девойката: представях си, че е хубава. Цялата сутрин разглеждах гравюрите, изложени покрай булеварда. Точно на обяд

прекосих салона, предхождащ спалнята на графинята. Госпожата токущо се събуди — каза ми камериерката — и не мисля, че скоро ще може да ви приеме. — Ще почакам — отвърнах аз и седнах в едно кресло. Малко след това капаците на прозорците се отварят, камериерката дотичва и ми казва: — Влезте, господине. — По благия й глас разбрах, че графинята навярно не е в състояние да изплати полицата. Колко бе красива жената, която видях! Набързо бе наметнала голите си рамене с кашмирен шал, в който така се бе увила, че формите на голото й тяло можеха да се отгатнат. Бе облечена в пеньоар, гарниран със снежнобели рюшове, който подсказваше за годишен разход от около две хиляди франка само за перачката на фино бельо. Големи черни букли се подаваха изпод красива копринена кърпа, небрежно вързана като тюрбан. Леглото й бе разхвърляно като след неспокоен сън. Някой художник би платил, само и само да остане поне малко да съзерцава тази гледка. Под вдигнатите, сладострастно надиплени завеси, върху пухената завивка от синя коприна се виждаше посмачканата възглавница с ярко открояващи се на небесносиния фон дантелени гарнитури. По нея лежаха отпечатъците на неясни форми, които разпалваха въображението. Върху широка меча кожа, просната пред краката на леглото — резбовани в махагоновото дърво лъвове, блестяха две бели атлазени обувки, небрежно захвърлени поради умората от бала. На стол бе метната поизмачкана рокля, а ръкавите й се влачеха по пода. Фини чорапи, които и най-лекият полъх можеше да отнесе, лежаха усукани на земята до крачето на един фотьойл. От дивана висяха бели жартиери. Полуразтворено скъпо ветрило проблясваше върху камината. Чекмеджетата на скрина зееха. Из стаята бяха разхвърляни цветя, диамантени украшения, ръкавици, букет, коланче. Долавях ухание на парфюми. Цареше разкош и безредие, красота без хармония. Но спотаилата се под блясъка мизерия вече надигаше глава и графинята и нейният обожател започваха да чувствуват острите й зъби. Умореното лице на тази жена приличаше на осеяната с останките от празника стая. Жал ми ставаше, като гледах разхвърляните дрънкулки, които предната вечер са украсявали графинята и навярно са разпалили нечия страст. Следите на помрачената от угризения любов, картината на прахоническия, разкошен и шумен живот разкриваха с какви танталови мъки се опитваше тя да задържи изплъзващите се удоволствия. Няколкото

червени петна по лицето на младата жена подчертаваха още повече нежността на кожата й, но чертите й бяха някак разлети и тъмните кръгове под очите й изглеждаха по-очертани от обикновено. Но тя все още притежаваше завидна жизнена сила и белезите на безразсъдния живот не накърняваха нейната красота. Очите й блестяха. Тя приличаше на една от Иродиадите, излезли изпод четката на Леонардо да Винчи (търгувал съм с тези картини), великолепна, енергична и твърда. И във формите, и в чертите на лицето й нямаше нищо пошло. Тя будеше любов и ми изглеждаше по-силна от любовта. Хареса ми. Отдавна сърцето ми не беше се разтуптявало така. Вече бях възнаграден! Готов съм да дам хиляда франка, за да изпитам усещане, което би ми припомнило младостта. — Господине — каза ми тя и ми посочи стол да седна, — бихте ли имали любезността да поизчакате с плащането? — До утре на обяд, госпожо. — И сгънах полицата, която й бях показал. — Едва тогава ще имам правото да я протестирам. — А си помислих: „Плати си за разкоша, плати си за името, плати си за щастието, плати си за предимствата, с които се ползваш. За да гарантират благосъстоянието си, богаташите са измислили съдилищата, съдиите и гилотината — тази свещ, с която се опарват невежите. Но за вас, която спите в коприна, остават угризенията, скърцането със зъби, прикрито зад усмивка, и огромната лъвска паст, която захапва сърцето ви“. — Да я протестирате?! Как можете да си помислите подобно нещо — извика тя и ме погледна. — Толкова малко ли ме уважавате? — Госпожо, ако кралят ми дължеше пари и не ми ги върнеше, бих го дал под съд много по-бързо от всеки друг длъжник. — В този момент някой леко почука на вратата на стаята. — Няма ме! — извика повелително младата жена. — Анастази, все пак бих искал да ви видя! — Не сега, скъпи — отвърна тя по-меко, но не и ласкаво. — Що за шеги! — Та вие разговаряте с някого — отвърна мъжът и влезе. Без съмнение това бе графът. Графинята ме погледна, аз я разбрах и тя стана моя робиня. Някога, преди време, драги младежо, може би щях да съм достатъчно глупав, за да не протестирам полицата. През 1763 година в Пондишери[17] се смилих над една жена, която хубавичко ме изигра. Заслужих си го, защо ми трябваше да й се доверя? — Какво желае господинът? — попита ме графът. Видях, че жена му потрепери от главата до петите, бялата кадифена кожа на шията й настръхна: както казва народът, накокошини се. А аз се смеех, без да трепне нито

един мускул на лицето ми. — Господинът е един от моите доставчици — отвърна тя. Графът ми обърна гръб, аз наполовина извадих полицата от джоба си. При това неумолимо движение младата жена дойде при мен и ми показа един диамант: — Вземете го и си вървете. — Ние разменихме двете ценности и аз се сбогувах с нея. Диамантът щеше да ми донесе около хиляда и двеста франка. В двора видях ято лакеи, които четкаха ливреите си, лъскаха ботушите си или чистеха великолепни екипажи. „Ето — помислих си аз — какво води тези хора при мен. Ето какво ги кара благопристойно да крадат милиони, да изменят на родината си. За да не се изкаля, като върви пеш, благородникът или този, който му подражава, всъщност хубавичко затъва в калта!“ В този момент портата се отвори и пропусна кабриолета на младежа, който ми бе представил полицата. — Господине — обърнах се към него, когато слезе от кабриолета си, — ето ви двеста франка, които ви моля да върнете на графинята и да й обърнете внимание, че осем дни ще държа на нейно разположение залога, който ми даде тази сутрин. — Той взе двестата франка и се поусмихна подигравателно, сякаш казваше: „О, значи, тя е платила! Толкова по-добре!“ По лицето му прочетох бъдещето на графинята. Този красив, рус, равнодушен господин, бездушен комарджия ще се разори, ще разори нея, съпруга й и децата й, ще глътне тяхното наследство и ще причини много повече опустошения в аристократическите салони, отколкото би причинила батарея гаубици на някой полк. После отидох на улица Монмартър у госпожица Фани. Изкачих се по тясна, твърде стръмна стълба до петия етаж. Влязох в двустаен апартамент, където всичко блестеше от чистота като лъскава нова жълтица. Не забелязвах никаква прашинка по мебелите в първата стая, в която ме покани младата, скромно облечена парижанка, госпожица Фани. Тя имаше изящно свежо лице, приветлив вид, добре сресаните й кестеняви коси бяха прибрани в две дъги над слепоочията и придаваха изтънченост на сините, кристалночисти очи. Приглушената дневна светлина, която се процеждаше през спуснатите перденца, нежно озаряваше благото й лице. Разпръснатите около нея разкроени парчета платно ми подсказаха какви бяха обичайните й занимания — шиеше бельо. Госпожица Фани сякаш олицетворяваше самотата. Подадох й полицата и й казах, че съм идвал сутринта. — Но — каза тя, — парите бяха при портиерката. — Престорих се, че не съм

чул. — Изглежда, госпожицата излиза сутрин рано? — запитах аз. — Рядко излизам, но когато човек работи нощем, той все пак трябва поне на баня да отиде. — Погледнах я и веднага се досетих за всичко. Това бе девойка, обречена на труд поради някакво нещастие. Навярно произхождаше от семейство на почтени земевладелци, защото тук-там по лицето й се виждаха лунички, типични за родените на село. Чертите й излъчваха добродетелност. Струваше ми се, че се потапям в атмосфера на искреност, на непорочност и сякаш задишах по-леко. Бедното невинно създание! Тя вярваше в нещо: над обикновената й боядисана дървена кушетка бе закачено разпятие, украсено с две клонки чемшир. Бях почти трогнат. Склонен бях да й заема пари само срещу дванадесетпроцентна лихва, за да я улесня при закупуването на доходно предприятие. „Но — помислих си аз — може би някой неин братовчед ще спечели пари с нейния подпис и ще ограби клетото момиче.“ Така че си тръгнах, предпазвайки се от собствените си великодушни мисли, защото често пъти съм имал възможността да наблюдавам как благодеянието, когато не вреди на благодетеля, погубва облагодетелствувания. Когато влязохте, тъкмо разсъждавах, че Фани Малво би била една добра женичка. Мислено противопоставях нейния чист и самотен живот на съществуването на графинята, която, щом вече е прибягнала до полиците, ще се провали в бездната на порока! Е — продължи той след минута мълчание, през което време аз го изучавах, — мислите ли, че е без значение да проникваш по такъв начин в най-потайните гънки на човешката душа, да се слееш с чуждия живот и да го видиш напълно разголен? Гледката винаги е различна: уродливи язви, смъртоносна мъка, любовни сцени, неволи, заради които рано или късно се хвърлят във водите на Сена, юношески наслади, които водят до ешафода, отчаян смях и великолепни празненства. Ето например вчера се разиграва трагедия: баща се самоубива с газ, защото не може повече да изхранва децата си. Утре пък — комедия: младеж се опитва да ми изиграе сцената с господин Диманш[18] в осъвременен вариант. Вие сте чували за прочутото красноречие на последните проповедници. Понякога съм си губил времето да ги слушам. Те ме накараха да променя някои свои мнения, но не и поведението си, както казваше вече не помня кой. Но всички тези прославени проповедници като известните Мирабо, Вернио[19] и останалите са просто жалки пелтеци в сравнение с моите оратори.

Често пъти влюбена девойка, стар търговец пред разорение, майка, която иска да скрие прегрешението на сина си, безработен артист, някой големец, изпаднал в немилост, който поради безпаричие ще изгуби плодовете на усилията си, са ме карали да потръпвам от силата на тяхното слово. Тези великолепни актьори играеха само за мен, и то без да успеят да ме измамят. Погледът ми е като божия, виждам в душите им. Нищо не остава скрито за мен. Хората нищо не отказват на този, който връзва и развързва вървите на кесията. Аз съм достатъчно богат, за да купя съвестта на тези, които направляват действията на министрите — от подчинените им дребни чиновници до техните любовници: не е ли това именно Властта? Мои могат да бъдат най-красивите жени и техните най-нежни ласки: не е ли това Удоволствието? А нима Властта и Удоволствието не олицетворяват целия ваш обществен ред? В Париж такива като мен са десетина — мълчаливи и неизвестни властелини, пълни господари на вашите съдби. Та нали животът е механизъм, който парите привеждат в движение! Знайте, че не се прави разлика между средства и резултати: никога не ще можете да отделите душата от тялото, духа от материята. Златото е духовната същност на днешното ви общество. Свързани от едни и същи интереси, в определени дни на седмицата ние се срещаме в кафене „Темис“, близо до Пон-Ньоф[20]. Там споделяме помежду си финансовите секрети. Ние знаем тайните на всички родове и никой не може да ни измами за размерите на семейните състояния. Притежаваме своего рода *черна книга*, в която вписваме най-важните сведения за държавния кредит, за банката, за търговията. Ние сме нещо като висши духовници на борсата и образуваме инквизиторски съд, където преценяваме, анализираме и най-незначителните постъпки на всеки, който притежава някакво състояние, и винаги предвиждаме правилно какво ще се случи. Един от нас наблюдава служителите от съдопроизводството, друг — финансовите среди, трети — администрацията, четвърти — търговското съсловие. Аз държа под око богатските синчета, артистите, висшето общество и комарджиите — най-заинтригуващата част от жителите на Париж. Всеки е готов да ни разкрие тайните на съседа си. Хората с измамени чувства и накърнено самолюбие са приказливи. Най-добрите полицейски агенти са пороците, оскърбленията, отмъщенията. Всичките ми събратя като мен са се наслаждавали на всичко, преситили са се от всичко и са

заобичали властта и парите заради самите тях. Тук — каза той, като ми показа голата си студена стая — и най-буйният влюбен, който другаде се разгневява от една-едничка дума и вади шпагата си за нищо и никакво, се моли смирено със сключени пръсти! Тук най-високомерният търговец, най-самомнителната красавица, най-гордият военен, всички до един се молят със сълзи на гняв или на мъка в очите. Тук се молят най-известните артисти и писатели, чиито имена ще пребъдат. А тук — добави той, като докосна челото си — има везни, на които претеглям наследствата и доходите на цял Париж. Продължавате ли да мислите, че човекът зад бялата маска, чиято застиналост толкова често ви е учудвала, не изпитва никакви наслади? — обърна той към мен бледото си лице, от което сякаш лъхаше на пари.

Прибрах се в стаята си потресен. Сухото старче бе пораснало в очите ми! Гобсек се бе преобразил във фантастичен образ, олицетворяващ могъществото на златото. Животът и хората ме отвращаваха. „Нима всичко се свежда до парите?“ — негодувах. Спомням си, че заспах много късно. Привиждаха ми се купища злато. Красивата графиня бе завладяла мислите ми. За свой срам трябваше да призная, че тя напълно бе изместила образа на обикновеното, целомъдрено създание, обречено на труд и неизвестност. Но на сутринта във все още сънено ми съзнание изплува образът на нежната Фани в цялата му прелест и от този момент нататък вече мислех единствено за нея.

— Не желаете ли чаша подсладена вода? — попита графинята, прекъсвайки Дервил.

— С удоволствие — отвърна той.

— Но не съзирам във вашия разказ нещо, което да ни засяга — каза госпожа Дьо Гранлийо, докато звънеше за прислужничката.

— По дяволите! — изруга както обикновено Дервил. — Ще разсъня госпожица Камий, като й кажа, че преди нейното щастие зависеше от татко Гобсек, но тъй като той умря на осемдесет и девет години, скоро господин Дьо Ресто ще наследи завидно състояние, а това изисква обяснения. Що се отнася до Фани Малво, вие я познавате, това е моята съпруга!

— Милото искрено момче. Готов е, ако трябва, да признае това и пред двадесет души — възкликна виконтесата.

— Бих го извикал на целия свят — заяви адвокатът.

— Пийте, пийте, драги ми Дервил. Вие ще си останете просто най-щастливият и най-добрият човек.

— Оставих ви на улица Елдер при някаква графиня — обади се задрямалият вуйчо и повдигна леко клюмналата си глава. — Какво правихте там?

— Няколко дни след разговора си със стария холандец защитих дисертация — продължи разказа си Дервил. — Станах лисансие[21] по право, а по-късно — адвокат. Доверието на стария скъперник в мен значително нарасна. Той безплатно се съветваше с мен за заплетените случаи, с които се залавяше, но само когато разполагаше с точни факти, които обаче на всички юристи биха се сторили съмнителни. Този човек, над когото никой не би могъл да има каквото и да е влияние, слушаше почтително моите съвети. Вярно е, че те винаги бяха изгодни за него. Най-сетне в деня, когато бях назначен за главен писар в кантората, в която работех от три години, напуснах дома на улица де Грес и се преместих да живея при своя работодател, който ми осигуряваше храна, квартира и сто и петдесет франка месечно възнаграждение. Колко щастлив бе за мен този ден! Когато се сбогувах с лихваря, той не изрази нито приятелски чувства, нито огорчение, нито пък ме помоли да го навестявам; само ми хвърли едни от своите пророчески погледи. Осем дни по-късно бившият ми съсед ме посети, за да ме запознае с един твърде сложен случай — дело за отчуждаване на имот. Той продължаваше да се ползва от моите безплатни съвети без никакво стеснение, все едно че ми плащаше. В края на втората година, от 1818 до 1819 година, моят работодател, човек на удоволствията и голям прахосник, изпадна в твърде затруднено материално положение и бе принуден да продаде адвокатската си кантора. Тогава цените на канторите не бяха баснословно високи, каквито са сега, и собственикът, моят работодател, продаваше своята само за сто и петдесет хиляди франка. Един работлив, образован, умен човек можеше да живее прилично, да изплати лихвите на заема и за десет години да се освободи от този дълг; достатъчно е поне малко да вдъхва доверие. Аз, седмо дете на дребен буржоа от Ноайон[22], нямах пукнат грош и освен татко Гобсек не познавах друг капиталист. Амбициозното ми желание и някакъв слаб лъч надежда ми вдъхнаха смелост да го посетя.

И така, една вечер бавно се упътих към улица де Грес. Сърцето ми силно биеше, когато почуках на вратата на мрачната сграда. Спомних си всичко, което старият скъперник ми беше казвал някога, когато изобщо не подозирах острите терзания, които започва да изпитва всеки пред прага на тази врата. Ето че и аз, както толкова други, щях да го моля. „О, не! — реших аз. — Почтеният човек трябва винаги и навсякъде да запазва достойнството си. Не бива заради пари да ставам малодушен. И аз като него ще се държа като трезвомислещ.“ След преместването ми татко Гобсек беше наел стаята, в която бях живял, за да няма съседи. Освен това беше поръчал да му направят малко прозорче с решетка по средата на вратата и ми отвори, след като ме позна. — Е, драги — каза ми той с кадифения си гласец, — вашият работодател продава кантората си. — Откъде знаете? Та той засега го е споделил само с мен! — Устните на стареца се вдигнаха към ъглите на устата му точно като завеси, а над тази беззвучна усмивка ме гледаха безстрастните му очи. — Само това можеше да ви доведе при мен — добави той сухо след кратко мълчание. Стоях съвсем объркан. — Изслушайте ме, господин Гобсек — започнах колкото можех по-спокойно пред втренчения безучастен поглед на стареца, чийто светъл блясък ме смущаваше. Той махна с ръка, сякаш ми казваше: „Говорете.“ — Знам, че е твърде трудно човек да ви трогне. Затова няма да си хабя красноречието в опити да ви обрисувам положението на писар без пукнат грош, който се надява единствено на вас и не познава друго сърце освен вашето, у което би могъл да намери разбиране за своето бъдеще. Но да оставим сърцето настрана. Сделките са си сделки, а чувствата и излиянията са за романите. Ето фактите. Кантората на моя господар носи около двадесет хиляди франка годишен доход, но аз мисля, че в мои ръце той ще нарасне на четиридесет хиляди. Той иска да я продаде за петдесет хиляди екю[23]. Чувствувам ето тук — казах аз, като се чукнах по челото, — че ако можете да ми заемете необходимата сума за тази покупка, за десет години ще ви се издължа.

— Това се казват мъжки думи — заговори татко Гобсек, като стисна ръката ми. — Откакто се занимавам с финансови операции — продължи той, — никой никога не ми е излагал по-ясно мотивите за посещението си. А какви са гаранциите? — попита той, като ме изгледа от главата до петите. — Никакви — добави след кратко

мълчание. — На колко сте години? — След десет дни ще навърша двадесет и пет! — отвърнах. — В противен случай нямаше да имам право да сключвам сделки. — Правилно! — Е, какво решавате? — Възможно е. — Трябва да действувам бързо, иначе могат да се появят купувачи, които да предложат по-висока цена. — Утре сутрин ми донесете кръщелното си свидетелство и ще поговорим. Дотогава ще помисля.

На другата сутрин в осем часа бях при стареца. Той взе документа, сложи очилата си, изкашля се, плю, загърна се в черната си пелерина и прочете от край до край преписа, издаден от кметството. После го повъртя, погледна ме, отново се изкашля, размърда се на стола и ми каза: — Ще трябва някак да уредим този въпрос. — Трепнах. — Аз давам пари с петдесет процента лихва — продължи той, — понякога със сто, двеста, дори петстотин процента. — При тези думи пребледнях. — Но в името на нашето познанство ще се задоволя с дванадесет и половина процента… — Гобсек се поколеба. — Е, добре, за вас ще се задоволя с тринадесетпроцентна годишна лихва. Това устройва ли ви? — Да — отвърнах аз. — Но ако ви се струва много — възрази той, — отбранявайте се, Гроций[24]! — Наричаше ме Гроций на шега. — Искам ви тринадесет процента лихва — такъв ми е занаятът, а вие си помислете дали можете да я платите. Не обичам хора, които се съгласяват с всичко. Много ли ви се вижда? — Не — отвърнах аз, — просто ще трябва повече да се потрудя. — Ей богу! — вметна той, като ме погледна косо с хитрите си очички. — Ще плащат вашите клиенти. — Не, в никакъв случай! — възкликнах. — Аз ще плащам. По-скоро бих си отрязал ръката, отколкото да скубя хората! — На кого го разправяте! — каза татко Гобсек. — Но за хонорарите си има определени тарифи — продължих аз. — Да, но не и за сключване на сделки, при делата за отсрочване на падежи и за помирения — възрази ми той. — Тогава в зависимост от размера на интересите, които защищавате, вие можете да поискате хиляда франка, дори шест хиляди за вашите съвети, за пътните разноски, за съставянето на проектодоговори и писмени изложения, за вашето многословие. Трябва да умеете да си намирате такива дела. Ще ви препоръчам като най-сведущия и най-ловкия адвокат, ще ви изпратя толкова много клиенти за подобни дела, че вашите колеги ще се пръснат от завист. Моите събратя Вербрюст, Палма, Жигоне ще се обръщат към вас за

случаите на отчуждаване на имоти — а при тях с лопата да ги ринеш! По този начин ще имате два вида клиентела: тази, която наследявате с купуването на кантората, и тази, която аз ще ви създам. Би трябвало дори да ми платите петнадесет процента лихва за моите петдесет хиляди екю. — Дадено, но не повече — заявих аз твърдо като човек, който повече няма да отстъпи. Татко Гобсек омекна, изглеждаше доволен от мен. — Аз лично ще платя сумата на собственика на кантората — продължи той, — за да бъда наистина привилегирован при изплащането на дълга, а и като поръчител. — О, за гаранциите действувайте, както намерите за добре. — После — каза Гобсек — срещу стойността на заетата сума ще ми представите петнадесет непопълнени полици, всяка от тях за десет хиляди франка. — При условие че тази двойна сделка бъде документирана. — А, не — прекъсна ме Гобсек, — защо искате аз да имам повече доверие във вас, отколкото вие в мен? — Замълчах. — И освен това — продължи той с добродушен тон — ще продължавате, докато съм жив, да се занимавате с моите дела, без да искате хонорари, нали? — Съгласен съм, стига разходите да не са за моя сметка. — Правилно! — одобри той. — Е, ще ми разрешите ли от време на време да ви идвам на гости? — попита старецът, чиято физиономия трудно приемаше благодушен израз. — Ще бъде удоволствие за мен. — Да, само че сутрин ще ми бъде твърде трудно. Вие ще имате работа, аз също. — Заповядайте вечер. — А, не — отвърна той живо. — Вие трябва да се появявате в обществото, да виждате клиентите си. Аз пък се срещам с моите приятели, каня ги на кафе. — „Неговите приятели!“ — помислих си аз изненадан. — Ами тогава елате на обед? — Така е най-добре — съгласи се Гобсек. — Първо минавам през борсата и в пет часа ще бъда у вас. Ще ви посещавам всяка сряда и събота. Ще разговаряме за общите ни дела. Охо, понякога и аз съм весел! Давайте ми крилце от яребица и чаша шампанско и ще си приказваме. Знам много неща, които ще ви помогнат да опознаете мъжете, по най-вече жените. — Готово! Яребица и чаша шампанско. — Но не правете необмислени разходи, иначе ще загубите доверието ми. Не водете разточителен начин на живот. Вземете си една-единствена стара прислужничка. Ще ви идвам на гости, за да се уверявам, че сте в добро здраве. Та нали съм заложил капитал срещу главата ви! И, хм, ще трябва да се осведомявам как вървят работите ви. И така, елате довечера с вашия

работодател. — Бихте ли ми казали, ако не е неудобно — какво значение имаше за сделката преписът от кръщелното ми? — попитах старчето, когато стигнахме до вратата. Жан-Естер ван Гобсек сви рамене, хитро се усмихна и ми отговори: — Колко са глупави младите! Разберете, господин адвокат — това трябва да го знаете, за де не ви мамят, — че до тридесет години честността и талантът на човека все още могат да служат като гаранция. След тази възраст на него вече не може да се разчита. — И той затвори вратата зад мен. Три месеца по-късно станах адвокат. Скоро след това, госпожо, имах щастието да се заема с делата за възстановяване на вашето недвижимо имущество. След успешното им приключване станах известен. Въпреки огромната лихва, която трябваше да плащам на Гобсек, за по-малко от пет години му се издължих. Ожених се за Фани Малво, която искрено обичах. Сходните ни съдби, упоритият труд и успехите ни засилваха още повече нашите чувства. Умря един от нейните чичовци, замогнал се земевладелец, който й остави седемдесет хиляди франка и това ми помогна да изплатя дълга си. От този ден нататък животът ми е олицетворение на щастие и благополучие. Но да не говорим повече за мен, няма нищо по-досадно от щастлив човек. И така, да се върнем към нашите герои. Една година след като станах собственик на кантората, почти насила ме завлякоха на бекярски обед. Мой приятел бе загубил облог от един твърде на мода тогава във висшите кръгове млад мъж и трябваше да даде обед. Славата на господин Дьо Трай, елитен представител на *дендизма* по онова време, бе изключителна…

— Но тя все още не е отминала — обади се графът, прекъсвайки разказа на адвоката. — Никой не носи по-изискано от него дреха, нито пък кара по-добре *кабриолет*. Максим притежава дарбата да играе хазарт, да се храни и да пие най-изящно от всички. Той е добър познавач на коне, шапки и картини. Всички жени са луди по него. Винаги харчи около сто хиляди франка годишно, без да е известно да притежава нито имот, нито каквато и да било рента. Типичен представител на салонните, будоарните и булевардните странствуващи рицари, нещо средно между мъж и жена, граф Максим дьо Трай е странно същество, способен на всичко и негоден за нищо, от него се страхуват и го презират, всезнайко и невежа, склонен да извърши както добро, така и престъпление, подъл и благороден, по-скоро затънал в кал, отколкото опръскан с кръв, измъчван най-вече от лични грижи,

отколкото от угризения на съвестта, зает повече с доброто си храносмилане, отколкото с някакви мисли, парадиращ с чувства, каквито всъщност не изпитва. Той е блестящата палка, която би могла да свърже каторгата и висшето общество. Максим дьо Трай произхожда от извънредно интелигентните среди, дали на обществото такива личности като Мирабо, Пит, Ришельо, но по-често хора като граф Дьо Хорн, като Фукие-Тенвил и Коаняр[25].

— Да-а — продължи Дервил, след като изслуша графа, — много бях чувал за този човек от един мой клиент — клетия дядо Горио, но вече няколко пъти успявах да избягна опасната чест да се запозная с него на светските приеми. Моят приятел толкова упорито настояваше да отида на този обед, че ако бях отказал, щяха да ме обвинят в *предвзето целомъдрие*. Госпожо, трудно бихте си представили един бекярски обед. Всичко е необикновено пищно и изискано, цари такъв разкош, сякаш тщеславен скъперник е решил веднъж да бъде разточителен. Влизаш и се изненадваш от реда, който цари на ослепителната маса, на която върху покривката от бяла дамаска блестят сребърни прибори и кристални съдове. Около нея е насядал цветът на живота: младите мъже са изтънчени, те се усмихват, говорят тихо и приличат на младоженци; всичко е чисто, непорочно. Два часа по-късно залата напомня бойно поле след сражение: навред се търкалят счупени чаши, смачкани и стъпкани кърпи за хранене, наченати ястия, които представляват отблъскваща гледка. Разнасят се оглушителни крясъци, вдигат се шеговити тостове, разменят се потоци от епиграми и пошли закачки, лицата са пламнали, кървясалите очи вече нищо не изразяват, но пък неволните признания са твърде красноречиви. Всред тази адска врява едни чупят бутилки, други запяват; отправят се предизвикателства, целуват се или се бият; носи се отвратителна смрад от сто миризми и глъч от сто гърла; вече никой не знае какво яде и пие, нито пък какво говори; едни са тъжни, други весело бърборят; един страда от мономания и като разлюляна камбана повтаря една и съща дума, друг пък иска да ръководи бъркотията, а най-кроткият предлага да организират оргия. Ако в този момент влезеше някой трезвен човек, би си помислил, че присъствува на вакханалия. Именно при такава неразбория господин Дьо Трай се опита да спечели благоволението ми. Все пак бях успял горе-долу да запазя бистър ума си и бях нащрек. Въпреки че се преструваше на

порядъчно пиян, всъщност разсъдъкът на Дьо Трай не бе замъглен и той мислеше за своите работи. Наистина не знам как стана, но когато излизахме от хотел „Гриньон“ в девет часа вечерта, той напълно ме бе омаял и аз обещах да го заведа на следващия ден при споменатия вече татко Гобсек. Думите чест, добродетел, графиня, почтена жена и нещастие благодарение на рядкото му красноречие изпъстриха като по чудо неговата реч. Когато на другата сутрин се събудих и се помъчих да си спомня какво съм правил предния ден, с големи усилия събрах донякъде мислите си. Накрая до съзнанието ми достигна, че дъщерята на един от моите клиенти, както изглежда, рискува да загуби доброто си име, уважението и любовта на своя съпруг, ако тази сутрин не намери около петдесет хиляди франка. Ставаше дума за дългове от игра на комар, сметки за кочияш, пари, пропилени за не знам още какво. Моят обаятелен сътрапезник ме бе уверил, че дамата е достатъчно богата, за да може с няколкогодишни икономии да възстанови щетите, които щеше да нанесе на състоянието си. Едва тогава започнах да се досещам защо моят приятел толкова много настояваше да бъда на обеда, който даваше. Освен това трябва за свой срам да призная, че изобщо не подозирах значението, което самият татко Гобсек отдаваше на сдобряването си с това денди. В момента, в който ставах, господин Дьо Трай влезе. — Графе — обърнах се към него, след като си разменихме обичайните любезности, — не мисля, че имате нужда от мен, за да посетите ван Гобсек, най-учтивия, най-безобидния от всички капиталисти. Той ще ви даде пари, ако има или по-скоро ако му представите убедителни гаранции. — Господине — отвърна той, — нямам намерение да ви принуждавам да ми услужите, независимо че ми обещахте. „По дяволите! — рекох си аз. — Нима ще оставя този човек да си мисли, че не държа на обещанието си?“ — Вчера имах честта да ви кажа, че твърде ненавреме се скарах с татко Гобсек — продължи той. — И тъй като в Париж само той може наведнъж и веднага, дори преди да си е направил баланса, да кихне стотина хиляди франка, бях ви помолил да ме одобрите с него. Но да не говорим повече за това… — Господин Дьо Трай ме погледна с нагла учтивост и се приготви да тръгва. — Готов съм да ви придружа — казах му аз. Когато стигнахме на улица де Грес, за мое учудване дендито започна внимателно и неспокойно да се оглежда. Лицето му последователно побледня, почервеня и когато забеляза входната врата

на Гобсековия дом няколко капки пот оросиха челото му. Точно когато слизахме от кабриолета, по улица де Грес зави файтон… Ястребовият поглед на младия мъж различи седящата в него жена. Израз на почти дива радост преобрази лицето му. Той повика едно момченце, което минаваше, и му поръча да държи коня. Качихме се у стария лихвар. — Господин Гобсек — заговорих аз, — водя ви един от най-близките си приятели (на когото имам доверие, колкото и на дявола — добавих на ухото на стареца). — Надявам се, че заради мен ще бъдете благосклонен към него (при обичайната лихва) и ще го избавите от затруднението (ако това ви устройва). — Господин Дьо Трай се поклони, седна и се приготви да слуша в една от онези ласкателни пози, чието грациозно раболепие би пленило всекиго. Но Гобсек остана да си седи неподвижен и невъзмутим на стола край камината. Той приличаше на статуята на Волтер под перистила на Театр Франсе[26], наблюдавана вечер. Лихварят повдигна леко като за поздрав изтъркания каскет, който винаги носеше, и показалата се ивица жълт череп допълни приликата му с мраморната скулптура. — Имам пари само за моите клиенти — заяви той. — Толкова ли сте сърдит, че отидох да се разорявам при други, а не при вас? — запита графът, смеейки се. — Да се разорявате! — повтори Гобсек иронично. — Искате да кажете, че не може да бъде разорен човек, който нищо не притежава, така ли? — Я се опитайте да намерите в Париж по-солиден *капитал* от този! — възкликна контето, стана и се завърти на токовете си. Тази почти сериозна палячовщина не успя да разчувствува Гобсек. — Та нали съм близък приятел на семейство Ронкьорол и Дьо Марсе, на семейство Франчесини, на двамата Вандьонес, на Ажюда-Пннто, с една дума, на всички най-видни млади хора в Париж? Играя на карти с един принц и един посланик, които вие познавате. Доходи имам в Лондон, Карлсбад[27], Баден[28], Бат[29]. Има ли по-прекрасен занаят от моя? — Вярно. — Но, дявол да го вземе, вие се държите с мен така, сякаш съм гъба! Подтиквате ме да набъбвам в обществото, за да ме изстисквате в моменти на затруднение. Но вие, лихварите, също сте гъби и смъртта ще ви изстиска. — Възможно. — Какво би станало с вас, ако ги нямаше прахосниците? Ние с вас сме душата и тялото на един организъм. — Правилно. — Е, хайде, дайте си ръката, драги ми татко Гобсек, и бъдете великодушен, щом всичко е вярно, възможно и правилно. — Вие идвате при мен — отвърна хладно лихварят, —

защото Жирар, Палма, Вербрюст и Жигоне са затънали до гуша във вашите полици и ги предлагат наляво и надясно с петдесет процента отстъпка. И тъй като тези полици навярно са покрили едва половината от дължимата сума, посочена в тях, то истинската им стойност е едва двадесет и пет на сто от съответната сума. Боже мой! Бих ли могъл — продължи Гобсек — с чиста съвест да заема дори грош на човек, който дължи тридесет хиляди франка и не притежава пукната пара? Завчера на бала у барон Дьо Нюсенжан вие сте проиграли десет хиляди франка. — Господине — заяви нагло графът, като измери с презрителен поглед стареца, — моите работи не ви засягат. Щом не е просрочен падежът на полиците, значи, нищо не дължа. — Вярно! — Полиците ми ще бъдат изплатени. — Възможно! — Така че сега въпросът се свежда до това дали мога да ви дам достатъчни гаранции за сумата, която искам да заема от вас. — Правилно. — Шумът, който вдига файтонът, спирайки пред входната врата, отекна в стаята. — Ще отида да взема нещо, което се надявам да ви задоволи — извика Дьо Трай. — О, сине! — възкликна Гобсек, след като посетителят беше излязъл от стаята, после стана и ми протегна ръце. — Ако залогът му е ценен, ти ми спасяваш живота! Иначе щях да се пръсна. Вербрюст и Жигоне смятат, че са се подиграли с мен. Благодарение на теб тази вечер добре ще се посмея за тяхна сметка. — Радостта на стареца бе някак зловеща. Това бе единственият миг на излияние пред мен. Въпреки че неговата радост бе краткотрайна, аз никога няма да я забравя. — Бъдете така любезен и не си тръгвайте — добави той. — Макар и въоръжен, сигурен в точната си стрелба като човек, който някога е ходил на лов за тигри и се е сражавал на палубата на кораб, когато трябва да победиш или да умреш, все пак нямам вяра на този елегантен мошеник. — И той си седна в креслото пред писалището. Лицето му възвърна обичайната си бледност и спокойното изражение. — О-хо-хо-о! Навярно — обърна се той към мен — ще видите красивото създание, за което навремето ви говорих. Чувам в коридора аристократични стъпки. — И наистина графът се върна, като водеше под ръка жена. Това бе графинята — една от двете дъщери на клетия Горио, чието сутрешно ставане Гобсек някога ми бе обрисувал. Отначало графинята не ме забеляза, аз стоях до прозореца, обърнат с лице към стъклото. Когато влизаше във влажната и мрачна стая на лихваря, тя хвърли недоверчив поглед към Максим. Графинята бе

толкова красива, че независимо от прегрешенията й я съжалих. Някакво ужасно безпокойство я гнетеше, благородните и горди черти на лицето й бяха изопнати от зле прикрито напрежение. Очевидно младият Дьо Трай бе нейният зъл гений. Възхищавах се от Гобсек, който четири години по-рано, още при първата полица бе прозрял съдбата на тези две същества. „Навярно — помислих си аз — това чудовище с ангелско лице господствува над нея чрез всички възможни емоционални струни: тщеславието, ревността, удоволствието, замайващия светски живот.“

— Но — възкликна виконтесата — всъщност той е използвал добродетелите на тази жена като оръжия срещу самата нея. Карал я е да пролива сълзи на преданост, съумял е да разпали в нея естествената за нашия пол щедрост и е злоупотребил с нейната нежност, за да й продава твърде скъпо престъпни удоволствия.

— Признавам — отвърна Дервил, който не разбра знаците на госпожа Дьо Гранлийо, — не оплаквах съдбата на това клето създание, толкова блестящо за обществото и толкова отблъскващо за този, който можеше да надникне в душата му. Не, аз тръпнех от ужас, наблюдавайки нейния убиец, този млад мъж с ангелски лик, с тъй чисто чело, тъй свежи устни, толкова изящна усмивка и ослепително бели зъби. Сега и двамата стояха пред своя съдник, който ги наблюдаваше така, както навярно някой стар доминиканец от шестнадесети век тайно е съзерцавал мъченията на двама маври в дълбоките подземия на Инквизицията. — Господине, съществува ли начин да получа стойността на тези диаманти, като обаче си запазя правото по-късно да ги откупя — заговори тя с треперещ глас и подаде на Гобсек кутийка за скъпоценности. — Да, госпожо — намесих се аз и пристъпих напред. Тя ме погледна, позна ме, потръпна и с очи ми отправи нямо предупреждение, което на всички езици означава едно и също: *Мълчете!* — Такава сделка — обадих се аз — се нарича условна продажба с право на откупуване на заложената вещ. Според договора се преотстъпва или прехвърля движим или недвижим имот за определен срок, след изтичането на който собственикът може да си получи обратно въпросния предмет, като заплати договорената сума. — Тя задиша по-леко. Граф Максим смръщи вежди, той се досещаше, че при такова споразумение лихварят ще даде по-малка сума за диамантите, чиято цена на борсата е твърде непостоянна. Гобсек, все

така неподвижен, бе взел лупата си и мълчаливо разглеждаше диамантите. И сто години да живея, никога няма да забравя как изглеждаше лицето му в онзи миг. Бледите му страни бяха порозовели, очите, в които сякаш се отразяваха отблясъците на камъните, горяха с необикновен пламък. Той стана, приближи се до прозореца и задържа диамантите близо до беззъбата си уста, сякаш искаше да ги глътне. Мърмореше си неясни слова, докато последователно повдигаше на дневната светлина гривните, обеците, огърлиците, диадемите, за да прецени чистотата на камъните, техния блясък и шлифовка. Вадеше ги от кутийката, после ги прибираше, отново ги вадеше, въртеше ги на светлината, за да заблестят във всички цветове на дъгата, държеше се като дете, а не като старец или по-точно и като дете, и като старец. — Красиви диаманти! Преди революцията[30] щяха да струват триста хиляди франка. Каква чистота! Истински азиатски диаманти от Голконда[31] или от Визапур[32]! Знаете ли тяхната стойност? — Не, разбира се! Единствен Гобсек в цял Париж може да ги оцени. По време на Империята[33] подобни накити все още можеха да струват двеста хиляди франка. Той махна презрително и добави: — Сега стойността на диамантите спада всеки ден. След сключването на мира Бразилия ни отрупва с тях и залива пазара с не толкова чисти диаманти като индийските. Жените вече ги носят единствено на баловете в двореца. Графинята ходи ли в двореца? — Докато изричаше тези жестоки думи, Гобсек с неописуема радост разглеждаше скъпоценните камъни. — Никакви петна — говореше си той. — А, ето едно петънце, една резка. Красив диамант. — Бледото му лице бе озарено от блясъка на тези камъни и аз мислено го сравних със старите зеленикави огледала в провинциалните странноприемници. Те поглъщат светлинните отблясъци, без да ги отразяват, и придават на дръзкия пътник, осмелил се да се огледа, вид на човек, който всеки момент ще получи мозъчен удар. — Е? — запита графът, като потупа Гобсек по рамото. Вдетиненият старец трепна. Остави върху писалището играчките си, седна и се превърна отново в лихвар, суров, хладен и безстрастен като мраморна колона. — Колко ви трябват? — Сто хиляди франка за три години — каза графът. — Възможно! — отвърна Гобсек и извади от махагонова кутийка необикновено точни везни — неговите скъпоценности! Той претегли диамантите, като изчисляваше на око (но колко точно!) теглото на металния обков, върху който бяха монтирани

скъпоценните камъни. По време на тази операция граф Дьо Трай се стараеше да запази строгия израз на лицето си, да не даде воля на радостта. Графинята бе като вцепенена и аз й влизах в положението. Струваше ми се, че тя измерва бездната, в която пропада. Дълбоко в себе си тази жена все още изпитваше угризения. Може би бе необходимо само едно-едничко усилие, една милостиво протегната ръка, за да бъде спасена, и аз реших да опитам. — Госпожо, диамантите ваши ли са? — попитах я високо. — Да, господине — отвърна тя гордо. — Пригответе договора за продажбата с право на откупуване, бъбривецо! — нареди Гобсек, стана и ми посочи своето място пред писалището. — Госпожата навярно е омъжена? — обадих се аз отново. Тя рязко кимна. — Няма да съставя договора! — възкликнах аз. — И защо! — попита Гобсек. — Защо ли? — повторих и замъкнах стареца до прозореца, за да поговоря с него насаме. — Щом като тази жена е омъжена, тя е зависима от съпруга си и продажбата на бижута с право да бъдат откупени ще бъде невалидна. Вие не бихте могли да отречете, че сте знаели този факт, който всъщност ще бъде записан в самия документ. Следователно ще трябва да върнете диамантите, които са били заложени при вас и чието тегло, стойност или шлифовка ще бъдат описани. — Гобсек ме прекъсна с кимване и се обърна към двамата грешници: — Той е прав — заяви лихварят. — Условията се променят. Осемдесет хиляди франка в брой и ми оставяте диамантите — добави той с медения си гласец. — При сделките с движимо имущество собствеността е равносилна на правоимане. — Но… — възрази младият мъж. — Решавайте — продължи Гобсек, като върна кутийката на графинята, — твърде много рискувам. — По-добре би било да се хвърлите в краката на вашия съпруг — прошепнах й аз на ухото. Лихварят навярно подразбра думите ми по движението на устните и ме погледна хладно. Лицето на младия мъж стана тебеширено. Графинята явно се колебаеше. Графът се приближи до нея и въпреки че й говореше много тихо, долових следните думи: „Сбогом, скъпа Анастази, бъди щастлива! А пък аз утре вече няма да имам никакви грижи.“ — Господине — извика младата жена, като се обърна към Гобсек, — приемам вашите условия. — Е, красива госпожо, много трудно може да ви се угоди — отвърна старецът. Той подписа банков чек за петдесет хиляди и го връчи на графинята. — Сега — каза той с усмивка, подобна на Волтеровата —

ще допълня останалата сума от тридесет хиляди франка с полици, чиято валидност не може да бъде оспорена. Няма лъжа. Господинът преди малко ми заяви: *Моите полици ще бъдат изплатени* — добави Гобсек, като представи подписаните от графа полици, до една протестирани предния ден по искане на негов колега, който навярно му ги бе продал на ниска цена. Младежът изръмжа и се чуха думите: „Стар мошеник!“ Татко Гобсек не трепна, извади от една кутия чифт пистолети и каза с хладен тон: — В качеството си на оскърбен ще стрелям пръв. — Максим, вие дължите извинение на господина — възкликна тихо треперещата графиня. — Нямах намерение да ви обидя — измънка младият мъж. — Това ми е съвсем ясно — отвърна спокойно Гобсек, — вашето намерение беше чисто и просто да не платите полиците си. — Графинята стана, сбогува се и излезе, обзета навярно от дълбоко отвращение. Господин дьо Трай бе принуден да я последва, но преди да излезе, каза: — Господа, ако някъде се изтървете за това, което стана тук, или аз ще пролея вашата кръв, или вие — моята. — Амин — обади се Гобсек, стискайки пистолетите. — За да залагаш кръвта си, драги, трябва да я имаш, а в твоите вени тече просто кал. — След като вратата се затвори и двете карети потеглиха, Гобсек стана и започна да танцува, повтаряйки: — Диамантите са мои! Диамантите са мои! Красивите диаманти! Ах, какви диаманти! И то евтино! Хе-хе, Вербрюст и Жигоне, вие си мислехте, че ще излъжете стария татко Гобсек! Ego sum papa![34] Аз съм господар на всички ви! Платено ми е до стотинка! Колко жалки ще бъдат тази вечер, когато между две партии домино им разкажа сделката!

Тази мрачна радост, тази дивашка озвереност, разпалени от притежанието на няколко бели камъчета, ме ужасиха. Бях онемял от изумление. — О, драги момко — обърна се той към мен, — ще вечеряме заедно. Ще се веселим у вас, тъй като аз нямам домакинство. Всички тези ресторантски готвачи с техните чорби, сосове, вина, могат да отровят и дявола. — Изражението на лицето ми бързо възвърна на Гобсек хладната му невъзмутимост. — Вие не одобрявате моето поведение — каза ми той, седна в ъгъла до камината и постави тенекиеното котле, пълно с мляко, върху мангала. — Искате ли да похапнете с мен? — продължи той. — Може би ще стигне за двама. — Благодаря — отвърнах аз, — закусвам по-късно, към обяд. — В този миг в коридора прокънтяха нечии забързани крачки. Непознатият се

спря пред вратата на Гобсек и няколко пъти яростно почука. Лихварят отиде да погледне през прозорчето и отвори на около тридесет и пет годишен мъж, който очевидно му се стори безопасен, въпреки че бе разгневен. Посетителят, облечен скромно, приличаше на покойния херцог Дьо Ришельо[35]. Беше графът, когото навярно познавате и който имаше, ако позволите така да се изразя, аристократичната осанка на държавниците от вашия квартал. — Господине — обърна се той към Гобсек, след като се поуспокои, — жена ми беше у вас, нали? — Възможно. — Но, господине, не разбирате ли какво ви питам? — Нямам честта да познавам вашата съпруга — отвърна лихварят. — Тази сутрин приех много хора: жени, мъже, госпожици, които приличаха на младежи, и младежи, които приличаха на госпожици. Много ще ми бъде трудно да… — Стига шеги, господине, говоря за жената, която току-що излезе оттук. — А по какво мога да съдя, че е ваша съпруга? — попита лихварят. — Не съм имал удоволствието да се запозная с вас. — Грешите, господин Гобсек — подчертано иронично възрази графът. — Ние сме се срещали в стаята на жена ми. Вие бяхте дошли една сутрин да получите парите от някаква полица, подписана от нея, но които не тя ви дължеше. — Не бе моя работа да се интересувам по какъв начин тя е получила стойността й — възрази Гобсек и лукаво погледна графа. — Аз джиросах полицата на един събрат. Впрочем, господине — каза капиталистът, без да се вълнува и да променя спокойния си говор, като сипваше кафе в канчето с мляко, — ще ми позволите да ви обърна внимание, че не виждам с какво право ми правите забележки в собствения ми дом: пълнолетен съм от шестдесет и първа година на миналия век. — Господине, вие сте закупили на ниска цена семейни диаманти, които не принадлежаха на жена ми. — Без да се чувствувам задължен да ви посвещавам в тайните на своите сделки, ще ви кажа, господине, че ако вашите диаманти са били взети от графинята, трябвало е да предупредите с циркулярно писмо бижутерите да не ги купуват, защото тя можеше да ги продаде на части. — Но, господине — възкликна графът, — вие познавахте жена ми! — Да? — Тя е омъжена. — Възможно. — Тя нямаше право да разполага с тези диаманти… — Правилно. — Е, господине? — Е, господине, аз познавам вашата съпруга, тя е под опеката на съпруг, съгласен съм, всъщност тя е под много опеки. Но **не познавам** вашите диаманти. Щом като графинята подписва полици, тя

навярно може и да търгува, да купува диаманти, за да ги продава, това често се среща! — Сбогом, господине — извика градът, побледнял от гняв, — съществуват и съдилища! — Правилно! Господинът, когото виждате — добави Гобсек, като ме сочеше, — беше свидетел на продажбата. — Възможно. — Графът се насочи към вратата. Изведнъж почувствувах колко е сериозно положението и се намесих в спора между двамата противници. — Господин графе — заговорих аз, — вие сте прав, но и господин Гобсек няма вина. Вие не бихте могли да преследвате по съдебен път купувача, без да намесите и жена си, а тази мерзка история няма да засегне само нея. Аз съм адвокат и дължа да потвърдя и по съвест, а и като официално лице, че диамантите, за които говорите, бяха откупени от господин Гобсек в мое присъствие. Но смятам, че ще сгрешите, ако оспорвате законността на продажбата, още повече че трудно може да се твърди, че това именно са вашите диаманти. Ако говорим за справедливост — правото е на ваша страна, но в съда ще загубите. Господин Гобсек е твърде честен и няма да отрича, че тази продажба е била изгодна за него, още повече че моята съвест и дълг ще ме накарат да призная това. Но ако вие, графе, го дадете под съд, изходът от делото ще бъде съмнителен. Затова ви съветвам да се споразумеете с господин Гобсек, който може да бъде добронамерен, но, така или иначе, вие ще трябва да му възстановите стойността на продажбата. Споразумейте се за продажба с право на откупване на диамантите в срок от седем-осем месеца, дори година, промеждутък, който ще ви даде възможност да върнете сумата, взета назаем от графинята, освен ако не искате да ги откупите още сега, като дадете гаранции за изплащането на сумата. — Лихварят топеше хляб в канчето с млякото и се хранеше, напълно безразличен към разговора, но като чу за споразумяване, ме погледна така, сякаш ми казваше: „Я го виж ти! Юнак! Добре се възползува от моите уроци!“ Аз пък в отговор му намигнах и той отлично ме разбра. Сделката с диамантите бе твърде съмнителна и позорна, затова бе наложително двете страни да се спогодят. Гобсек не би могъл да отрича, тъй като щях да кажа истината. Графът ми благодари с доброжелателна усмивка. След преговори, при които ловкостта и алчността на Гобсек биха могли да осуетят дипломатическите ходове на цяла конференция, подготвих акта, с който графът признаваше, че е получил от лихваря сумата от осемдесет и пет хиляди франка заедно с лихвата, а нейното изплащане

на Гобсек пък задължаваше стария холандец да върне диамантите на графа. — Какво разсипничество! — възкликна съпругът, подписвайки документа. — Дали ще може да се прехвърли мост над подобна бездна? — Господине — заговори Гобсек сериозно, — имате ли много деца? — При този въпрос графът трепна, сякаш неочаквано лихварят като опитен лекар бе напипал болното място. Съпругът не отговори. — Да-а — продължи Гобсек, защото разбираше мъчителното безмълвие на графа, — знам наизуст вашата история. Тази жена е дявол, когото може би все още обичате. Навярно е така, защото признавам, че тя дори мен развълнува. Вие сигурно желаете да спасите богатството си, да го запазите за едно или за две от децата си. Ако е така, хвърлете се във водовъртежа на светския живот, играйте комар, пропилейте състоянието си, идвайте често при Гобсек. Хората ще кажат, че съм евреин, арабин, лихвар, пират, че съм ви разорил! Не ме е еня! Ако някой ме обиди, убивам го, никой не си служи по-добре от моя милост с пистолет и шпага. Всички го знаят! После, обърнете се към добър приятел, ако можете да намерите такъв, на чието име ще оформите фиктивна продажба на имуществото си. Нали това вие наричате фидеикомис[36]? — попита ме Гобсек. Графът изглеждаше изцяло погълнат от своите мисли и си тръгна, като заяви: — Утре ще си получите парите, господине, пригответе диамантите. — Изглежда ми глупав като всеки честен човек — заключи безстрастно Гобсек, след като графът си излезе. — По-скоро кажете, че е глупав като всеки влюбен човек. — Графът ви дължи разноските по съставянето на акта — възкликна Гобсек, когато се сбогувах с него. Няколко дни след тази сцена, при която станах свидетел на ужасни тайни от живота на видната светска дама, една сутрин в кабинета ми влезе графът. — Господине — каза той, — идвам да се посъветвам с вас за жизнени интереси, като предварително ви заявявам, че имам пълно доверие във вас и се надявам да ви дам доказателства за това. Бледнеят всякакви хвалебствени слова — продължи графът, — когато трябва да се опишат заслугите ви към госпожа Дьо Гранлийо.

Както виждате, госпожо — обърна се адвокатът към виконтесата, — хиляди пъти бях възнаграден от вас за моята най-обикновена постъпка. Поклоних се почтително и отвърнах, че просто съм изпълнил дълга си на добросъвестен човек. — Господине, събрах достатъчно сведения за странната личност, на която дължите

сегашното си положение — каза ми графът. — От всичко, което научих, стигнах до извода, че Гобсек е последовател на философската школа на циниците. Какво ви е мнението за неговата честност? — Графе — отвърнах, — Гобсек е мой благодетел… с петнадесет процента лихва — добавих, смеейки се. — Но неговото сребролюбие не ми дава правото да го обрисувам като такъв пред един непознат. — Говорете, господине! Вашата откровеност не може да навреди нито на Гобсек, нито на вас. Съвсем не очаквам собственик на заложна къща да бъде ангел. — Татко Гобсек — продължих аз — е дълбоко убеден в един принцип, който ръководи неговото поведение. Според него парите са стока, която човек може с чиста съвест да продава скъпо или евтино според случая. За него капиталист е онзи, който поради високата лихва, която иска за парите си, става естествен съдружник в доходни предприятия и спекулации. Като изключим неговите финансови принципи и философските му наблюдения върху човешката природа, които обуславят привидното му поведение на изпечен лихвар, аз съм дълбоко убеден, че извън сферата на сделките той е най-внимателният и честен човек в Париж. В него съжителстват двама души: той е скъперник и философ, дребнав и благороден. Ако умра и оставя деца, той би станал техен настойник. Ето, господине, какъв е за мен Гобсек. Нищо не знам за миналото му. Може да е бил пират, може би е пропътувал целия свят, търгувайки с диаманти или с мъже, с жени или с държавни тайни, но се кълна, че никоя човешка душа не е била по-закалена и изпитана в житейските трудности. Деня, в който му се издължих, го попитах деликатно, със заобикалки, какви чувства го бяха подтикнали да ме накара да му заплатя толкова висока лихва и защо, след като искаше аз, неговият приятел, да му бъда вечно благодарен, не беше благодетелен докрай. „Сине, спестих ти признателността, като ти дадох възможност да смяташ, че нищо не ми дължиш. Затова сме най-добрите приятели на света.“ Този отговор, господине, ще ви обрисува по-добре от всякакви думи какъв човек е Гобсек. — Моето решение е окончателно — заяви графът. — Подгответе необходимите документи, за да прехвърлите на Гобсек правото на собственост върху моето имущество. Уповавам се единствено на вас, господине, за редактирането на обратната разписка, с което той потвърждава, че продажбата е била фиктивна и се задължава да прехвърли имуществото ми, стопанисвано от него така,

както само той умее, на големия ми син, когато стане пълнолетен. Освен това, господине, трябва да ви кажа, че се опасявам да държа този ценен документ у дома. Привързаността на сина ми към майка му ме възпира да му поверя обратната разписка. Мога ли да ви помоля вие да я съхранявате? В случай че умра, Гобсек ще ви посочи като наследник на моето състояние. Смятам, че по такъв начин всичко е предвидено. — Графът млъкна, изглеждаше силно възбуден. — Хиляди извинения, господине — обади се той след малко, — много страдам, пък и здравето ми вдъхва сериозни опасения. Напоследък разни огорчения жестоко покрусиха живота ми и станаха причина да прибягна до крайната мярка, която предприемам. — Господине, позволете ми да ви благодаря най-напред за доверието ви към мен — заговорих аз. — Но трябва да го оправдая, като ви обърна внимание, че с тази мярка вие напълно лишавате от наследство… другите си деца. Те също носят вашето име. Независимо че са деца от някога обичана жена, сега недостойна за вас, те имат право на някакво съществование. Длъжен съм да ви заявя, че не мога да приема задачата, с която благоволявате да ме удостоите, ако тяхната съдба не бъде уточнена. — При тези думи графът рязко трепна. Той стисна ръката ми и очите му се просълзиха: — Досега не ви познавах напълно. С последните си думи вие ми причинихте и радост, и болка. Ще уточним наследствения дял на другите деца с условията, залегнали в обратната разписка. — Изпроводих го до вратата на кантората и ми се стори, че лицето му просия от извършеното справедливо дело.

Ето, Камий, как млади жени стигат до дъното на пропастта. Понякога е достатъчен само един кадрил на бала, само един романс в съпровод на пиано или излет сред природата, за да се стигне по-късно до непоправими нещастия. Човек се поддава на мамещия повик на тщеславието и гордостта, на някоя усмивка или пък на безразсъдството, на лекомислието! Срамът, Угризението и Нищетата са три Фурии, в чиято власт неизбежно попадат жените, щом прекрачат границите…

— Бедната ми Камий умира за сън — прекъсна виконтесата адвоката. — Върви, момичето ми, върви да спиш, твоята душа не се нуждае от страшни описания, за да остане чиста и добродетелна.

Камий дьо Гранлийо разбра намека на майка си и излезе.

— Вие попрекалихте, скъпи господин Дервил. Адвокатите не са нито майки, нито проповедници.

— Но във вестниците пишат за хиляди пъти повече…

— Драги ми Дервил — прекъсна го виконтесата, — не мога да ви позная. Нима мислите, че дъщеря ми чете вестници? Продължавайте разказа си — подкани го тя след кратко мълчание.

— Три месеца след като графът писмено потвърди продажбата в полза на Гобсек…

— Вече можете да споменавате името на граф Дьо Ресто, щом дъщеря ми не е тук — обади се виконтесата.

— Добре! Дълго време след тази сцена — продължи адвокатът — все още не бях получил тайното споразумение, което трябваше да остане у мен. В Париж водовъртежът на всекидневието така увлича адвокатите, че те имат възможност да обръщат на делата на своите клиенти толкова внимание, колкото самите клиенти отделят, освен, разбира се, изключенията, които умеем да правим. Все пак един ден, когато лихварят обядваше у дома и вече ставахме от масата, аз го попитах дали знае защо отдавна нищо не съм чувал за господин Дьо Ресто.

— Има основателни причини за това — отвърна ми той. — Този благородник е на смъртно легло. Неговата нежна душа е от онези, които не знаят как да убият мъката и поради това се оставят тя да ги убие. Животът е работа, занаят, който всеки трябва да се постарае да изучи. Когато човек е опознал живота с цената на много страдания, той заяква и придобива известна гъвкавост, която му позволява да владее чувствата си; нервите му се превръщат в нещо като стоманени пружини, които се огъват, без да се чупят. Ако стомахът му е здрав, то тогава при съответната закалка този човек би трябвало да живее толкова дълго, колкото прочутите ливански кедри. — Значи, графът е на смъртно легло? — попитах аз. — Възможно — отвърна Гобсек. — Делото за неговото наследство ще бъде тлъст залък за вас. — Погледнах го и го попитах, за да разбера намеренията му: — Обяснете ми защо графът и аз сме единствените хора, към които сте проявили някакъв интерес? — Защото вие единствени ми се доверихте, без да хитрувате — отвърна ми той. Въпреки че този отговор ми даваше основание да смятам, че Гобсек няма да злоупотреби с правата си, ако обратната разписка се изгуби, все пак реших да посетя графа. Извиних

се пред Гобсек, че имам работа, и ние излязохме от къщи. Незабавно отидох в дома на улица Елдер. Въведоха ме в салон, където графинята играеше с децата си. Когато лакеят съобщи за мен, тя скочи, посрещна ме, после седна, като мълчаливо ми посочи с ръка празно кресло до камината. Лицето й се превърна в непроницаема маска, под която светските жени така добре умеят да прикриват чувствата си. Лицето й вече бе повехнало от преживените страдания; само прекрасните черти, които някога будеха възхищение, все още напомняха за неговата красота. — Госпожо, много е важно да ми позволите да разговарям с графа… — В такъв случай вие бихте били по-облагодетелствуван дори и от мен — прекъсна ме тя. — Господин Дьо Ресто не желае да вижда никого; едва понася посещенията на лекуващия лекар и отказва всякакви грижи, дори моите. Болните имат толкова странни прищевки! Те са като децата, не знаят какво искат. — А може би като децата много добре знаят какво искат. — Графинята се изчерви. Почти се разкаях за тази си реплика, достойна за Гобсек. — Но, госпожо — побързах да променя темата, — не е възможно господин Дьо Ресто непрекъснато да бъде сам. — При него е най-големият му син — отвърна тя. Този път, колкото и да наблюдавах графинята, тя повече не се изчерви и ми се стори, че бе твърдо решила да не позволи да отгатна нейните тайни. — Госпожо, трябва да разберете, че не някакво любопитство ме води при вас — обадих се отново. — Настоятелната ми молба да видя графа е продиктувана от жизненоважни интереси… — Прехапах устни, защото усетих, че тръгвам по погрешен път. И графинята веднага се възползува от непредпазливостта ми. — Моите интереси не се различават от тези на съпруга ми — заяви тя. — Така че няма никаква пречка да разговаряте с мен… — Въпросът, заради който съм дошъл, засяга единствено графа — отвърнах аз твърдо. — Той ще бъде известен за желанието ви да се срещнете с него. — Учтивият тон, изражението на лицето й, когато произнасяше тези думи, не можеха да ме заблудят: досещах се, че тя никога не ще ме допусне до съпруга си. Говорих още малко за незначителни неща, за да мога да наблюдавам графинята. Но както всички жени, изработили си вече план за действие, тя умееше превъзходно да прикрива чувствата си, на което само лицата от вашия пол са способни, и това е най-висшата степен на коварство. Бих се осмелил да добавя, че от нея очаквах всичко, дори престъпление. Това мое чувство бе породено от перспективата за

бъдещето, която прозираше в жестовете, погледите, маниерите и дори в интонациите на гласа й. Сбогувах се и си тръгнах. Сега ще ви опиша сцените, с които завършва тази одисея, като прибавя и обстоятелствата, станали известни с течение на времето, както и подробностите, които прозорливостта на Гобсек или моята собствена ни помогна да разкрием. От момента, в който изглеждаше, че граф Дьо Ресто се е впуснал във водовъртежа на светските удоволствия и разпилява състоянието си, между двамата съпрузи са се разигравали сцени, запазени в пълна тайна, които са дали на графа възможност да си състави още по-неблагоприятно от преди мнение за жена си. Щом се разболял и трябвало да лежи, веднага се проявила ненавистта му към графинята и към последните му две деца; той им забранил да влизат в неговата стая и когато те се опитвали да заобиколят тази заповед, тяхното непослушание предизвиквало толкова опасни за господин Дьо Ресто кризи, че лекарят настоял пред графинята да не нарушава разпорежданията на съпруга си. След като госпожа Дьо Ресто видяла как в ръцете на Гобсек, който се превръщал във фантастична ламя за тяхното състояние, последователно преминават земите, семейните имения и дори домът, в който живеела, тя навярно се досетила за намеренията на съпруга си. По същото време господин Дьо Трай, когото кредиторите твърде упорито преследваха, обикаляше Англия. Единствено той можеше да разкрие на графинята тайните предпазни мерки срещу нея, които Гобсек бе подсказал на господин Дьо Ресто. Говорят, че тя дълго време отказвала де сложи подписа си, необходим според нашите закони, за да бъде валидна продажбата на семейното имущество, но в края на краищата графът успял да я накара да подпише. Графинята смятала, че съпругът й превръща в пари състоянието си и малката пачка банкноти, която то представляваше, се намира в някой тайник, у нотариус или може би в банката. Според нейните сметки господин Дьо Ресто несъмнено би трябвало да притежава някакъв документ, с който големият му син ще може по-късно да възвърне тази част от имотите, на която графът държеше. Затова тя организирала около стаята на съпруга си най-строго наблюдение. Господствувала тиранично в дома, в който всички били подчинени на нейния женски шпионаж. По цял ден седяла в салона до стаята, в която лежал мъжът й, откъдето можела да чуе всяка негова дума и най-леките движения. Вечер графинята нареждала да й

постилат в салона и почти през цялата нощ не спяла. Лекарят бил в услуга на нейните интереси. Отстрани самопожертвувателността на графинята изглеждала достойна за възхищение. С присъщата за двуличните хора ловкост тя успявала да прикрива пред хората отвращението, което господин Дьо Ресто изпитвал към нея, и така великолепно се преструвала на мъченица, че предаността й станала пословична. Дори някои лицемерни моралисти смятаха, че по този начин тя изкупва прегрешенията си. Но пред нейните очи непрекъснато стоял призракът на бедността, която я очаквала след смъртта на графа, ако не си отваря очите. Затова, отблъсната от леглото, в което страдаше съпругът й, тази жена бе очертала около стаята му магически кръг. Далеч от графа, но същевременно близко, изпаднала в немилост, но и всемогъща, привидно предана съпруга, тя дебнела смъртта и богатството също като онова полско насекомо, което, притаило се на дъното на спираловидната пясъчна дупка, направена от него, дебне неизбежната си жертва, ослушвайки се при всяка падаща песъчинка. И най-неумолимият съдия не можеше да отрече, че майчинското чувство у графинята бе много силно развито. Казват, че смъртта на баща й бил урок за нея. Тя обожаваше децата си и бе успяла да скрие от тях своя разгулен живот, пък и тяхната възраст й бе помогнала да постигне целта си и да ги накара да я обичат. Тя им бе дала отлично, блестящо възпитание. Признавам, че без да искам, изпитвах чувства на възхищение и състрадание към тази жена, за които Гобсек не престана да ми се подиграва. По онова време графинята, която вече бе прозряла низостта на Максим дьо Трай, с кървави сълзи плащаше за грешките на миналото си. Вярвам, че е така. Колкото и мерзки да бяха мерките, които тя взимаше, за да си възвърне състоянието на графа, не бяха ли те продиктувани от майчината любов и от желанието да изкупи вината към собствените си деца? А може би, както става с много жени, преживели бурни страсти, и тя е чувствувала необходимостта отново да бъде добродетелна. Навярно е разбрала цената на добродетелта едва когато е започнала да събира печалната жетва на своите заблуждения. Всеки път, когато малкият Ернест излизал от стаята на баща си, тя го подлагала на инквизиторски разпит за всичко, което графът бил направил или казал. Детето на драго сърце изпълнявало желанията на майка си, които отдавало на обичта й към баща му, и отговаряло на всички въпроси. Моето посещение бе

откровение за графинята, която видя в мене оръдието на отмъщението на графа и твърдо реши да не ме допуска до умиращия. Подтикван от зловещо предчувствие, аз исках на всяка цена да разговарям с господин Дьо Ресто, защото се безпокоях за съдбата на обратната разписка; ако попаднеше в ръцете на графинята, тя можеше да я оспори и тогава щяха да започнат безкрайни съдебни дела между нея и Гобсек. Достатъчно добре познавах лихваря и знаех, че той никога нямаше да върне имуществото на графинята, пък имаше и немалко неясни точки в текста на документите, които само аз можех да изтълкувам. Исках да предотвратя всички тези неприятности и за втори път отидох у графинята.

Забелязал съм, госпожо — обърна се Дервил към виконтеса Дьо Гранлийо доверително, — че съществуват нравствени явления, на които обществото не обръща достатъчно внимание. По природа съм наблюдателен и към делата от материален характер, които съм водил и при които чувствата са подложени на най-голямо изпитание, неволно съм подхождал аналитично. И всеки път, сякаш го откривам за първи път, съм се възхищавал на това как двамата противници почти винаги взаимно отгатват скритите си намерения и мисли. Понякога у двама врагове се среща същата прозорливост на ума, същата интелектуална нагласа, каквито съществуват у двама влюбени, които четат в душите си. Затова, когато се озовахме един срещу друг, аз изведнъж разбрах причината за омразата на графинята към мен, въпреки че тя прикриваше чувствата си под най-изисканите форми на учтивостта и приветливостта. Аз бях натрапеният довереник и бе невъзможно жена да не мрази този, пред когото е принудена да се черви. Тя пък отгатна, че ако аз съм човекът, на когото съпругът й се е доверил, той все още не ми е прехвърлил имуществото си. Нашият разговор, който ще ви спестя, се е врязал в паметта ми като една от най-опасните битки, които съм водил. Надарена от природата с необходимите качества, за да въздействува с непреодолимия си чар, графинята ту се показваше гъвкава, ту горда, ту ласкава, ту доверчива. Тя дори се опита да разпали любопитството ми, да събуди любов в сърцето ми, за да може най-сетне да ме победи, но всичко бе напразно. Когато се сбогувах с нея, прочетох в очите й омраза и ярост, от които изтръпнах. Разделихме се като врагове. На нея й се искаше да ме унищожи, а пък аз я съжалявах, чувство, което за някои характери е равносилно на най-

жестоката обида. То се прокрадна в последните ми думи на сбогуване. Мисля, че сърцето на графинята се вледени от ужас, когато й заявих, че каквото и да предприеме, ще бъде разорена. — Ако можех да се видя с графа, поне благосъстоянието на децата ви… — Съдбата ми ще бъде във ваши ръце — прекъсна ме тя с жест на отвращение. След така откровено поставените въпроси аз реших да спася това семейство от мизерията, която го очакваше. Бях готов, ако се наложеше, да извърша дори незаконни деяния, но да постигна целта си. И аз извърших следната предварителна подготовка: заведох дело срещу господин Дьо Ресто за сума, която уж дължи на Гобсек, и благодарение на мен графът бе осъден. Разбира се, графинята запази в тайна делото, но по този начин аз получих правото да запечатам къщата на графа след неговата смърт. След това подкупих един прислужник от графския дом и той ми обеща, че щом състоянието на графа съвсем се влоши, ще дойде да ме предупреди, ако трябва и посред нощ, за да мога да се появя ненадейно и да сплаша графинята с внезапно запечатване на имуществото и по такъв начин да спася обратната разписка. По-късно научих, че докато е слушала стенанията на умиращия си съпруг, тази жена е проучвала съдебния кодекс. Какви ли зловещи картини биха представлявали душите на тези, които заобикалят леглата на покойниците, ако техните помисли можеха да бъдат нарисувани? И винаги богатството е двигател на интригите, които се заплитат, на плановете, които се замислят, на заговорите, които се кроят! Сега нека оставим настрана тези твърде отегчителни подробности, които обаче ви дадоха възможност да се досетите за мъките на тази жена и на нейния съпруг и които разкриват тайните на един аристократичен дом. Вече два месеца граф Дьо Ресто, примирен със съдбата си, лежал сам в стаята си. Смъртоносната болест постепенно отслабила тялото и разума му. В плен на своите прищевки на болен, чиято странност изглеждала необяснима, той не желаел да почистват неговите стаи, отказвал всякакви грижи, дори не разрешавал да оправят леглото му. Тази негова крайна апатия бе поставила своя отпечатък и върху всичко, което заобикаляше графа: мебелите в стаята му бяха в безпорядък, прах и паяжини покриваха най-изящните предмети. Някога богат и с изтънчен вкус, сега на граф Дьо Ресто се нравела тъжната гледка в стаята, където и камината, и писалището, и столовете били отрупани с предмети, необходими за болен: празни или пълни шишенца, почти

всичките мръсни, разхвърляно бельо, счупени чинии, пред камината се валяла празна метална грейка за легло, във ваната имало застояла минерална вода. Всяка дреболия от този грозен хаос внушавала усещането за разруха. Смъртта била проникнала във вещите, преди да завладее човека. Графът изпитвал ужас от дневната светлина, капаците на прозорците били затворени и тъмнината още повече засилвала мрачния облик на това печално място. Болният много бил отслабнал. Очите му, в които сякаш се приютил гаснещият живот, блестели. Смъртната бледност на лицето му била ужасяваща, подчертана от невероятната дължина на косите, които не позволил да му отрежат и те се спускали на дълги прави кичури покрай бузите му. Графът приличал на фанатичните отшелници в пустинята. Мъката потискала всякакви други чувства у този едва петдесетгодишен мъж, когото цял Париж познавал като блестящ, изтънчен, щастлив човек. Една сутрин в първите дни на декември 1824 година граф Дьо Ресто погледнал сина си Ернест, който бил седнал на ръба в долния край на леглото му и скръбно го наблюдавал. — Страдате ли? — го попитал младият виконт. — Не! — отвърнал той със страшна усмивка. — Всичко е *тук и около сърцето*! И след като посочил главата си, притиснал мършавите си пръсти към хлътналите гърди с жест, който разплакал Ернест. — Защо не идва господин Дервил? — попитал той своя камериер, когото смятал за предан, но който изцяло бил в услуга на графинята. — Морис — извикал умиращият и се изправил в леглото си, сякаш възвърнал напълно разсъдъка си, — от петнадесет дни насам вече седем или осем пъти ви пращам при моя адвокат, а той не идва? Мислите ли, че можете да ме измамите? Идете незабавно да го доведете. Ако не изпълните нарежданията ми, сам ще отида… — Госпожо — попитал камериерът, — вие чухте какво каза графът, какво трябва да направя? — Ще се преторите, че отивате у адвоката и ще се върнете да кажете на господаря, че неговият посредник е заминал на четиридесет левги оттук за някакъв важен процес. Ще добавите, че го очакват към края на седмицата. „Болните винаги се заблуждават за състоянието си — помислила си графинята — и той ще чака завръщането на адвоката.“ Предния ден лекарят бил казал, че графът едва ли ще изкара деня. Когато два часа по-късно камериерът му доложил тази отчайваща вест, умиращият станал твърде неспокоен. — Господи! О, господи! — повторил той няколко пъти. — Имам доверие

единствено във вас. — Графът дълго гледал сина си и накрая му казал с немощен глас: — Ернест, синко, ти си още много млад, но имаш добро сърце и навярно ще разбереш, че обещанието, направено пред умиращ баща, е свято. Чувствуваш ли се способен да запазиш тайна, да я погребеш дълбоко в себе си, така че дори майка ти да не се досети? В този дом вече само на теб мога да се доверя, сине. Ще оправдаеш доверието ми, нали? — Да, татко. — Е, добре. След малко, Ернест, ще ти дам един запечатан пакет, който принадлежи на господин Дервил. Ще го запазиш, но така, че никой да не разбере, че е у теб. Ще се измъкнеш от къщи и ще отидеш в малката поща накрая на улицата, за да го изпратиш. — Добре, татко. — Мога ли да разчитам на теб? — Да, татко. — Ела ме целуни. Благодарение на теб, скъпо мое дете, смъртта вече не ми изглежда така горчива. След шест или седем години ще разбереш колко е била важна тази тайна и тогава ще бъдеш добре възнаграден за своята ловкост и вярност, тогава ще разбереш колко съм те обичал. Сега ме остави за малко сам и не позволявай на никого да влезе в стаята ми. — Ернест излязъл и видял майка си права насред салона. — Ернест — повикала го тя, — ела при мен. — Тя седнала, притеглила сина си между коленете си, притиснала го силно към гърдите си и го целунала. — Ернест, баща ти разговаря с теб, нали? — Да, мамо. — Какво ти каза? — Не мога да го повторя, мамо. — О, скъпо мое дете — възкликнала графинята и горещо го разцелувала, — колко се радвам, че умееш да лазиш тайна! Да не се лъже и да не се изменя на дадената дума, са два принципа, които човек никога не трябва да забравя. — Мамичко! Колко си хубава! Ти никога не си лъгала, сигурен съм! — Понякога, скъпи Ернест, съм лъгала. Да, изменяла съм на дадената дума при обстоятелства, които са по-силни от всякакви закони. Ернест, детето ми, ти вече си голям, разумен и си забелязал, че баща ти ме отблъсква, отхвърля грижите ми, а това не е естествено, защото знаеш колко много го обичам. — Да, мамо. — Бедно мое дете — продължила графинята, плачейки, — това нещастие е резултат на подли клевети. Лоши хора се постараха да ме откъснат от баща ти, за да задоволят алчността си. Те искат да ни лишат от нашето състояние и да си го присвоят. Ако баща ти беше здрав, разногласията между нас скоро щяха да изчезнат, той щеше да се вслуша в думите ми и понеже е добър, любещ, щеше да разбере грешката си. Но разумът му е засегнат от болестта и предубедеността му спрямо мен се

превърна в натрапчива идея, в лудост. Предпочитанието на баща ти към теб е ново доказателство за нарушените му умствени способности. Преди да се разболее, ти никога не си забелязвал баща ти да обича Полин и Жорж по-малко от теб. Сега у него всичко е прищявка. Обичта, която храни към теб, може да му внуши мисълта да ти възложи да изпълниш някакви нареждания. Ако не искаш, ангел мой, да разориш семейството си и да видиш един ден майка си да протяга ръка за къшей хляб като просякиня, трябва всичко да й кажеш… — О-хо, така значи — извикал графът, който отворил вратата и ненадейно се появил почти гол, тялото му вече било сухо и мършаво като скелет. Графинята се вцепенила от този ужасяващ глух вик. Съпругът й бил толкова слаб и блед, сякаш излизал от гроба. — Вие потопихте целия ми живот в мъки и страдания, а сега не ме оставяте и спокойно да умра, искате да покварите съзнанието на сина ми, да го превърнете в порочен човек — извикал той хрипливо. Графинята се хвърлила в нозете на този смъртник, обезобразен още повече от последните житейски вълнения, и заплакала неудържимо. — Милост! — простенала тя. — А вие мен съжалихте ли? — попитал я графът. — Оставих ви да прахосате състоянието си, а сега искате да прахосате моето и да разорите сина ми! — О, добре, нека за мен няма милост, бъдете неумолим — изплакала тя, — но децата? Пратете вашата вдовица да живее в манастир, аз ще се подчиня. За да изкупя вината си пред вас, ще направя всичко, което заповядате, но нека децата бъдат щастливи! О, поне децата, децата! — Аз имам само едно дете — отвърнал графът и отчаяно посочил с мършавата си ръка своя син. — Простете ми! Милост, разкайвам се! — викала графинята, като целувала влажните крака на съпруга си. Риданията й пречели да говори и неясни, несвързани думи излизали от пламналото й гърло. — След това, което говорехте на Ернест, вие се осмелявате да молите за прошка! — прекъснал я умиращият, като освободил крака си и съборил графинята на земята. — Вие сте ми напълно безразлична! — добавил той с вледеняващо равнодушие. — Бяхте лоша дъщеря, после лоша съпруга, ще бъдете и лоша майка. — Нещастната жена паднала в несвяст.

Умиращият се прибрал в стаята си, легнал и след няколко часа изгубил съзнание. Свещениците дошли да го причестят. В полунощ издъхнал. Сутрешната сцена с графинята изчерпала последните му

сили. В полунощ пристигнах заедно с татко Гобсек в дома на графа. Благодарение на бъркотията, която цареше, ние успяхме безпрепятствено да стигнем чак до малкия салон, предхождащ стаята, в която се намираше покойникът. Там бяха трите плачещи деца и двамата свещеници, които трябваше да прекарат нощта край тялото. Ернест се приближи до мен и каза, че майка му желаела да бъде сама в стаята на графа. — Не влизайте — заяви той с патетична интонация и трогателен жест, — тя се моли! — Гобсек се разсмя със свойствения си беззвучен смях. Бях твърде развълнуван от чувствата, които се изписаха върху лицето на младия Ернест, за да споделя иронията на скъперника. Когато детето видя, че ние се упътваме към вратата, то се прилепи до нея и извика: — Мамо, търсят те някакви господа в черно! — Гобсек вдигна детето, сякаш беше перце, и отвори вратата. Каква картина се разкри пред очите ни! В стаята цареше ужасен безпорядък. Разчорлена, отчаяна, с трескави очи, графинята бе застинала права сред разхвърляни стари дрехи, книжа, вехтории. Грозна гледка представляваше безредието, което цареше около мъртвия. Едва графът бе издъхнал и жена му бе разбила всички чекмеджета, писалището. Килимът около нея бе осеян с отломки от разбити мебели, разкъсани чанти и папки, навсякъде личаха следите от нейните безцеремонни ръце. Ако отначало търсенията й са били безплодни, поведението и възбудата й ме накараха да предположа, че накрая бе открила тайнствените документи. Погледнах към леглото и с инстинкта, който съм си изработил от воденето на различни дела, се досетих какво се бе случило. Трупът на графа бе проснат почти напреко на пътечката между леглото и стената, с лице към постелята, презрително захвърлен също като празните пликове, които се търкаляха по земята; и той вече бе само една никому ненужна обвивка. С вдървените си и безжизнени крайници той изглеждаше и смешен, и страшен. Навярно умиращият бе скрил обратната разписка под възглавницата си, сякаш за да я предпази до смъртта си от всякакво посегателство. Графинята бе отгатнала намерението на съпруга си, което всъщност бе изобразено и в последното движение на сгърчените му пръсти.

Възглавницата бе захвърлена на пода и върху нея все още личеше стъпалото на графинята. Пред нея, в краката й, видях плик с няколко восъчни печата с герба на графа. Бързо го вдигнах и прочетох, че е адресиран до мен. Погледнах втренчено графинята с проницателната

строгост на следовател, който разпитва обвиняем. Огънят в камината поглъщаше книжата. Като ни е чула, че идваме, графинята ги е хвърлила в огнището, защото е сметнала, прочитайки първите разпореждания, които бях съставил в полза на нейните деца, че унищожава завещание, лишаващо ги от състояние. Гузната й съвест и неволният страх пред извършеното престъпление й бяха отнели способността да разсъждава разумно. Изненадана на местопрестъплението, на нея вероятно й се е привидял ешафодът и е почувствувала нажеженото желязо на палача. Графинята дишаше учестено и чакаше да заговорим, като ни гледаше с блуждаещ поглед. — Ех, госпожо — възкликнах аз, като извадих от камината парченце хартия, незасегнато от пламъците, — вие разорихте децата си! Тези книжа бяха техните актове за собственост. — Устните й се раздвижиха като пред паралитичен пристъп. — Ха! — възкликна със скърцащ глас Гобсек, все едно че някой плъзгаше меден свещник върху мрамор. След кратко мълчание старецът заговори спокойно: — Да не би да искате да внушите на графинята, че не съм законен собственик на имуществото, което графът ми продаде? От няколко мига насам този дом ми принадлежи. — Удар с чук по главата би ми причинил по-малка болка и изненада. Графинята забеляза колебливия поглед, който хвърлих на Гобсек. — Господине, господине! — обърна се тя към него, като не намираше други думи. — Имате ли фидеикомис? — попитах го аз. — Възможно. — Ще се възползувате от престъплението, извършено от госпожата, така ли? — Точно така. — Тръгнах си, като оставих графинята да ридае с горчиви сълзи, седнала до леглото на мъжа си. Гобсек ме последва. Когато излязохме на улицата, аз му обърнах гръб, но той се приближи, погледна ме изпитателно, прониквайки дълбоко в душата ми, и ми каза с медения си гласец, в който се прокраднаха остри нотки: — Ти си позволяваш да ме съдиш? — След този случай рядко се виждахме. Гобсек нае дома на графа, държеше се като господар, строеше чифлици, поправяше мелниците и пътищата, садеше дървета. Един ден го срещнах в парка Тюйлери. — Графинята мъжествено се бори с живота — започнах аз. — Отдала се е изцяло на обучението на децата си, които отлично е възпитала. Най-големият е очарователен младеж… — Възможно. — Но — продължих аз — не трябва ли да помогнете на Ернест. — Да помогна на Ернест! — възкликна Гобсек. — Не, в никакъв случай! Нещастието е нашият най-

добър учител, нещастието ще му разкрие стойността на парите, на мъжете и на жените. Нека сам плава по парижкото море! Когато стане добър кормчия, ще му дадем кораб. — Разделих се с него, без да си обяснявам смисъла на думите му. Въпреки че господин Дьо Ресто, комуто майка му е внушила отвращение към мен, съвсем няма намерение да се посъветва с моя милост, миналата седмица отидох при Гобсек, за да го уведомя за любовта на Ернест към госпожица Камий и настоях да изпълни поетите задължения, тъй като младият граф скоро ще стане пълнолетен. От доста време старият лихвар бе на легло и страдаше от болест, която щеше да го умори. Той обеща да ми отговори, когато започне да става и може да се заеме с финансовите си операции. Навярно не искаше да се откаже от нищо, докато му остава и искрица живот. Нямаше други причини за уклончивия му отговор. Като видях, че е много по-тежко болен, отколкото си мислеше, останах по-дълго време при него и открих, че с напредването на възрастта неговата страст се бе превърнала в лудост. За да не живее никой в къщата, той бе станал единственият й наемател и всички стаи стояха празни. В неговата стая нищо не бе променено. Мебелите, които така добре познавах от шестнадесет години насам, бяха съвсем същите, сякаш запазени под стъклен похлупак. Неговата стара и вярна портиерка, омъжена за инвалид, продължаваше както и преди да му бъде и прислужничка, и довереница. Тя въвеждаше посетителите и изпълняваше ролята на болногледачка. Въпреки слабостта си Гобсек все още лично посрещаше клиентите си, събираше приходите и до такава степен бе опростил финансовите си операции, че ги ръководеше от къщи: достатъчно бе да изпраща от време на време инвалида с поръчки. Когато бе сключен договорът, с който Франция призна република Хаити[37], Гобсек бе избран за член на комисията за оценка и ликвидация на владенията на френските поданици и за разпределяне между тях на компенсациите от Хаити заради данните, които притежаваше, за състоянието на бившите френски имоти в Санто Доминго[38] и за заселниците или наследниците, на които трябваше да се плащат обезщетенията. Изкусният Гобсек измисли посредническа агенция за обезщетяване на колонистите или техните наследници, прикриваща се зад имената на Вербрюст и Жигоне, с които той делеше печалбите, без да е вложил никаква сума, тъй като знанията му всъщност представляваха неговият дялов капитал. Тази агенция бе

нещо като спиртоварна, която извличаше пари от невежите, недоверчивите или тези, чиито права можеха да бъдат оспорени. Като ликвидатор Гобсек умееше да преговаря с едрите земевладелци, които било за да бъде дадена по-висока оценка на имотите им, било за да си получат по-бързо парите, носеха на Гобсек подаръци, пропорционални на богатството си. По такъв начин подаръците представляваха един вид лихвен процент върху сумите, на които той не можеше да сложи ръка. Освен това агенцията на съвсем ниска цена му преотстъпваше делата за незначителните и за съмнителните наследства, както и за имуществото на хора, които предпочитат да им се плати незабавно в брой, колкото и малка да е сумата, но да не рискуват с несигурните вноски на републиката. И така Гобсек бе ненаситната боа на тези големи операции. Всяка сутрин той получаваше тези дарове-налози и внимателно ги оглеждаше, както би постъпил министърът на някой набаб, преди да реши дали си струва да подпише решение за помилване. Гобсек взимаше всичко, което му носеха, от коша на бедния клетник до свещите на свидливите, от посудата на богатите до златните табакери на спекулантите. Никой не знаеше какво става с даровете, поднесени на стария лихвар. Всичко влизаше в дома му, но нищо не излизаше. — Честна дума — казваше ми моята стара познайница, портиерката, — мисля, че поглъща всичко, но от това не става по-дебел, сух и мършав е като кукувичката на стенния ми часовник. — Най-сетне миналия понеделник Гобсек изпрати инвалида да ме повика. Той заговори още на вратата на кабинета ми: — Елате бързо, господин Дервил, господарят предава богу дух. Жълт е като лимон и гори от нетърпение да говори с вас. Смъртта го разяжда и последният хрип клокочи в гърлото му. — Когато влязох в стаята на умиращия, го заварих на колене пред огнището, където, въпреки че не бе горял огън, имаше огромна купчина пепел. Гобсек бе станал от леглото и се бе довлякъл до камината, но не му бяха стигнали силите нито да си легне отново, нито да повика за помощ. — Стари ми приятелю — казах му аз, като го вдигнах и му помогнах отново да си легне, — на вас ви е било студено, защо не палите камината? — Изобщо не ми е студено — отвърна той, — никакъв огън! Никакъв огън! Отивам неизвестно къде, млади човече — обърна се той към мен и ме погледна с угасващ, безизразен поглед, — едно обаче е сигурно — отивам си оттук! Имам *карфология*[39] — каза той и употреби научен

термин, което показваше до каква степен съзнанието му все още бе съвсем бистро. — Стори ми се, че виждам стаята си пълна със самородно злато и станах, за да си взема. А в чии ли ръце ще премине моето злато? Няма да го дам на правителството. Направих завещание, намери го, Гроций. Хубавата холандка имаше дъщеря, която видях една вечер някъде на улица Вивиен. Мисля, че прякорът й е *Торпилата*. Красива е като ангел. Потърси я, Гроций. Ти си изпълнителят на завещанието ми. Вземи си, каквото искаш, яж: има пастети от гъши дроб, чували с кафе, разни видове захар, златни лъжици. Дай сервиза „Одио“ на жена си. Но на кого ще останат диамантите? Смъркаш ли тютюн, момче? Имам различни сортове. Продай ги в Хамбург, те ще донесат половин милион. Имам всичко и трябва всичко да оставя! Хайде, татко Гобсек — смъмри се той, — не бъди малодушен, остани верен на себе си. — Седна в леглото, лицето му като излято от бронз се очерта ясно на фона на възглавницата. Протегна сухата си ръка и кокалестите му пръсти се вкопчиха в завивката, сякаш искаше да се задържи изправен. Погледна огнището, студено като металния блясък на очите му, и умря в пълно съзнание. В очите на портиерката, на инвалида и в моите той приличаше на старите вглъбени римляни, които Летиер[40] е нарисувал зад консулите в картината си „Смъртта на децата на Брут“. — Какво безочие! Пустият му дърт хитрец! — грубо, по войнишки възкликна инвалидът. А на мен в ушите ми все още звучеше фантастичното изреждане, което бе направил на богатството си. Погледът ми, проследил неговия, се бе спрял върху купчината пепел, чийто размер ме изненада. Взех машата и когато бръкнах в пепелта, се натъкнах на купчина злато и сребро, натрупана вероятно от плащания, постъпили по време на болестта му, които или поради физическата си немощ не бе успял да скрие, или пък от мнителност не бе изпратил в банката. — Бързо, тичайте при мировия съдия — рекох на стария инвалид, — незабавно да запечата апартамента! — Поразен от последните думи на Гобсек и от разговора си с портиерката, взех ключовете на стаите от първия и втория етаж, за да ги огледам. Още в първата, която отворих, си обясних налудничавите на пръв поглед думи на Гобсек. Там видях последствията от скъперничеството на лихваря, превърнало се в края на живота му в сляп инстинкт, така типичен за провинциалните сребролюбци. В съседното на стаята, в която Гобсек бе издъхнал, помещение имаше мухлясали пастети,

камара от най-разнообразни хранителни продукти, дори миди, стриди и други подобни, вмирисани риби, чиято разнородна воня за малко не ме задуши. Навсякъде гъмжеше от червеи и насекоми. Тези скорошни дарове се валяха до кутии с различна форма, сандъци с чай и чували с кафе. Върху камината в сребърен супник бяха сложени известия за пристигнали стоки на негово име, на склад в Хавър[41]: бали памук, бурета със захар, бъчви с ром, кафе, индиго, тютюни — богат избор на хранителни продукти от колониите! Стаята бе претъпкана с мебели, сребърни съдове и прибори, лампи, картини, вази, книги, красиви гравюри, навити на руло, редки предмети. Може би това огромно количество ценности не бе натрупано единствено от подаръци, навярно сред тях имаше и неоткупени заложени вещи. Видях кутийки за бижута с гербове или инициали, комплекти покривки и кърпи за хранене от фино платно, скъпи оръжия, но без монограми. Когато отворих една книга, която ми се стори, че е преместена, в нея намерих банкноти по хиляда франка. Реших добре да огледам и най-дребната вещ, да изследвам пода, таваните, корнизите и стените, за да открия всичкото злато, за което така страстно ламтеше холандецът, достоен за четката на Рембранд. През цялата си адвокатска практика не бях виждал подобни прояви на сребролюбие и своеобразност. Когато се върнах в неговата стая, на писалището му намерих обяснението за растящото с всеки ден безредие и за струпването на тези богатства. Под една метална тежест се намираше преписката между Гобсек и търговците, на които навярно най-често е продавал подаръците. Но или тези хора са били жертва на ловкия Гобсек, или пък лихварят е искал прекалено висока цена за хранителните продукти и за разните предмети, защото ни една сделка не бе сключена. Той не беше продал продуктите на Шьове, защото Шьове бе съгласен да ги купи само при тридесет на сто отстъпка. Гобсек се е пазарял за разликата от няколко франка и докато са траели преговорите, продуктите се разваляли. Отказвал е да плати разноските по доставянето на сребърните съдове и прибори. Не желаел да приспадне фирата при кафето. С една дума, спорел за всяка вещ, което разкриваше у Гобсек първите признаци на вдетиняване, на непонятно упорство, характерно за всички стари хора, при които някоя силна страст взема връх над разума. И аз като него се питах: „В чии ли ръце ще преминат всички тези богатства?…“ Странното сведение, което Гобсек ми съобщи за единствената си

наследница, ме принуждаваше да претърся всички съмнителни домове в Париж, за да подхвърля на някоя лека жена огромно богатство. Но най-важното е, че с напълно редовни актове само след няколко дни граф Ернест дьо Ресто ще стане собственик на състояние, което му позволява да се ожени за госпожица Камий, както и да отдели на майка си, графиня Дьо Ресто, и на брат си достатъчни капитали, а на сестра си достойна зестра.

— Е, добре, драги ми господин Дервил, ще помислим по този въпрос — отвърна госпожа Дьо Гранлийо. — Но Ернест трябва да бъде толкова богат, че да може едно благородническо семейство като нашето да приеме майка му. Разбира се, Камий не е длъжна да се среща със свекърва си.

— Но — обади се старият вуйчо — госпожа Дьо Босеан приемаше в дома си госпожа Дьо Ресто.

— О, да, но само на официалните си приеми — възрази виконтесата.

Париж, януари 1830 г.

---

[1] Първата глава „Лихварят“ е публикувана през февруари 1830 г. на страниците на вестник „Мода“. Цялостният текст е отпечатал в първи том на „Сцени от личния живот“ през април същата година под заглавие „Опасностите от безпътството“. В 1835 г. творбата излиза със значителни допълнения в новото издание на „Сцени от личния живот“ и се нарича „Дядо Гобсек“, Най-сетне в 1842 г. Балзак я включва в „Сцени от личния живот“ (първо издание на „Човешка комедия“) под заглавие „Гобсек“. ↑

[2] *De viris illustribus* (лат.) — „За прочутите мъже“, произведение на римския историк Корнелий Непот (I в. пр.н.е.), посветено предимно на живота на видни пълководци. Използувало се е като училищно пособие за изучаване на латински език. ↑

[3] *Пикет* — игра на карти. ↑

[4] *Сен-Жермен* — квартал в Париж на левия бряг на Сена, в който през XIX век е живяла аристокрацията. ↑

[5] *Цивилна листа* — годишната заплата на краля. ↑

[6] *Шосе-д-Антен* — улица в Париж, на която живяла финансовата върхушка. ↑

[7] *Академията* — има се предвид Френската академия, чиято задача е била да състави речник на френския език и френска граматика. Основана е от Ришельо през 1635 г. и има 40 членове. ↑

[8] *Талейран, Шарл-Морис дьо* (1754–1838) — виден френски политик. Бил е на няколко пъти министър на външните работи, развивал активна дипломатическа дейност. ↑

[9] *Метсю, Габриел* (1629–1667) — холандски художник, представител на т.нар. стайна живопис. За картините му е характерен вкусът към анекдота и детайла. ↑

[10] *Фонтьонел, Бернар Льо Бовие дьо* (1657–1757) — френски писател, прочул се с научно-популярните си съчинения. Навремето бил известен и с уравновесения си, спокоен характер. Живял сто години. ↑

[11] *Кожения чорап* — прякор на ловеца Нати Бумпо, герой на няколко романа на американския писател Фенимор Купър (1789–1815), сред които „Последният мохикан“, „Следотърсачът“, „Ловецът на елени“ и други. ↑

[12] *Стърн, Лорънс* (1713–1768) — британски писател романист, представител на сантиментализма през XIII в. — Бел. NomaD. ↑

[13] *Гобсек* — вероятно думата идва от стария галски корен (*уста*), а *gobe* се употребявала в смисъл на „голяма хапка“. В съвременния френски език глаголът *gober* означава *гълтам*. Думата *sek* означава *сух, сухо*. Името Гобсек би могло да се преведе „суха глътка“. ↑

[14] *Дьо Лали… Типу-Саиб* — Балзак изрежда имена на военачалници и на политически личности от Франция. Англия и Индия, изявили се в периода на Англо-френската война за господство в Индия (50-те и 60-те години на XVIII век). Сред историческите лица са вмъкнати и измислени — герои от Балзаковата „Човешка комедия“. ↑

[15] *Савоец* — жител на областта Савоя в Югоизточна Франция. В текста става дума за Гобсек. ↑

[16] *Сан-Томе* — най-гъсто населеният от антилските острови на Карибско море. ↑

[17] *Пондишери* — град в Индия, бивша френска колония. По-късно става английска колония, а през 1814 г. е върнат на французите. През 1956 г. градът вече е индийска територия. ↑

[18] *Диманш* — става дума за сцена от комедията на Молиер „Дон Жуан“. Стеснителният лихвар Диманш не може да устои на изисканата любезност на своя длъжник и не се осмелява да си поиска парите. ↑

[19] *Рикети, Оноре-Габриел граф дьо Мирабо* (1749–1791) — френски политик, депутат в Конституционното събрание, блестящ оратор.

Вернио, Пиер Викториен (1735–1793) — член на Конвента, един от видните оратори на своето време. ↑

[20] *Пон-Ньоф* — мост на река Сена, построен през 1606 г., който съществува и днес. ↑

[21] *Лисансие* — първата учена степен във Франция; лисансие — ученик, удостоен с тази степен. ↑

[22] *Ноайон* — град във Франция, разположен недалече от Париж, известен с историческите си забележителности от XII–XIII век. ↑

[23] *Екю* — стара френска сребърна монета от времето на Луи XIV на стойност 3 франка. ↑

[24] *Хуго де Гроот, наречен Гроций* (1583–1645) — холандски юрист и дипломат, считан за баща на международното право. ↑

[25] *Уилям Пит Младши* (1759–1806) — английски политик. Върл противник на Френската буржоазна революция. *Плеси, Арман-Еманюел дьо* — херцог Дьо Ришельо (1766–1822) — френски политик, първи министър при Реставрацията.

Хорн, Антоан — убиец, разпънат върху колело в 1720 г. (?)

Фукие-Тенвил Антоан Кантен (1746–1795) — обществен обвинител при Революционния трибунал, който се е борил срещу враговете на Френската революция. ↑

[26] *Театр Франсе* — сега „Комеди Франсез“. Основан през 1680 г. от Луи XIV. ↑

[27] *Карлсбад* — немското название на Карлови Вари. ↑

[28] *Баден* — град в Швейцария, прочут с радиоактивните си минерални води. ↑

[29] *Бат* — град в Англия, балнеолечебен курорт. ↑

[30] Френската буржоазна революция от 1789 г. ↑

[31] *Голконда* — в миналото богат и процъфтяващ индийски град, близо до днешния Хайдерабад. Разрушен през 1687 г. от

Моголите. ↑

[32] *Визапур* — сега Вижапур. Град в Южна Индия, щата Мизор. ↑

[33] *Империята* — става дума за управлението на Наполеон I от 1804 до 1814 г. ↑

[34] *Ego sum papa* (лат.) — аз съм върховният. ↑

[35] Вж. бележка 24. ↑

[36] *Фидеикомис* (от лат. fidel и commis) — юридически акт, чрез който едно лице продава на друго имущество за временно ползуване, което по-късно трябва да бъде прехвърлено на трето лице. ↑

[37] *Република Хаити* — Франция признава независимостта на Хаити през 1825 г. ↑

[38] *Санто Доминго* — старото название на Хаити. ↑

[39] *Карфология* — несъзнателни движения на пръстите на ръцете на болен, сякаш иска да хване несъществуващи предмети. ↑

[40] *Летиер, Гийо* (1760–1832) — френски художник. ↑

[41] Отново липсваща обяснителна бележка. *Хавър* — град в Северна Франция, Нормандия, разположен на брега на Ламанша, второто по големина френско пристанище след Марсилия. — Бел. NomaD. ↑

Издание:
Автор: Оноре дьо Балзак
Заглавие: Избрани творби в десет тома
Преводач: Мария Коева; Росица Ташева; Лилия Сталева; Любов Драганова
Език, от който е преведено: френски
Издание: първо
Издател: ДИ „Народна култура“
Град на издателя: София
Година на издаване: 1983
Тип: роман
Националност: френска
Печатница: ДП „Димитър Благоев“
Излязла от печат: май 1983
Главен редактор: Силвия Вагенщайн
Редактор: Лилия Сталева; Силвия Вагенщайн
Технически редактор: Олга Стоянова
Художник: Ясен Васев
Коректор: Здравка Букова; Грета Петрова
Адрес в Библиоман: https://biblioman.chitanka.info/books/7489

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.